STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10597

BLONZENDE SHTERN

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום-עליכם

בלאנזשענדע שטערן

א ראמאן אין צוויי טייל

צווייטער טייל

נעונד

פארלאג קולטור-ליגע ווארשע

לויטן אָפּמאַך פֿון פֿאַרלאַג „קולטור־ליגע“
וואַרשע מיט די יורשים פֿון שלום-עליכם איז
פֿאַרבאָטן צו קויפֿן און פֿאַרקויפֿן דעם דאָזיקן
בוך אין אַמעריקע, ענגלאַנד, פֿראַנקרייך און
דייטשלאַנד

דאָס בוך דרוקט זיך פֿון פֿריער-צוגעגרייטע
מאַטריצן, דעריבער איז דאָ פֿאַרבליבן די
אַלטע אָרטאָגראַפֿיע

נעדרוקט אין 2000 עקז.

וואַרשע 1922 דרוקעריי „די וועלט“

SZOLEM-ALEJCHEM—BLONZENDE SZTERN

Wyd. „Kultur-Liga“, Warszawa 1922—Druk. „Di Welt“, Nowolipie 7

צווייטער טייל

נ ע ו נ ד

קאַפּיטעל איינס

מיסטער קלאַמער

דער לאָנדאָנער ווייטשעפּעל — דאָס איז אַ מין בערדיטשעוו, אָדער ווילנא, אָדער בראָד, אָדער אַלע דריי צוזאַמען, און אפשר גאָר ירושלים. אין ערגיץ שלאָגט ניט אַזוי דער יודישער דופק, ווי דאָרט. אין ערגיץ פּיהלט זיך ניט אַ יוד אַזוי היימיש, ווי דאָרט. דאָס אויסזעהען איז אונזער אויסזעהען, דאָס לשון איז אונזער לשון. דאָס לויפען, דאָס יאָגען, דאָס שרייען, דאָס מאַכען מיט די הענד, — אַלסדינג, ווי ביי אונז. אפילו דער האַנדעל, די פּרנסות — דיזעלבע. דאָס הייסט, איך וויל זאָגען, אַז די יודען האָבען דאָרט קיין שום נייעס ניט אויפגעטאָן. זיי לעבען דאָרט איינער פונ׳ם אַנדערן, רייסען איינער ביים אַנדערן פון די הענד, — וואָס זאָג איך, פון די הענד? — טאַקי דעם ביסען פונ׳ם מויל. מיט איינעם וואָרט, זענט איהר געקומען אַ הין, הייסט עס, אַז איהר זענט געקומען אַ היים. איהר האָט קיין דאגה נישט מיט קיין יודיש נאַכטלעגער, מיט קיין יודישע שוהל, מיט קיין יודישען מאָלצייט.

רעדענדיג פון מאָלצייטען, דאַרף מען אייך רעקאָמענדירען אַ יודישען רעסטאָראַן סאַמע אין רעכטען מיטען ווייטשעפּעל מיט׳ן נאָמען „קאַפּע נאַציאָנאַל". דאָס איז ניט נאָר אַ יודישער רעסטאָראַן, דאָס איז אַ יודישער קלוב, וואָרום צו יעדער צייט, ווען איהר זאָלט ניט אַריינקומען אַהין, טרעפט איהר איין ערב-רב פון אַלערליי יודען, פון כל המינים טיפּען, וועלכע נאָר אַייער האַרץ גלוסט: בערזענמעקלערס, דאָקטוירים פון פילאָזאָפיע, קאָמיוואָיאַזשערעס, מיסיאָנערען, הויזירערס, אַרטיסטען פון יודישען טעאַטער, דיימאַנט-הענדלערס, קאַנטאָריסטען, צייטונגס-שרייבערס, שאַכשפּיעלערס, פּריקאַזטשיקעס, ציוניסטען, טעריטאָריאַליסטען און גלאַט יונגעלייט, וואָס מע ווייסט ניט, ווער זיי

זענען און וואָס זיי טוען, נאָר זיי שרייען און פּילדערן, לאַכען און רויכערן, און ס'איז פול מיט זיי דער קלוב. נאָר מעהר פון אַלעמען רויכערט און שרייט און פּילדערט דער בעל-הבית אַליין, מיסטער קלאַמער, וועלכען מיר האָבען די עהרע אייך פאָרצושטעלען.

מיסטער קלאַמער איז אַ יוד אַ גאַליציאַנער, אַ מענש אַ בר-דעת, מיט אַ הדרת-פּנים און מיט אַ הערצל-באָרד, האַלט זיך דריבער פאַר אַ שענעם מענשען און פאַר אַ ציוניסט. אַליין איז מיסטער קלאַמער געשטימט מעהר טעריטאָריאַליסטיש, דאָס הייסט, ער איז קיין טעריטאָריאַליסט אויך ניט. און בכלל האַלט ער ניט פון קיין חברות און פון פּאַרטייען, מחמת דעם, פערשטעהט איהר מיך, וואָס מיסטער קלאַמער איז בטבע איין אפּיקורס. ער גלויבט נישט קיינעם, אויסער זיך. נאָר אַז מע קומט צו געהן און מע זאָגט איהם אין די אויגען, אַז ער האָט פונקט אַזאַ באָרד, ווי דער דאָקטאָר הערצל, ס'זאָל דאָס פעהלען אַ האָר, האָט ער זיך שוין אײַנגעשריבען צווישען ציוניסטען, נאָר מיט אַ תנאי, אַז באם טאָמער מאַכט זיך, עס געראָט מיסטער זאַנגווילען, ער קריגט אַ פּאַסענדע טעריטאָריע פאַר יודען, האָט ער, מיסטער קלאַמער, קעגען דעם גאָרנישט וואָס אויסצוזעצען. דאָקטאָר הערצל איז אודאי אַ גרויסער מעגש, אַ דזשענטעלמען. מיסטער זענגוויל איז אָבער אויך ניט קיין יונגעלע. „לעבען און לעבען לאַססען"—דאָס איז מיסטער קלאַמערס פּרינציפּ. מיסטער קלאַמער איז, איבערהויפּט, אַ מענש פון פּרינציפּען, און רעדט ענגליש, און מיינט, אַז ער רעדט, ווי איין עכטער ענגלענדער. און דערצו האַלט ער זיך פאַר אַ שטיק למדן, אַ יודע-ספר, און ס'איז גאָר ניטאָ אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל דערפון ניט וויסען. דאָס געשעפט, דעם רעסטאָראַן, הייסט עס, האָט ער פיינט, ווי אַ כשר'ער יוד האָט פיינט חזיר, קוקט נישט אַפילו אין ווינקעל אַריין, נאָר אַז עס קומט צום חשבון, טוט ער אַ טובה און נעמט געלד—אַבי מע גיט איהם. ווארום אַז מע גיט איהם ניט, איז אויך פערפאַלען. ביי איהם איז אַ פּרינציפּ: כל דכפין ייתי וייכול—יודען קומען, עסען זיך אָן, טרינקען זיך אָן און פאָהרען אַוועק קיין אַמעריקאַ—געה זוך זיי. דער חסרון איז נאָר, וואָס ער אַליין, מיסטער קלאַמער, הייסט עס, טייטשט אויס אַזוי דעם פסוק. צו-פּיעל רעדט מיסטער קלאַמער פון זיך און פון זיין קענען די וועלט און פון זיין גוטהערציגקייט. ובכלל רעדט מיסטער קלאַמער אַ ביסעל צו-פּיעל. נאָר פאַרוואָס זאָל ער ניט רעדען, אַז קיין אַנדער אַרבייט האָט ער ניט?

אַרבייטען אין געשעפט — אַרבייט זיין ווייב, די מיסעס קלאַמער, אַ יו-דינע איין אויסגעהאָרוועטע ביים אויוען, אַ פערוויסטע און אַ פערפינס-טערטע. קוקט נישט אָן דעם פערדינטען פערדינטען לאָנדאָנער הי-מעל, אַחוץ שבת. קומט שבת, טוט זי אָן די „העט" מיט אַ שענע „דרעסס" און ווערט אַ „לעדי". דערפאַר אָבער זעהט זי, אַז איהר מאַן, מיסטער קלאַמער, זאָל האָבען זיין „ברעקפעסט" מיט זיין „דינער" צו דער צייט. נאָכ'ן עסען מוז ער זיך צושפאַרען, חאַפּען אַ דרימעל, און נאָכדעם שוין קאָנט איהר איהם זעהען אָדער אַרומשפּאַצירען איבער זיין קלוב און גלעטען זיך זיין הערצל-באָרד, אָדער — זיצענדיג מיט עמיצען ביי אַ טישעל, ווי אַ גאַסט, ביי אַ גלעזעל ביער, מיט אַ ציגאַר, און בעקלאָגען זיך אויף זיין פינסטער מזל: „אָך און וועה די יאָהר, אַז עך, מיסטער קלאַמער, בעדאַרף פערקויפען לאָקשען! נאָר וואָס זאָל מען טון, אַז מע דאַרף לעבען? אָדער ווי זאָגט דער איינג-לענדער: „יו מאַסט וואָרק פאָר יור ליווינג"...

ניין. מיסטער קלאַמער האָט פיינט דעם רעסטאָראַן, קאָן ניט אָנקוקען די דאָזיגע פּרנסה. ער האָט בעסער ליעב קהל'שע געשעפטען, מישען זיך אין די לאָנדאָנער צדקה-חברות, זאָגען דעות אויף די רו-סישע עמיגראַנטען, וואָס הייסען ביי איהם ניט מיט קיין אַנדער נאָ-מען, אויסער: „די קאַצאַפּעס" אָדער „די שנאָרערס". נאָך זיין מיינונג, האָט מען אַלע רוסישע יודען בעדאַרפט נעמען און אויפהענגען אויף איין שטריקעל. אפשר מיינט איהר, אַז מיסטער קלאַמער איז חלילה אַזאַ שלעכטער מענש? אָדער אפשר מיינט איהר, אַז די ענגלישע יו-דען האָבען ביי איהם מעהר חן? האָט איהר אַ טעות. מיסטער קלאַמער, אַז עס קומט איהם אָן, קאָן ער אַיין אָבזידלען (געוועהנליך, אונטער די אויגען) אַלע לאָנדאָנער גבירים, די יודישע לאָרדען, מאַכען זיי מיט דער בלאָטע. מיסטער קלאַמער איז אַ מענש מיט אַמביציע: פּרובט איהם זאַטשעפּען מיט אַ וואָרט, וועט איהר זיך ניט אויסבאָדען ווייל איהר וועט לעבען. די, וואָס קענען איהם, היטען זיך. אַניט, זאָל ער אייך אַליין אַריינמישען זיך צווישען די געסט, אַריינשפּרינגען פלוצים, בעת יענע האַלטען אין מיטען אַ שמועס, מעלדען זיך צום וואָרט: „יודען, לאָזט מעך! עך וועל אייך זאָגען אויפריכטיג, אַז איהר אַלע ווייסט ניט מה דקאמרי רביצין. רעדען קאָסט קיין געלד ניט, אָדער ווי זאָגט דער איינגלענדער: „טוק איז טשיפּ"... — אַזוי לאָזט אויס מיסטער קלאַמער און נעמט זיך אָן ביי זיין הערצל-

באָרד: „וועגען וואָס, אייגענטליך, האַנדעלט זיך דאָ ביי אַייך, למשל?”...

איינמאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. צום מיסטער קלאַמער האָט זיך צוגעלאָנטשעט אַ מאָדנער פאַרשוין און האָט פערגעסען ביי איהם אַ פעקעל מיט כתבים, אַ גאַנצען אוצר... נאָר מיר געבען איבער מיט די ווערטער פון מיסטער קלאַמער, ווי ער אַליין דערצעהלט פונ'ם דאָזיגען פאַרשוין, ווי ער האָט זיך מיט איהם בעגעגענט און וואָס פאַר איין אוצר עס איז אַריינגעפאַלען צו איהם אין די הענד גאָר אומגעריכט.

— אָט דאָס פעקעל, וואָס איהר זעהט, איז פערבליבען ביי מיר אַ ירושה פון איינעם עפּיס אַ שנאָרער, אַנ'אַרטיסט פון די יודישע אַרטיסטען, אַ קליינטשקער, אַ הייזעריגער, מיט ממזרישע אויגען, עך זאָל אַזוי וויסען פון איהם, ווי עך וויים, ווער ער איז און וואָס ער איז און פון וואַנען ער איז! ביי מיר איז אַ פּרינציפּ, אַז יענער זאָגט מיר ניט, דאַרף מען ניט — איטליכער האָט זיך זיין פעקעל, אָדער ווי זאָגט דער איינגלענדער: „סטוק טו יורגינס”... הקיצור, צוויי וואָכען דורכאַנאַנד האָט ער ביי מיר געפּרעסען און געזויפען, געזאָגט, אַז ער האָט דאָ אַ בעקאַנטע שפּילערין, וואָס פערדיענט מילליונען. איז ער מיט איהר, זאָגט ער, אַ נאָהענטער שמעלקע. עס איז שווער, זאָגט ער, איידער מע דערשלאָגט זיך צו איהר. נאָר קוים, זאָגט ער, וועט ער זיך נאָר דערשלאָגען, אַזוי ווערט ער אָבגעשאָטען מיט געלד, ווי אַ חתן מיט גערשטען. אָלל-רייט! ביי מיר איז אַ פּרינציפּ: אַ מענש זאָגט — מסתמא איז ער בעגלויבט, אָדער ווי זאָגט דער איינגלענדער: „זיהינג איז בעליווינג”... איינמאָל קומט ער צו מיר צו געהן, אָט דער שלים-מזל, עך זאָל איהם אויסלייהען אַ פּאָר שילינג. ער דאַרף, זאָגט ער, געבען אַ פאָהר אַראָב אויף איין טאָג אָט דאָ ניט-ווייט קיין ברייטען — אַנ'ערטעל אַזעלכס, ניט-ווייט פון לאָנדאָן, וואו עס פאָהרען אַרויס אַלע לאָרדען און רייכסטע מאַגנאַטען. דאָרט, זאָגט ער, געפינט זיך איצט די בעריהמטע זינגערין, אָדער די שפּילערין. און בעת-מעשה נעמט ער און גיט מיר איבער עפּיס אַ פעקעל, אָדער, ווי מע רופט דאָס אין ענגלישען, אַ „האַנד-בעג” — עך זאָל עס איהם בעהאַלטען, פערשליסען, זאָגט ער, אונטערן שלאָס, וואָרום דאָרט ליגען, זאָגט ער, נויטיגע פּאַפּירען, וואָס האָבען די ווערט, זאָגט ער, מי יודע וויפיעל. אָלל-רייט! ביי מיר איז אַ פּרינציפּ: אַ מענש זאָגט — מסתמא איז ער בעגלויבט, ווי זאָגט דער איינגלענדער: „זיהינג איז בעליווינג”...

געה עך און געב איהם עטליכע שילינג און נעם ביי איהם צו אָט דאָס פעקעל, דעם האַנד-בעג, און פערשליס עס אויבען ביי מיר אין שרייבטיש. און עך וואַרט אויף דעם שנאָרער אַ טאָג און צוויי און דריי און אַ וואָך און אַ חודש און אַ יאָהר — אַזוי ווי איהר האָט איהם געזעהען, אַזוי האָב עך איהם געזעהען, ביז היינטיגען טאָג, געה זוך מעך, אָדער ווי זאָגט דער איינגלענדער: „קעטש מי איף יו קען"... איינמאָל דערמאַן עך מעך אינ'ם סעטשעל, אָדער אינ'ם האַנד-בעג פונ'ם שלים-מזל. עך טו מיך אַ נעם צום סעטשעל, ס'איז כדאַי צו וויסען, וואָס פאַר אַ דאָברע-מזל דאָרט קאָן ליגען. עך טו אַ קוק — כתבים אויף יודיש געשריבען! אָלל-רייט — טראַכט עך מיר — אַלע בייזע חלומות אויף זיין קאָפּ! אויף וואָס דאַרף עך זיי? וואָס וועל עך מיט זיי מאַכען?... וואָס פאַר אַ ווערט האָבען זיי? ווי זאָגט דער איינגלענדער: „טראַש מיט אָלט"!...

אָט אַזוי דערצעהלט מיסטער קלאַמער פונ'ם אוצר, וואָס גאָט האָט איהם צוגעשיקט און וואָס בעשטעהט פון אַ פעקעל כתבים, אין יודיש געשריבען. און ווייל די דאָזיגע כתבים האָבען אַ נאָהענטע שייכות צו אונזער ראָמאַן, גיבען מיר דאָ אַ ריכטיגע קאָפּיע פון זיי, אין דער האָפענונג, אַז דער לעזער וועט שוין אַליין טרעפען פון ווען און צו ווען זיי זענען געשריבען.

קאַפּיטעל צוויי

אַ פּעקעל בריעף

ערשטער בריעף

איך שרייב צו דיר אַ בריעף, מיין טייערער, און פרעג מיך, צו וואָס טו איך עס? ווייס איך דען, וואו דו ביזט און וואָס דו ביזט און וואָס מיט דיר טוט זיך? איך האָב אָבער אַ האָפענונג, אַז ניט היינט, איז מאָרגען — אַלע טאָג, אַלע שעה, אַלע מינוט האָף איך, טאָמער ווער איך פאָרט אַמאָל געוואָהר, וואו דו ביזט. לאָמיך דיר חאָטש אַרויסשרייבן אַלסדינג, וואָס מיט מיר האָט זיך אָבגעטאָן פון דער ערשטער מינוט, וואָס איך בין אַוועק פון האָלענעשטי, ביז צו היינטיגען טאָג. בעת איך שרייב צו דיר, מאָלט זיך מיר אויס, אַז דו זיצסט נעבען מיר און איך דערצעהל דיר און דערצעהל דיר. געוויינטליך, וועל איך ניט קאָנען דיר אַלסדינג אַזוי גוט און אַזוי דייטליך אַרויסשרייבן, ווי איך וואָלט דאָס דיר געקאָנט איבערגעבען פערזענליך, וואָרום ווי קומט צו מיר קאָנען שרייבן? דאָס ביסעל יודיש, וואָס איך קען, האָב איך אויך צו פערדאַנקען מיין טאַטען דעם חזן. ער פלעגט מיר אָבער שטענדיג זאָגען: „אַלע יונגלעך זיצען און שרייבן — שרייב אויך. וואָס וועט דיך אַרען, אַז דו וועסט קענען? געדענק, טאָכטער, עס וועט דיר אַמאָל צו-ניץ קומען!“... היינט זעה איך, ווי ווייט ער איז געווען גערעכט...

פון וואַנען ווילסט דו, טייערער, זאָל איך דיר אָנהויבען דערצעהלען? פון יענעם שבת-צונאַכטס — געדענקסט דו? אוי, יענעם שבת-צונאַכטס אַז איך בין ניט געשטאָרבען פאַר שרעק אַליין, איז אַ סימן, אַז איך וועל לאַנג לעבען. איידער איך האָב דערלעבט הערען דעם זייגער אויסשלאָגען צוועלף, איז מיר שיער דאָס האַרץ אַרויסגעשפּרונ-

גען. איטליכע מינוט איז מיר געווען אַ שעה. וואָס זאָג איך — אַ שעה? אַ טאָג, אַ יאָהר. און אַז דער זייגער האָט אויסגעשלאָגען צוועלף, האָב איך מיך פּאַוואָלינקע אויפגעהויבען, פּאַוואָלינקע אויפגעעפענט דאָס פענסטער און געגעבען אַ קוק אַרויס אין דרויסען — אַ נעכטיגער טאָג, פינסטער-חושך. נישטאָ קיינער!... וואָס האָב איך אין דער מינוט ניט איבער-געטראַכט? — וואו נאָר ערגיץ אַ שלעכטע מחשבה, איז זי מיר געקראָ-כען אין קאָפּ אַריין. מעהר פון אַלץ האָב איך מורא געהאַט פאַר דיר, מיין טייערער. טאָמער האָט זיך מיט דיר חלילה עפּיס געטראָפען... נאָר אָט הער איך אַ פייף, און נאָך אַ פייף — אַזוי ווי מיר האָבען אָב-גערעדט מיט דעם הייזעריגען פאַרשוין (אָט דער, וואָס מע רופט איהם שלום-מאיר מוראַוועטשיק)... דאָס האַרץ — ווי אַ זייגערל: טיק-טיק-טיק. הענד און פיס ציטערן. אַ מאָדנע קעלט אויף מיר. „רייזעל, מאַך צו דאָס פענסטער! רייזעל, דעק דיך איבער מיט דער קאָלדרע איבערן קאָפּ און — אַ גוטע נאַכט!" — אַזוי טראַכט איך מיר אַ מינוט און דער-מאַן מיך אָבער באַלד אין דעם, וואָס מיר האָבען אָבגערעדט... און דערמאַן מיך אין דער שבועה, וואָס מיר האָבען געשוואָרען, און אינ'ם תקיעת-כף, וואָס מיר האָבען זיך געגעבען אין דער נאַכט פון דער שרפה, — געדענקסט נאָך יענע נאַכט פון דער שרפה?... און איך געב מיך אַ חאַפּ אויף: „זייט געזונד, טאַטע-מאַמע! זייט געזונד, האָלענעשטי! עס לאָזט אייך גרוסען דעם לעצטען מאָל דעם חזנס מיידעל... אויס רייזעל!... אַרויסגעפלויגען דאָס פייגעלע פונ'ם שטייגעלע"... אַזוי גע-זעגען איך מיך מיט די פיער ווענד און צוקוש מיך מיט'ן קאָפּענקישע-לע. און עס טוט מיך וועה דאָס האַרץ און האָב רחמנות אויפ'ן טאַטען נעבעך: וואָס וועט ער זאָגען מאָרגען אין דערפריה?... דאָס געדוי-ערט אָבער נישט מעהר ווי אַ מינוט, אפשר נאָך ווינציגער ווי אַ מינוט — און איך בין שוין אויף יענער זייט פענסטער, אויף דער גאַס. „גאַטס גאַס" איז טויט. ווי צוויי שאָטענס געהען מירביידע, איך און דער הייזעריגער. איך לויף, ער לויפט מיר נאָך. קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטעם. ערשט אין עק, ביי אשר דעם בעקערס אָבגעברענטער שטוב, שטעלען מיר זיך אָב ביידע, איך און דער הייזעריגער. ער קוקט אויף מיר, איך — אויף איהם. דערנאָך צולאַכט ער זיך שטיל, מיט זיין היי-זעריגען געלעכטער: „מיידעלע, זאָגט ער, דו לויפסט אַזוי, אַז איך האָב דיך קוים געחאַפּט". און ער בינדט אויף עפּיס אַ פּעקעל. דאָרט ליגט אַ צוריסענער קעצענער בורנוס מיט איין אַלטען שאַל. „וואָס איז דאָס?" —

„דאָס איז, זאָגט ער, פון דיינעטוועגען, קעצעלע, זאָלסט זיך איבער־טון, מע זאָל דיך, זאָגט ער, חלילה ניט פּאַקען. זיי מעגען שוין זיין, זאָגט ער, מיט אַכצעהן קעפּ, וועלען זיי דיך אַ מכּה דערקענען. היל דיך נאָר גוט איין, פּייגעלע, אינ׳ם שאַל. אָט אַזוי. און שטומען זאָלסט דו מיר, זאָגט ער, ווי אַ פיש. ביז מיר וועלען ניט קומען צו דער באַהן, טאָרסט דו ניט אויסרעדען, זאָגט ער, קיין וואָרט. דו העריסט, ליובעניו? קיין פּיפּס!“...

אין דעם פאָהרט אָן אַ בויד מיט דריי פערד. דער הייזעריגער שטעלט אָב די פוהר. אויף דער קעלני זיצט שמעון-דוד בעל-עגלה — איך האָב איהם דערקענט אין דער פינסטער — און פון בויד שפּרינגט אַרויס דער דירעקטאָר (שטשופּאַק) עפּיס זעהר צוטראָגען. ער רופט אָב דעם הייזעריגען אויף אַ זייט און מע סוד׳עט זיך. וואָס—ווייס איך ניט. איך הער נאָר, ווי דער הייזעריגער צושרייט זיך, אויפ׳ן דירעקטאָר אַפּנים: „אי-די-אָט!“... איך שטעה אין געהאַקטע וואונדען, איינגעהילט אין בורנוס און אין שאַל, און די צוויי הערען ניט אויף צו סוד׳ען זיך. נאָכדעם געהען זיי צו צום בעל-עגלה, נעמען איהם אַראָב פון דער קעלני, פיהרען איהם אַוועק אויך אויף אַ סוד — און איצט סוד׳ען זיך שוין אַלע דריי. „רבונו של עולם! וואָס איז דאָס פאַר סודות?“... דער בעל-עגלה, שמעון-דוד, הער איך, טענה׳ט צו זיי אויף זיין מאַל־דעוועער לשון. איך האָב ווערטער: „אַ ביסעל אַ סמיכת הפּרשה!... אַ פּאָלג מיך אַ גאַנג!... וואו איז פּאַטשעשטי, און וואו איז נאָוועסעליץ!“... זאָל איך ניט אַראָבוואַרפען פון זיך אָט דעם קעצענעם בורנוס, טראַכט איך מיר, און ניט מאַכען אַ ויברח צוריק אַהיים, כּל-זמן ס׳איז נאָך צייט?... דערווייל הער איך אַ הייזעריג קול: „מאַדאַם קאַץ! מאַדאַם קאַץ!“... וועמען רופט מען עס? דאָס מיינט מען מיך, אַפּנים? ער האָט מיך געקרוינט מיט אַ נייעם נאָמען: „מאַדאַם קאַץ“. — „וואָס זענט איהר שטעהן געבליבען? — מאַכט ער צו מיר ווייטער. — קריכט, זייט מוחל, מאַדאַם קאַץ, אין בויד אַריין“...

און מיר זעצען זיך אַלע דריי אַריין אין וואָגען אַריין, איך מיט׳ן דירעקטאָר אויבענאָן אין בויד, און דער הייזעריגער — פּאַריטש, אַקעגען. דער דירעקטאָר איז מאָדנע מרה-שחורה׳דיג. ער זיפצט, און עס לאָזט זיך הערען פון איהם ווינן. דער הייזעריגער טוט אַ קאָמאַנדעווע צום בעל-עגלה: „יאַזדע!“ שמעון-דוד טוט אַ שמייס די פערד, און מיר פאָהרען.

ווי פיעל מיר זענען אזוי אבגעפאהרען, ווייס איך ניט. נאר פלוצים, הער איך, טוט דער בעל-עגלה א שטעל אב די פערד מיט א ברייטען „טפררררו״ — און מיר בלייבען שטעהן אקוראט ביי נעהע דער אלמנה׳ס שטוב. „פערפינסטערט בין איך געווארען! עס געהט מיר מעהר ניט אב צו מיינע זיידענע קליידער״, — טראכט איך מיר, — אז נעהע די אלמנה זאל מיך דא דערזעהען!״... און כך הוה. איידער איך קוק מיך ארום, שטעהט שוין נעהע די אלמנה ביי דער טיר מיט איהרע צוויי שוועסטערלעך, האלב אויסגעטאן, און שמעון-דוד לאזט זיך אריין מיט נעהע דער אלמנה אין א שמועס וועגען די „ים-קאטערס״ (דאס מיינט ער, אפנים, די אקטיארען), צי זענען זיי שוין אוועקגעפאהרען אלע קיין פאטשעשטי, און ווען זענען זיי אוועקגעפאהרען? אגב, האט ער זי פירגעהאלטען נאך א פאר פארשווינדלען, וואס ער האט איהר אנו-מעלטען געבראכט צו פיהרען פון דער באהן. זי האט איהם, זאגט ער, אפילו אין האנד ניט אנגעשפיגען... דערויף ענטפערט איהם נעהע די אלמנה, אז אזעלכע צוויי פארשווינדלען, ווי ער האט איהר געבראכט צו פיהרען אנומעלט פון דער באהן, מעג מען געדיכט זייהען און שי-טער אויפגעהן. און בעת-מעשה קוקט נעהע אין בויד אריין גלייך אויף מיר... איך וואלט געמעגט שווערען, אז זי האט מיך דערקענט... אט-אט פליהט מיר ארויס די נשמה... איך היל מיך איין אין דעם בורנוס מיט׳ן שאל שטארקער און שטארקער. נאך א מינוט—און איך ווער דער-שטיקט. לאנג לעבען זאל דער הייזעריגער. ער האט זיך צושריגען אויף׳ן בעל-עגלה, געגומען איהם טרייבען האלז און נאקען: „יאזדע! יאזדע!״ און אבגעזעגענט זיך מיט נעהען: „זייט געזונד — פאהרט גע-זונד״. שמעון-דוד האט געגעבען א קנאק מיט דער בייטש: „היידא״— און ער צולאזט די פערד אזוי שטארק, אז עס מאלט זיך מיר אויס, אז אט-אט ווערען מיר צושאטען. „וואס פליהט איהר אזוי? וועלכע שווארצע יאהר יאגט אונז נאך?״ — פרעגט איהם דער דירעקטאר, און מע הערט, ווי די צייהן טרייסלען זיך איהם אין מויל. שמעון-דוד אבער ענטפערט נישט. ער שמייסט די פערד שטארקער און שטאר-קער. און מיר הויבט אן איבערגעהן א געדאנק: אפשר טאקי יאגט מען זיך נאך אונז?... אפשר איז דאס געווען דער סוד, וואס די דריי האבען זיך געסודעט?... און אזוי ווי איך טראכט, דערזעה איך פאר אונזער וואגען לויפען גלייך מיט די פערד אייער הונד „טערקוש״ — איך האב איהם באלד דערקענט. א שלעכטער סימן — ווי קומט אהער

„טערקוש״?... מסתמא יאָגט מען זיך פון אייער הויף נאָך דיר, און האַפּען וועט מען מיך.... פערפאַלען! מירביידע זענען פערפאַלען... עס שטעלט זיך מיר שוין פאָר אפילו, ווי אַזוי מע האָט אונז געפּאַקט, ווי אַזוי מע פיהרט אונז מיט כבוד צוריק אין שטאָדט אַריין, און דוקא געבונדענע, און דוקאביידען אינאיינעם... אפשר איז גאָר אַ פּלאַן, — טראַכט איך מיר, — איך זאָל מיך געבען אַ וואָרף אַראָב פון׳ם וואָגען און געהרג׳עט ווערען? ווארום איידער אַזאַ בזיון... „סטאָפּ! האַלט זיך איין!״ — דערהערט זיך אַ געשריי פון שמעון-דוד׳ען, וואָס שטעלט זיך ווידעראַמאָל אָב, שוין אין מיטען פעלד, און שמועסט זיך אויס מיט אַ צווייטען בעל-עגלה אויף זיין מאַלדעווער לשון. איך קוק מיך איין אין דער צווייטער פוהר — אַ וואָגען אָנגעפּאַקט מיט קאַסטענס, און אויבען, אויף די קאַסטענס, זיצען צוויי פאַרשוינען. איינער איז, דאַכט מיר, האָצמאַן, דער אַנדערער — דו!... דיך האָב איך באַלד דערקענט, טייערער, האָטש דו ביזט געזעסען איינגעוויקעלט, ווי איך, עפּיס אין איין אַלט מלבוש. אַ מינוט האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז דו קוקסט אויף מיר. אָט האָסט דו דיך געגעבען אַ הויב אויף, אַ מאַך צו מיר מיט דער האַנד און אָנגערופען מיך ביים נאָמען. שיער-שיער בין איך ניט אַראָבגעשפּרונגען פון וואָגען. דאָס האָט אָבער, אַפּנים, מעהר ניט ווי אויסגעדאַכט זיך מיר. און געדויערט האָט עס, איך ווייס ניט, אויב אַ האַלבע מינוט. ווארום שמעון-דוד האָט באַלד געגעבען אַ קערעווע אויס דעם וואָגען ווי צוריק, אַ קנאַק מיט דער בייטש — און מיר פאָהרען ווייטער.

זענען מיר, דאַנקען גאָט, איבערגעקומען דעם דאָזיגען שרעק אויך. איצט פרעגט זיך, וואוהין פאָהרען מיר? וואוהין פאָהרען די איבעריגע? וואָס איז דער דירעקטאָר עפּיס אַזוי מרה-שחורה׳דיג? וואָס איז געווען דער סוד? און פאַרוואָס האָט דער הייזעריגער אָנגערופען דעם דירעקטאָר „אידיאָט״? — דאָס אַלעס וועל איך דיר אַרויסשרייבען אין מיין צווייטען בריעף. איצט איז שפּעט. צייט שלאָפען. אַ גוטע נאַכט.

צווייטער בריעף

מיין איינציגער פריינד!

די צרות, וואָס איך האָב דיר בעשריבען אין מיין ערשטען בריעף, און די אַלע שרעק און פחדים, וואָס איך בין אויסגעשטאַנען אין יענע נאַכט, זענען גאָלד אַקעגען דעם, וואָס איך האָב איבערגעלעבט דערנאָך. דאָס איז געווען צרות און אומגליק און חבוט-הקבר און גיהנם און וואָס דו ווילסט. שטעל דיר פאָר, טייערער, אַז ערשט דעמאָלט, ווען מיר זענען שוין אַריבערגעפאָהרען די גרעניץ, ווער איך געוואָהר, אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אָן — מיר זענען גאָר ניט אין רומעניע, ווי מיר האָבען געהאַט אָפּגערעדט פריהער. ווי אַזוי איך האָב מיך געפיהלט און וואָס איך האָב מיר געטראַכט — דאַרף איך דיר דען בעשרייבען? איך זאָל געווען זעהען פאַר זיך אַ וואַסער, וואָלט איך מיך זיכער אַריינגעוואָרפען. איך האָב גענומען זיך שלאָגען מיט די הענד אין קאָפּ, רייסען אויף זיך די האָר און וויינען אַזוי, ווי איך האָב נאָך אויף מיין לעבענסטאָג קיינמאָל ניט געוויינט. אַפּנים, אַז זיי ביידע, דער הייזעריגער מיט'ן דירעקטאָר, האָבען זיך פאַר מיר גוט דערשראָקען. איינס איבער דאָס אַנדערע האָבען זיי גענומען מיך אַיינשטילען מיט גוטע רייד. נאָר וואָס מעהר זיי האָבען איבער מיר גערעדט, מעהר האָב איך געליאַרעמט. איך האָב צוריסען אויף זיך די קליידער, דאָס העמד, געוואָלט אויסשלאָגען די פענסטער. דער דירעקטאָר האָט זיך רעכט דערשראָקען פאַר מיר און איז אַנטלאָפען געוואָרען. און אפשר האָט איהם דער הייזעריגער שטילערהייד משלח געווען... ער האָט פערשטאַנען, אַפּנים, אַז איך האָב מורא פאַר דעם דירעקטאָרס מגושמ'דיג געקנייטשט פנים מיט זיינע פאַסקודנע רויטע אויגען, וואָס אָהן ברעמען...

איבערגעבליבען אינצווייען מיט'ן הייזעריגען, מיט דעם, וואָס

מע רופט איהם שלום-מאיר מוראַווטשיק, האָב איך ערשט דעמאָלט אָנגעהויבן ווײַנען. האָט ער מיך גענומען טרייסטען און שווערען ביי זיין לעבען און ביים הימעל און ביי גאָט אַליין, אַז עס וועט מיר קיין זאַך ניט געשעהען. בין איך צוגעפאַלען צו איהם, גענומען איהם קושען די הענד — ער זאָל מיר זאָגען דעם אמת, דעם ריינעם אמת... האָט ער מיר ווידעראַמאָל גענומען שווערען, אַז ער וועט מיר דערצעהלען אַלסדינג, איטליכ̃ס ברעקעלע, אַניט — זאָל ער אַזוי און אַזוי. און אַט וואָס ער האָט מיר דערצעהלט. איך געב עס דיר דאָ איבער אין דריי ווערטער:

גערזאָלט האָבען מיר טאַקי פאָהרען קיין רומעניע, נאָר סאַמע אין דער לעצטער מינוט איז דער פּלאַן געענדערט געוואָרען איבערן דירעקטאָר טאַקי. אָט דער דירעקטאָר, לאָזט זיך אויס אַ מעשה, האָט זיין אייגענס צוויי ווייבער. ער זאָגט אפילו, אַז איינע פון זיי האָט ער שוין לאַנג אָבגעג׳גט. ער קאָן, זאָגט ער, שטעלען עדות. נאָר זי, די געג׳גט׳ע הייסט עס, טענה׳ט, אַז ס׳איז שקר וכזב. וויל די אַנ-דערע, די ניט-געג׳גט׳ע, הייסט עס, ער זאָל זי גט׳ען. וויל ער איהר קיין גט ניט געבען. פאַרוואָס? ער פערלאַנגט פון איהר, זי זאָל איהם אומקעהרען דאָס גאַנצע געלד מיט׳ן צירונג מיט דער גאַרדע-ראָבע מיט די הוצאות, וואָס ער האָט אויף איהר אויסגעבראַכט — אַ גאַנצען מאַיאָנטעק. טענה׳ט זי פערקעהרט: ס׳זאָל זיך איהם זעצען די מכות, וואָס זי האָט זיך אויף איהם אַ סך מעהר אויסגעבראַכט. ווער פון זיי איז גערעכ̃ט — איז שווער צו וויסען. דער הייזעריגער זאָגט, אַז זיי זענען אַלע דריי גערעכ̃ט, און מחמת זיי זענען אַלע דריי גערעכ̃ט, טאָר מען זיי ניט, זאָגט ער, צולאָזען איינס צו דאָס אַנ-דערע, וואָרום עס קאָן, זאָגט ער, אַרויס דערפון אַיין אומגליק — זיי וועלען אַלע, זאָגט ער, בלייבען אָהן נעזער.

דערווייל טרעפט זיך אַ מעשה, אַז אין די לעצטע טעג פאַר׳ן אַוועקפאָהרען פון האָלענעשטי, בעקומט דער דירעקטאָר אַ בריעף פון אַ בעקאַנטען, אַז זיין ערשטע ווייב, די געג׳גט׳ע, איז געוואָהר גע-וואָרען, וואו ער איז, קלויבט זי זיך צו איהם צו-גאַסט קיין האָלע-נעשטי. איז איהם געוואָרען קאַלעמוטנע אויפ׳ן האַרצען, וואָרום זי מאַכ̃ט איהם אומעטום אַזעלכע סקאַנדאַלען, אַז ער מוז פון איהר לויפען אין דער וועלט אַריין. ער האָט זיך געהאַט שוין לאַנג געריסען קיין רומעניע, קיין בוקאַרעשט. נאָר אַז ער האָט בעקומען די דאָזי-

געפֿרײליכע ידיעה, האָט ער געגומען זיך גרייטען אין וועג אַרײַן מיט דער גאַנצער האַליאַסטרע. נעם זשע, קוני-לעמעל, און פֿאָהר אַוועק און מאַך אַ שוויַיג! ניין. געהט ער, דער דירעקטאָר, הייסט עס, און שרייבט אַוועק פֿריהער אַ בריעף צו זיין צווייטער ווייב, די ניט-געג׳גט׳ע: „זאָלסט וויסען, אַזוי און אַזוי, איך האַלט ביי אָבפֿאָהרען קיין רומעניע. שוין צייט מיר זאָלען מאַכען אַנ׳עק, אַהין אָדער אַהער. ווילסט דו מיט מיר זיין, קאָנסט דו קומען צו פֿאָהרען צו מיר גלייך קיין בוקאַרעשט". וואָס זשע טוט זי, די ניט-געג׳גט׳ע, הייסט עס? געהט זי און שרייבט איהם אָב אַנ׳ענטפֿער: „אַזוי און אַזוי, מיין טייערער מאַן! פֿריהער מאַך אַנ׳עק מיט דיין ערשטער ווייב. נאָכדעם וועסט דו שמועסען מיט דער צווייטער". און צו יענער, צו דער געג׳גט׳ער, נעמט זי, די ניט-געג׳גט׳ע, און שרייבט אַוועק אַחוץ אַ בריעף: „זאָלסט וויסען, אַזוי און אַזוי, אויב דו ווילסט מאַכען אַנ׳עק מיט שטשופּאַקען, זאָלסט דו זעהען קומען וואָס גיכער קיין בוקאַרעשט"... נעמט יענע, די געג׳גט׳ע, הייסט עס, און לאָזט זיך פֿאָהרען גלייך קיין בוקאַרעשט. ווערט געוואָהר פֿון דעם דער דירעקטאָר דורך עפּיס איינעם אַיין אַקטיאָר, וואָס האָט בעקומען אַ בריוועל פֿון זיינעם אַ בעקאַנטען, אויך אַיין אַקטיאָר. ווען בעווייזט איהם דער אַקטיאָר דאָס בריוועל? פּונקט אַ האַלבע שעה פֿאַר׳ן אַוועקפֿאָהר, ביי העניך ווײַנשענקער אין קעלער. אָט דאָס איז די גאַנצע מעשה. און אָט דאָס איז געווען דער סוד דעמאָלט, שבת-צונאַכטס אין דרויסען, און אָט דערפֿאַר האָט דאָס דער הייזעריגער אָנגערופֿען דעם דירעקטאָר מיט׳ן נאָמען „אידיאָט".

„די דאָזיגע מעשה, וואָס איהר האָט מיר דערצעהלט, — זאָג איך צום הייזעריגען, — איז טאַקי אפילו זעהר אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע. וואָס זשע וועט אָבער זיין ווייטער?" — „ווייטער, זאָגט ער, וועט זיין גוט: די ווייבער וועלען זיך דאָרטען אין בוקאַרעשט, זאָגט ער, אם ירצה השם רייסען ביי די שלייערס, און מיר וועלען דאָ אָבדינגען אַ טעאַטער, זאָגט ער, און אַוועקשרייבען אַ בריעף צו דער חברה, זיי זענען, זאָגט ער, אין יאַס, אַז ווער עס האָט מיט וואָס, זאָל קומען אַהער, און ווער עס האָט ניט קיין פֿאַדעם, זאָל זיצען דאָרט, זאָגט ער, אָדער ער זאָל געהן אַהין, וואו דער ליעבער שבת-קודש געהט אַוועק". — „נו, און האָצמאַך?" — זאָג איך. מאַכט ער צו מיר: „וואָס עפּיס האָצמאַך? האָסט זיך פֿערבענקט נאָך איהם?"...

—„ניין, זאָג איך, גלאַט אַזוי. איך האָב מיך דערמאַנט, זאָג איך, ווי אַזוי האָצמאַך טאַנצט אַ „חסיד'על".—„לאָז ער דיר טאַנצען, זאָגט ער, מיט'ן מלאך-המות, אָט דער האָצמאַך. וואָס דאַרפען מיר אָט דעם דראָנג מיט די לאַנגע פיס? מיר וועלען קריגען, זאָגט ער, אומעטום אַזאַ קאָמיקער, ווי האָצמאַך"...

דו פערשטעהסט דאָך שוין, טייערער, אַז פון דער בשורה איז מיר פערקיהלט געוואָרען דער מאַמעס מילך... איך האָב מיך אָבער איינגעהאַלטען ווי ווייט מעגליך, געמאַכט אַ פריינדליך פנים. דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אַז מיט גוטען וועל איך בעסער מאַכען, און אַז מע דאַרף שלאָגען בלאַט מיט אָט דעם הייזעריגען פאַרשוין. און איך האָב איהם אָנגעהויבען בעטען און געגעבען צו פערשטעהן, אַז כל-זמן עס וועלען נישט קומען די גאַנצע איבעריגע חברה, וועל איך מיך ניט בערוהיגען. און אויב ער וויל מיר טון אַ טובה, זאָל ער זעהען, אַז אַלע זאָלען קומען צו פאָהרען, און דוקא אָט דער דראָנג האָצמאַך זאָל אויך קומען. „דעמאָלט, זאָג איך, וועל איך מיך פיהלען, גלייך ווי איך בין אין דער היים, אין האָלענעשטי"... קוקט ער אויף מיר און לאַכט, און זאָגט צו מיר: גוט. זיי שרייבען אַוועק באַלד אַ בריעף, אַז אַלע זאָלען קומען צו פאָהרען, און אָט דער דראָנג האָצמאַך זאָל אויך קומען, חאַפּט איהם דער רוח! אַזוי זאָגט צו מיר אָט דער הייזעריגער.—מוראַוועטשיק הייסט עס, און בעט מיך, אַז וואָס איך וועל דאַרפען און ווען איך וועל עפּיס דאַרפען—זאָל איך מיך ווענדען צו איהם, און נאָר צו איהם,—וועט ער מיר שטעהן אין מיינע נויטען... און ער לויפט אַוועק אין די קלייטען און ברענגט מיר צו טראָגען נייע מלבושים אַ פּאַק, איך זאָל מיר אויסקלויבען, וואָס איך וויל און וואָס מיר פּאַסט. און שוכוואַרג האָט ער מיר געבראַכט צו טראָגען דריי מאָל, ביז איך האָב מיר צוגעקליבען אַ פּאָר שיך צו מיין מאָס. און איך האָב מיך איינגעוואַשען און אָנגעטאָן פון קאָפּ ביז פיס. און אַז איך האָב אַ קוק געגעבען אויף זיך אין שפּיגעל, האָב איך מיך אַליין נישט דערקענט. וואו זענען אַהינגעקומען די טרערען? עס האָט זיך מיר אָנגעהויבען וועלען עסען. און ניט נאָר עסען—זינגען האָט זיך מיר גאָר פערגלוסט! און איך האָב מיך צו-זונגען ווי אַ סאָלאָוויי, גלייך ווי מיר וואָלט געווען גוט ווי די גאַנצע וועלט.

דריטער בריעף

מיט דעם אַלעם, וואָס איך האָב דיר בעשריבען אין מיינע ערשטע בריעף, קעהרסט דו זיכער מיינען, אַז עס האָבען זיך שוין געענדיגט מיינע גרויסע צרות? ניין, טייערער, אָט דאָ הויבט זיך ערשט אָן פאַר מיר אַ סדרה פון נייע טרערען, בענקעניש, בזיונות, פערדראָס און האַרצוועהטאָג אויפ'ן פּוד! אַ יאָהר האָט דרייהונדערט זעכציג טעג. אַ טאָג האָט פיער און צוואַנציג שעה. אַ שעה האָט זעכציג מינוט. און יעדע מינוט ברענגט נייע יסורים מיט נייע וועהטאָגען מיט נייע אָבקומענישען... אַז סך-הכל האָב איך גאָר געלעבט אין טעות. איך האָב געמיינט, אַז ווערען איין אַקטריסע איז אַ שפּיעלע-בעל. מע טוט זיך איבער און מע געהט אַרויף אויף דער ביהנע — און פאַרטיג. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ס'איז נאָך ווייט צום גע-לעכטער. מע דאַרף דורכמאַכען פריהער אַ גאַנצע שקאָלע, דורכגעהן אַלע שבעה מדורי גיהנם. אַרטיסטען, זאָגען זיי, ווערען ניט געבוי-רען. פּאַטטי, די בעריהמטע פּאַטטי, זאָגען זיי, איז מיידעלוויז אַרומגעגאַנגען מיט אַ שאַרמאַנקע און געזונגען אונטער די פענסטער... אַזוי האָבען מיך אויפגעקלערט דער דירעקטאָר (שטשופּאַק) און מיין בעשיצער (מוראַווטשיק). און בכדי מע זאָל מיך צוגעוואוינען צו דער ביהנע, האָט מען מיר געגעבען קודם זינגען קופּלעטען און ליעדלעך און אויסגעלערנט טאַנצען.

דעם ערשטען אויפטריט מיינעם אויף דער ביהנע וועל איך ניט פערגעסען ווייל איך וועל לעבען. און אויפגעטראָטען האָב איך אינ-גאַנצען מיט איין ליעדעל. דער דירעקטאָר (שטשופּאַק) בעריהמט זיך, אַז ס'איז זיין ליעדעל. ער אַליין, זאָגט ער, האָט עס פערפאַסט. דער הייזעריגער זאָגט: שפּיי איהם אין פּנים... ווער דאָס האָט

פערפאַסט — ווייס איך ניט. נאָר הויבען הויבט זיך עס אָן מיט די ווערטער:

„פראַטיג אויף דער נאַכט —
איז אַיעדער יוד אַ מלך...
אין יעדען ווינקעלע לאַכט,
אויפ׳ן האַרצען איז לעבעדיג-פריילין...״

דער עיקר איז אָבער ניט דאָס ליעדעל, ווי דאָס זינגען. און ניט אַזוי נאָך דאָס זינגען, ווי דער גרים, דאָס אָנטון. מע האָט מיך אָנגעטאָן פאַר אַ יונגענמאַן אַ חסיד׳על. מע האָט מיר אָנגעקלעפּט פאה׳לעך. אַריינגעשטעלט אין אַ פּאַר מאַנסבילשע אַטלעסענע הויזען, אַ זיידענע קאַפּאָטע, מיט אַ קאַפּעלישעל אויפ׳ן קאָפּ. די מוזיק האָט געשפּיעלט און איך האָב דורכגעזונגען דעם „פראַטיג אויף דער נאַכט״ און נאָך צוגעטאַנצט דערצו אַ „פריילעכס״ — איז געוואָרען, וואָס זאָל איך דיר זאָגען? — אַיין אַיינלייגעניש מיט אַ פּאַטשעריי בראַוואָ, זאָל גאָט היטען! איך האָב געמיינט — אָט-אָט פאַלט אַיין אויף מיר די סטעלי. ביז׳ן הימעל זענען געגאַנגען די געשרייען: „ספּיוואַק! ראָזע ספּיוואַק!״ (אַזוי האָב איך שוין געהייסען דעמאָלט אויף דער אַפישע). עס האָט זיך געשפּאָלטען אונטער מיר די ערד. עס האָבען זיך מיר געוויעגט די ווענד מיט די לאָמפּען. איך האָב ניט געוואוסט, וואָס איך זאָל טון. האָט מיך דער דירעקטאָר פון איין זייט און דער הייזע-ריגער פון דער אַנדערער זייט גענומען שטויסען פון הינטער די קו-ליסען, אַז איך מוז אויפטרעטען פאַר׳ן פּובליקום נאָך אַ מאָל. האָב איך אויפגעטראָטען נאָך אַ מאָל. איז דער געפּילדער געוואָרען נאָך גרעסער. האָב איך געמוזט אויפטרעטען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. איבער-אַ-נייעס זינגען דעם „פראַטיג אויף דער נאַכט״ און ווידער איבערטאַנצען דאָס „פריילעכס״. איך האָב געטאַנצט, און אַלץ האָט מיט מיר מיטגעטאַנצט: די סטעלי, די ווענד, די לאָמפּען, דאָס פּובליקום. און אַז איך האָב געענדיגט, בין איך ביי זיך הינטער די קוליסען אַנידערגעפאַלען ווי אַ סנאָפּ און האָב מיך צעוויינט. „קעצעלע, דו וויינסט? פרעהען דאַרפסט דו זיך! דו ווייסט דען, פייגעלע, וואָס פאַר אַנ׳ערפאָלג, וואָס פאַר אַ פוראָר, וואָס פאַר אַ טריאומף? פּאַטטי איז אַ הונד, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה!״... אַזוי האָט מיך געטרייסט מיין בעשיצער, דער הייזעריגער. און דער דירעקטאָר איז געשטאַנען פון דער ווייטענס (איהם האָב איך קיינמאָל ניט צוגעלאָזט נעהענטער

ווי אַ האַלבען קלאַפטער פון זיך). ער איז געשטאַנען און אָנגעקוואָ-
לען, געוואָרען ברייטער ווי לענגער. דאָס האָט מען געקאָנט אַרויסזע-
הען נאָך די בענעצטע אויגלעך זיינע און נאָכ'ן געלעכטערל זיינעם,
וואָס זעהט אויס מעהר געוויינט, ווי געלאַכט. „אוי, קופלעטען,
הערט זשע, צוקער-זיס, זאָל מיין נאָמען ניט הייסען אַלברעכט"...—
האָט ער געבעלעבעטשעט מיט דער צונג און געבלישטשעט מיט זיינע
ברילייאַנטען.

פון דעמאָלט אָן איז אַוועקגעגאַנגען אַ גאַנג „ראָזאַ ספּיוואַק".
נאַכט און נאַכט, נאָך דעם טעאַטער-שפּיעלען, ווי אַ מין קאָמפּאָט,
האָט מען בעדאַרפט אונטערטראָגען דעם פּובליקום ראָזאַ ספּיוואַקס
„פּראַטיג אויף דער נאַכט" און אויסלאָזען מיט אַ טענצעל. ס'איז אַ
סברה, אַז דעם קאָמפּאָט האָט דאָס יודישע פּובליקום מעהר פּאָליו-
בעט פון אַלע מאכלים מיט די פּאַטראַוועס פונ'ם גאַנצען טעאַטער.
איך האָב אַליין געהערט מיט מיינע אויערן, ווי צוויי יודען בעלי-
בתים שמועסען זיך דורך אין טעאַטער הויך איבערן גאַנצען זאַל:
„ווען וועט שוין האָבען אַנ'עק מיט'ן פּורים-שפּיעל און ווען וועט מען
אונז שוין דערלאַנגען אַ ביסעל ראָזאַ ספּיוואַק?"... די ערשטע צייט
האָב איך געמיינט, איך וועל אין דער ערד אַריין פון אַזעלכע קאָמ-
פּלימענטען. ניין, דאָס דאַרף מען פערשטעהן. דאָס דאַרף מען פּיה-
לען!... דאָס פערקוקען פון די מאַנסבילען צו מיר אונטער דער זשי-
לעט... דאָס בעטראַכטען מיך פון אַלע זייטען אין די מאַנסבילשע הוי-
זען... זייערע אויגען בעת-מעשה מיט די ווערטלעך, וואָס זיי וואַר-
פען איינס דאָס אַנדערע... היינט די בייזע אויגען פון די ווייבער —
רבונו של עולם! וואו ס'איז דאָ ערגיץ אַ קרענק אויף דער וועלט,
האָב איך זיי געוואונשעוועט, און וואו ס'איז דאָ ערגיץ אַ קללה — האָב
איך אין זיי אַלעמען אַריינגעוואָרפען. איך האָב פערשאָלטען די מאַנס-
בילען און די ווייבער און דאָס יודישע טעאַטער און זיך אַליין און
דעם טאָג, וואָס איך בין געבוירען געוואָרען אויף דער וועלט! איך
האָב עס אָבער אַלסדינג, ווי דו זעהסט, איבערגעלעבט, און דאַנקען
גאָט, וואָס איך קאָן עס איצט דערצעהלען דיר אין פריידען. און
ווייסט דו, וועמען איך האָב צו פערדאַנקען? נאָר דיר, מיין טייע-
רער, מיין איינציגער פריינד! וואָרום איך האָב די גאַנצע צייט אויף
קיין מינוט נישט פערלוירען די האָפענונג, אַז אָט קומסט דו צו פאָהרען,
אָט דערזעה איך דיין ליכטיג פּנים, און אָט נעמען מיר זיך ביידע

פאַר די הענד און לאָזען זיך אַוועק אין דער וועלט אַריין, אַזוי ווי מיר האָבען אָבגערעדט, זיך תקיעת-כף געגעבען... מיין בעשיצער (דער הייזעריגער) האָט מיך געפיהרט פון טאָג צו טאָג, אַז אָט קו־מען צו פאָהרען די איבעריגע חברה און מיט זיי וועט קומען „מיין האָצמאַך״... (אַזוי פלעגט ער זיך מיט מיר רייצען). עס זענען אָבער אַוועקגעגאַנגען טעג און וואָכען — ווער? וואָס? מע הערט נישט און מע זעהט נישט!

די איינציגע, וואָס האָט זיך יאָ בעוויזען פון דעם פריהעריגען חדר, איז געווען די מאַדאַם טשערניאַק, איין אַקטריסע אַ פערזעהע־ניש, אַ קאָמישע פיגור, וואָס מע רופט זי „בריינדעלע קאָזאַק״. דו דאַרפסט זי געדענקען פון האָלענעשטי. אַ קורצינקע, אַ גראָבינקע, מיט גרויסע ווייסע צייהן. פון איהר בין איך דאָס געוואָהרע געוואָרען, אַז מיין בעשיצער (מוראַווטשיק) האָט מיך גענאַרט, מיאוס אָבגענאַרט. ער האָט קיין שום בריעף ניט געשריבען צו דער חברה קיין יאַס, אַז זיי זאָלען צוריקקומען. ס'איז געווען ליגען פון אָנהויב ביז'ן סוף!... אָט די דאָזיגע בריינדעלע קאָזאַק האָט מיר אָנגעדערצעהלט אַזעלכע זאַכען, אַז די האָר שטעלען זיך קאַפויר. די דעקאָראַציעס, זאָגט זי, האָט מען אויסגעשריבען, נאָר די קאָמפּאַניע אַקטיאָרען און אַקטריסעס האָט מען איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואַסער, אין אַ פרעמד לאַנד, זאָגט זי, אָהן אַ שפּראַך און אָהן אַ גראָשען ביי דער נשמה. ווען ניט זי, וואָלטען זיי דאָרטען אויסגעגאַנגען פון הונגער. ווי ווייט נאָר מעגליך, האָט זי זיי, זאָגט זי, אונטערגעהאַלטען. נאָכדעם האָבען זיי אויסגע־פערקויפט, זאָגט זי, פון זיך, וואָס זיי האָבען געהאַט, און האָבען זיך צוקראָכען, צוגאַנגען, זאָגט זי, אַזוי ווי זאַלץ אין וואַסער. „נו, און האָצמאַך?״ — פרעג איך זי. — „האָצמאַך, זאָגט זי, איז ווי אין דער ערד אַריין״... און אַזוי אַלעמאָל פלעגט זי מיר דערצעהלען שרעקליכע מעשות פון די אָרעמע אַקטיאָרען, ווי אַזוי מע האָט זיי נעבאַך אָב־געחומעלט, און אַלעמאָל האָב איך אַריינגעוואָרפען: „נו, און האָצמאַך?״ און אַלעמאָל איז געווען די אייגענע ווערטער: „האָצמאַך איז אין דער ערד אַריין״.

נאָר איינמאָל האָט זיך די בריינדעלע קאָזאַק אַרויסגעהאַפּט מיט אַ וואָרט, אַז זי האָט געהערט פון איינעם אַ יודישען אַקטיאָר, אַז ער האָט געהערט פון נאָך איינעם, אויך אַ יודישען אַקטיאָר, אַז יענער

האָט געזעהען האָצמאַכען מיט עפּיס זעהר אַ יונגיטשקען בחור׳ל זענען אומגעפּאָהרען איבער בוקאַרעשט... די קאָנסט פערשטעהן, ווי מיר האָט געקלאָפּט דאָס האַרץ, אַז איך האָב דערהערט אָט די דאָ יגע ווערטער!... צוליעב דעם אַליין האָב איך זי געוואָלט אַרומ-האַפּען קושען, און מיר זענען געוואָרען פון דעמאָלט אָן מיט אָט דער ברײנדעלע קאָזאַק ווי צוויי שוועסטער. און ווער שמועסט, זי צו מיר— איז געווען טאַקי ווי אַיין אייגענע שוועסטער.

אָט דער ברײנדעלע קאָזאַק האָב איך צו פערדאַנקען מיט אַ סך— אַ סך זאַכען. זי האָט מיר געעפענט די אויגען, ווער דער דירעקטאָר (שטשופּאַק) איז, און וואָס דער הייזעריגער (מוראַוושיק) איז, און האָט מיך קלאָר געמאַכט און אויסגעלערנט, וואָס איך האָב צו טון אויף דער וועלט. זי האָט מיך בעקאַנט געמאַכט מיט אַזעלכע זאַכען, וואָס וואָלט געווען אפשר אָהן איין אומגליק, איך זאָל עס וויסען אַ ביסעל שפּע-טער... איך האָב איהר אָבער צו פערדאַנקען דערמיט, וואָס איך האָב מיך אַרויסגעראַטעוועט פון דער בלאָטע נאָך בעצייטענס. זי איז גע-ווען די ערשטע, וואָס האָט מיר אָנגעוויזען, אַז מיין אָרט איז ניט דאָ, צווישען די קאָמעדיאַנטען... ווען ניט זי, וואָלט איך מיך נאָך אפשר עד היום אַרומגעשלעפּט מיט שטשופּאַקס טרופּע וואו ערגיץ אַ העק. ווען ניט זי, וואָלט איך נאָך איצט אויך אפשר אויפגעטראָטען אין אַלע שענקלעך, אָנגעטאָן אין מאַנסבילשע הויזען, און געזונגען „פּראַטיג אויף דער נאַכט״ און געטאַנצט אַ „פּריילִיכס״ . . . .

. . . .

טייערער! טייערער! אַז איך דערמאַן מיך אָן יענער צייט, פלאַמט מיר מיין פּנים פּאַר חרפּה נאָך איצט אויך און עס ברענט אין מיר אַ פייער. ניט אַזוי אויף מיין דירעקטאָר און ניט אַזוי אויף מיין בעשיצער, וואָס האָבען געוואָלט פון מיר אַרויסציהען וואָס מעהר געלד,— דאָס טוט יעדער אונטערנעמער היינט אויך. ניין. מיך האָט געברענט אויף יענע זאַטע בעלי-בתּים מיט די פעטע בייכלעך, וואָס פלעגען געהן מיך הערען זינגען מיין „פּראַטיג אויף דער נאַכט״, אָדער קוקען, ווי איך טאַנץ אַ „פּריילִיכס״, און פלעגען קוועלען, זיך בעלעקען, ווי אַ קאַץ אויף סמעטענע, אַיינלייגען די וועלט, צוטראָגען דאָס טעאַטער: „ספּי-וואַק! ראָזאַ ספּיוואַק!״... ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער— אַזוי האָבען זיי זיך גערופען, און געגאַנגען נאַכט און נאַכט צו שטשו-פּאַקען אין טעאַטער, פערקוקט הינטער די קוליסען: ווען וועט זיך שוין

בעווייזען אָט דאָס מיידעל אין מאַנסבילשע הויזען?... אוי, אָט די „ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער!" מיט איינעם אַ „ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער" מוז איך דיך בעקאַנט מאַכען. און ווייל פון איהם איז זעהר אַ סך צו דערצעהלען און ס'איז שוין רעכט שפעט, לייגען מיר איהם אָב אויף אַ צווייטען מאָל. אַ גוטע נאַכט, טייערער מיינער. של"י געזונד!

פערטער בריעף

איינמאָל — דאָס איז געווען אין אַ הייסען זומערדיגען טאָג — זענען מיר געווען אַלע אויף פּראָבע. איך האָב שוין געהאַט דעמאָלט אָנגעהויבען שטודירען „ערשטע ראָלען”. קומט מען צו געהן און מע זאָגט אָן דעם דירעקטאָר, אַז עפּיס אַ מענש פרעגט זיך נאָך צו איהם. איטליכס מאָל, אַז דער דירעקטאָר (שטשופּאַק) דערהערט, אַז עמיצער פרעגט זיך נאָך צו איהם, אַזוי ווערט ער טויט ווי די וואַנד. אַפּנים, אַלץ איבער די ווייבער... די מאַדאַם טשערניאַק, אָט די וואָס מע רופט „ברײנדעלע קאָזאַק”, זאָגט, אַז שטשופּאַק האָט, דאַנקען גאָט, ניט קיין צוויי, נאָר ד ר י י ווייבער... הכלל, האָט מען איהם געגעבען צו וויסען, אַז עמיצער, אַ מענש, פרעגט זיך נאָך צו איהם. איז ער באַלד געוואָרען ווי צומישט און אָנגעהויבען זוכען זיין בעל-יועץ: „שלום-מאיר! וואו איז ער ערגיץ, שלום-מאיר, אַ חלירע!”... דער „מענש” אָבער האָט זיך, אַפּנים, נישט געקאָנט דערוואַרטען ביז עפּיס וואָס, איז ער אויסגעוואַקסען הינטער די קוליסען, און ביידע האָבען זיי זיך געגעבען אַ וואָרף איינס דאָס אַנדערע אויפ׳ן האַלז: „סטעלמאַך!”... „שטשופּאַק!”... זײן דעם איז אָנגעלאָפען דער „הייזעריגער”, און עס איז געוואָרען צווישען אַלע דריי אַ קושעריי, אַ גדולה, אַ יום-טוב! לייבליכע ברידער, וואָס האָבען זיך ניט געזעהען אַ יאָהר צוואַנציג, דאַרפען ניט אַזוי דערפרעהען זיך, ווי די דריי האָבען זיך דערפרעהט. און ווער שמועסט, אָט דער „מענש”, וואָס מע רופט איהם „סטעלמאַך” — דער איז שיער ניט צושמאָלצען געוואָרען, ווי שניי אויף דער זון. אַפּנים, פאַר גרויס תענוג, וואָס ער האָט זוכה געווען נאָך אַ מאָל צו זעהען זיך מיט שטשופּאַקען און מיט זיין רעכטער האַנד דעם הייזעריגען שלום-מאיר מוראַווטשיק.

אַ יודעל אַ נידעריגס, אַ שוואַרצינקס, אַ האָריגס, שוין אין די יאָהרען, נאָר גוט געפּאַקט, גוט אויסגעפּאַשעט, מיט אַ קיילעכיג בייכעל, מיט אַ געלייטערט פּנים, מיט טרערענדיגע אויגלעך און מיט זעהר-זעהר אַ זיס-צוקערדיג שמייכעלע, וואָס ליגט שטענדיג צוגאָסען איבערן גאַנצען פּנים (עס זעהט אויס, אַז דער מענש איז צופרידען מיט זיך, מיט גאָט, מיט אַלע מענשען און מיט דער גאַנצער וועלט) – אָט דאָס איז דער פּאָרטרעט פון דעם פּאַרשוין, וואָס מע רופט איהם סטעלמאַך. אַ מעלה האָט ער — ער איז נישט גרויס ביי זיך. און חאָטש ער אַליין זאָגט אויף זיך, אַז ס'איז איהם קיין עין-הרע גוט ווי די וועלט, און אַז ער איז קיין עין-הרע זעהר רייך, פונדעסטוועגען איז ער ביי זיך פּראָסט און קליין און פּשוט. ער האָט פיינט, ווי אַנדערע, זאָגט ער, בלאָזען פון זיך. ער האָט פיינט אַרויסבעווייזען, זאָגט ער, גרויסקייט. אַדרבה, ער אַליין האָט ליעב צו דערצעהלען פאַר איטליכען בעזונדער, און צו יעדער צייט, ווען איהר ווילט, זיין גאַנצע ביאָגראַפיע. דערצעהלען זיין ביאָגראַפיע וועט איהם קיינמאָל ניט נמאס ווערען. רעדען רעדט ער שטיל, קוים וואָס מע הערט, מיט אַ גריגגען זיפץ און מיט אַ שמייכעלע, גלעט דיך בעת-מעשה איבער דער האַנד, אָדער ער האַלט דיך צו ביים קנעפּעל, זאָלסט ניט אַוועקגעהן — און עס גיסט זיך, גיסט זיך ביי איהם אַזוי גלאַט, ווי בוימאייל פון אַ פאַס, און עס קניפּט זיך און עס קייטעלט זיך ביי איהם איינס אינ'ם אַנדערן, טאַקי נאָר עפּיס חדושים ונפלאות, מעשיות פון טויזענד-איין-נאַכט. איך ווייס ניט, אויב עס וועט אויסקומען גוט, נאָר איך וועל מיך פּרובירען איבערגעבען דיר זיין ביאָגראַפיע טאַקי מיט זיין לשון.

„געווען איז ער, ניט היינט געדאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום מענשען געדאַכט, — אַזוי הויבט ער אָן צו דערצעהלען זיין ביאָגראַפיע מיט אַ זיפץ און מיט אַ שמייכעלע, און דאָס פּנים שיינט, — געווען, ניט היינט געדאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום מענשען געדאַכט, אַ יוד אַנ'אָרעמאַן, אַ קבצן, אַ דלפן, אַנ'עני ואביון און אַ מטופל מיט קינדער דערצו, טאַקי ממש קיין שטיקעל ברויט ניט געווען. געזעסען ערגיץ ווייס איך וואו, אין אַ קליין שטעדטעל, אַ מדבר, אַ העק, ניט ווייט פון בערדיטשעוו, מיט'ן נאָמען מאַכנעווקע אָדער יאַכנעווקע (איך האָב שוין פערגעסען דעם נאָמען), און געלעבט פון דעם, וואָס ער האָט געגייהט היטלען,

שמויסענע היטלען, פאַר די גויים, געגאַנגען דריי מייל צו-פוס מיט דער סחורה אויף די ירידים, טאָמער וועט מען עפּיס פערדיענען. די שטיוועל, ניט היינט געדאַכט, ניט פאַר אַייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום מענשען געדאַכט, אַרומגעבונדען מיט שטריקלעך — די פּאָדעשוועס זאָלען חלילה ניט אָבפאַלען, און אַ פעלצעל האָט ער געטראָגען, ווי אַ רעשעטע, פון סאַמע לעכער. דער פראָסט ברענט, דער שניי סקריפּעט, דער ווינד שמייסט אין פנים אַריין און דאָס האַרץ חלש׳ט. און אין דער היים, ניט היינט געדאַכט, ניט פאַר אַייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום מענשען געדאַכט, ליגט אַ קראַנק ווייב מיט קליינע קינדער. דאָס עלטערע איז נאָך נישט אַלט געווען דעמאָלט קיין זעקס יאָהר. הערשעלע האָט מען איהם דעמאָלט גערופען. געווען פון קליינווייז אויף אַ געראָטען קינד, אַ גאָלד. טאָג ווי נאַכט פלעגט עס אַרומגעהן מיט צוויי שטעקעלעך און שפּיעלען, און שפּיעלען, און שפּיעלען. „הערשעלע, וואָס טוסט דו דאָס?״ — „איך שפּיעל, זאָגט ער, אויפ׳ן פידעל״. געהט דער פאָטער אויף ציקאַוועסט איינמאָל און ברענגט איהם צו טראָגען אַ פראָסטע גויעשע פידעל, וואָס האָט די ווערט דריי גילדען. דאָס קינד האָט דערזעהען אַ פידעל — האָט עס זיך אַזש צעוויינט. וואו האָט ער געזעהען אַ פידעל? ווער האָט איהם בעוויזען, ווי אַזוי מע דאַרף שפּיעלען? זאָל איהם אַזוי וויסען, זאָגט ער, אַ בייזע וועטשערע מיט אַייך אינאיינעם. דאָס קינד האָט, זאָגט ער, אַליין, אַליין פון זיך, גענומען רימפּלען, און גערימפּעלט, אַזוי לאַנג, ביז ער האָט אָנגעהויבען שפּיעלען ניגונים. דאַרף גאָט פיהרען אַזוי, אַז אין יענעם שטעדטעל וואוינט אַ פריץ, אַ גראַף צי אַ קניאַז (איך געדענק שוין ניט אַקוראַט). דאָס שטעדטעל איז טאַקי זיין שטעדטעל. ווערט געוואָהר דער פריץ, אַז ביי איהם אין שטעדטעל געפינט זיך דוקא ביי אַנ׳אָרעם יודעל אַ קירזשנער אַ יונגעלע אַנ׳אַנטיקעל — שפּיעלט ער אויפ׳ן פידעל, אַז עס לאָזט זיך אויס די וועלט. הייסט דאָך דער פריץ מסתמא, מע זאָל איהם ברענגען דאָס יודעל מיט׳ן יונגעלע מיט׳ן פידעל. און אַז דער פריץ הייסט, קאָן מען קיין חזיר ניט זיין און מ׳ז מוז געהן. געקומען צום פריץ מיט׳ן יונגעלע און מיט׳ן פידעל. דאָס יונגעלע האָט מען אַרויפגעשטעלט אויפ׳ן טיש און עס האָט גענעבען אַ שפּיעל איינס און צוויי און דריי — דער פריץ איז באַלד געוואָרען די כפּרה, און די פריצה האָט אַרומגעהאַפּט דאָס קינד קושען און האַלזען. און עס איז בעשאַפען געוואָרען אויפ׳ן טיש טיי און קאַווע און פערבייסען: בולקעס,

אייער, אַיינגעמאַכטס — אַלסדינג, וואָס אַ יוד מעג עסען. „זיץ, מאַכט צו איהם דער פּריץ, זיץ, וואָס שטעהסט דו? דו ווייסט דען, זאָגט ער, וואָס דו פּערמאָגסט? דו פּערמאָגסט, זאָגט ער, אַ טייערען שטיין. דו ביסט, זאָגט ער, אַ מיליאָנער. נאָר וואָס דען, זאָגט ער, דו ביזט אַ פּראָסטער מענש, אַ בלינדער. דו וועסט, זאָגט ער, זיין ערגער פון ערגער, אויב דו וועסט דאָס קינד לאָזען וואַקסען אַזוי, נישט אָבגעבען איהם אין שטאָדט אַריין לערנען, שטודירען מוזיק!"... רופט זיך אָן צו איהם דער פאָטער: „אדוני פּריץ! דיר איז, אַפּנים, גרינג צו זאָגען — „שטודירען מוזיק"? איך בין, ניט דאָ געדאַכט, ניט פאַר קיין מענשען געדאַכט, אַ יוד אַנ'אָרעמאַן, אַ קבצן, אַ דלפן, אַנ'עני ואביון און אַ מטופל מיט קינדער דערצו"... מאַכט צו איהם דער פּריץ: „לאָז דיך ניט אַרען. דו גיב איהם נאָר איבער אויף מיינע הענד, מאַך איך דיר איהם פאַר אַ לייט"... אַזוי זאָגט צו איהם דער פּריץ, און די פּריצה שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ. איז אָבער אָט דער סטעלמאַך אויך נישט פון די, וואָס צעהן אַ גראָ-שען, טראַכט ער זיך: דערווייל, ביז עפּיס וואָס, ביז דער פּריץ וועט מאַכען זיין קינד פאַר אַ לייט, קאָן איהם, דעם פאָטער, בלייבען ווינ-ציגער מיט אַ קינד, און דעם כלל-ישראל — ווינציגער מיט אַ יודען... „ניין, פּריץ-לעבען, דאָס איז ניט קיין פּלאַן, זאָגט ער. דו הייס מיר בעסער שפּאַנען פערד און לייה מיר אויס עטליכע קערבלעך אויף הוצאות, האַפּ איך מיך אַראָב מיט'ן קינד קיין בערדיטשעוו. אַ גרויסע שטאָדט, קיין עין-הרע, אַ סך יודען. רייכע מענשען"...

„כך הוה. געקומען למזל מיט'ן קינד קיין בערדיטשעוו. ער דרעהט זיך אַרום מיט'ן קינד איבער דער שטאָדט. אַ כרך גדול. עס קאָכט ווי אין אַ קעסעל. יודען לויפען אַרום, דער אַהער, דער אַהין, פּערטראָגען, פּערטאַרעראַמט. קיינער קוקט זיך ניט אַרום. דאָס קינד וויל נעבאַך עסען. און ווי אויף צו-להכעיס, זומערצייט, עפּעל און באַרען און פלאָמען בזיל-הזול. דאָס קינד געהט אויס פלאָמען — און איהר זאָלט זאָגען, אַ פּרוטה ביי דער נשמה. הויבט ער אָן אָבשטעלען איינעם, דעם אַנדערן, בעטען אַנ'עצה, מעהר ניט אַז אַנ'עצה: „וואָס טוט מען, יודישע קינדער, אַזוי און אַזוי: איך פערמאָג אַ טייערען שטיין, זעהט איהר, אַ מיליאָן"... קוקען זיי איהם אָן, ווי אַ משוגענעם: אַ יוד געהט אָבגעריסען-אָבגעשליסען, שלעפּט זיך אַרום מיט עפּיס אַ יונגעלע, נאַ-קעט און באָרוויס, און זאָגט, אַז ער פּערמאָגט אַ מיליאָן. הויבט ער אָן זיי געבען צו פערשטעהן, דערצעהלט זיי, וואָס דער פּריץ האָט

געזאָגט, און וויל זיי בעווייזען, וואָס דאָס יונגעלע קאָן. צולאַכט מען זיך און מע בטל'ט אויס צו איהם אַלע חלומות! פערדריסט דאָס איהם. געהט ער אַוועק צו די יונגעלייט, צו איינעם, צום אַנדערן, דערצעהלט זיי, וואָס דער פריץ האָט געזאָגט, און בעט זיך, מע זאָל לאָזען דאָס יונגעלע אַ שפּיעל טון, בעווייזען זיי, ויאָס דאָס יונגעלע קאָן... אויסגעהערט, רופען זיי זיך אָן צו איהם: „באשר בכן, וואָסזשע ווילט איהר, רב יוד?" — וואָס זאָל ער וועלען? ער וויל נעבאַך עטליכע קערבלעך, חאָטש קאָנען אַוועקפאָהרען צוריק אַהיים... רופט זיך אָב צו איהם איינער: „שאַט, ווייסט איהר וואָס? מיר וועלען אַייך מאַכען אַ קאָנצערט?" קלערט זיך דער פאָטער: ער זאָל אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע! פרעגט איהם בחרם, וואָס הייסט דאָס אַ קאָנצערט? נאָר זיי זאָגען אַ קאָנצערט, לאָז זיין אַ קאָנצערט...

„הכלל, ער האָט ביי זיי נושא חן געווען. חברה האָבען גערודוגען אַ זאַל. מע האָט אָבגעדרוקט אַפּישען און מע האָט אָנגעהויבען אַרומגעהן פערקויפען בילעטען — קיינער קויפט ניט. שלעכט, וואָס וועט זיין? „לאָז אַייך ניט אַרען, זאָגען זיי, ביז'ן קאָנצערט איז נאָך ווייט". געקומען דער אויפדערנאַכט פונ'ם קאָנצערט. שוין זייגער אַכט. זייגער ניין. זייגער האַלב-צעהן - נישטאָ קיינער. ערשט אַרום עלף האָבען זיך צונויפגעזאַמעלט עטליכע יונגעלייט, קוים אַ מנין. מע טוט זיך אַ חאַפּ: וואו דאָס יונגעלע? דאָס יונגעלע שלאָפט. קוים אויפגעוועקט. אַוועקגעשטעלט אויף אַ בענקעל. דאָס יונגעלע האָט זיך צושפּיעלט — נו-נו! דאָס איז שוין געווען אַ קאָנצערט! מע האָט דאָס קינד אַרומגערינגעלט, געקוועטשט, געקושט, שיער ניט דערשטיקט. נאָר וואָס קומט אַרויס, אַז ס'איז נישטאָ אַפילו מיט וואָס פאַר'ן זאַל צו בעצאָהלען? געקומען אַהיים, אויף דער אכסניה הייסט עס, מיעד, צובראָכען, הונגעריג. עסען, זאָגט די בעל-הבית'טע, איז שוין שפּעט... אַ בעטעל אויף צו לייגען זיך שלאָפען — הייסט זיך דער בעל-הבית בעצאָהלען פריהער געלד. ביטער! בעט מען אויס דאָס פּעלצעל אויף דער ערד און מע לייגט אַוועק אַ קולאַק צוקאָפּענס. דאָס קינד ווערט אַנשלאָפען — אַ קינד בלייבט אַ קינד — און ער, דער פאָטער הייסט עס, ליגט און טראַכט, דער מח ווערט איהם שיער ניט צופאַלען: ווי אַזוי רייסט מען זיך אַרויס פון דעם דאָזיגען מקום? ער פיהלט, דאָס האַרץ זאָגט איהם, אַז נעבען איהם, אָט דאָ אויפ'ן צוריסענעם פּעלצעל, וואַלגערט זיך נעבאַך אַ פערמעגען. אַ מיליאָן. נאָר געה שריי — אני שלמה! מיט די געדאַנקען ווערט ער

אַנשלאָפען, דער פּאָטער הייסט עס, און עס חלומט זיך איהם אַ חלום, אַ מאָדנער חלום: אין מיטען שטאָדט אַ בוים מיט פלאָמען. גאַנץ אויבען, אויפ׳ן שפּיץ בוים, שטעהט זיין זוהן און טרייסעלט, טרייסעלט דעם בוים, און פונ׳ם בוים גלייך אַראָב צו איהם, צום פּאָטער, פאַלען... ניט קיין פלאָמען, נאָר—מיליאָנען! איין מיליאָן נאָכ׳ן אַנדערן. איין מיליאָן נאָכ׳ן אַנדערן. ער, דער פּאָטער הייסט עס, בויגט זיך אָן צו דער ערד, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, הויבט אויף די מיליאָנען און שטופּט אין די קעשענעס אַריין. דער זוהן פון אויבען פרעגט איהם: „טאַטע, נאָך?״ — „נאָך-נאָך!״ ענטפערט איהם דער פּאָטער און ווערט גאָר ניט מיעד, קלויבענדיג די מיליאָנען. פּלוצים דערהערט ער פון דערווייטען אַ טומעל, אַ געפּילדער. „געוג שוין טרייסלען!״ — זאָגט ער צום זוהן און חאַפּט זיך אויף — דערזעהט ער, אַז ער ליגט מיט׳ן קינד אויף דער ערד, דאָס פּעלצעל צוקאָפּענס. די שטוב איז פול מיט מענשען. דער בעל-הבית איז טויט ווי די וואַנד. די בעל-הבית׳טע ברעכט די הענד און וויינט: „איהרע פּערעל! איהרע פּערעל!״... ער שטעהט אויף פון דער ערד, וויל געהן צו דער טיר, זאָגט מען איהם: „זייט זשע מוחל, רב יוד, מיר וועלען אייך פריהער בעזוכען״... — „וואָס הייסט — איהר וועט מיך בעזוכען?״ — „מיר וועלען אייך אויסטון, זאָגען זיי, נאַקעט, אייך און אייער קינד, און בעזוכען אפשר, זאָגען זיי, זענען על-פּי-טעות צו אייך פערקראָכען בייגאַכט דער בעל-הבית-טעס פּערעל?״ . . . .

. . . .

(עס ווייזט אויס, אַז דאָ פעהלען עטליכע בלעטלעך, וואָרום אין דער ווייטעריגער געשיכטע איז צו זעהען, אַז דער סטעלמאַך מיט זיין וואונדערקינד זענען שוין אין פּעטערבורג, און אַז דאָס קינד הייסט שוין ניט הערשעלע, נאָר גרישאַ, און אַז ער בעקומט שוין גאָר פּענסיע).

„געקומען קיין פּעטערבורג — עס קאָכט די שטאָדט. פון איינעם צום אַנדערן. פון איינעם צום אַנדערן. דאָ אַנ׳אָנבייסען, דאָ אַ וואַרעמעס, דאָרט אַ וועטשערע. און דאָס קינד — אויף די הענד טראָגט מען איהם אַרום. אומעטום, וואו ערגעץ אַ באַל, אַ קאָנצערט, אַנ׳אָווענד, — הערט מען נאָר „גרישאַ סטעלמאַך״ און „גרישאַ סטעלמאַך״. סטודענטען, פּראָפעסאָרען, קריסטען, דאַמען — אַלע אין איין קול: „גרישאַ סטעלמאַך!״ עס קאָכט! עס זידט! פון געלד שמועסט מען ניט. ווינבאַלד פּענסיע — איז דאָך אַנדערע ווערטער. אמת, די פּענסיע

איז איהם פערלאָפּען מיט בלוט און מיט בזיונות און מיט לויפּענישען פון איינעם צום אַנדערן. קוים מיט צרות זיך דערשלאָגען, אי דאָס — צוליעב אַ קריסט, אַ רשע, אַ צורר-היהודים — אַ סך צו דערצעהלען. און אַזוי געהט אַוועק אַ יאָהר און אַ יאָהר. דאָס קינד וואַקסט און דער נאָמען וואַקסט נאָך גרעסער. נישטאָ שוין, דאַנקען גאָט, פּאַר איהם קיין לעהרער. אַנ׳עק. אויסגעגאַנגען פּראָפעסאָרען אין פּעטערבורג. ער האָט זיי אַלעמען אַריבערגעיאָגט. וואָס וועט זיין ווייטער? צייט אַ קלער טון מכח תכלית. אייביג קיין פּענסיע וועט מען ניט געבען. צייט אַליין אָנהויבען פּערדיענען. מע דאַרף געבען אַ פּאָהר אַרויס מיט׳ן קינד אויף דער וועלט. און טאַקי וואָס גיכער. ווארום כל-זמן דאָס „וואונדערקינד" איז אַ קינד, איז דאָס אַ וואונדער, וואָס אַלע ווי-לען דאָס זעהען. קוים אָבער טוט עס אַ וואַקס אַרויס פון די קורצע הויזלעך, אַזוי ווערט דאָס קינד אויס קינד און דער וואונדער — אויס וואונדער. גאָט ווייסט, וואָס פון אַ קינד קאָן נאָך אויסוואַקסען און אין וועמענס הענד ער קאָן נאָך אַריינפאַלען... על-כן דאַרף מען זע-העןן אַריינחאַפּען בעצייטענס... אַזוי האָט זיך דער פאָטער בערעכענט, און אַזוי איז דאָס טאַקי געוועזן. דאָס הייסט, ניט אַזוי גיך טוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. אַרויספאָהרען אויף דער וועלט — קאָסט געלד, און קיין געלד איז ניטאָ. וואָס זשע טוט מען? דאַרף מען געפינען עפּיס אַנ׳עצה, זוכען אַ שותּף: דיין געלד, מיין סחורה... און גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט געפונען אַ בעלן, אַ דייטש, מיט׳ן נאָ-מען שולץ, וואָס נעמט זיי אויף זיינע הוצאות, און וויפיעל עס וועט מאַכען — איז חצי שלי חצי שלך. נאָר וואָס דען? אַ קלייניגקייט: ער וויל אַ קאָנטראַקט אויף צעהן יאָהר. „דייטש! ביזט משוגע, צי חסר-דעה? וואָס פּאַר צעהנדליגער יאָהרען? גענוג אַ יאָהר, גענוג צוויי יאָהר, דריי יאָהר — אַנ׳עק!" האָטש האַק איהם, האָטש בראָק איהם. אַנ׳איינגעשפּאַרטער דייטש! דערווייל די צייט שטעהט ניט. קאָסטען קאָסט. פון דער היים שרייבט מען, מע זאָל שיקען געלד. אַהין-אַהער, מע האָט זיך מיט׳ן דייטש קוים אויסגעגלייכט אויף פינף יאָהר. זיך צושריבען מיט אַ קאָנטראַקט, ווי עס געהער צו זיין, און מע האָט זיך צוועקגעלאָזט אין אַ גוטער שעה איבער דער וועלט. מע האָט אָנ-געהויבען קלאָפּען קאָנצערטען, איינס נאָך דאָס אַנדערע, איינס נאָך דאָס אַנדערע, און דאַנקען גאָט, ס׳איז אַוועק מיט הצלחה. וואוהין מע קומט — איז חושך! הערען גרישאַ סטעלמאַך — לויפט מען ווי אויף

אַ שרפה. מענשען — אַזוי ווי זאַמד, אַזוי ווי שטערען אין הימעל. גבירים, אדירים, קריסטען, שררות — אַזוי ווי פליגען, פליגען פאַלען זיי, און געלד — געלד שיט זיך פון אַלע זייטען. ס'איז נאָר אַ פּער-דראָס, וואָס מע דאַרף זיך טיילען מיט אָט דעם דייטש! פאַרוואָס קומט איהם אַזוי פיעל געלד? וואָס האָט ער אַריינגעלייגט? דעם טאַ-טענס ירושה? צי די גרויסע תורה, וואָס דאָ איז? ער קאָן שוין, ברוך-השם, אַליין די מלאכה פון קאָנצערטען. אַ טייערע מציאה! מע קומט צו פאָהרען אין אַ שטאָדט, גיט מען צו וויסען קודם אין אַלע צייטונגען, מע בעצאָהלט, הייסט עס, פּאַר אַנאָנסען, און זיי הויבען אָן קלאַפּען און טרומייטערן: „גרישאַ סטעלמאַך קומט צו פאָהרען!" „גרישאַ סטעלמאַך פאָהרט!" „גרישאַ סטעלמאַך איז געקומען!"... מע דינגט אָב אַ זאַל אָדער אַ טעאַטער, מע קלעפּט אויס אַפישען, מע דרוקט אָב בילעטען — און אַ גוטען טאָג. ס'איז נאָר אַ וועהטאָג: דער דייטש! אַנ'עבירה פּאַר גאָט. נאָר אַז מע ליגט אין פּאַס — איז עפּעס אַ תירוץ? פערפאַלען! איין שטיקעל טרייסט, וואָס אָט-אָט ענדיגען זיך די פינף יאָהר, געהט אויס דער קאָנטראַקט, וועט ער שלאָגען כפרות מיט'ן דייטש — דעמאָלט ווער איז צו איהם גליך? „זיין סחורה, זיין געלד"...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אָט אַזוי לאָזט אויס אָט דער סטעלמאַך זיין ביאָגראַפיע מיט אַ שיינענדיג פּנים, גלעט זיך דאָס בייכעל און צופרעגט זיך ביי שטשו-פּאַקען, וואָס הערט זיך עפּיס ביי איהם און וואָס הערט זיך גלאַט אין יודישען טעאַטער? וואָרום דאָס יודישע טעאַטער איז ביי איהם, זאָגט ער, דאָס איינציגע שטיקעל פערגעניגען. דעם זוהנס קאָנצער-טען — דאָס איז ביי איהם געשעפט. און אַז ער וויל זיך אונטערהאַל-טען, געהט ער אין טעאַטער. אין יודיש טעאַטער. ער האַלט זעהר פון יודיש טעאַטער און קען זיך דעריבער מיט אַלע יודישע אַרטיס-טען. און דערפון נעמט זיך זיין גוטפריינדשאַפט מיט שטשופּאַקען. ער, אַז ער קומט צו פאָהרען, זאָגט ער, אין אַ שטאָדט, איז דאָס ערשטע — צופרעגט ער זיך קודם, וואו קאָן מען עסען כשר און צי ס'איז דאָ יודיש טעאַטער? יודישע פיש און יודיש טעאַטער — וואָס קאָן זיין בעסער דערפון? נאָך איידער ער איז אַהער געקומען צו פאָה-רען, האָט ער שוין געהערט, זאָגט ער, אַז ביי זיין פריינד שטשו-פּאַקען איז דאָ אַ נייעס, עפּעס איינע אַ ראָזע ספּיוואַק, מע לויבט זי

זעהר... „אָט דאָס איז זי"‚ — מאַכט צו איהם שטשופּאַק און ווייזט אָן אויף מיר מיט זיינע רויטע אָהנברעמענדיגע אויגען. און דער סטעלמאַך ציהט מיר אויס אַ האַנד‚ אַ וואַרעמע‚ אַ ווייכע האַנד‚ ווי אַ קישען‚ און אַ האַריגע‚ מיט קורצע גראָבע האַריגע פינגער‚ און דאָס גאַנצע פּנים ביי איהם ווערט אָקאַרשט ניט צושמאָלצען פאַר תּענוג. „טאַקי באמת?—זאָגט ער.—ווער איז זי און פון וואַנען?"—„זי איז טאַקי מיינע אַ פּלעמעניטשקע פון וואַרשא‚ אַ יתומה'לע‚ אָהן אַ טאַטען‚ אָהן אַ מאַמען"‚—טאָקט איהם אָב שטשופּאַק אַ קיילעכיגען ליגען און שנורעוועט צונויף די געקנייטשטע ליפּען‚ ער זאָל זיך עס אפילו פערקרימען. „נעבאַך!"—זאָגט סטעלמאַך מיט אַ שמייכעלע און מיט אַ רחמנות-פּנים‚ קוועטשט מיר די האַנד‚ געזעגענט זיך אָב און זאָגט צו‚ אַז ער וועט קומען אויפדערנאַכט‚ ער וועט קומען‚ זאָגט ער‚ גאָר אָהן אַ שום תּירוץ‚ מיך הערען זינגען. „מיט'ן יאַט?"— פרעגט איהם שלום-מאיר מוראַווטשיק. „זאָל גאָט היטען!—ענטפערט איהם סטעלמאַך און טוט זיך אַזש אַ וואָרף‚ גלייך ווי מע האָט איהם אָבגעבריהט.—וואָס הייסט‚ מיין גרישאַ וועט געהן אין יודיש טעאַ-טער‚ חאַ-חאַ-חאַ? לאָמיך מיך נאָר בעווייזען מיט איהם איין מאָל צווישען יודען—איז אַנ'עק‚ פערפאַלען די קוה מיט'ן שטריקעל... ניט מחמת ער איז ביי מיר חלילה קיין יוד ניט. אדרבה. נאָר וואָס דען? מע דאַרף עס פערשטעהן. ס'איז אַנ'איידעלע מאַטעריע"... (דאָ בעווייזט סטעלמאַך מיט די קורצע גראָבע פינגער‚ וואָס פאַר אַיין איידעלע מאַטעריע דאָס איז). „איהר שפּיעלט זיך‚ זאָגט ער‚ מיט מיין גרישאַ? מיין גרישאַ‚ אַז ער פאָהרט‚ איז נאָר ערשטע קלאַס‚ דאָרט וואו קיין יודען פאָהרען נישט. און שטעהן שטעהן מיר‚ זאָגט ער‚ נאָר אין בעסטען און שענסטען האָטעל. און אַז מע דאַרף געהן צום קאָנצערט—עס מעג זיין דריי טריט—איז נאָר געפאָהרען‚ און דוקא אין אַ געדעקטער קאַרעטע. איהם קאָן מען‚ זאָגט ער‚ ניט זעהען גלאַט אַזוי‚ אָהן געלד‚ חאַ-חאַ. איהם‚ אַז מע וויל זעהען‚ דאַרף מען פריהער אָנקומען צום דייטש. און פאַר אַ דייטש‚ זאָגט ער‚ האָט מען דרך-ארץ‚ חאָטש אפילו דער דייטש—צווישען אונז זאָל עס בלייבען—איז סך-הכל אַליין אויך אַ יוד‚ חאָטש ער הייסט שולץ‚ נאָר ער וויל ניט‚ זאָגט ער‚ מע זאָל וויסען... עס פּאַסט נישט... צו מיר‚ זאָגט ער‚ אַז עמיצער קומט און וויל זיך זעהען מיט מיין גרישען‚ עפּעס אַ טובה‚ אָדער גלאַט

זיך בעקענען, — שיק איך איהם אָב צום דייטש, חאַ-חאַ-חאַ, צום דייטשו״ ...

אָט דאָס איז דער סטעלמאַך. און אָט דעם מענשען האָב איך צו פערדאַנקען מיט מיין גאַנצער קאַריערע און מיט מיין גאַנצען לעבען אפשר. נאָר ווייל דער בריעף איז שוין אַזוי אַ ביסעל צו לאַנג, איבערגעהאַפּט די מאָס, לייג איך אָב דאָס ווייטערע אויף אַ צווייטען מאָל. זיי געזונד, מיין טייערער!

פינפטער בריעף

מיין טייערסטער פריינד

דער „ליעבהאָבער פון יודיש טעאַטער", מאיר סטעלמאַך, איז כמעט ניט אַרויסגעקראָכען פון אונזער טעאַטער. נאַכט און נאַכט האָט ער געוויקט ביי אונז, געהערט דריי מאָל איין שטיק, ס'איז איהם גאָר ניט נמאס געוואָרען. געזעסען איז ער ביי אונז תמיד אויבענאָן, צולייגט אין דער ערשטער רייהע, געוויינטליך אומזיסט, וואָרום אַ „ליעבהאָבער פון טעאַטער" צאָהלט קיין געלד ניט. דערפאַר האָט ער אָבער אַפּלאָדירט אַלעמאָל פריהער פון אַלעמען און שטאַרקער פון אַלעמען און מעהר פון אַלעמען. ער איז געווען ענטציקט כמעט פון יעדען איינציגען אַקטיאָר. און ווער שמועסט פון מיר און פון מיינע ליעדער — איז ער געווען, ווי זאָגט שלום-מאיר מוראַוושיק, די כפּרה! דאָס ערשטע מאָל איז ער פון מיין „פּראַטיג אויף דער נאַכט" אַזוי אַרויס פון די כלים, אַז ער איז אַרויפגעלאָפען הינטער די קוליסען און מיט טרערען אויף די אויגען האָט ער אַרומגעהאַפּט מיין דירעקטאָר (שטשופּאַקען) און האָט זיך מיט איהם אַזש צוקושט.

מיין דירעקטאָר האָט אַ פּאָר מאָל געגעבען אָנצוהערעניש, אַז ער וואָלט אַ בעלן געווען הערען זיין גרישען שפּיעלען, האָט ער זיך געמאַכט ניט-וויסענדיג און פערדרעדט די צייהן. שטשופּאַקס אָנצוהערענישען זענען אָבער געווען אַזוי גראָב, אַז ער האָט שוין געמוזט יוצא זיין און האָט איינמאָל אין אַ זונטאָג געבראַכט צו טראָגען דריי בילעטען: דעם דירעקטאָר, דעם הייזעריגען און מיר — אויף אַ מאַטינע, אַ פריהמאָרגענדיגען קאָנצערט. בעת-מעשה האָט ער גענומען אויסמאָלען, וואָס פאַר אַ גרויסאַרטיגער קאָנצערט דאָס וועט זיין. „דאָס וועט שוין זיין, זאָגט ער, איינמאָל אַ קאָנצערט: זיין גרישאַ וועט שפּיעלען, דער דייטש וועט אַקאָמפּאַנירען און מאַרטשעלאַ עמבריך וועט

זינגען. ווילט איהר אפשר וויסען, זאָגט ער, ווער אָט די מאַרטשע-לאַ עמבריך איז? דאָס איז, זאָגט ער, די צווייטע פּאַטטי. וואָס זאָגט ער — פּאַטטי? צעהן מאָל, הונדערט מאָל, טויזענד מאָל גרעסער פון פּאַטטין! דאָס ערשטע מאָל, זאָגט ער, אַז פּאַטטי האָט זי דערהערט זינגען, איז זי איהר געפאַלען אויפ'ן האַלז און געזאָגט צו איהר מיט די ווערטער: „מיר זענען צוויי שטערען — איך בין דער שטערן, וואָס געהט אונטער, דו ביזט דער שטערן, וואָס געהט אויף" — און האָט זיך צעוויינט... פערשטעהט זיך, אַז מיט קיין אַנדערן וועט אָט די עמבריך אין אַ קאָנצערט נישט אויפטרעטען פאַר קיין געלד, נאָר מיט זיין גרישען — איז עפּיס אַנדערש... און ס'איז אַוועק אַ גאַנג: „גרי-שאַ-גרישאַ, גרישאַ-גרישאַ..." איך וואָלט שוין געוואָלט דערלעבען זע-העןאָט דעם גרישען, זעהען און הערען, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין גרישאַ אויף דער וועלט?

גאָט האָט געהאָלפען, איך האָב דערלעבט איהם זעהען און הע-רען. און איך מוז דיר זאָגען, מיין טייערער פריינד, אַז איך האָב געזעהען פאַר זיך צוויי גרישאַ'ס. דאָס הייסט, איך וויל זאָגען, אַז געזעהען האָב איך איין גרישאַ'ן און געהערט האָב איך אַיין אַנדערן. דער גרישאַ, וואָס איך האָב איהם געזעהען די ערשטע מינוט אויפ-טרעטען אויף דער עסטראַדע, איז געווען אַ בחור'ל, שוין אַ היבש בחור'ל, חאָטש אפילו אין קורצע הויזלעך, אַ פּוכלאַק, מיט פּעכקע בעקלעך, מיט קליינע אויפ'ן פּנים, און אויגען — נאָר אַ סימן פון אוי-גען. קורץ — אַ גאַנץ געוועהנליך בחור'ל, וואָס ווען מע בעגעגענט דאָס אין גאַס, לאָזט מען איהם דורך פאַרביי, ווי טויזענד אַנדערע. דאָס איינציגע, וואָס האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען — די לאַקיר-טע שיך מיט גרויסע בענדער, וואָס האָבען אויסגעוויזען אַ ביסעל צו גרויס פאַר איהם — צו אַ גרויסער פוס פאַר אַ „וואונדערקינד" — און דער ברייטער ווייסער קיילעכיגער קאָלנער, אונטערגעבונדען מיט אַ צו גרויסען פּאַוער, אַראָבגעהאַנגען מיט צוויי שפּיצען. ווייטער איז ניט געווען גאָרניט אויף איהם צו בעמערקען. דערפאַר אָבער, אַז ער האָט זיך געגעבען אַ נעם צום פידעל, דעם ערשטען פיהר געטאָן מיט'ן בויגען איבער די סטרונעס אַראָב און אַרויף, — איז דער פריהעריגער בחור מיט די פּעכקע באַקען און מיט'ן קליינדיגען פּנים באַלד פערשוואונ-דען געוואָרען, און אויף זיין אָרט איז אויסגעוואַקסען אַ נייער מענש. גאָר אַיין אַנדער אויסזעהען. אַיין אַנדער געשטאַלט. אַנדערע אויגען —

גרויסע, בלויע, הימעלשע אויגען. אַ מאָדנע זאַך — וואו זענען זיי גע-
ווען פריהער, די דאָזיגע אויגען?... און אפשר האָט זיך עס מיר נאָר
אויסגעוויזען? ווארום אַז ער האָט אויפגעהערט צו שפּיעלען, און דאָס
פּובליקום האָט אָנגעהויבען צו דונערן משוגענערווייז, איז פּאַר מיינע
אויגען געשטאַנען ווידער דערזעלבער פּוכלאַק מיט'ן ברייטען קאָלנער
און מיט די לאַנגע שפּיצען פּונ'ם פּאַוועך. רוהיג איז ער געשטאַנען
פּאַר'ן פּובליקום, וואָס האָט איינגעלייגט די וועלט, רוהיג און קאַלט,
אַזוי ווי אַייז. קוים-קוים וואָס ער האָט זיך פערנייגט. אפשר אַ מאָל
צעהן האָט מען איהם אַרויסגערופען. און איטליכס מאָל, וואָס ער זאָל
אַרויסגעגאַנגען, איז ער געגאַנגען פעסט, האַרט ביי דער ערד, נאָר
קאַלט און רוהיג, ווי אַ מענש, וואָס איז זיכער, אַז דאָס קומט איהם...

באַלד נאָך דעם, ווי ער האָט אָבגעשפּיעלט, איז אויפגעטראָטען
די בעריהמטע זינגערין מאַרטשעלאַ עמבריך. איהר זינגען, זאָג איך מיך
אָב צו בעשרייבען. מאַרטשעלאַ עמבריך, אַז זי שטעלט אַ טאָן, גיסט
ער זיך אַריין גלייך אין האַרצען, ווי אַ בוימאייל, און צוגעהט זיך אין
יעדען אבר. דו הערסט און ווערסט פערכישופט און וואונדערסט
זיך: פון וואַנען נעמט זיך אַזאַ גלאַטקייט, אַזאַ זיסקייט און אַזאַ שטאַר-
קייט? קיין שום כח לייגט זי ניט צו צום זינגען. עס זינגט זיך אַליין.
דו זיצסט און הערסט און מיינסט, אַז דאָס זינגט ניט קיין האַלז, נאָר
אַ פידעל שפּיעלט. מאַרטשעלאַ עמבריך, אַז זי זינגט, זינגט מיט אַלץ,
וואָס אַרום איהר, זינגט מיט די גאַנצע וועלט. דו פערגעסט דעמאָלט,
וואו דו ביזט אין דער וועלט, און צי ס'איז גאָר פאַרהאַן ערגיץ אַ
וועלט אויסער אָט די שענע, גלאַטע, זיסע, הימעלשע געזאַנגען. אָט
אַזוי זינגט מאַרטשעלאַ עמבריך! איך קאָן זאָגען, אַז איך בין יענעם
פריהמאָרגען געווען ווי אין אַ טשאַד, ווי אין אַ חלום, ווי אויף יענער
וועלט. ווארום באַלד נאָך איהר איז אויפגעטראָטען ווידער דאָס בחורל
מיט די פּעכּקע בעקלעך און מיט'ן קלייענדיגען פּנים. אָט האָט ער שוין
ווידער געגעבען אַ פּיהר מיט'ן בויגען אַראָב און אַרויף. אָט האָט שוין
ווידער זיין פידעל אָנגעהויבען רעדען ווערטער, זינגען, וויינען, וויינען
ווי אַ מענש — און אָט האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז שוין ווידער
פערשוואונדען געוואָרען. און אויף זיין אָרט איז שוין געשטאַנען
ווידער איין אַנדער גרישאַ סטעלמאַך. אַ מכשף איז געשטאַנען אויף דער
עסטראַדע, וואָס האָט פערכישופט און צוגעצויגען צו זיך דאָס גאַנצע
טעאַטער. ניין. איך בין ניט אימשטאַנד דיר איבערצוגעבען קיין צעהנט-

חלק פון דעם, וואָס איך האָב איבערגעלעבט יענעם פריהמאָרגען, און וואָס פאַר אַ קאָנצערט דאָס איז געוועזען! עס איז שווער צו זאָגען, ווער פון די צוויי האָט מעהר אויסגענומען: גרישאַ סטעלמאַך, אָדער מאַרטשעלאַ עמבריך? מאָל דיר, דאָס פובליקום האָט זיי ביידען ניט גע-זשאַלעוועט קיין אַפּלאָדיסמענטען. נאָר מיר דאַכט, אַז איהם האָט מען וואַרעמער אויפגענומען און איהם האָט מען מעהר אָוועקגעגעבען ווי איהר. ער האָט אָבגעשפּיעלט דאָס לעצטע שטיק פון פּראָגראַם — און דאָס גאַנ-צע פובליקום, ווי איין מענש, איז פשוט משוגע געוואָרען. ווי קאָן מען אַזוי שטאַרק פערגעטערן אַ מענשען? אמת, דאָס, וואָס ער האָט אָבגעשפּיעלט נאָכדעם אויף ביס, איז געווען אַ געטליכע זאַך. מעהר ווי געטליך.

זעקסטער בריעף

ליעבסטער, טייערסטער פריינד

איך האָב דיר אין מיין פריהעריגען בריעף אָנגעהויבען דערצעהלען פון מיין בעקאַנטשאַפט מיט דער בעריהמטער מאַרטשעלאַ עמבריך און האָב מיך אַ ביסעל צו-פיעל פעררעדט וועגען דעם קאָנצערט. דאָס איז געוועזן מיין ערשטער ערנסטער קאָנצערט, וואָס איך האָב ווען געהערט אין מיין לעבען. איך האָב שוין נאָכדעם געהערט אַ סך גרויסע ערנסטע קאָנצערטען. דעם וועל איך אָבער אייביג-אייביג ניט פערגעסען. אפשר דערפאַר, ווייל ער האָט איינגאַנצען מיך איבערגעמאַכט, איבערגעשטעלט מיין לעבען, ווי דו וועסט ווייטער זעהען...

אַ נייגעבאָרענע, פול מיט נייע געדאַנקען און נייע האָפנונגען, בין איך אַרויסגעגאַנגען מיט׳ן גאַנצען פובליקום פון טעאַטער. אין מיינע אויערן האָבען נאָך אַלץ געקלונגען די זיסע טענער, די היילי- גע אַקאָרדען, די הימעלשע געזאַנגען. איך האָב פאַר מיינע אויגען נישט געזעהען קיינעם, אויסער די צוויי: מאַרטשעלאַ עמבריך און גרישאַ סטעלמאַך. איך האָב קיין זאַך ניט געהערט, אויסער איהר זינגען און זיין שפיעלען. אַ סך פונ׳ם פובליקום איז געבליבען שטעהן אין דרויסען, ביים טעאַטער, וואַרטען אַפּנים אויף די צוויי, ביז זיי וועלען אַרויסקומען. איך בין אויך געבליבען וואַרטען. איז צוגעפאָהרען איין אויטאָמאָביל און עס האָבען זיך אַריינגעזעצט דריי מענשען: מאַרטשעלאַ עמבריך, גרישאַ סטעלמאַך און דער דייטש. גרישאַס פאָטער, מאיר סטעלמאַך, איז געשטאַנען נעבען זיי, געבויגען זיך אין דרייען און געשמייכעלט מיט׳ן גאַנצען פנים. דאָס פובליקום האָט זיי אַרויסבעגלייט פון טעאַטער מיט הילכיגע אַפּלאָדיסמענטען און נישט אויפגעהערט, אין דרויסען שוין, נאָך שטאַרקער צו אַפּלאָדירען. די

דריי זענען אַוועק מיט'ן אויטאָמאָביל, ווי אַ חלום, און איך בין געבליבען שטעהן אַ פערכישופטע און געקוקט אַהין, וואו די צוויי גליקליכע זענען פערשוואונדען געוואָרען... איך בין זיך מודה, אַז איך דער מינוט האָט זיך פער'גנב'עט צו מיר אַ נאַרישער געדאַנק: „וועל איך אויך אַמאָל זיין אַ מאַרטשעלאַ עמבריך? וועט מען מיך אויך אַמאָל אַרויסבעגלייטען מיט אַפּלאָדיסמענטען?... איך מוז מיך דערשלאָגען צו אָט דער עמבריך, ס'זאָל זיך קעהרען די וועלט! איך וויל, זי זאָל מיך הערען זינגען — אפשר וועט זי מיר זאָגען, וואָס דאַרף איך טון, איך זאָל ווערען אַ מאַרטשעלאַ עמבריך?"...

אין דעם געהט אָן מיין היטער און מיין בעשיצער — שלום-מאיר מוראַווטשיק. „מיר געהען, זאָגט ער, אַלע אינאיינעם עסען אָנבייסען". „ווער זענען די אַלע"? — איך און ער זון דער דירעקטאָר (שטשופּאַק), און דער אַלטער סטעלמאַך געהט אויך מיט אונז. שטשופּאַק האָט איהם איינגעלאַדען אין אַ יודישען רעסטאָראַן אויף געפילטע פיש מיט חריין. דער „ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער" האָט אַזוי ליעב יודישע פיש, ובפרט נאָך — אַז יענער צאָהלט!... „אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל, — טראַכט איך מיר. — מע דאַרף בעטען דעם ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער, ער זאָל מיך בעקאַנט מאַכען מיט דער עמבריך. נאָר ווי אַזוי מאַכט מען דאָס, אַז מיין דירעקטאָר זאָל דערפון ניט וויסען?"...

פערשטעהט זיך, אַז חאָטש דער „ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער און פון יודישע מאכלים" איז געווען אַזוי שטאַרק בעשעפטיגט מיט די יודישע פיש און מיט'ן יודישען חריין, אַז ער האָט אַזש אָנגעהויבען צו שוויצען, פונדעסטוועגען האָט ער ניט אויפגעהערט צו דערצעהלען נסים ונפלאות פון זיין גרישען און פון מאַרטשעלאַ עמבבריך. אַ קלייניגקייט — מאַרטשעלאַ עמבריך! זי איז די איינציגע זינגערין, וואָס זינגט פאַר'ן קייזער פראַנץ-יאָזעף. מיט קיין אַנדערן וועט זי אָבער נישט געבען קאָנצערט פאַר קיין מיליאָן אפילו, נאָר צוליעב זיין גרישען האָט זי זיך אַליין אָנגעשלאָגען. און ס'איז אַוועק ווידער אַ ליעדעל: „גרישאַ-גרישאַ! גרישאַ-גרישאַ!"... מע קאָן זאָגען — דער מענש איז פער'שכורט אָדער געריהרט, און זיין משוגעת איז — גרישאַ!

אויסגעהיט די מינוט, ווען דער דירעקטאָר מיט'ן הייזעריגען זענען געווען פערנומען מיט'ן צוצאָהלען זיך פאַר'ן עסען, האָב איך

מיך מיט סטעלמאַכען אויפגעהויבען פון טיש אויף אַרויסצוגעהן. גע-הענדיג, הערט ער נישט אויף צו זינגען: „גרישאַ—עמבריך, עמבריך — גרישאַ". פלוצים שלאָג איך איהם איבער אין מיטען און טו איהם אַ זאָג: „פאַני סטעלמאַך, איך האָב צו אייך אַ בקשה". דערהערט דאָס וואָרט „בקשה", איז דער סטעלמאַך געוואָרען אויס מענש. ער איז מיט אַמאָל געוואָרען געל און גרין, אַראָב דאָס שמייכעלע פון'ם פנים און די אויגען האָבען אויסגעטריקענט, געוואָרען קאַלט און גלעזעריג. אַ רחמנות געווען אויף איהם צו קוקען. „אַ קליינע בקשה, — פערחאַפּ איך מיך, — גאָר אַ קליינע בקשה: איך וויל, איהר זאָלט מיך בעקאַנט מאַכען מיט אָט דער עמבריך, זי זאָל מיך הערען זינגען". דערהערט פון מיר אָט די ווערטער, איז איהם געוואָרען גרינגער אויף דער נשמה, דאָס פנים האָט זיך איהם ווידער איבערגעאַנדערשט. עס האָט זיך בע-וויזען צוריק דאָס שמייכעלע. די געלקייט מיט דער גרינקייט זענען אַוועק, און די בעקלעך זענען געוואָרען צוריק רויט. „אָך, — מאַכט ער צו מיר, אָבזיפצענדיג, — פאַרוואָס דען ניט? מיט'ן גרעסטען כבוד!"... „נאָר איין זאַך — זאָג איך צו איהם שטיל. — עס דאַרף זיין בסוד. פון מיינע לייט טאָר קיינער ניט וויסען. איהר פערשטעהט?"... — „איך פער-שטעה, ליובעניו, וואָס דען, איך פערשטעה ניט? איך פערשטעה זעהר גוט... נאָר, זאָגט ער, ווי קומט די קאַץ איבערן וואַסער?" און ער טראַכט אַ ווײַלע און טוט זיך אַ פּאַטש אין שטערן: „שאַ! ער האָט שוין צוגעטראַכט: מאָרגען, אם-ירצה-שם, אין דערפריה, אַרום זייגער עלף, זאָל איך קומען צו געהן צו איהם אויף דער סטאַנציע, וועט, זאָגט ער, זיין רעכט. קיין פויגעל וועט ניט וויסען"...

זיין ביי סטעלמאַכען אויף דער סטאַנציע און מיין דירעקטאָר זאָל דערפון ניט געוואָהרע ווערען — דאָס איז אַ ביסעל אַ שווערע זאַך. שטשופּאַק לאָזט דען אָב איין אויג פון מיר? און זיין רעכטע האַנד, דער הייזעריגער—דער היט דאָך מיך, ווי אַ געטרייער הונד... בין איך געפאַלען אויף איין עצה: אַז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תּליה. ער אַליין, שלום-מאיר מוראַוטשיק, האָט דאָך מיך אַמאָל געבעטען, אַז וואָס איך וועל דאַרפען און וועל איך וועל עפּיס דאַרפען, זאָל איך מיך ווענדען צו איהם, און נאָר צו איהם, וועט ער מיר שטעהן אין מיינע-בוי-טען... האָב איך מיך מישב געווען און האָב מיך פאַר איהם פער-טרויט, געזאָגט, איך וויל מעהר ניט איין זאַך—הערען, וואָס הע̇ט זאָ-

געון אַ באַריהמטע זינגערין וועגען מיין שטימע? און עס איז מיר אָבּ-געראָטען: „קעצעלע! — זאָגט ער צו מיר אויף זיין לשון. — ס'איז דען פאַרהאַן, זאָגט ער, אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל איהם זיין שווער פון מיינעטוועגען צו טון? אין פייער און אין וואַסער! גאָט זאָל איהם, זאָגט ער, אַזוי געבּען גליק און הצלחה".

אַ מאָדנער מענש, אָט דער הייזעריגער! דעם בעל-הבית איז ער געטריי, ווי אַ געטרייער הונד. ער וועט זיך לאָזען פאַר איהם שניידען די פינגער. און פון מיינעטוועגען, זעה איך, איז ער גרייט איהם קוי-פען און פערקויפען דריי מאָל אַ טאָג. אַ מאָדנער מענש!

אויף מאָרגען אין דערפריה נאָכ'ן קאָנצערט, אַרום זייגער עלף, ווי מיר האָבּען אָבּגערעדט מיט'ן ליעבּהאָבּער פון יודישען טעאַטער, רופט זיך אָן מיין בעשיצער (מוראַווטשיק) צום דירעקטאָר (שטשופּאַק), אַז ער דאַרף געהן מיט מיר איינקויפען קלייניגקייטען. „וואָס פאַר קלייניגקייטען אין מיטען דרינען?" — פרעגט איהם שטשופּאַק און קוקט אויף מיר מיט זיינע קליינע רויטע אָהנבּרעמענדיגע אויגען. „ווייס איך וואָס! — ענטפערט איהם דער הייזעריגער: — שמאָכטעליאַקעס, נאַריש-קייטען, נעכטיגע טעג". פוילט זיך ניט שטשופּאַק און פרעגט איהם איבּער נאָך אַ מאָל: „וואָס פאַר שמאָכטעליאַקעס, נארישקייטען, נעכטי-גע טעג אין מיטען דרינען?" — „קלעק! — רופט זיך אָן צו איהם מוראַוו-טשיק שוין מיט אַ טאָן העכער. — מע זאָגט דיר, אַז מע דאַרף, וואָס געהט עס דיך אָן?"...

אַ מאָדנע זאַך מיט די צוויי! דאַכט זיך, אַזוי שעלט איהם דער דירעקטאָר און טרייבּט איהם און שאַפּט זיך מיט איהם, ווי מיט אַ משרת. נאָר לאָז אָט דער הייזעריגער אַ ביסעלע העכערן דאָס קול, אַזוי פער-שנורעוועט ער די מגושמ'דיגע ליפּען און מאַכט אַ שווייג. וואָרום אַז ניט, קאָן איהם אָט דער מוראַווטשיק אָבּשפּיעלען אַ פריהמאָרגען, איהם געבּען אַ געשריי „אי-די-אָט!" — אַז די פענסטער זאָלען קלינגען. הכלל, מיר האָבּען זיך אויפגעהויבּען, איך און דער הייזעריגער, און זענען אַוועק צו אונזער „ליעבּהאָבּער פון יודישען טעאַטער".

אַ ברוך-הבּא האָט אונז דער ליעבּער סטעלמאַך געמאַכט זעהר אַ ברייטען, געבּעטען זיצען און גענומען דערצעהלען אונז, געוויינטליך, פריהער פון זיין גרישען און דערנאָך פון זיך אַליין, זיין גאַנצע ביאָ-גראַפיע, נאָך אַ מאָל פון אָנהויבּ, אַ מעשה פון טויזענד-איין-נאַכט, און ווידער אויף דריי זייגער-שעה. דאָ איז מיר שוין דער הייזעריגער

געקומען צו-הילף, איבערגעשלאָגען איהם אין מיטען, געזאָגט, אַז מיר האָבען זעהר ווענינ צייט. מיר ווילען זיך זעהען מיט דער עמבריך... האָט זיך אָט דער סטעלמאַך געגעבען אַ חאַפּ אויף און געגומען עפּיס מאָדנע דרעהען זיך אויף איין אָרט און בעלעבעטשען מיט דער צונג: „ווי אַזוי טוט מען דאָס? ווי אַזוי מאַכט מען דאָס? איצט זיצט דאָרט ביי איהר סאַמע דער דייטש, און זיין גרישאַ איז אויך דאָרטען... ער קאָן איצט נישט אַריינגעהען אַהין... ער וויל, נאָר ער קאָן נישט"... בעת-מעשה האָט דער „ליעבהאָבער פון יודיש טעאַטער" אויסגעוויזען אַזוי קליין, אַז דער הייזעריגער האָט זיך שוין נישט געקאָנט איינ-האַלטען און האָט איהם אַ זאָג געגעבען: „ווייסט איהר ניט, וואָס מע טוט?"—„אדרבה, וואָס טוט מען?"—„מע נעמט איין אַ מיתה-משונה אָט דאָ אויפ'ן אָרט"... די דאָזיגע ווערטער האָט, אַפּנים, סטעלמאַך אָנגע-נומען פאַר אַ וויץ. וואָרום ער האָט זיך געחאַפּט ביי די זייטען און האָט אָנגעהויבען לאַכען, לאַכט ער נאָך. האָט איהם אָבער מיין בע-שיצער ניט געלאָזט לאַנג לאַכען. „פּאַני סטעלמאַך!—מאַכט ער צו איהם,—הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגען: אָט די פּוילע שטיק וואַרפט אַוועק. איהר זאָגט אונז בעסער—יאָ אָדער ניין. פאַר אייער גרישען האָט קיין מורא ניט. מיר וועלען איהם חס-וחלילה ניט אָבבייסען. און אייער כלומרשטדיגער דייטש פון בערדיטשעוו לאָז געהן כף-הקלע. מיר האָבען איהם אין דער ערד. ווילט איהר אַריינגעהן מיט אונז, איז גוט. אלא ניט—געהען מיר אַליין אַריין צו אָט דער יפהפיה, און טאַקי שוין אָט די רגע, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה"...

דערהערט אַזעלכע קלאָרע דבורים, האָט זיך אונזער „ליעבהאָבער פון יודישען טעאַטער" איבערגעביטען אין געשטאַלט. ס'איז איהם אַזש פערטריקענט געוואָרען די ליפּען. ער האָט זיך צוגעזעצט, אויפגע-שטאַנען, פערשפּיליעט אויף אַלע קנעפּלעך, געוואָלט געבען אַ שמייכעל—איז דאָס נישט געגאַנגען, און מיר זענען אַלע דריי אַריין אין אַ שען מעבלירטען סאַלאָן, אויסגעבעט מיט אַ סך ווייכע דיוואַנעס אויף דער ערד. דאָרט האָט אונז דער זיסער סטעלמאַך געבעטען זיצען, און אַליין איז ער צוגעגאַנגען אויף די שפּיץ פינגער צו דער טיר פון צווייטען צי-מער, צוגעלייגט פריהער איין אויער און נאָכדעם מיט די קורצע גראָ-בע פינגערלעך אָנגעקלאַפּט: „ס'איז איך, איך, סטעלמאַך"... — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

דאָ ווערט ווידער איבערגעריסען אין מיטען, און מיט דעם נישט-

געענדיגטען בריעף לאָזט זיך אויס לײדער דאָס גאַנצע פּעקעל כּתבים, וואָס איז אַריינגעפאַלען אין די הענד אַריין צו דעם מיסטער קלאַמער פון לאָנדאָן, און מיר ווייסען טאַקי ניט, ווי אַזוי די בעריהמטע זינגערין מאַרטשעלאַ עמבריך האָט אויפגענומען אונזער העלדין.

מיר ווייסען איבערהויפּט זעהר ווינציג פון דעם, וואָס מיט איהר איז פאָרגעקומען אין דער גאַנצער צייט. דעם נאָמען „ראָזאַ ספּיוואַק" בעגעגענען מיר ערשט אין אַ צייט אַרום אין דעם גרויסען טובּעלדיגען לאָנדאָן אויף אַלע גאַסען אָבגעדרוקט מיט גרויסע אותיות אויף אומגעלומפּערט-גרויסע אַפישען אינאיינעם מיט'ן נאָמען „גרישאַ סטעלמאַך"...

דאָס איז געווען אינ'ם אויבערשטען אַריסטאָקראַטישען טייל פון לאָנדאָן, וואָס ווערט אָנגערופען מיט'ן נאָמען: „וועסט-ענד". אינ'ם אונטערשטען טייל פון דער שטאָדט, אויף דער „איסט-ענד", אינ'ם „ווייטשעפעל" — דאָרט זענען אויך געווען אין דערזעלבער צייט אויסגעהאָנגען אומגעלומפּערטע גרויסע פּאַוסטערס, מיט מורא'דיג גרויסע אותיות אָבגעדרוקט, אַז „אינ'ם יודישען פּאַוויליאָן-טעאַטער וועלען צום ערשטען מאָל אין לאָנדאָן אויפטרעטען די אייגעלאַדענע גרויסע געסט פונ'ם קאָנטינענט — דער בעריהמטער לעאָ ראַפאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט און די בעליעבטע פּרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב פון בוענאָס-איירעס".

דאָס איז געווען, קאָן מען זאָגען, דאָס ערשטע מאָל, וואָס אונזערע יונגע נע-ונד'ניקעס, דעם נגידס יונגעל מיט'ן חזנס מיידעל, האָבען זיך אויפגעטראָפען ביידע אין איין שטאָדט. דאָס ערשטע מאָל זינט זיי האָבען פערלאָזען זייער געבורטשטאָדט האָלענעשטי און בלאָנקען זיך אַרום, ווי די בלאָנזענדע שטערן, איבער דער גרויסער וועלט און ריכטען אָב גלות-טעאַטער.

קאַפּיטעל דריי

נישט אין אַ גוטער שעה

נישט אין אַ גוטער שעה איז אונזער נע-ונד'נע טרופּע „האָלצ-מאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.״ אַריינגעפאָהרען קיין לאָנדאָן. דער דירעקטאָר פון דעם דאָזיגען טעאַטער, בערנאַרד האָלצמאַן, האָט זיך געפיהלט, גלייך ווי ער וואָלט אַריינפאַלען עפּיס אין אַ פינסטערער גרוב, אָדער אין אַ זודיגען קעסעל, פון וואַנען ס'איז נישט אַזוי גרינג אַרויסצוקריכען. אַלץ האָט זיך איהם אויסגעוויזען טונקעל, וויסט און פינסטער. אַלץ האָט איהם אויסגעזעהען ווילד, משונה אומגעלומפּערט. די מענשען מיט זייער לשון האָבען ביי איהם אַ פּנים געהאַט פון ריין משוגע. דער רעש מיט'ן טומעל מיט'ן הו-האַ האָבען איהם אינגאַנצען פאַרטשמעליט דעם קאָפּ, און ער האָט געוואָרפען איין אומ'חן אויף דער טומעלדיגער שטאָדט מיט'ן חמורנעם פּערוויינטען הימעל מיט דער גאַנצער ענגעלשער מדינה, וואָס איז איהם נמאס געוואָרען, מע קאָן זאָגען, פון דער ערשטער מינוט, וואָס ער האָט אַוועקגעשטעלט אַ פוס אויף דער ענגעלשער טעריטאָריע, ביז ער האָט אָנגעשמעקט מיט זיין נאָז דעם ריח-ניחוח פונ'ם ברודנעם ווייטשעפּעל.

אַריינגעפאָהרען אין לאָנדאָן אין מיטען בייטאָג, האָבען זיי געטראָפען אַ מורא'דיגע פינסטערניש, ווי אין מצרים. ממש מיט די הענד איז געווען אָנצוטאַפּען דאָס חשכות. די דאָזיגע שטאָדט, לא-די וואָס גאָט האָט זי פערשאָלטען, צוגענומען ביי איהר די זון, האָט זי האָלצמאַן, פון זיין זייט, אָנגעשאָלטען — ס'זאָל נאָר פאַלען אין וואַסער אַריין. ער האָט איהר געווינשעוועט, ווי אַמאָל היינריך היינע: דער ים זאָל זי אַיינשלינגען און צוריק אַרויסשפּייען — און האָט נאָך צוגעלייגט אַ קנייטעל: ס'זאָל ווערען פון איהר אַ שטיק זאַלץ, ווי פון לוט'ס ווייב איז אַמאָל געוואָרען.

ניין. אונזער האָלצמאַן האָט זיך געפּיהלט אין לאָנדאָן זעהר-זעהר פּאַסקודנע. אַ סך ערגער ווי אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, אין האָלענעשטי. ניט אומזיסט איז ער געווען אַזוי צוטראָגען און נישט אויפגעלייגט, בעת ער האָט נאָך געקלויבען זיך מיט דער קאָמפּאַניע אַריבערצופאָהרען אַהער פון טשערנאָוויץ.

דאָס ערשטע בעגעגעניש איז שוין געווען אויף צרות. אַרויסגעפאָהרען אַקעגען דער טרופּע איז שוואַלבס ברודער מיט נאָך עפּיס אַ פאַרשוין, וואָס ניסעל שוואַלב האָט איהם פאָרגעשטעלט פאַר די געסט, אָנגערופען ביים נאָמען „מיסטער העטשקינס" און אַ זאָג געגעבען צו זיי אויף יודיש, אַז דאָס איז אַ קריסט. און חאָטש ער איז אַ קריסט, דאָך איז ער דער בעל-הבית און דער מענעדזשער פון דעם גרויסען יודישען לאָנדאָנער פּאַוויליאָן-טעאַטער. דער דאָזיגער בעל-הבית און טעאַטער-מענעדזשער האָט אויסגעזעהען אין האָלצמאַנס אויגען גיכער, ווי אַ מענש, וואָס מעג איהם אָנשטעהן אַרומטראָגען מאַראַנצען אָדער אַייז-וואַסער צו פערקויפען אין טעאַטער צווישען די אַנטראַקטען. „עפּיס אַ בולאַנער שייגעץ — האָט זיך האָלצמאַן געטראַכט — מיט איין אונטערגעשוירענע היטשקע מיט איין אָבגעשיילט סטרופּעוואַטע פּנים"...

אָנגעטאָן איז ער געווען, דער דאָזיגער מענעדזשער, אין אַ מאָדנע רעקעל אין דער טאַליע, ניט אויף זיין מאָס געגייהט, קעסטעלדיגע אונטערגעבויגענע הויזען, אויבען ברייט, אונטען שמאָל, אויף גלאַנצעדיגע שיך מיט הויכע אָבצאַסען. פון'ם רויטען שמאָלען האַלז האָט איהם אַרויסגעשטעקט אַ שאַרפער קנאָפּ, וואָס ניט דער גרויסאַרטיגער שניפּס, ניט די ברילליאַנטענע נאָדעל האָבען דאָס געקאָנט פערמאַסקירען. אויפ'ן פאָרשטעלען איהם די אָנגעקומענע געסט, האָט דער דאָזיגער מיסטער העטשקינס אויסגעצויגען צוויי פינגער, בעוויזען דריי גאָלדענע צייהן און שלעפעריג אַ זאָג געגעבען מעהר ניט אַז איין וואָרט: „אָלל-רייט". נאָכדעם האָט ער זיך אויסגעדרעהט צו די געסט מחילה מיט'ן חלק, וואָס איז אַיינגעפיהרט. מע זאָל איהם האַלטען פון הינטען, עמיצען אַ וואונק געגעבען מיט איין פינגער, און — צום גרויסען בעוואונדערן פון אונזער גאַנצער טרופּע — איז גרויסאַרטיג צוגעפאָהרען איין אויטאָמאָביל. דער פאַרשוין, וואָס רופט זיך „מענעדזשער" און הייסט מיסטער העטשקינס, איז אַריינגעשפּרונגען אין אויטאָמאָביל און איז פערשוואונדען געוואָרען אין'ם געדיכטען גרויען שווערען לאָנדאָנער נעבעל.

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזעהען דער ברודער פון האָלצמאַנס שותּף—ניסעל שוואַלב. ער האָט זיך געהאַלטען אַ סך ברייטער פונ'ם פער-שוואונדענעם בעל-הבית, מיסטער העטשקינס. ער האָט יאָ אויסגעזעהען, ווי אַ שטאָדט-בעל-הבית, וואָס ניט נאָר דאָס לאָנדאָנער טעאַטער, נאָר גאַנץ לאָנדאָן מיט דער סביבה אַרום און אַרום געהערט צו איהם.

ברייט און דיק, אַזוי ווי אַ פאַס, איז ער צוויי מאָל אַזוי הויך, ווי זיין ברודער. אַ געגאָלטער, שטענדיג מיט אַ ציגאַר אין די צייהן, מיט אַ קליין קאַפּעלישעל אויף דער זייט, אַ צופרידענער מיט זיך און מיט אַייך און מיט דער גאַנצער וועלט, האָט ער, לאַכענדיג הויך אויף אַ קול, געקאָמאַנדעוועט מיט די געסט, גלייך ווי זיי וואָלטען געקומען צו איהם, ניט אין טעאַטער אַריין.

קודם האָט ער זיך אַרומגעהאַפּט מיט יעדען איינציגען קושען, נישט דורכגעלאָזט קיינעם, פּונקט ווי ער וואָלט מיט זיי אַלעמען גע-ווען בעקאַנט און בעפריינדעט מי-יודע פון ווען אָן. נאָכדעם האָט ער מיט די אייגענע ידים אַראָבגעהאַפּט מחילה אַלע פעקלעך פון וואַגאָן און אַליין געדונגען אַ „קערידזש” און גענומען קאָמאַנדעוועט מיט די געסט:

— דו, איזאַק, זעץ דיך אַוועק מיט ראַפאַלעסקאָן אָט דאָ, אויבענאָן. העגריעטען קוועטש אַריין אין דער מיט, אָט אַזוי אָ. און איך מיט דיין שותּף וועלען מיר זיך אַריינהאַקען אַקעגען.

בעת-מעשה האָט ער פריינדליך אַרויפגעלייגט אויף האָלצמאַנס דאַרע שפּיציגע פּלייצע אַ גראָבע אַ קיילעכיגע אַ פעטקע האַנד. אונזער דירעקטאָר האָט געחאַפּט אַ קוק מיט איין אויג אויף זיין שותּפ'ס ברו-דער און מיט'ן אַנדערן אויג — אויף זיין שותּפ'ס ברודערס האַנד; „אַ ביסעל אַ יד! זי וואָלט איהם געמעגט אָבדאַרען היינטיגען דאָנערשטאָג פּאַרנאָסט... וואָס איז ער מיר דאָ פאַר אַ קאָמאַנדיר? דעם הייסט ער זיך זעצען אַהער, דעם — אַהין, און העגריעטען אַריינקוועטשען אין מיטען? און וואו בין איך?... איך וועל זאָגען דעם שותּף מיינעם, אַז איך האָב פיינט אַזעלכע זאַכען... מע דאַרף איהם, אָט דעם וויזעל-טיר, לכתחילה, נאָך איידער עפּיס וואָס, אָבהאַקען די פליגעל, ער זאָל וויסען דרך-ארץ... אַ דבר-אחר בעדאַרף מען געבען גלייך איבערן פּיסק!”...

אָט אַזוי האָט זיך געטראַכט אונזער האָלצמאַן איהם צו זאָגען. נאָר אָנשטאָט דעם רופט ער זיך אָן צו זיין שותּף:

— הערסט דו, איציקעל? דער „אָחי" דיינער, קיין עין-הרע, איז אויסגעוואַקסען אין דער לענג און אין דער ברייט.

דערויף ענטפערט איהם דער שותף, קוקט אויפ'ן ברודער מיט ליעבשאַפט און מיט גדלות, און דאָס פנים גלאַנצט איהם, ווי אַ פעטער קוגעל, און שוויצט:

— אויסגעוואַקסען — זאָגסט דו? פחע, ביי אונז אַלעמען אַזאַ „גאָדלע"...

— דאָס זעהט מען שוין! — מאַכט האַלצמאַן און טראַכט זיך: „וואו זענט איהר געווען אַלע בשעת דער גרויסער חלירע?"...

ווי דער רוח דעם מלמד, האָט אונטערגעחאַפּט דער „קערידזש" אונזערע אָנגעקומענע געסט און געטראָגען פייל אויס'ן בויגען איבער די רוישענדיגע גאַסען פון דער רוישענדיגער שטאָדט. אונזער דירעקטאָר האָלצמאַן האָט זיך געפיהלט די גאַנצע צייט, אַז ס'איז איהם ענג. ניטאָ מיט וואָס צו חאַפּען דעם אָטעם נעבען דעם דאָזיגען „וואַסער-אָקס" — אַזוי האָט ביי איהם געהייסען זיין שותפ'ס ברודער, וואָס האָט ניט אויפגעהערט צו קאָמאַנדעווען אויך שפּעטער, ווען זיי זענען שוין געקומען אויפ'ן רעכטען פּלאַץ, אין ווייטשעפּעל. דאָרט האָט זיי ניסעל שוואַלב אַרונטערגענומען אַלעמען, איינציגווייז, כמעט אויף די הענד אַראָבגעטראָגען, און יעדען איינציגען מיט אַ „האָפּליאַ" און מיט אַ געלעכטערל, וואָס האָט האָלצמאַנען געפּיליעט ביים האַרצען.

ניין. ניט אין אַ גוטער שעה איז געווען האָלצמאַנס ערשטער אַריינפאָהר אין לאָנדאָן. עפּיס האָט איהם געזאָגט דאָס האַרץ, אַז דאָ, אויפ'ן ענגען האָריזאָנט פונ'ם לאָנדאָנער גרויען הימעל, דאַרף אונטערגעהן זיין שטערן, וואָס האָט איהם ביז אַהער אַזוי העל געלייכט און געשיינט... זיין גאַנץ ביטער האַרץ האָט ער אויסגעלאָזט, ווי אַלעמאָל, אויפ'ן קאָפּ פון דער אַלטער מאַמע, שרה-ברכה נעבאַך, און אויף דער אומשולדיגער שוועסטער זלאַטקע, אָדער גאָר אויף די אַקטיאָרען און אַקטריסעס, געשמיצט און געוואָרפען זיך, געקריעגט, געבייזערט זיך און געשאָלטען מיט אַזעלכע קללות, וואָס האָלצמאַן וואָלט געקאָנט צונויפשטעלען פון זיי, ווען ער זאָל האָבען צייט און קאָנען שרייבען, אַ גאַנצען בוך נאָכ'ן אלף-בית.

קאַפּיטעל פֿיער

אַ גוטער ברודער — ניסעל שוואַלב

אַ מאכל און, להבדיל, אַ מענש האָבען כּמעט איין גליק: איי- בעם געפעלט, דעם אַנדערן — ניט. אויף וויפיעל ניסעל שוואַלב האָט ניט געהאַט קיין חן ביים דירעקטאָר האָלצמאַן אין די אויגען, אויף אַזוי פיעל, אויב ניט מעהר נאָך, האָט ער ביי ראַפּאַלעסקאָן דוקא אויסגענומען. און אויסגענומען האָט ער ביי איהם שוין דערמיט אַליין, וואָס ער איז אַ פריילינכע, אַ לעבעדיגע נשמה, און האַלט אין איין רעדען און אין איין לאַכען, און דוקא הויך אויף אַ קול, מיט אַ פּאַטש אין פּלייצע, און איז מיט אַלעמען אויף דו. מיט איינעם וואָרט — אַ גוטער ברודער, און אַ סוף.

אונזער יונגער העלד האָט פון תמיד אָן ליעב פריילינכע לעבע- דיגע נשמות. האָלצמאַן אַליין, בעת ער איז נאָך געוועזן אין האָלע- בעשטי, געדיענט ביי שטשופּאַקען און געהייסען „האָצמאַך”, איז אויך געוועזן, ווי מיר געדענקען איהם, אַ פריילינכע, אַ לעבעדיגע בריאה. דאָס איז ער נאָר איצטער, זינט ער איז אַ דירעקטאָר פון אַיין איי- גענער טרופּע, מיט אַמאָל געוואָרען אַ בעל-יסורים און אַ בעל-מרה- שחורה און איז רק חושד יעדען איינציגען, אַז מע שאַרפט די צייהן אויף זיין „יאַט” (אויף ראַפּאַלעסקאָן), מע וויל איהם אומגליקליך מאַכען.

דאָ, אין דעם טומעלדיגען לאָנדאָן, זענען זיינע יסורים מיט זיין מרה-שחורה מיט זיין חושד געוואָרען נאָך גרעסער. און ער האָט געהאַט דערצו געוויסע סבות, ווי מיר וועלען דאָס אין גיכען אַרויסזעהען. ביי ראַפּאַלעסקאָן אין די אויגען האָט האָלצמאַן דערמיט אַ סך מעהר אָנגעוואָהרען, ווי געוואונען. וואָס מעהר האָלצמאַן האָט אָבגעלאַכט און געשאָלטען זיין שותּפ׳ס ברודער, אַלץ מעהר האָט ראַ-

פאַלעסקאָ צו איהם געצויגען און, אויף צו-להכעיס האַלצמאַנען, גע-וואָרען מיט ניסעל שוואַלב דוקא אַ גוטער ברודער.

ראַפאַלעסקאָן איז אָט דער נפש געפעלען געוואָרען פון דער ערשטער מינוט מיט אַלע זיינע תנועות און פאַסטעמקעס און אפילו מיט דער שפּראַך. ניסעל שוואַלב, אַז ער רעדט, חאַפּט ער איין וואָרט פאַר'ן אַנדערן, קוים וואָס מע פערשטעהט איהם, און מחמת בטבע איז ער נישט קיין קליינער ליגנער (ער איז אַיין אַגענט פון אַ געזעלשאַפט, און דאָס רוב אַגענטען זענען, זאָלען מיר הונדערט מאָל מוחל זיין, גרויסע ליגנערס), על-כן האַלט ער אין איין שווערען זיך מיט מאָדנע שווערענישען: „ווי איהר זעהט מיך אַ שווימענדיגען!" אָדער: „איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!" אָדער: „אויב איך זאָג אַ ליגען, זאָלט איהר זיך דערוואַרגען מיט'ן טיש!" וכדומה אַזעל-כע שבועות, וואָס ער זאָגט זיי אַרויס אַזוי גיך, אין איין אָטעם, אַז איהר האָט קיין צייט ניט חאַפּען מיט'ן שכל דאָס, וואָס איהר דערהערט ניט מיט'ן אויער.

די ערשטע צייט האָט זיך ניסעל שוואַלב אונטערגענומען בעוויי-זען אונזער יונגען העלד, וואָס הייסט לאָנדאָן. ער האָט צוגעזאָגט איהם אויספיהרען די גאַנצע שטאָדט אין איין טאָג.

אמת, אויסקוקען גאַנץ לאָנדאָן אין איין טאָג איז אַ ביסעל אַ גוזמא. נו, איז וואָס? מאָרגען איז דען קיין טאָג ניט? און איבער-מאָרגען? דער עיקר איז, וואָס ניסעל שוואַלב קען די שטאָדט לאָנ-דאָן אויף אויסווייניג, און מיט איהם אַז מע געהט, אָדער מע פאָהרט, איז ניט אומעטיג. דאָס מויל מאַכט זיך איהם ניט צו. או-מעטום, אויף יעדער גאַס, כמעט אויף יעדען הויז, האָט ער אַייך צו דערצעהלען אַ היסטאָריע, אַ געשיכטע אָדער אַ סקאַנדאַל. און ניט נאָר סתם אַ היסטאָריע, אַ געשיכטע אָדער אַ סקאַנדאַל, נאָר טאַקי אַיין אמת'ע מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען דוקא פאַר איהם אין די אויגען און אָפּטמאָל טאַקי מיט איהם אַליין. „ווי איהר זעהט איהם אַ שווימענדיגען און ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס".

ניסעל שוואַלב, אַז ער דערצעהלט אַייך עפּיס, היפּנאָטיזירט ער אַייך: ער האַלט אַייך ביי אַ האַנד, אָדער ער נעמט אַייך אָן ביי אַ לאַץ, קוקט אַייך אַריין טיעף אין די אויגען אַריין און זעצט אַייך אַריין מיט די פינגער גלייך אין האַרצען אַריין זיינע אַ געשיכטע מיט אַלע ברעקעלעך, מיט אַלע פּישטשעווקעס.

אָט, למשל, הערט אַ שענס: ער האָט זיך אַנומעלטען בעגעגענט אין „הייד-פּאַרק״ מיט איינעם זעהר אַ גרויסען מאַן, שיער ניט אַ לאָרד, עפּיס צעוועריטעלט. יענער איהם אַזוי. ער יענעם אַזוי און אַזוי. אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט... און האָטש איהר זענט זיכער, אַז די גאַנצע מעשה איז ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, נאָר ניסעל שוואַלב היצט זיך אַזוי שטאַרק און לאַכט בעת-מעשה אַזוי געשמאַק, אַז ניט-ווילענדיג הויבט איהר אָן צו טראַכטען ביי זיך אין האַרצען: „ווייסט איהם דער שוואַרצער יאָהר — אפשר איז דאָס איין אמת?״...

מיט דעם פויגעל האָט זיך עס אונזער יונגער העלד בעפריינ־דעט, געוואָרען נפש אחת, אויסגעוועזען מיט איהם אַלע מייזעלעלכער און, איבערהויפּט, אין אַלע טעאַטערן, אָפּערע-הייזער און קאָנצער־טען. צייט האָבען זיי געהאַט איבערגענוג, ווייל די גאַסטראָלירענדע טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּאַניע״ איז געוועזען בעשעפטיגט אינ׳ם פּאַוויליאָן-טעאַטער מעהר ניט אַז צוויי מאָל אין דער וואָך.

ראַפאַלעסקאָ האָט זיך געפיהלט מיט זיין נייעם גוטען פריינד אין לאָנדאָן, ווי אַ פיש אין וואַסער. ער וואָלט זיך געפיהלט נאָך בעסער, ווען ניסעל שוואַלב זאָל ניט אַריינפאַלען קיין אידעע מיטצו־נעמען אויך די שוועסטער זיינע, די פּרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב. ניסעל האָט געוואָלט, אַז זיין שוועסטערל זאָל אויך אָנקוקען אַ וועלט, זאָל אויך הערען מוזיק. „נישקשה, עס וועט איהר צו-ניץ קומען״ — האָט ער געזאָגט, און געמיינט האָט ער עפּיס אַנדערש. איהם האָט דער ברודער איזאַק דעם ערשטען טאָג נאָך איבערגעגעבען, אַז מע בעדאַרף דעם „יאַט״ פערשלייערן פאַר זייער שוועסטער, פאַר הענ־ריעטען. אַניט, וועט איהם אָט דער יאַדישליוער האָהן (דאָס מיינט ער — דעם שותף האָלצמאַן) פער׳קנס׳ען פאַר זיין שוועסטערל...

— פאַר וועמען? פאַר אָט דעם גרינעם אַגרעס? — האָט זיך ני־סעל שוואַלב אויפגעחאַפּט און גענומען שטעלען ברייטע פיס איבערן צימער.

— אַ גרינער אַגרעס — זאָגסט דו? אַנ׳עפּעלע! — מאַכט צו איהם איזאַק שוואַלב און שטעלט אַוועק אויף איהם דאָס רויטע פנים.

— קיי און שפּיי! — ענטפערט איהם דער ברודער ניסעל און הערט ניט אויף אַרומצושפּאַנען הין און צוריק מיט זיינע ברייטע טריט.

אין ניסעלס קאָפּ — האָט מען געקאָנט זעהען — אַרבייט זיך עפּיס אַ וויכטיגער פּלאַן, אַ קאָמבינאַציע.

קאַפּיטעל פינף

אַ מענש מיט קאָמבינאַציעס

ניסעל שוואַלב איז אַ מענש מיט קאָמבינאַציעס. אין זיין הויפּט-פּראָפעסיע רעכענט ער זיך אפילו אַלס אַגענט, נאָר פון דעם אַליין קאָן מען אין לאָנדאָן קיין לעבען נישט מאַכען. מוז מען קאָמבינירען. און קאָמבינירען קאָמבינירט ניסעל שוואַלב אַלסדינג, וואָס עס לאָזט זיך. און דער אמת פאָדערט, מע זאָל דעם דאָזיגען קאָמבינאַטאָר געבען אַ שבח הינטער די אויגען, אַז זיינע קאָמבינאַציעס ווייזען אויס תחילת, דאַכט זיך, משונה-ווילד, קרום-פערדרעהט, ריין משוגע, נאָר נאָכדעם קומט דאָס אויס גלייך און גלאַט, וואָס גלאַטער קאָן שוין גאָר ניט זיין. און טאָמער מאַכט זיך אַמאָל, ס'איז נישט אַזוי גלייך— איז ער דאָך ניט מעהר ווי אַ מענש, און אַ מענש האָט אַמאָל אַ טעות.

ניסעל אַליין דערצעהלט, אַז מיט זיינע קאָמבינאַציעס האָט ער שוין ניט איין פירמאַ פערדרעהט דעם מח, געבראָכען ריק און לענד. שולדיג איז אָבער נישט ער. אַ סימן — מע זאָל איהם געוועזן פאָלגען ביז'ן סוף, וואָלט אַלסדינג געוועזן אַנדערש. דער גאַנצער חסרון איז, זאָגט ער, וואָס מע פאָלגט איהם ניט, ווייל מע פערשטעהט איהם ניט. פשוט, מענשען זענען בהמות, זאָגט ער, אָקסען, פערד, אייזלען. קיינער פערשטעהט ניט קיין געשעפט, אַזוי ווי ער, און קיינער, זאָגט ער, ווייסט ניט, וואָס הייסט אַ קאָמבינאַציע...

דאָס יודישע פּאַווילי‍אָן-טעאַטער זאָל אַריינפאַלען צו אַ קריסט אין די הענד אַריין — דאָס איז אויך געווען ניסעל שוואַלבס אַ קאָמבינאַציע, אַזוי ווי ס'איז געווען זיין קאָמבינאַציע אַמאָל, אַז די איינציגע יודישע צייטונג אין לאָנדאָן, „דער יודישער קוריער״, זאָל אַרויסגעגעבען

ווערען דוקא דורך אַ קריסט, ניט דורך אַ יודען. וואָס איז דער שכל? אָט אַזוי האָט געוואָלט ניסעל שוואַלב און אָט אַזוי איז דאָס טאַקי געווען.

אמת, „דער יודישער קוריער” האָט געהאַט אַ פּנים פון אַ האַנ-טשירקע, וואָס מע ווישט מיט איהר די טעלער אין קיך, און דער אַרויסגעבער דער קריסט איז נעבאַך ניזוק ונהרג געוואָרען. ער האָט דערלייגט צום געשעפט פּונקט אַזוי פיעל פונט שטערלינג, וויפיעל ער האָט פערמאָגט. ער זאָל געווען האָבען מעהר, וואָלט ער דערלייגט מעהר. נאָר ווער איז איהם שולדיג? אַ גויעשער קאָפּ. ניט געוואָלט פאָלגען ניסעל שוואַלבס פּלאַן — דרוקען דעם „יודישען קוריער” צוויי מאָל אַ טאָג, ווי די ענגלישע צייטונגען טוען. אינדערפריה און אויפ-דערנאַכט. אַי, די קשיא איז מיט אַ קל-וחומר: מה-דאָך די לאָנדאָנער יודען ווילען ניט קויפען דאָס יודישע בלאַט איין מאָל אין טאָג, ווע-לען זיי דאָך צוויי מאָל אין טאָג אודאי ניט קויפען? איז דער תירוץ: אדרבה, אָט ווייל צוויי מאָל אין טאָג, וועט מען ערשט קויפען, וואָ-רום מע וועט וועלען זעהען, וואָס קאָן, אַ שטייגער, אַ יודיש בלאַט דרוקען צוויי מאָל אין טאָג?

די געשיכטע, ווי אַזוי דאָס פּאַוויליאָן-טעאַטער איז אַריינגעפאַלען צו אַ קריסט אין די הענד אַריין, איז אַזוי אינטערעסאַנט, אַז מיר געבען זי דאָ איבער פאַר אונזערע לעזער אין קורצען.

ניסעל שוואַלב איז, ווי זיין ברודער איזאַק שוואַלב, אַ גרויסער ליעבהאָבער פון טעאַטער. דאָס ליגט שוין ביי זיי, אַפּנים, אין דער משפּחה. דערצו האָט ער טאַקי אַליין אויך אַמאָל געהאַט אַ שטי-קעל שייכות צו יודיש טעאַטער, ווי מיר וועלען זעהען ווייטער. דע-ריבער איז ער פון תמיד אָן געווען איין אָפטער גאַסט, מע קאָן זאָ-גען, אַ שטענדיגער בעזוכער, כמעט אַ תושב אין יודישען פּאַוויליאָן-טעאַטער. נאָר אין דער צייט, וואָס דאָס יודישע לאָנדאָנער פּובליקום איז זיך געזעסען אין טעאַטער, ווי די שאָף, און צוגעהערט אַלע נאַרישקייטען, וואָס שלאָגען צו דער גאַל, און אויסגעהערט אַלע זינגע-רייען, וואָס מע קאָן פון זיי חלש'ען, איז ניסעלס קאָפּ געווען פער-נומען מיט אַלערליי קאָמבינאַציעס. „פאַרוואָס, למשל, — האָט ער זיך געטראַכט, — זאָל דאָס לאָנדאָנער יידישע פּובליקום ניט האָבען אַ רעכט יודיש טעאַטער, אָן נישט איין טעאַטער, נאָר טאַקי גאַנצע דריי טעאַטערס: פאַר דראַמאַ בעזונדער, פאַר אָפּערעטען בעזונדער און

פאַר ערנסטע אָפּערע בעזונדער? מיט אַזעלכע דריי טעאַטערס קאָן מען דאָך אײַננעמען די וועלט! אין אַזאַ טעאַטער וועט שוין אָנשטעהן צו קומען דער יודישער אַריסטאָקראַטיע אויך, און רויטשילד אַליין אויך. דער עיקר — אַ שען הויז און רעכטע אַרטיסטען. איז אַ הויז דאַרף מען ניט קיין שענערס, ווי דאָס פּאַוויליאָן-טעאַטער. אַ ביסעל אונטערפרישען — ווערט דאָס אַ גן-עדן. און אַרטיסטען? אַ דאגה מיט אַרטיסטען! און וואו איז אַמעריקאַ? ווינציג „סטאַרס" פּאַרהאַן אין אַמעריקאַ? פאַר געלד קאָן מען אַראָבברענגען ניט נאָר אַדלערן פון ניו-יאָרק, נאָר אפילו סאַרראַ בערנאַרד פון פּאַריז. און פאַר נויט וועט מען זיך דערוויל בעגעהן מיט די קלאָפּערס, וואָס זענען דאָ אין לאָנדאָן, צושמעלצען צו זיי זיין שוועסטערל, די פּרימאַדאָנאַ פון זיין ברודערס טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.", מיט דעם יונגען אַרטיסט לעאָ ראַפאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט, וואָס עס קלינגט מיט איהם איצט די וועלט.

דאָס איז געווען אין דער צייט, ווען די צוויי ברידער האָבען געהאַלטען סאַמע אין רעכטען איבערשרייבען זיך ווען קומען קיין לאָנדאָן אויף גאַסטראָלען. אין יענער צייט האָט ניסעל שוואַלב אויפגעגעבען כמעט אַלע זיינע געשעפטען און האָט זיך אָבגעגעבען אינגאַנצען נאָר מיט זיינע דריי טעאַטערס. עס זענען געפלויגען בריעף קיין עסטרייך צו זיין ברודער, בריעף קיין אַמעריקאַ, בריעף קיין רוסלאַנד, און אפילו יאָהאַנעסבורג און בוענאָס-איירעס האָט ער אויך ניט פערגעסען. ער האָט נישט דורכגעלאָזט וואו ערגיץ אַ יודיש טעאַטער אָדער אַ יודישע בעריהמטהייט. און פון אומעטום זענען געקומען ידיעות, וואָס מע קאָן מיט זיי זיין צופרידען. עס האָט זיך געשניטען אויף אַ דרך. איין זאַך נאָר איז איהם געבליבען דורכצוזעצען, גאָר אַ קלייניגקייט: וואו נעמט מען געלד?...

איז אָבער אונזער קאָמבינאַטאָר ניט אַזעלכער, וואָס שטעלט זיך אָב אין האַלבען וועג. ניסעל שוואַלב איז אַ מענש, וואָס געהט גלייך און האָט פיינט איבערקלויבען, און דערצו איז ער נאָך אַ גרויסער מוצלח אויך. זעט וועט איהר האָרכען אַ שענס.

קאַפּיטעל זעקס

מע בעדאַרף האָבען גליק

איינמאָל, אין אַ חמורנעם נעבעל-טאָג, ווי עס גיט זיך אויס אין לאָנדאָן, ווען די גאַנצע שטאָדט זעהט אויס, ווי מצרים אין די דריי פינסטערע טעג, אַזוי אַז אפילו די אָנגעצונדענע לאַמטערנעס אין מיטען העלען טאָג זענען ניט אימשטאַנד צו פערהיטען, אַז פוס-געהער זאָלען זיך ניט צובוצקען מיט די שטערנס, איז אונזער זשע-ביאַלער קאָמבינאַטאָר ניסעל שוואַלב אַוועק אין קאָנטאָר „העטשקינס בראָס, לימיטער", וואָס אין סיטי לאָנדאָן. דאָרט האָט ניסעל שוואַלב זיין הויפּט-אַגענטור פון נייה-מאַשינען, וועלאָסיפּעדען, אויטאָמאָבילען עט צעטעראַ.

דאָס הויז „העטשקינס בראָס, לימיטער" געהערט צו צוויי ריי-כע ענגלענדער, געברידער העטשקינס, פון וועלכע איינער, דער על-טערער, פערברענגט כמעט זיין גאַנץ לעבען אין דער שווייץ, קלע-טערט אויף די סאַמע הויכע אַלפּען-בערג און איז נאָך ניט גע'הרג'עט געוואָרען, און דער יונגערער, דער, וואָס מיר האָבען איהם בעגעגענט ביים באַהנהויף, דער פיהרט די געשעפטען.

געטראָפען האָט איהם ניסעל שוואַלב שטעהן ביי אַ הויכען דעסק, ביים איבערקוקען די קאָרעספּאָנדענציע פון דער פּאָסט. באַלד נאָכ'ן ערשטען „גוד מאָרנינג", האָט איהם שוואַלב געבעטען, ער זאָל אַוועק-לייגען אַלע געשעפטען און זאָל איהם אויסהערען: ער האָט איהם גע-בראַכט צו טראָגען אַ „ביזנעס", וואָס נאָר איין מאָל אין זיבענהונדערט יאָהר טרעפט זיך אַזאַ גליק.

דער יונגער העטשקינס האָט אַוועקגעלייגט די פּאָסט, אַוועקגע-זעצט זיך מיט זיין אַגענט אַ טשער קעגען אַ טשער, פערקאַטשעט די ברייטע קעסטעלדיגע הויזען אַרויף, איבער די דאַרע קנעכלעך, און

קאַלט, אָהן ווערטער, אַרויסבעוויזען איהם, אַז ער איז אָנגעברייט אויסצוהערען, וואָס פאַר אַמין „ביזנעס" דאָס איז, וואָס נאָר איין מאָל אין זיבענהונדערט יאָהר טרעפט זיך אַזאַ גליק.

אין אַלאַנגער רעדע, מיט זעהר אַשענער שפּראַך, מיט אַסך פאַרבען, האָט איהם ניסעל שוואַלב אויסגעמאָלט די לאַגע פונ'ם יודישען טעאַטער בכלל און פונ'ם לאָנדאָנער פּאַוויליאָן-טעאַטער בפרט. נאָכדעם האָט ער איהם צולייגט אַגאַנצען פּלאַן פון דריי טעאַטערס: פאַר ערנסטע אָפּערעס, פאַר אָפּערעטען און פאַר דראַמאַטען. דערביי האָט ניסעל שוואַלב אַרויסבעוויזען אַזעלטענע געניטקייט אין די זאַכען, וואָס זענען שייך צו טעאַטער, קונסט און מוזיק. נאָכדעם האָט ער איהם אַרויסגעלייגט אַגאַנצען פּאַק מיט בריעף און דעפּעשען פון פערשידענע אַרטיסטען פון דער גאָרער וועלט און אויסשניטלעך פון גאַזעטען. דאָס אַלסדינג האָט ער איבערגעזעצט איהם פון יודיש אויף דער ענגלישער שפּראַך, און צום סוף האָט ער געבראַכט איין אויספיהרליכע קאַלקולאַציע: וויפיעל פונט שטערלינג מע בעדאַרף אַריינלייגען און וויפיעל פונט שטערלינג מע וועט אַרויסנעמען.

לויט דעם דאָזיגען קלאָרען חשבון איז אויסגעקומען, אַז אין עטליכע יאָהר אַרום קאָן מען אָוועקקויפען פאַר איין אייגענטום ניט נאָר דאָס פּאַוויליאָן-טעאַטער, נאָר אָט דאָס הויז, מיט נאָך אַהויז, מיט נאָך דריי הייזער אין סיטי לאָנדאָן.

אין דער גאַנצער צייט, וואָס ניסעל שוואַלב האָט גערעדט, איז מיסטער העטשקינס געזעסען און אַלץ געטראַכט, וואָס פאַר אַשייכות, למשל, קאָן האָבען צו „העטשקינס בראָס, לימיטער" אָט דער גאַנצער געשפּרעך? קיין נייה-מאַשינען בעדאַרף מען צו אַטעאַטער, דאַכט זיך, ניט האָבען. בייסיקלעך (וועלאָסיפּעדען) — אויך ניט. סיידען אפשר איין אויטאָמאָביל. איז איבער איין אויטאָמאָביל אַזוי פיעל רייד?!...

מיסטער העטשקינס האָט די גאַנצע צייט געקוקט דורכ'ן פענסטער אויף דער גאַס, האָטש מע האָט דאָרט ניט געזעהען גאָרנישט, און געקלאָפּט זיך מיט איין פינגער איבער די דריי גאָלדענע צייהן. ער האָט אַלץ געוואַרט, ביז דער אַגענט וועט אַמאָל ענדיגען. און אַז יענער האָט זיך גוט אָנגערעדט, האָט זיך מיסטער העטשקינס אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צום אַגענט און אַקוק געגעבען איהם אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: „וואָס זשע איז דער היוצא לנו מזה?"...

ניסעל שוואַלב האָט דעם קוק, אַפּנים, פערשטאַנען, האָט ער איהם קורץ און שאַרף ערקלערט, וואָס ער וויל. ער וויל, פער-שטעהט איהר מיך, אַז ער, העטשקינס, זאָל אַיינגעהן אויף דער קאָמבינאַציע. בעת-מעשה האָט איהם ניסעל שוואַלב אַריינגעקוקט אין פּנים, — וואָס פאַר אַיין אַיינדרוק האָט געמאַכט אויף איהם די דאָזי-גע קאָמבינאַציע?

אויף דעם דאָזיגען קאַלטען פּנים איז אָבער נישט געווען אי-בערצולייענען — איהר זאָלט זאָגען — איין אות אפילו. קאַלט איז דאָר-טען געווען, ווי אויפ'ן שפּיץ פונ'ם מאָנטבלאַן, און רוהיג, ווי אויפ'ן פערגליווערטען ים. מיסטער העטשקינס האָט מעהר ניט אַז אַ זיפץ געטאָן, אויפגעשטאַנען, זיך אַ קראַץ געגעבען מיט איין פינגער אי-בערן קנאָפּ, וואָס אויף זיין רויטען האַלז, שלעפעריג אַ זאָג געגעבען: „אָלל-רייט”, אויסגעצויגען דעם אַגענט צוויי פינגער פון דער רעכטער האַנד, געהייסען קומען נאָך אַיין ענטפער אויף דער קאָמבינאַציע מאָרגען דריי פערטעל אויף צוועלף.

וואָס פאַר אַיין ענטפער מיסטער העטשקינס האָט געגעבען — דאַרפען מיר שוין ניט זאָגען. טאַקי נאָר אַזאַ מוצלח, ווי ניסעל שוואַלב, האָט געקאָנט געראָטען דורכצוזעצען אַזאַ ווילדע קאָמבינאַציע.

מע בעדאַרף ניט קיין שכל, פריינד לעזער, מע בעדאַרף ניט קיין קענטעגישען — מע בעדאַרף נאָר האָבען גליק.

קאַפּיטעל זיבען

די מוזיקאַלישע משפּחה

— היינט אויפדערנאַכט געהען מיר צום חזן, — האָט זיך אָנגערופען איינמאָל ניסעל שוואַלב צו זיין נייעם יונגען פריינד, צו ראַפאַלעסקאָן.

דערהערט דאָס וואָרט „חזן", האָט דאָס ראַפאַלעסקאָן געגעבען אַ שטויס אין האַרצען און אַ הויב אויף פונ'ם אָרט. זיין אַמאָליגער רבי, ישראלי דער חזן פון האָלענעשטי, איז איהם פלוצים געקומען פאַר די אויגען, און מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ האָט ער אַ פרעג געגעבען ביי זיין נייעם גוטען ברודער:

— וואָסער חזן?

— דער לאָמזשער חזן, אַט דער, וואָס איז געווען מיט דער האָליאַסטרע אין טעאַטער. האָסט שוין פערגעסען? (ניסעל שוואַלב איז מיט זיין נייעם יונגען פריינד שוין לאַנג אויף „דו").

— אַאַאַ? — ציהט אויס ראַפאַלעסקאָ, און ער דערמאַנט זיך, אַז אַנומעלטען אין פאַווילאַן-טעאַטער, צווישען די אַקטען, האָט איהם ניסעל שוואַלב צוגעפיהרט הינטער די קולי'סען עפּיס אַ געלען יודען מיט וואַט אין די אויערן. נאָכ'ן יודען איז נאָכגעגאַנגען אַ גאַנצע חאַליאַסטרע קינדער, יונגלעך און מיידלעך. וויפיעל קינדער דאָרטען איז געווען — געדענקט ער ניט. נאָר דאָס געדענקט ער, אַז געווען זענען דאָרט מעהר רויטע איידער שוואַרצע, און אַלע מיט לאַכענדיגע פּנים'לעך און שעלמישע אויגעלעך.

פאָרשטעלענדיג איהם די דאָזיגע חאַליאַסטרע, האָט איהם ניסעל שוואַלב — טאַקי זיי אין די אויגען — אָבגעלויבט דאָס דאָזיגע געזינדעל אין טאָג אַריין, דערצעהלט גוזמאות, מיט געשיכטעס, מיט סקאַנדאַלען, און גיך, איין וואָרט איבערן אַנדערן, מיט פייער און מיט

שווערענישען, ווי זיין שטייגער איז. נאָר די אַלע מעשיות זענען ראַ־פּאַלעסקאָן דעמאָלט, אינ׳ם טעאַטער־טאַרעראַם, אין איין אויער אַריין, פונ׳ם אַנדערן אַרויס. ראַפּאַלעסקאָ איז שוין געוואוינט געוואָרען, אַז אויף יעדער מענשען האָט ניסעל שוואַלב אַ מעשה, און אַ מעשה מוז זיך ענדיגען ביי איהם מיט אַ סקאַנדאַל.

איצט, געהענדיג אַהין מיט אַ וויזיט, האָט איהם ניסעל שוואַלב נאָך אַ מאָל איבערגעחזרט, וואָס פאַר אַ זעלטענע מוזיקאַלישע משפחה דאָס איז: אַ געזינדעל פון לויטער זינגער און מוזיקער. פון דעם טאַ־טען דעם חזן ביז׳ן קלענסטען קינד, וואָס איז נאָך ניט אַלט קיין פיער יאָהר, זינגען זיי און שפּיעלען אויף אַלע אינסטרומענטען.

— מיינסט אפשר, אַז עמיצער האָט זיי געלערנט? חאַ־חאַ! ביי דעם דאָזיגען חזן ווערען געבוירען קינדער פאַרטיגע מוזיקער פון דער מאַמעס בויך — איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!

אַזוי לאָזט אויס ניסעל שוואַלב און חאַפּט זיך אַריין מיט ראַ־פּאַלעסקאָן אין אַ יודיש געוועלבעל, און הייסט זיך געבען ברויט און וואַרשעווער וואורשטלעך און געזאַלצענס „און עפּיס נאָך”. ניסעל שוואַלב קוקט אַריין אין די געזאַלצענע זאַכען און בעלעקט זיך.

— צו וואָס איז דאָס פּלוצים? — פרעגט איהם ראַפּאַלעסקאָ פער־וואונדערט.

— „כיבוד”, — מאַכט צו איהם גאַנץ ערנסט ניסעל שוואַלב. — זיי מוזען דאָך עפּיס האָבען, מיט וואָס אונז מכבד צו זיין. און אגב וועלען זיי טאַקי אַליין אויך עפּיס איבערבייסען. אָרעמע לייט, קבצנים, חאַ־חאַ, סטייטש קבצנים! מע זאָל זיי ניט אונטערהאַלטען, וואָלטען זיי דאָ, אינ׳ם דאָזיגען לאָנדאָן, אם־ירצה־שם, אויסגעגאַנגען פון הונ־גער. אַ קלייניגקייט? קיין עין־הרע, אַזאַ געזינדעל! פּיקערס אַ סך, און פערדיענערס, ברוך־השם, נישט איינער. ס׳איז אָבער נאָר דערווייל, כל־זמן די קינדער זענען קינדער. לאָזען זיי זיך נאָר געבען אַ חאַפּ אויף די פיס, וועלען זיי אָנשיטען אָט די שטוב מיט גאָלד, ווי דו זעהסט מיך אַ שווימענדיגען... פּאַוואָלי, ווי דו געהסט. ס׳איז דאָ פינס־טער און גליטשיג און וחלקלקות. קאָנסט נאָך חלילה בלייבען אָהן אַ טאַטען.

אַזוי מאַכט ניסעל שוואַלב צו ראַפּאַלעסקאָן, און רייבט אַ שווע־בעלע נאָך אַ שוועבעלע, און ביידע לאָזען זיך פּאָרזיכטיג אַראָב ערגיץ אין אַ קעלער אַריין, אָדער גלאַט אין אַ גרוב, און טרעטען אַריין אין

אַ מין אַפּאַרטאַמענט, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, וואו איהר גע-פינט זיך. אַ קיך ניט קיין קיך, אַ קאַמער ניט קיין קאַמער. נאָר ברייט און לאַנג, און בעטלעך — ווי אין אַ בקור-חולים. די ווענד בע-האָנגען מיט אַלערליי מוזיקאַלישע אינסטרומענטען. אין מיטען שטוב שטעהט אַ גרויסער אויסגעדיענטער פּאָרטעפּיאַן אָפען, און אַ קליין מיי-דעלע פון אַ יאָהר זעקס-זיבען און אפשר אַכט (ניסעל שוואַלב זאָגט, אַז זי איז נאָך ניט אַלט קיין פיער — טאַ! לאָמיר איהם צוליעב טון) מיט רויטע הערלעך זיצט און ציהט פונ'ם אינסטרומענט מורא'דיגע קולות. יעדענפאַלס, ניט די קולות, וואָס דאָס קינד וויל. מע דאַרף איהם אָבער מוחל זיין, דעם דאָזיגען זקן. ער האָט שוין זיינס אָבגע-שפּיעלט. איין אַנדערער אין זיינע יאָהרען וואָלט שוין לאַנג אָנגע-שפּאַרט העט-וייט, ערגיץ אויף אַ בוידעם...

דערזעהען די אַריינגעקומענע געסט, וואַרפט אַוועק דאָס זעקס-זיבען-אָדער-אַכט-יעהריגע מיידעלע, וואָס איז נאָך ניט אַלט קיין פיער יאָהר, דעם זקן דעם פּאָרטעפּיאַן און טוט זיך אַ לאָז צו ניסעל שוואַלב אויף די הענד מיט אַ געשריי-אויס:

— דער פעטער ניסעל איז געקומען! דער פעטער ניסעל!!

ווי אין טעאַטער אויף דער סצענע, האָבען זיך אָנגעהויבען בע-וויזען איינס נאָך דאָס אַנדערע עפּיס פון איין אונטערטיר פאַרשוינען: יונגלעך און מיידלעך. ווייפיעל — ווייסט מען ניט. נאָר מעהר רויטע ווי שוואַרצע. טאַקי דיזעלבע, וואָס ראַפאַלעסקאָ האָט זיי געזעהען ביי זיך, הינטער די קוליסען, אַלע מיט לאַכענדיגע פּנים'לעך און מיט שעלמישע אויגעלעך. נאָך זיי טרעט אַרויס אויך דער פאָטער, דער לאָמזשער חזן אַליין, אַ יוד אַ רויטער, וואָס האַלט שוין ביי ווערען גרוי. נאָך אַ יאָהר צוויי-דריי — און פון זיינע רויטע האָר וועט נישט בלייבען קיין סימן אפילו, אַז זיי זענען אַמאָל געווען רויט. פונדעסט-וועגען האַלט ער זיך נאָך גאַנץ פעסט און גלייך און ציכטיג-זויבער. די אויגען גלאַנצען און די הענד ציטערן, ווי ביי אַלע הונגעריגע. נאָר אַ מכה — דאָס פּנים דאַרף נישט זאָגען, וואָס אין בויך טוט זיך...

— קודם לאָמיר זיך נעמען עפּיס צובייסען, — זאָגט ניסעל שוואַלב, רייבט אַ האַנד אָן אַ האַנד און בעלעקט זיך. — איך בין טויט-הונגע-ריג, ווי איהר זעהט מיך אַ שווימענדיגען.

און רעדענדיג, בינדט ער אויף די פּעקלעך מיט'ן אַיינגעקויפ-טען עסענוואַרג און נעמט זיך דער ערשטער צו דער אַרבייט מיט אַזאַ

מין אַפּעטיט, גלייך ווי עס וואָלט באמת געווען ביי איהם נאָך תענית.

— וואָס זיצט איהר, ווי די מחותּנים אויף אַ פ״עמדער חתונה?— צושרייט ער זיך אויפ׳ן מוזיקאַלישען געזינדעל. הויבט זיך אויף פרי־הער דער לאָמזשער חזן מיט די הונגעריגע אויגען און מיט די ציטע־ריגע הענד, געהט צו כּלומרשט אַזוי זיך, פון יוצא וועגען. יענער בעט, קאָן מען ניט זיין אַזוי גראָב... און נאָך איהם — די גאַנצע חאַליאַסטרע קינדער, וועלכע ס׳איז גלייך צו דערקענען, אַז דער אַפּע־טיט איז ביי זיי, דאַנקען גאָט, נישט צו פערזינדיגען. ביסלעכווייז ווערט לעבעדיגער-לעבעדיגער, און די אַרבייט געהט אַוועק אַזוי גע־שמאַק, אַז אונזער ראַפּאַלעסקאָן נעמט אויך אָן אַ יצר-הרע צום עסען.

— זיץ, נעם, ברעך, שנייד, קיי, שעם דיך ניט! ביזט דאָ צווישען היימישע, צווישען אייגענע, — גיט איהם אונטער ניסעל שוואַלב חשק, און די חאַליאַסטרע קוקט אויפ׳ן יונגען אַרטיסט מיט אַזעלכע פריינדליך-בייגיריגע אויגען, אַז ער הויבט אָן פיהלען זיך דאָ גאַנץ היימיש, טאַקי ווי צווישען אייגענע. פון וואַנען האָט זיך גענומען צו איהם פּלוצים אַזאַ אַפּעטיט צום עסען? פאַרוואָס פיהלט ער זיך דאָ אַזוי וואַרעם, אַזוי פריי, אַזוי לעבעדיג? — אַ מאָדנע-מאָדנע געזינדעל!

די גאַנצע צייט פונ׳ם עסען הערט ניסעל שוואַלב ניט אויף צו שיטען מיט רייד און מיט ווערטלעך. פאַר יעדען האָט ער אַ בעזונדער ווערטעל מיט איין אַנדער צונעמעניש. ניסעל שוואַלב רעדט, און די חאַליאַסטרע, עסענדיג, קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער. נאָר דער פאָ־טער, דער לאָמזשער חזן, טוט זיין זאַך ערנסט, ווישט זיך אַלע מי־נוט די ליפּען און עסט ווייטער. ניין, אונזער יונגער העלד, זינט ער איז נע-ונד, האָט ער זיך אַזוי גוט ניט געפיהלט, ווי אינ׳ם דאָזיגען געזינדעל. אַזוי גוט, און בעקוועם, און היימליך, און פריי, און לע־בעדיג.

אָבגעגעסען, טוט ניסעל שוואַלב אַ וואונק צום לאָמזשער חזן, און דער לאָמזשער חזן, גוט אויסגעווישט די ליפּען שוין אויף דער רעכ־טער אמת און איבערגעלייגט די וואַטע אין די אויערן, טוט ער אַ קאָמאַנדעווע צו דער חאַליאַסטרע, מע זאָל זיך נעמען צו די כּלים, געבען לכבוד די געסט אַ שטיקעל קאָנצערט.

קאַפּיטעל אַכט

שפּיעלט דעם חתן ווייַנענדיגס

דאָס „שטיקעל קאָנצערט", וואָס דאָס מוזיקאַלישע געזינדעל האָט געגעבען, איז געווען נישט קיין שטיקעל, נאָר אַ גאַנצער, אַ זעלטע-נער קאָנצערט. איינער פון די קאָנצערטען, וואָס מע קאָן זיי ניט פערגעסען קיינמאָל. אַחוץ דעם, וואָס דאָ זענען געווען אַלע מינים מוזיקאַלישע אינסטרומענטען: פידעל, פלייט, טשעלאָ, פּיאַנאָ, באַס, צימבעל, אַרפאַ און קעסעלפּויק, און אויסער דעם, וואָס דאָס שפּיע-לען גופא איז געווען מייסטעריש-גרויסאַרטיג, מיט'ן בעסטען אַנסאַמבעל, האָט דער דאָזיגער פאַמיליען-אָרקעסטער, וואָס איז בעשטאַנען פון האַלב-נאַקעטע און גאַנץ-באָרוויסע קינדער, אונזער יונגען העלד גלאַט געריהרט ביז טרערען. קוקענדיג אויף דער דאָזיגער, פון גאָט גע-בענשטער, נאָר אָרעמער קאַפּעלע, קומען איהם אויפ'ן קאָפּ אַלערליי מחשבות. אין דער גאַנצער צייט פון זיין נע-ונד זיין אויף דער וועלט האָט ער זיך שוין אָנגעזעהען גענוג טאַלאַנטען, וואָס וואַלגערן זיך ביי אונז אויפ'ן מיסט. קיינער אינטערעסירט זיך ניט דערמיט. קיינער קוקט זיך ניט אַרום. „נישטאָ, נישטאָ ביי אונז קיין מעצענאַ-טען", — טראַכט ער זיך, און ער דערמאַנט זיך אָנ'ם לעמבערגער מע-צענאַט, אָנ'ם דאָקטאָר לעוויוס-לויתן, וואָס פערמאָגט אפשר אַ האַל-בען מיליאָן. דער דאָזיגער דאָקטאָר האָט זיך תחילת אַרויסגעשטעלט פאַר אַ ליעבהאָבער פון קונסט, פאַר אַ מעצענאַט, און אַז ס'איז געקו-מען צו עפּיס, האָלצמאַן האָט איהם נאָר געגעבען אָנצוהערעניש וועגן שטיצע, אַזוי האָט זיך ביים דאָקטאָר איבערגעביטען דאָס פּנים, צוגעזאָגט, אַז ער וועט קומען צו זיי אין טעאַטער אַריין — און אַ גו-טען טאָג, מעהר האָט מען איהם ניט געזעהען... „איך — טראַכט זיך ראַפאַלעסקאָ — לאָמיך נאָר ווערען זעלבסטשטענדיג און אַליין אָנהוי-

בען פערדיענען געלד, נעם איך אַט אַזאַ מין געזינדעל אַרויס פון דער דאָזיגער בלאָטע און געב זיי די וועלט צו זעהען״...

ראַפּאַלעסקאָ פאַנטאַזירט, ווי אַלעמאָל, גאָלדענע חלומות, און דער באַרוויסער אָרקעסטער הערט ניט אויף צו בעווייזען זיינע וואונדער. אין דער צייט, וואָס די קאַפּעליע שפּיעלט און ראַפּאַלעסקאָ בעוואונדערט און פאַנטאַזירט, זיצט ניסעל שוואַלב אין אַ ווינקעלע מיט דער מוטער פון די דאָזיגע געבענשטע קינדער, אַ יודינע מיט אַ רויטען פאַלשען פּאַריק אויפ׳ן קאָפּ, וואָס וועט דערפאַר קיינמאָל ניט ווערען גרוי, און רעדט און דערצעהלט און שווערט, „ווי איהר זעהט איהם אַ שווימענדיגען״ און „ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס״...

עס איז שוין געווען שפּעט ביינאַכט, אַז ניסעל שוואַלב איז געגאַנגען מיט זיין יונגען פריינד אַהיים צוריק פון דער מוזיקאַלישער משפּחה. דאָס לאָנדאָנער ווייטשעפּעל איז נאָך געווען בעלייכט מיט אַלע לאַמטערנעס. נאָר אויסער דעם הויכען פּאָליסמען מיט די לאַנגע פיס, האָט מען שוין נישט בעגעגענט קיינעם. אונזער יונגער העלד, וואָס איז בטבע אַ שוויגער, איין אָבגעוואויגענער, אָבגעמאָסטענער חאַראַקטער, איז שוין לאַנג ניט געווען אַזוי אויפגערעגט, ווי אין דעם דאָזיגען אָוועגד. ער איז מיט אַמאָל געוואָרען רעדענדיג. ער האָט גע׳טענה׳ט צו זיין נייעם גוטען ברודער ניסעל שוואַלב און געמאַכט מיט די הענד:

—סטייטש, סטייטש! אַזעלכע געבענשטע קינדער, אַזעלכע געבענשטע הענד! וואַלגערן זיך אין אַזאַ בלאָטע, ליגען אין אַזאַ גרוב! ווי איז דאָס מעגליך, אַז אין אַזאַ שטאָדט, ווי לאָנדאָן, זאָל זיך נישט געפינען צווישען יודען חאָטש איין מעצענאַט, וואָס זאָל שטיצען די דאָזיגע מוזיקאַלישע פאַמיליע?

— וואָס רעדסט דו, קינדעניו, מעצענאַט? — רופט זיך אָן צו איהם ניסעל שוואַלב, און זיין שטימע הילכט איבערן ווייטשעפּעל אין דער דאָזיגער נאַכט. — אָט וועל איך דיר דערצעהלען אַ שענערע זאַך, וועסט דו אַראָב פון זינען! פאַרהאַן ביי אונז איינער — דו רופסט עס אַ מעצענאַט. ער איז אַ רוסישער יוד. געווען אַמאָל, קיין עין-הרע, אַנ׳אביון, היינט איז ער אַ יוד אַ מיליאָנער, אויף אונזביידען געזאָגט געוואָרען. סטעלמאַך הייסט ער, דער דאָזיגער מעצענאַט.

— סטעלמאַך?

ראַפּאַלעסקאָ איז שטעהן געבליבען. עס דאַכט זיך איהם, אַז ער האָט ערגיץ געהערט שוין דעם דאָזיגען נאָמען, וואָס האָט אַ שייכות צו רייזלען. נאָר ער קאָן זיך ניט דערמאַנען, וואו... דערזעהען, אַז ראַפּאַלעסקאָ איז שטעהן געבליבען, רופט זיך אָן צו איהם ניסעל שוואָלב:

— זעה נאָר, איך האָב נאָך גאָר נישט אָנגעהויבען צו דערצעה-לען, איז'ער שוין אַרויס פון די כּלים. הער בעסער ווייטער. בעקאַנט האָב איך מיך מיט דעם סטעלמאַכען אָט דאָ ניט לאַנג טאַקי, אין פּאַווילִיאָן-טעאַטער. ער איז אַנ'אָפּטער געהער אין טעאַטער. אַ שטאַר-קער ליעבהאָבער פון יודיש טעאַטער און אַ מבין אויף מוזיק. מחמת זיין זוהנדעל, גרישאַ סטעלמאַך, איז אַ בעריהמטער פידלער, אַ וואונ-דער-קינד. ער האָט שוין געשפּיעלט וויפיעל מאָל ביים קעניג אין הויף. און דורך איהם, דורכ'ן זוהנדעל הייסט עס, איז ער דאָס אַזוי רייך געוואָרען.

ראַפּאַלעסקאָ האָט זיך שוין דערמאַנט, ווער דער סטעלמאַך איז און וואָס פאַר אַ שייכות זיין זוהנדעל האָט צו רייזלען. און די מעשה מיט'ן מעצענאַט, וואָס ניסעל שוואָלב דערצעהלט איהם דאָ, בעקומט ביי איהם אַ גאַנץ בעזונדערן אינטערעס, און ער טוט אַ פרעג ביי זיין בייעם גוטען פריינד:

— אַלזאָ, וואו געפינט ער זיך, אָט דער... איך מיין, אָט דער בעריהמטער פידעלשפּיעלער?

— חאַפּ-זשע ניט! — מאַכט צו איהם ניסעל שוואָלב. — איך האַלט נאָך ניט ביים זוהן, איך האַלט ערשט ביים פאָטער, ביי'ם מעצענאַט הייסט עס, ווי אַזוי מיר האָבען זיך מיט איהם בעקאַנט. בעקאַנט האָבען מיר זיך מיט'ן דאָזיגען שמינדער בגעץ אין בופעט, צווישען די אַקטען. איך זעה עפּיס אַ יודעל דרעהט זיך מיר אַרום און קייעט און קוקט אויף מיר מיט אויגען. ער אויף מיר, איך אויף איהם. אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט:—„פון וואַנעט איז אַ יוד? איהר זענט מיר, זאָג איך, עפּיס קענטליך". „איך בין, זאָגט ער, סטעלמאַך". —„אַזוי, זאָג איך, זענט איהר הייסט עס, טאַקי סטעלמאַך אַליין? זאָגט-זשע מיר, זאָג איך, מיסטער סטעלמאַך, פון וואָסערע סטעלמאַכס זענט איהר דאָס, אייגענטליך גערעדט?"... קוקט ער מיך אָן מסתמא, ווי אַ חושים'דיגען, און מאַכט צו מיר מיט אַ ברוגז'ליכען געלעכטערל: „וואָס הייסט — פון וואָסערע סטעלמאַכס? איהר האָט ניט געהערט,

זאָגט ער, קיינמאָל דעם נאָמען גרישאַ סטעלמאַך? חאַ-חאַ, אַ יוד, זאָגט ער, זיצט אין לאָנדאָן און ווייסט ניט, אַז ס'איז דאָ אַ גרישאַ סטעלמאַך אויף דער וועלט, וואָס האָט שוין געשפּיעלט וויפיעל מאָל ביים קעניג אין הויף"... — „אַז ס'איז דאָ אין לאָנדאָן, זאָג איך, אַ גרישאַ סטעלמאַך, וואָס שפּיעלט ביים קעניג אין הויף, דאָס, זאָג איך, ווייס איך, חאָטש איך בין אין הויף, זאָג איך, ניט אַזאַ אָפטער אַריינגעהער. נאָר וואָס געהער ער זיך, זאָג איך, אָן מיט אייך?" צולאַכט ער זיך נאָך שטאַרקער און רופט זיך אָן צו מיר מיט גדלות: „וואָס ער געהער זיך אָן מיט מיר? חאַ-חאַ! איך בין זיינער אַ טאַטע". —„מזל-טוב, זאָג איך, אַז וואויל איז דעם זוהן, וואָס האָט אַזאַ טאַטען". און אָט אַזוי האָבען מיר זיך צורעדט. דאָס הייסט, רעדען האָט, אייגענטליך, גערעדט אָט דער לץ. ער האָט פיינט, אַז יענער רעדט. ער האָט בעסער ליעב אַליין רעדען. ובפרט, אַז ער צורעדט זיך פון זיין גרישען, וועסט דו איהם ניט אָבשטעלען מיט קיין צעהן פערד. טראַטאַטאַ! טראַטאַטאַ! גרישאַ-קעניג-קאָנצערט-מוזיק... אַ מעשה אָהן אַנ'עק! שלאָג איך איהם איבער אין מיטען: „איך זעה, זאָג איך, אַז איהר זענט אַ מבין און אַ ליעבהאָבער פון מוזיק. אויב איהר ווילט, זאָג איך, הערען אַ ביסעל רעכטע מוזיק, וועל איך אייך פיהרען, זאָג איך, אין אַנ'ערטעל, און דוקא אָהן געלד, וועט איהר הערען, זאָג איך, וואָס הייסט מוזיק אויף דער וועלט!"... מאַכט ער צו מיר: „אָך, מיט'ן גרעסטען פערגעניגען. ביי מיר, זאָגט ער, איז יודיש טעאַטער, מוזיק און נאָך אַזעלכע זאַכען אַזוי טייער, אַז איך וועל אייך געהן, זאָגט ער, דריי מייל צו-פוס". — „אויסגעצייכענט! — טראַכט איך מיר. — גאָט אַליין האָט דיך צוגעשיקט, דו גראָבער פּעמפּיק! אפשר איז בעשערט, אַז דורך דיין זכות זאָל די אָרעמע משפחה גע-האָלפען ווערען?"... הקיצור, מיר האָבען אָבגעשטעלט אַ טאָג, גענומען דעם חברה-מאַן און געבראַכט צו פיהרען צום לאָמזשער חזן איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל — מיין סטעלמאַך איז אויס מענש. אָט-אָט נעמט ער איין אַ מיתה-משונה! אַלעמאָל, ווען ער קומט אַהין, גלוסט זיך איהם גאָר ניט אַוועק. זיצט מיט אַלעמען און עסט מיט אַלעמען און דערצעהלט גליקען פון זיין זוהנדעל, נסים ונפלאות, יציאת-מצרים — הימעל עפען זיך! בין איך מיך מישב איינמאָל, אַז דו ביזט יאָ אַזאַ גוטער ברודער, טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, מיס-טער סטעלמאַך, איהר זאָלט עפּיס אַ קלער טון מכח דער דאָזיגער

משפחה? „מע בעדאַרף, זאָג איך צו איהם פערשטעלט, אַז די גע-בענשטע קינדער צושטעקען אין די קאָנסערוואַטאָריעס, מאַכען פאַר שטיקלעך מענשען". קוקט ער מיך אָן, ווי אַ נעכטיגער, פינטעלט מיט די אויגען, פערשטעהט נעבאַך ניט, וואָס מע מיינט... רוף איך מיך אָן צו איהם שוין מיט פשוט'ע דבורים: „מיסטער סטעלמאַך, זאָג איך, מע בעדאַרף, זאָג איך, האָבען געלד!"... דערהערט דאָס וואָרט „געלד", איז מיין סטעלמאַך געוואָרען, וואָס זאָל איך דיר דערצעה-לען, חאַ-חאַ-חאַ? אַ שענערען לייגט מען אין דער ערד, ווי דו זעהסט מיך אַ שווימענדיגען! וואָס טויג דיר, ער האָט זיך אויף דער גיך אָבגעזעגענט — און פון דעמאָלט אָן אויס סטעלמאַך! איך וואַרט איהם אָב אין טעאַטער איין נאַכט, די אַנדערע נאַכט, די דריטע נאַכט — ניטאָ מיין פויגעל. טראַכט איך מיר: „בלאָטע! פון ניסעל שוואַלבס הענד אַנטלויפט מען ניט!" און איך האָב מיך מסתמא דערפרעגט, וואו ער זיצט, דער דאָזיגער פיפערנאָטער, און מאַרש צו איהם אַהיים. איך קלאַפּ אָן אין דער טיר, דערהער איך אַ קול פון אינווענינ — טאַקי זיין קול, איך האָב איהם דערקענט: „טו נאָר אַ קוק, ווער קלאָפּט דאָס. אויב אַ הויכער, אַ גראָבער — זאָג איהם, אַז איך בין ניטאָ אין דער היים". מיט די ווערטער, חאַ-חאַ, ווי דו זעהסט מיך אַ שווימענדיגען! דערהערט אַזאַ מעשה, טראַכט איך מיר: „עי! ווילסט דו זיך פון מיינע הענד אַרויסדרעהען, וועט דיך קאָסטען טייער!"

אַזוי דערצעהלט ווייטער ניסעל שוואַלב און טראַכט שוין אויס פונ'ם קאָפּ אַ גאַנצע אינטריגע מיט אַ סקאַנדאַל, צוויי סקאַנדאַלען, דריי סקאַנדאַלען, און האַלט צו זיין יונגען פריינד פאַר אַ האַנד, און היצט זיך, און שפּריצט מיט פייער, און לאָזט אויס, ווי זיין שטייגער איז, מיט אַ ברייטען געלעכטער און מיט אַ שבועה: „חאַ-חאַ, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!"...

פון יוצא וועגען מאַכט ראַפאַלעסקאָ אַ פּנים, גלייך ווי ער וואונ-דערט זיך. אין דער אמת'ען אָבער האָט ער פון דער גאַנצער מעשה געהערט מעהר ניט ווי דעם סוף: „חאַ-חאַ, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס". ראַפאַלעסקאָ האָט גאָר אין זינען בעת-מעשה עפּיס אַנדערש. דער נאָמען „גרישאַ סטעלמאַך" האָט איהם געפּיקט אין מח. סטייטש, דאָס איז דאָך דער גרישאַ סטעלמאַך, רייזעלס חתן!... וויבאַלד אַזוי, איז ער דאָך שוין אויפ'ן רעכטען וועג... איצט בלייבט איבער נאָר איין זאַך: זיך בעקאָנען מיט אָט דעם גרישאַ סטעלמאַך.

קאַפּיטעל נייען

זיי פאָהרען קיין אַמעריקאַ

די גלענצענדע קאָמבינאַציע פון דריי יודישע טעאַטערס אין לאָנ-דאָן, וואָס דער זשעניאַלער קאָמבינאַטאָר ניסעל שוואַלב האָט אויסגעקאָמ-בינירט, האָט זיך ניט אינגאַנצען איינגעגעבען.

נישט נאָר דריי יודישע טעאַטערס, ווי ניסעל שוואַלב האָט גע-פּלאַנעוועט, נאָר אַפילו דאָס איינציגע שטיקעל פּאַוויליאָן-טעאַטער איז אויך געגאַנגען ניט אין בעסטען. דער לאָנדאָנער עולם איז טאַקי גע-לאָפען אויף חידושים זעהען דעם בעריהמטען לעאָ ראַפאַלעסקאָ פון בו-קאַרעשט און די בעריהמטע פּרימאַדאָנאַ שוואַלב פון בוענאָס-איירעס. דאָס טעאַטער איז טאַקי געווען געפּאַקט פון אויבען ביז אַראָב, אַז ס'איז ניט געווען איין עפּעל דורכצוּוואַרפען. דער גאַנצער חסרון איז אָבער, וואָס דאָס פּובליקום איז געווען דאָסזעלבע פּובליקום, וואָס תמיד. דאָסזעלבע ווייטשעפּעל מיט זיינע איינוואוינער. דיזעלבע מעוברת'ע ווייבער מיט דיזעלבע זויגעדיגע קינדער, וואָס פערהילכען דאָס טעאַ-טער מיט זייער געוויין. דיזעלבע בחורים און דיזעלבע מיידען, וואָס וואַרפען זיך מיט מאַראַנצען-שאָלעכץ און רעדען אַזוי הויך און לאַכען אַזוי געשמאַק און האַלטען זיך אַזוי היימיש-פאַמיליאַר, אַז דאָס פּאַ-וויליאָן-טעאַטער זעהט אויס גיכער ווי, להבדיל, אַ שוהל-הויף אין אַ קליין שטעדטעל אין אַ וואָרעמען יום-טוב'דיגען טאָג צו אויסנעמעניש, ווי איידער אַ טעאַטער. די יודען פון דער ווועסט, די לאָנדאָנער יודישע אַריסטאָקראַטיע מיט'ן לאָרד רויטשילד בראש, אויף וועלכען ניסעל שוואַלב האָט, אייגענטליך, געשלאָגען, ווי אויף פּיער טייז, האָבען אפילו ניט אַריינגעשמעקט אין ווייטשעפּעל-טעאַטער, ווי זיי האָבען ניט אַריינגעשמעקט ביז אַהער און וועלען ניט אַריינשמעקען אַהין ביז משיח וועט קומען. גיכער וועט זיך איין ענגלישער אָרטאָדאָקסישער רב אַוועק-

שמד׳ען און אַ מאָדערנער רעווערענד וועט זיך אויסלערנען דאַווגען, אײדער אַ לאָנדאָנער יוד פון דער וועסט וועט זיך אַראָבלאָזען אויפ׳ן ווייטשעפּעל צו די שנאָרערס אין אַ יודיש טעאַטער, וואו יודען רעדען אויף יודיש, שפּיעלען אויף יודיש, זינגען אויף יודיש און טאַנצען אויף יודיש.

מיט איינעם וואָרט, דאָס געשעפט איז געגאַנגען נישט אין בעס-טען. דאָס גאַנצע דאָברע-מזל האָט אויפגעגעסען די נע-ונד׳נע טרופּע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.״. און ס׳איז ניט געווען, מיט וואָס צו אויסהאַלטען די אייגענע אַקטיאָרען. דער קאַפּיטאַליסט, דער קריסט מיסטער העטשקינס, האָט שוין געהאַלטען כמעט-כמעט ביי דער לעצ-טער שורה פון דער סומע פונטען-שטערלינג, וואָס ער האָט דערויף מפקיר געווען, און איז גרייט געווען זיך אָפּצושטעלען אין מיטען סעזאָן.

פערשטעהט זיך, אַז דאָס האָט אונזער קאָמבינאַטאָר ניסעל שוואַלב שטאַרק געערגערט. אַ גוי בלייבט אַ גוי. ער וויל ניט פערשטעהן שוואַלבס טעאָריע, אַז וואָס גרעסער דער קאָפּ—גרעסער דאָס היטעל, און וואָס גרעסער דער טאָפּ—גרעסער דאָס פייער.

שוואַלב האָט גע׳טענה׳ט, אַז מע בעדאַרף ניט אַראָבפאַלען ביי זיך און מע טאָר זיך ניט אָבשטעלען. אדרבה, מע בעדאַרף פערגרעסערן דאָס טעאַטער. פערגרעסערן, פערברייטערן און פערשענערן. מע בעדאַרף אויסשרייבען אַדלערן פון אַמעריקאַ. מע בעדאַרף מאַכען אַ טורנע איבער גאַנץ ענגלאַנד. מע בעדאַרף ניט שפּאָרען קיין געלד. ער האָט בעוויזען מיט אַ רעכענונג, ווי צוויי מאָל צוויי, אַז יעדען פונט-שטערלינג, וואָס מיסטער העטשקינס לייגט אַריין אין טעאַטער אַצינד, וועט איהם אַריינברענגען מיט דער צייט דריי פונט, צעהן פונט, צוואַנציג פונט, אָהן אַ שיעור פונטען!

מיסטער הייטשקינס אָבער האָט נישט געוואָלט הערען די אַלע גליקען. מיסטער העטשקינס איז געגאַנגען, פערקעהרט, מיט זיין גויע-שען גאַנג: „לעס קראַיי—מאָר וואול״, אָדער אויף יודיש גערעדט: ווינציגער עולם, גרעסער די סעודה.

קיין סך ווערטער האָט ער ניט אויסגענוצט. און איבערשפּאַרען דעם דאָזיגען היציגען אַגענט האָט ער ניט געפונען פאַר נויטיג. מיסטער העטשקינס האָט איהם דוקא אויסגעהערט ביז׳ן סוף, זיך געקלאָפּט מיט׳ן

נאָגעל איבער די דריי גאָלדענע צייהן און געקוקט דורכ׳ן פענסטער אין דרויסען אַרויס. און אַז יענער האָט געענדיגט, איז ער אויפגע- שטאַנען מיט אַ זיפץ, אויסגעצויגען איהם צוויי קאַלטע פינגער און אַ זאָג געגעבען קאַלט און שלעפעריג: „אָלל-רייט. מעהר ניט אַ שיל- לינג״.

וואָס האָט ניסעל שוואַלב געקאָנט טון? זיין יודישען קאָפּ וועט ער אויף דעם טרוקענעם ענגלענדער ניט אַרויפשטעלען, און נעמען זיך דאָס לעבען איבער אַזעלכע זאַכען איז אויך ניט כדאי. „עט! דער הימעל איז צו דער ערד ניט געפאַלען. גאָט איז גאָט און לאָנדאָן איז לאָנדאָן. אַז ניט דאָס, וועט זיין איין אַנדער שוואַרציאָהר״... אַזוי האָט זיך געזאָגט ניסעל שוואַלב, און זיין זשעניאַלער קאָפּ האָט ניט גערוהט, ביז ער האָט ניט צוגעקלערט אַ נייע קאָמבינאַציע.

די דאָזיגע קאָמבינאַציע איז בעשטאַנען מעהר ניט אַז פון איין וואָרט, איין און איינציג וואָרט. נאָר דאָס וואָרט האָט אין זיך אַזאַ מין צוציהונגס-קראַפט, אַזאַ מין מאַגנעט, אַזאַ מין כישוף, וואָס מע בעדאַרף מעהר ניט נאָר אַרויסלאָזען דאָס פונ׳ם מויל, ווערט ביי אונז אַ שלעפעריגער וואַכענדיג, אַ פוילער — אַרבייטספעהיג און דער גרעס- טער אַפּיקורס און דער פערצוויפעלטסטער סקעפּטיקער ווערט פול מיט גלויבען און מיט האָפנונגען.

„אַ מ ע ר י ק אַ״ איז דאָס וואָרט.

איך זאָל האַלטען ביי פערגלייכען, מאַכען פּאַראַלעלען, וואָלט איך געזאָגט, אַז אַמעריקאַ — דאָס איז אַ גרויסער ים, וואָס ציהט אין זיך אַלע טייכען. אַ גוטער חלום, וואָס ניט אַלעמאָל ווערט ער מקוים. אַ ווייטעסטער פּונקט, וואָס ווייטער קאָן מען שוין ניט פאָהרען. אַ לעצטע רפואה, וואָס אויב דאָס וועט אייך ניט העלפען, וועט אייך שוין קיין דאָקטאָר און קיין טאָטער אויך ניט העלפען...

אונזער היציגער קאָמבינאַטאָר ניסעל שוואַלב האָט דאָס שוין לאַנג געצויגען אַהין, אינ׳ם „גאָלדענעם לאַנד״. ער האָט געחלומט פון קינד- ווייז אָן, אַז ער מוז ווערען רייך, און רייך קאָן מען ווערען נאָר דאָרטען, אינ׳ם לאַנד פון דאָללאַר. עס זענען געווען צייטען, וואָס ער האָט שוין אַפילו „געסייווט״ געלד אויף אַ שיפסקאַרטע. נאָר אַלער- ליי קאָמבינאַציעס האָבען איהם אַלעמאָל אָבגעהאַלטען, און יעדען מאָל, ווען די אָדער יענע קאָמבינאַציע האָט ביי איהם געפּלאַצט, אַ ז ו י איז ער געלאָפען גלייך אין אַ קאָנטאָר אַריין זיך בעשטעלען אַ טיקעט מיט׳ן

ערשטען שיף קיין ניו-יאָרק. נאָר לויפענדיג אין קאָנטאָר אַריין, פליהט איהם אַריין פלוצים אין קאָפּ אַ נייע קאָמבינאַציע, קעהרט ער זיך אום צוריק און נעמט זיך צו דער אַרבייט, ביז ער פאַלט דורך, לויפט ער אַוועק ווידער נאָך אַ טיקעט, קעהרט זיך ווידער אום צוריק. און אַזוי שוין עטליכע מאָל.

איצטיגס מאָל אָבער איז דאָס געווען ביי איהם פעסט בעשלאָסען, אויף איין אַייזערנעם באָדען, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ׳ם הימעל. גאָט אַליין האָט שוין אַזוי געהייסען. אַלע אומשטענדען האָבען זיך די לעצטע צייט צונויפגעלייגט און אויסגעבעט איהם אַ וועג קיין ניו-יאָרק.

דער גאָלדענער פּלאַן צו פאָהרען אין דער גאָלדענער מדינה איז געבוירען געוואָרען אונטען, אין קעלער, ביי דער בעקאַנטער מוזיקאַלישער משפחה. דער לאָמזשער חזן האָט די טעג בעקומען אַ בריעף פון אַמעריקאַ, ער זאָל למען השם קומען צו פאָהרען מיט אַלע זיינע קינדער, וועט מען זיי אָבגילטען. איהם און די קינדער. „געזאַנג און מוזיק — אַזוי שרייבט איהם יענער אין בריעף — איז דאָרט אַזאַ מין אַרטיקעל, וואָס אַמעריקאַ אַליין פערמאָגט דאָס נישט און מוז עס בעציהען פון „יוראָפּ”. אַ ליאַדע כלי-זמרל, שרייבט מען איהם ווייטער, וואָס איז כל ימיו אַרומגעגאַנגען אין דער היים מחילה מיט צוריסענע תחתונים און שטיוועל, ווערט אין אַמעריקאַ אויף דער צווייטער וואָך פּראָפעסאָר” ...

אַז דער לאָמזשער חזן האָט איהם דורכגעלייענט דעם דאָזיגען בריעף, האָט זיך ניסעל שוואַלב אויפגעחאַפּט, ווי איין אָבגעבריהטער, זיך דערלאַנגט אַ פּאַטש אין שטערן און דעם אַנדערן פּאַטש האָט ער געשענקט דעם לאָמזשער חזן אין פּלייצע.

— מיר פאָהרען קיין אַמעריקאַ! איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס, ווי מיר פאָהרען קיין אַמעריקאַ! איך האָב, הערט איהר, אַ קאָמבינאַציע, אַ טייערע, אַ זעלטענע קאָמבינאַציע! מאָרגען אָדער איבערמאָרגען זעהען מיר זיך. עס וועט זיין רעכט. גוד ביי!

אין אַ מינוט אַרום איז שוין ניסעל שוואַלב געווען אויף דער גאַס. אַ לעבעדיגער, אַ פריילּיכער, אַ גליקליכער האָט ער געשפּאַנט מיט ברייטע טריט איבערן ווייטשעפּעל. דאָס קאַפּעלישעל אויף אַ זייט און אונטערגעפייפט אַ ליעדעל, האָט ער זיך דורכגעלייגט אַ וועג מיט

זיינע ברייטע פּלייצעס צווישען געדיכטען לאָנדאָנער פּובליקום, וואָס טראָגט זיך ווי אַ חמאַרע אויף ביידע טראָטואַרען, ווי איין אויסגוס, וואָס האָט ניט קיין אָנהויב און האָט ניט קיין סוף.

— סאַראַ שטאָדט דאָס איז! — האָט זיך ניסעל שוואַלב געטראַכט, פּייפענדיג. — אַ חיות, אַ תענוג צו לעבען אויף דער וועלט. איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!...

קאַפּיטעל צעהן

אַ קאַץ קאָן אויך קאַלי מאַכען

דער לעזער דאַרף געדענקען, ווי ניט-פיין און אונאַרטיג אונזער דירעקטאָר בערנאַרד האָלצמאַן האָט זיך אַמאָל בעגאַנגען מיט דער אָרעמער ברײַנדעלע קאָזאַק. זי האָט זיך דאָס וואָרט געגעבען און געשוואָרען ביי גאָט, אַז זי מוז נאָך אַמאָל דערלעבען אַ נקמה אינ'ם דאָזיגען „דרעקטאָר", וואָס האָט צו שטאַרק פעררייסען די נאָז. ער האָט שוין גאָר פערגעסען, אָט דער הונד מיט אויערן, אַז ער האָט אַמאָל געהייסען „האָצמאַך" און געפּוצט ביי שטשופּאַקען עליו-השלום די שטיוועל. נאָר וואָס האָט זי איהם געקאָנט טון, משטיינס-געזאָגט, איין אָרעמע אַיין עלענדע נע-ונד'ניצע, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען מעהר ניט פון יענעמס וועגען, מע זאָל זי פריהער אויסנוצען און דערנאָך בעליידיגען?... זי האָט זיך נעבאַך אַזוי לאַנג אַרומגעשלעפּט איבער דער וועלט, געחאַפּט נאָך עטליכע קלעפּ פון די „פאַלשע שאַלקהאַפטיגע מאַנסבילען" — ביז זי האָט זיך דערשלעפּט קיין אַמעריקאַ. און דאַנקען גאָט, זי האָט קיין חרטה ניט. זי הייסט שוין דאָרט ניט מעהר „ברײַנדעלע קאָזאַק". זי הייסט שוין צוריק מיט איהר אַלטען נאָמען „מאַדאַם טשערניאַק". „זי האָט זעהר אַ פיינעם „דזשאַב"," — שרייבט זי צו הענריעטען אין אַ בריעף מיט גרויסע האַלב-קיילעכיגע אותיות, וואָס זעהען אויס, ווי געפלאָכטענע בייגעל. — אמת, זי איז שוין ניט מעהר קיין אַקטריסע, ווייל דאָ, אין דער געבענשטער מדינה פון קאָלאָמבוסען, שרייבט זי, איז אַיינגעפיהרט אויף יעדער מלאכה אַ „יוניע". יודישע אַקטיאָרען האָבען זיך זייער „יוניע" און לאָזען נישט צו קיין פרעמדען אַקטיאָר אויף דער ביהנע. דערפאַר האָט זי היינט אַיין אַנדער „דזשאַב", אַיין אַנדער שטעלע, אויך אַ בכבוד'ע און אויך אין יודישען טעאַטער"...

וואָס פּאַר אַ „דזשאַב" דאָס איז — שטעהט ניט אין בריעף. זי שרייבט נאָר, אַז זי האָט, דאַנקען גאָט, שען פּרנסה און איז גאַנץ צופרידען און האָט שוין אויפגעגעבען אַלע האָפנונגען, ווען ס'ניט איז איבערבייטען איהר אַרט לעבען, און לאָזט אויס מיט אַ ברכה: „לאָז אויף זיי קומען אַ טויט, אויף אַלע מאַנסבילען, און פריהער פון אַלע — אויף דעם יאַדעשליווער דרעקטאָר — נאָך לעבט ער?"...

„איהר קאָנט אייך גאָר ניט פאָרשטעלען מיין פרייד, — שרייבט ווייטער די מאַדאַם טשערניאַק, — אַז איך בין געוואָהר געוואָרען, אַז איהר זענט אין לאָנדאָן, די לעצטע סטאַנציע פון יוראָפּ נאָך אַמעריקאַ. אַך, ווי גוט דאָס וואָלט געווען, האָב איך מיר געטראַכט, ווען איהר קומט אַהער קיין אַמעריקאַ! דאָ וואָלט איהר געווען פּונקט אויף אייער פּלאַץ. איך האָב מיר שוין ערלויבט אפילו אַ רעד טון וועגען אייך מיט אַ פּאָר מענעדזשערס פון די היגע יודישע טעאַטערס, האָבען זיי זיך שטאַרק צוגעהערט און נאָכגעפרעגט אויף אייער „פּיקטשע". האָב איך זיי בעוויזען אייער „פּיקטשע", האָבען זיי שיער איינגענומען אַ מיתה-משונה. זיי האָבען ביי מיר געבעטען, גע'חלש'ט אייער אַדרעס. געוויס וועלען זיי אייך שרייבען, אָדער זיי האָבען אייך שוין געשריבען, מסתמא אַנגאַזשירט אַלס פּרימאַדאָנאַ. מיין עצה: איהר זאָלט זיי קיין בעדינגונגען ניט שטעלען און גאָר ניט ענטפערן אפילו, נאָר נעמען און קומען צו פאָהרען גאָר אָהן אַ שום אָבלייגעניש. ביז וואַנעט איז דער שיעור צו זיין נע-ונד? פּאַר אַנדערע אַקטיאָרען וועל איך אייך ניט זאָגען. שווערליך איבער דער „יוניע". נאָר אַזעלכע „סטאַרס", ווי איהר, אָדער, למשל, ווי ראַפאַלעסקאָ, ווען איהר קומט צו פאָהרען, איז מעהר ווי זיכער, אַז מע וועט אייך טראָגען אויף די הענד. נאָר וואָס דען? עס דאַרף זיין בסוד. אויסער אייער ברודער און אויסער ראַפאַלעסקאָ, טאָר קיין בן-אדם דערפון נישט וויסען... און איבערהויפּט — אָט דער יאַדעשליוועה דרעקטאָר, וואָס וועט אייך אַזוי פּערדרעהען דעם קאָפּ, אַז איהר וועט זיך אייביג פון איהם ניט אויספּלאָנטען... געדענקט זשע, למען השם, ניט שרייבען קיינעם און ניט רעדען מיט קיינעם און קומען צו פאָהרען. איך האָב שוין דאָ געזאָגט אַ פּאָר מענשען, אַז איהר קומט צו פאָהרען, האָבען זיי זיך ניט געפוילט און אָבגעדרוקט די דאָזיגע נאָכריכט אויף די גאַזעטען אינאיינעם מיט אייער „פּיקטשע". איך שיק אייך די גאַזעטען,

און ווייסט, אַז איהר האָט דאָ, אויף דער זייט ים, אַ געטרייע אי-בערגעגעבענסטע פריינדין, וואָס איהר נאָמען איז

בריינע טשערניאַק".

אָט אַזוי האָט זיך בריינדעלע קאָזאַק שטילערהייד אונטערגעגראָ-בען אונטער איהר בלוטיגען שונא האָלצמאַן. מיט דעם איינעם קלאַפּ האָט זי זיך אָבער נישט בעגנוגענט. צונעמען ביי איהם די פּרימאַ-דאָנאַ אַליין, האָט זי זיך געטראַכט, איז ווינציג. מע בעדאַרף אַרויס-רייסען פון זיינע הענד דאָס סאַמע בעסטע, וואָס ער פערמאָגט. דאָס איינציגע, וואָס גיט איהם די וועלט צו זעהען. דאָס טייערע היהנדע-לע, וואָס טראָגט איהם גאָלדענע אייעלעך. מיט איינעם וואָרט — מע בעדאַרף אַוועקנעמען ביי איהם דעם „יאַט", ראַפאַלעסקאָן. פון אונ-טער דער נאָז אַוועקנעמען. אַזוי ווי ער האָט אַמאָל צוגענומען ביים דרעקטאָר געצעל בן געצעל פון לעמבעריג די פּרימאַדאָנאַ. אַזוי ווי מע האָט אַמאָל צוגענומען ביי איהר צווייטען שונא, ביי שטשופּאַקען, דאָס צווייטע גאָלדענע היהנדעלע, ראָזאַ ספּיוואַק.

אַזוי האָט זיך געזאָגט בריינדעלע קאָזאַק, און גאָט אַליין איז איהר געקומען צו-הילף.

קאַפּיטעל עלף

מיט איין שאָס צוויי מיט אַמאָל

ברײנדעלע קאָזאַק האָט אויף איהר גאַנץ לעבען „אין דער היים״ זיכער ניט איבערגעלייענט קיין צעהנט-חלק פון דעם, וואָס זי האָט זיך אָנגעלייענט אין דער קורצער צייט, זינט זי האָט זיך בעזעצט דאָ, אין דער „געבענשטער מדינה פון קאָלומבוסען״. דאָרט, אין דער אַלטער היים, פלעגט זי אויך ליעב האָבען אַ געדרוקט וואָרט. נאָר ווען? איין מאָל אין אַ יובל קריגען אַ ביכעל, אַ „העכסט-אינטערעסאַנטען ראָמאַן״, אויסזיצען איבער דעם גאַנצע נעכט און וויינען שטילערהייד, אַז קיינער זאָל ניט זעהען. דאָ, אין דער „געבענשטער מדינה פון קאָלומבוסען״, פערשפּאָרט מען זוכען אַ ביכעל. געהסט אַרויס אויף דער „סטריט״, טראָגט מען דיר אַקעגען אַ „פּייפּער״, און נאָך אַ „פּייפּער״, און נאָך אַ „פּייפּער״. יעדער „פּייפּער״ איז גרויס, ווי אַ ליילעך, קאָסט אַ סענט און איז פול פון פויגעלמילך. וועה-וועה, וואָס איז דאָרט ניט פאַרהאַן? די סאַמע לעצטע נייעס פון דער היים און פון דער גאַנצער וועלט, און אַלץ מיט אַזעלכע שענע קעפּלעך, וואָס מע קאָן זיי דער-זעהען פאַר אַ מייל. הייגט וואָס פאַר אַ ראָמאַנען דרוקען זיך דאָרט! אין יעדען „פּייפּער״ געהען שטענדיג, פון יאָהר צו יאָהר, צוויי ראָ-מאַנען מיט אַמאָל, איין ראָמאַן איז שענער פאַר׳ן אַנדערן — איין אמת׳ער גן-עדן!

פון די דאָזיגע „פּייפּערס״ האָט אונזער ברײנדעלע קאָזאַק איינ-מאָל אין אַ שענעם אָוונד אויסגעלייענט אונטער דער רובריק פון „דראַמאַ, קונסט און מוזיק״ אַ נייעס, אַז אין דער וועסט פון ניו-יאָרק, „אַפּטאַון״, אינ׳ם אַריסטאָקראַטישען פּערטעל, ווערען ערוואַרטעט פון פּאַריז צוויי געסט — צוויי גרויסע „סטאַרס״: דער בעריהמטער

וויאָלין-שפּיעלער פונ׳ם ענגלישען קעניגליכען הויף גרישא סטעלמאַך און די זינגערין פון דער וועלט, וואָס האָט איבערגעטראָפען פּאַטטין, די וועלטבעריהמטע ראָזאַליע ספּיוואַק.

— ראָזאַליע ספּיוואַק? — האָט ברײנדעלע קאָזאַק אויסגערופען צו זיך אַליין און דערלאַנגט זיך אַ פּאַטש מיטביידע הענד איבער די קליידלעך. — גוואַלד, דאָס איז דאָך ראָזע, ראָזע ספּיוואַק!

די מאַדאַם טשערניאַק איז געוועז אויפ׳ן זיבעטען הימעל. סטייטש, ראָזע, ראָזע ספּיוואַק קומט צו פאָהרען! און עס האָבען זיך געגעבען אַ טראָג אין איהר קאָפּ, ווי אַ וויכער, אַלערליי מחשבות און פאַנטאַזיעס. אַך, וואָס פאַר אַ גדולה דאָס וועט זיין, אַז ראָזע וועט זי דערזעהען! זיי וועלען פאַלען איינס דאָס אַנדערע אויפ׳ן האַלז און וועלען זיך צוקושען — דאָס איז נומער איינס. נאָכדעם וועט זי זיך אָנהויבען דערפרעגען ביי איהר, וואָס מאַכט זי? שוין לאַנג אין דער דאָזיגער מדינה? אין וואָס פאַר אַ טעאַטער דיענט זי? וועלכע ראָלען שפּיעלט זי? אַך, וועלכע ראָלען!... אין טעאַטער דיענט זי, נאָר קיין ראָלען שפּיעלט זי שוין מעהר ניט. דאָ, אין דער „געבענשטער מדינה פון קאָלומבוסען", איז פאַרהאַן אויף יעדער מלאכה אַ „יוניע", און די „יוניע" דערלאָזט ניט קיין פרעמדע אַקטיאָרען... זי דיענט טאַקי אין יודישען טעאַטער, נאָר נישט אויף דער ביהנע. זי האָט איין אַנדער דזשאַב. זי פּערקעמט די „מיסעס", טוט איהר איבער די „דרעססעס" — נו, וואָס מאַכט דאָס אויס? אַבי פערדיענען און מאַכען אַ לעבען. וואָס? ניט אַזוי?... געוויס, געוויס! — וועט איהר ענטפערן ראָזע און קוקען אויף איהר מיט איהרע גליהענדע ציגיינערישע אויגען... די מאַדאַם טשערניאַק פּערשטעהט דעם קוק. זי קען דאָס מיידעל אויסגעבוונדען. זי טראַכט זיך אַודאי בעת-מעשה: „פאַרוואָס זאָל די מאַדאַם טשערניאַק ניט זיין בעסער מיט מיר?"... געוויס אַזוי: דאַרף זי דיענען ביי פרעמדע, אַז זי קאָן בעסער האָבען אַ דזשאַב ביי איין אייגענע, ביי אַ פריינדין, וואָס האָט געלעבט מיט איהר אַמאָל, ווי איין אייגענע שוועסטער?...

אַזוי האָט זיך די אָרעמע ברײנדעלע קאָזאַק פערבראַכט אַ גאַנצע נאַכט אין די גליקליכסטע חלומות און האָט אַזש געפיבערט. זי האָט נישט געקאָנט דערוואַרטען זיך, ביז ס׳וועט ווערען טאָג, געחאַפּט אויף זיך דעם שלאָפראָק, אַוועקגעזעצט זיך און אָנגעשריבען אַ בריעף צו „לעאָ ראַפּאַלעסקאָ אין פּאַוויליאָן-טעאַטער, ווייטשעפּעל, לאָנדאָן" מיט

גרויסע האַלב-קיילעכיגע אותיות, וואָס זעהען אויס, ווי געפלאָכטענע בייגעל, בזו הלשון:

„מיין ליעבער לעאָ ראַפּאַלעסקאָ!

געוויס האָט איהר נאָך ניט פערגעסען אייער אַלטע בעקאַנטע און איבערגעגעבענע פריינדין טשערניאַק, וואָס איז געווען אַמאָל אינאיינעם מיט אייך נע-ונד, געדיענט מיט אייך אין איין טרופּע, אינאיינעם מיט אייך געטיילט פריידען און ליידען... אַך, וואָס פאַר אַ גליקליכע צייט דאָס איז געווען! חאָטש מיר אַלע זענען ניט זשעדנע געווען קיין צרות. איטליכער מיט זיין פּעקעל... נאָר לאָמיר נישט רעדען פון דעם, וואָס געווען. לאָמיר בעסער שמועסען פון אַצינד. אויף די היגע „פּיי-פּערס" האָב איך אויסגעלייענט, אַז אייער טרופּע געפינט זיך איצט אין לאָנדאָן און אַז איהר האָט דעם גרעסטען „סוקסעס". איהר קאָנט זיך שוין פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ פרייד דאָס האָט מיר געמאַכט, אַז איך האָב מיך באַלד אָוועקגעזעצט אייך שרייבען אַ „לעטטער" און שיקען אייך אַ וואַרעמען-וואַרעמען גרוס פון דעם ווייטען לאַנד, וואו איך גע-פין מיך אַצינד און מאַך אַ לעבען. איך האָב קיין חרטה ניט, וואָס איך האָב פערלאָזט האָלצמאַנען מיט דער קאָמפּאַניע, און צו גאָט אַ האָפנונג, אַז איך וועל ווייטער אויך קיין חרטה ניט האָבען. אַמעריקאַ איז דאָס אמת'ע לאַנד פון יודיש טעאַטער. איך מיין, אַז ווען איהר קומט צו פאָהרען אַהער, ווייסט מען ניט, וואו מע זאָל אייך אַוועק-זעצען. אמת, ניט יעדען אַקטיאָר נעמט מען דאָ גערן אויף. דאָ, אין דער געבענשטער מדינה פון קאָלאָמבוסען, איז אויף יעדער מלאכה פאַרהאַן אַ „יוניע". אויך אַקטיאָרען האָבען זיך זייער „יוניע", וואָס לאָזט ניט צו קיין פרעמדע אויף דער ביהנע, סיידען עס קומט אַ בע-ריהמטער „סטאַר". צום ביישפּיעל, ווען איהר קומט אַהער, איז גאָר קיין רעדע פון קיין „יוניע". איך האָב אַ בעוויז. איך האָב געפּרובט אַ רעד טון מיט די היגע טעאַטער-מענעדזשערס, ווי וואָלט זיין, ווען, למשל, אַזאַ „סטאַר", ווי ראַפּאַלעסקאָ, זאָל קומען אַהער אויף גאַסט-ראָלען? האָבען זיי מיך אויסגעלאַכט. „הלואי, זאָגען זיי, וואָלט ער נאָר אַזוי געקומען, ווי מע וואָלט איהם דאָ פערצוקערט!" איך געב אייך איבער זייערע אייגענע ווערטער און געפין, אַז ניט לאָנדאָן איז פאַר אייך דער געווינשטער פּלאַץ. אייער אָרט איז דאָ, אין דעם גאָלדענעם לאַנד, וואו איהר וועט זיין ניט נאָר אַ גאַסט אויף אַ ווייל‎ע, נאָר איינער פון די גרעסטע „סטאַרס" אויף תמיד און אויף אייביג,

מיט טויזענדער-טויזענדער פערעהרער, צווישען וועלכע די ערשטע בין איך —

אייער איבערגעגעבענסטע פריינדין

ברײנע טשערניאַק".

„יאָ. גוט, איך האָב מיך דערמאַנט: אַ סברה, אַז די טעג קומט אַהער צו פאָהרען פון פּאַריז מיין אַמאָליגע פריינדין ראָזע ספּיוואַק — איהר האָט זי נאָך ניט פערגעסען?... אויף די היגע „פייפּערס", וואו עס ווערט געבראַכט איהר „פּיקטשע", הייסט זי שוין מעהר ניט ראָזע ספּיוואַק, נאָר „מיסס ראָזאַליע ספּיוואַק" און איז נאָך שענער, ווי געוועזן. איך שיק אייך דאָ איין אויסשניט פונ'ם „פייפּער" מיט דער „פּיקטשע" פון ראָזע ספּיוואַק, אָדער, ווי מע רופט זי שוין היינט: „מיסס ראָזאַליע ספּיוואַק". זעלבסטפערשטענדליך, אַז מיין בריעף צו אייך דאַרף זיין אַ הייליגער סוד: קיין פויגעל טאָר ניט וויסען. נאָר איך און איהר און גאָט. אויב איהר וועט מיר ענטפערן אויף מיין בריעף, שיק איך אייך מיין אַדרעס.

ברײנע טשערניאַק".

קאַפּיטעל צוועלף

וואָס איז מיט׳ן „יאַט״

ברײַנדעלע קאָזאַק האָט גוט געציעלט און ניט שלעכט געטראָפען. דערצו האָט איהר נאָך צוגעשפּיעלט אַ ביסעל די הצלחה. מיט איהרע בריוולעך צו הענריעטאַ שוואַלב און צו ראַפּאַלעסקאָן האָט זי בעדאַרפט צוטרעפען אַקוראַט אין אַזאַ צייט, ווען דאָס לאָנדאָנער פּאַוויליאָן-טעאַטער האָט געהאַלטען ביי צושליסען זיך, און די קאָמפּאַניע „האָלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.״ — ביי צופאַלען ווערען. אויסערדעם האָט זי מיט איהר בריעף צו ראַפּאַלעסקאָן איהם ממש די אויגען געעפענט.

ערשט מיט אַ פּאָר טאָג פריהער, איידער ראַפּאַלעסקאָ האָט ערהאַלטען דעם דאָזיגען בריעף, האָט ער, שפּאַצירענדיג מיט׳ן סופלער בעני גאָרגעל איבער לאָנדאָן, דערזעהען אויף איינער פון די פּעשענעבעל-גאַסען פון׳ם אַריסטאָקראַטישען פּערטעל אַ גאַנץ גרויסען פּויסטער מיט גאַנץ גרויסע אותיות דעם נאָמען „ראָזאַליע ספּיוואַק״, אָדער „ספּייוואַק״, און צוזאַמען מיט דעם נאָמען — נאָך אַ נאָמען: „גרישאַ סטעלמאַך״. און ווי ער האָט דאָס דערזעהען, אַזוי איז ער שטעהן געבליבען און אַ חאַפּ געגעבען זיך ביים האַרצען.

— וואָס איז, גאָט איז מיט דיר? — האָט איהם דער סופלער אַ פרעג געגעבען. — וואָס האָסט דו דאָ אַזעלכס דערזעהען? אַנ׳אַלטע אַפּישע פון פּאָר חמעלניצקיס צייטען?

— שטעה נאָר אַ ווײַלע, לאָמיר איבערלייענען, וואָס דאָ שטעהט, — מאַכט צו איהם ראַפּאַלעסקאָ, און ביידע שטעלען זיך אָב און ווערען געוואָהר פון דער אַפּישע, אַז מיט אַ חדשים צוויי-דריי צוריק איז געווען אין איינעם פון די גרעסטע האַללען אין לאָנדאָן אַ קאָנ-

צערט פון צוויי בערימטהייטען: מיסס ראַזאַליע ספּיוואַק זאון מאַסטער גרישאַ סטעלמאַך ...

אַ שטורם האָט זיך אויפגעהויבען ביי אונזער יונגען העלד אין דער נשמה: סטייטש, אין דערזעלבער צייט איז ער, ראַפּאַלעסקאָ, שוין געווען אין לאָנדאָן, — ווי האָט ער דאָס געקאָנט דורכלאָזען אַזאַ געלעגענהייט? זיין מיט רייזלען אין איין שטאָדט און זי ניט זעהען?! און ווער ווייסט — אפשר איז זי נאָך איצט אויך אין לאָנדאָן?...

און ער האָט גענומען נאָכפרעגען זיך, נאָכפאָרשען, טאָמער וועט ער עפּעס דערגעהן?

דער ערשטער, ביי וועמען ער האָט געפונען צו פרעגען, איז געווען זיין נייער גוטער פריינד און פיהרער איבער לאָנדאָן, ניסעל שוואַלב. פערשטעהט זיך, אַז ניט גלאַט אַט אַזוי איז ער צוגעקומען צו איהם מיט אַזאַ זאַך. ראַפּאַלעסקאָ האָט איהם אַ חאַפּ געגעבען גאָר פון אַיין אַנדער זייט: ער זאָל איהם אויסרעכענען ביי די נעמען, וועלכע בעריהמטע שפּיעלערס, זינגערס און זינגערינס ער האָט געהערט אויף זיין לעבען?

ניסעל שוואַלב, ווי אַיין אמת'ער טעאַטראַל, האָט זיך נישט געלאָזט לאַנג בעטען און באַלד גענומען אויסרעכענען אויף די פינגער אַ צעטעל פון נעמען, אָבער אַזאַ מאַסע נעמען, אַז ס'איז נאָר געווען צו שטוינען.

אמת, צווישען די דאָזיגע נעמען זענען געווען אַ סך „פון דער הגדה", דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס זענען געבוירען געוואָרען ביי ניסעל שוואַלב אַט דאָ ערשט, טאַקי אין דער דאָזיגער מינוט. עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז מיט אַ סך בערימטהייטען איז ניסעל שוואַלב געווען בעקאַנט, נאָהענט בעקאַנט, טאַקי אויסגעבונדען. למשל, פּאַטטי...

— פּאַטטין לאָז צו-רוה! — שלאָגט איהם איבער ראַפּאַלעס-קאָ. — דו זאָג מיר בעסער, צי האָסט דו געהערט אַמאָל אַ נאָמען ספּיוואַק?

— וואָסער ספּיוואַק? ס'איז דאָ צוויי ספּיוואַקס.

— צוויי ספּיוואַקס? אויף אַזאַ שלאַק האָט זיך ראַפּאַלעסקאָ ניט גערעכט. און ער רופט זיך אַן צו זיין ...

— חאַ-חאַ-חאַ! — האָט זיך ניסעל שוואַלב צולאַכט מיט זיין ברייטען געלעכטער, וואָס האָט געקאָנט בעדייטען, אַז אָדער ער קאָן זיך מיט דער ראָזע ספּיוואַק, ווי אַנדערע צוויי, אָדער ס'איז נישטאָ וועמען צו קענען.

נאָך דעם דאָזיגען געלעכטער איז זוועק ביי איהם אַלאַנגע געשיכטע ווידעראַמאָל וועגען פּאַטטין: ווי אַזוי ער האָט זיך מיט איהר בעקאַנט, און ווי אַזוי ס'איז שיער ניט אַרויסגעשפּרונגען ביי איהם אַ סקאַנדאַל מיט פּאַטטיס איין אייניקעל...

— מיט פּאַטטיס אַנ'אייניקעל?

— אָהאָ! יענע האָט שוין אור-אייניקלעך און אור-אור-אייניקלעך!...

יענעם טאָג האָט ראַפּאַלעסקאָ נישט גערוהט. אַ מינוט האָט ער נישט געקאָנט איינזיצען אין שטוב. עס האָט איהם נאָר געריסען אין דרויסען אַרויס. ער האָט כמעט נישט געהערט, וואָס מע רעדט צו איהם.

— וואָס איז מיט'ן „יאַט"? — האָט האָלצמאַן זיך אָנגעפרעגט ביי זיין שותּף איזאַק שוואַלב.

— ס'איז דאָך דיין „יאַט", וואָס פרעגסט דו מיך?

האָלצמאַן האָט איהם אָבגעלאָזט און איז אַוועקגעגאַנגען צו דער מאַמע.

— וואָס איז מיט'ן „יאַט"?

שרה-ברכה האָט זיך געקלויבען אין קיך אַריין צושטעלען אָנבייסען, האָט זי איהם אָבגעהאַקט:

— לאָז מיך צו-רוה מיט'ן „יאַט". איך בעדאַרף געהן אין „קיטשען" אָבפּליקען צוויי „טשיקענס" און צושטעלען „דינער", און ער „באַדערט" מיך מיט'ן „יאַט"! (נאָטאַ בענע: די אַלטע שרה-ברכה, ווי זי האָט ניט פיינט געהאַט דאָס וויסטע פינסטערע לאָנדאָן, האָט זי דאָך געכאַפּט אַ ביסעל ענגליש).

האָלצמאַן האָט אַ שפּיי געגעבען: „דו רעדסט שוין אויך אויפ'ן לשון פון דער איינגעלשער מלכּה?" — און האָט אָנגעכאַפּט די שוועסטער:

— וואָס איז מיט'ן „יאַט"? — האָט ער אַ פרעג געגעבען ביי דער שוועסטער.

זלאַטקע איז געוואָרען אַזוי טויט, אַז האָלצמאַן האָט שוין פער-

געסען אינ׳ם „יאַט” און זיך דערשראָקען פאַר דער שוועסטער. „וואָס איז זי עפּעס אַזוי בלייך געוואָרען?”... ער האָט צוגעשלאָסען די טיר, אָנגענומען די שוועסטער פאַר אַ האַנד, אַריינגעקוקט איהר טיעף אין די אויגען אַריין:

— זלאַטקע, וואָס איז מיט דיר?

— גאָרנישט, — האָט איהם די אָרעמע זלאַטקע געענטפערט, צוגעפאַלען מיט׳ן פּנים צום טיש און צעוויינט זיך, ווי אַ קליין קינד, מיט שטילע, נאָר וואַרעמע-וואַרעמע טרערען.

קאַפּיטעל דרייצעהן

די נייע קאָמפּאַניע

דער פאָרשטעהער פון דער פירמאַ „העטשקינס בראָס, לימיטער אין לאָנדאָן, וואָס איז אײַנגעגאַנגען אויפ'ן אַגענט ניסעל שוואַלבס קאָמבינאַציע מיט'ן יודישען פּאַוויליאָן-טעאַטער, האָט געהאַלטען וואָרט, ווי איין עכטער ענגלענדער. ער האָט אונטערגעפיהרט די לעצטע-שורה, אויסגערעכענט, וויפיעל פונט-שטערלינג ער האָט דערלייגט צו די „ביז-נעס" און מכבד געווען דעם אַגענט מיט אַ קאַלטען און אַ שלעפּעריגען „אָלל-רייט". ער האָט אַפילו נישט בעעהרט איהם, ווי אַלעמאָל, מיט צוויי קאַלטע פינגער, נאָר אויסגעדרעהט זיך צו איהם מחילה מיט'ן הינטען, אַריינגעהאַפּט זיך אין זיין אויטאָמאָביל — און אַוועק.

עס קאָן זיין, אַז אין אַיין אַנדער צייט וואָלט אפשר ניסעל שוואַלב געהאַט דערפון יסורים און גענומען זיך צום האַרצען. איצטיגס מאָל אָבער האָט ער דעם אַפילו קיין איבעריגע מינוט ניט אַוועקגע-שענקט. ער איז צו פיעל געווען בעשעפטיגט מיט זיין נייער קאָמבי-נאַציע, ער זאָל זיך נעמען צום האַרצען, וואָס אַ קאַלטער ענגלענדער האָט זיך פער'עקשנ'ט, פערזייעט אויף יודיש טעאַטער עטליכע הונדערט פונט-שטערלינג, און ווייטער נישט אַ טריט! ניין, אַ גוי איז ניט קיין יוד. אַ יוד, אַז ער וואָלט אַריינקריכען, וואָלט ער שוין געקראָכען ווייטער: „ממה-נפשך — אָדער טויט, אָדער רויט"... ווער האָט דאָס אויסגעטראַכט, אַז אַיין ענגלענדער פערשטעהט אַ געשעפט? ער הויבט נישט אָן צו פערשטעהן. איהר מיינט אפשר, אַז ניסעל שוואַלב האָט דאָס איהם ניט געזאָגט אין די אויגען? געזאָגט, ווי איהר זעהט איהם אַ שווימענדיגען! „מיסטער העטשקינס! — האָט ער איהם געזאָגט. — איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס בײַ מיר אין מיין לינקען שטיוועל גע-

פינט זיך מעהר שכל, ווי ביי אײַך אונטערן קאַפּעליש"... מיט די ווערטער, חאַ-חאַ, ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס...

אַזוי האָט זיך ניסעל שוואַלב בעריהמט פאַר זיינע פריינד און גענומען פלאַנעווען זיין נייע קאָמבינאַציע, וואָס ער האָט צוגעטראַכט, און פאַנטאַזירען אין דער הויך, ווי אַזוי ער קומט צו פאָהרען קיין אַמעריקאַ מיט אַ קאָמפּאַניע, וואָס בעשטעהט פון כל מאמינים שהוא: די בעסטע אַרטיסטען (דאָס מיינט ער ראַפאַלעסקאָן), די בעסטע זינגערינס (דאָס מיינט ער זיין שוועסטער, די פּרימאַדאָנאַ), די בעסטע מוזיקער (דאָס מיינט ער דעם לאָמזשער חזן מיט'ן געזינדעל). און וואו איז ער, טאַקי ניסעל שוואַלב אַליין? איהר מיינט אפשר, אַז ער האָט שוין גאָר קיין שייכות צו יודיש טעאַטער? אָהאָ! נאָך אַ מין שייכות! אַ סברה, אַז ניסעל שוואַלב איז אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, געוועזן טאַקי אין לאָנדאָנער פאַוויליאָן-טעאַטער איין „אָשער". און ניסעל שוואַלב גיט צו פערשטעהן, וואָס הייסט איין „אָשער":

— ביי אײַך הייסט דאָס אַ „בילעטער", ביי אונז הייסט עס איין „אָשער". זיין אַרבייט, פערשטעהט איהר מיך, איז מעהר אויסוועניג, ווי אינוועניג. מע קאָן זיך אָבער אָהן איהם נישט בעגעהן. דער „בילעטער", אָדער דער „אָשער", געפינט זיך ביים סאַמע אַריינגאַנג פון טעאַטער, נעמט אָב די בילעטען, וועיזט אָן אויף די זיצפּלעצער, גיט אַכטונג אויף די אָרדנונג — מיט איינעם וואָרט, אויף'ן „אָשער" שטעהט, אייגענטליך, דאָס גאַנצע טעאַטער, אַזוי ווי, למשל, אויפ'ן פּאָליסמען שטעהט גאַנץ לאָנדאָן. פּרובט, נעמט צו פון לאָנדאָן דעם פּאָליסמען — איז אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע...

אַזוי זאָגט ניסעל שוואַלב אַליין מיט אַ משל און האַקט ווייטער:

— און איך בין, דאַרפט איהר וויסען, געוועזן איין „אָשער" — צווישען „אָשערס" איין „אָשער", איין מענש אַליין אויפ'ן גאַנצען פּאַוויליאָן-טעאַטער, ווי איהר זעהט מיך אַ שווימענדיגען! אָהאָ! ביי מיר האָט מען זיך מיט מאַראַנצען-שאָלעכץ פון די לאָזשעס ניט געוואָרפען, און זויגעדיגע עופ'עלעך אין פּאַרטער האָבען ביי מיר ניט געוויינט. אַבי נאָר עפּיס וואָס — איז אָנגענומען פאַר'ן קאָלנער, איינס, צוויי, דריי, און מאַרש אין דרויסען אַרויס! איינמאָל האָט זיך געטראָפען אַזאַ מין סקאַנדאַל...

און ניסעל שוואַלב פערקאַטשעט די אַרבעל און דערצעהלט מיט היץ, מיט פייער, ווי זיין שטייגער איז, וואָס פאַר אַ סקאַנדאַל מיט

איהם האָט זיך געטראָפּען. די מעשה וואָלט געווען זעהר אַ שענע מעשה. איז אָבער דער חסרון, וואָס דאָרט איז געווען זעהר ווינציג אמת. דאָס האָט ניסעל שוואַלב נאָר־וואָס אויסגעטראַכט פון אָנהויב ביז׳ן סוף, פּ ע ר פ אַ ס ט הייסט עס, און בעת־מעשה צוגעשוואָרען, „ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס, אַניט — זאָלט איהר זיך דערווערגען מיט׳ן דאָזיגען טיש!״ ...

באַלד נאָכ׳ן „סקאַנדאַל״ געהט ניסעל שוואַלב אַריבער ווייטער צו זיינע גאָלדענע פּלאַנען אינ׳ם גאָלדענעם לאַנד און מאָלט די גליקען אין אַמעריקאַ מיט די סאַמע ליכטיגסטע פאַרבען. זייער לעבען דאָרטען שטעלט זיך איהם פאָר ווי אַ מין גן־עדן. אַ קליינינקייט, אַ קאָמפּאַניע פון כל מאמינים שהוא! (ער רעכענט אויס אויף די פינגער נאָך אַ מאָל דאָס גאַנצע צעטעל).

— וואָס איז ווערט אַ טעאַטער, זאָגט שוין איהר אַליין, וואָס פערמאָגט אַנ׳אייגענעם אָרקעסטער, אייגענע אַרטיסטען, אייגענע מוזיקער, אייגענע „אָשערס״, — אַלסדינג אייגענס! וויפיעל מע פערדיענט, טיילט מען זיך גלייך אויף גלייך. נישטאָ איינעם מעהר, דעם אַנדערן ווינציגער — אַ מין קאָמונע. וואָס? ניט אַזוי?

מחמת דער דאָזיגער שמועס איז פאָרגעקומען אונטען, אין קעלער, ביי דער מוזיקאַלישער משפחה, האָט זיך דער ערשטער אַרויסגעשטעלט דער לאָמזשער חזן, אַז ער איז גרייט אונטער׳חתמ׳ענען די רגע מיט ביידע הענד אַ קאָנטראַקט אויף וויפיעל יאָהר מע וויל, אַפילו אויף אייביג. „אין קאָנטראַקט — האָט ער געזאָגט — מעג שטעהן בפירוש געשריבען, אַז זיינע קינדער זענען מחויב צו שפּיעלען ו ע ן מע וויל און וו א ו מע וויל און ו י פ י ע ל מע וויל, און מיט די פערדיענסטען, וויפיעל ס׳וועט זיין, זאָל מען זיך טיילען חלק כחלק״ ...

דאָ איז אָבער אַרויסגעטראָטען איזאַק שוואַלב מיט אַ פּראָטעסט. ער האָט גע׳טענה׳ט, — און דאָס רויטע פנים האָט איהם בעת־מעשה שטאַרק געשוויצט — אַז דער פּלאַן איז נישט אינגאַנצען ריכטיג. ווי קאָן מען פערגלייכען, למשל, ראַפאַלעסקאָן, אָדער די שוועסטער די פּרימאַדאָנאַ צו אַבי וועמען? ... עס דאַרף דאָך זיין אויף אַלסדינג אַ מאָס און אַ גרעניץ ...

איז אַרויסגעשפּרונגען דער ברודער ניסעל און האָט אַוועקגעגעבען דעם ברודער איזאַק אַ רעכטע פאַרציע:

— דו ביזט אַנ׳אומגליקליכער שקלאַף! אַ קנעכט ביזט דו! דו

ביזט, ווי איך זעה, אינגאַנצען פערשקלאַפּט געוואָרען פון די שענע אַנטרעפּרעניאָרען. דו ביזט געוואוינט געוואָרען, פערשטעהסט דו מיך, צו עקספּלאָאַטאַטאָרעס, ווי געצעל בן געצעל, בערנאַרד האָלצמאַן און נאָך אַזעלכע. איך בין אָבער ניט געצעל בן געצעל און ניט בערנאַרד האָלצמאַן, וואָס זאָל פאָהרען רייטענדיג אויף יענעמס פּלייצעס. איך האָב אין זיך קודם-כל יושר, גערעכטליכקייט און מענשליכקייט. ביי מיר איז רעכט, ווי איהר זעהט מיך אַ שווימענדיגען, איך זאָל אַוועקאַרבייטען אין אַמעריקאַ אַ יאָהר און צוויי יאָהר און דריי און פיער און פינף און זעקס גאָר אינגאַנצען פון יענעמס וועגען, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!...

זעלבסטפערשטענדליך, אַז אויסגעפיהרט האָט ניסעל שוואַלב. די אידעע פון קאָמונע איז אָנגענומען געוואָרען מיט אַ גרויסער מעהרהייט, און אָט אַזוי האָט זיך געגרינדעט אַ נייע קאָמפּאַניע פון קונסט, מוזיק און טעאַטער.

קאַפּיטעל פערצעהן

דער קאַפּיטאַליסט

איצט איז געבליבען נאָר איין זאַך: וואו נעמט מען געלד אויף איבערצופעקלען די נייע קאָמפּאַניע קיין אַמעריקאַ? די דאָזיגע פראַגע איז אָבער אויפגעלעזט געוואָרען אַ סך לייכטער און אַ סך גיכער, ווי מע קאָן זיך פאָרשטעלען.

דער לעזער, וואָס איז שוין אַ ביסעל בעקאַנט מיט אונזער זשעניאַלען קאָמבינאַטאָר ניסעל שוואַלב, ווייסט, אַז אין געלד איז ביי איהם קיינמאָל קיין מניעה. דער עיקר, אַבי אַ רעכטע קאָמבינאַציע — „געלד, זאָגט ער, איז די לעצטע דאגה. ער איז קיינמאָל, זאָגט ער, ניט געגאַנגען זוכען געלד. געלד, זאָגט ער, זוכט איהם". אויך איצטיגס מאָל איז איהם געלד אַקעגען געקומען אויף אַ גאַנץ ווזונדערליכען אופן.

דאָס איז געווען אין „קאַפּע-נאַציאָנאַל", ביי אונזער גוטען בעקאַנטען מיסטער קלאַמער.

מיסטער קלאַמער איז, ווי בעוואוסט, איטליכען בעזונדער אַ גוטער פריינד און גלאַט אַ מענשענפריינד, ווי ער אַליין זאָגט אויף זיך. נאָר מיט ניסעל שוואַלב אין ביי זיי אַ לאַנגיאָנעדיגע גוטפריינדשאַפט. מע קאָן זאָגען, איין אַלטע ליעבע. ביי ניסעל שוואַלב איז פאַר מיסטער קלאַמער נישטאָ קיין סוד. אַלע זיינע קאָמבינאַציעס פערטרויעט שוואַלב פריהער פון אַלעמען זיין פריינד קלאַמער, און נאָכדעם שוין דער גאַנצער וועלט.

ביי אַ גלאָז ביער האָט איהם ניסעל שוואַלב איבערגעגעבען זיין גלענצענדען פּלאַן וועגען דער נייער קאָמפּאַניע פון כל מאמינים שהוא, וואָס איז גרייט אָבצופאָהרען קיין אַמעריקאַ אפילו מאָרגענדיגען טאָג, בלתי איין זאַך האַלט איהם נאָך אָב — ער האָט נאָך נישט אויף שיפס-

קאַרטען, אויף רייזע-קאָסטען און אויף אַנדערע הוצאות. אַ קלייניג-קייט — קיין עין-הרע אַ היבשע חאַליאַסטרע!

די גאַנצע צייט, וואָס שוואַלב האָט גערעדט, איז מיסטער קלאַ-מער געזעסען מיט צוגעמאַכטע אויגען און געגלעט זיך זיין באָרד, וואָס מאַכט איהם אַזוי עהנליך מיט'ן דאָקטאָר טעאָדאָר הערצל. דערנאָך, אַז יענער האָט געענדיגט, האָט זיך מיסטער קלאַמער אָנגערופען צו איהם גאַנץ געלאַסען:

— אָלל-רייט. זאָגט-זשע מיר, מיסטער שוואַלב, האָט איהר עפּיס נאָך וואָס צו זאָגען, צי ס'איז שוין אַלעס? אויב דאָס איז אַלעס, וויל איך אייך שטעלען נאָר איין פראַגע: ווען איך געב אייך, למשל, אַ קאַפּיטאַליסט, וועט איהר איינגעהן דערויף, איהר זאָלט זיך טיילען מיט איהם אויף דער העלפט מיט אַלע פערדיענסטען?

בטבע איז ניסעל שוואַלב אַזאַ מענש, וואָס האָט פיינט אַ סך צו טראַכטען. ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז מע האַפּט אַ האָז אין וואַלד, זאָל מע זיך ניט אָבשטעלען קלערען, פון וואָסער אַ זייט איהם צו שיסען. פּיף-פּאַף — און אַ סוף. פונדעסטוועגען האָט ער, פון יוצא וועגען, זיך דיפּלאָמאַטיש אַ רייב געגעבען דעם שטערן, ווי אַ מענש, וואָס פינאַנסירט אַ געשעפט. נאָך אַ צוויי-דריי סעקונדען בעקלערען זיך האָט ער פעסט אַרויסגעזאָגט:

— מיט'ן גרעסטען פערגעניגען, מיט אַלע כבוד'ען און מיט'ן בעסטען דאַנק.

— אָלל-רייט. גיט-זשע מיר אייער יד, און לאָז זיין מיט מזל און מיט ברכה. אייער קאַפּיטאַליסט — דאָס בין עך.

דערביי האָט מיסטער קלאַמער אַ ווייז געגעבען מיט דער האַנד אויף זיך און בעעהרט זיין פריינד מיט אַזאַ זיס-ליעבליך-גרויסאַרטיג שמייכעלע און צו גלייכער צייט מיט אַזוי פיעל זעלבסטרעספּעקט, אַז ווען, למשל, דער לאָרד רויטשילד אַליין זאָל זיין אויף זיין אָרט, וואָלט ער זיסער, ליעבליכער און גרויסאַרטיגער נישט געקאָנט זיין.

ניסעל שוואַלב איז געבליבען זיצען אַזוי ווייט איבערראַשט, אַז ער האָט פערגעסען אויסציהען די האַנד און צושלאָגען דאָס תקיעת-כף. ער קען מיסטער קלאַמערן ניט דאָס ערשטע יאָהר און ווייסט, אַז ער איז אַ ציוניסט, און אַ טעריטאָריאַליסט, און אַ קהל'סמאַן, און אַ קאָכלעפעל, און אַ גוטער ברודער, און אַ בעל-אכסניה, און אַ בעל-עצה, און וואָס איהר ווילט. נאָר אַז מיסטער קלאַמער איז אַ קאַפּיטאַ-

ליסט — דאָס איז פאַר איהם אַ אונערוואַרטעטע, כמעט אונגלויבליכע נייעס. מיסטער קלאַמער, פון זיין זייט, האָט, ווייזט אויס, פער־שטאַנען שוואַלבס געדאַנקען, האָט ער מיט׳ן זעלבען גרויסאַרטיגען שמייכעלע איהם אַ זאָג געגעבען:

— עס זאָל אייך נישט איבערראַשען, וואָס עך געה איין אויף אַזאַ געשעפט, ווי זאָגט מען: אַ בלינדער אתרוג. עך בין אָבער אויך ניט אַזוי גרין, ווי איהר מיינט. עך געה נישט מיט מיין גאַנצען קאַפּיטאַל. עך לאָז איבער מיין געשעפט פאַר מיין מיסעס. עס האָט זיך מיר שוין לאַנג צוגעגעסען פערקויפען לאָקשען. איטליכער בע־דאַרף וויסען זיין פּלאַץ, צו וואָס ער איז פעהיג, ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „עוורי וואָן אין איטס פּלייס”... מיסטער שוואַלב, גיט נאָר אַהער אייער יד, כל־זמן עך האָב נישט קיין חרטה. ביי מיר איז אַ פּרינציפּ: מאַך איך עפּיס, זאָל זיין געמאַכט, אָדער ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „איף יו וואָנט טו דו אַ טהינג”...

יענעם אויפדערנאַכט איז ביים לאַמזשער חזן אין קעלער געווען אַזאַ שמחה, אַז די שכנים, וואָס זענען שוין געוואוינט געוואָרען צו דער שטענדיגער מוזיק און צום שטענדיגען ליאַרעם מיט׳ן געפּילדער פון דער דאָזיגער מוזיקאַלישער משפחה, האָבען זיך צונויפגעלאָפען אין דרויסען און אַראָבגעקוקט אַראָב אין קעלער אַריין דורך די ניט־פער־האַנגענע פענסטער און געזעהען ביים לאַמזשער חזן אַ מאַסע געסט זיצען און טרינקען, און עפּיס איינער אַ הויכער, אַ גראָבער שטעהט מיט אַ גלאָז אין דער האַנד און „ספּיטשט”. נאָכדעם האָט זיך דאָס געזינדעל געגעבען אַ נעם צו די כלים, און דער הויכער דער גראָבער האָט אַראָבגעוואָרפען דעם „דזשעקעט” און האָט זיך געלאָזט אַ טענצעל מיט אַזאַ היץ און מיט אַזאַ פייער, ווי עס קאָן טאַנצען נאָר אַ גליקליכער פאָטער ביי זיין יונגסטער טאָכטער די מיזינקע אויף דער חתונה.

קאַפּיטעל פופצעהן

דער הונד איז ווערט דעם שטעקען

די ידיעה, אַז דאָס פּאַוויליאָן-טעאַטער ווערט געשלאָסען, האָט געטראָפען אונזער האָלצמאַנען ווי מיט אַ פּיסטויל אין האַרצען, און ער איז אָנגעפאַלען אויף זיין שותף, איזאַק שוואַלב, למאי ער האָט איהם אַריינגעפיהרט אין אַ בלאָטע, געלאָזט שטעהן, ניט אַהין, ניט אַהער. ער האָט אַריינגעזעצט אין איהם אַזוי פיעל קללות, וויפיעל ס'האָט נאָר געקאָנט אין איהם אַריין.

איזאַק שוואַלב האָט אָבער אַ גוטע טבע, אַ גאָלדענעם כאַראַק-טער: אַז מע זידעלט איהם, שווייגט ער. איהר מעגט איהם זאָגען, וואָס אין דער קאָרט, וועט ער אייך ניט איבערקעהרען די צונג. ער קוקט אייך, ווי אַ זינדיגער מענש, אין די אויגען אַריין און שוויצט. איצטיגס מאָל אָבער האָט ער שוין ניט געקאָנט אָבשווייגען. מע האָט איהם אָנגעריהרט דעם האָנאָר פון זיין ברודער ניסעל: האָלצמאַן האָט איהם אָנגערופען מיט אַ מיאוסען נאָמען — און פאַר'ן ברודער ניסעל וועט ער אייך געהן ביז'ן בלוט.

אַ צוקאָכטער פון די ניט-געראָטענע געשעפטען אין לאָנדאָן, אַ צורייצטער פון דער טומעלדיגער חמאַרנער שטאָדט מיט איהרע טומאַ-נען און „פאָגעס", מיט איהרע גרויע פינסטערע קאַלטע מויערן, מיט איהרע גרויע קאַלטע מענשען און, איבערהויפּט, אַ צובייזערטער פונ'ם אַלטען הוסט, וואָס האָט איהם דאָ, אין לאָנדאָן, דערגאַנגען מעהר ווי אומעטום, האָט אונזער אָרעמער דירעקטאָר ניט אויפגעהערט צו זעגען און צו פיילען זיין שותף. ער האָט זיך געקיהלט דאָס האַרץ חאָטש מיט קללות:

— אַיינגעזונקען וואָלט געמעגט ווערען אָט דאָס לאָנדאָן מיט אייך אינאיינעם, איידער איך בין אַהער געקומען! בעסער וואָלט איך

צובראָכען אַ פוס, אָדער דו ביידע פיס מיט׳ן האַלז און נאַקען! קאַרג געווען איין שותף, בעדאַרף איך נאָך האָבען אויף זיך צוויי.

— וואָס וואַרפסט דו מיר אויס אַלעמאָל צוויי שותפים? — פרעגט איהם שוואַלב.

— וואָס דען? וויבאַלד אַז דאָס טעאַטער איז אויס טעאַטער, איז אונזער שותפות אויס שותפות. וואָס דאַרף איך אויף זיך אַזעלכע צוויי עסערס, ווי דו מיט דיין אָחי?

— טאַקי באמת? איז אינו מיט די קנישעס! — זאָגט שוואַלב און שטעהט אויף. — מיר פאָהרען במילא אַוועק קיין אַמעריקאַ.

— קיין אַמעריקאַ פאָהרסט דו? — האָלצמאַן טוט איהם אַ קוק אַריין אין די אויגען אַריין. — געזונדערהייד! אפילו אין דער ערד אַריין.

שוואַלב לאָזט זיך געהן און בלייבט שטעהן. ער דרעהט אויס דאָס רויטע פנים צו זיין שותף:

— די שוועסטער פאָהרט אָבער אויך מיט אונז...

האָלצמאַן טוט אַ פלעסקע מיט די הענד, חאַפּט זיך כלומרשט ביי דער באַק און מאַכט אַ קרום פנים.

— או-וואַ! אָט צורייס איך מיר דעם סטאָן און זעץ מיך אַוועק אין מיטען ווייטשעפּעל וויינען אויף דיינע יאָהר און טעג.

שוין פון דער טיר ענטפערט איהם שוואַלב:

— זאָלסט דו טאַקי וויסען, אַז דו ועסט, אם-ירצה-השם, וויי-נען אויף ביידע אויגען. וואָרום מיט אונז פאָהרט נאָך עמיצער...

דאָ ווערט האָלצמאַן שוין. אַלערליי פאַרבען. די שפּיציגע אויגען שפּריצען מיט פייער:

— ניט דערלעבען וועט דאָס דיין ברודער, דער „שור-הבר״!...

דאַכט זיך, וואָס פאַר אַ בעליידיגונג שטעקט אינ׳ם וואָרט „שור-הבר״? רופט איהם דען ניט האָלצמאַן אַלע טאָג מיט׳ן נאָמען „וויזעל-טיר״, אָדער „וואַסער-אָקס״? מיט וואָס איז „וויזעלטיר״ אָדער „וואַסער-אָקס״ שענער פון „שור-הבר״? — געהט-זשע רעדט מיט אַזאַ נפש, ווי איזאַק שוואַלב. דערהערט דאָס וואָרט „שור-הבר״, האָט זיך אין איהם אָנגעצונדען אַ פייער. דאָס שטענדיג-רויטע פנים איז איהם אַזש געוואָרען גרין. מלא רציחה, איז ער צוגעגאַנגען צו זיין שותף גאַנץ נאָהענט און אַ זאָג געגעבען איהם שטיל, נאָר שאַרף:

— הער נאָר, דו, חלירע וואָס דו ביזט! לאָזט אַרויס נאָך

אַ מאָל אויף מיין ברודער דאָס דאָזיגע וואָרט, זאָג איך דיר צו, אַז דו געהסט אַרויס פון מיינע הענד אַ מת!

— אַ מת?

— אַ טויטער! אַ בר-מינן!

האָלצמאַן האָט זיך, אַפּנים, ווינציג-וואָס איבערגעשראָקען פאַר זיין שותף שוואַלב. ער האָט זיך צולאַכט און פערהוסט בעת-מעשה:

— איך? איך פון דיינע הענד אַ בר-מינן? חאַ-חאַ! פּחע-חע-חע! בהמה!... איידער דו וועסט דיך געבען איין ריהר מיט דיין בערישען גוף, בין איך דיר מבטיח, אַז איך צופּאַטש דיר דיינע רויטע פּיס-קעס און מאַך פון זיי אַ פּרעזשעניצע!

עס איז קיין ספק ניט, אַז אַ גרויסער חלק פון דעם, וואָס די צוויי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע מבטיח געווען, וואָלט געוויס אויסגעפּילט געוואָרען, מחמת זיי זענען, אייגענטליך,ביידע דעררויף געווען רעכט בעגלויבט. איז אָבער אויסגעוואַקסען די אַלטע שרה-ברכה מיט איהרע דאַרע, נאָר ברייטביינעריגע פּלייצעס צווישען זיי ביידע און האָט געמאַכט אַ פּשרה: דעם זוהן האָט זי צוגענומען, דעם שותף האָט זי אַרויסגעוואָרפען און די טיר צוגעשלאָסען.

פאַר אונזער האָלצמאַנען האָט זיך דעמאָלט געעפענט דער אמתער גיהנם. טיעף אין האַרצען זענען איהם אַריינגעקראָכען דעם שותפס ווערטער: „זאָלסט דו טאַקי וויסען, אַז דו וועסט, אם-ירצה-השם, ווייגען אויף ביידע אויגען, וואָרום מיט אונז פאָהרט נאָך עמי-צער"... ריינע ווערטער. קלאָרע דבורים. בעדאַרף מען נאָך האָבען אַ פּירוש צו זיי?

איצט איז איהם שוין קלאָר, וואָס דער „יאַט" געהט אַרום ווי אויף אַ פרעמדער וועלט... די ברידער שוואַלב האָבען איהם אַראָבגע-פיהרט פונ'ם רעכטען וועג. די שוועסטער האָט איהם דעם קאָפּ פער-דרעהט. ס'איז קלאָר ווי דער טאָג. עס קאָן זיין, אַז דער „יאַט" איז אפשר אַליין ניט געוואָרן. ער קאָן זיך דעריבער קיין אָרט ניט געפינען. מע זעהט דאָס דען ניט? אָ! מע זעהט דאָס זעהר גוט.

— האָצמאַך, פערברענט זאָלסט דו ווערען! וואו זענען געווען דיינע אויגען?

האָלצמאַן צו זיך אַליין און זשאַלעוועט זיך ניט קיין
ין אָבער איז נאָך ווינציג. ער זאָל קאָנען זיך

אויספּאַטשען, אָדער עמיצער אַנדערש זאָל איהם וועלען דורכבּרעכען די ביינער.

— האַצמאַך, ביזט דאָס ווערט! — זאָגט ווייטער צו זיך האָלצמאַן, אַרומשפּאַנענדיג איבערן צימער הין און צוריק, ווי אַ צורייצטע חיה, און פייערענדיג מיט די שפּיציגע אויגען. — אַ מצוה אויף דיר, האַצמאַך! דער הונד איז ווערט דעם שטעקען!

פאַר האַרצוועהטאָג און פאַר כּעס אויף זיך אַליין טוט ער אַ שליידער מיט'ן פוס אַ בּענקעל, וואָס שטעהט זיך אומשולדיג ביי דער וואַנד. אויפ'ן קלאַפּ קומט צו לויפען פון קיך די מאַמע שרה-ברכה, ניט טויט, ניט לעבּעדיג:

— וואָס איז שוין ווייטער? וואָס האָט דאָס געגעבּען אַזאַ קלאַפּ, אַז איך האָבּ דערהערט אַוש אין „קיטשען"?

שרה-ברכה איז ניט אַריינגעקומען אַליין. אין די הענד האָט זי געהאַלטען אַ „טשיקען". שוין כּמעט איין אָבּגעפּליקט עוף. דאָס עוף האָט פערוואָרפען דאָס בּלייכע טויטע קעפּעל מיט'ן איבּערגעקוילעטען האַלז אַהינטער און געקוקט מיט די בּלייכע פערצוויגענע פערגליווערטע אויגלעך, ווי עס האָט זיך אויסגעוויזען האָלצמאַנען, גלייך אויף איהם. אַלע אויף איהם! אַלע אויף איהם!

עס נעמט איהם אָן אַזאַ כּעס, אַז ער פיהלט — אָט ווערט איהם דאָס האַרץ צוריסען אויף צווייען. און ער פאַלט אָן אויף דער אַלטער מיט אָפענע קולאַקעס און צושרייט זיך ניט מיט זיין קול:

— אין „קיטשען" אַריין! אין „קיטשען"! אין „קיטשען"!

די אַלטע שרה-ברכה שטעהט אַ ווילע, טוט אַ שפּיי אויס און לאָזט זיך מיט'ן כּמעט אָבּגעפּליקטען עוף צוריק אין קיך אַריין.

— אַ מצוה אויף דיר! — זאָגט נאָך אַ מאָל צו זיך האָלצמאַן. — דער הונד איז ווערט דעם שטעקען!

קאַפּיטעל זעכצעהן

אַ נאָהענטע קאַטאַסטראָפע

אַז עס רוקט זיך אָן אויף איהם אַ חמאַרע אין דער דאָזיגער פערשאָלטענער שטאָדט פון אייביגע טומאַנען און „פאָגעס״ — דאָס האָט האָלצמאַן שוין לאַנג פאָראויסגעפיהלט, נאָך באַלד ווי ער איז אַהער אָנגעקומען. ער האָט נאָר נישט געוואוסט, פון וואָסער אַ זייט די קאַטאַסטראָפע וועט קומען. איהם איז באַלד ניט געפעלען די צו נאָהענטע מחותנעשאַפט פון אָט דעם „שור-הבור״ (ניסעל שוואַלב) צום „יאַט (ראַפּאַלעסקאָ). וואָס האָט ער אָבער געקאָנט מאַכען? צו אויסגעוואַקסען און צו ערנסט איז געוואָרען דער „יאַט״ — ס'איז איהם גאָר ניט צו דערקענען. ווער וואָלט דאָס זיך ריכטען, אַ שטייגער, אַז אָט דאָס נאַאיווע שעפעלע, וואָס, דאַכט זיך, ערשט ניט לאַנג האָט עס קיין צוויי נישט געקאָנט צעהלען, נישט געוואוסט קיין צורת-מטבע, ווי מע זאָגט, וועט ווערען מיט אַמאָל אַ גאַנצער יש, מיט איין אַמביציע, מיט איין ערנסטער שטעלונג, מיט איין אייגענעם גאַנג און מיט נייע השגות און שטרעבונגען צו בילדונג, צו קענטעניש, צו לערנען שפּראַך און נאָך אַזעלכע זאַכען?...

און ווער איז שולדיג, אַז ניט ער אַליין, טאַקי האָלצמאַן? דער רוח האָט איהם געטראָגען, ער זאָל אַריבערשלעפּען צו זיך דעמאָלט, אין לעמבעריג, ביים דירעקטאָר געצעל בן געצעל, אינאיינעם מיט דער פּרימאַדאָנאַ, אויך די צוויי שלים-מזלען: בריינדעלע קאָזאַק און דעם סופלער, בעני גאָרגעל, אָדער ווי מע רופט איהם אונטער די אַקטיאָרען: „אַ מענש מיט בילדונג״. מילא, בריינדעלע קאָזאַק, וויבאַלד האָלצמאַן האָט נאָר אָנגעשמעקט, אַז זי איז עפּיס קוצעניו-מוצעניו מיט׳ן „יאַט״, האָט מיט איהם עפּיס געשעפּטען מיט סודות, אַזוי האָט ער איהר געגעבען דעם וועג און פּטור געוואָרען פון אַ שלים-מזל.

ניט אַזוי איז דאָס אָבער געווען מיט'ן צווייטען שלים-מזל, מיט'ן סופלער. „דער מענש מיט בילדונג", וואָס איז געווען האָלצמאַנס איינ־ציגער בעל-סוד, האָט איהם אָנגעמאַכט נאָך אַ גרעסערען חורבן, ווי ער האָט זיך געקאָנט פאָרשטעלען. „דער מענש מיט בילדונג" האָט איבער־געגעבען דעם „יאַט" אינגאַנצען זיין בילדונג, אינגאַנצען, וואָס ער האָט פערמאָגט, — און דאָס האָט איהם געקוילעט, געקוילעט אָהן אַ מע־סער. וואָס פאַר אַ פּנים האָט ער, האָלצמאַן, דער דירעקטאָר, אַצינד ביי זיין „יאַט" אין די אויגען, אַז יענער קאָן שוין גאָר שפּראַך, לייענט שוין ביכער, דעקלאַמירט שעקספּירען אויף אויסווענדיג גאַנצע שטי־קער און חלומט שוין גאָר פון אַ פרייער וועלט, זאָגט ער, מיט נייע הימלען? געה טרעף, וואָס פאַר אַ וועלט? וואָס פאַר אַ הימלען? עפּיס רעדט ער מיט איהם טערקיש לשון!... פון „זעלבסטשטענדיגקייט" שמועסט ער מיט איהם, און פון אַ נייעם רעפאָרמירטען טעאַטער מיט אַ נייעם „רעפּערטואַר", נייע פּיעסען, אַלסדינג ניי און ניי און ניי! נו, און מיט'ן אַלטען וואָס זאָל מען טון? אַרויסוואַרפען פאַר די הינד? און ווער וועט דאָס שאַפען, אַט דאָס נייע?... מאָדנע דבורים! און דאָס האָט ער אַלץ געגאַשט ביי אַט דעם „מענשען מיט בילדונג" — אַ חלירע זאָל אויף איהם קומען היינטיגען טאָג, רבונו של עולם, מיט'ן שור־הבר אינאיינעם!

אַזוי לאָזט אויס האָלצמאַן מיט אַ ברכה און פערטראַכט זיך אַ ווײַלע, און זיינע טרויעריגע גרוי-טונקעלע מחשבות האַפען איהם אויף און טראָגען איהם אַריבער פונ'ם „יאַט" אויף דער שוועסטער, אויף זלאַטקען...

די שוועסטער! די שוועסטער! פון איהר האָט האָלצמאַן צרות אויפ'ן פּוד. זלאַטקע נעבאַך, זעהט ער, צאַנקט שטילערהייד, געהט אויס, ווי אַ ליכט, — און ווער איז שולדיג, אַז ניט ער, טאַקי ווידער ער אַליין? ווער האָט זי אויסגעשריבען אַהער מיט דער אַלטער מאַ־מע, אַז ניט ער? ווער האָט זי אָבגעריסען פון איהר היים, פון איהר אַרבייט, געמאַכט זי פאַר איין אַקטריסע, זי זאָל זיין נע-ונד, און געגעבען איהר האָפנונגען, פאַלשע, פאַלשע האָפנונגען?... אומזיסט גע־ווען זיין מיה, אַרויסגעוואָרפען די גאַנצע אַרבייט — געזעהען, אַז זיי זאָלען זיין נאָהענט... זי און דער „יאַט"... געמיינט, אַז ס'איז אַ שידוך, צום סוף... וואָס וועט זיין מיט זיין שוועסטערל, טאָמער טאַקי

הויבט זיך אויף דער „יאַט" אין אַ שענעם פריהמאָרגען און פאָהרט אַוועק, ווי שוואַלב זאָגט, קיין אַמעריקאַ ?...

האַלצמאַן פייניגט זיך, טראַכט איבער דאָס ערגסטע, וואָס עס קאָן נאָר זיין... באַלד אָבער פערחאַפט ער זיך: „עט! נאַרישקייטען! ווי איז דאָס מעגליך?... ווי קאָן עס זיין, אַז ראַפּאַלעסקאַ זאָל זיי אַוועקוואַרפען און פאָהרען אַליין אָהן איהם אַזש קיין אַמעריקאַ? נאַרישקייטען! נאַרישקייטען! צו אַ גוט הארץ, צו אַ ווייכער חאַראַקטער און צו איין עהרליכע נשמה, ער זאָל אַזעלכס טון... אַז פאָהרען, ווע-לען זיי שוין פאָהרען אַלע אינאיינעם. ווי דען?"...

אַזוי טרייסט זיך האָלצמאַן, און באַלד ווערען זיינע מחשבות צו-ריק פערוואָלקענט: „דער הוסט, אַ חלירע זאָל אויף איהם קומען מיט'ן שור-הבר אינאיינעם!"...

יאָ. האָלצמאַנס קראַנקהייט האָט זיך דאָ, אין דעם וויסטען לאָנ-דאָן, די לעצטע צייט אַזוי פערשטאַרקט, אַז גאָט ווייס, ווען ער וועט קאָנען פאָהרען אַזאַ ווייטע נסיעה. די דאָקטוירים הייסען איהם גאָר פאָהרען צוריק, אויב ס'איז מעגליך, אין דער שווייץ, זאָגען זיי, אין איטאַליע... ריינע לופט, זאָגען זיי, אַ וואַרעמע זון — חאַ-חאַ-חאַ, אָט נאַראָנים! שוטים! אידיאָטען! אמת'ע אידיאָטען!... צו וואָס נוצט האָלצמאַנען ריינע לופט און אַ וואַרעמע זון, איך בעט אייך זעהר, אָהן אַ טעאַטער און אָהן אַ ביהנע, חאַ-חאַ-חאַ?...

פּאָר גרויסע צרות, אַפּנים, צולאַכט זיך עס האָלצמאַן אַזוי גע-שמאַק און פערהוסט זיך דערביי אַזוי שטאַרק, אַז די אַלטע שרה-ברכה קומט ווידעראַמאָל צו לויפען מיט פערקאַטשעטע אַרבעל פון קיך. איצ-טיגס מאָל — שוין אָהן אַ „טשיקען", נאָר מיט אַ גרויסען פּאָלאָמניק אין די הענד: „שוין ווידעראַמאָל דער גוטער הוסט?"...

פון שרה-ברכה'ן שמעקט ציבעלע מיט פעפער, און דאָס שטיקט האָלצמאַנען נאָך מעהר אויף צו הוסטען. נאָר ער שטאַרקט זיך מיט אַלע כחות. ער האַלט איין אין זיך דעם הוסט און צובייזערט זיך אויף דער מאַמע, הייסט איהר געהן אין „קיטשען" אריין, צוריק צו די ציבעלעס, מאַכט זיך, ווי ער לאַכט, פערקרימט מאָדנע דאָס מויל, שפּייט אין טיכעל אריין און פערשטופּט עס ווייט אין קעשענע — די אַלטע זאָל ניט זעהען, אַז ער שפּייט מיט רויטען... בלאָטע! ניט שרה-ברכה'ן נאַרט מען. אַ מאַמע האָט איין אויג. זי זעהט גאַנץ גוט איהר אומגליק. און זי פערברעכט מיט די הענד: „אַ וועהטאָג איז איהר

אַ שלאַק האָט זי געטראָפען! אַ מכה זאָל זיין דער מאַמען!״ — און מיט גוואַלד לייגט זי אריין דעם קראַנקען זוהן אין בעט אַריין און שיקט אַוועק זלאַטקען אויף גיך, זי זאָל ברענגען דעם דאָקטאָר.

אַ דערשראָקענע, נאָך מעהר פערזאָרגט און געל און בלאַס ווי תמיד, און, דאַכט זיך, מיט פערוויינטע אונטערגעשוואָלענע אויגען, חאַפּט זלאַטקע אויף זיך דאָס בורנוסעל און לאָזט זיך לויפען צום דאָקטאָר.

געהענדיג איבער די טומעלדיגע רוישענדיגע גאַסען פון לאָנדאָן, טראַכט זיך זלאַטקע ביי זיך אין האַרצען: „דאַכט זיך, אַזאַ גיהנם. אַזוי פיעל פערד, טראַמווייען, אויטאָמאָבילען לויפען אויף און אָב — עמיצער זאָל זיך אויף איהר דערבאַרעמען, זי וועלען איבערפאָהרען! איבערפאָהרען אויף טויט!״...

. . . .

. . . .

אויף די האָלצמאַנס האָט זיך אָנגערוקט אַ חמאַרע. אַ שוואַרצער אַ געדיכטער וואָלקען הענגט אויף זייערע קעפּ. אַ נאָהענטע, איין אונפערמיידליכע קאַטאַסטראָפע.

קאַפּיטעל זיבעצעהן

גליקליכע שיפספּאַסאַזשירען

ווי אַ ריזיגע חיה האָט אויסגעזעהען פון דערווייטען דאָס גרויסע ווייסע שיף „אַטלאַנטיק” אויפ׳ן ים. מיט אַ מאָדנער עקשנות האָט זיך דאָס דאָזיגע בעשעפעניש געטראָגען אויפ׳ן וואַסער, זיך געשלאָגען מיט אַלע כחות, זיך געראַנגעלט מיט׳ן ווינד, דורכגעשניטען די בייזע וועלען פונ׳ם אַטלאַנטישען מעער און געשוואומען אַלץ ווייטער און ווייטער אויפ׳ן וועג פון סויטהעמפּטאָן קיין ניו-יאָרק.

די פּערטומעלטע פּאַסאַזשירען, וואָס זענען די ערשטע צייט געוועזן העכסט ענטציקט פון דער דאָזיגער גרויסאַרטיגער נסיעה און וואָס האָבען פריהער זיך גאָר ניט געקאָנט אָברייסען פון דער שענקייט, פון דער געטליכער נאַטור און גאָר ניט געקאָנט אָבלויבען זיך פון גאָטס וואונדער, וואָס מע זעהט זיך אָן אויפ׳ן ים, האָבען ביסלעכווייז אָנגעהויבען פיהלען ווי אַ טשאַד אין קאָפּ און האָבען אויפגעהערט צו קוקען אין דער טיפער, ברייטער, הויכער אונענדליכקייט אַריין, וואָס בעשטעהט פון הימעל און וואַסער, וואַסער און הימעל — אָהן אַיין אָנהויב און אָהן אַ סוף.

איינציגווייז האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען אָבטראָגען יעדער צו זיך, אין זיין רוה אַריין, יעדער צו זיך, אין זיין קאַבין, און אַוועקגעלייגט זיך מיט אַ שווערען, ווי מיט בליי אָנגעגאָסענעם מח יעדער ביי זיך, אויף זיין בעטעל, איבערגעבליבען אַליין יעדער מיט זיינע אייגענע אומעטיגע מחשבות און געדאַנקען.

ווינציג, זעהר ווינציג זענען געוועזן אַזעלכע, וואָס האָבען זיך נאָך געשטאַרקט, אַרומגעשפּאַצירט נאָך אַלץ הין-און-צוריק איבערן אויבערדעק, אָדער צונויפגעקלויבען זיך אין אַ געזעלשאַפט, געטרונקען

ביער פון גרויסען קאָפּעל און גערויכערט גראָבע ציגאַרען, גערעדט און געלאַכט הויך אויף אַ קול און דערצעהלט מעשיות, אַנעקדאָטען, בעכטיגע טעג, אויפ׳ן הימעל אַ יאַריד — גלייך ווי גאָר ניט זיי מיינט מען.

צווישען די געצעהלטע גליקליכע פּאַסאַזשירען איז געווען אַ פּאָר פון אונזערע בעקאַנטע פריינד: מיסטער קלאַמער פון לאָנדאָן מיט זיין טעאָדאָר-הערצל-באָרד און זיין שותף ניסעל שוואַלב, דער געוועזענער אַגענט, היינט בעל-הבית, מענעדזשער, אַנטרעפּרענער, רעזשיסער און קאַסירער פון דער נייער טעאַטער-טרופּע: „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ.״

יאָ, פריינד לעזער, אויס „האַלצמאַן, שוואַלב עט קאָמפּ.״ מע האָט אַרויסגעוואָרפען דעם נאָמען האָלצמאַן און אויף זיין אָרט אַוועקגעשטעלט דעם נאָמען קלאַמער, אַ זאַך, וואָס האָט ניט אָנגעריהרט קיינעם, אויסער האָלצמאַנען. און עס דאַרף אונז נישט אָנהויבען צו וואונדערן: די וועלט בעשטעהט פון אַיין אַרמיע, וואָס געהט אויף מלחמה. אַ גאַנצע אַרמיע וועט זיך ניט אָבשטעלען צוליעב דעם, וואָס טאָמער פאַלט אַ סאָלדאַט אין מיטען וועג. דער געפאַלענער האָט אַ ברירה: וועט איהם גאָט געבען כח, וועט ער אויפשטעהן, אַניט — וועט מען אויף איהם קיין כבוד ניט לייגען. מע וועט שפּאַנען איבער איהם מיט די שטיוועל און מיט די קאַלאָשען און מע וועט איהם טרעטען און צוטרעטען, אַזוי אַז קיין האָהן אפילו וועט ניט קרעהען. אמת, ס׳איז געגוג טרויעריג. נאָר ווער איז איהם שולדיג, האָלצמאַנען, וואָס האָט פערלאָזט דעם הוסט אַזוי ווייט, אַז די דאָקטוירים לאָזען איהם איצט פון בעט ניט אַראָב, מעסטען איהם די טעמפּעראַטור, צעהלען איהם דעם פּולס און הייסען ניט רעדען? — ניט רעדען?! אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע! אַז ניט רעדען — היינט וואָס איז דער חילוק פון אַ מענשען ביז אַ בהמה? ניין, עס וועט בישט העלפען קיין חכמות. מיר וועלען מוזען זיך געזעגענען מיט אונזער האָלצמאַנען אויף אַ צייט, איהם ווינשען אַ רפואה שלמה און געהן מיט אונזער נייער קאָמפּאַניע, וואָס פאָהרט מיט׳ן שיף פון לאָנדאָן אַהין, אין יענעם לאַנד, וואָס ציהט צו זיך די אויגען פון דער גאַנצער וועלט, זינט קאָלאָמבוס האָט עס ענטדעקט ביז צו היינטיגען טאָג, שוין העכער פיערהונדערט יאָהר.

דאָס אויבענדערמאַנטע פּאָרעל, מיסטער קלאַמער און ניסעל

שוואַלב, זענען זיך געזעסען, ווי די טײַבעלעך, אינצווייען בײַ איין טישעל, געטרונקען ביער, גערויכערט ציגאַרען און גערעדט און גע-רעדט און גערעדט. דאָס מויל האָט זיך זיי ניט צוגעמאַכט. פון וואָס האָט מען דאָס געשמועסט? פון גאָרניט. אַפּנים, די בײדע האָבען זיך אונטערגענומען, ווער וועמען עס וועט אַריבעררעדען און ווער וועמען עס וועט איבערשטייגען אין „בלאָף".

מיסטער קלאַמער האָט דערצעהלט אַלטע מעשיות פון זיין „קאַ-פע-נאַציאָנאַל", פון די רוסישע שנאָרערס און פון די לאָנדאָנער „טשאַרעטיעס", וואו ער, קלאַמער, איז פון תמיד און אייביג אַיין עהרען-מיטגליעד, און גלאַט מעשה׳לעך פון דער וועלט, אַנעקדאָטען, צוגעפעפערט מיט אַ משל און מיט אַ וויץ, „ווי זאָגט דער איינ-געלשמען".

בײַ ניסעל שוואַלב זענען אָבער די אַלע מעשיות מיט די אַנעק-דאָטען גאָר קיין נײַעס ניט. אדרבה. אויף יעדען אַנעקדאָט, וואָס מיסטער קלאַמער דערצעהלט איהם, זאָגט שוואַלב, אַז ער ווייסט דאָס שוין פון לאַנג. און ניט נאָר ער ווייסט עס — ער איז אַליין אפילו דערבײַ געווען. אַ סימן — ס׳איז דעמאָלט שיער ניט אַרויס דערפון אַ סקאַנדאַל. אָט וועט איהר הערען...

און ניסעל שוואַלב דערצעהלט, וואָס פאַר אַ סקאַנדאַל, מיט היץ, געוועהנליך, און מיט פייער, און לאָזען לאָזט ער אויס מיט אַ שבועה: „ווי איהר זעהט איהם אַ שווימענדיגען און ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס"... און די חוואַליעס פונ׳ם ים, וואָס האָבען זיך געיאָגט ווי ווילדע חיות פון בײדע זייטען שיף, קלאַפּען צו צום טאַקט, רײַסען זיך אַלעמאַל העכער און העכער, ווילען אַריבערשמײַ-סען אַריבערן דעק, פערפלייצען, איבערקעהרען, אײַנשלינגען דאָס שיף מיט אַלץ, וואָס אויפ׳ן שיף. נאָר אונזער פּאָרעל מאַכט זיך דערפון. זיי טוען זיך זייערס: זיי טרינקען ביער, רויכערן ציגאַרען און רעדען, רעדען, רעדען, אָהן אַ שיעור.

גליקליכע שיפספּאַסאַזשירען!

קאַפּיטעל אַכצעהן

צווישען הימעל און וואַסער

נאָך איין פאַרשוין איז געבליבען זיצען אויפ׳ן אויבערדעק פונ׳ם שיף „אַטלאַנטיק״. ער האָט אָבער ניט געטרונקען קיין ביער, ניט גע־רויכערט קיין ציגאַר, נאָר גלאַט אַזוי געזעסען, אָדער — ריכטיגער — גע עגען בעזונדער, איינער אַליין, אויף אַ טשער (שיפסשטוהל), איינ־געהילט אין אַ וואַרעמען פלעד און איבערגעדעקט מיט אַ רויטער בייע־נער קאָלדרע. דאָס איז געווען נאָך גאָר אַ יונגער פּאַסאַזשיר מיט זעהר אַ סימפּאַטיש אויסגעבלייכט פּנים. די מורא׳דיגע וועלען, וואָס האָבען זיך, ווי ווילדע צורייצטע חיות, געיאָגט פון ביידע זייטען שיף, זענען געוואָרען וואָס ווייטער ווילדער, בייזער און צורייצטער.

עס האָט זיך אויסגעוויזען אַלע מאָל, אַז ניט די חוואַליע — וועט די צווייטע, וואָס טראָגט זיך אָט־אָט פון דערווייטען, געוויס בייקומען, אַריבערשמייסען, פערפלייצען, איבערקעהרען, איינשלינגען דאָס שיף מיט אַלץ, וואָס אויפ׳ן שיף געפינט זיך.

נאָכ׳ן בלייכקייט פונ׳ם פּנים איז צו דערקענען, אַז אָט דער יונגער פּאַסאַזשיר איז שוין לאַנג אַ פערטשאַדעטער. מיט האַלב־אָפענע אויגען ליגט ער אויסגעצויגען, דעם פערטשאַדעטען קאָפּ האַלט ער אונטער מיט ביידע הענד און קוקט זיך איין אינ׳ם נאָהענטען הימעל, וואָס איז ווי צונויפגעגאָסען אינאיינעם מיט׳ן ים אַזוי, אַז ס׳איז שווער צו דערקענען, וואו איז הימעל און וואו איז וואַסער. דאַכט זיך, לויטער איז דער הימעל. דאַכט זיך, עס לייכט אַזוי די זון. קיין וואָלקען און קיין ווינד. וואָס־זשע שטורעמט אַזוי דער ים? וואָס ביי־זערט זיך אַזוי דער אַלטער? וואָס וואַרפט דאָס אַזוי מיט׳ן שיף אַהער און אַהין, אַרויף און אַראָב? צי אפשר ווייזט זיך עס איהם נאָר אויס

אַזוי? פֿאַרוואָס-זשע קאָן ער דעם קאָפּ ניט אויפֿהויבן? נישט ריהרען מיט קיין פֿינגער? פֿאַרוואָס פֿיהלט ער אַלע מאָל ערגער און ערגער אויף צו חלש'ען? אויף צו חלש'ען? — ניין. אויף צו שטאַרבען, שטאַרבען, שטאַרבען!

און ער שטרענגט אָן זיין פֿערטשאַדעטען קאָפּ, ער וויל זיך דערמאָנען — דעם ווײַפֿיעלטען טאָג איז מען שוין אָט אַזוי צווישען הימעל און וואַסער — און ער קאָן נישט. ער קאָן זיך ניט דערמאָנען אפֿילו, פֿון וואַנען און וואוהין ער פֿאָהרט. נאָכמעהר. ער האָט שוין פֿערגעסען אפֿילו, ווי אַזוי מע רופֿט איהם. אַז מע רופֿט איהם ראַ-פֿאַלעסקאָ — דאָס ווייסט ער. נאָר דעם אמתען נאָמען זיינעם — חאָטש נעמט איהם אַראָב דעם קאָפּ. אוי, דער קאָפּ! דער קאָפּ!

— פֿיהלסט ניט גוט? אפשר וועסט דו געהן זיך צולייגען ביי זיך אין קעבין אַריין? קום.

אַזוי זאָגט צו איהם ניסעל שוואַלב און בויגט זיך אָן איבער איהם און קוקט איהם מיט געטריישאַפֿט אין די אויגען אַריין. נאָר ראַפֿאַלעסקאָ קוקט אויף איהם מיט אַזעלכע אויגען, גלייך ווי ער האָט איהם ניט דערקענט: ווער רעדט דאָס? ווער שטעהט דאָס איבער איהם? ער וויל זיך אויפֿזעצען — קאָן ער נישט. ער שטרענגט אָן אַלע כחות פֿון זיין זכרון: רבונו-של-עולם! וואָס טוט זיך עס מיט איהם? וואו איז ער דאָס ערגיץ אויף דער וועלט? פֿאַרוואָס קאָן ער זיך ניט דערמאָנען דעם אייגענעם נאָמען זיינעם? מיט דעם נאָמען האָבען דאָך איהם גערופֿען אַמאָל די חברים אין חדר, ברידער און שוועסטער אין דער היים, און די טאַטע-מאַמע... טאַטע-מאַמע? וואו זענען זיי אַצינד?...

— אַ גלעזעלע קאָניאַק. פֿאָלג מיך, נעם אויף די ליפּען, וועט דיר ווערען גרינגער.

ראַפֿאַלעסקאָ הויבט ניט אָן צו פֿערשטעהן, ווער שטעהט דאָס איבער איהם? ווער קוקט דאָס איהם אין די אויגען אַריין? דאַכט זיך אַ קענטליכער פֿאַרשוין. קענטליכע אויגען... ווער-זשע איז דער פֿאַר-שוין?... פֿאַרוואָס איז איהם אַזוי שווער דער קאָפּ? ווער קרעכצט עס אַזוי? — דאָס קרעכצט דאָס שיף. ווער פּייפֿט עס אַזוי? — דאָס פּייפֿט דער ווינד. און עס יאָגען זיך די וועלען איינס איבער דאָס אַנדערע. אָט הויבען זיי זיך אויף העכער הייזער, אָט ווערען זיי צו-שאָטען אַזוי ווי זאַמד אויף קליינע שפּריצלעך. פּלוצים קנאַלט אויס

אַ דונער און אַ בליץ פליהט איהם דורך פאַרביי די אויגען. חלומות! דער דונער איז קיין דונער. דאָס רעדט אַזוי דער ים. דאָס רוישען אַזוי די חוואַליעס, וואָס הויבען זיך אויף און ווערען צופאַלען. דער בליץ איז קיין בליץ. דאָס איז איין אָבשיין פון דער זון, וואָס האָט געלאָזט אָבטובלען זיך אַ ליכטיגען שטראַהל אין די צופלעסקעטע וואַ-סערן פונ'ם צולאָזטען, צובייזערטען ים.

— פאָלג-זשע מיך, זויג אויס אַ שטיקעל לימענע, וועסט דו דערפיהלען דאָס האַרץ...

אַהאַ! ער ווייסט שוין, ווער דאָס איז. דאָס איז האָלצמאַן? בערנאַרד האָלצמאַן? פאַרוואָס-זשע איז איהם דאָס פנים אַזוי רויט און פעט און פריש? אין איין האַנד האַלט ער אַ פלעשעלע קאָניאַק, אין דער אַנדערער אַ לימענע, און בעט זיך ביי ראַפאַלעסקאָן, ער זאָל עפּיס נעמען:

— פאָלג-זשע מיך, אַ שטיקעל לימענע אין מויל אַריין. אָדער געב אַהער אַ האַנד, שפּאַר דיך אָן אָן מיר, וועל איך דיך אָבפיהרען אַראָב, צו דיר אין קעבין... עה! מיסטער קלאַמער!

אַזוי רופט אויס ניסעל שוואַלב און דרעהט אויס דעם קאָפּ צו זיין קאָמפּאַניאָן — ווער? וואָס? אַ נעכטיגער טאָג! מיסטער קלאַמער איז שוין דאָרט, וואו ניסעלס ברודער איזאַק, וואו די שוועסטער הענריעטאַ, און וואו דער לאָמזשער חזן מיט זיין מוזיקאַליש געזינדעל. אַלע ליגען זיי, יעדער ביי זיך, אויף זיין בעטעל, און קרעכצען, און פּאַכען מיט דער נשמה, און זעהען דעם מלאך-המות פאַר די אויגען. און נאָר ער איינער, ניסעל שוואַלב, האַלט זיך אויף די פיס. ניסעל שוואַלב איז דער איינציגער פון דער גאַנצער קאָמפּאַניע, פון דער נייער נע-ונד'נער טרופּע, וואָס פאָהרט קיין אַמעריקאַ, — דער איינ-ציגער לעבעדיגער מענש, וואָס איז פריש און מונטער.

און עס ברומט דער ים. און עס רוישען זיינע וועלען. און עס שניידט זיך אויף אַ בורע מיט אַ רעגען מיט אַ שניי. און דער ווינד שמייסט אין פנים אַריין און צוטרייבט דעם איבערגעבליבענעם עולם פונ'ם אויבערדעק, אויסער די סטיואַרטען מיט די מאַטראָסען, וואָס זענען שוין געוואוינט צו אַזעלכע זאַכען, און אויסער דעם קאַפּיטאַן, וואָס האָט אַריינגעשטעקט אַ ליולקעלע אין מויל אַריין און קוקט מיט אַ טרוקען שמייכעל אויפ'ן צובייזערטען ים, ווי אויף אַ פער-

שייטען קונדס. און עס טראָגט זיך דאָס ווייסע ריזיגע בעשעפעניש, וואָס מע רופט דאָס אָן שיף און וואָס הייסט מיט'ן נאָמען „אַטלאַנטיק", מיט אַ מאָדנער עקשנות אַלץ ווייטער און ווייטער, אין דער טיעפער, ברייטער, הויכער אונענדליכקייט אַריין, וואָס בעשטעהט פון הימעל און וואַסער, וואַסער און הימעל — אָהן איין אָנהויב און אָהן אַ סוף.

קאַפּיטעל נײַנצעהן

אַ פרויענהאַנד

ער האָט אָנגעהויבען עטוואָס אויפוואַכען פון דער היהנערפּלעט, און דער טשאַד האָט איהם אָנגעהויבען ביסלעכווייז אַרויס פון קאָפּ, האָט ער מעהר דערפיהלט ווי דערזעהען, אַז ער געפינט זיך אַנ׳אויס־געטאָנענער אויף אַ בעטעל, ביי זיך אין שיפסקעבין, און עמיצענס האַנד האָט ער דערפיהלט ביי זיך אויפ׳ן שטערן, אַיין איידעלע, אַ וואַרעמע פרויענהאַנד. נאָר וועמענס האַנד דאָס איז, ווער איז די פרוי — דאָס האָט ער ניט געוואוסט.

אַז ער איז אויפ׳ן וואַסער — דאָס האָט ער געפיהלט נאָכ׳ן שאַר־פען ריח פונ׳ם בייזען ים און נאָכ׳ן רוישען פון די װעלען, וואָס, שפּיעלענדיג זיך ווי די ווילדע חיות אויף דער שיין פון דער ליכטי־גער זון, האָבען נאָך אַלץ געבושעוועט, געוואָרפען דאָס שיף העכער הייזער, אָנגעקלאָפּט ראַפּאַלעסקאָן אין פענסטערל אַריין — ער זאָל אויפשטעהן, אַרויסגעהן אויפ׳ן אויבערדעק, אָנקוקען גאָטס וואונדער: „גענוג, גענוג שוין, צו ליגען״. אַזוי, האָט זיך איהם אויסגע־דאַכט, רעדען צו איהם די וועלען פונ׳ם ים, און ער נעמט צונויף זיין איבעריג ביסעל כח פון זיין זכרון, זיין גאַנץ ביסעל געדאַנקען און ער טראַכט: „ווי קומט ער אַהער? דאַכט זיך, גאָר ניט לאַנג איז ער געווען אויפ׳ן אויבערדעק, געזעסען אין אַ טשער אַזוי בע־קוועם, בעוואונדערט די געטליכע נאַטור, זיך געוואַרעמט אויף דער לאַשטשענדיגער זון, וואָס האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין דעם שוים פון די שפּיעלענדיגע חוואַליעס, וואָס יאָגען זיך פון ביידע זייטען שיף, און געקוקט אין דער טיעפער ברייטער הויכער אונענדליכקייט אַריין, וואָס בעשטעהט פון הימעל און וואַסער, וואַסער און הימעל — אָהן אַיין אָנהויב און אָהן אַ סוף... און ער וויל זיך אויפזעצען — האָט ער מורא,

ער זאָל ווידער ניט פאַלען צוריק. איינגעצנצען עפענען די אויגען — האָט ער מורא, עס זאָל זיך איהם ווידער ניט פערדרעהען אין קאָפּ דאָס שיף מיט'ן ים מיט'ן הימעל מיט דער גאַנצער וועלט, ווי ביז אַהער. און ער לאָזט אַרויס אַ שווערען זיפץ: „אוי, דער קאָפּ! דער קאָפּ!"

— נאָך אַלץ דער קאָפּ?...— הערט ער אַ קול פון אַ פרוי, אַ קענטליך קול, נאָר ער ווייסט ניט, ווער דאָס איז. און ער פיהלט אויף זיך אַ האַנד, אַיין איידעלע, אַ וואַרעמע פרויענהאַנד גלעט איהם דעם שטערן, פערשאַרט איהם די צעוואָרפענע האָר אַרויף — ווער זאָל דאָס זיין?... וועמענס האַנד?... און ער דערמאַנט זיך, אַז מיט אַ צייט פריהער — ער געדענקט ניט ווען — האָט ער פונקט אַזוי ווי איצט אויך געפיהלט אַ פרויענהאַנד, וואָס האָט איהם פונקט אַזוי ווי איצט געגלעט דעם שטערן און געשאַרט איהם די האָר אַרויף.

האַלצמאַנס שוועסטערל איז דאָס דעמאָלט געווען. זלאַטקע...

דאָס איז געשעהען איינמאָל אין אַ פאַרנאַכט. ראַפאַלעסקאָ איז געלעגען ביי זיך אין צימער אויף אַ קאַנאַפּע און גע'חלומ'ט אין דער וואָהר זיינע זיסע גאָלדענע חלומות. יענע זיסע גאָלדענע חלומות, אין וועלכע דעם סאַמע אויבענאַן פערנעמט ביי איהם שטענדיג דעם חזנ'ס טאָכטער — רייזעל.

קיינער איז דעמאָלט ניט געווען אין שטוב, — געדענקט ער — נאָר ער און זלאַטקע. עס איז איהם קיינמאָל ניט געווען אַזוי ביטער אויפ'ן האַרצען, ווי יענעם פאַרנאַכט. אַ מאָדנע בענקשאַפט — געדענקט ער — האָט זיך אַריינגע'גנב'עט צו איהם דעמאָלט אין דער נשמה און געדריקט איהם און געפּרעסט און געצויגען, ווי מיט צוואַנגען. עס האָט זיך איהם געגלוסט וויינען.

אויב ער האָט געוויינט — דאָס געדענקט ער ניט. ער געדענקט נאָר, אַז זלאַטקע איז אויסגעוואַקסען נעבען איהם — דאַכט זיך, ער אַליין האָט זי צוגערופען — און געזעסען נעבען איהם און געגלעט איהם דעם שטערן, אָט אַזוי ווי מע גלעט איהם איצט, אין דער מינוט, און געשאַרט איהם די צעוואָרפענע האָר אַרויף, אָט אַזוי ווי מע שאַרט איהם איצט, אין דער מינוט. און אַ מאָדנע וואַרעמקייט האָט זיך איהם דעמאָלט צוגאָסען אין אַלע גליעדער. ער האָט געפיהלט — אַזוי געדענקט ער — אַ וואַרעמע האַנד פון אַ געטרייע שוועסטער, און ער איז איהר געווען דאַנקבאַר אָהן אַיין עק און אָהן אַ שיעור. ער

האָט זי אַרומגעאַרעמט — געדענקט ער — מיט זיין האַנד, צוגעצויגען זי צו זיך, בעהאַלטען זיין קאָפּ ביי איהר אויפ׳ן שויס, געוויינט, לאַנג געוויינט, אויסגעוויינט פאַר איהר זיין ביטער האַרץ, אַריינגעפיהרט זי צו זיך אין זיין קדשי-קדשים אַריין, אַנטפּלעקט פאַר איהר זיין הייליגען-הייליגען סוד. ער האָט איהר דערצעהלט, אַז ס׳איז פאַרהאַן איינע אַזעלכע אויף דער וועלט, וואָס ער האָט זי ליעב מיט זיין גאַנצען לעבען, וואָס ער איז גרייט פאַר איהר אין פייער און אין וואַסער, וואָס ער קאָן ניט פערגעסען ניט אין חלום, ניט אויף דער וואָהר... „ווי אַזוי הייסט זי? און וואו איז זי?“ — אַזוי האָט איהם זלאַטקע דעמאָלט שטיל אַ פרעג געגעבען, און דאָס קול — געדענקט ער — האָט ביי איהר געציטערט, און אַליין האָט זי בעת-מעשה געציטערט. ווי אַזוי זי הייסט — האָט ער איהר נישט געוואָלט זאָגען. נאָר וואו זי איז? — עהע-העי! ער זאָל וויסען, וואו זי איז! ער זאָל דאָס וויסען, וואָלט ער שוין לאַנג ניט געווען אָט אָ דאָ מיט דער וואַנדער-טרופּע. ער וואָלט שוין אפשר לאַנג ניט געווען מעהר נע-ונד, ווי ער איז, ער וואָלט שוין אַוועקגעפלויגען אַהין, צו איהר, אַלסדינג אַוועקגעוואָרפען און אַוועקגעפאָהרען צו איהר, וואָרום זיי האָבען זיך דאָס וואָרט געגעבען שוין לאַנג, נאָך קינדוויז, „אַז וואו זיי זאָלען ניט זיין און וואָס מיט זיי זאָל זיך ניט טרעפען, זאָלען זיי תמיד זיין אינאיינעם, תמיד און אייביג!...

ניין. ער ווייסט ניט, וואו זי איז. ער ווייסט נאָר, אַז זי איז בעריהמט, אַז זי איז גרויס, אַז זי איז רייך, איהר זינגען שמ׳ט אויף דער וועלט. „דעם נאָמען פאַטטי האָסט דו געהערט? איז זי גרעסער פון פאַטטין“. — „נאָך גרעסער פון פאַטטין?“ — „גאָר נישט דער ערך!“

אַזוי — געדענקט ער — האָט ער דעמאָלט געלויבט זיין רייזלען פאַר זלאַטקען, אָבגעלויבט אין טאָג אַריין, ניט געזשאַלעוועט קיין העלע פאַרבען. אַ מין מלאך, אַ מלאך פון גאָט!... און ער האָט זיך מחיה געווען, — געדענקט ער — וואָס ער האָט געפונען פאַר וועמען אָבצולויבען, זיך בעריהמען מיט זיין געליעבטער. וואָרום ווער נאָך וועט איהם וועלען אַזוי אויסהערען, ווי די דאָזיגע זלאַטקע? ער זעהט דען ניט, אַז איטליכס וואָרט זיינס איז ביי איהר הייליג, תורת-משה?

ער פיהלט דען ניט, ווי עס קלאַפּט איהר דאָס הערצעל? ער פיהלט דען ניט, ווי זי פלאַטערט אין זיינע הענד, ווי אַ פויגעלע?...

וואָס די אָרעמע זלאַטקע האָט בעת-מעשה איבערגעלעבט—ווייסט ניט ראַפּאַלעסקאָ. וואָס געהט עס איהם אָן? אַבּי ער האָט אויסגעגאָסען פאַר איהר זיין האַרץ. אַבּי ער האָט אַנטפּלעקט פאַר איהר זיין סוד. געוואָרען גרינגער אויף דער נשמה.

אויפגעדעקט דעמאָלט פאַר זלאַטקען זיין הייליגען סוד, האָט ער איהר שוין אין אייגענעם פערטרויעט אויך דאָס, וואָס ער רעכענט צו טון אויף ווייטער. ער האָט איהר איבערגעגעבען אַלע זיינע פערבאָרגענע פּלענער, ווי אַזוי ער וועט זיך מיט זיין בעריהמטער אַמאָל בעגעגענען און סוף-כל-סוף צונויפקומען און שוין קיינמאָל זיך ניט צושיידען. קיינמאָל ניט. קיינמאָל ניט! און בעת-מעשה האָט ער אַרומגענומען זלאַטקען — געדענקט ער — מיט ביידע הענד, שטאַרק-שטאַרק צוגעדריקט צום האַרצען און גענומען ביי איהר דאָס וואָרט, אַז ער וועט זיך צונויפגעהן מיט זיין רייזלען (ער האָט זיך שוין אַרויסגעהאַפּט מיט'ן נאָמען אויך — פערפאַלען!), וועט ער נעמען צו זיך אויך זי, זלאַטקען הייסט עס, וואָרום ער פיהלט, אַז זלאַטקע איז איהם געטריי און איבערגעגעבען, ווי אַ שוועסטער, ווי אַ איין אייגענע שוועסטער.

— אַיאָ, ביזט מיר געטריי ווי אַ שוועסטער? — זאָגט ער צו איהר און נעמט זי אַרום וואַרעם, אַ סך וואַרעמער, ווי אַ ברודער נעמט אַרום אַ שוועסטער... נאָר זלאַטקע שווייגט. ראַפּאַלעסקאָ פערשטעהט ניט, פאַרוואָס שווייגט זלאַטקע? נעמט ער זי אַרום נאָך שטאַרקער און פרעגט זי, פאַרוואָס זי ענטפערט איהם ניט? שוין-זשע האָט ער אַ טעות? שוין-זשע האָט זי איהם ניט ליעב?

— ניט ליעב?!... — און זלאַטקע טוט זיך אַ וואָרף צו איהם, האַפּט איהם אַרום און קושט איהם און האַלזט איהם, און טרערען גיסען זיך, גיסען זיך פון איהרע אויגען.

וואָס-זשע ווייגסט דו, נאַרעלע? וואָס-זשע וויינסט דו? וואָס-זשע וויינסט דו?... — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

פון דעמאָלט אָן — געדענקט ראַפּאַלעסקאָ — פלעגט ער וועלען אָפט בלייבען אַליין מיט זלאַטקען, אַ ביסעל רעדען מיט איהר וועגען

רייזלען. און דאָס איז איהם געווען גאָר ניט אַזוי שווער. וואָרום האָלצמאַן — אַזוי האָט איהם אויסגעוויזען — האָט אָנגעווענדעט אַלע מיט-לען, אַז זיי זאָלען בלייבען וואָס אָפּטער אינצווייען מיט זלאַטקען. אַזוי האָט יך איהם אויסגעדאַכט. און אפשר האָט ער אַ טעות? ניין. ער האָט ניט קיין טעות. וואָרום וואָס דען פלעגט עפּיס האָלצמאַן פּלוצים אַוועקגעהן, איבערלאָזען איהם אַליין מיט דער שוועסטער, זיך אומקעהרען צוריק, געבען אַ קוק, אויב זיי זיצען אינאיינעם, און באַלד ווידער אַוועקגעהן?... אַך, האָלצמאַן! האָלצמאַן! ווי שווער ס׳איז איהם געווען דאָס געזעגענען זיך מיט האָלצמאַנען, ווי שווער!...

— שוין צייט אויפצושטעהן, טייערער! מע זעהט שוין אַרויס לאַנד... מיר זענען שוין באַלד אין אַמעריקאַ, טייערער, שענער, טייערער!...

אַ קענטליכע שטימע. אַ פרויענשטימע... ווער רעדט דאָס איבער איהם?... ווער רופט דאָס איהם „שענער”, „טייערער”?... ער האָט נאָך אָבער אַלץ מורא אויפצוזעצען זיך — ער זאָל צוריק ניט פאַלען. ער האָט נאָך אַלץ מורא עפענען די אויגען — עס זאָל זיך איהם ווי-דער ניט פערדרעהען אין קאָפּ דאָס שיף, מיט׳ן ים, מיט׳ן הימעל, מיט דער גאַנצער וועלט, ווי ביז אַהער. און ער זינקט אין זיינע שווערע בלייענע געדאַנקען. און ער לעבט איבער נאָך אַ מאָל די שווע-רע מינוטען פון זיין געזעגענען זיך מיט האָלצמאַנען. און ער שלאָגט זיך על-חטא.

קאַפּיטעל צוואַנציג

זיי געזונד, בערנאַרד

דאָס איז געווען אַ פריהמאָרגען, אַ קאַלטער וואָלקענדיגער פריה-מאָרגען פון רעגען און פון קעלט און פון „פאָגע", ווי עס גיט זיך אויס אַ פריהמאָרגען אין דעם קאַלטען פעררויכערטען פערוויינטען לאָנדאָן.

די זאַכען זענען שוין געווען ביי ראַפאַלעסקאָן איינגעפּאַקט, און אַליין איז ער שוין אויך געווען פאַרטיג צו דער נסיעה, פאַרטיג אַרום און אַרום: אָבּגעגעסען, אָנגעטאָן, פעררויכערט אַ האַוואַנעציגאַר, בע-שטעלט אַ קעב און אַריינגעלאָפען נאָר אויף אַ ווײלע — זיך געזעגענען מיט האָלצמאַנען.

— זיי געזונד, בערנאַרד!

— פאָהר געזונד, — האָט איהם האָלצמאַן געענטפערט מיט די אויגען, דען דאָס רעדען איז איהם פערבאָטען, שטרענג פערבאָטען. אַך! וואָלט האָלצמאַן געמעגט רעדען, וואָלט האָלצמאַן איהם חאָטש עפּיס קאָנען זאָגען, עפּיס אַזעלכס אַ שאַרפס — אויסבייזערן זיך, אויסזידלען גוט, ווי איהם קומט, אויסשעלטען זיך, ווי ער קאָן — וואָלט ראַפאַ-לעסקאָן, דאַכט זיך, געווען אַ סך גרינגער אויפ'ן האַרצען. ניין, האָלצ-מאַן האָט נאָר אַוועקגעשטעלט אויף איהם זיינע שאַרפע שפּיציגע אוי-גען און — אַך, וויפיעל טרויער, וויפיעל אונענדליכער טרויער איז געווען אינ'ם דאָזיגען קוק! האָלצמאַן האָט איהם נאָר אויסגעצויגען אַ דאַרע שפּיציגע האַנד, און ווי עס האָט זיך אויסגעוויזען ראַפאַלעסקאָן, צו אַ וואַרעמע האַנד.

קיינמאָל האָט זיך ראַפאַלעסקאָן ניט געוואָלט אַזוי גיך אַוועקגעהן פון האָלצמאַנען, ווי אין דער מינוט. און ער האָט געהאַט די מעג-ליכקייט אַוועקצוגעהן, זיך אויפזעצען אויפ'ן קעב — און זיי געזונד... נאָר אָנשטאָט דעם, ער זאָל זיך נעמען צו דער טיר, האָט ער זיך,

נאָכ'ן געזעגענען שוין, אַוועקגעזעצט צוריק אויף אַ שטוהל, נעבען בע-טעל, וואו האָלצמאַן איז געלעגען איבערגעדעקט מיט דער בעריהמטער טענדעווערענדע און געפיבערט, און אַ שאַרפער ריח פון רפואות האָט זיך געלאָזט הערען, אַ ריח פון רפואות, פון אַפטייק, פון בר-מינן...

פון זינט ראַפּאַלעסקאָ קען זיך מיט האָלצמאַנען האָט ער איהם נאָך אַזוי שלעכט ניט געפונען, ווי איצטיגס מאָל. דער טויט איז איהם געלעגען אויף די ליפען, דורכגעלייכט זיך אין די שפּיציגע אויסגע-לאָשענע אויגען, זיך אויסגעצויגען אויף זיינע שפּיציגע אָבגעשטאָרבענע אויערן און געשוועבט איבערן גאַנצען חדר. אין דער מינוט האָט זיך ראַפּאַלעסקאָן פאָרגעשטעלט: ווי אַזוי זיין פריינד האָלצמאַן וועט ליגען אויף דער ערד מיט די פיס צו דער טיר, אינגאַנצען איבער-געדעקט מיט דער טענדעווערענדע. דאָס טויטע פּנים וועט מען ניט זעהען, נאָר די שפּיצען פיס וועלען אַרויסשטעקען. און אַ ליכטעל וועט ברענען ביי איהם צוקאָפּענס. און פוןביידע זייטען אויף דער ערד וועלען זיצען איבער איהם די מאַמע שרה-ברכה מיט דער שוועס-טער זלאַטקע, וועלען איהם בעוויינען, ברעכען די הענד און לייענען מיט אַ ניגון אַ גאַנץ צעטעל, ווי פון אַ מענה-לשון: „האַרציגער זוהן! טייערער ברודער, געטרייער! אויף וועמען לאָזט דו אונז אי-אי-אי-בער?!...“

ער געדענקט א-הם, דעם דאָזיגען טרויעריגען ניגון, פון האָלע-נעשטי — לאה די חזנ'טע האָט אַמאָל בעוויינט איהר אַלטע מאַמע, וואָס איז געשטאָרבען צו עטליכע און זיבעציג יאָהר. און עס דאַכט זיך איהם אויס, אַז ער פיהלט דאָ דעם טויט, עס שמעקט מיט רפואות, מיט אַפטייק, מיט בר-מינן — און עס ווילט זיך איהם אין דער מינוט נאָר לויפען, לויפען אין דער וועלט אַריין.

נאָר אָנשטאָט דעם, ער זאָל לויפען, בלייבט ער זיצען, בויגט זיך אָן איבער האָלצמאַנען און רעדט צו איהם אַזוי וואַרעם, אַזוי פריינדליך, און טרייסט איהם און זאָגט איהם צו, אַז ווי נאָר ער קומט קיין אַמעריקאַ, אַזוי שרייבט ער איהם באַלד אַ בריעף, אַלע טאָג וועט ער איהם שרייבען בריעף. און וויבאַלד ער, האָלצמאַן, וועט נאָר אויפשטעהן פון בעט — און אויפשטעהן וועט ער דאָך גאָר אין גיכען — אַזוי זאָל ער זיך אויפזעצען מיט דער שוועסטער און מיט דער מאַמע און פאָהרען גלייך צו איהם קיין ניו-יאָרק, גלייך צו איהם...

ראַפּאַלעסקאָ קוקט אַראָב צו זיך אויף די שפּיץ שטיוועל. ער

פיהלט, אַז עס ברענט אויף איהם דאָס פּנים, וואָרום ער זאָגט אַ ליי-
גען, אַ גרויסען ליגען: האַלצמאַן וועט ניט געזונד ווערען קיינמאָל. ער
וועט קיין אַמעריקאַ ניט פאָהרען קיינמאָל. און ווען ער וואָלט אפילו
זיין געזונד און קאָנען פאָהרען, וואָלט איהם די נייע קאָמפּאַניע סיי-
ווי ניט וועלען מיטנעמען, ניט איהם, ניט זיין שוועסטער — ס'איז דורכ-
אויס ליגען, שקר וכזב! נאָר ראַפּאַלעסקאָ האָט אָנגעהויבען לייגען,
לייגט ער ווייטער, אין איין אָטעם. „אודאי — זאָגט ער — וואָלט גליי-
כער געווען, ווען די שוועסטער זאָל פאָהרען באַלד מיט דער גאַנצער
קאָמפּאַניע, קאָן זי אָבער ניט. ווי קאָן זי איבערלאָזען דעם ברודער
אַליין אין לאָנדאָן?״...

דאָ חאַפּט איהם אָן האָלצמאַן ביי אַ האַנד און עס ציגדען זיך
איהם אָן די שפּיציגע אויגען און אין האַרצען חריפעט איהם: „אַ
יתומה... נעבאַך אַ יתומה...״ מעהר קאָן האָלצמאַן ניט אַרויסרעדען.
עס שטיקען איהם די טרערען...

— זיי געזונד, בערנאַרד! — זאָגט איהם ראַפּאַלעסקאָ נאָך אַ מאָל,
צום לעצטען מאָל, און איז צופרידען, וואָס ער איז שוין אויף יע-
נער זייט טיר און זעהט שוין ניט מעהר פאַר זיך דעם האַלב-טויטען
האָלצמאַנען און הערט שוין ניט מעהר דעם שאַרפען ריח פון רפואות,
פון אַפּטייק, פון בר-מינן... ער קוקט זיך אַרום און דאַנקט גאָט, וואָס
ער האָט אין דער מינוט חאָטש ניט בעגעגענט נישט זלאַטקען, נישט
די אַלטע שרה-ברכה. וואו זענען זיי?... זאָל ער זיי אָבוואַרטען? ניין,
ער וועט בעסער געהן פאָהרען. עס גלוסט זיך איהם לויפען, שפּרינ-
גען, נאָר ער האַלט זיך איין, מאַכט לאַנגזאַמע טריט, זעצט זיך אַרויף
פאַוואָלינקע אויפ'ן הויכען קעב, וועלכער חאַפּט איהם אויף און פיהרט
איהם געשווינד אָב צו דער באַהן. דאָרט טרעפט ער די גאַנצע קאָמ-
פּאַניע: ביידע ברידער שוואַלב מיט דער שוועסטער די פּרימאַדאָנאַ און
דעם לאָמזשער חזן מיט'ן מוזיקאַלישען געזינדעל... „וואָס אַזוי שפּעט?
מיר קאָנען נאָך אָנוועהרען דאָס שיף״...

ערשט דעמאָלט אָטעמט ער אָב אַ ביסעל פרייער, אַז ער שטעהט
שוין אויפ'ן אויבערדעק פונ'ם „אַטלאַנטיק״, און דאָס שיף געהט אָב פון
סויטהעמפּטאָן רוהיג, מיט גדלות, מיט זעלבסטרעספּעקט, גרויסאַרטיג-
שען. אויך דאָס וועטער איז דאָ שען. נישטאָ די קאַלטע וואָלקענס
מיט דער געדיכטער „פאָגע״ פונ'ם קאַלטען לאָנדאָן. פריינדליך קוקט
אַראָב די ליעבע זון פון ריינעם הימעל. שטיל און גלאַט, ווי שפּיגעל-

גלאָז, איז דעם ים. און עס גליטשט זיך דאָס שיף איבערן וואַסער, קוים-קוים וואָס ריהרט אָן די וועלען, וועלכע הויבען ערשט אָן אַרויס-צוטרעטען, בויגען זיך און בוקען זיך, לאָזען זיך זעהען, געבען אָב אַ גרוס פונ'ם גרויסען ברייטען ים, וואָס בעוועגט זיך און שטעהט אויף איין אָרט פון אייביג ביז אייביג. און אַ ליעבע וואַרעמקייט צוגיסט זיך ביי ראַפאַלעסקאָן אין אַלע גליעדער. ער פיהלט זיך פריי. ער פאָהרט אַהין, אַהין, צו זיין געליעבטער, צו זיין איינציגער געליעבטער... נאָר פלוצים וואַקסט אויס האַרט נעבען איהם הענריעטאַ שוואַלב, אויס-געפּוצט ווי תמיד און אויסגעצירט אין אַלע עכטע און פאַלשע ברי-ליאַנטען, ווי תמיד. זי גיט איהם איהר האַנד, און זיי לאָזען זיך ביי-דע שפּאַצירען איבערן אויבערדעק. הענריעטאַ האָט זיך אויפגעהאַנגען אויף זיין האַנד; זי פערקוקט איהם אין די אויגען און לאַכט מיט איהר הילכיגען קאָקעטישען געלעכטער און בעווייזט פאַר דער גאַנצער וועלט איהרע שענע פערעלדיגע צייהנדלעך. און די גאַנצע וועלט קוקט נאָך מיט אויגען דעם דאָזיגען פּאָרעל און ווילען טרעפען, ווער איז דאָס: שוועסטער און ברודער? חתן-כלה? אָדער אפשר גאָר מאַן און ווייב?...

אָט אַזוי האָט אונזער העלד געזעגענט זיך מיט זיינע פריינד, מיט זיינע סאַמע נאָהענטע פריינד, מיט האָלצמאַנען, וואָס איז איהם געווען געטריי ווי אַ ברודער, און מיט האָלצמאַנס שוועסטערל, וואָס איז איהם געווען איבערגעגעבען ווי אַ שוועסטער, מעהר ווי אַ שוועס-טער ... „זיי געזונד, בערנאַרד" — אָט דאָס איז געווען אינגאַנצען, וואָס ראַפאַלעסקאָ האָט געהאַט צו זאָגען צו זיין פריינד בערנאַרד האָלצמאַן.

קאַפּיטעל איין און צוואַנציג

אַ שלים-מזל׳דיגער קוש

אויב ראַפאַלעסקאָ האָט זיך געהאַלטען מיט האָלצמאַנס שוועס־טערל ווי אַ ברודער, האָט ער זיך מיט דער פּרימאַדאָנאַ שוואַלב אַליין נישט געוואוסט, ווי אַזוי צו האַלטען. פון תמיד אָן האָט הענ־ריעטאַ געטאַנצט אַרום איהם, געקאָקעטירט, געשפּיעלט מיט איהם אָפט אין ברוגז׳לעך. אַליין ביי זיך אין האַרצען האָט זי גאַנץ גוט געוואוסט, אַז ער איז צו איהר קאַלט ווי אייז, נאָר פאַר דער וועלט האָט זי אַרויסבעווייזען, אַז ער איז אין איהר פערליעבט סכנות און אַז זי איז זיינע נאָך נישט אַ אָפיציעלע כלה.

פון דעם האָבען געוואוסט אַלע. מע האָט שוין אפילו געהאַט געשמועסט וועגען ברעכען טעלער און וועגען שטעלען אַ חופּה. נאָר ווי אַזוי מאַכט מען דאָס? פאַרהאַן אַ צרה, וואָס הייסט האָלצמאַן. די ברידער שוואַלב האָבען אַרויסגעזעהען, אַז כּל-זמן ראַפאַלעסקאָ וועט זיין נאָהענט מיט זיין פריינד און אימפּרעסאַריאָ, וועט האָלצמאַן נישט דערלאָזען, אַז דער „יאַט״ זאָל אַריינפאַלען צו זייער שוועסטער אין די הענד אַריין. האָבען זיי גענומען זוכען מיטלען, ווי אַזוי פּטור צו ווערען פון אָט דעם „יאַדעשליוועץ שלים-מזל״ (האָלצמאַן). און גאָט האָט זיי געהאָלפען, עס איז זיי געראָטען אַרום און אַרום, נאָך מעהר ווי זיי האָבען געוואָלט. נישט נאָר האָבען זיי בעדאַרפט פועל׳ן ביי ראַפאַלעסקאָן, ער זאָל מיט זיי מיטפאָהרען אין׳ם גאָל־דענעם לאַנד; ראַפאַלעסקאָ אַליין, דערהערט, אַז זיי קלויבען זיך קיין אַמעריקאַ, האָט ער כמעט אָנגעשלאָגען זיך צו זיי, אַז ער וויל מיט זיי מיטפאָהרען. די ברידער שוואַלב זענען געוועזען אויפ׳ן זיבעטען הימעל: „דער יאַט איז טאַקי, אַפּנים, רעכט פערקנאַקט אין אונזער

דורבאַטש!״ — אַזוי האָבען די דאָזיגע ברידער אָבגע׳פסק׳ענט צווישען זיך. שוטים! זיי האָבען ניט געוואוסט, ווען זיי האָבען דערמיט צו פערדאַנקען. זיי האָבען ניט געוואוסט, אַז די אייגענע בריינ-דעלע קאָזאַק, וואָס האָט געטרופען קיין ניו-יאָרק זייער שוועסטער די פרימאַדאָנאַ, האָט געצויגען אַהין אויך ראַפאַלעסקאָן דערמיט, וואָס דאָרט געפינט זיך אַצינד זיין געליבטע, דעם חזנ׳ס טאָכטער פון האָלענעשטי. און די ברידער שוואַלב האָבען אָבגעשמועסט, אַז וויבאַלד מע קומט צו פאָהרען קיין אַמעריקאַ, אַזוי שטעלט מען אַוועק „פיער שטעקענס״ — און גע׳פטר׳ט איין עסק. דערוויל דאַרף עס נאָך זיין בסוד-סודות, קיין פויגעל טאָר דערפון ניט וויסען.

פערשטעהט זיך, אַז דער סוד איז ניט פאַר אַלעמען. פאַר וועמען עס דאַרף זיין אַ סוד, און פאַר וועמען ניט. למשל פאַר מיסטער קלאַמער איז ביי ניסעל שוואַלב, ווי מיר ווייסען, בכלל נישטאָ קיין סוד. מיסטער קלאַמער איז געווען דער ערשטער, וואָס איהם האָט ניסעל שוואַלב פערטרויעט דעם דאָזיגען גלענצענדען פלאַן. מיסטער קלאַמער האָט איהם אויסגעהערט, ווי זיין שטייגער איז, מיט צו-געמאַכטע אויגען און גלעטענדיג מיט פיער פינגער זיין הערצל-באָרד. און אַז יענער האָט געענדיגט, האָט איהם מיסטער קלאַמער געזאָגט, אַז פאַר איהם איז דאָס כלל ניט קיין נייעס, ער ווייסט עס פון לאַנג, און אַז ער האָט קעגען דעם שדוך גאָרנישט וואָס אויסצוזעצען, בלתי נאָר איין זאַך, אַז מע טאָר נישט פערלאָזען אין דער לאַנגער באַנק, איינס-צוויי-דריי, ווי זאָגט דער אייגעלשמען: „סלאָוו אַט סטאַרט פאַסט אַט ענד״. מע דאַרף זעהען וואָס גיכער קודם ברעכען טעלער, און טאַקי באַלד, און טאַקי שוין שטעלען אַ חופּה, וועט זיין אָלל-רייט. וואָרום אָט די חברה פייפערס (דאָס מיינט ער אַקטיאָרען) זענען אַ פאָלק, וואָס פי-פו-פאַ!

מיסטער קלאַמער האָט אַרויסגענומען די פיער פינגער פון זיין הערצל-באָרד און האָט אַ מאַך געטאָן מיט זיי אין דער לופטען דריי מאָל הין און צוריק — צו בעווייזען, וואָס די חברה פייפערס זענען.

דיזעלבע מיינונג פון שטעלען אַ חופּה איז געווען אויך זייער דריטער קאָמפּאַניאָן, דער לאָמזשער חזן, מיט וועלכען ניסעל שוואַלב האָט זיך פערשלאָסע אונטען אין קעלער בעזונדער אין אַ חדר און בסוד-סודות איבערגעגעבען איהם דעם גאָלדענעם פלאַן. און מחמת דאָס דאָזיגע חדר איז געווען די „קיטשען״, וואו די לאָמזשער חזנ׳טע האָט

סאַמע געקאָכט „דינער", איז דאָס שוין פּאַר דער חזנ'טע אויך געווען אויס געהיימניס, אויס סוד, און דעם חזנ'ס קינדער, דאָס גאַנצע מוזיקאַלישע געזינדעל, אַלע האָבען אַרויסגעקוקט, ווען ווערט מען ברעכען טעלער און ווען ווערט מען שטעלען חופּה?

נאָר איין מענש האָט פון דעם אַלעם נישט אָנגעהויבען צו וויסען. דאָס איז געווען לעאָ ראַפּאַלעסקאָ. איהם איז אַפילו אויף די געדאַנקען נישט געקומען, וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך. זיין קאָפּ און זיין האַרץ זענען געווען דאָרטען, וואו דעם חזנ'ס טאָכטער, די איצט בעריהמטע ראָזע אָדער ראָזאַליע ספּיוואַק, צו וועלכער ער שטרעבט מיט אַלע כחות, וועלכע ער זעהט אין חלום ביינאַכט און בייטאָג אויף דער וואָהר, צוליעב וועלכער ער האָט זיך בעשלאָסען אַוועקוואַרפען אויפ'ן טויטען-בעט זיין אַלטען גוטען פריינד האָלצמאַן, וואָס האָט זיך מפקיר געווען צוליעב איהם, און זיין שוועסטערל, וואָס איז איינגעגאַנגען ווי אַ ליכט, נישט געקאָנט זיך אַפילו געזעגענען מיט איהם... אַך! וואָס פאַר מיאוסע מעשים ער האָט אָבגעטאָן אין דער לעצטער צייט — ער קאָן זיך עס גאָר ניט מוחל זיין.

און ליגענדיג איצט ביי זיך אָט דאָ איינער אַליין אויף זיין וויעגבעטעל אין שיפסקעבין, וואו ער הויבט אָן ביסלעכווייז קומען צו זיך, טראַכט ער זיך: „ווי אַזוי האָט ער געקאָנט אַזוי נידעריג פאַלען, אַזוי מיאוס בעגעהן זיך מיט די סאַמע נאָהענטע גוטע פריינד, פּראָסטע אומשולדיגע מענשען?"...

ווי אַ טרויעריגער קאַליידעסקאָפּ, ווי אַ פּאַנאָראַמע פון אַלערליי בילדער, איינס שוואַרצער פונ'ם אַנדערן, געהט איהם דורך פאַרביי דאָס גאַנצע לעבען זיינס ביז אַהער, און ער זעהט ניט פאַר זיך כמעט קיין איין לויטערען פּונקט, ניט איין פּינטעלע אַ ליכטיגס. דורכאויס פינסטער, דורכאויס נידערטרעכטיג, דורכאויס פערברעכען, פערברעכען: דעם טאַטען בע'גנבעט... פון דער היים אַנטלאָפען... די מאַמע גע'הרג'עט... האָלצמאַנען אָבגעליגנערט... זלאַטקען אָבגענאַרט, מיאוס אָבגענאַרט, זיך פערשטעלט פאַר אַ ברודער, איהר צוגעזאָגט ליעבע, צובראָכען אַ יונג אומשולדיג האַרץ... און איצט פאָהרט ער אין אַ ווייט אומבעקאַנט לאַנד אויף שטענדיג, אויף אייביג! ניין. ער איז נידעריגער פון נידעריג. ער איז ווערט, מע זאָל איהם פיינט האָבען, און ער האָט זיך פיינט אין דער מינוט, און ער שלאָגט זיך על-חטא, און ער איז זיך אַליין נמאס, נמאס ומאוס! „אוי, דער קאָפּ! דער קאָפּ!"

—אַלץ דער קאָפּ ?...

אַזוי פרעגט איהם אַ קענטליכע שטימע, א שטימע פון אַ פרוי, וואָס זיצט איבער זיין בעטעל, האַלט די האַנד אויף זיין שטערן, גלעט איהם און שאַרט איהם די צעוואָרפענע האָר פונ׳ם קאָפּ אַרויף און קוקט איהם אין די אויגען אַריין אַזוי וואַרעם, אַזוי ליעב און אַזוי פריינדליך. ווער זאָל דאָס זיין? ער דערפיהלט אַ ריח פון פודער און פּאַרפומען, בעקאַנטע פּאַרפומען. ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז דאָס איז הענריעטאַ שוואַלב. ער עפענט אויף איין אויג, דאָס אַנדערע אויג און דערזעהט פאַר זיך נאָהענט אַ בעקאַנט ווייס אָנגעפּודערט פּנים מיט רויטע אָנגעפאַרבטע ליפּען. יאָ. דאָס איז הענריעטאַ שוואַלב. דאָס ווייסע אָנגעפּודערטע שמעקענדיגע פּנים איז נאָהענט, גאַנץ נאָהענט צו זיין פּנים. איהרע אויגען קוקען איהם טיעף אין די אויגען אַריין. און די רויטע שטאַרק אָנגעפאַרבטע ליפּען שעפּטשען איהם שטיל פון דער נאָ-הענט: „טייערער! שענער! טייערער!״...

אין דער מינוט ווערט אַלץ פערגעסען. פערגעסען, אַז ער האָט זיך נאַר-וואָס געשלאָגען על-חטא. פערגעסען אַפילו, וואוהין און צו-ליעב וועמען ער פאָהרט און וואו ער איז. און ווער ער איז. און ער הערט זיך צו, ווי די האַנד גלעט איהם, און ווי די אויגען קוקען אויף איהם, און ווי די ליפּען שעפּטשען איהם: „שענער! טייערער!״— נאָך אַ מינוט — און ער נעמט זי אַרום מיט זיינע הענד. נאָך אַ מינוט — און איהרע רויטע ליפּען בויגען זיך צו איהם נאָך נעהענטער און גיסען זיך צונויף מיט זיינע ליפּען און ווערען פערשטאָרבען אין אַ לאַנגען-לאַנגען קוש.

עס איז צו מורא האָבען, אַז דער דאָזיגער קוש וועט אונזער העלד ניט אָבלויפען גלאַט. דאָס איז געווען אויב ניט קיין אויס-בערעכענטער קוש, אַ קוש פאַר עדות, וואָרום וואָס דען זענען פון יענער זייט טיר גראָד אין דער צייט אויסגעוואַקסען דריי פּאַרשוינען: גיסעל שוואַלב, מיסטער קלאַמער און דער לאָמזשער חזן?...

קאַפּיטעל צוויי און צוואַנציג

אַמעריקאַ! אַמעריקאַ

פון אַלע פּאַסאַזשירען, וואָס זענען אָנגעקומען דעם דאָזיגען טאָג קיין ניו-יאָרק מיט'ן שיף „אַטלאַנטיק”, האָט זיך קיינער אַזוי ניט גע-שטופּט בעצייטענס צום אַרויסגאַנג, קיינער האָט זיך אַזוי ניט געער-גערט, קיינער איז ניט געווען אַזוי אויפגערעגט-נערוועז, אַזוי אומגליק-ליך משוגע, ווי אונזערע אחינו בני ישראל. און דאָס איז גאַנץ גרינג צו פערשטעהן: דער גרעסטער טייל פון די יודישע פּאַסאַזשירען זענען דאָך פון דעם מין, וואָס מע רופט עס „עמיגראַנטען”. דאָס זענען דאָך מענשען, וואָס קומען קיין אַמעריקאַ צו געפינען דאָ אַ נייע היים, אָנ-שטאָט יענע אַלטע היים, וואָס האָט זיי אַזוי מיאוס בעהאַנדעלט און אַזוי אונערבאַרעמליך אַרויסגעוואָרפען... און זיי קוקען אַרויס אויפ'ן לאַנד, ווי אויף משיח'ן. און זיי שלאָגען זיך צונויף אַלע ווי די שאָף. דאָס האַרץ קלאַפּט. דער פּולס שלאָגט הונדערט צוואַנציג. „רבונו של עולם, ליעבער גאָט! וואָס ערוואַרטעט זיי דאָ, אינ'ם דאָזיגען געבענש-טען לאַנד???”...

זעלטען-זעלטען ווער פון זיי עס האָט ניט אין ניו-יאָרק אַ זוהן אָדער אַ טאָכטער, אַ מאַן אָדער אַ ווייב, אַ קרוב, אַ גואל, אַ פריינד, אַ בעקאַנטען, וואָס וואַרט אויף זיי ביים ברעג און איז גרייט „אַראָב-צונעמען” זיי פון שיף, אום צו פערגרינגערן זיי דעם פּיין, וואָס מע האָט אויסצושטעהן אויף דער ערשטער סטאַנציע, וואָס מע רופט עס דאָרט מיט אַ שענעם נאָמען: „טרערען-אינזעל”.

פּאַר יודישע עמיגראַנטען איז דאָס אַ מין אָבקומעניש, אַ חבוט-הקבר, אַ שטיקעל פּאַר-גיהנם, וואו זינדיגע מענשען מוזען דורכליי-טערן זייערע נשמות, בכדי זיי זאָלען קאָנען נאָכדעם אַריינקומען אין

גן-עדן. אַמאָל האָט דאָס דאָזיגע פּאַר-גיהנום געהייסען „קעסעל-גאַרדען״. היינט הייסט עס „עליס איילאַנד״. דער נאָמען האָט זיך געביטען, אָבער די צרות מיט די ליידען, די זיפצען מיט די טרערען, די בזיונות מיט די שפיכות-דמים זענען געבליבען דיזעלבע און וועלען מסתמא בלייבען מיט׳ן איבערשטענס הילף אויף ווייטער אויך דיזעלבע, כל-זמן מענשען וועלען געוועלטיגען אויף מענשען, כל-זמן מענשען וועלען אַרויסבעוויזען פון צייט צו צייט, אַז אין זיי געפינען זיך נאָך סימנים פון חיות...

* *

*

צווישען אַלע איבעריגע פּאַסאַזשירען, וואָס זענען אַרויס אויפ׳ן אויבערדעק אָנקוקען דאָס גאָלדענע לאַנד דערוייל פון דערווייטען, זענען געווען אויך די בלאָנזענדע אַרטיסטען פון אונזער נע-ונד׳נער טרופּע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ״. אַ פּערגעניגען געווען אָנצוקוקען די דאָזיגע טרופּע פריילינכע עמיגראַנטען, וואָס האָבען זיך אויסגעפּוצט, יעדער נאָך זיין גוסט און נאָך זיין שטאַנד, צוגעגרייט זיך מקבל פּנים זיין „די גאָלדענע מדינה פון קאָלומבוסען״, ווי עס געהער צו זיין, פייערליך, יום-טוב׳דיג.

די ברידער שוואַלב האָבען זיך אָנגעטאָן אין זייערע שענסטע יום-טוב׳דיגע קליידער, פריהער זיך גוט „אַרומגעשייווט״, נישט איבערגעלאָזט קיין סימן פון געוואוקס אויפ׳ן פּנים — ווער מיר באָרד? וואָס מיר וואָנסעס? גלאַט און ריין, ווי אַ טעלער. און דאָך האָבען ביידע ברידער געהאַט פערשידענע פּנימ׳ער. איינער (ניסעל) האָט אויסגעזעהען, ווי אַ דייטש אַ קאָלבאַסניק אינ׳ם הייליגען זונטאָג, און דער אַנדערער (איזאַק) איז מעהר געווען עהנליך צו אַ רוסישען קאַפּראַל, וואָס איז נאָר-וואָס אַרויס פון דער דיענסט און געגעבען זיך דאָס וואָרט ניט טרינקען מעהר קיין בראָנפען, נאָר ביער.

דערפאַר האָט אָבער מיסטער קלאַמער אַריבערגעשטייגט זיי ביידע. ער האָט דאָס אַ ביסעל צוקעמט זיין הערצל-באָרד רעכטס און לינקס, עפּיס גאָר מעשה סקאָבעליעוו. דאָס שניי-ווייסע העמד מיט׳ן ווייסען שניפּס אונטערן שטאַרק אויסגעשעניטענעם סמאָקינג האָבען איהם בעדאַרפט צוגעבען חן פון איין אמת׳ען דזשענטעלמען, ווען ער זאָל נאָר ניט געווען האָפען דעם אָבבליק פון איין אָבערקעלנער אין אַ

גרויסאַרטיגען האָטעל. דורכגעהענדיג אין שפּיגעלדיגען „רייבינגרום“, האָט ער געחאַפּט אַ קוק אויף זיך אין שפּיגעל, געבליבען שטעהן אַ ווײַלע, ווײַזט אויס, גאַנץ צופרידען. ער איז געווען איבערצייגט, אַז אויפ׳ן גאַנצען שיף איז ער אויב ניט דער שענסטער מאַנספּאַרשוין. און פערקעהרט, לאָמיר זעהען, וואָס וועט זאָגען ניו-יאָרק? אפשר איז אין אַמעריקאַ דאָ שענערע פון איהם, און אפשר ניין?... מיסטער קלאַמער האָט זיך ניט געקאָנט אײַנהאַלטען, ער זאָל ניט אַ זאָג טון צו זיך אַליין מיט זעהר אַ בעשיידען שמייכעלע:

— מיסטער קלאַמער! איהר זענט אָלל-רייט...

גאַנץ אַנדערש איז דאָס געווען מיט׳ן פּערטען שותּף פון דער דאָזיגער קאָמפּאַניע. מיר רעדען פון׳ם לאָמזשער חזן. דער לאָמזשער חזן, חאָטש ער איז שוין לאַנג פון פּוילען און חאָטש ס׳איז נישטאָ ביי איהם קיין זכר פון קיין פּאות, און אויב איהר וועט מיר צוזאָגען, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען, וועל איך אײַך דערצעהלען אַ סוד, אַז ס׳איז אַ סברה, אַז אַפילו דאָרט, וואו עס הויבט זיך אָן ביי איהם באָרד... נאָר למאי זאָלען מיר רעדען לשון-הרע? קורץ, ער האָט אַרויסבעקומען זיין אַלטע חזנישע שבת׳דיגע קאַפּאָטע מיט׳ן זיי-דענעם בייגאַרטעל. די וועסטע האָט ער פערשפּיליעט ביז אַרויף און אַ פּנים האָט ער אָנגעצויגען אויף זיך אַזאַ פּרומס, אַז ביידע שוואַלבס מיט׳ן מיסטער קלאַמער האָבען זיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטען און האָ-בען אַלע דריי אויסגעשאָסען:

— וואָס איז דאָס?

— אַמעריקאַ! — האָט זיי אָבגעענטפערט דער לאָמזשער חזן מעהר ניט אַז מיט איין וואָרט און געגעבען זיי צו פערשטעהן דעם שכל: — אַמעריקאַ, פערשטעהט איהר מיך, איז ניט יוראָפּ, און ניו-יאָרק איז ניט לאָנדאָן. אַ מ ע ר י ק אַ איז אַ לאַנד מיט אַ ממה-נפשך: ביזט דו אַנ׳אַרטיסט — ביזט דו אַנ׳אַרטיסט. ביזט דו אַ חזן — ביזט דו אַ חזן. האָט איהר עס צוקייעט?

אויב זיי האָבען עס צוקייעט אָדער ניט — דאָס ווייסט מען ניט. נאָר דער לאָמזשער חזן איז געגאַנגען מיט אַ פּראַקטישען דרך: ביז וואַנען זיינע קינדער וועלען אַמאָל אָנהויבען פּערדיענען געלד אין אַמע-ריקאַ, ביז וואַנען די חברה אַרטיסטען וועלען אַמאָל אָנהויבען שאַרען גאָלד אין דער גאָלדענער מדינה, וועט ער דערווייל חאַפּען אַ דאַווען ביים עמוד (עס געהט צו ימים נוראים) טאָקי פאַר זיינע לאַנדסלייט,

די לאָמזשער יודען, וואָס האָבען איהם אַרויסגערופען אַהער מיט זייער מוזיקאַליש געזינדעל. דאַנקען גאָט, ער פיהלט זיך נאָך אין כח. ער האָט אויפ'ן ים ניט פערלוירען גאָרניט פון זיינע כלים. פערקעהרט. די נסיעה אויפ'ן שיף, פיהלט ער, האָט איהם, אדרבה, נאָך דורכגעלויטערט אַ ביסעל די שטימע, און עס קיצעלט איהם שוין אין האַלז, און עס גאָרגעלט זיך איהם, און עס זינגט זיך איהם דעם גאַנצען פריה-מאָרגען, פון זינט מע האָט אָנגעהויבען אַרויסצוזעהען פון דערווייטען דאָס לאַנד. מיט איינעם וואָרט, דער לאָמזשער חזן האָט דערפיהלט דעם חזן, האָט ער זיך אָנגעטאָן, ווי אַ חזן, און אַרויפגעצויגען אויף זיך דעם חזנישען פנים, ווי עס פאַסט פאַר אַ חזן צו די ימים נוראים.

אויך די חזנטע האָט זיך אָנגעטאָן יום-טוב'דיג. אויבען, אויפ'ן געלען פאַריק, אַ זיידענע פאַטשיילע, פערבונדען מיט צוויי שפיצען, נאָר ביידע אויערן אַרויסגעשטעלט, מע זאָל זעהען, ערשטענס, די זיל-בערנע-פערגאָלדעטע אוירינגלעך, וואָס באָמבלען זיך ביי איהר פון נאָך דער חתונה אָן, און, צווייטענס, פאַרוואָס זאָלען ניט אַרויסשטעקען חאָטש אַ ביסעל איהרע אייגענע בלאָנדע האָר? זי ווייסט דען, וואָס פאַר אַ לאַנד אַמעריקאַ איז? ווער ווייסט, וואָס געהט דאָרטען מעהר אָן: צי צניעות, צי חציפות? אפשר דאַרף מען דאָרט ביידע זאַכען? אַ קשיא אויף אַמעריקאַ?...

דערפאַר זענען אָבער זייערע קינדער, דאָס מוזיקאַלישע געזינ-דעל, געוועזן אויסגעקליידט גאַנץ אייראָפּעאיש. אַלע, פונ'ם גרעסטען ביז'ן קלענסטען, זענען זיי געגאַנגען אָנגעטאָן קינדערש: האַלבע הויז-לעך, גראָבע פאָלקעס, קורצע ווייטיקלעך און קליינע קאַפּעלישלעך אויף די לאַנגע האָר. קורצע הויזלעך און לאַנגע האָר האָבען געטראָגען אַלע בעריהמטע „וואונדער-קינדער": הובערמאַן, און פידעלמאַן, און גרישאַ סטעלמאַך, אַזוי לאַנג ביז ס'איז נאָר געווען מעגליך צו בעהאַלטען די באָרד און וואָנסעס, וואָס צו אַ געוויסער צייט הויבען זיי אָן, ווי ס'איז בעוואוסט, צו שפּראָצען און צו וואַקסען מיט רוחות, חאָטש גאָלט זיי, חאָטש שניידט זיי, חאָטש טוט זיי וואָס איהר ווילט!

ווער-ווער — נאָר דאָס מוזיקאַלישע געזינדעל איז געווען צופרי-דען מיט דער דאָזיגער נסיעה מעהר פון אַלעמען. זיי האָט ערוואַרטעט אין דער גאָלדענער מדינה דאָס, וואָס קיינעם ניט. אַז מע האָט זיי אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, אַז מע זעהט שוין אַרויס דאָס לאַנד, זענען זיי אַרויס אַלע אויפ'ן אויבערדעק, זיך אַרומגענומען אַלע, פערלייגט

אַ האַנד אויף אַ האַנד, און אַלע אינאיינעם האָבען זיי, גלייך ווי ס׳איז ביי זיי געווען אָבגעשמועסט פון פריהער, אויסגעצויגען איין אַמעריקאַ-ניש ליעדעל צום טאַקט פון די ווערטער, וואָס האָבען שוין איצט גע-קלאַפּט מיט ווינציגער צאָרן, נאָר מיט מעהר ריטם:

אַמע-רי-קאַ! אַמע-רי-קאַ!....

קאַפּיטעל דריי און צוואַנציג

רוהיג איז דער ים

רוהיג איז געווען דער ים ביי די ברעגעס פון אַמעריקאַ, בעת דאָס שיף איז שוין געווען ניט ווייט פון ניו־יאָרק. ניט שטיל, נאָר רוהיג.

דער צופייזערטער ים, אַז ער בערוהיגט זיך, אָטעמט ער אָב, ווי אַיין איינגעמאַטערטע ריזיגע חיה. גרויס איז דער ים, ווען ער צושפּיעלט זיך און צופלעסקעט זיך מיט אַלע זיינע וועלען. שען איז דער ים, ווען ער בערוהיגט זיך. מאַיעסטעטיש שען, נאַטירליך שען.

אַ שלל פון פאַרבען, אַלערליי פאַרבען, וועלכע עס פערמאָגט נאָר די מילדע נאַטור, האָבען זיך אין איהם איצט אָבגעשפּיגעלט צו דערפרעהען דאָס אויג פון די אויפגעלעבטע פּאַסאַזשירען, צו בעלוינען זיי פאַר זייערע אַנגסטען, וואָס ער האָט זיי פערשאַפען אין די עטלי־כע שווערע טעג פון דער שווערער נסיעה. און פול זענען געוואָרען אַלעמענס הערצער מיט דאַנקבאַרקייט צו דער געטליכער נאַטור און מיט בעגייסטערונג צו דער אייביגער מעכטיגקייט, וואָס האָט בעשאַ־פען אַזאַ גרויסע, אַזאַ שענע, אַזאַ ליעבע, זיסע וועלט. זיי האָבען מוחל געווען דעם ים, מוחל געווען מיט׳ן גאַנצען האַרצען, און האָ־בען אויסגעשאָטען אַלע ווידעראַמאָל אויפ׳ן אויבערדעק פון שיף, ווידעראַמאָל גענומען בעטראַכטען און בעוואונדערן גאָטס ווערק, ווי־דעראַמאָל געווען קאָנטעט, אויפגעלייגט און צופרידען, גלייך ווי גאָר־ניט געווען.

נאָר אויב די אַלע פאַרשוינען, וואָס אויפ׳ן שיף, זענען מיט זייער צוקומען נאָהענט צו די ברעגעס פון ניו־יאָרק געווען צופרידען, דאַרפען מיר זאָגען אויף דעם יונגען פּאָרעל, וואָס איז געשטאַנען אויפ׳ן אויבערדעק געאַרעמט, האַרט איינס נעבען דאס אַנדערע, אַז

דאָס איז געווען אַ גליקליך פּאָרפּאָלק, אויב ניט דאָס גליקליכסטע פּאָרפּאָלק אויפ'ן שיף. יעדענפאַלס, אַזוי האָט דאָס אויסגעזעהען. און שען איז געווען דאָס פּאָרעל, שען און יונג און פריש און געזונד און גליקליך. אַ סך אויגען האָבען געקוקט אויף זיי און מקנא געווען. אַ גליקליך, גליקליך פּאָרעל!

ווער איז געווען דאָס יונגע פּאָרעל? פערשטעהט זיך, אַז ניט קיין אַנדערע, נאָר די פּרימאַדאָנאַ שוואַלב מיט איהר געליעבטען לעאָ ראַפּאַלעסקאָ. צי איז ראַפּאַלעסקאָ געווען גליקליך — ווייסען מיר ניט, נאָר אַז הענריעטאַ איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל — דאָס איז געוויס.

גליקליכע, גליקליכע הענריעטאַ — זי האָט זיך עס דערלעבט! אַזאַ צייט געווען אויפ'ן געיעג, זיך נאָכגעיאָגט נאָך דעם דאָזיגען שענעם בחור פון דעם ערשטען טאָג אָן, וואָס זי האָט איהם דער־קענט אין לעמבערג, ביז דער סאַמע לעצטער צייט אין לאָנדאָן. און ערשט דאָ, אויפ'ן שיף, איז איהר געראָטען, זי האָט איהם געפּאַקט — ער איז איהרער, ער איז איהרער!...

וואָס פאַר אַ נצחון דאָס איז — דאָס ווייסט נאָר זי אַליין, און ווייטער קיינער ניט. אין איהרע אויגען האָט אָבגעשטראַהלט דער דאָ־זיגער נצחון. איהר פּנים האָט געשיינט פון גליק, פון העכסטען גרעס־טען גליק. אַלע איהרע גליעדער האָבען געשריגען אין איין קול: „זעהט איהר אָט דעם שענעם בחור מיט די גוטע מילדע אויגען, מיט די בלאָנדע שענע לאָקען — גיט איהם נאָר נישט קיין עין-הרע — ער איז מיינער! מיינער! מיינער!“...

און זי לעהנט זיך אָן אויף זיין האַנד נאָך שטאַרקער, און טו־ליעט זיך צו איהם נאָך נעהענטער, און פערקוקט איהם פון אונטען אַרויף טיעף-טיעף אין די אויגען אַריין, וויל אויסטייטשען דאָס פּיי־ערל, וואָס ברענט אין זיי, וויל וויסען, פון וועמען ער טראַכט אַצינד. פון וועמען? האַ-האַ — פון איהר מסתמא, פון וועמען דען? אַנו, זייט זיך קאָרשט מטריח, שפּאַצירט זיך דורך פון איין עק שיף ביז'ן אַנדערן, געהט דורך אַלע קלאַסען און געפינט נאָך אַזאַ שען מיידעל, ווי הענריעטאַ שוואַלב, מיט אַזאַ ווייס פּנים, מיט אַזעלכע קאַרשען-ליפּען, מיט אַזוינע שיסענדיגע אויגען, וואָס קוקען כלומרשט קורצזיכטיג, מיט אַזוינע פּערלדיגע צייהנדלעך, וואָס אַז זי לאַכט, זענען דאָך אַלע מאַנסבילען נאָך איהר די כפּרה! אַנו, געפינט נאָך

איינע דאָ, אויפ׳ן שיף, וואָס ס׳זאָל ליגען אַזוי עלעגאַנט אויף איהר דאָס קלייד, וואָס איהרע האָר זאָלען זיין אַזוי גרויסאַרטיג פּערקעמט, וואָס דאָס היטעלע זאָל זיין אַזוי צוגעפּאַסט צו די האָר, וואָס דאָס קעלנערל זאָל אַזוי אַרומנעמען דאָס העלזעל, וואָס דאָס הענטשקעלע זאָל אַזוי אַרומנעמען דאָס הענטעל? היינט וועֶר פּערמאָגט איהר שמוק? איהרע שטיינער?

אַך, עס קאָן זיין, אַז דאָ פאָהרען אויפ׳ן שיף דאַמען, וואָס פּערמאָגען אפשר בעסערע שטיינער. למשל, אָט אַיענע הויכע דאַרע טרוקענע ענגלענדערין מ׳ט די גאָלדענע צייהן טראָגט אויף זיך שמוק — הענריעטאַ מעג זיך עס ווינשען פּערמאָגען חאָטש האַלב: אויפ׳ן האַלז — פּערעל, אין די אויערן — שמאַראַגדען, אַ מעדאַליאָן — פון שמאַראַגדען, אויף אַלע פינגער — ברילּיאַנטען, סאַפּירען, רובינען און שמאַראַגדען, שמאַראַגדען! נאָר וואָס פאַר אַ פּנים האָט די דאַמע אַליין? משטיינס געזאָגט! ווי זעהט עס אויס אויף איהר? וואָס פאַר אַ חן דאָס האָט? ווען זי, הענריעטאַ, אַ שטייגער, טוט אָן אויף זיך אָט די שמאַראַגדען. אָ! זי וועט שוין אָבער האָבען שמאַראַגדען. זי וועט שוין האָבען. לאָזען זיי שוין נאָר קומען אין דעם אַמעריקאַ. לאָזען זיי זיך נאָר אַרומקוקען, וואו זיי זענען אין דער וועלט. לאָז נאָר ראַפאַלעסקאָ זיך בעווייזען אויף דער סצענע... לאָז ער אָקאָרשט אָבשפּיעלען עטליכע פיינע גאַסטראָלען, לאָז נאָר דאָס פּובליקום דערזעהען, וואָס פאַר אַיין אוצר דאָס איז, — וועט שוין דע־מאָלט זיין ברילּיאַנטען מיט סאַפּירען, מיט רובינען, מיט שמאַראַגדען...

— געפעלט דיר אַ ביסעל שמאַראַגדען?

הענריעטאַ טוליעט זיך צו ראַפאַלעסקאָן און לאָזט ניט אַראָב פון דער ענגלענדערין איהרע כלומרשט־קורצזיכטיגע אויגען.

— וואָסערע שמאַראַגדען? — פרעגט ראַפאַלעסקאָ.

— בלינדער יאָץ! חאַ־חאַ, דו זעהסט ניט?

ניין. ער זעהט ניט. ניט קיין ענגלענדערין, ניט קיין שמאַראַגדען. ער קוקט גאָר ניט אפילו אַהין, וואו זי ווייזט איהם אָן. אַ פּערטראָגענער מלאך דאָס איז, חאַ־חאַ!

הענריעטאַ צולאַכט זיך, ניט ווייל ס׳איז דאָ וואָס צו לאַכען, נאָר צוליעב דעם, זי זאָל בעווייזען אַיין איבעריגען מאָל איהרע פּע־רעלדיגע צייהנדלעך. און זי קוקט אויף ראַפאַלעסקאָן מיט איהר נייעם קוק, וואָס זי האָט ניט־לאַנג אַיינגעשטודירט אַקעגען שפּיגעל.

דעם דאָזיגען קוק האָט זי געגאַשט אין לאָנדאָן גאָר אין דער לעצטער צייט פון אַ קורצזיכטיגער דאַמע מיט אַ לאָרנעט. יענע דאַמע האָט איהר אויסגעזעהען רייצענד, בעת זי האָט שטאַרק קורציכ־טיג געקוקט דורכ׳ן לאָרנעט, האַלב-צונויפגעמאַכט די אויגען און אינ־גאַנצען צונויפגעצויגען די ברעמען. הענריעטאַ האָט באַלד איבערגענו־מען די דאָזיגע פּאָזע. זי האָט זיך אַוועקגעשטעלט אַקעגען שפּיגעל, האַלב-צונויפגעמאַכט די אויגען און אינגאַנצען צונויפגעצויגען די ברע־מען — און פון דעמאָלט אָן איז אַוועק אַ גאַנג.

— יענטעל, וואָס איז מיט דיר? — האָט זי דער ברודער איזאַק איינמאָל אַ חאַפּ געגעבען אויג אויף אויג.

— וואָס איז דען, איציק?

— וואָס קאָטשעבורעסט דו עס עפּיס פּלוצים מיט די אויגען, אַז דו קוקסט?

הענריעטאַ איז רויט געוואָרען, אָבגעשיקט דעם ברודער אין דער ערד אַריין און האָט שוין אָבער אַנדערש ניט געקאָנט קוקען, נאָר ווי יענע קורצזיכטיגע דאַמע מיט׳ן לאָרנעט.

עס איז געווען אַ צייט — און גאָר נישט לאַנג איז דאָס געווען — וואָס ראַפּאַלעסקאָ איז נאָך ניט געווען איהרער, ווייט ניט איהרער. עס איז איהר געשטאַנען אויפ׳ן וועג זלאַטקע. אָט דאָס קיי-און-שפּייענדיגע מיידעל מיט׳ן שפּיצעכיגען נעזעל. הענריעטאַ אַליין האָט נישט אַרויס־געזעהען גאָרנישט, נאָר דער ברודער איזאַק און דער ברודער ניסעל האָבען איהר געעפענט די אויגען... צו שטאַרק ברענען ביי איהר די אויגען, אַז זי דערזעהט איהם. צו רויט ווערען ביי איהר די בעקלעך, אַז ראַפּאַלעסקאָ קוקט אויף איהר, און צו אָפט בלייבען זיי איבער אַליין אינצווייען... דערויף האָט זי אויפמערקזאַם געמאַכט איהר ברו־דער איזאַק. איינמאָל האָט ער איהר געזאָגט: „קום, דורבאַטש, וועל איך דיר עפּיס ווייזען"... און ער האָט אָנגענומען הענריעטען פאַר אַ האַנד און האָט זי צוגעפיהרט צו דער טיר און געהייסען איהר אַריינ־קוקען דורכ׳ן לעכעל פונ׳ם שליסעל. נאָר דאָס, וואָס הענריעטאַ האָט דערזעהען, איז געווען פונקט דער היפּך פון דעם, וואָס איהר ברו־דער האָט געמיינט. זי האָט דערזעהען ראַפּאַלעסקאָן אַרומגעהן מיט איין אָנגעבויגענעם קאָפּ הין און צוריק מיט גרויסע שפּאַנען איבערן צימער, די הענד פערשטעקט אין די קעשענעס, און דאָס קיי-און-שפּייענדיגע מיידעל מיט׳ן שפּיצעכיגען נעזעל איז געזעסען אויף אַ שטוהל און האָט

געוויינט ... „איהר ברודער — האָט ער נאָכדעם געזאָגט פאַר זיי — איז מסוכן קראַנק. דער דאָקטאָר זאָגט, אַז האָלצמאַן איז געפעהרליך" ... „אַ תירוץ פאַר די בענשליכט, — האָט געדרונגען איזאַק שוואַלב, וואָס האָט נאָכגעקוקט נאָך זיי, ווי אַ רעכטער שפּיאָן. — אַז דער ברודער איז געפעהרליך, דעריבער דאַרף די שוועסטער זיצען ביי אַ פרעמדען בחור אויפ'ן שויס און וויינען מיט טרערען?"... — „דו לייגסט, ווי אַ הונד!" — האָט איהם העניריעטאַ אַ וואָרף געטאָן אין פּנים אַריין און אַ קלאַפּ געגעבען מיט דער טיר. און פונדעסטוועגען איז איהר דער וואָרעם אַריין טיעף אין האַרצען און געטאָטשעט-געטאָטשעט שטילערהייד. און אַ פייערל האָט געברענט אין האַרצען, אוי, געברענט-געברענט! ... דאַנקען גאָט, אַרויס פון דעם גיהנם. איצט איז זי מיט איהם אַליין. איצט איז ניטאָ מעהר קיינער אויפ'ן וועג. קיינער, קיינער! ...

דאָס ערשטע, וואָס וועט זיין, אַז זיי וועלען קומען קיין ניו-יאָרק — אַזוי האָט אָבגעפּסק'ענט ביי זיך העניריעטאַ — איז אָבפאָטאָגראַפירען זיך מיט איהם אינצווייען אין פערשידענע פּאָזען. פּאָזע נומער איינס: זיי געהען ביידע אויפ'ן שפּאַציר. פעסט געאַרעמט. ער — אין זיין עלעגאַנטען גרויען אויבערראָק. זי — מיט אַ באָאַ אויפ'ן האַלז, דאָס היטעלע אויף אַ זייט ... פּאָזע נומער צוויי: זיי זיצען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע ביי אַ קיילעכיג טישעל. ער האַלט איהר הענטעל אין זיין האַנד און קוקט אויף איהר אַנפּאַס, וועהרענד זי האַלט האַלב-צונויפגעמאַכט די אויגען, איינגאַנצען צונויפגעצויגען די ברעמען, פונקט ווי יענע קורצזיכטיגע דאַמע מיט'ן לאָרנעט. פּאָזע נומער דריי: אויף אַ ליכטיגען פּאָן צוויי קעפּלעך, — זיין קאָפּ און איהר קאָפּ — צוגעטוליעט פעסט איינס צום אַנדערן. דאָ דאַרפען שוין איהרע אויגען זיין אינגאַנצען אָפען און קוקען אַרויף, ווי די הייליגע מאַדאָנאַ... פּאָזע נומער פיער ... נאָר ווי דערלעבט מען שוין, ווי דערלעבט מען שוין קומען קיין אַמעריקאַ!

— נאָך עפּיס ווייט צו אַמעריקאַ?

ער הערט נישט. ראַפאַלעסקאָ הערט ניט, וואָס העניריעטאַ שוואַלב רעדט צו איהם, און זי קעהרט זיך אום צוריק צו איהרע מחשבות וועגען פאָטאָגראַפירען זיך באַלד ווי זיי וועלען קומען קיין ניו-יאָרק. איהר ברודער ניסעל זאָגט אַפילו, אַז דאָס ערשטע, וואָס וועט זיין אין ניו-יאָרק, איז — שטעלען אַ חופה. ער זאָל זיך, זאָגט ער, ניט שעמען, וואָלט ער גאָך דאָ, אויפ'ן שיף, געשטעלט אַ חופה — „ער זאָל

אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס״... הענריעטאַ אָבער מיינט ניט אַזוי. הענ-ריעטען ווילט זיך זיין פריהער אַ כלה, חאָטש עטליכע וואָכען אַ כלה. וואָס האָט זי קיין צייט ניט? זי האָט אַזוי לאַנג דערויף אַרויסגעקוקט. פאַרוואָס זאָל זי זיך ניט צוטיילען אָט דעם פערגעניגען?...

— נאָך עפּיס ווייט צו אַמעריקאַ? — פרעגט זי ביי איהם נאָך אַ מאָל. נאָר ער הערט זי ניט. ער איז, אַפּנים, גאָר אויף איין אַנדער וועלט? יאָ, אויף איין אַנדער וועלט. אָט באַלד, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, איז ער דאָרטען, וואוהין ער שטרעבט אַזוי לאַנג, כמעט דאָס גאַנצע לעבען זיינס. אָט באַלד, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט ער זעהען די, וועלכע ער האָט נאָך ניט פערגעסען אויף קיין מינוט אַפּילו. ווי אַזוי וועט זיין זייער ערשטע בעגעגעניש אינ׳ם דאָזי-גען לאַנד נאָך אַזוי פיעל יאָהרען? וועט זי איהם דערקענען? ער זי וועט שוין יאָ דערקענען. ער האָט איהר בילד, וואָס די מאַדאַם טשערניאַק האָט איהם דאָ ניט לאַנג צוגעשיקט. עס ליגט ביי איהם אָט דאָ אין בוזעמקעשענע... און ער דריקט מיט דער האַנד אויף דער בוזעמקעשענע, און הענריעטאַ איז איבערצייגט, אַז דאָס מיינט מען זי. וועמען דען, אַז ניט זי?... און זי לייגט זיך אָן אויף איהם נאָך בעהענטער, גאָר נאָהענט, און פערקוקט איהם אין די אויגען, און לאַשטשעט זיך צו איהם, ווי אַ קעצעלע:

— באַלד וועלען מיר זיין אין אַמעריקאַ, ווי מיינסט דו? — פרעגט זי ביי איהם אַ דריטען מאָל און דערלאַנגט איהם מיט׳ן פינגער איבער דער נאָז און צולאַכט זיך: חאַ-חאַ-חאַ!

ראַפאַלעסקאָ שטעלט אַוועק אויף איהר די אויגען. ער ווייסט ניט, וואָס זי לאַכט. מע האָט איהם איבערגעשלאָגען סאַמע די בעס-טע געדאַנקען... אין דער מינוט האָט ער שוין גאָר גענאַט פערגעסען אָן דער, וואָס שטעהט אָנגעלעהנט אויף זיין האַנד. האָט זי איהם דערמאַנט. און ער בעטראַכט זי פון אויבען אַראָב און קלערט בעת-מעשה: „צו וואָס אָט דער פלירט?... וואָס עפּיס אַזוי שפּעט פער-ליעבט זיך אין דער דאָזיגער?... פון איין צרה אַרויס, אין דער אַנדערער אַריין״...

און גאָר ניט-ווילענדיג קומט איהם אויפ׳ן זינען ווידעראַמאָל זלאַטקע מיט איהר שטענדיג מעלאַנכאָליש אויסזעהען, מיט איהרע פערשוואָלענע אויגען פאַר געווייין. און ניט-ווילענדיג דערמאַנט ער זיך אָן האָלצמאַנס לעצטע, קוים אויסגעחריפּעטע און פערשטיקטע

וואָרטער ביים געזעגענען זיך: „אַ יתומה... נעבעך אַ יתומה"... ער וואָלט וועלען פערגעסען, קאָן ער ניט. ער וואָלט אַ בעלן געווען, אַז זיין גאַנצע פערגאַנגענהייט, אַז דאָס גאַנצע ביסעל יאָהרען פון זינט ער איז נע-ונד אויף דער וועלט זאָל בלייבען אויף יענער זייט ים, אין דער אַלטער וועלט, אַזוי אַז ער זאָל קומען אין דעם דאָזיגען נייעם לאַנד אַריין אַ פריש-געבאָרענער, אַ לויטערער, אַ ריינער, אַיין אומשולדיגער, ווי ער איז געווען אַמאָל, אַמאָל, אין זיינע ערשטע לויטערע ריינע קינדער-יאָהרען... נאָר ווי אויף צו-להכעיס פערגעסט זיך ניט, און עס קריכען אין קאָפּ אַריין דוקא די ערגסטע געדאַנקען, דוקא די טרויעריגסטע.

און בכדי אָבצוטרייבען פון זיך די דאָזיגע געדאַנקען און ביל-דער, קוקט ער אין ים אַריין. שוין ווידער קאָן ער פון איהם די אויגען ניט אָברייסען. אַלע פּאַסאַזשירען זענען ווידער אויפ'ן אויבער-דעק. ווידער שפּיגלען זיי זיך שוין אין ים. זיי קאָנען זיך שוין ווי-דער זאַט ניט אָנקוקען אין זיין פּראַכט און גלאַנץ. ניטאָ קיין ערך צו זיין גרויסקייט, ווען ער בייזערט זיך. ניטאָ קיין פערגלייכען צו זיין שענקייט, ווען ער בערוהיגט זיך.

רוהיג איז געווען דער ים ביי די ברעגעס פון ניו-יאָרק. ניט שטיל, נאָר רוהיג.

קאַפּיטעל פיער און צוואַנציג

דער לאָמזשער חזן אין טראָבעל

ווי בעוואוסט, איז דער אַריינטריט אין גן-עדן אַריין ניט אַזוי גרינג: מע מוז פריהער געלייטערט ווערען, דורכגעהן אַלע שבעה מדורי גיהנם.

ווי, להבדיל, דאָרט, אין גן-עדן העליון, אויף יענער וועלט, אַזוי איז אויך דאָ, אינ'ם גן-עדן התחתון, וואָס מע רופט עס אַמעריקאַ. נישט פאַר יעדען זענען אָפען די טויערן און נישט אַלעמען קומט אָן דאָס אַריינגעהן גלייך.

די, וואָס ווייסען פון דעם סוד, — און זעלטען ווער עס ווייסט דאָס נישט — נעמען אָן אַלע מיטלען בעצייטענס, נאָך איידער זיי פאָהרען אַרויס פון דער היים, און בעוואָרענען זיך און בעשירמען זיך מיט אַלעס, וואָס נויטיג איז. און דאָך קלאָפּט זיי דאָס האַרץ נאָך מיט וויפיעל מייל פאַר ניו-יאָרק. און עס וואַרפט זיי אין היץ און אין קעלט. און עס קלאָפּט זיי אַ צאָהן אויף אַ צאָהן. און מע גענעצט פיבעריש, און מע ציהט זיך, און מע פוצט זיך, און מע בעקוקט זיך איינס דאָס אַנדערע, און מע בעט גאָט, מע זאָל חלילה ניט געשטרויכעלט ווערען און נישט האָבען קיין טראָבעל ביים פערהער, מע זאָל גיך און געשווינד געלייטערט ווערען, דורכגעהן די שבעה מדורי גיהנם פון „טרערען-אינזעל" און אַריינטרעטען בשלום אין די טויערן פון גן-עדן, דאָס מיינט מען — אינ'ם גאָלדענעם לאַנד.

אונזערע בלאָנזענדע אַרטיסטען פון דער נע-ונד'נער טרופּע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ." האָבען זיך אויסגעלאַכט פון דער גאַנצער צערעמאָניע. אַ טייערע מציאה אַמעריקאַ! זיי וואָלטען אייך געקאָנט — זאָגען זיי — דריי מאָל אַריין און אַרויס און ווידעראַמאָל אַריין.

„נאַראָנים — זאָגען זיי — האָבען אויסגעטראַכט שווערינקייטען. קיין שום שווערינקייטען. אַבי מע איז געזונד און יונג און פריש און פריילין און מע געהט אָנגעטאָן ווי אַ מענש, און מע האָט צו בעווייזען אַ פּאָר טאָלער, און מע קאָן אָנרופען ביים נאָמען אַ פּאָר בעקאַנטע — בלאָטע שבבלאָטע!"

וואָס הערט, למשל, אַמעריקאַ אַזאַ דזשענטעלמען, ווי מיסטער קלאַמער, וואָס טראָגט אַזאַ עלעגאַנטען סמאָקינג און וואָס ענגליש איז זיין מוטער-שפּראַך? אָדער אַזאַ ריז, ווי ניסעל שוואַלב, וואָס האָט ער מורא צו האָבען? אָדער איזאַק שוואַלב? אויף אַלע עמיגראַנטען געזאָגט געוואָרען.

פון דעם אַרטיסטישען פּאַרפאָלק, ראַפאַלעסקאָ און הענריעטאַ, שמועסט מען ניט. פּאַר אַזעלכע יונגע שעינע געזונדע עלעגאַנט-געקליידעטע פּאַרשוינען זענען דאָך אָפען אַלע טירען מיט אַלע טויערן. בישטמעהר דער לאָמזשער חזן מיט זיין מוזיקאַליש געזינדעל.

בעשערט אַ מענשען יסורים! דאָס הייסט, עס וואָלט דאָ אויך אָבגעגאַנגען גלאַט. זיי זענען, דאַנקען גאָט, אַלע געזונד און שטאַרק אויף אַלע אברים און האָבען, ברוך-השם, איין אַפּעטיטעל צום עסען — הלואי וואָלטען זיי נאָר אַזוי געהאַט אַלעמאָל וואָס צו עסען. האָט זיך אָבער געטראָפען מיט'ן חזן איין אומגליק — און ער איז אַליין שולדיג אינ'ם אומגליק: ער האָט בעדאַרפט צו וויסען פריהער, אַז אַזאַ מטופל מיט קינדער, קיין עין-הרע, ווי ער איז, האָט בעדאַרפט זיך אויפצורעדען מיט זיינע קאָמפּאַניאָנען בעצייטענס, זיי זאָלען איהם בעוואָרענען מיט די עטליכע טאָלערס, ער זאָל האָבען, וואָס צו ווייזען, טאָמער טוט מען איהם אַ פרעג...

ער פערענטפערט זיך, באשר ער האָט ניט געוואוסט. ער האָט געמיינט, זאָגט ער, אַז אַמעריקאַ איז אַמעריקאַ. צום סוף איז דאָס גאָר, גאָט זאָל ניט שטראָפען פּאַר די רייד, ערגער ווי לאָמזשע. וויפיעל אָרעמע לייט, למשל, קומען אָן קיין לאָמזשע — מע זאָל זיי דאָס עמיצער פרעגען, צי זיי האָבען געלד, צי זיי האָבען ניט קיין געלד? אַ שענע זאַך!

דער לאָמזשער חזן האָט נעבאַך גוט געשוויצט, אַ סך מעהר ווי, להבדיל, ביים עמוד. שטעלט אייך פאָר, מע נעמט אַ יודען און מע טוט איהם פלוצים אין מיטען דרינען, פון דער העלער הויט, אַ חאַפּ, ער זאָל ווייזען „מאָני". וואָס פּאַר אַ „מאָני"? טאָלערס מיינען

זיי. אַמעריקאַנער דאָללאַרס. ענגלישע פונטען מאַכט אויך נישט אויס. און אפילו רוסישע רובעלס, זאָגען זיי, איז אויך אַ מטבע. אַבי די מטבע זאָל זיין. אַזוי האָט מען איהם אויפגעקלערט שוין נאָכדעם, שוין שפּעטליך. ער בעדאַרף בעווייזען — האָט מען איהם געגעבען צו פערשטעהן — מזומנ׳ע גראָשענס, אַז ער האָט, הייסט עס, מיט וואָס אויסצוקומען די ערשטע צייט און נישט פאַלען צו-לאַסט אויף פרעמ-דע... „אויף פרעמדע? חלילה!" — האָט זיך נעבאַך דער חזן גענומען פערענטפערן, ווי ווייט ער האָט געקאָנט, האַלב ענגליש, חצי דייטש. ער האָט געגעבען צו פערשטעהן מיטביידע הענד, אַז ער איז חלילה ניט איינער, אַז ער איז דאָ, קיין עין-הרע, מיט אַ גאַנצער חאַליאַ-סטרע... אויב אַזוי, האָט מען איהם געגעבען צו וויסען, זאָל ער מוחל זיין בעווייזען, מיט וואָס וועט ער אויסהאַלטען די דאָזיגע חאַ-ליאַסטרע?

הקיצור, וואָס ווייטער איז אונזער חזן געקראָכען אַלץ טיעפער. עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אַז מע זאָל איהם אָבפיהרען צו יענע, וואָס האַלטען ביים פּסוק „השיבנו נאָזאָד"...

אומזיסט איז געווען נעבאַך זיין שטאַמלען, האַלב ענגליש, חצי דייטש. אומזיסט איז געווען זיין מאַכען מיט די הענד, זיין ווינקען מיט די ברעמען און זיין אַפּעלירען צו זיין שותף מיסטער קלאַמער, וועלכער קאָן רעדען ענגליש.

מיסטער קלאַמער האָט זיך געמאַכט, ווי ער זעהט ניט. מיסטער קלאַמער איז אַ בריה אויף געבען עצות דאָרט, אין ווייטשעפּעל, ביי זיך אין „קאַפע-נאַציאָנאַל", אָבער ניט דאָ, ביים אַראָבגעהן פון שיף אויפ׳ן אַמעריקאַנישען באָדען, וואו ס׳איז אַזאַ טומעל מיט אַזאַ געפיל-דער פון די „פערשאָלטענע רוסישע שנאָרערס", אַז מע קאָן משוגע ווערען! אונזער מיסטער קלאַמער האָט זיך פאַוואָלי אויסגעדרעהט, אויסגעגלעט דעם סמאָקינג, צונומען זיין הערצל-באָרד אויף צווייען, אַהער און אַהין, מעשה סקאָבעליעוו, און האָט זיך אָבגעטראָגען — ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „אַי דיסאַוואַו איט בעג ענד בעגעדזש". אויף אונזער גוייש לשון וועט עס הייסען אַזוי גרויס, ווי: „מאַיאַ חאַטאַ ס׳קראַיאַו"...

אַ גליק, וואָס אויפ׳ן שיף האָט זיך נאָך געפונען אַ צווייטער שותף, ניסעל שוואַלב, אַ מענש מיט קאָמבינאַציעס. דערשמעקט פון דערוויי-טען, אַז דער חזן איז אין טראָבעל, האָט אונזער געניאַלער קאָמבי-

נאַטאָר באַלד פערשטאַנען, וואָס דאָ טוט זיך. האָט ער אָבגערופען די חזנ׳טע אויף אַ זייט, זיך געסוד׳עט מיט איהר אַ ווײַלע, שאַרף געוואונקען מיט די אויגען און עפּיס געפּאָרעט זיך ביי איהר אין בוזעם. דערנאָך האָט ער אַ וואונק געגעבען צו איהר און צו איהרע קינדער: „קומט!"

אין איין אַנדער צייט און ביי אַנדערע אומשטענדען, מאָלט אייך, וואָלט אונזער קאָמבינאַטאָר געהאַפּט פון דער חזנ׳טע גאָר אַ מיאוסען פּסק. די האַלב-צנועה׳דיגע און האַלב-חצופה׳דיגע לאָמזשער חזנ׳טע פאָהרט טאַקי, ווּעלען מיר זאָגען, מיט אַ קאָמפּאַניע אַרטיסטען אין אַ לאַנד, וואָס הייסט אַמעריקאַ. ס׳איז אמת. מע דאַרף אָבער נישט פערגעסען, אַז דערווײַל איז זי איהם חלילה נישט קיין חאָריסטקע, נישט קיין טענצערין און נישט קיין זינגערין און אַפילו ניט קיין פּרימאַדאָנאַ (דאָס מיינט זי זיין שוועסטער הענריעטאַ), וואָס קושט זיך מיט אַ פּרעמדען בחור (דאָס מיינט זי ראַפּאַלעסקאָן), וואָס מע ווייסט נאָך ניט, צי איז ער איהר אַ חתן, צי אַ נעכטיגער טאָג?... דערווײַל איז זי נאָך דעם לאָמזשער חזנ׳ס אַ ווייב מיט חופּה וקידושין, און אַזאַ חברה-מאַן, ווי ניסעל שוואַלב, דאַרף וויסען דרך-ארץ... נאָר איצט, בשעת בהלה, און דערצו נאָך דערהערט, אַז איהר מאַן איז אין טראָבעל, האָט זי גאָר קיין צייט ניט געהאַט זיך אַרומצוקוקען אַפילו. און דאָ האָט זי אָט דער חברה-מאַן שוואַלב געגעבען אַ נעם ביי דער האַנד, זי צוגעפיהרט גלייך צום טישעל און, ווי אַ מענש, וואָס רעדט גוט ענגליש, איז ער אַרויסגעטראָטען אַלס מליץ-יושר פאַר׳ן חזן מיט דער חזנ׳טע מיט זייער גאַנצען מוזיקאַלישען געזינדעל, אַזוי צו זאָגען (מיר זעצען איבער זיין רעדע אויף אונזער יודיש לשון):

— מיינע הערען! איך בין בעפאָלמעכטיגט אייך פאָרצושטעלען די פרוי פונ׳ם דאָזיגען הערר, זיי קאָנען קיינס ניט רעדען קיין ענגליש אַ וואָרט אַפילו. זעהט איהר אָט די חאַליאַסטרע (ער האָט אַ וויַיז געגעבען מיט איין האַנד אויפ׳ן גאַנצען געזינדעל)? דאָס איז מיט גאָטס הילף אַ משפחה פון לויטער מוזיקאַנטען, בעגאַבטע טאַלאַנטען. זיי אַלע, ווי איהר קוקט זיי אָן, פונ׳ם פאָטער ביז׳ן קלענסטען קינד, פערדיענען זיך זייער שטיקעל ברויט, מע קאָן זאָגען, שטיקער גאָלד. נאָר איינע, אָט די דאָזיגע (ער האָט אָנגעוויזען אויף דער חזנטע), זי איז די איינציגע, וואָס פערדיענט גאָרנישט. זי איז נאָר אַ געטרייע פרוי צום מאַן, אַ מוטער צו די קינדער, אַ בעל-הבית׳טע אין שטוב

און אַ קאַסירערין פון געלד. די גאַנצע קאַסע געפינט זיך שטענדיג בײַ איהר אין אַ גוטען אָרט... בײַ דער פּרוּי אַרויסבעקומען אַ סענט, הערט איהר, איז כּקריעת ים-סוף!...

דאָס זענען געווען די ווערטער, וואָס ער האָט געזאָגט צו די אדונים אויף ענגליש. און צו דער חזנטע האָט ער אַ זאָג געגעבען שוין אויף פּשוט יודיש:

— יודינע! שפּיליעט אויף זייט מוחל, דעם בוזעם און אַרויס מיט די פּאַרעס!...

* *

*

שוין אַז מע האָט געשטעלט אַ כּוס אויף דער טריקעניש, אויפ׳ן אַמעריקאַנישען באָדען, האָט ערשט דעמאָלט דער לאָמזשער חזן אַרויס-געזעהען, אין וואָס פאַר אַ סכּנה ער איז געשטאַנען און פון וואָסער אַ צרה ער איז אויסגעלייזט געוואָרען. האָט ער אַרומגעחאַפּט זיין בעשי-צער און זיין אויסלייזער, אויף וויפיעל ס׳איז נאָר מעגליך געווען אַרומצוחאַפּען אַזאַ פּאַרשוין, ווי ניסעל שוואַלב, גענומען איהם קושען און האַלזען און שטיקען און דאַנקען איהם מיט טרערען:

— טאַטעניו! האַרצעניו! פּאָטערל! איהר זענט דאָך עפּיס אַ יוד אַ חכם! אַ שלמה המלך! אַ מלאך פון גאָט! אַ... אַ... איך ווייס אַליין ניט וואָס! — און ער האָט איהם ווידעראַמאָל געוואָלט חאַפּען קושען.

— אָבער גענוג! גענוג! — האָט זיך ניסעל שוואַלב געריסען פונ׳ם חזנ׳ס הענד. — וואָס וויל פון מיר דער יוד? ער וועט מיך באַלד דער-שטיקען, אָט דער יוד, אויפ׳ן אַמעריקאַנישען באָדען, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!

קאַפּיטעל פינף און צוואַנציג

געבענשט זאָל זיין דאָס לאַנד

אין דעם ריהרענדען מאָמענט, ווען דער לאָמזשער חזן האָט אַרומגעהאַפּט זיין בעשיצער און זיין אויסלייזער צו האַלזען און צו קושען, און יענער האָט זיך אָבגעשלאָגען פון איהם מיטביידע הענד, האָט ניסעל שוואַלב דערזעהען עפּעס אַ בעשעפעניש אין געשטאַלט פון אַ נקבה, מיט אַ רויטע ראָטאָנדע, מיט אַ ברייט פּנים, ווי די לבנה אין אָנהויב חודש, מיט אַ פּעט שמייכעל און מיט אַ סך ווייסע צייהן.

דאָס בעשעפעניש — האָט ער געזעהען — האָט זיך פריהער אַרויפגעוואָרפען אויף זיין שוועסטער הענריעטאַ. דערנאָך האָט זי זיך גע־שמאַק צוקושט אויך מיט זיין ברודער איזאַק. און צום סוף איז זי אַרויפגעפאַלען אויף ראַפּאַלעסקאָן, האָט איהם אַרומגעהאַפּט מיט איהרע גראָבע קורצע הענד און גענומען־איהם קושען און האַלזען, ווי אַ שוועסטער, ווי אַ מאַמע, ווי אַ געטרייע מאַמע.

— ווער איז די חיה? — האָט זיך ניסעל שוואַלב געוואונדערט פריהער צום חזן, דערנאָך צו דער חזנ׳טע. נאָר דער חזן מיט דער חזנ׳טע זענען אַליין אויך געווען אין די הענד פון אַ ביסעל פּאַר־שוינען, לאָמזשער יודען און ווייבער. זיי האָבען זיך אַרויפגעוואָרפען פריהער אויפ׳ן חזן, דערנאָך אויף דער חזנ׳טע, דערנאָך אויף דער האַליאַסטרע, געהאַלזט און געקושט און צוגעקוועטשט שטאַרק־שטאַרק צום האַרצען.

צווישען די דאָזיגע יודען זענען געווען אַלערליי מינים טיפּען: אַזעלכע, וואָס האָבען זיך שוין לאַנג אויסגעגרינט אין אַמעריקאַ, און אַזעלכע, וואָס זענען נאָך געווען גאַנץ גרין, נישט אָנגעוואָהרען קיין טראָפּען פון׳ם צלם אלקים, אפילו די רויטע פאַטשיילע פון׳ם האַלז נאָך ניט אַראָבגענומען.

אויך די ווייבער זענען געווען פון אַלערליי מינים: גאַנצע און האַלבע יענקיכעס, וואָס רופען זיך שוין „מיסעס" און „ליידי", טראָגען גרויסע „העטס" אויפ׳ן קאָפּ און גאָלדענע צייהן אין מויל; און אַזוינע, וואָס קאָנען זיך ניט צושיידען מיט׳ן שייטעל, וועלכס געהט מיט אַ ווייסען שרונט אין מיטען קאָפּ, פּונקט אַזוי ווי מע טראָגט ביי זיי אין לאָמזשע — אמת׳ע „יענטע-מירעלס"...

אַלע די דאָזיגע אויסגערעכענטע טיפּען, סיי די גרינע, סיי די אויסגעגרינטע, סיי די מיסעסען, סיי די „יענטע-מירעלס",— אַלע האָבען זיך מחיה געווען מיט זייערע לאַנדסלייט — מיט דעם לאָמזשער חזן און זיין משפחה. און אַלע האָבען געשריגען, געליאַרעמט און געפּילדערט, געוואָרפען זיך און געמאַכט מיט די הענד — פּונקט ווי דאָס וואָלט געווען ניט אין ניו-יאָרק, נאָר טאַקי אין מיטען לאָמזשע אויף דער יודישער גאַס.

די לאָמזשער יודען און ווייבער האָבען פּשוט בעפאַלען זייערע לאַנדסלייט, דעם לאָמזשער חזן מיט דער מוזיקאַלישער משפחה, געמאַכט אויף זיי אַ מין פּאָגראָם, געשלעפּט יעדער צו זיך, דער אויף „ברעקפעסט", דער אויף „דינער", דער אויף „סאַפּער". למען השם, צו מיר! ניין, צו מיר! גאָר אָהן אַ שום תירוץ!

דער לאָמזשער חזן מיט זיין געזינדעל זענען געווען ווי פערכישופט. ווי אַ חלום איז זיי פאָרגעקומען דאָס אַלעס. וואָרום פון זינט זיי זענען אַוועק פון לאָמזשע, פון זינט זיי זענען נע-ונד אויף דער וועלט, און וויפיעל צייט זיי האָבען זיך געוואַלגערט אין לאָנדאָנער ווייטשעפּעל, האָבען זיי נאָך אין ערגעץ אַזאַ מין קבלת-פּנים מיט אַזאַ מין ברוך-הבא מיט אַזאַ מין אויפנאַהמע ניט געהאַט, ווי דאָ, אויף דעם אַמעריקאַנישען באָדען, און אפילו נישט געזעהען אין חלום. נאָכמעהר: אין לאָמזשע אַליין זענען זיי קיינמאָל ביי קיינעם נישט געווען אַזעלכע אָנגעלייגטע געסט, ווי אָט דאָ, אין דעם גליקליכען פרייען לאַנד, אין דער גאָלדענער מדינה פון קאָלומבוסען. אדרבה, דאָרט אין דער היים, צווישען אייגענע, צווישען יודען, זענען זיי געווען גרויס ביי איטליכען אין די זויגען. אויך אין וועג האָט מען זיי אָפּט געגעבען אַ קאַפּוליער אָנצוהערעניש, אַז זיי זענען צו אַ גרויסע משפחה. אפילו מיסטער קלאַמער, וואָס איז שוין כלומרשט אַיין אייגענער מענש, אַ שותף קאָן מען זאָגען, האָט זיי אויך אַ פּאָר מאָל אויפ׳ן שיף אַ זאָג געגעבען, אפילו מיט אַ זיס שמייכעלע, למאי זיי

האָבען פּערנומען דעם גאַנצען „סקאַרב״ פון דער היים, נישט איבער־געלאָזט אַ ביסעל קינדער אין לאָמזשע לזכרון?... און דאָ — נאָט אייך פּלוצים אַזעלכע געהויבענע געסט, אַזוי טייער, אַז מע צורייסט זיך שיער, מע שלאָגט זיך אַזש פאַר זיי! — געבענשט זאָל זיין דאָס לאַנד! געבענשט זאָל זיין דאָס לאַנד!

און דער חזן מיט דער חזנ׳טע קוקען איינס אויפס אַנדערע און לאָזען אַ טרער. און דאָס מוזיקאַלישע געזינדעל ווערט ברייטער ווי לענגער. עס טראָגט זיי אין דער לופטען. זיי ווייסען ניט, וועמען זיי זאָלען ענטפערן פריהער. זיי ווילען, אם־ירצה־השם, זיין אומע־טום. וואָס דען? אַ שאלה אַ ביסעל! זיי ווילען, אם־ירצה־השם, זיין ביי אַלעמען. ביי דעם אויף „ברעקפעסט״, ביי דעם אויף „דינער״, ביי יענעם אויף „סאַפּער״. איין מענש אַליין קאָן זיך טאַקי ניט צו־רייסען. ס׳איז אמת. אָבער אַזאַ געזינדעל, קיין עין־הרע, חאַ־חאַ, בישקשה, עס וועט, אם־ירצה־השם, זיין רעכט! עס וועט זיין רעכט!

ניסעל שוואַלב שטעהט און בעטראַכט די דאָזיגע סצענע, און עס פרעהט זיך איהם דאָס האַרץ. ווער נאָך ווייסט, אַזוי ווי ער, ווי אָרעם און עלענד אָט דאָס געזינדעל איז געווען אין לאָנדאָן? פּלוצים האָבען זיך בעוויזען ביי זיי אַזוי פיעל פריינד, און גוטע פריינד! וואָס זשע? ער האָט דען ניט געוואוסט פריהער, אַז עס וועט אַזוי זיין? געוואוסט, ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס, ווי ער האָט געוואוסט. דערויף איז דאָס אַמעריקאַ. געבענשט זאָל זיין דאָס לאַנד! שאַדע נאָר, וואָס ער האָט קיין צייט ניט צוגעהן צו די דאָזיגע גאַסטפריינדליכע לייט, זיי אָבדאַנקען פאַר׳ן לאָמזשער חזן און אין איינוועגס טאַקי זיך מיט זיי אַ ביסעל נעהענטער בעקענען און מאַכען מיט זיי אַ שמועס וועגען אַמעריטשקע, יאַנקי דאָדעל קאָלומבוסעס מדינה... אַנ׳עבירה! ניסעל שוואַלבס קאָפּ איז פּערנומען אין דער מינוט דער שוואַרציאָהר ווייסט מיט וואָס, מיט עפּיס אַ שלאַק, אַ רויטע ראָטאָנדע, וואָס איז אַרויפגעפאַלען פריהער אויף זיין שוועס־טער, דערנאָך אויף זיין ברודער און איצט אויף ראַפאַלעסקאָן — און קושט איהם, און קושט איהם, און קושט איהם, פריהער אין איין באַק, דערנאָך אין דער אַנדערער באַק, דערנאָך אין די ליפּען. און ווידעראַמאָל אין איין באַק, אין דער אַנדערער באַק, דער׳נאָך אין די ליפּען. אַ מעשה אָהן אַנ׳עק!

ניין. ניסעל שוואַלב קאָן דאָס שוין מעהר ניט איבערטראָגען.

גֶעהט ער צו צו דער רויטער ראָטאָנדע, נעמט זי אַוועק פון ראַפאַ-לעסקאָן:

— ווער איז די חיה?

עס ווייזט אויס, אַז ראַפאַלעסקאָ אַליין האָט זיך מחיה געווען, וואָס מען האָט איהם אויסגעלייזט פון איין אָנשיקעניש. ער האָט זיך צורעכט געמאַכט די צעוואָרפענע האָר מיט'ן צוקנייטשטען היטעלע און שטעלט זיי פאָר איינס פאַר דאָס אַנדערע:

— מיין פריינד שוואַלב... מיין אַלטע בעקאַנטע בריי... מאַדאַם טשערניאַק.

שיער-שיער האָט זיך ראַפאַלעסקאָ ניט אַרויסגעכאַפּט מיט איהר אמת'ען נאָמען: „בריינדעלע קאָזאַק".

דאָס איז געווען זי.

קאַפּיטעל זעקס און צוואַנציג

בחצוצרות וקול שופר

די צייט, וואָס אונזער נייע נע-ונד׳נע אַרטיסטיש-מוזיקאַלישע קאָמונע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ.״ האָט אויסגעקליבען צו קומען קיין אַמעריקאַ, איז געווען די סאַמע בעסטע, די סאַמע הייסע צייט, איך וואָלט געזאָגט — די אמת׳ע שניט-צייט אינ׳ם יודישען קוואַרטאַל פונ׳ם פּערטומעלטען, פערטאַרעראַמטען, פערהאַוועטען, פערביזיטען און פערביזנעסטען ניו-יאָרק.

דאָס איז געווען אין דעם חודש, ווען דאָס יודישע לעבען אין די יונייטעד סטייטס פון אַמעריקאַ הויבט אָן נאָך די לאַנגע שלעפעריגע וואָכען פון זומער-וואַקיישאָן אויפצוואַכען פונ׳ם שלאָף. ווען דער יודישער דופק אין די גרויסע שטעדט הויבט אָן צו קלאַפּען שטאַרקער, ווי אַלעמאָל. ווען די יודישע גאַס ווערט נאָך מעהר יודישליך, ווי אַלע-מאָל. ווען די אַרויסגעבער פון די יודישע בלעטער ווערען שיער ניט צוזעצט פון די שרייענדיגע אַנאָנסען און מורא׳דיגע רעקלאַמעס. דאָס זענען, מעהרסטענטייל, אַנאָנסען, וואָס רופען אַייך אין שוהל אַריין, וואָס רעדען וועגען חזנים, מנינים, שופרות, לולבים, אתרוגים, לשנה-טובה-קאַרטען און נאָך אַזעלכע הייליגע זאַכען, וואָס זענען שייך צו גאָט. מיט איינעם וואָרט — דאָס איז געווען יום-טוב-צייט, ערב ראש-השנה, אַ צייט, וואָס מע קאָן זי בעטיטלען מיט דריי ווערטער: בחצוצרות וקול שופר.

פונקט ווי ביי אונז אין דער אַלטער וועלט, אַזוי אויך דאָ, פון דער זייט ים, אין דער נייער וועלט, זענען די דאָזיגע טעג, די איבערגאַנגסצייט פונ׳ם אַלטען יודישען יאָהר צום נייעם יאָהר, פונ׳ם זומער צום ווינטער, אַ צייט פון ליקווידירען אַלץ וואָס אַלט און אָבגע-

ביצט. פון אויפפוצען אַלץ וואָס אָבגעריבען און אָבגעוועלקט. פון אי-בערבייטען מענשען און דיענערשאַפט. פון איבערניצעווען מלבושים און שוכוואַרג. פון בעשטעלען מלמדים און חדרים. פון איבערציהען זיך און איבערקלויבען זיך, אָדער, ווי מען רופט עס דאָרט, „מו-פען” פון איין דירה אין דער אַנדערער. מיט איינעם וואָרט — די וועלט איז אומעטום איין וועלט.

„סיזאָן” ווערען אָנגערופען דאָרטען די דאָזיגע טעג.

„סיזאָן” איז אַ גוט וואָרט, אַ טייער וואָרט, דאָס סאַמע ליעבּע זיסע וואָרט אין דעם דאָזיגען לאַנד פון אַרבייט פאַר יעדען איינציגען גלייך: פאַר דעם, וואָס גיט הענד, ווי פאַר דעם, וואָס זוכט הענד. פאַר דעם, וואָס שוויצט, ווי פאַר דעם, וואָס מאַכט שוויצען. פאַר דעם, וואָס אַ „ניקעל” איז אַ מטבע, ווי פאַר דעם, וואָס אַ דאָללאַר איז אַ ממזר. פאַר דעם, וואָס זוכט אַ שטיקעל ברויט, ווי פאַר דעם, וואָס זוכט פערגעניגען. פאַר דעם, וואָס שמאַכט מיט ווייב און קינ-דער ערגיץ אויבען גאַנץ הויך, אויפ׳ן „טאָפּ-פלאָר”, אָדער אונטען, אין „בייסמענט”, אָהן לופט און אָהן ליכט, ווי פאַר דעם, וואָס האָט פערבראַכט דעם גאַנצען זומער אויף דאַטשעס, דאָרט הייסט דאָס — אין די „קעטסקילס”, געשפּיעלט גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט אין „פּאָאוקער”, אָדער אין „פינאָקעל”, וואָס איז כמעט אַזוי שכל׳דיג, ווי אונזער „אָקע” מיט אונזער „סטוקעלקע”, אָדער גאָר אין אַזאַ שפּיעל, וואָס מע רופט עס ביי אונז „פלירט”, ביי זיי „פלוירט”, און וואָס בעשטעהט פון אָברעדען יענעמס ווייב בשתיקה, אָדער גע-ביטען זיך מיט די ווייבער בפרהסיה, מיינס און דיינס און שותּפות׳-דיגס, הפקר פּעטרישקע...

„סיזאָן” איז אויך די איבערגאַנגסצייט, די צייט פון בענייאונג, פון אָבפרישונג און אויפלעבונג פון טעאַטער בכלל און אויך פונ׳ם יודישען טעאַטער, וואָס פערנעמט נאָך דער פרעסע אַ בכבוד׳ען פּלאַץ אינ׳ם יודישען קוואַרטאַל פון ניו-יאָרק. די יודישע „פרעסס” ווערט דעמאָלט ביזי. די יודישע צייטונגען האָבען דעמאָלט וואָס צו טון.

קודם בעווייזען זיך פאַרביילויפענדיגע אַרטיקלען מיט׳ן נאָמען: „נייעס פון דער יודישער טעאַטער-וועלט”. דאָס זענען, מעהרסטענטייל, פליהענדיגע נאַכריכטען, אונטערגעחאַפּטע ידיעות, אומ-שולדיגע ליגענס פון דער קוליסע און אויסגעטראַכטע פּליאָטקעס, וואָס ביט געשטויגען, ניט געפלויגען. למשל: אַז דער און דער טעאַטער-

מענעדזשער קומט נעכסטע וואָך פון „יוראָפּ״ מיט די גרעסטע זינגע-רינס פון דער פּאַריזער אָפּערא. אַז דער און דער מענעדזשער האָט אויסגעדונגען יענעמס און יענעמס טעאַטער. אַז יענער און יענער מע-נעדזשער האָט געמאַכט אַריבערמופען צו זיך, אָבגערעדט הייסט עס, יענעמס און יענעמס „סטאַר״. אַז די און די בעריהמטע פּרימאַדאָנאַ פער-לאָזט די יודישע ביהנע און געהט אַריבער צו דער אַמעריקאַנער. אַז יענער און יענער בעריהמטער אויטאָר, וואָס האָט זיך געמאַכט אומ-שטערבליך מיט זיינע מוזיקאַליש-רעאַליסטיש-דראַמאַטישע ווערק, האָט אָנגעשריבען צום סיזאָן דריי רעאַליסטיש-מוזיקאַליש-פּאַטריאָטיש-מעלאָ-דראַמאַטישע פּיעסען, וואָס האָבען איבערטראָפען אַלץ, וואָס מען האָט זוען געזעהען אין דיעזען לאַנד. דערביי ווערט געגעבען אַ קיצעל אין זייט אַריין דעם און דעם „סטאַר״. אַ קניפּ אין בעקעל דער און דער פּרימאַדאָנאַ. אַ שמיר איבער די ליפּען דעם און דעם טעאַטער-מענעד-זשער און אַ שמייכעל יענעם און יענעם אויטאָר. מיט איינעם וואָרט — דאָס זענען דערוויל ניט מעהר אַז פּלאַפּלערייען, וואָס די „פּרעסס״ ערלויבט זיך ערב סיזאָן, בעת דער זומער האַלט ערשט ביים אונטער-געהן.

גאַנץ אַנדערש זעהט עס אויס מיט דער פּרעסע, בעת דער טע-אַטער-סיזאָן איז שוין אַריינגעטראָטען און האַלט שוין אין פולען גאַנג. דעמאָלט, אַז איהר עפענט אויף אַ יודיש בלאַט, טוט אייך אַ בליאַסק אין די אויגען אַ גאַנצע רייהע פון שרייענדיגע אַרטיקלען מיט מורא׳דיגע קעפּלעך און פערשידענע נעמען. עס שעמערירען פאַר אייך גאַנצע זייטען, דאָרט הייסט עס „פּיידזשעס״, פון אויבען ביז אַראָב מיט קידוש-לבנה-אותיות, שענע גלאַטע ווערטער, הויכע קלינגענדיגע פראַ-זען, וואָס גיסען זיך ווי בוימאייל און לייענען זיך גרינג, ווי אַ וואַ-סער, און רעדען צו אייך וועגען הימלשען פערגעניגען, וואָס דער און דער מענעדזשער האָט אָנגעגרייט פון אייערטוועגען, און פון אַ אמת׳ען גן-עדן-געניס, וואָס איהר וועט האָבען אין יענעם טעאַטער. די דאָזיגע שענע גלאַטע בוימאיילדיגע אַרטיקלען זענען אַזוי בריה׳ש צו-בויפגעשטעלט, אַזוי ממזריש אויסגעשטאַטעט, אַז דער פשוט׳ער נאַאי-ווער לעזער עפענט אויף מויל און אויגען. ער ווייסט ניט, צי איז דאָס אַ לייטאַרטיקעל, אָדער, ווי מע רופט עס דאָרט, איין „עדיטאָ-ריעל״, פון׳ם רעדאַקטאָר אַליין? צי איז דאָס אַזאַ מין קריטיק, אַ הללויה, אַ לויבגעזאַנג פון׳ם צופרידענעם ענטציקטען טעאַטער-רעצענ-

זענט? קיינמאָל אין דער וועלט וועט איהם ניט איינפאַלען אין קאָפּ אַ מחשבה, אַז דאָס איז חלילה אַ גוט-בעצאָהלטע אַנאָנסע, דאָרט הייסט עס „אַדוועַרטייזמענט“, פאַר געלד, איין אָבגעדונגענער „פּיידזש“, וואָס דער טעאַטער-מענעדזשער קאָן דאָרט אָנשרייבען, וואָס זיין האַרץ גלוסט. און ער קלאָפּט דאָרט וועגען זיין טעאַטער, קלינגט און פּייפט און טרומייטערט בחצוצרות וקול שופר.

„ווילט איהר זעהען עטוואָס ערהאַבענעס, עטוואָס אַזעלכעס, וואָס איהר האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהען? — צוגיסט זיך איינער אין אַ ציי-טונג און זינגט ווי אַ סאָלאָוויי: — ווילט איהר פערברענגען האָטש איין שטונדע אַ גוטע, אַ רוהיגע, אין פּאַראַדיעז? ווילט איהר וויסען, וואָס הייסט אַ הימעל-געַנוס? ווילט איהר הערען דעם ווידער-קול פון עכט-יודישען געזאַנג? ווילט איהר יאָמערליך וויינען מיט עכט-יודישע טרע-רען, ווי אין די „געבראָכענע הערצער“? ווילט איהר הערצליך לאַכען פון באַטירליכען הומאָר און ריינעם יודישען וויץ, ווי אין די „אַללרייט-ניקעס“? ווילט איהר זעטיגען אייער אויג מיט מאָדערנע רייכע סינע-ריס און פּאַטריאָטישע דעקאָראַציאָנען און אויסשטאַטונג, ווי אין „פּינ-טעלע יוד“? ווילט איהר זעהען וואונדערבאַרע טענצער און טענצערינס, ווי נאָך ניעמאַלס דא געוועזען? — קומט זעהען יעדען אָווענד און מאַ-טינעע דעם גאַנצען יום-טוב די „פּיער שטעקענס“ — די שענסטע און רייכסטע יודישע טראַגי-קאָמישע מעלאָדראַמאַטיש-פּאַטריאָטישע אָפּע-רעטע, וואָס איז אַמאָל געזעהען געוואָרען אויף אַ יודישער ביהנע“.

* * *

„צווישען אַלע פּיעסען אין אַלע יודישע טהעאַטערע אויף דיעזען יום-טוב שיינט אַרויס די „מנורה“ מיט אַזאַ העלען ליכט, אַז אַלע אַנדערע פּיעסען, וואָס זענען ווען אויפגעפיהרט געוואָרען, ווערען פערדונקעלט און געהען גענצליך פערלוירען.“ — אַזוי זינגט גאַנץ בעשיי-דען אַ צווייטער מענעדזשער פון אַ צווייטען טעאַטער. — „די „מנורה“ — זאָגט ער ווייטער מיט זעלטענעם אַפּלאָמב — שטעהט צווישען זיי, ווי אַ ריעז צווישען קאַרליקעס. מע האָט שוין געזעהען טרערען אין דיעזען לאַנד. טרערען פון פערלאָזענע „אלמנות“ און פון אומגליקליכע „יתומות“. טרערען פון פערלוירענע קינדער און פון אומגעבראַכטע עופ׳עלען אויף דער ביהנע. מע האָט שוין געזעהען בלוט פון פעראומגליקטע יודישע

טעכטער און געשענדעטע פרויען אין די בעסטיאַלע פּאָגראָמען. מע האָט שוין געהערט געלעכטערן אויפ׳ן סטיידזש פון אונזערע טהעאַטערע, נאַטירליכע געלעכטערן פון הערצליכען הומאָר און יודישען וויץ. מע האָט שוין געהערט גמזענגע און זיסע מעלאָדיען פון בעריהמטע פּרי-מאַדאָנאַס. מע האָט שוין געזעהען טענץ פון די שענסטע טענצערינס פון דער וועלט — זאָ עטוואס איבערראַשענד-ערהאַבענעס און הימעל-הייליגעס האָט מען נאָך אין ניו-יאָרק ניע געהערט און ניע געזעהען!״

* * *

אַ דריטער מענעדזשער פון אַ דריטען טעאַטער צולייגט זיך ווי אַ שטאָדט-בעל-הבית אין זיין „פייפער״ און דערצעהלט זיך גלאַט אַ מעשה: ווי אַזוי ער האָט דיעזען זומער גלענצענד פערבראַכט זיין וואַקיישאָן אין „יוראָפּ״, אויסגעפאָהרען אַלע גרויסע שטעדט, בעזוכט אַלע טעאַ-טערס, זיך צוגעקוקט און צוגעהערט, ווי אַ ביהן גענאַשט פון אומעטום צו ביסלעך האָניג, און דאָס האָט איהם געבראַכט אויף דער אידעע, ער זאָל צונויפשטעלען פאַר׳ן ניו-יאָרקער יודישען פּובליקום אַזאַ יום-טוב-פּיעסע, וואָס זאָל צו גלייכער צייט בעצויבערן דעם צוהערער מיט נאָך ניע דא געוועזענע נאַציאָנאַלע קאָסטיומען און אָנפילען דאָס האַרץ מיט עכט-יודישען שטאָלץ און פּאַטריאָטיזמוס. אַ פּיעסע, וואָס זאָל דאַרשטעלען די פיינסטע הערליכסטע יודישע טיפּען פונ׳ם אַלטען פּער-גאַנגענעם יודענטום מיט די מאָדערנסטע באַנדיטען פונ׳ם צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט. אַ פּיעסע, וואָס זאָל ענטהאַלטען עכט-ביבלישע מאָטיווען, העכסט-יודישע נאַציאָנאַל-מעלאָדיען און פּאַטריאָטישע ליעדער מיט די סאַמע נייעסטע טענץ פון פּאַריזער באַלעט. דאָס אַלעס צונויפשטעלען — שרייבט דער דאָזיגער מענעדזשער-דראַמאַטורג — האָט איהם געקאָסט גע-נוג מיה און גענוג געלד. און אַז ער איז נאָך פיעלער מיה און אונ-ערמיעדליכער אַרבייט מיט אונגעהויערע גרויסע קאָסטען פּאַרטיג גע-וואָרען מיט דער פּיעסע, איז ער ערשט דעמאָלט געווען אין דער גרעסטער פערלעגענהייט — איבערן נאָמען. ער האָט נישט געהאַט דעם פּאַסענדען נאָמען. שטעלט אייך פּאָר, אַז דאָס סאַמע שווערסטע אין אַ מוזיקאַליש-דראַמאַטישען ווערק איז ניט די מוזיק, ניט די דראַמאַטישע האַנדלונג, ניט די טיפּען, ניט די בילדער און ניט די אויסשטאַטונג,

נאָר דער נאָמען. אַ מוזיקאַלישעס דראַמאַ דאַרף האָבען אַ נאָמען, וואָס זאָל קלינגען ווי אַ גלאָק, וואָס זאָל שפּיעלען ווי אַ פידעל, וואָס זאָל זינגען ווי אַ פּרימאַדאָנאַ. און — דאַנקען גאָט — ער האָט געפונען, אַז דער ריכטיגסטער נאָמען פון אַזאַ ריזיגער מוזיקאַליש-דראַמאַטישער און נאַציאָנאַל-פּאַטריאָטישער טראַגי-קאָמעדיע דאַרף זיין ניט קיין אַנדערער, נאָר „משה״.

קאַפּיטעל זיבען־און צוואַנציג

„מ ש ה"

דער נאָמען „משה" איז זעהר פּאָפּולער אין דער יודישער טעאַ־טער־וועלט אין אַמעריקאַ.

„משה" אין געגזענפּיסלעך ווערט דאָרט אָנגערופען כמעט דאָס גאַנצע יודישע טעאַטער־פּובליקום.

„משה" — דאָס איז אַ סימבאָל פון נאַאיוויטעט, פּראַסטקייט און גראָבהייט.

„משה" — דאָס איז אַ טיפּ פון אַ פּשוט'ען חי־וקיים, וואָס מע דאַרף זיך מיט איהם ניט צערעמאָניען. מע מעג איהם געבען קייען היי און שטרוי. נישקשה, „משה" האָט אַ גוטען מאָגען, וואָס קאָן אַלסדינג פערטראָגען.

מע רעכענט, — און דאָס איז אַזוי גוט ווי זיכער — אַז דער פּערפאַסער פונ'ם וואָרט „משה" זאָל זיין, לאָז ער מיר מוחל זיין, דער אַזוי־גערופענער פאָטער פון דעם יודישען טעאַטער, דער גאָטזע־ליגער גאָלדפאַדען.

איך זאָג: „לאָז ער מיר מוחל זיין"—דערפאַר, ווייל דאָס וואָרט „משה" ווערט בעגלייט מיט נאָך אַ וואָרט, וואָס דרוקען לאָזט זיך עס ניט און וואָס דער גרעסטער יודיש־אַמעריקאַנישער פּאָעט זשענירט זיך ניט צו גראַמען עס מיט'ן וואָרט „קדחת"...—

אמת, עס האָבען זיך געפונען דאָרט אַזעלכע, וואָס זענען מיט'ן וואָרט ניט צופרידען. איינער האָט זיך זאָגאַר אָבגעריסען און האָט פּלוצים אין אַ שענעם טאָג אַרויסגעטראָטען מיט אַ פייעריגען פּראָטעסט אין דער „פּרעסס" קעגען אַזאַ מגושמ'דיגער גאָט־לעסטערונג און פער־שוועכונג פון דעם היילינסטען היסטאָרישען נאָמען, וועלכען מיר פּערמאָגען. עס האָט אָבער דאָס אויך נישט געהאָלפען. דעם פּראָ־

טעסט האָט מען דורכגעלייענט, זיך גוט אָנגעלאַכט דערביי, און דער נאָמען „משה" איז פערבליבען עד היום הזה ניט נאָר דאָרט, אין קאָ-לומבוסעס מדינה, ער האָט זיך אַריבערגעקויקעלט אויך אַהער צו אונז, אין דער אַלטער היים, איניינעם מיט זיין בעגלייטונג-וואָרט, אַזוי אַז ווען עמיצער פון אונזערע יודישע אַקטיאָרען זאָגט „משה", ווייסט מען שוין, וואָס ווייטער געהט...

מיט איינעם וואָרט — דער פערפאַסער פון דער נאַציאָנאַל-יום-טוב'דיגער מוזיקאַליש-דראַמאַטישער און פאַטריאָטישער פיעסע האָט מיט'ן נאָמען „משה" גוט געציעלט און נאָך בעסער געטראָפען. פאַר דער פרימאַדאָנאַ געפינט זיך דאָרט אַ פאַטריאָטיש ליעד, וואָס עקט זיך מיט דעם די וועלט. די פרימאַדאָנאַ זינגט דאָס ליעד אַזוי חנ'עוודיג-זיס, מיט אַזאַ מה-יה'דיג-זיסער מעלאָדיע, אַז עס צוגעהט זיך פשוט אין יעדען אבר און רופט אַרויס דעם גרעסטען אַפּלויז. דאָס ליעד ווערט געזונגען ניט נאָר פון דער פרימאַדאָנאַ אַליין. דאָס גאַנצע טע-אַטער מיט אַלע אַרטיסטען מיט'ן כאָהר מיט'ן ווערטהען פובליקום העל-פען איהר מיט.

„משה" הייסט דאָס ליעדעל, און געזונגען ווערט דאָס אָט ווי אַזוי:

עס ערשיינט די פרימאַדאָנאַ, דוקא אַ בילד-שענע נקבה און דוקא אין אָפּיצערסקע יוניפאָרם, און צוגיסט זיך אין אַ זעהר אַנגע-נעהמער מעצא-סאָפּראַנא-שטימע:

„צי האָט איהר ניט געזעהען מיין משה?
משה? משה? משה?
ער טוט אויף זאַכען גרויסע!
גרויסע! גרויסע! גרויסע!
גוואַלד, יודישע קינדער, משה!
צי האָט איהר ניט געזעהען משה'ן?"

דאָ ווערען געוואָרפען אויגען פון דער פרימאַדאָנאַ צום ווער-טהען פובליקום אויף אַלע זייטען — אין פאַרטער, אין די באַקסעס, אויף דער גאַלעריע.

רופט זיך אָב אַ קול פון ווערטהען פובליקום, פון פאַרטער, פון די באַקסעס אָדער פון דער גאַלעריע:

— איך הייס משה!

ענטפערט איהם די פרימאַדאָנאַ מיט זעלטענעם חן:

„ניין! ביזט ניט מיין משה!"

רופט זיך אָן נאָך עמיצער פון פּאַרטער, פון די באַקסעס אָדער פון דער גאַלעריע:

— איך הייס משה.

דעמאָלט ענדיגט די פּרימאַדאָנאַ, און דער כאָהר מיט'ן ווערטהען פּובליקום העלפען איהר אונטער:

„משה דאָ און משה דאָרט —
משה איז אויף יעדען אָרט".

נאָך די ערשטע צוויי־דריי פאָרשטעלונגען איז דאָס ליעד „משה" אָנגענומען געוואָרען און צוטראָגען געוואָרען איבער דעם גאַנצען דיסטריקט פון ניו־יאָרק און געזונגען געוואָרען אין שטוב און אין גאַס, אין קיטשען און אין שאַפּ, אין אַלע יודישע רעסטאָראַנס, אין די סטאָרס און אין די פעקטאָריס — אומעטום האָט מען געהערט זינגען נאָר „משה", „משה" און „משה". קיין גרעסערען סוקסעס האָט מען ניט געקאָנט ערוואַרטען. וואָרום פון אַ נאַציאָנאַל־מוזיקאַליש־דראַמאַטיש־פּאַטריאָטישער פּיעסע אַז עס בלייבט איבער אַ ליעדעל ביים ווערטהען פּובליקום, איז דאָס דער בעסטער סימן פון ערפאָלג פאַר דער גאַנצער פּיעסע, אַז זי וועט, אם־ירצה־השם, מאריך ימים זיין. דער מענעדזשער פון יענעם טעאַטער האָט שוין געקאָנט זיין זיכער, אַז זיין „משה" וועט ניט אַראָבגענומען ווערען פון רעפּערטואַר אַזוי לאַנג, ווי „משה'ן" וועט ניט נמאס ווערען זינגען „משה"... לאָזען זיך די קריטיקער קריטיקירען, וויפיעל זייער האַרץ גלוסט. לאָזען פּאָליטאָניסטען זיך וויצלען איבער די יום־טוב־פּיעסען, זיי אָנרופען מיט'ן שענדליכען נאָמען „די נאַרישע וואָך". די מענעדזשערס פון די יודישע טעאַטערס זאָגען, אַז זיי ווייסען בעסער, וואָס „משה" האָט ליעב און וואָס מע דאַרף „משה'ן" געבען. און אויב, זאָגען זיי, עס געהט אין דעם, ווער פערדאַרבט אַממעהרסטען דעם געשמאַק פון ווערטהען פּובליקום, צי דאָס טעאַטער, צי די „פּרעסס" — לאָז מען אָקאָרשט אַ בלעטער טון, זאָגען זיי, די יודישע צייטונגען פון אַמעריקאַ און זעהען, וואָס פאַר שונד־ראָמאַנען זיי דרוקען דאָרטען לכבוד „משה'ן"... און עס געהט אַוועק הייסע פּאָלעמיק אויף די בלעטער. און עס פערפיהרט זיך אַ בלוטיגער קאַמפּף צווישען די פאָרשטעהער פון די צוויי גרויסע מעכטע אין דער גרעסטער יודישער קהילה פון דער וועלט, צווישען דער יודישער „פּרעסס" און צווישען יודישען טעאַטער — און אַלץ צוליעב „משה'ן". און „משה" לייענט דאָס, וואָס מע שרייבט

וועגען איהם אויף די בלעטער — און מאַכט זיך דערפון. וואו האָט ער צייט אינ׳ם לאַנד פון „האַרריאָפּ״ און פון „העלפּ יור סעלף״ זיך אָב-שטעלען און פערנעמען זיך מיט אַזעלכע נאַרישקייטען, מיט פילאָזאָ-פיע? דאָס פערהאַוועטע, פערטאַרראַמטע און פערטומעלטע, פערבי-זיטע און פערביזנעסטע פובליקום, אויסגעהאָרעוועט און אויסגעמאַטערט פונ׳ם טאָג, קוים דערלעבט דעם אויפדערנאַכט, לאָזט מען זיך אַוועק אויף דער יודישער גאַס און מע פערזאָרגט זיך מיט טיקעטס, און מע פילט אָן די גאַלעריע מיט׳ן פּאַרטער מיט די באָקסעס, און מע שלינגט דאָס זיסע פּאַטריאָטיש-חנעוודיגע ליעד „משה״, וואָס די בע-ריהמטע פרימאַדאָנאַ זינגט מיט אַזוי פיעל חן און זוכט מיט די אוי-גען אין פובליקום:

„גוואַלד, יודישע קינדער, משה!
זאָגט מיר, וואו איז משה?״

און דאָס ווערטהע פובליקום העלפט איהר מיט:

„משה דאָ און משה דאָרט —
משה׳ן טרעפט איהר אויף יעדען אָרט״.

קאַפּיטעל אַכט און צוואַנציג

די קאַמונע ברעקעלט זיך

דער יום-טוב האָט שוין געהאַלטען ביי ענדיגען זיך. „די נאַרישע וואָך” מיט איהרע ווילדע אומגעלומפּערטע יום-טוב-פּיעסען האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן. די יודישע טעאַטערס פון ניו-יאָרק האָבען שוין געהאַלטען ביי נעמען זיך צום ערנסטען רעפּערטואַר פון לויטער ליטעראַרישע פּיעסען. אויף די גרויסע אַפישען אין סטריט און אויף דער צווייטער פּיידזש פון די יודישע צייטונגען האָבען זיך בעוויזען די גוט-בעקאַנטע נעמען פון דער יודיש-אַמעריקאַנישער טעאַטער-וועלט. די „פּרעסס” האָט געשמועסט פון נייע דראַמען, אָנגערופען נייע נעמען פון אַלטע זאַכען, וואָס זענען פּערטראַגען געוואָרען איבערן ים פון דער אַלטער וועלט, קונציג איבערגעניצעוועט אויף דער לינקער זייט און בריה'ש איבערגעאַרבייט אויפ'ן אַמעריקאַנישען שטייגער, צוגעפּיקסט און אויסגעיודישט אַזוי, אַז מע זאָל מכות דערקענען, פון וואַנען דאָס שטאַמט. מיט איינעם וואָרט — ס'איז געווען „אָלל-רייט”.

גאַנץ ערנסט האָבען די קריטיקער געריט פון די דאָזיגע נייע פּליים, געווידמעט זיי גאַנצע פּיידזשעס און בעשענקט די אויטאָרען מיט די שענסטע גלענצענדסטע נעמען. איינעם האָבען זיי אָנגערופען זודערמאַן. דעם אַנדערן — הויפּטמאַן. דעם דריטען האָט מען געבענשט מיט'ן נאָמען איבסען. דעם פערטען געקרוינט מיט'ן נאָמען שעקספּיר — דער יודישער שעקספּיר, נאָך גרעסער פון שעקספּיר!...

זעלבסטפערשטענדליך, אַז ניט אַלע רעצענזענטען זענען געווען איינפערשטאַנדען און ניט אַלע רעצענזיעס זענען געווען גלייך. ווי עס פיהרט זיך דאָרט פון קדמונים, האָבען זיך די מיינונגען צוטיילט,

שאַרף צוטיילט. דאָס שטיק, וואָס איין קריטיקער האָט אין איין צייטונג אָבגעלויבט אין טאָג אַריין, אויפגעהויבען ביז׳ן הימעל, און דעם אויטאָר פּערגעטערט, האָט דער אַנדערער קריטיקער אין אַ צווייטער צייטונג אומ׳ברחמנות אַרונטערגעריסען, די פּיעסע געטראָטען מיט די פיס, פונ׳ם אויטאָר געמאַכט אַש, בעוויזען מיט אותות ומופתים, אַז זינט קאָלומבוס האָט ענטדעקט אַמעריקאַ, איז נאָך גאָר אַזאַ שונד שבשונד נישט בעשאַפען געוואָרען. מיט איינעם וואָרט — דער „סיזאָן" איז געווען אין רעכטען גלאַנץ, און „משה" האָט נאָך אַלץ געוועלטיגט אויף דער יודישער גאַס. דער מענעדזשער פון יענעם טעאַטער, וואו ס׳איז געשפּיעלט געוואָרען „משה", האָט געהאַלטען די הענד אין די קעשענעס און זיך בעקלאָגט, אַז ס׳איז ניט גוט, זעהר ניט גוט: זיין טעאַטער איז צו קליין אויף אַריינצונעמען דאָס גאַנצע פּובליקום, וואָס וויל קומען אַלע נאַכט זעהען און הערען זיין „משה׳ן". דערביי האָט ער געמאַכט אַ קרום פנים פון איין אומגליקליכען ראָקקעפעלער, וואָס ווייסט ניט, וואָס צו טון מיט די שווערע מיליאַרדען, וואָס פאַלען אויף איהם ווי שטיינער פונ׳ם הימעל.

מע קאָן זיך פאָרשטעלען, ווי די מענעדזשערס פון די איבעריגע טעאַטערס האָבען איהם מקנא געווען. אומזיסט געווען זייער וואַרפען זיך אויף אַלע זייטען. אומזיסט געווען זייער אַרויסציהען פון קאַסטען די בעסטע סחורה פון די בעסטע דראַמאַטורגען פון דער וועלט. אומזיסט געווען זייער שרייבען אויף זיך, אַז נאָר ביי זיי איז „די אמת׳ע היים פון דער יודישער דראַמאַ". „משה" האָט זיי אַלעמען פערטומעלט, דעם קאָפּ פאַרטשמעליט, בעזיעגט. די אָרעמע טעאַטער-בעלי-בתים זענען נעבאַך געווען אין דער גרעסטער פערצווייפלונג, ווען ס׳האָט זיך בעוויזען פאַר זיי פלוצים אין אַ שענעם טאָג אַ קוואַל פון נייע האָפנונגען אויף אויפלעבונג. אַ קוואַל, וואָס האָט זיי געעפענט די אויגען, ממש דערקוויקט, כמעט פון טויט לעבעדיג געמאַכט.

די דאָזיגע קוואַל איז געווען אונזער געוויסע קאָמונע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ".

די בלאָנזענדע קאָמפּאַניע האָט די ערשטע צייט נאָך איהר פערבלאָנזען קיין ניו-יאָרק דערוויייל נאָך נישט געטאָן גאָרנישט, נאָך געשטאַנען פון דערווייטען און נאָר צוגעקוקט און נאָר בעוואונדערט, וואָס קומט פאָר אין יודישען טעאַטער פון קאָלומבוסעס מדינה. אַ נייער

מענש, אַז ער שטעלט אַוועק אַ פוס אין אַ ניי אָרט אין אַ פרעמד לאַנד, איז ווי אַ שווימער אין איין אומבעקאַנטען וואַסער. מע בעדאַרף קודם זיך אַרומקוקען, וואו מען איז אין דער וועלט, זיך צוקוקען צו די זיטען, זיך צוהערען צו דער שפּראַך, אַקלימאַטיזירען זיך.

לאַנג זיצען אַזוי איז אָבער אויך נישט קיין פּלאַן. אונזערע אַר-טיסטען פון דער נע-ונד׳נער טרופּע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ." האָבען געקאָנט אַזוי אויפעסען דאָס גאַנצע ביסעל מזומנס, וואָס מיס-טער קלאַמער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך פון לאָנדאָן. ביי יעדען פונט-שטערלינג, וואָס מיסטער קלאַמער האָט בעדאַרפט אויסבייטען אויף אַמעריקאַנער דאָללאַרס, האָט ער נעבעך גוט געקרעכצעט, אונטערגע-טריבען זיינע שותּפים, פאַרוואָס זיי נעמען זיך ניט צו דער אַרבייט אַ ביסעל געשמאַקער, געגעבען אָנצוהערעניש, געוויינטליך מיט גוטען, אַז עס טאָגט שוין ביי איהם אין פּאַקעט, און אַז אָט-אָט, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט זיין — ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „נאָ פּיי — נאָ שאָו". אויף אונזער לשון וועט עס הייסען אַזוי גוט ווי: „ניעמאַ פּאַפּאַ, געה ליולי"...

זעלבסטפערשטענדליך, אַז די איבעריגע קאָמפּאַניאָנען זענען אַזעלכע קאַפּוליער אָנצוהערענישען געוועזען נישט אַזוי זיס צו הערען, און מעהר פון אַלעמען איז דאָס געוועזען ניט אַנגענעהם פאַר׳ן קאָפּ און פיהרער פון דער קאָמפּאַניע, פאַר גיסעל שוואַלב. אַלע אויגען זענען געווען געווענדעט צום געניאַלען קאָמבינאַטאָר, וואָס וועט ער אויפטון, וואָס פאַר אַ קאָמבינאַציע וועט ביי איהם געבוירען ווערען? און ניסעל שוואַלב איז פאַר זיינע שותּפים ניט פערשעמט געוואָרען און האָט זיין רעפּוטאַציע חלילה ניט פערשוועכט. ער האָט ביי זיי געבעטען מעהר ניט אַז געדולד און בעוויזען זיי, ווי צוויי מאָל צוויי, אַז זיי וועלען דאָ אָנשאַרען גאָלד, מאַכען אַ פערמעגען, איבערשטייגען דזשיי-קאָב שיף, פערשטעקען אין גאַרטעל דריי ראָקקעפעלערס, ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס. נישטמעהר, ניסעל שוואַלב האָט מיט זיין געניטען אויג אַרויסגעזעהען, אַז אינ׳ם דאָזיגען לאַנד, וואָס הייסט אַמעריקאַ, זענען די געזעצען פון דער אַלטער וועלט ניט גע-שריבען געוואָרען. אַז דאָס, וואָס פאַר „יוראָפּ" איז גוט, איז עס פאַר אַמעריקאַ אַ שחיטה. ער האָט מיט זיין קאָמבינאַטאָרישען מח אויסגערעכענט, אַז מיט דער גאַנצער פעראייניגטער טרופּע אַרויסצו-טרעטען, ווי ער האָט גערעכענט פריהער, קאָן ער דאָ האָבען אַ

גוואַלדיגען דורכפאַל און ברעכן ריק און לענד. אַסך געזינדער וועט זיין פאַר דער קאָמפּאַניע, אַז זי וועט זיך דאָ אַרויסווייזען ביסלעכ-וויז, איינציגווייז. דאָס הייסט, די קאָמפּאַניע מעג זיך טאַקי בליי-בען אַ קאָמונע, ווי געווען, נאָר זי דאַרף געטיילט ווערען, די קרעפּ-טען דאַרפען געברעקעלט ווערען אויף שטיקלעך, אַזוי אַז יעדער איינ-ציגער פון זיי זאָל זיך לאָזען הערען, אַרויסרופען בעוואונדערונג און מאַכען אַ „סענסיישאָן”. דערביי האָט ניסעל שוואַלב אַרויסבעוויזען, אַז ניט נאָר ער איז אַ גענ יאַלער קאָמבינאַטאָר — ער איז אויך אַ פּראַק-טישער סוחר, אָדער, ווי עס הייסט אין אַמעריקאַ, אַ גוטער ביזנעס-מאַן. ער איז געגאַנגען, ווי רש״י מאַכט, „כדרך התגרים” — דאָס הייסט, אויפ׳ן סוחרישען וועג. אַ פּראַקטישער סוחר, אַז ער בעווייזט זיין סחורה, בעווייזט ער פריהער דאָס ערגסטע, וואָס ער פערמאָגט, און נאָכדעם שוין — דאָס בעסטע. קודם האָט ניסעל שוואַלב געזוכט צו בעשטאַטען די שוועסטער הענריעטאַ די פּרימאַדאָנאַ מיט׳ן ברודער איזאַק דעם טראַגיק.

וואָס אָנבעלאַנגט דעם ברודער איזאַק, דאַרף מען זאָגען, אַז דאָס איז איהם געגאַנגען נישט אַזוי גוט. אַחוץ דעם, וואָס איזאַק שוואַלב איז נישט אָנערקענט געוואָרען אין דער ניו-יאָרקער טעאַטער-וועלט אַלס טראַגיקער, אַחוץ דעם, וואָס מבינים האָבען אויף איהם געזאָגט, אַז איהם וואָלט בעסער געפּאַסט צו זיין אַ בוטשער, איידער אַ שוישפּיע-לער, אַז איהם וואָלט בעסער געפּאַסט צו זיין בעסער אַ מילכמאַן, אָדער אַרומטראָגען אַ „באַררעל אַייז-קרים” אויפ׳ן קאָפּ, איידער צו זיין איין „עקטער” און שפּיעלען טראַגישע ראָלען אין טעאַטער, — אַחוץ די אַלע מעלות איז גלאַט איין אומגליק מיט די „יוניאָנס” אין דער „יענקישער מדינה”. קיין פרעמדען אַקטיאָר לאָזט מען ניט צו צום פּסוק, האָטש שריי חי-וקיים. איזאַק שוואַלב האָט קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט אָננעמען דערווייל איין אַנדער שטעלע, איין אַנדער דזשאַב. אין וואָס איז בעשטאַנען דער דאָזיגער „דזשאַב”, וועלען מיר זעהען ווייטער. דערווייל האַלטען מיר ביי זיין שוועסטער הענריעטאַ, ביי דער בע-ריהמטער פּרימאַדאָנאַ פון בוענאָס-איירעס.

קאַפּיטעל ניין און צוואַנציג

דער שטערן פון בוענאָס-איירעס

ברײַנדעלע קאָזאַק האָט ניט מגזם געוועזן אין איהרע בריעף צו הענריעטען דערמיט, וואָס זי האָט געשריבען צו איהר, אַז מע וועט זי אין אַמעריקאַ ניט נאָר פערצוקערן, נאָר אַז די מענעדזשערס פון די יודישע טעאַטערס וועלען זיך אַלע שלאָגען פאַר איהר, ווי פאַר איין אבן-טוב. עס איז געוועזן גענוג, אַז ניסעל שוואַלב זאָל זיך בעוויזען מיט זיין שוועסטער הענריעטאַ פריהער אין איין טעאַטער, דערנאָך אינ׳ם אַנדערן, זיי זאָלען ציהען אויף זיך די אויגען פונ׳ם גאַנצען פאַרטער-פובליקום. הענריעטאַ איז אין יענער צייט געוועזן, קאָן מען זאָגען, אין רעכטען בליהען און אין רעכטען גלאַנץ פון איהר שענקייט. דערצו איז זי געוועזן אַזוי עלעגאַנט געקליידעט, און איהר הוט איז געוועזן אַזוי שרייענד-מאָדערן, און איהרע שטיינער, צווישען וועלכע עס זענען געוועזן מעהר פאַלשע אַלס עכטע, האָבען איהר צוגעגעבען אַזוי פיעל חן, אַז ווען דער ברודער האָט זי אַריינגעפיהרט הינטער די קוליסען און פאָרגעשטעלט פאַר די אַקטיאָרען און אַקטריסעס, האָט מען שוין אין פאַרטער געוואוסט, אַז דאָס איז אַ בעריהמטע פרימאַדאָנאַ, אַ נייער אויפגעהענדער שטערן אויפ׳ן הימעל פון דער יודישער ביהנע. ווער זי איז און פון וואַנען זי איז — האָט נאָך דערווייל נישט געוואוסט קיינער. דאָס איז מען געוואָהרע געוואָרען ערשט שפּעטער, אַז אין די צייטונגען האָבען זיך בעוויזען פריהער אַרטיקלען, דערנאָך — בחצוצרות-וקול-שופר׳דיגע אַנאָנסען מיט קידוש-לבנה-אותיות, אַז אין דעם און דעם טעאַטער טרעט אויף אַ נייער שטערן פון בוענאָס-איירעס מיט׳ן נאָמען הענריעטאַ שוואַלב, וואָס מיט איהר סימפּאַטיש אויסזעהען און שלאַנקער פיגור וועט זי פערשעמען אַלע

שענהייטען, וועלכע האָבען ווען עס איז בעטראַכטען ניט נאָר די יודי-שע ביהנע, נאָר אַלע ביהנעס פון דיזען לאַנד און פון דער גאַנצער וועלט. און ווייל דער מענעדזשער האָט געהאַלטען ביי רעדען פון שענהייטען, האָט ער זיך שוין ערלויבט צולייגען נאָך עטליכע ווער-טער, אַז אויף דער אויסשטעלונג פון שענהייטען אין פּאַריז האָט הענ-ריעטאַ שוואַלב בעקומען דעם ערשטען פּרייז.

געהנוג. אַנדערע מעלות האָט מען שוין פערשפּאָרט אויסרעכענען. דאָס טעאַטער האָט זיך שוין סיי-ווי געבראָכען פונ'ם פּובליקום, וואָס איז געקומען מקבל פּנים זיין דעם שטערן פון בוענאָס-איירעס, די בע-ריהמטע שענהייט, וועלכע האָט בעקומען דעם ערשטען פּרייז. און ס'איז נויטיג צוצוגעבען, אַז דאָס ווערטהע פּובליקום, וואָס איז אַ ביסעל גע-וואוינט געוואָרען, מע זאָל עס אַמאָל אָבבלאָפען, דאָס הייסט, דער-צעהלען, אַז אויפ'ן הימעל איז אַ יאַריד, איז איצטיגס מאָל געווען בע-פרידיגט אויפ'ן בעסטען אַרט און האָט אויפגענומען דעם שטערן פון בוענאָס-איירעס מיט אַזאַ מין דונערענדיגען אַפּלויז, וואָס נאָר אין אַ יודיש טעאַטער אין ניו-יאָרק קאָן אַזעלכס געמאָלט זיין.

עס איז גרינג זיך פאָרצושטעלען, מיט וואָס פאַר אַ טאָן ניסעל שוואַלב האָט גערעדט מיט'ן מענעדזשער פון טעאַטער, אַז ער איז גע-קומען צו דער צווייטער פאָרשטעלונג שמועסען וועגען בעדינגונגען און דערזעהען איין אַנשלאַג ביי דער קאַסע: „קיינע טיקעטס מעהר". ניסעל שוואַלב האָט גאָר פערגעסען, אַז די מעשה מיט'ן ערשטען פּרייז אין פּאַריז האָט אויסגעטראַכט דער מענעדזשער פון זיין אייגענער פאַנטאַ-זיע, און ער האָט גענומען דערצעהלען מיט היץ, מיט פייער, ווי זיין שטייגער איז, נסים ונפלאות, ווי אַזוי זיין שוועסטער האָט בעקומען דעם דאָזיגען פּרייז. ווי אַזוי די אַלע איבעריגע בילדשענע פרויען האָבען איהר מקנא געווען, ניט פערגונען. ווי אַזוי די דירעקציע אַליין איז געווען אויפגערעגט, אַז מען איז געוואָהרע געוואָרען, אַז זי איז אַ יודישע טאָכטער. ווי אַזוי מע האָט שיער-שיער ניט צוגענומען ביי איהר דעם ערשטען פּרייז. אַ גליק, וואָס ער, ניסעל שוואַלב, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, געוואָלט מאַכען זיי אַלעמען אַ סקאַנדאַל. און ניט נאָר געוואָלט, נאָר טאַקי געמאַכט זיי אַ סקאַנדאַל. ער האָט זיי געזאָגט דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי...

ניסעל שוואַלב האָט געמוזט איבערהאַקען אין מיטען, ווייל סאַמע דאָ האָט ער דערפיהלט, ווי עמיצער האָט איהם אָנגעטראָטען אויפ'ן

פוס, נאָר אַזוי שטאַרק, ווי דאָס וואָלט געווען אַ פוס פון אַ סאָלדאַט פון דער גוואַרדיע. צום סוף איז דאָס גאָר געווען ברײַנדעלע קאָזאַקס פוס. דאָס האָט זי איהם אָנגעטראָטען, ער זאָל זיך אַ ביסעל איינהאַל-טען. ווי קומט אַהער ברײַנדעלע קאָזאַק? — סטייטש, דאָס איז זי דאָך געווען די רעכטע מעקלערין פון דער פרימאַדאָנאַ שוואַלב. דאָס האָט זי דאָך אַראָבגעבראַכט פון לאָנדאָן דעם „שטערן פון בוענאָס-איירעס". הײַנט ווי איז דאָס מעגליך, מע זאָל רעדען פון בעדינגונגען — און זי זאָל ניט זײַן דערבײַ? ניסעל שוואַלב האָט זיך נאָכדעם ניט געוואונדערט דערויף, וואָס ער איז מיט זײַנע מעשיות פערקראָכען אַ ביסעל צו ווייט. ער האָט זיך נאָר געוואונדערט, ווי קומט צו אַ נקבה אַזאַ שווערער פוס?

גליקליכע הענריעטאַ! זינט זי איז אויף דער ביהנע, זינט זי איז אַ פרימאַדאָנאַ, האָט זי נאָך אַזאַ אויפנאַהמע נישט געהאַט אין ערגיץ, ווי דאָ אין ניו-יאָרק. אַזעלכע דונערענדיגע אַפּלאָדיסמענטען האָט זי נאָך נישט געהערט זינט זי לעבט אויף דער וועלט. ניין. דאָס זענען ניט געווען אַפּלאָדיסמענטען פון מענשליכע הענד. אַ מענשליכע האַנד איז דען אימשטאַנד אַרויסצולאָזען אַזעלכע הילכיגע קולות? אַזוי היל-כיג דונערט עס נאָר, ווען מע פּאַטשט קישענס, ווען מע שלאָגט אויס בעטגעוואַנד, ווען מע רייניגט דורך רויכוואַרג זומער אויף דער זון מיט גוטע שטעקענס, אָדער, ווייניגסטענס, ווען מע גיט איינעם אין די הענד אַרײַן צוויי ברעטלעך און מע זאָגט איהם: „קלאַפּ! שנייד! בראַק אויף וואָס די וועלט שטעהט!"...

מיר מוזען זיך מודה זײַן צום סוף און אויסזאָגען פונ'ם סוד, אַז גאַנץ אויבען אויף דער גאַלעריע זענען געווען אַזעלכע מענשען מיט אַזעלכע „כלים" אין די הענד, וואָס האָבען אַרויסגערופען דעם דאָזיגען שטורם אַלע מאָל, ווען דער שטערן פון בוענאָס-איירעס האָט זיך בעווי-זען אויף דער ביהנע, אָדער בעדאַרפט פערלאָזען די ביהנע. דאָס טעאַטער איז שיער ניט צופאַלען געוואָרען פון אַזאַ דונערן מיט אַזאַ שטורע-מען. דאָס אונטערשטע פובליקום האָט מיט שרעק געקוקט אַרויף, גע-וואָלט זעהען, פון וואַנען געהט דער קראַך, און האָט אַליין אויך גע-האָלפען דונערן און שטורעמען. דאָס ליגט שוין אין דער טבע פון אַ פובליקום, וואָס דאַרף נאָר האָבען דעם ערשטען סיגנאַל. ווער איז דאָס מחויב צו וויסען, פון וואַנען עס געהט דער סיגנאַל? וועמען ווערט דאָס, אַ שטייגער, אײַנפאַלען אין קאָפּ, אַז דאָרט ערגיץ זיצען מענשען מיט

„כלים" אין די הענד, אָנגעגרייט אויף צו מאַכן איין ערפּאָלג דער פּרימאַדאָנאַ, און אַז צווישען די דאָזיגע „קלאַפּערס" געפינט זיך טאַקי איהר אייגענער ברודער?

יאָ. דער ערשטער צווישען די „קלאַפּערס" איז געווען נישט קיין אַנדערער, ווי אונזער בעקאַנטער טראַגיקער איזאַק שוואַלב — און דאָס איז טאַקי געווען זיין „דזשאַב", וואָס זיין ברודער ניסעל האָט איהם אָוועקגעגעבען דערוויייל אויף דער ערשטער צייט אין אַמעריקאַ.

סיק טראַנזיט גלאָריאַ מונדי — זאָגט אַ לאַטייניש שפּריכ-וואָרט. אויף אונזער יודיש, אַז מיר זאָלען עס ווען איבערזעצען אַ ביסעל פריייער, וועט דאָס הייסען: אָט אַזוי ווערט אַמאָל פון אַ טראַגיק אַ קלאַפּער.

קאַפּיטעל דרייסיג

דער לאָמזשער סאָלאָוויי

אונזער קאָמונע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ." איז געגאַנגען אין אַמעריקאַ, קאָן מען זאָגען, דורך טיר און דורך טויער. אין דערזעלבער צייט, וואָס דער „שטערן פון בוענאָס-איירעס" איז אויפגעגאַנגען אויפ'ן הימעל פון דער יודישער ביהנע, האָט זיך געלאָזט הערען אין דער יודישער „פּרעסס" אַ קול-נגינה פון אַ „לאָמזשער סאָלאָוויי", וואָס די בלעטער האָבען אויפגעהאַפּט און צופּויקט איבער גאַנץ אַמעריקאַ.

הכל תלוי במזל — ס'איז נאָר אַ גליק-זאַך. אין לאָנדאָן איז דער דאָזיגער חזן געלעגען פערשטעקט אין אַ ווינקעל, זיך געוואַלגערט אין אַ קעלער, געשטאָרבען, ניט היינט געדאַכט, מיט דער גאַנצער משפּחה דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער, געמוזט אָנקומען צו די טובות פון די לאָנדאָנער „טשאַרעטיעס" און צו די עצות פון אַזעלכע גוטע מענשען, ווי מיסטער קלאַמער. און דאָ, אין ניו-יאָרק, איז ער מיט אַמאָל מפורסם געוואָרען, אויסגעוואַקסען מיט דריי קעפּ העכער און בעקומען אַ נאָמען, וואָס קלינגט פון איין עק שטאָדט ביז'ן אַנדערן.

אין אַלע בלעטער און אויף אַלע בלאָקס אויף די אַפּישען האָט איהר געקאָנט יענעם סיזאָן לייענען יעדען טאָג די דאָזיגע שרייענדיגע בחצוצרות-וקול-שופר'דיגע אַנאָנסען:

„קומט היינט אין אונזער טהעאַטער הערען דעם לאָמזשער סאָלאָוויי זינגען כל-נדרי מיט זיין אייגענער קאַפּעללע, וואָס דער קעניג געאָרג האָט בעוואונדערט!"

ווי אַרום איז דאָס אויסגעוואַקסען דער לאָמזשער חזן אין טעאַטער? און פון וואַנען האָט זיך עס גענומען אַהער דער גאָט די נשמה שולדיגער קעניג געאָרג? — אונזער פריינד לעזער דאַרף אַזעלכע קשיות

ניט פרעגען. ער דאַרף זיך נאָר דערמאָנען, אַז מיר זענען מיט אונ־זער קאָמונע נישט אין יעהופּעץ, נאָר אין דער גאָלדענער מדינה פון קאָלומבוסען, אינ׳ם פרייען גוטען גליקליכען לאַנד, וואָס הייסט אַמע־ריקאַ.

* *
*

וואָס מע וויל, קאָן מען זאָגען אויף אונזערע ברידער אין דער גאָלדענער מדינה: למשל, אַז זיי זענען אַ ביסעל צו להוט נאָך די ביזנעס, אַז זיי וואַרפען זיך אַרויף אויפ׳ן אַמעריקאַנער לעבען מיט איין אונגעהייערער זשעדנעקייט, ווערען גיך אַמעריקאַניזירט, ווילען אויסזעהען מעהר אַמעריקאַניש, ווי די אַמעריקאַנער אַליין, און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס ביי איינעם איז דאָס אַ חסרון, ביים אַנדערן — אַ מעלה, — איין שבח מוז מען אויף זיי נאָכדערצעהלען, אַז דעם אַל־טען פסוק פון אונזער אַלטען חומש: „ואהבתם את הגר״ — איהר זאָלט ליעב האָבען דעם פרעמדען, ווייל איהר זענט אַליין געווען פרעמדע — דעם דאָזיגען פסוק פערגעסען זיי קיינ־מאָל ניט און וועלען ניט פערגעסען, אפילו ווען זיי זאָלען ווערען אויסגעגרינט אויפ׳ן געלסטען אופן. איך זאָל וויסען, אַז מע וועט מיך ניט בעשולדיגען, אַז איך בין מגזם, וואָלט איך זאָגען, אַז אין דער מצוה פון הכנסת-אורחים איז דאָרט יעדער יוד כמעט איין אברהם אבינו. איין אורח, נישט נאָר אַ קרוב, נאָר גלאַט אַ לאַנדסמאַן, איז ביי זיי אַ גאַנצער אַנטיק. יעדער אַמעריקאַנער יוד, וואָס איז אַליין אַמאָל געווען אַ געפּלאָגטער און פערזוכט דעם טעם פון עמיגראַנט, קוים האָט ער זיך אַרויפגעאַרבייט אויף אַ שטיקעל מעמד, וועט ער זיך ניט בערוהיגען, ביז ער וועט ניט אַראָבּבּרענגען איינציגווייז די איבע־ריגע משפחה פון דער אַלטער היים. ער זאָל נאָר קאָנען, וואָלט ער דאַכט זיך, אַ בעלן געווען, אַז דאָס גאַנצע שטעדטעל זיינס מיט׳ן רב און מיט׳ן שוחט און חזן זאָל זיך אַריבערפּעקלען צו איהם אין זיין נייער געבענשטער היים. לאָזען אַלע זעהען, וואָס פאַר אַ לעבען ער מאַכט אין דער גאָלדענער מדינה פון קאָלומבוסען, און לאָזען זיי אויך מאַכען אַ לעבען.

מע דאַרף ניט מיינען, פונדעסטוועגען, אַז מיר זענען געגויגט צו זינגען אַ דיפיראַמב, אַ לויב-ליעד צו אונזערע אַמעריקאַנער ברידער

און אַרויסשטעלען זיי אַלע פֿאַר צדיקים גמורים. מענשען זענען אַלע־מאָל און אומעטום נאָר מענשען. קומט אַראָב אַ לאַנדסמאַן, נעמט מען איהם אויף מיט דער גרעסטער גאַסטפֿריינדליכקייט. מע ווייסט ניט די ערשטע צייט, וואו מע זאָל איהם אַוועקזעצען. מען איז זיך מיט איהם משמח. מע שטאָלצירט מיט איהם. מע גיט איהם די בעסטע עצות. מע ווייזט איהם דעם ריכטיגסטען וועג. מע שטיצט איהם אָפּט־מאָל אונטער מיט אַ מזומנ׳עם דאָללאַר, אַזוי ווייט ווי מען קאָן. דאָס אַלסדינג איז אָבער נאָר אויף דער הייסער שעה. די צייט שטעהט ניט. פֿאַרהאַן אַ פּסוק ביי זיי, אַ האַרטער פּסוק: „טיים איז מאָני — צייט איז געלד״. אַוועק די הייסע שעה, זאָגט מען צו איהם: „אַצינד, מיסטער, צו דער אַרבייט; דאָס לאַנד איז פֿאַר דיר אָפֿען, געה, ברו־דערל, מאַך אַ לעבען״...

און דער פֿרישער אורח, אויסגערוהט און אַרומגעקוקט זיך, געהט אַרויס אויף דער קאָכענדיגער גאַס און בלייבט אַ פֿערטומעלטער.

וואָס איז די מעשה?

אינ׳ם דאָזיגען פֿערהאַוועטען, פֿערטאַרראַמטען לאַנד פֿון „האַררי־אַפּ״, וואו קיינער האָט קיין צייט ניט און אַלע זענען פֿערביזיט פֿון גאַנץ פֿריה אָן ביז שפּעט אין דער נאַכט, אַז עס קומט צו פֿאָהרען איין אורח, דאַרף ער ניט וואַרטען, ביז עמיצער וועט איהם אָבשטעלען אין גאַס, אַריינרוקען אַ שלום־עליכם, מכבד זיין מיט אַ שמעק־טאַבאַק און פֿרעגען: „מה שמכם?״ — ער וועט דאַרפֿען דערויף לאַנג וואַרטען. ניין. דאָס איז אַ לאַנד פֿון זעלבסטשטענדיגקייט. אַ לאַנד, וואו יעדער איז אַ בעל־הבית אויף זיך אַליין. אַ לאַנד, וואָס האָט אויסגעאַרבייט איין אייזערנעם פּרינציפּ: „העלפּ יור סעלף״ — העלף זיך אַליין. אויף אונזער לשון וועט דאָס הייסען אַזוי פֿיעל ווי: „פֿעטער, שטעהט מיר ניט אויפ׳ן וועג!״ „פֿעטער, אַקערט מיט דער נאָז, אַרבייט מיט די זייטען!״ אָדער: „פֿעטער. איהר קאָנט געהן שטאַרבען, אויב איהר האָט ניט וואָס צו עסען״. ניין. אין אַזאַ לאַנד דאַרפֿט איהר ניט וואַר־טען אויף כבוד און אַרויסקוקען אויף נסים. איהר בעדאַרפֿט אַליין זיך מטריח זיין אָבשטעלען יעדען איינציגען און אַרויס מיט׳ן לשון: „סער! איך בין דער און דער און קאָן דאָס און דאָס — אפשר דאַרפֿט איהר העגד?״... העגד — דאָס איז דער עיקר. ניטאָ קיין מענשען, נאָר הענד. הענד, וואָס לייגען פֿאַר. הענד, וואָס רעדען. הענד, וואָס

שרייען: „הענד! הענד!״ — און וואָס העכער איהר וועט שרייען „הענד״ — איז אַלץ בעסער פאַר אייך.

נאָר איהר דאַרפט ניט זיין נאַאיוו און מיינען, אַז ס'איז נויטיג, אַז איהר אַליין דאַרפט אַרומגעהן איבער דער סטריט און צו שרייען: „הענד! הענד!״ ניין. דערויף איז געגעבען געוואָרען אַ „פּרעסס״. דערויף זענען בעשאַפען געוואָרען צייטונגען, וואָס בעדיענען דאָס ברייטע פּובליקום און וואָס זענען בעזעצט און פּערזייעט, דורכגעשפּיגעוועט און אָנגעגיזשעט מיט לעבעדיגע אַדווערטייזמענטס און שרייענדיגע אַנאָנסען פון אויבען ביז אַראָב, וואָס רעדען וועגען זיך, קלינגען, פייפען און טרומייטערן בחצוצרות וקול שופר! און ווער נאָר עס וויל אין דעם לאַנד מאַכען אַ לעבען, און ווער נאָר עס וויל זיין בעוואָרענט, אַז ער זאָל אין דעם פרייען גאָלדענעם אַמעריקאַ ניט אויסגעהן שטילערהייד פון הונגער, — דער מוז אָנקומען צו דער הילף פון דער „פּרעסס״, דער מוז — צי ער וויל, צי ער וויל ניט — אַדווערטייזען זיך אין אַלע בלעטער, אָבלויבען זיך אַליין און זיין סחורה אין טאָג אַריין, קלינגען אין אַלע גלעקער, פייערן און טרומייטערן בחצוצרות וקול שופר!

די דאָזיגע לאַגע האָט באַלד פערשטאַנען אונזער פיהרער פון דער קאָמונע. ער האָט אָנגעשמעקט מיט זיין נאָז און געחאַפּט מיט זיין אויג, אַז מע טאָר ניט מאַכען לאַנגע שהיות, אַז מע בעדאַרף נעמען די לייצעס אין איין האַנד, די בייטש אין דער אַנדערער האַנד — און מאַרש! דערצו האָט איהם מיט'ן לאָמזשער חזן צוגעשפּיעלט אַ ביסעל די צייט און אַ ביסעל די הצלחה. די צייט איז געוועזען, ווי מיר ווייסען שוין, ימים-טובים-צייט, ווען חזנים זענען אין אַמעריקאַ אַ גאַנגבאַרער אַרטיקעל. און די הצלחה איז געוועזען, וואָס אַקוראַט צו זייער אָנקומען קיין ניו-יאָרק איז אַ געוויסע „סאָסייעטי״ געבליבען אָהן אַ חזן. און האָטש די סחורה איז אין אַמעריקאַ דאָ איבערגענוג, אַזוי אַז אויף דער ערשטער אַנאָנסע: „עס ווערט געזוכט אַ חזן אויף ימים-נוראים״ — האָבען זיך אַ שאָט געגעבען חזנים פון דער וועלט, און אונזער לאָמזשער חזן איז אויסגעקומען אויסצושטעהן אַ גוואַלדיגען קאָנקורס, האָבען זיך אָבער אַריינגעמישט זיינע לאָמזשער לאַנדסלייט, און אונזער לאָמזשער חזן איז געוואָרען „אָלל-רייט״.

דאָס איז אָבער געוועזען נישט מעהר ווי אַ אינטערמעצצאָ, אַ הקדמה צו דער קאַריערע פונ'ם לאָמזשער סאָלאָוויי. איין אַמעריקאַנער

סאָסייעטי דאַרף אַ חזן נאָר אויף ימים נוראים, און פון ימים נוראים אַליין קאָן מען קיין לעבען ניט מאַכען. דאָ האָט זיך אַרויסבעוויזען אונזער קאָמבינאַטאָר ניסעל שוואַלב מיט זיין אונטערנעמונגס-טאַלאַנט. ער האָט אָבגעדונגען אַ האַלל און געלאָזט אָבדרוקען אין אַלע בלעטער אַזאַ מין אַנאָנסע:

„אַ מענש אַ סאָלאָווי. אַ האַלז אַ קלאַרנעט. אַ קול אַ פידעל. דאָס איז דער וועלטבעריהמטער לאָמזשער חזן מיט זיין אייגענעם כאָהר. ער וועט זינגען כל-נדרי אין דעם און דעם מיוזיק-האָלל מיט בעגלייטונג פון זיין אייגענער קאַפעללע אויף אַלערליי אינ-סטרומענטען, וואָס האָבען געשפּיעלט פאַר׳ן קעניג געאָרג".

דער ערשטער קאָנצערט איז געווען אויך דער לעצטער קאָנצערט, ווייל אויף מאָרגען אין דערפריה איז אונזער ניסעל שוואַלב און זיין געלד-שותּף מיסטער קלאַמער געזעסען ביי אַ גלאָז ביער און אַ האַוואַ-נאַ-סיגאַר מיט אַ מענעדזשער פון אַ יודיש טעאַטער און אונטערגעשרי-בען איין אַגרימענט אויף דרייסיג ספּעקטאַקלען, אין וועלכע דער „לאָנדאָנער סאָלאָוויי" מיט זיין קאַפעללע דאַרף זינגען אַלע נאַכט כל-נדרי אין דער בעריהמטער אָפּערעטע, וואָס הייסט טאַקי מיט׳ן נאָמען „כל-נדרי".

נאָכדעם ווי דער אַגרימענט איז געווען אונטערגעשריבען, און דער מענעדזשער האָט איהם אַריינגעלייגט אין זייטקעשענע, אַזוי האָט מיסטער קלאַמער באַלד חרטה געקריגען אויפ׳ן געשעפט און גענומען עסען דעם קאָמפּאַניאָן, ניסעל שוואַלב, למאי ער האָט זיך אַזוי גע-איילט פערהאַנדלען אַזאַ סחורה בחצי-חנם. אַ סימן — נאָך די ערשטע עטליכע ספּעקטאַקלען האָט דערזעלבער טעאַטער-מענעדזשער אונטער-געשריבען מיט זיי אַ נייעם אַגרימענט אויף נאָך דרייסיג ספּעקטאַקלען פאַר אַ פּרייז פונקט דריי מאָל אַזוי פיעל. דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז די צוויי שותּפים, מיסטער קלאַמער און ניסעל שוואַלב, זאָלען זיך דעם ערשטען מאָל אויפ׳ן אַמעריקאַנישען באָדען צעאַמפּערן, צעווערט-לען זיך, אָנרופען איינס דאָס אַנדערע מיט פערשידענע נעמען, וואָס מיר קאָנען בשום אופן זיי ניט ברענגען, ווייל זיי פּאַסען זיך נישט פאַר אַזעלכע דזשענטעלליייט, ווי די דאָזיגע צוויי. אַזאַ ווערטלען זיך האָט געקאָנט געשלאָסען ווערען מיט אַ מיאוסען סקאַנדאַל, וואָרום איינער פון זיי (ניסעל שוואַלב) האָט שוין געהאַט אָנגעבאָטען מזומנ׳ע פעטש פאַר זיין קאָמפּאַניאָן (מיסטער קלאַמער). אַ גליק, וואָס דער

חזן מיט דער חזנ׳טע האָבען זיך אַריינגעמישט און בעצייטענס צונומען די צופּאַמפּערטע קאָמפּאַניאָנען, זיי דערמאַנט, אַז זיי שטעהט פּאָר זעהר אַ וויכטיגע אַרבייט, אויב ניט די וויכטיגסטע: בעשטאַטען ראַפּאַלעסקאָן. דערווייל האָט די חזנ׳טע געמאַכט זעהר אַ שענעם סאַפּער פּאַר דער גאַנצער קאָמונע, איינגעלאַדען די מאַדאַם טשערניאַק (בריינדעלע קאָזאַק) און אַ פּאָר לאָמזשער לאַנדסלייט, וואָס האָבען צוגעזאָגט קומען מיט זייערע „מיסעסען״ פּערברענגען מיט זייער לאַנדסמאַן, דעם לאָמזשער סאָלאָוויי, אַיין אָוועגד, בעקענען זיך מיט זיינע קאָמפּאַניאָנען און געבען אַ לעב אונטער, ווי גאָט האָט געבאָטען.

קאַפּיטעל איין און דרייסיג

אַ מאָדנע ביאָגראַפיע

„בעשטאַטען" ראַפּאַלעסקאָן איז געווען ניט אַזוי לייכט, ווי אונזערע שותּפים די קאָמוניסטען האָבען זיך געקאָנט פאָרשטעלען. ערשטענס, האָט מען ראַפּאַלעסקאָן כּמעט נישט אָנגעקוקט אין די אויגען פון זינט מען איז געקומען קיין אַמעריקאַ. גאַנצע טעג פיהרט ער זיך אַרום מיט דער מאַדאַם טשערניאַק — „טאָמער ווייסט איהר, וואָס פאַר עסקים ביי איהם מיט אָט דער חיה?" — און קומט אויפדערנאַכט, זעהט מען איהם ניט. ער איז אויסען אומעטום, אויף אַלע קאָנצערטען, אין אַלע טעאַטערס אינ'ם אַריסטאָקראַטישען גויישען ניו-יאָרק, וואָס מע רופט עס „אַפּטאַון", גלייך ווי ער וואָלט געקומען אַהער צו די גויים, ניט צו די יודען. גלייך ווי נישט דאָס יודישע טעאַטער האָט פאַר איהם אַ אינטערעס. גלייך ווי ער וואָלט ניט זיין קיין יודישער אַרטיסט, קיין בלאָנזענדער שטערן פון דעם יודישען נע-ונד'נעם טעאַטער, קיין קינד פונ'ם יודישען געטאָ.

די ערשטע צייט האָבען אונזערע קאָמוניסטען דערויף זיך ניט אַזוי שטאַרק אַרומגעקוקט. אַ יונגערמאַן — האָבען זיי זיך געטראַכט — דאָס ערשטע מאָל אין אַ פרעמד לאַנד, לאָז ער זיך אַ ביסעל אַרומזעהען. ווייטער-ווייטער אָבער האָבען זיי אָנגעהויבען קוקען אויף איהם קרום, נאָכפרעגען זיך, וואוהין ער געהט און וואָס ער טוט, און גענומען איהם זאָגען מוסר, למאי ער קוקט זיך נישט צו צו דעם, וואָס ער בעדאַרף? למאי ער שטודירט בעסער ניט די יודישע ביהנע אינ'ם יודישען ניו-יאָרק, וואָס הייסט „דאַון-טאַון", און למאי ער זעהט ניט עפּעס נאַשען פון די בעריהמטע אַמעריקאַנער יודישע „סטאַרס"?

דערויף האָט זיי ראַפּאַלעסקאָ אָבגעענטפערט, אַז די יודישע

ביהנע פערשפּאָרט ער צו שטודירען, ער קען זי שוין דורך און דורך, און אויב עס קאָן זיין אַ רעדע פון „נאַשען", קאָן עס נאָר מעגליך זיין ביי די אומות העולם, אין די אַמעריקאַנער גרויסע טעאַטערס.

דאָס איז אָבער געווען מעהר ניט אַז אַ תירוץ פאַר די בענש-ליכט. ראַפאַלעסקאָ איז געווען פערנומען אין ניו-יאָרק מיט זיינע איי-גענע ביזנעס, ווי מיר וועלען אין גיכען געוואָהר ווערען. די קאָמו-ניסטען האָבען אָבער דערמיט נישט געקאָנט זיין צופרידען. זיי האָ-בען געוואָלט דורכאויס, אַז זייער שפּיגעל ראַפאַלעסקאָ זאָל וואָס גי-כער אויפטרעטען פאַר'ן ניו-יאָרקער יודישען פובליקום, בעווייזען ווער ער איז און וואָס ער איז.

נאַטירליך, האָט ניסעל שוואַלב געטאָן, וואָס ער האָט געקאָנט. ער האָט קודם בעקאַנט געמאַכט אַלע רעפּאָרטערס פון די יודישע ציי-טונגען מיט דער ביאָגראַפיע פון לעאָ ראַפאַלעסקאָ אין קורצען. ער האָט זיי איבערגעגעבען, יעדען בעזונדער בסוד, אַז ראַפאַלעסקאָ שטאַמט פון דער אָנגעזעהענסטער יודישער פאַמיליע אין בוקאַרעשט. אַז זיין פאָטער — סעמיואיל ראַפאַלעסקאָ — איז איינער פון די רייכסטע באַנקירען אין רומעניע, וואָס האָט בעקומען בירגעררעכט פונ'ם קעניג אַליין. נאָר עס האָט איהם אָבגעקאָסט אַ מענגע! נאָך קינדוויז האָט דער קליינער לעאָ אַרויסבעוויזען גוואַלדיגע אַרטיסטישע פעהיגקייטען און גע'חלומ'ט שטודירען „קונסט", האָבען די פאַנאַטישע עלטערן נישט געוואָלט ניט הערען, ניט זעהען. איז זיך מיישב דער יונגער לעאָ און שטעלט זיך פאַר איינמאָל פאַר דער רומענישער קעניגין, די בע-וואוסטע דראַמאַטישע שריפטשטעלערין קאַרמען סילוואַ...

— קאַרמען סילוואַ איז אַ שריפטשטעלערין פון נאָוועלען, — רייסט איהם איבער דער רעפּאָרטער. נאָר ניסעל שוואַלב פאַלט נישט אַראָב ביי זיך. ער דערצעהלט ווייטער:

— אָבער אַ מבינ'טע אויף דראַמאַ איז זי שוין? נו, אַלזאָ, האָט זיך אונזער לעאָ פאָרגעשטעלט פאַר איהר און פאָרגעלעזען אַ פּאָר מאָ-נאָלאָגען, איז די קעניגין אַזוי אַרויס פון די כלים, אַז זי האָט איהם אויף איהר רעכענונג געגעבען שטודירען אין גרעסטען רומענישען טע-אַטער. דער יונגער ראַפאַלעסקאָ אָבער האָט תמיד געשטרעבט צו דער יודישער ביהנע. „איך בין, זאָגט ער, אַ קינד פון יודישען פאָלק, און איך דאַרף, זאָגט ער, דיענען מיין פאָלק, מיין שפּראַך, ניט קיין פרעמדע". און איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען האָט ער זיך

אַוועקגעלאָזט מיט אַ יודישער וואַנדער-טרופּע, וואָס האָט אַרומגעבלאָנ-זעט אין יענער צייט איבער רומעניען פון שטאָדט צו שטאָדט. דער דירעקטאָר פון יענער טרופּע איז געווען איינער אַ געוויסער אַרטיסט און אַ הויכגעלערנטער דראַמאַטורג האָלצמאַן, בערנאַרד האָלצמאַן, דער בעריהמטער פּערפאַסער פון דעם בעריהמטען ווערק „אוריאל אַקאָסטאַ" ...

דאָ האָט איהם דער רעפּאָרטער געמוזט אונטערברעכען:

— עקסקיוז מי, מיסטער שוואַלב, דער פערפאַסער פון „אוריאל אַקאָסטאַ" איז ניט האָלצמאַן, נאָר קאַרל גוצקאָוו.

ניסעל שוואַלב איז אָבער נישט פון די, וואָס פערלירען זיך. ער פערענטפערט זיך:

— איך ווייס, אַז דער פערפאַסער איז קאַרל גוצקאָוו. איך מיין דעם איבערזעצער אויף יודיש.

— אַי בעג יור פּאַרדען! — שלאָגט איהם איבער נאָך אַ מאָל דער בער'עקשנ'טער רעפּאָרטער. — דער איבערזעצער פון „אוריאל אַקאָסטאַ" איז ניט האָלצמאַן, נאָר יוסף לערנער.

ניסעל שוואַלב האַקט ווייטער:

— איך ווייס, אַז לערנער. לערנער איז געווען דער ערשטער איבערזעצער. איז אָבער האָלצמאַן נישט געווען צופרידען מיט דיעזער איבערזעצונג, האָט ער איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען זיך אַוועק-געזעצט אויף אַ גאַנצער נאַכט און האָט איבערזעצט דאָס גאַנצע ווערק איבעראַנייעס, ספּעציעל פון ראַפאַלעסקאָס וועגען, און ס'איז איהם זעהר געלונגען. קיינער האָט נאָך אַזוי ניט איבערזעצט „אוריאל אַקאָסטאַ", ווי האָלצמאַן, און קיינער האָט נאָך אַזוי ניט געשפּיעלט דיעזע ראָל, ווי ראַפאַלעסקאָ. איהר קאָנט פערשטעהן פון דעם פאַקט אליין, אַז אין וויען האָט איינמאָל זאָנענטהאַל, דער גרויסער זאָנענ-טהאַל, געזעהען ראַפאַלעסקאָן אין דער ראָל פון אוריאל אַקאָסטאַ, האָט ער זיך צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און געזאָגט, איינמאָל פאַר אַלעמאָל, אַנ'עק — מעהר שפּיעלט ער שוין ניט דיעזע ראָל! און וואָס מיינט איהר? ער האָט געהאַלטען וואָרט: ער האָט זי טאַקי ניט געשפּיעלט ביז'ן טויט אַריין — איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס...

די אַמעריקאַנער רעפּאָרטערס זענען ניט קיין שרעקעדיגע קינ-דער. זיי ווייסען, וואָס הייסט בלאָף. האָבען זיי מעהר ניט אַז צו-געפּיקסט אַ ביסעל דאָס אַלץ, וואָס זיי האָבען זיך אָנגעהערט פון ני-

סעל שוואַלב. דאָס הייסט, אַ ביסעל האָבען זיי אַרויסגעוואָרפען, אַ ביסעל צוגעלייגט — און עס איז אַרויס אַ וואונדערליכע ביאָגראַפיע.

אויפ׳ן אַנדערן טאָג, אַז ראַפאַלעסקאָ האָט געעפענט דאָס בלאַט, האָט ער איבערגעלייענט זיין אייגענע ביאָגראַפיע, בעטיטעלט מיט אַ כפול-שמונה׳דיג קעפּעל פון גרויסע אותיות:

„אַ נייער שטערן אויף דער יודישער ביהנע!
קאַרמען סילוואַ אויסער זיך!
קעניגין קרוינט יונגען סטאַר.
זאָנענטהאַל גיסט מיט טרערען".

אויף אונזער יונגען העלד איז אָנגעפאַלען אַזאַ געלעכטער, אַז מע האָט איהם קוים אָבגעראַטעוועט.

קאַפּיטעל צוויי און דרייסיג

אין דער „קיבעצאַרני״

„קיבעץ״ — דאָס איז אַ יודיש-אַמעריקאַניש וואָרט, געבוירען גע-וואָרען אויפ׳ן אַמעריקאַנישען באָדען, אין די ספערען פון דער יודי-שער פרעסע און יודישען טעאַטער.

איבערזעצען דאָס וואָרט אויף אונזער לשון — מוז איך אָנקומען צו אַ גאַנצער רייהע פון ווערטער און בעגריפען און פּרובען זאָגען אַזוי :

זיך קיבעצען הייסט : איבערוואַרפען זיך מיט שטעכווערטער, פיה-רען רכילות אויפ׳ן אָרט, רעדען לשון-הרע אין די אויגען, איינעסען זיך אין די ביינער, אַריינקריכען יענעם אין די גרגרת, דערלאַנגען ביז דער זיבעטער ריפּ, דרעליווען איין אויער, טרעפען אין שוואַרצאַפּעל, זאַלצען אויף די וואונדען, טרויבערן די קישקעס, רייסען די הויט, טרענען די אָדערן, דערגעהן די יאָהרען, מאַכען די עקטיקע, בע-גראָבען נייען איילען, מיט גוטען שלאָגען כפרות, קושענדיג אַרויס-נעמען די נשמה — אָ ! אונזער יודיש לשון איז, ברוך-השם, גענוג רייך. איז אָבער דער חסרון, וואָס די אַלע בעגריפען, צוזאַמען גענומען, קומען ניט צו דעם איינאונאיינציגען וואָרט „קיבעץ״, וואָס נאָר אויפ׳ן שטאַרקען אייגענאַרטיגען אַמעריקאַנישען באָדען האָט געקאָנט אַזעלכס אויפבליהען און אויסוואַקסען. און וויבאַלד אַזוי, האָב איך מורא, אַז עס וועט מיר זיין שווער איבערצוגעבען אייך, וואָס איז דאָס אַזעלכע „קיבעצאַרני״.

די קיבעצאַרני — דאָס איז אַ מין קלוב, אָדער אַ קאַפע אַזעלכע אינ׳ם נייעסטען דיסטריקט פון ניו-יאָרק, וואו עס קומען זיך צונויף אַ געוויסער קלאַס אינטעליגענטען, וואָס האָבען אַ שייכות צו ליטעראַטור, טעאַטער און פּאָליטיק.

דאָס זענען דאָס-רוב מענשען פון פערשידענע לאַגערס און אַלער-ליי פאַרטייען, מעהרסטענטייל — געגנערס, אָפטמאָל — קאָנקורענטען, און כמעט אָהן אויסנאַהם — פערביטערטע שונאים. ניט נאָר שונאים אויפ׳ן לעבען, וואָס האָבען זיך פיינט, קאָנען זיך ניט אָנקוקען דעם פרצוף, ניט הערען איינס דעם אַנדערנס נאָמען. ניין. דאָס זענען אַזעלכע פערברענטע שונאים, וואָס אַז איינער פון זיי, למשל, זאָל חלילה צומאַכען איין אויג, וואָלט דער אַנדערער געגאַנגען טאַנצען אַ פריילכס ביי איהם אויפ׳ן קבר.

אין אַ געוויסער צייט קומען זיך צונויף אין דער קיבעצאַרני די דאָזיגע פאַרשוינען, בעזעצען זיך אויף זייערע געוויסע ערטער, יעדער ביי זיין טישעל, אַרומגערינגעלט מיט זיינע פאַרטיי-מענשען און מיט זיינע פאַטריאָטען. מע הייסט זיך דערלאַנגען עפּיס נעמען אין מויל אַריין, מע פעררויכערט ציגאַרען — און עס הויבט זיך אָן אַ קיבעצעריי. דאָס הייסט, כלומרשט גאָר אין גוטען מוט הויבט מען אָן איבער-וואַרפען זיך איין טישעל איבערן אַנדערן מיט קאָמפּלימענטען, שטעכ-ווערטער און ליצנות, וויצען און פליאָטקעס, חכמות און פלוידערייען, איבערוואַשען איינס דאָס אַנדערע דאָס קויטיגע גרעט דורך אַ ביסעל צו שאַרפע און צו איבערטריבענע קריטיק און הומאָריסטישע גוזמאות, אָנטרעטען פאַרבייגעהענדיג יענעס סאַמע דאָרט, וואו עס טוט וועה, זעהען מיט פערגעניגען, ווי יענער מינעט זיך, צאַפּעלט, בעקומט שיער די אַפּאָפּלעקציע — און דאָס אַלץ דוקא אין בעסטען לוין, אויף קאַטאָ-וועסלעך, מיט אַ ליעבליך שמייכעלע, אָדער מיט אַ הילכיגען געלעכטער.

די קיבעצאַרני — דאָס איז אַ מין פייער גיהנם, וואו מענשען בראָטען און פרעגלען זיך אויפ׳ן פייער, אַ מין שוויץ-באָד, וואו מע בעזעמט זיך איינס דאָס אַנדערע. דאָ, אין דער קיבעצאַרני, ווערען בעשאַפען עקסטרעמען, פאַבריצירט מיינונגען און רעפּוטאַציעס, בעשטימט קאַריערעס פון שרייבערס, אַרטיסטען און קינסטלערס. די קיבעצאַרני זאָגט אַרויס איהר ערשטע מיינונג קורץ און שאַרף צו גוטען אָדער צו בייזען. די קיבעצאַרני טראָגט אַרויס איהר ווערדיקט — טויט אָדער רויט. די קיבעצאַרני לייגט איהר שטעמפּעל: „אָלל-רייט” אָדער „לעזאזל”.

אַצינד, אַז איהר ווייסט שוין, וואָס איז עס אַזעלכס „קיבעצאַרני”, וועלען מיר אייך בעטען אויף אַ ווײַלע אַהין מיט אונז אַריינצוטרעטען.

* *
*

דאָס איז געוועזן אין אַיין אָסיענדיגען נעבעל-טאָג, איינער פון די טעג, ווען די אונזיכטיגע הימלען פון ניו-יאָרק, פערשטעלטע מיט די הויכע אומגעלומפערטע מויערן, וואָס מע רופט זיי דאָרטען „וואָל-קען-קראַצערס", און מיט די אַייזערנע הימעל-באַהנען, וואָס הייסט דאָרט „עלעווייטער", זענען פערוויינט און פערדוויכערט און האַפּען דעם אָבבליק כמעט פון לאָנדאָנער הימעל.

און געווען איז עס פאַרמיטאָגסצייט, די שעה, ווען די צווייטע שטאָדט פון דער וועלט האַלט סאַמע אין דעם רעכטען טאַרעראַם: אַלעס איז ביזי — דאָס הייסט, אַלעס רוישט, אַלעס אַרבייט, אַלעס לויפט, אַלעס קויפט, אַלעס האַנדעלט, אַלעס וואַנדעלט. מיט איינעם וואָרט — ס'איז אַ קעסעל און עס קאָכט.

נישט קוקענדיג, וואָס דאָס איז געווען די סאַמע ביזי-צייט, איז די „קיבעצאַרני" געווען פול געפּאַקט. אַלע טישלעך זענען געווען בעזעצט. אַ שפּילקע ניט דורכצוואַרפען. אַ בלויער רויך איז געשטאַ-נען — חאָטש מיט אַ מעסער דורכצושניידען. אַלעס האָט גערעדט, געפּלוידערט און געגראַגערט. הכלל, דער עולם האָט געהאַלטען אין רעכטען קיבעצען.

ביי איינעם פון די טישלעך זענען געזעסען דריי פּאַרשוינען, גע-טרונקען ביער און געווען אַזוי פערטיעפט אין אַ שמועס, אַז זיי האָבען גאָר ניט געהערט, אַז פונקט אין דער מינוט זענען זיי ביי אַלעמען אין די מיילער, ווערען געקיבעצט פונ'ם עולם אויפ'ן שאַרפסטען אַרט. די דריי פּאַרשוינען האָבען געהאַלטען אין איין רעדען איינס איבערן אַנ-דערן, אין איין דערצעהלען גרויסקייט, בעריהמען זיך און האַקען שקרים אויף וואָס די וועלט שטעהט. פון די דאָזיגע דריי פּאַרשוינען, וואָס האָבען זיך פערהערט אין ליגען, זענען צוויי פון זיי אונז גאַנץ גוט בעקאַנט נאָך פון דער אַלטער וועלט, פון לאָנדאָן.

דאָס זענען געווען זיי, אונזערע בעסטע פריינד, מיסטער קלאַמער און ניסעל שוואַלב. איצט בלייבט אונז נאָך צו בעקענען זיך מיט'ן דריי-טען פּאַרשוין, וואָס איז שוין ניט קיין לאָנדאָנער, נאָר אַיין עכטער אַמעריקאַנער. אַיין אַמעריקאַנער וועט איהר דערקענען פאַר אַ מייל. אַיין אַנדער אויסזעהן, מיט אַיין אַנדער אויסשפּראַך, מיט אַיין אַנדער האַלטען זיך, מיט אַיין אַנדער בענעמען זיך. ווערהענד דער ענגלענדער

איז אַ פּערזאָרגטער, פּערספּלינטער מעלאַנכאָליקער, איז דער אַמעריקאַנער אַ לעבעדיגער, אַ פריילעכער יענקי מיט קלוגע שאַרפע אויגען, מיט פרייע אַנגענעהמע מאַנירען, מיט פרעמדע, נאָר גאָלדענע ציינער.

דער פּאַרשוין, וואָס מיר גיין בעשרייבען, איז אַ יודיש-אַמעריקאַנער טעאַטער-מענעדזשער, און זיין נאָמען איז ניקעל. —

ניקעל איז איינער פון די פּאָפּולערסטע פּערזענליכקייטען אין׳ם יודישען ניו-יאָרק. איינער פון יענע גוטע ליעבע מענשלעך, וואָס אין אַמעריקאַ רופט מען עס אָן „אַ גוד בּאָי”. אויף אונזער לשון וועט עס הייסען אַזוי גרויס ווי „אַ גוט ברודערל”, אָדער אַ גוטער ברודער ביז גאָר! אַ מזג טוב! דאָס העמד פון׳ם לייב. שטענדיג וועט איהר טרעפען בּיי איהם אַ פריינדליך שמייכעלע אויפ׳ן תמיד-יונגען אָפענעם פריילעכען פנים. אַלעמאָל האָט ער פאַר אייך אַ גוט וואָרט. אָפטמאָל אויך אַ גמילות-חסד — אַבּי ער האָט נאָר. ניט אַלעמאָל אָבער האָט ער. גאַנץ אָפט טרעפט עס, אַז ניקעל אַליין זוכט אַ גמילות-חסד. תמיד איז ער אַ נצרך. ווייל זיין „מיסעס” גייט בּיי איהם אין ספּאָדיק. זי איז דער מאַנסביל. אַלע ווייסען עס. זיינע שונאים די קאָנקורענטען נוצען עס אויס אין דער קיבעצאַרני ווי ווייט מעגליך. מאַלט אייך, זיי לייגען צו נאָך דריי מאָל אַזוי פיעל. נאָר ער לאַכט פון זייער באָבע. ניקעל זאָל וועלען פון אַלסדינג זיך נעמען צום האַרצען — וואו וואָלט ער שוין איצט אָנגעשפּאַרט!

ניקעל ווייסט, אַז מע האַלט איהם פאַר׳ן גרעסטען בּלאָפער אין גרייטער ניו-יאָרק.

ניקעל ווייסט, אַז איינער דערצעהלט אין דער קיבעצאַרני אַ גוזמא, טוט איהם דער אַנדערער אַ פרעג: „ווער זאָגט עס — ניקעל?”.

ניקעל ווייסט, אַז די קיבעצאַרני טראַכט אויס אויף איהם זאַכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען.

למשל, מע דערצעהלט, אַז ער, ניקעל יאַקבּי, האָט זיך בּעריהמט, ווי אַזוי ער איז אַמאָל איבּערגעפאָהרען מיט איין אויטאָמאָבּיל דעם ביאַגאַר׳אַ-פאַל איבּערן אייז אין מיטען תמוז אין אַ ברענענדיגען פראָסט.

נאָר מילא, וואָס די קיבעצאַרני קאָן אויסטראַכטען! פלאַפלערס! ליידיגגעהערס! שונאים! קאָנקורענטען! וואָס איז דאָס חדוש? אַנו, לאָז פּרובען נאָך עמיצער פון די טעאַטער-מענעדזשערס זיך בּעריהמען מיט אַזאַ סוקסעס, ווי ער, ניקעל? אַנו, לאָז נאָך עמיצער פּרובען, אַזוי ווי ער, ניקעל, אַ פאָהר טון מיט דער טרופּע איבּער דער

קאָונטרי, אין איין וואָך געבען צוועלף פאָרשטעלונגען אין אַכט שטעדט צוויי מאָל פון פילאַדעלפיאַ ביז שיקאַגאָ און צוריק!

אַזוי האָט זיך בעריהמט אונזער נייער בעקאַנטער, מיסטער ניקעל, פאַר אונזערע צוויי אַלטע בעקאַנטע, ניסעל שוואַלב און מיסטער קלאַמער, וואָס האָבען איהם אָבגעענפטערט יעדער מיט זיין אייגענער געשיכטע, נישט פערשעמט געוואָרען חלילה פאַר ניקעלס פאָהר איבער דער קאָונטרי אין איין וואָך איבער אַכט שטעדט צוויי מאָל פון פילאַדעלפיאַ ביז שיקאַגאָ און צוריק.

מע קאָן זאָגען, אַז די דריי האָבען זיך פערהערט אין בלאָף אין אין הומבוג, ווער וועמען עס וועט אַריבערבלאָפען.

קאַפּיטעל דריי און דרייסיק

„בלאָף" און „הומבוג"

„בלאָף" און „הומבוג" — דאָס זענען אויך עכט-אַמעריקאַנישע ווערטער און בעגריפען, וואָס לאָזען זיך ניט אַזוי לייכט איבערזעצען אין קיין אַנדער שפּראַך. בלאָפען הייסט — ניט גלאַט אָבזאָגען אַ גראָבען ליגען, פּאַקען שקרים אין דער וועלט אַריין, אויסטראַכטען אויפ'ן הימעל אַ יאַריד, דערצעהלען אַ זאַך, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, אָהן אַ שום צוועק, גלאַט לשם ליגען, — פּע, דאָס האָט אַמעריקאַ פּיינט. דאָרט ווערט דאָס אָנגערופען אויף זייער לשון: „האַקען אַ טשייניק" — אַ מיאוסער, אַ נאַרישער פערברעכען.

ניין. דער אַמעריקאַנער איז דערויף צו קלוג, צו פיעל אַ פיינשמעקער און צו פיעל ביזנעסמאַן. דער אַמעריקאַנער, אַז ער פעררוקט דאָס קאַפּעלישעל אויף אַ זייט, פערלייגט ביידע גראָבע פינגער אונטער דער וועסטע און טאָקט אַייך אָב אַ ליגען, איז עס קיילעכיג-גלאַט און קונציג-אונשולדיג, און דער עיקר — עס געהער זיך אָן צום עסק, צו די „ביזנעס".

אָט די אַלע אויבענדערמאַנטע פּאַרשוינען, וואָס זיצען אין „קיבעצאַרני" און קיבעצען זיך, זענען דאָס חלילה ניט קיין ליידיגגעהערס, ווי ביי אונז, למשל, די געוויסע „חכמי הלעזשאַנקע" אין בית-המדרש, וואָס האָבען ניט וואָס צו טון, דעריבער זיצט מען און מע שמועסט. ניין. קיבעצען — דאָס אַליין איז אַיין עובדא, אַ בעשעפטיגונג, אָדער, ווי מע רופט עס דאָרטען, אַ „ביזנעס".

ניסעל שוואַלב, מיסטער קלאַמער און ניקעל, וואָס זענען געזעסען יענעם פריהמאָרגען אין דער קיבעצאַרני, האָבען געשמועסט פון וויטיגע ביזנעס, און טאַקי צוליעב די ביזנעס האָבען זיי געבלאָפט. אונזערע צוויי אַלט-בעקאַנטע בלאָפערס פון דער אַלטער וועלט האָבען

אָבער געמוזט יעדער ביי זיך אין האַרצען צוגעבען, אַז אין דעם ענין פון בלאָף מעגען זיי הייצען די הרובע ביי זייער נייעם בעקאַנטען. ניקעל האָט זיי מיט זיינע מעשיות און בעריהמערייען אַזוי פערדרעדט די צייהן, אַזוי פערקלאָפּט דעם קאָפּ און פערטומעלט דעם מח, אַז זיי זענען געבליבען כמעט אָבהענדיג און געמוזט סוף-כל-סוף צושווייגען. עס האָט זיך דאָ געהאַנדעלט וועגען אַ וויכטיגען ענין: ניקעל האָט נאָר-וואָס אַנגאַזשירט צו זיך אין טעאַטער דעם בעריהמטען יונגען סטאַר פון בוקאַרעשט, וואָס די קעניגין פון רומעניע האָט איהם געקרוינט אַלס גרעסטען טראַגיקער פון דער וועלט.

ניסעל שוואַלב און מיסער קלאַמער האָבעןביידע, איינער איבערן אַנדערן, געהאַלטען אין איין דערצעהלען גרויסקייט און נסים ונפלאות פונ׳ם יונגען קינסטלער. אין דער צייט, וואָס מיסטער קלאַמער האָט דערצעהלט, ווי אַזוי ראַפאַלעסקאָ האָט איבערראַשט דאָס לאָנדאָנער פּיבליקום, בעצויבערט אפילו אַזאַ מאַן, ווי ער, מיסטער קלאַמער, וואָס איז קיינמלאָל ניט געגאַנגען הערען די ציגיינערישע אַקטיאָרשטשיקעס פון לאָנדאָנער פּאַוויליאָן-טעאַטער, האָט איהם ניסעל שוואַלב איבערגעשלאָגען אַלע מאָל: „וואָס דאַרפט איהר מעהר? אמת׳ע ענגלענדער, קריסטען, האָבען נישט געקאָנט זיך גענוג אָבלויבען. אירווינג, האָבען זיי געזאָגט, איז אַ הונד אַקעגען איהם, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!״

ניקעל האָט זיי אָבער ביידע נישט געהערט. אין דערזעלבער צייט, ווען יענע צוויי האָבען געבלאָפט, האָט ער געשמייכעלט, בעוויזען די גאָלדענע צייהן און בעת-מעשה צוגעטראַכט נייע מעשיות און נייע גרויסקייטען פון זיך און פון זיין טרופּע, וואָס האָט פערנומען דעם ערשטען פּלאַץ אין די „יונייטעד סטייטס אָוו אַמעריקאַ״. אַנו, — האָט ער געזאָגט — לאָז אַ יודיש טעאַטער אין אַמעריקאַ אָקאָרשט פּרובען בעריהמען זיך, אַז מע האָט געזעהען ביי זיך דעם פּרעזידענט פון די יונייטעד סטייטס זיצען אין באַקס און קלאַטשען בראַוואָ! אַזאַ זאַך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי איהם. נאָר ער, ניקעל, האָט זוכה געווען זיך פאָרשטעלען פאַר רוזוועלטען, וואָס האָט איהם געדריקט די האַנד פאַר׳ן גאַנצען טעאַטער אין די אויגען און געפּאַטשט אין פּלייצע: „ניקעל, דו ביזט אָלל-רייט!״ און פאַר אַלעמען אין די אויגען האָט טעדי אָבגעטשעפּעט פון זיך דעם גאָלדענעם וואַטש ענד טשיין און האָט איהם אונטערגעטראָגען אַ פּרעזענט צום אָנדענקען...

ביי די ווערטער האַפּט ניקעל אַרויס אַיין אָבגעבאַרעטען שטאָהלענעם זייגער און פּערענטפּערט זיך, — אַז דעם גאָלדענעם זייגער מיט דער קייט, וואָס דער פּרעזידענט האָט איהם געשענקט, טראָגט ער נישט מיט זיך אין דער וואָכען. נעווער!

אַזוי לאָזט אויס ניקעל און זעהט ניט, וואָס הינטען טוט זיך. הינטען זיצען חברה לצים און מע קיבעצט דעם דירעקטאָר ניקעל מיט זיין קאָמפּאַניע, מע מאַכט חוזק פון זייער בוקאַרעשטער פויגעל און מע זאָגט מבינות אויף איהם, נאָך איידער מע האָט איהם געזעהען שפּיעלען. דאָ, אין דער קיבעצאַרני, האָט מען אונזער לעאָ ראַפּאַ-לעסקאָן שוין געקרוינט מיט אַלערליי נעמען, ווי למשל: „גרינהאָרן״, „פּעכפויגעל״, „חיים-יענקעל״, „רומעניש פּאַסטוכעל״, „ציקאַווע בחור׳ל״ און נאָך אַזעלכע צונעמענישען, וואָס האָבען אַרויסבעוויזען, אַז ניט אַנדערש ווי די לייט דאַרפען האָבען אַיין אייגענעם אינטערעס דערביי.

דאָס זענען געווען אָדער פּאַטריאָטען פון אַנדערע טעאַטערס, וואָס זיי איז ניט געראָטען איבערצוחאַפּען צו זיך דעם יונגען „סטאַר״ פון בוקאַרעשט, אָדער פּאַרשטעהער פון דער „פּרעסס״ פונ׳ם צווייטען לאַגער, וואָס האָבען נישט געקאָנט ליידען, למאי דער „צד-שכנגדו״ האָט פּערהאַפּט פריהער און אָבגעלויבט דעם אויפגעהענדיגען שטערן אין טאָג אַריין. און אפשר זענען דאָס געווען יונגע אַקטיאָרען קאָנ-קורענטען, וואָס זיצען יאָהרענלאַנג אין ניו-יאָרק און וואַרטען, ביז די „יוניאָן״ וועט זיך אַמאָל דערבאַרעמען און זיי אַריינגעמען אין דער קאָמפּאַניע — און דאָ קומט אַ שנעק, אַ יונגעל, עפּיס איינער אַ ראַפּאַ-לעסקאָ, און ווערט אויפגעהאַפּט, ווי אַיין אבן-טוב, בעקומט דעם בעסטען אַנגאַזשמענט, ווערט אויפגעהויבען פון דער „פּרעסס״ ביז׳ן הימעל אַריין, — נו, קאָן ניט צופּיקעט ווערען די גאַל? נו, זאָל מען איהם ניט קיבעצען אויף וואָס די וועלט שטעהט?

ניין, קיבעצען אַליין איז ווינציג, מע דאַרף זעהען מאַכען אַ קאָמפּלאָט קעגען אַזאַ אונרעכט. מע בעדאַרף זעהען, אַז דער „גרינ-האָרן״ זאָל האָבען אַ בכבוד׳ען דורכפאַל, ער זאָל ביים ערשטען אויפ-טריט ווערען אויסגעפּייפט אויפ׳ן שענסטען אַרט. מיט איינעם וואָרט — ער זאָל האָבען המנ׳ס מפּלה און זאָל בעקומען חשק אַוועקצופאָהרען פון קאָלומבוסעס מדינה צוריק קיין בוקאַרעשט און וואָס פריהער.

אָ! אַמעריקאַ איז אַ געבענשט לאַנד, וואָס קאָן אַלסדינג. דאָ קאָן מען אַ מענשען אויפהויבען אויף שטעקענס און אַרויפזעצען גלייך

אין הימעל אַריין, אָדער אַז ניט — איז גלייך אין דער שאול-תחתיה אַריין. אַ מיטעלפונקט, אַ גאָלדענער וועג — דאָס איז נישטאָ.

אָרעמער ראַפּאַלעסקאָ! ער האָט גאָר ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ סיורפּריז עס ערוואַרטעט איהם אינ׳ם גאָלדענעם לאַנד. נאָר וואָס האָט זיי געהערט ראַפּאַלעסקאָ, אַז זיין קאָפּ איז גאָר געווען ווייס איך וואו, דאָרט אין דעם סאַמע אַריסטאָקראַטישען טייל פון ניו-יאָרק, אין דער פינפטער עוועניו?

דאָרט האָט געוואוינט און געקלונגען איבער גאַנץ אַמעריקאַ די בעריהמטע זינגערין פון דער פּאַריזער גראַנד-אָפּעראַ מיט׳ן נאָמען מיסס ראָזאַליע ספּייוואַק.

קאַפּיטעל פיער און דרייסיג

אַ ביסעל וועגען דער העלדין פון׳ם ראָמאַן.

אונזער העלדין, וואָס האָט אין די יונגע יאָהרען, נאָך כמעט קינדווייז, אַרומגעבלאָנזעט מיט דער נע-ונד׳נער טרופּע פון אַלבערט שטשופּאַק און משמח געווען דאָס יודישע פּובליקום מיט „שבת-מאַכען״, מיט „אוי-אוי-אוי, חוה!״, מיט „פּראַטיג אויף דער נאַכט״ און מיט נאָך אַזעלכע שענע ליעדלעך, האָט זיך געוויס ניט גערעכט, אַז איהר נאָ-מען וועט אַמאָל פערנעמען דעם אויבענאָן צווישען די ערשטע בעריהמט-הייטען אין דער וועלט. עס האָט זיך איהר, מיינען מיר, אפילו נישט גע׳חלומ׳ט, אַז עס וועט קומען אַ צייט, ווען זי וועט פערנעמען אַ גאַנצען אַפּאַרטאַמענט אין איינעם פון די רייכסטע האָטעלס אויף איינער פון די רייכסטע גאַסען — די פינפטע עוועניו — פון דער גרויסער רייכ-סטער וועלטשטאָדט ניו-יאָרק. אָדער אַז זי וועט אַרויספאָהרען אין אַיין אייגענעם אויטאָמאָביל מיט אַ בלעק דרייווער אין פראָנט. אָדער אַז רעפּאָרטערס פון די גרעסטע וועלט-צייטונגען וועלען זי טוצענווייז בע-לאַגערן און שטונדענלאַנג זי אָבוואַרטען מיט פאָטאָגראַפישע אַפּאַראַ-טען, האָבען אַ זכיה מיט איהר צו רעדען האָטש צוויי-דריי מינוט.

ווי ווערט מען דאָס אַזוי דערהויכט? — אַזאַ מין פערענדערונג קומט נישט פּאָר צווישען יאָ און ניין. אַ בעריהמטהייט ווערט נישט געבוירען אין איין נאַכט. דאָס לעבען פון יעדען איינציגען, וואָס האָט זיך בעריהמט געמאַכט אין דער וועלט, זאָל עס זיין אַ שפּיעלער, אַ זינגער, אַ קינסטלער, אַ מאַלער, אַ שריפטשטעלער אָדער אַ פּיעלפּאַ-בער מיליאָנער, שטעלט זיך אונז פאָר, ווי אַ מין אַרט שטייגען באַרג-אַרויף שטופּענווייז. דער וועג איז אַ לאַנגער, אַ ווייטער און אַ שווע-רער, און נישט אַלעמאָל איז ער אויסגעלייגט מיט בלומען, — מעהרס-

טענטייל מיט דערנער. מע זאָל קאָנען איבערוועגען די צרות מיט די עגמת-נפש, וואָס אונזער יונגע העלדין, למשל, איז אויסגעשטאַנען, מיט די שטילע טרערען, וואָס זי האָט פערגאָסען ביי זיך אויפ׳ן גע-לעגער בסוד-סודות, אַז קיינער זאָל ניט וויסען, קאָן זיין, אַז זיי וואָלטען אַ סך מאָל איבערגעוועגען דעם גלאַנץ פון איהר איצטיגען ער-פאָלג מיט די הילכיגע אַפּלאָדיסמענטען, וואָס דאָס גרויסאַרטיגע פּוב-ליקום שענקט איהר אַצינד אַזוי גערן, מיט די שמעקענדיגע בלומען, וואָס מע בעוואַרפט זי אומעטום פון קאָפּ ביז פיס, מיט די פיעלע רייכע מתנות, וואָס מע טראָגט איהר איצט אונטער אין דער גרויסער אַריסטאָקראַטישער וועלט ...

דאָס, וואָס מיר געהען געבען דאָ, איז אַרויסגענומען געוואָרען פון עטליכע אַמעריקאַנער צייטונגען, ענגלישע און יודישע. דער לע-זער וועט אַליין דערקענען, וועלכס איז אמת און וועלכס איז אַ ביסעל צוגעבלאָזט לכבוד רעקלאַמע:

„געבוירען געוואָרען אין אַ קליין שטעדטעלע אין בעסאַראַביע ביי אָרעמע פאַנאַטישע עלטערן (דער פאָטער איז אַ רב און אַ חזן), איז מיסס ראָזאַליע ספּייוואַק קינדווייז געווען געקידנעפּט דורך אַ טרופּע וואַנ-דער-אַקטיאָרען, יודישע ציגיינערס, וואָס בלאָנזען אַרום אין יענעם לאַנד פון שטאָדט צו שטאָדט און בעשעפטיגען זיך דערמיט, וואָס זיי גנב׳ענען יונגע מיידלעך און מאַכען זיי פאַר אַקטריסעס. מע זאָל זיי ניט חאַפּען, זענען זיי מיט איהר אַריבערגעגאַנגען די גרעניץ און גע-צוואונגען, זי זאָל זינגען גאַסענליעדלעך, פריהער אויף דער שטראַסע, נאָכדעם אין אַלע קאַבאַרעס, קאַפעשאַנטאַנען און מיוזיק-האָללס. מעגליך, אַז איהר קאַריערע וואָלט מיסס ספּייוואַק געענדיגט מיט אַ טרויעריגען עפּילאָג, ווי אַלע שטראַסענזינגערינס, ווען ניט אַ גליקליכער צופאַל וואָלט זי געבראַכט פאַר דער וועלט-בעריהמטער זינגערין מאַרטשעלאַ עמבריך, וואָס האָט זיך פעראינטערעסירט מיט איהרע רייצענדע צי-גיינער-ליעדער, ווי אויך מיט איהרע ברענענדע ציגיינער-אויגען. די דאָזיגע זעלטענע זינגערין האָט נאָכדעם אַרויסגערופען מיט איהר ריי-צענדער שטימע גרויס ענטוזיאַזם אין עסטרייכישען הויף, אַזוי אַז זי איז פון פראַנץ-יאָזעפען אַליין בעעהרט געוואָרען מיט אַ סטיפּענדיום אויף צו שטודירען מוזיק. גלענצענד דורכגעמאַכט אין אַ קורצער צייט דאָס וויענער קאָנסערוואַטאָריום, איז זי אויף דער רעכענונג פון אַ אונגאַרי-שען מאַגנאַט אָבגעשיקט געוואָרען קיין בערלין און פון דאָרטען — קיין

פּאַריז אויף צוויי יאָהר, וואו זי האָט זיך בעקאַנט מיט אַ געוויסען פראַנצויזישען מעצענאַט, זשאַק רעשקאָ, וועלכער האָט זי אַריינגעפיהרט אין דער פּאַריזער גראַנד-אָפּערא, וואו זי איז צום ערשטען מאָל אויפגעטראָטען אין דער נייער אָפּעראַ „עלעקטראַ״, אונטער דער אויפפיהרונג פון ריכאַרד שטרויס, מיט אַזאַ גרויסען סוקסעס, אַז זי איז באַלד אַנגאַזשירט געוואָרען אין דער אָפּעראַ אויף דריי מאָנאַט מיט אַ פּרייז פון אַ האַלבען מיליאָן פראַנק. שפּעטער מיט אַ קורצער צייט זעהען מיר זי אין וויען און אין בודאַפּעשט, וואו זי קריגט שוין צעהנטויזענד קרוין אַ נאַכט. אַ ביסעל שפּעטער ווערט זי אַנגאַזשירט אין לאָנדאָן מיט צוויי הונדערט פונט אַ נאַכט און איצט אין ניו-יאָרק מיט צוויי טויזענד דאָללאַר פאַר יעדען אַרויסטריט — אַ פּרייז, צו וועלכען עס האָט דערגרייכט נאָר די גרעסטע זינגערין פון דער וועלט, די בעריהמטע מעלבאַ״.

אַצינד וועלען מיר ברענגען אַ פּאָר בריוולעך פון פערשידענע פּאַרשוינען, געשריבען אין פערשידענע צייטען. מיר האָפען, אַז די דאָזיגע בריוולעך, וואָס האָבען אַ נאָהענטע שייכות צום אינערליכען לעבען פון אונזער העלדין, וועלען אונז זאָגען אַ סך מעהר פון אַלע ביאָגראַפיעס און צייטונגס-אַרטיקלען.

קאַפּיטעל פינף און דרייסיג.

פון ראָזאַ ספּיוואַק צו מאַרטשעלאַ עמבריך.

טייערע מוטערכען מאַרטשעלאַ!

איך בין שוין די דריטע וואָך אין מיין געבורטסשטאָדט און האָב אייך נאָך קיין איינציגען בריעף געשריבען. עס איז פון מיר איין אונרעכט און פערדיען בעשטראָפט צו ווערען. מיין שטראָף וועט זיין: אַ גרויסער בריעף. איך וועל אייך אויסשרייבען, ליעבע מוטערכען, אַלסדינג. און דעם ריינעם, דעם הייליגען אמת. מיין מוטערכען ווייסט, אַז פאַר איהר איז ניטאָ ביי מיר קיין סוד, ווי ס'איז ניטאָ קיין סוד פאַר זיך אַליין. איך הויב אָן פון סאַמע אָנהויב — פון מיין היים.

איך האָב מיין היים געטראָפען, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזט. דאָס אייגענע קליינינקע אָרעמינקע שטעדטעלע, וואָס געוועזען. די איי-גענע קליינינקע אָרעמינקע מענשעלעך. און דאָך האָט מיר דאָס האַרץ געקלאָפּט, שטאַרק געקלאָפּט, בעת די אויגען האָבען דערזעהען דאָס אַלטע בעקאַנטע ליעבע שטעדטעלע. דער פּולס האָט געשלאָגען גוטע הונדערט צוואַנציג, בעת דאָס אויער האָט דערהערט דעם ליעבען זיסען נאָמען „האָלענעשטי”.

האָ-לע-נעש-טי!... איהר וועט מיר גלויבען, מוטערכען? איך בין גרייט געוועזען צו פאַלען קושען די שוואַרצע ערד, דעם גרויען שטויב פון די נישט-געפּלאַסטערטע, נישט-גערייניגטע גאַסען. און איך וואָלט דאָס געוויס, געוויס געטאָן, ווען איך בין אַליין, אָהן דער חאַליאַס-טרע, אָהן מיין מאַעסטראָ סאַלפּאַניני און אָהן מיינע חבר'טעס. אַך, צו וואָס האָב איך זיי מיטגענומען? צו וואָס האָט מיר גענוצט דער טאַראַראַם? למאי בין איך בעסער ניט געפאָהרען אַליין? איך בין מיך מודה פאַר אייך, מוטערכען, ווי העסליך דאָס זאָל ניט זיין, אַז עס

האָט מיר געפלאַמט דאָס פּנים פאַר זיי, בעת מיין פאָטער און מוטער האָבען מיך אַרומגעהאַפּט קושען און האַלזען. מיין מאַמע האָט געוויינט און געלאַכט און געשאָטען מיט רייד — זי האָט ליעב רעדען — און מיין טאַטע איז געווען בלאַס, ווי דער טויט, און די הענד האָבען איהם געציטערט. איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז געווען, נאָר איך האָב מיר קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. צי ווייל זיי געהען אָנ-געטאָן אַלטפרענקיש, ווי אַלע אין אונזערע קליינע שטעדטלעך? צי ווייל זיי פערשטעהען ניט קיין אַנדער שפּראַך, אויסער יודיש? נאָר דאָס איז אַ פאַקט, ליעבע מוטערכען! איך ווייס, ווי ווייט געמיין דאָס איז, נאָר אַזוי איז דאָס געווען: איך האָב מיך געשעמט. געשעמט מיט מיינע ליעבע געטרייע עלטערן, וואָס האָבען פון מיר איבערגע-טראָגען אַזוי פיעל חרפות-בושה, אַזוי פיעל צרות, בזיונות, יסורים און האַרצוועהטאָג. אמת, איך בין איצט אַ בעל-תשובה׳טע. מיט אַלע כחות וויל איך יוצא זיין קעגען זיי. נאָר וואָס פאַר אַ ווערט האָט דאָס? דער נחת מיט דעם ביסעלע פערגעניגען, וואָס איך קאָן זיי איצט צוטיילען, איז ניט אימשטאַנד צו דעקען אפילו אַ צעהנטחלק פון דעם גרויסען שמערץ, וואָס איך האָב זיי פערשאַפען מיט מיין אַנ-טרינען ווערען דעמאָלט מיט דער יודישער נע-ונד׳נער טרופּע. דעם דאָזיגען פערברעכען וועל איך קיינמאָל פערגלעטען, ווען איך זאָל אפילו זיין צו זיי צעהן מאָל אַזוי גוט און ליעב און מילד, ווי איך בין צו זיי. יעדער הונדערטער, יעדער טויזענדער, וואָס איך גיב אויס אויף זיי, הער איך, שרייט צו מיר: „צו שפעט! צו שפעט!”... און איך קוק אויף מיין אָרעמען קראַנקען פאָטער, וועלכען איך האָב אַמאָל אַזוי ליעב געהאַט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זיינע גרויסע שוואַרצע אויגען פרעגען מיך: „וואו ביזט דו געווען, טאָכטער, דע-מאָלט, אין די לאַנגע פינסטערע נעכט, ווען איך האָב קיין אויג ניט געקאָנט צומאַכען און גאָט געבעטען אויפ׳ן טויט?... איין בריוועלע פון דיר, איין שורה דיינע, איין וואָרט אַ גוטס וואָלט דאָך מיר דע-מאָלט געגעבען די וועלט צו זעהען!”... און איך דערמאַן מיך, ליעבע מוטערכען, ווי איך האָב אַמאָל געוואָלט פערלייקענען פאַר אַייך, אַז איך האָב עלטערן, און ווי איהר האָט מיך נאָכדעם דערפאַר מכבד געווען, — פלאַמט מיר נאָך איצט דאָס פּנים פאַר זיך אַליין, און איך געפין, אַז ס׳איז ניטאָ די צווייטע אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיין אַזאַ שווערע זינדערין, ווי איך. עס מאָלט זיך מיר אויס, אַז ס׳איז

ניטאָ דער קרבן אויף דער וועלט, וואָס איך בין ניט גרייט אויף איהם צוליעב מיינע אָרעמע בעליידיגטע עלטערן. איך האָב געוואָלט זיי אַריבערנעמען צו זיך — איז ניט מעגליך. דער טאַטע איז קראַנק, און די מאַמע וועט איהם נישט איבערלאָזען אַליין אויף אַ טאָג אַפילו, ווען מע זאָל איהר אָנשיטען, זאָגט זי, „אָט די שטוב מיט גאָלד און געבען איהר, זאָגט זי, די קרוין פון דער איינגעלשער מלכה אַ צו-גאָב". נו — האָב איך מיר געזאָגט — וועל איך זיי בּעוואָרענען אויף דער עלטער. איך וועל זיי קויפען אַ הויז, פערזאָרגען מיט אַ „נחלה". דאָ שטרעבּט יעדער בעל-הבית, זוי אָרעם ער זאָל ניט זיין, צו האָ-בען אַיין אייגענטום, אַ „נחלה". און אויך דאָ בין איך מיך בעגאַנ-גען מיט מיינע עלטערן ניט אינגאַנצען, ווי עס געהער צו זיין. איך האָב עס געטאָן מעהר צוליעב זיך, ווי צוליעב זיי — פונקט ווי דער גאַנצער אויפטו פון מיין קומען צו פאָהרען אַהיים איז געווען מעהר צו-ליעב זיך, ווי צוליעב זיי, וואָרום מיך האָט געצויגען אַהער נאָר איין זאַך, נאָר איין מענש...

מיין מוטערכען מאַרטשעלאַ ווייסט, וועמען איך מיין... נישט נאָר האָב איך איהם דאָ ניט געפונען, איך האָב נישט געקאָנט גע-וואָהרע ווערען אפילו, וואוהין זיין געביין איז אַהינגעקומען. קיין זכר פון איהם איז דאָ נישטאָ און קיין סימן ניט. פון דער גאַנצער משפחה איז געוואָרען אַ תל. די מוטער געשטאָרבען. דער פאָטער פון זינען אַראָב. ברידער-שוועסטער זענען זיך צוקראָכען. געבליבען נאָר דער הויף. דער הויף, וועלכער האָט אויסגעוויזען אַמאָל ביי מיר אין די אויגען אַזוי גרויס און אַזוי שען, און דאָס הויז, וואָס האָט אַמאָל אויסגעזעהען ביי מיר אַזוי רייך און אַזוי ליכטיג און אַזוי יום-טוב'דיג. דאָס הויז, וואוהין איך בין אַמאָל אַריינגעטראָטען, ווי אין אַ ניט-דערגרייכליכען גן-עדן. דאָס הויז, וואָס האָט אַמאָל אַזוי געלעבט, געקאָכט, געלאַכט און געפרעהט זיך. קליין און נידעריג און אָרעם און וואָכעדיג און אומעטיג האָט דאָס איצט אויסגעזעהען ביי מיר אין די אויגען. פונ'ם גאַנצען טאַרעראַם, וואָס דאָרט איז אַמאָל געווען, איז פערבליבען מעהר נישט אַז אַיין אַלטע באָבע, וואָס איז שוין עובר-בטל, אַ שוואָגער אַ אידיאָט און אַ הונד אַ זקן אויף איין אויג, וואָס מע רופט איהם „טערקוש".

דעם דאָזיגען הויף, האָב איך געזאָגט, מוז איך אָוועקקויפען פאַר מיינע עלטערן, און געמיינט האָב איך זיך אַליין. ניט ווייל מיר

איז אַזוי געפּעלען דער הויף — אויף וועלכע גוטע יאָהר דאַרף איך איהם? ווען וועל איך דאָ זיין? ניין. דאָס איז געווען נאָר אַ קאַפּריז. אַ קאַפּריז פון אַזאַ ציגיינערין, ווי איך בין...

נאָך דעמאָלט, ווען איך בין דעם ערשטען מאָל מיט צוריסענע שיך אַריבערגעטראָטען די שוועל, האָב איך זיי מקנא געווען מיט סכנת-נפשות און ניט פערגונען זיי די ליכטיגקייט מיט דער פריילי־קייט מיט דער רייכקייט. פאַרוואָס קומט זיי, די נגידים, אַזוי פיעל, און אונז, אָרעמע לייט, גאָרנישט? — אַזוי האָב איך מיר דעמאָלט געטראַכט טיעף אין האַרצען און זיך דאָס וואָרט געגעבען, אַז גאָט וועט מיר אַמאָל העלפען, מוז אָט די שטוב מיט דעם הויף זיין מיי־נע, מיינע, מיינע!... און אפשר איז מיר אָט דאָס הויז טייער, ווייל דאָ איז געבוירען געוואָרען, אויפגעצויגען און אויסגעוואַקסען דער, וועלכער האָט צום ערשטען מאָל אָנגעצונדען דאָס הייליגע פייערל אין מיין האַרצען?... דער, וועלכען איך קאָן ניט, בין ניט אימשטאַנד צו פערגעסען?...

ווי די מעשה איז — איך האָב מיך לאַנג נישט געדונגען און אָוועקגעקויפט דעם הויף, נישט געקוקט דערויף, וואָס מיין מאַמע האָט שטאַרק פּראָטעסטירט קעגען דעם. „צו וואָס טויג איהר אַזאַ ספּאָדיק?— האָט זי גע'טענה'ט. — צו וואָס דאַרף זי אַזאַ גרויסען האַרמידער?״ פערשטעהט זיך, אַז אויסגעפיהרט האָב איך. דער הויף איז מ יי נ ע ר. מ יי נ ע ר! אַזוי האָב איך מיר געזאָגט און האָב שוין כמעט גאָר פער־געסען, אַז איך האָב איהם געקויפט צוליעב די עלטערן, אַ „נחלה״, אַ בעוואָרעניש אויף דער עלטער. און איך האָב אַוועקגעשטעלט בעלי־מלאכות רעמאָנטירען דאָס הויז, רייניגען דעם הויף, איבערפלאַנצען דעם גאָרטען, מאַכען „פּיתום מיט רעמסס״. איצט האָב איך שוין כמעט ווי חרטה אויפ'ן גאַנצען עסק. מיין מאַמע איז דען ניט גערעכט גע־ווען: „צו וואָס אַזאַ האַרמידער?״ איך ווייס אַליין ניט, צו וואָס אַזאַ האַרמידער. ניט אומזיסט רופט מיך די מוטערכען מאַרטשעלאַ מיט'ן נאָמען ציגיינערין. איך האָב דעם נאָמען כשר פערדיענט. איך לעב, ווי אַ ציגיינערין. איך ברענג אויס געלד, ווי אַ ציגיינערין. איך האָב ליעב שמאַטעס, ווי אַ ציגיינערין. איך זיץ נישט אַיין אויף איין אָרט, ווי אַ ציגיינערין. און בין פול מיט ציגיינערישע פאַנטאַזיעס. אויך די צייט פערברענג איך דאָ, ווי אַ ציגיינערין. דאָס גאַנצע שטעדטעל (און מיין פאָטער און מוטער בתוכם) קוקען אויף מיר, ווי אויף אַ

משוגענע. גאַנצע טעג פליהען מיר אַרום, איך און מיינע חבר׳טעס און מיין מאַעסטראָ, אויף איין אויטאָמאָביל. מיר מאַכען אָפטע פּיק־ניקען אין נאָהענטען וועלדעל. מיר זינגען ציגייגערישע ליעדער. מיר טאַנצען ציגיינערישע טענץ. מיר טוען אויף אַזעלכע זאַכען, אַז די היגע פּאָליציע האָט שוין אויף אונז איין אויג. נאָר ווער האָרכט פּאָליציע? בייטאָג מיט׳ן אויטאָמאָביל, ביינאַכט מיט אַ שיפעל. אַך, אונזערע זומערדיגע נעכט אין בעסאַראַביע — וואָס איז צו זיי גלייך? איינציגווייז, ווי ליכטלעך, צינדען זיך אָן די שטערען אין ברייטען הימעל־דעק. פון יענער זייט וואַלד קוקט אַרויס די לבנה און בעזיל־בערט דאָס טייכעל מיט׳ן אָטשערעט מיט׳ן גאַנצען שטעדטעל, וואָס שלאָפט אַזוי רוהיג, אַזוי אומשולדיג, ווי עס קאָנען שלאָפען נאָר אַזעלכע אָרעמע, עלענדע נפשות, וואָס דאַרפען ניט קיין סך, וואָס זענען צופרידען מיט אַ ווילדען מאכל, וואָס מע רופט דאָס „מאַמעליגע”... און נאָר מיר, באַשיבוזוקען פון דער גרויסער וועלט, ציגיינער פון יענער זייט גרעניץ, אָנגעגעסענע, אָנגעטרונקענע און איבערגעזעטיגטע מיט אַלערליי פערגעניגענס און לוקסוס, שטערען די הייליגע שטילקייט פון דער פישופדיגער נאַכט דורך דעם פלעסקען פון די וועסלעס, וואָס זייער ווידער־קול לאָזט זיך הערען פון נאָהענטען וועלדעל אַרויס. דעמאָלט איז אַ צייט פון שטילשווייגען. דעמאָלט איז אַ צייט פון קוקען אין הימעל אַריין און זוכען בעקאַנטע און אומבעקאַנטע שטערענדלעך, וואָס בלאָנזען אַרום אָהן אַ סדר און אָהן אַ וועג... דעמאָלט איז אַ צייט פון בענקען נאָך דעם, וואָס בעווייזט זיך נאָר איין מאָל אין לעבען... דעמאָלט איז אַ צייט פאַר מיין מאַעסטראָ, סעניאָר סאַלפּאַניני, ער זאָל זיך ערקלערען מיר אין ליעבע, וויפיעל זיין האַרץ גלוסט. אַך! דאָס איז, איך האָב מורא, אויב ניט דער איינאונצוואַנציגסטער ליעבע־קרבן! איך וויל אָבער האָפען, אַז אויך איהם, ווי מיינע ערשטע צוואַנציג קרבנות, וועט מען חלילה אַ דערטרונקענעם אין טייך נישט געפינען, און אַז מיין צווייאונצוואַנציגסטער וועט ניט זיין מיט מעהר מזל.

אָט אַזוי לעבט מען זיך אין דער שטילער, צנועה׳דיגער, אָרעמער היים, ווייט פון דער גרויסער, רייכער, פערשייטער וועלט.

איך קוש מיין טייערע מוטערכען מאַרטשעלאַ שטאַרק־שטאַרק!

אייער איבערגעגעבענסטע פריינדין

ציגיינערין ראָזאַ.

קאַפּיטעל זעקס און דרייסיג

פון מאיר סטעלמאַך צו זיינעם אַ גוטען פריינד.

מיין טייערער פריינד!

איהר קאָנט אײַך דען פאָרשטעלען דעם פערגעניגען און די פרייד, וואָס איך האָב געהאַט, אַז איך האָב בעקומען אײַער ליעבען בריעף? ערשטענס, וואָס איך זעה, אַז איהר לעבט, דאַנקען גאָט, און איך האָב דאָך פון אײַך אַזאַ צייט ניט געהערט. זינט איך בין אין לאָנדאָן, האָב איך פון אײַך קיין אײַנגעטונקטע פען. והשנית, איז ביי מיר לייענען אײַערן אַ בריעף גלאַט אַ תענוג. עס מאָלט זיך מיר אויס, אַז קיינער שרייבט ניט אַזוי זיס, אַזוי קיילעכיג, אַזוי קלוג און אַזוי האַרצעדיג, ווי איהר. עס גלוסט זיך אויסקושען איטליכס וואָרט. איהר ווייסט דאָך, אַז איך בין פון תמיד אָן אַ ליובּיטעל פון זשאַרגאָן, ובפרט נאָך פון אַ גוטען פריינד, ווי איהר, וואָס מיר האָבען אינאיינעם, זאָגט ער, געבּידעוועט, אינאיינעם פערשוואַרצט געוואָרען אין עושר און אין כבוד, אינאיינעם געגעסען אַ הערינג מיט ברויט, פון איין גלאָז געטרונקען, אין איין בעט געשלאָפען. אוי, יאָהרען! יאָהרען! געדענקט איהר חאַטש? איך געדענק זעהר גוט און דערמאַן עס צו יעדער צייט און ביי יעדער געלעגענהייט. איך האָב פיינט, ווי אַנדערע, פערלייקענען, ווער איך בין און וואָס איך בין — אָט אַזוי בין איך און אײַך עק. אַ פּראָסטער חי-וקיים. קיין חכמות ווייס איך ניט און שקרים האָב איך פיינט. איך דערצעהל מיין יחוס אַלעמען. אַז מע קומט צו מיר קאָרעספּאָנדענטען פון די גאַזעטען, מיך אויספרעגען, אויסטאַפּען, ווער איז גרישאַ און וואָס איז גרישאַ און ווי אַזוי איז גרישאַ, זאָג איך זיי: ברידערלעך, גרישאַ איז ניט גרישאַ, גרישאַ—דאָס בין איך. ווען ניט איך, וואָלט ניט געווען קיין גרישאַ אויף דער וועלט. דאָס הייסט,

ס׳וואָלט געווען אַ הערשעל, אָדער אַ יענקעל, אָדער אַ יוסעל, אָדער אַ מאָטעל, נאָר ניט קיין גרישאַ סטעלמאַך, וואָס זאָל אַזוי קלינגען, אַזוי מרעיש עולם זיין, אַז די קווין אַליין (אַזוי הייסט דאָ די קעניגין) זאָל איהם איינלאַדען צו זיך אויף קאָנצערט, איהם דריקען די האַנד און אויספרעגען ביי איהם איטליכס ברעקעלע: צי האָט ער טאַטע-מאַמע, שוועסטער און ברידער, און נאָך אַזעלכע זאַכען. יאָ, איך מעג מיך בעריהמען, אַז טאַקי נאָר איך מיט מיין פּראָסטען פּערשטאַנד און מיט דעם כח, וואָס גאָט האָט מיר אַריינגעגעבען, און מיט דעם שטיקעלע הצלחה, וואָס ער האָט מיר געשענקט, האָב געקאָנט ברענגען אַזוי וויט, אַז שטעדט און לענדער זאָלען זיך שלאָגען פאַר מיין זוהן, אַלע אין איין קול: גרישאַ סטעלמאַך און גרישאַ סטעלמאַך! וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, אַז אין איין וואָך זאָל מען קריגען איינלאַדונגען פון אַכט שטעדט פון אַלע אַרבע כנפות הארץ: פון פּאַריז און פון מאַנטשעסטער, פון וויען און פון פּעטערבורג, פון אַנטווערפּען און פון ניו-יאָרק, פון לייפּציג און פון טשיקאַגאָ — מע ווייסט ניט, וועמען מע זאָל פריהער ענטפערן, חאָטש צורייס זיך אויף צעהן שטיקער! און ווי אויף צו-להכעיס, בין איך איצט געבליבען איין מענש אַליין. איך האָב מיין שותף, דעם פריהעריגען מענעדזשער, וואָס כ׳האָב אייך אַמאָל געשריבען, דאַנקען גאָט, שוין געגעבען דעם וועג. עס זענען איהם אויסגעגאַנגען די יאָהרען. ער האָט אַפילו זעהר חשק געהאַט מאַכען אַ קאָנטראַקט נאָך אויף פינף יאָהר. האָב איך געזאָגט: אַזאַס! גענוג אָנגעזויגט זיך מיט מיין בלוט. עס וועט זיך איהם, מאָלט אייך, מעהר שוין אַזאַ חלום ניט חלומ׳ען ווייל ער וועט לעבען, וואָרום ס׳איז דאָ נאָר א י י ן גרישאַ סטעלמאַך אויף דער וועלט. איצטער בין איך מיר אַליין בעל-הבית. מיין חתונה, מיינע כלי-זמר. וואָס איך טו איז געטאָן, און וואָס איך זאָג איז געזאָגט. אַזוי האָב איך עס אַוועקגעשטעלט, פערשטעהט איהר מיך, פון דער לכתחילה, אַז אַ טאַטע איז אַ טאַטע און אַ קינד איז אַ קינד. וואָרום וואָס איך האָב איבערגעטראָגען אויף מיינע פּלייצעס און וואָס איך האָב זיך אָנגעסטראַדאַיעט, ביז גרישאַ איז געוואָרען אָט דער גרישאַ סטעלמאַך, וואָס ער איז היינט, ווייס איך ניט, צי ס׳איז פאַרהאַן גאָר דער צווייטער אויף דער וועלט. איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט שוין לאַנג אָנגעשפּאָרט העט-העט. אַ באַרג וואָלט פון איהם געוואָרען. גראָז וואָלט אויף איהם געוואַקסען. נאָר דאָס אַלסדינג ווייסט קיינער ניט און וויל ניט וויסען. די וועלט

מיינט, אַז אָט אַזוי גרינג וואַקסט אויס אַזאַ שטערן, ווי גרישאַ סטעל־מאַך, און מע איז דאָס מיר אַ ביסעל מקנא. פּשוט, מע פערגינט מיר ניט. מע טייט אויף מיר מיט די פינגער: „זעהט נאָר, ווי דער סטעל־מאַך שאַרט גאָלד מיט לאָפּעטעס!” פאַרהאַן אַזעלכע, כּלומרשט גוטע פריינד, וואָס קומען צו געהן מיט עצות, מיט גוטע רייד, זאָרגען זיך פאַר מיין זוהן, למאַי איך געב איהם ניט שטודירען, און נאָך אַזעלכע זאַכען. גוטע פריינד, וואו זענט איהר געווען פריהער, אַז מיין סע־מייסטווע איז, ניט היינט געדאַכט, געשוואָלען דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער און אַליין בין איך פערלאָפען מיט בלוט, וואָס מיין גרישאַ האָט נישט קיין פּאָר גאַנצע שטיוועלעך? פאַרוואָס האָט איהר דעמאָלט ניט געזאָרגט פאַר מיין קינד, אַז איך האָב מיך אַרומגעטראָגען אַ הונ־געריגער, אַ דערשלאָגענער אויף דער יודישער גאַס מיט אַ ברילליאַנט, געשריגען: „אני שלמה! יודען, איך פערמאָג אַ מיליון!”—ווער האָט מיך דעמאָלט געהערט? אוי, איך קען אַ יודען! איך מעג מיך בעריהמען, אַז איך בין שוין אויסגעפאָהרען אַ וועלט—נישטאָ, הערט איהר, נישטאָ די צווייטע אומה אויף דער וועלט, ווי אונזערע יודען, זאָלען געזונד זיין! גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רייד—אַזוי פיעל נגידים ביי אונז, גבירים אדירים, וואָס וואַרפען געלד אין דער בלאָטע, ברענגען אויס טויזענדער, הונדערטער טויזענדער, אויף דער רוח ווייסט וואָס, אויף נאָכשטופען די קאַרעטע, אויף נאָכטאַנצען די גויים — און קיין איינציגער נישטאָ ביי אונז, ווער ס'זאָל זיך אָברופען, אַז סע שלאָגט אָן צו איהם אַ טאַלאַנט. ער מעג זיין משה רבינו, נאָר אויב צוריסענע שטיוועל — איז ער אויף צרות. פערשטעהט זיך, אַז היינט זענען שוין פאַר אונז אָפען אַלע טירען, שוין אַ גאַנצער כבוד ביי זיי און אַ פרייד, אַז מיין זוהן בעעהרט זיי מיט אַ קוק. דער גרעס־טער מאַגנאַט וואָלט זיך איצט געשעצט גליקליך, ווען מיין זוהן זאָל זאָגען, אַז ער וויל נעמען זיין טאָכטער. אָבגעגילט וואָלט מען איהם פון קאָפּ ביז פיס, און אויך מיר וואָלט מען אָנגעשאָטען אַ פולע היטעל מיט גאָלד, איך זאָל נאָר געבען אַ וואונק. איז אָבער דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, ווערט איהר הערען אַ שענס. איך וועל עס אייך טאַקי דערצעהלען, אויסגיסען אַ ביסעל דאָס האַרץ פאַר אַ גוטען פריינד. ס'איז אַ גאַנצע געשיכטע.

געדענקט איהר, איך האָב אייך אַמאָל געהאַט דערצעהלט פון אַ מיידעל אַ קראַסאַוויצע, איין אַקטריסע פון יודישען טעאַטער, מיט'ן

נאָמען ראָזע ספּיוואַק? ביי שטשופּאַקען האָב איך מיך מיט איהר בע-קאַנט. ער האָט זיך בעריהמט, אַז זי איז זיינע אַ פּלימעניטשקע פון וואַרשא. איך ווייס? ער זאָגט, אַ פּלימעניטשקע פון וואַרשא — לאָז זיין אַ פּלימעניטשקע פון וואַרשא. ס'איז מיר אַ נפקא-מינה! איז מיר אָבער דאָס דאָזיגע מיידעל געפעלען געוואָרען פון דער ערשטער מינוט. וואָס זאָל איך אייך זאָגען — שטאַרק געפעלען געוואָרען! ערשטענס, טאַ-קי אַ שען מיידעל, אַ קראַסאַוויצע, מיט ברענענדיגע אויגען. אַ שוואַר-צע אַפּילו, שוואַרץ, ווי אַ ציגיינערין. נאָר מלא חן! און ניט קיין נאַ-ריש מיידעל, מע קאָן זאָגען — אַ בר-דעת, אַ לעבעדיגע, אַ ברען — פלאַם-פייער. היינט איהר שטימע, איהר זינגען! איהר קענט דאָך מיך, אַז איך בין אַ ליובּיטעל פון נגינה און פון יודיש טעאַטער, און זינט איך בין אין דעם ברויט, האָב איך מיך שוין אָנגעהערט מסתמא אויף מיין לעבען זינגערס מיט זינגערינס גענוג, עס קריכט שוין פונ'ם האַלז. נאָר אַזוי זינגען, ווי די ראָזע ספּיוואַק, האָב איך נישט געהערט און וועל נישט הערען. זי זינגט צו אייך גלייך אין דער נשמה אַריין! וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דאָס מיידעל האָט מיך גענומען. נאָך איהר רע-דען האָב איך באַלד אַרויסגעזעהן, אַז דאָס דאַרף זיין ניט קיין געבאָ-רענע אַקטריסע, ניט שטשופּאַקס אַ פּלימעניטשקע, נאָר אַ טאַטענס אַ קינד. כך הוה. עס לאָזט זיך אויס, אַז די גאַנצע מעשה איז שקר וכזב. דאָס מיידעל איז ניט שטשופּאַקס אַ פּלימעניטשקע, נאָר אַ ווילד-פרעמדע. און ניט פון וואַרשא, נאָר פון אַ קליין שטעדטעל ערגיץ פון בעסאַראַביע, אַ חזנס אַ טאָכטער. אַזוי בין איך געוואָהרע געוואָרען שפּע-טער שוין. אַז שטשופּאַק איז געווען דאָרט מיט זיין טרופּע און זי געהערט זינגען, איז איהם געפעלען געוואָרען איהר שטימע, האָט ער זי אַרויסגענאַרט פון דער היים, איהר צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, אַז אין אויסלאַנד וועט ער זי געבען שטודירען מוזיק און נאָך אַזעלכע זאַכען. לסוף, אַז ער איז נאָר אַריבער מיט איהר די גרעניץ, האָט ער אַליין גענומען מיט איהר שטודירען מוזיק, אויסגעלערנט זי זינגען פּאַר אַ פּובּליקום „חוה״, „שבת-מאַכען״, „פּראַטיג אויף דער נאַכט״ און נאָך אַזעלכע שענע ליעדלעך. און דערצו נאָך חאַפּען אַ טענצעל אויך... גאָט ווייסט, וואָס פון איהר וואָלט געוואָרען, ווען איך צורעד מיך ניט מיט איהר און בעקאָן זי ניט מיט דער בעריהמטער זינגערין מאַרטשעלאָ-עמבּריך, וואָס האָט געגעבען קאָנצערט אינאיינעם טאַקי מיט מיין גרישען. בעשערט אַ מיידעל אַ גליק, דאַרף זי זיך מיט מיר צורעדען און בעטען,

איך זאָל זי בעקאַנט מאַכֿען מיט דער עמבריך. און די עמבריך, אַז זי האָט נאָר דערהערט דאָס דאָזיגע מיידעל זינגען, איז זי צוגעזאָטען געוואָרען צו איהר און גאָר ניט געוואָלט אָבלאָזען שוין. דאָס ערשטע האָט זי די עמבריך אַרויסגעריסען פון שטשופּאַקס הענד און צוגענומען צו זיך, געגעבען שטודירען אין דער וויענער קאָנסערוואַטאָריע, איהר געדונגען די בעסטע פּראָפּעסאָרען און געמאַכֿט פון איהר איינע פון די ערשטע זינגערינס אויף דער וועלט. אַ סברה, אַז זי וועט שוין היינט פערשטעקען אין גאַרטעל די עמבריך מיט נאָך דריי עמבריכֿס. וואָס דאַרף איך אייך דערצעהלען אַ סך מעשיות—איהר קאָנט פערשטעהן, אַז זי טרעט שוין אַרויס מיט מיין גרישען אויף קאָנצערטען און בעקומט שוין כמעט אַזוי פּיעל, וויפיעל מיין גרישאַ. און מע שלאָגט זיך שוין פאַר איהר, ווי מע שלאָגט זיך פאַר מיין גרישען — און דאָס האָט זי אַלץ צו דאַנקען מיר. און אפשר מיינט איהר, אַז זי דאַנקט מיר נישט אָב? נאָך אַ מין אָבדאַנקען! אָט וועט איהר האָרכען. ס׳איז אַ מעשה מיט אַ „ליובאָוו״, אַ שענע מעשה. נאָר איידער איך וועל אייך דערצעהלען די מעשה מיט אַ „ליובאָוו״, דאַרף איך אייך זאָגען קודם אַ פּאָר ווערטער וועגען מיין זוהן.

איך האָב פון מיין גרישען, דאַכֿט מיר, נאָך גאָרניט געשריבען, וואָס פאַר אַ פויגעל דאָס איז? שוין איינמאָל אַ פויגעל. ווי גרויס ער איז, אַזוי קליין און פּראָסט איז ער ביי זיך. קליין און פּראָסט און שטיל. עס ווייסט נאָר פידעל און קאָנצערט, קאָנצערט און פידעל. ווייטער געהער זיך מיט איהם נישט אָן קיין זאַך. פרעגט איהם בחרם — וויפיעל האָט אַריינגעטראָגען זיין קאָנצערט? וויפיעל איז געפאַלען הוצאות? וויפיעל איז געבליבען ריוח? ס׳איז ניט זיין עסק. ער ווייסט נאָר פידעל — און ווייטער גאָרנישט. אפשר מיינט איהר, חלילה, אַ פלאַטשיג קינד? לאָמיך האָבען אַזאַ יאָהר, וואָס פאַר אַ חכם ער איז. נאָר גאָרנישט. צו די זאַכֿען איז ער ניט שייך. און וואָבשטשע איז ער מיט דער וועלט, ווי זאָגט דער ליטוואַק, אַ „קנאַ־פּער מחותן״. וואָס דאַרף ער? פאַר די געשעפטען, אָדער פאַר די „ביזנעס״, ווי מע רופט עס דאָ, איז פאַרהאַן, ווער ס׳זאָל זאָרגען. דערויף איז דאָ אַ טאַטע. און אויף די איבעריגע זאַכֿען איז דאָ אַ מאַמע ביי דער זייט. און דער עיקר איז דאָך די פידעל, היינט וואָס איז שייך? געה זיי אַ נביא, אַז ס׳וועט זיך אַריינמישען אַ חזנ׳ס אַ מיידעל, אַ ראָזע ספּיוואַק, אַ שלאַק, אַ ליובאָוו!...

איך, אַז איך בין געוואָהרע געוואָרען פון דער מעשה — און גע-וואָהרע געוואָרען בין איך דאָס טאַקי פון איהרס אַ בריוועל, וואָס איז אַריינגעפאַלען על-פי נס צו מיר אין די הענד אַריין, דאָס הייסט, איך האָב עס איבערגענומען ביים בריעפטרעגער, — האָט דאָס מיך פערברענט אויף איהר און פערבראָטען, טאַקי ממש אָנגעצונדען. סטייטש! איך פיהר דיך אַריין צו דער עמבריך, איך שלאָג דיר דורך, ווי זאָגט מען, אַ טיר אין דער גרויסער וועלט אַריין, און אין מיין זכות ווערסט דו אַזוי געהויכט און געקרוינט, נעמסט דו און טוסט מיר אָב אַזאַ שפּיצעל און פערפיהרסט מיט מיין זוהן עסקים, נעכטיגע טעג, ליובאָוו?!... און איך פויל מיך ניט און איך זעץ מיך אַוועק און שרייב איהר אַוועקעט אַ בריעף, און דוקא פּראָסט, אויף זשאַרגאָן, כך וכך, אַזוי און אַזוי, און סטייטש, און נאָך אַמאָל סטייטש, און צעהן מאָל סטייטש, וואו איז יושר און וואו איז גאָט! — אַזוי גוט-גוט! אויסגע-לומר'ט, וואָס אויפ'ן האַרצען! איך בין ניט קיין שרייבער, נאָר אַ טאַטע, אַז עס טוט איהם וועה, איז אַ כפרה אַכצעהן שרייבערס. טרעפט-זשע, וואָס ענטפערט מיר אַזאַ בחור'טע? אַז איהר וועט זיין מיט אַכצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען! קודם גיט זי מיר אַוועק אַ פּאָרציע פּאַר איהר בריעף, וואָס איז אַריינגעפאַלען צו מיר על-פי נס. דער בריעף, זאָגט זי, איז אַדרעסירט געוועזן צו איין אַנדערן. זי זאָל גע-ווען וועלען, זאָגט זי, שרייבען צו מיר, ווייסט זי מיין אַדרעס. והשנית, זאָגט זי, ווער האָט מיך געמאַכט צו דענקען — איהר הערט אַ שפּראַך? — „ווער האָט אייך געמאַכט צו דענקען, זאָגט זי, אַז איך האָב אויסזיכטען אויף אייער זוהן? אַלע אייערע געדאַנקען, זאָגט זי, דרעהען זיך שטענדיג אַרום איין פּינטעלע, וואָס הייסט מיט'ן נאָמען גרישאַ סטעלמאַך, און איהר האָט אַ גרויסען טעות, זאָגט זי, אויב איהר מיינט, אַז דאָס פּינטעלע, וואָס הייסט גרישאַ סטעלמאַך, איז דער מיטעלפונקט פון דער גאַנצער וועלט, אַרום וועלכען עס דרעהט זיך אַרום אַלעס, וואָס לעבט און וואָס דענקט. פאַרהאַן, זאָגט זי, אַזעלכע מענשען — און זייער צאָהל איז אַ מענגע — וואָס האָבען איהם פּאַר די אויגען אַזוי לאַנג, ווי ער שטעהט אויף דער עסטראַדע און די פידעל רעדט ביי איהם אין זיינע הענד אויף אַזאַ לשון, וואָס ניט פיעל קאָנען רעדען אַזוי, ווי ער. פון דער מינוט, זאָגט זי, וואָס ער לייגט אַוועק די פידעל און געהט אַראָב פון דער ביהנע, איז ער פּאַר דער וועלט נישט מעהר און אפשר נאָך ווינציגער, ווי אַ גוטער חלום”... געפעלט אייך

אַ ביסעל אַ לשון? און ווייטער שרייבט זי מיר: פון וואַנען ווייס איך, אַז איהר בריעף צו מיין זוהן איז ניט קיין ענטפער אויף זיין בריעף צו איהר? און אפשר איז דאָס נישט דער ערשטער און נישט דער איינציגער בריעף? דער אונטערשיד איז נאָר דער, זאָגט זי, וואָס אַלע בריעף פון מיין זוהן צו איהר קומען אָן גלייך צו איהר אין די הענד אַריין, וועהרענד איהרע בריעף צו איהם מוזען, אפנים, דורכ-געהן דורך אַ געוויסע צענזור... אויב אַזוי, זאָגט זי, קאָן זי מיך פערזיכערן, אַז זי וועט אָנווענדען אַלע איהרע קרעפטען און וועט טון אַלעס מעגליכעס, אַז פון היינט אָן און ווייטער זאָלען איהרע בריעף דערגרייכען זייער צוועק און קיין נסים זאָלען זיך מעהר ניט טרעפען... „איך וועל עס טון, זאָגט זי, נישט אַזוי צוליעב דעם, וואָס עס געהט מיר אין לעבען, איך זאָל מיך איבערשרייבען מיט אייער זוהן, ווי צוליעב דעם, איך זאָל אייך בעווייזען, אַז חאָטש איך בין, ווי איהר זאָגט, אַ בעסאַראַביער מיידעל, דאָך וועל איך אייך צייגען, אַז אייער פאָטערליכער דעספאָטיזם, וואָס שטאַמט פון אייער צו-פיעל געטריישאַפט, איז ניט אַזוי געפעהרליך, ווי איהר מיינט, און אַז אַלסדינג אויף דער וועלט האָט אַ גרעניץ”. נו, וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ מין עזות-פנים׳ניצע? ניין, הערט, וואָס זי שרייבט מיר ווייטער! „איך פערזיכער אייך, זאָגט זי, אַז ווען איך זאָל פיהלען צו אייער זוהן דאָס, וואָס ער פיהלט צו מיר, אין דער-זעלבער מאָס, וואָלטען מיר אייך שוין בעוויזען, אַז מיר ביידע וואָל-טען ניט געהאַט מעהר קיין דאגות און וואָלטען ביידע געווען אָלל-רייט”. וואָס זאָגט איהר דערויף? רעדט זי שוין מיט מיר גאָר אויף איינגעלש!

איך וויל אייך ניט מאריך זיין, ליעבער פריינד. איך האָב איהר אָבגעענטפערט אויף איהר בריעף, און זי האָט מיר אָבגעענטפערט אויף מיין בריעף, און אַזוי איז אַוועק צווישען אונז אַיין איבערשרייבעניש, איך איהר און זי מיר. און דער שפּיץ איז געווען, אַז מיר זענען מיט איהר געוואָרען חבר. אָבער וואָס חבר הייסט. דהיינו, ווי אַזוי מיינט איהר? אַז זי איז געקומען קיין לאָנדאָן אויף אַ קאָנצערט — און דער קאָנצערט איז געווען טאַקי אינאיינעם מיט מיין זוהן — האָבען מיר אויסגעשלאָגען פאַר איהר אַ קניהע ערד, איך און מיין ווייב זאָל לע-בען, איידער מיר האָבען ביי איהר געפועלט, אַז זי זאָל אונז בעעה-רען מיט אַ וויזיט. וואָס טוען ניט טאַטע-מאַמע צוליעב אַ קינד? און אַז

מיר ווּעלען זיך שטעלען אַקעגען צעהן מאָל—וועט זיין בעסער? אַז מע שמועסט ליובאָוו — איז דאָך ניט שייך... פון דעמאָלט אָן, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, איז דאָס מיידעל געוואָרען ביי אונז אַזוי היימיש, אַזוי ליעב און איינגעבאַקען אַלעמען אין האַרצען, אַז מיר וואָלטען שוין געווען גליקליך, דער שידוך זאָל זיין אַ שידוך—איין עק לאָז דאָס האָבען. איז אָבער ניין. ניט זי, ניט ער. היינטיגע קינדער! אַז רעדען מיט זיי פּראָסטע דבורים קאָן מען ניט. עס איז דאָך עפּיס ניט גלאַט אַ בחור מיט אַ בתולה. דאָס זענען דאָך טאַקי צוויי שטערען אויף דער וועלט. קיין סך אַזעלכע זענען נישט פאַרהאַן. אַ שמועס טון מיט זיי וועגען חתונה — זאָל גאָט היטען! וואָס דאַרפט איהר מעהר — אַז דער נאָמען „חתן-כלה" טאָר גאָר ניט דערמאַנט ווערען — האָט איהר עפּיס צו זיי? דאַרף מען אַ ביסעל צו-וואַרטען — וואָס זאָל מען טון? טענה'ט אָבער מיין ווייב זאָל געזונד זיין: זי וואָלט שוין געוואָלט, זאָגט זי, דערלעבען אַ שטיקעל נחת... זאָג איך איהר: „האָב צייט. ווּעסט ניט פערשפּעטיגען"... און אַליין פיהל איך, אַז דאָס חיות געהט מיר אויס. איך וואָלט שוין אַליין אויך געוואָלט, ניט אַזוי דעם נחת, איך בין דאָך נישט קיין יודינע, דאָס הייסט, אַ נחת—מהכתיתי, פאַרוואָס ניט? מיך פיקט איין אַנדער זאַך. איך ווייס ניט, צי איך וועל עס אייך קאָנען אַרויסגעבען: מיין זוהן, פערשטעהט איהר מיך, איז איין אַרטיסט, און אַ גרויסער אַרטיסט, און דערצו איז ער נאָך גאָר אַ קינד, אַ כשר לעמעלע, און זיין ליובאָוו איז מיט סכנת-נפשות! און זי איז אַ מיידעל שוין צו אַ שענע און צו אַ קלוגע און צו אַ ספּריטנע — וואָס „צו", זאָגט מען, איז איבעריג... איצטערט פלי-הען זיי אַרוםביידע איבער לאָנדאָן. חלילה ניט צו-פוס, נאָר אין אַ מאָטאָרקאַר, איין אויטאָמאָביל הייסט עס, און מע קויפט און מע קויפט און מע קויפט! — וואָס פאַר אַ ווערט האָט ביי זיי געלד, אַ שטייגער? אַ שטיקעל גליק חאַטש, וואָס איך בין דאָ ביי דער זייט און לאָז ניט, ווייטער וואָלט מען פערברענט טויזענדער! דאָס גרייט מען זיך אין וועג אַריין. עס קאָן זיין, אַז מיר פאָהרען, אם-ירצה-השם, אַלע אין גיכען קיין אַמעריקאַ. זיי זענען דאָרט ביידע אַנגאַזשירט אויף אַ גאַנ-צען סעזאָן, און דאַנקען גאָט, אויף אַזעלכע קאָנדיציעס, אַז מע מעג עס ווינשען אַלע אונזערע ליעבע, גאָט זאָל זיי נאָר געבען געזונד און הצלחה, ווי ביז אַהער, און יאָהרען אַ סך ביידען, און מיר זאָלען עס זעהען און קלויבען נחת, ווארום היינט זענען זיי ביידע פערערכענט

ביי אונז גלייך, גאָר קיין חלוק ניט. זי איז ביי אונז, מעגט איהר מיר גלויבען, טייער, ווי מיין אייגען קינד. נאָך אפשר טייערער. חאָטש דעם אמת זאָגענדיג, איז זי מיט מיר נאָך איצט אויך ניט שוה בשוה. אפּנים, פון מיין ערשטען בריעף נאָך... איך בין, ווי זאָגט ער, מיט איהר אדרבה ואדרבה, און זי איז מיט מיר קידער-ווידער. זי קאָן ניט ליידען, למאי איך רעד פון געלד. זי האַלט מיך פאַר אַ קמצן. קינדער זענען נאַראָנים. זיי פערשטעהען ניט, אַז אַלסדינג איז פון זייערטוועגען. למשל, איהר מאָלט זיך אויס, אַז טייערער פון געלד איז ביי מיר גאָרניט פאַרהאַן. זי אַליין זאָגט דאָס מיר. געוויינטליך, פערשטעלט. זי מיינט, אַז זי קען מיך שוין... ווערטלען מיר זיך אָפּט. איך לאַך, נאָר מיין זוהן סטראַדאַיעט דערפון. איז דאָס מיר נישט אַיינגענעהמען... נאָר מסתמא וועט זיך עס מיט דער צייט אויסגלעטען. אַלע קינדער זענען אַזוי. זיי מיינען, אַז ערגער פון על-טערן איז שוין נישטאָ אויף דער וועלט. וואָס קאָן נאָך זיין ערגערס פון עלטערן?... נאָר מיר דאַכט, אַז איך האָב מיך שוין אַ ביסעל צו-פיעל צושריבען. שוין באַלד ניטאָ קיין פּאַפּיר. אַ ביסעל אויסגערעדט זיך, געוואָרען גרינגער אויף דער נשמה. קיין אַנדערן, פערשטעהט זיך, וואָלט איך אַזוי פיעל ניט פערטרויעט. נאָר אייך איז אַנדערש. איהר זענט אַ בעל-סוד. צווישען אונז וועט דאָס בלייבען.

זייט מיר רעכט וואָהל, און מאַכט גוטע ביזנעס, און שרייבט מיר אָפטע גוטע בריעף, אַזוי ווי נאָר איהר אַליין קאָנט

פון מיר אייער אַלטער פריינד

מאיר סטעלמאַך.

עיקר שכחתי. מיין ווייב בעט מיך, איך זאָל אייך לאָזען גרוסען. און מיין זוהן פרעגט זיך נאָך, אויב איהר האַלט נאָך אַמאָל אַ פידעל אין האַנד?

מאיר סטעלמאַך.

קאַפּיטעל זיבען און דרייסיג

פון שלום-מאיר מוראַוועטשיק צו ראָזאַ ספּיוואַק.

צו מיין ליבע און געעהרטע פריינדין ראָזע ספּיוואַק לעבט וואָהל וואָס איז די מאַנסע וואָס איהר זענט צו מיר געוואָרען אַזוי פרעמד אַז איהר ווילט מיר אַפילע ניט ענטפערען אויף אַלע מיינע בריף מיט וואָס האָב עך חייטע בייגעל געוועזן מיר דאַכט אַז אַדעראַבע וואָס עך בין פּאַר אַייך אויסגעשטאַנען קומט מיר ניט איהר זאָלט מיר אַזוי אָפּ-דאַנקען וואָרום ווען ניט עך וואָלט איהר נאָך איצטערט אויך געוועזן ביי שטשופּאַקען דער קאַדיק זאָל איהם נעמען ער האָט דאָך מיר ניט געוואָלט בעצאָהלען וואָס מיר קומט איבער אַייך וואָרום ער זאָגט אַז אין גאַנצען דער כּאַיעוו בין עך וואָרום ווען ניט עך זאָגט ער וואָלט איהר ניט געוואוסט פון קיין עמבריך און ער וואָלט נישט געבליבען זאָגט ער אָהן אַ סמיטשיק ער שווערט אַז ער איז דורך אייך בעדילאַדאַל געוואָרען אַזוי שרייבט ער מיר און וויינט אויףביידע אויגען איהר ווייסט דאָך אַז עך גלויב איהם ווי דעם הונט נאָר אַז יענער חאַפּט די ערד ווייסט איהם דער ריך אפשר איז ער גערעכט עך וויס נאָר אַז ער האָט שוין איצט קאַדאָחעס ניט קיין מענדעליאָן און אַ פּאָר באַרעליאַנטענע פינגערלאַך האָבען שוין אויך געפעהלט און דעם גאָלדע-נעם זייגער האָט ער שיינט מיר אויך ערגיץ פאַרטאַכטאָרעט און אַלץ צוליעב אַייך וואָרום דער איד האָט זעך געגייט אַ בייטעל גאָר אַ גרויסען אַכיץ וואָס ער האָט זעך איינגעבראָמבעלט אַ מאַחשאָווע אָט דער אידע-יאָט אַז גאָט וועט איהם אויפרעכטען ער וועט לויז ווערען מירטשעב פון זיינע ווייבער וועט ער אַייך מיט זיינע באַרעליאַנטען פאַרשאַלאַמאָ. נעוועזן דעם קאָפּ און סוועט זיין גימעל צום סאָף נאָט אַייך אַזאַ מאַפּאָלע און נאָר עך זאָגט ער בין שולדיג נישט קיינער דערוויל בין עך

געבליבען ווי אויפ'ן וואַסער דאָס ביסעל פאָדעם וואָס עך האָב פון אַייך די ערשטע צייט בעקומען האָט מיר געקלעקט אויף איין צאָהן און האָב געהאַט אויף זעך אַ צאָרע אַנאָרעמע שוועסטער איבערגעפעקעלט קיין אַמעריקע און אַליין בין עך אויך געוועזן קראַנק אַ שטיק צייט זעך שיר ניט געזעהען מיט'ן מאַלכאַמאָוועס ווען ניט איהר מיט אַייער קליינע שטיצע וואָלט עך שוין איצטערט אָנגעשפּאַרט דאָרט וואו עס וואַקסט ניט קיין חריין דאַנק עך אַייך זעהר אָבער פאַר וואָס זאָלט איהר מיר ניט טון די טייווע און אָפּענטפערען מיר אַמאָל חאָטש מיט עטליכע ווערטער דאַכט מיר עך האָב עס ביי אַייך ניט פאַרדינט עך זאָל אַייך נאָכלויפען ווי אַ הונט פון פאַריז קיין לאָנדאָן און פון לאָנדאָן קיין פאַריז און פון דאָרטען קיין אַנטווערפען און איהר זאָלט אַפילע ניט וועלען מעך אויפנעמען איין גאָט ווייס דעם עמעס אַז עך בין אַייך טאָמעד געשטאַנען אין אַייערע ביייטען אַז איהר האָט מיר געזאָגט מוראַוועטשיק געה בין עך געגאַנגען מוראַוועטשיק לויף בין עך געלאָפען פון דער ערשטער צייט רייד עך שוין ניט נאָר אַפילע דעמעלט ווען איהר זענט אַרויס פון שטשופּאַקס רעשיס און געקלויבען זעך קיין נאַטאַליע געדענקט איהר האָב עך ניט געזשאַלעוועט מיין טערכע קיין מאָל און אַז מע האָט בעדאַרפט דעמעלט אַרויסוואַרפען דעם שלעמאַזעל וואָס האָט זעך געוואָלט שיסען ווער האָט זעך מאַפּקער געוועזן אַז ניט מוראַוועטשיק און היינט האָט איהר שוין גאָר פאַרגעסען ווער איז דער מוראַוועטשיק וויפיעל מאָל עך האָב מעך געקיבערט צו אַייך קאָן עך מעך נישט דערקיבערען מע לאָזט ניט צו עך בין איין מאָל אָפּגעזעסען ביי אַייך אין סאַלאָן דריי זייגער שאָ געהערט אַייך ריידען מיט עפּיס אַ פראַנצויז צום סאָף קומט מען אַרויס און מע זאָגט מיר אַז איהר זענט ניטאָ אין דער היים איז מיר פינצטער געוואָרען אין מיינע אויגען און האָב קוים געטראָפען צו דער קליאַמקע אַז אָך און וויי איז שאָלעם מייער צו דיין קאַפּעליש אויף וואָס דו ביזט איבערגעקומען האָב עך געזאָגט צו מיר אַליין און אַז סע מאַכט זעך אַ מענטש ווערט באַגליקט דאַרף ער זעך שוין אַזוי איבערנעמען וואו זענען אַייערע ווערטער וואָס איהר האָט מיר צוגעזאָגט אַז איהר וועט מעך קיין מאָל ניט פאַרלאָזען און צום סאָף אַז עך בין אַייך נאָכגעלאָפען אין לאָנדאָן אויף דער דאַטשע האָב עך אַייך געזעהען דורכפליהען אין אַנאַוועטעמעביל מיט סטעלמאַכס באָכעריל האָב עך אַראָפּגעחאַפּט דאָט היטעל האָט איהר זעך געמאַכט אַז איהר זייהט מעך ניט האָב עך אַייך געשריבען

איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל ענטפערט איהר מיר ניט פֿאַר וואָס ווייס עך ניט אַצינדערט אָבער האָף עך אַז איהר וועט מיר שוין יאָ ענטפערען וויל עך האָב צו אַייך אַ שטיקעל געשעפט דעהיינע עס געפינט זעך ביי איינעם אַ מענטשען אַייערס אַ פעקעל מיט בריף וואָס דער נע־טש האָט דאָס מיר געבריינגט צו טראָגען אָנגעמאָסטען זעך אַ היטעל געהייסען זעך גוט בעצאָהלען אָבער טאַקי אַ גראָבס ער ווייס זאָגט ער אַז איהר זענט היינט אין די פעדערען און אַזוי ווי דאָרט געפינען זיך זאָגט ער אַלערליי בריף וועט איהר מינעסטאַמע ניט דערלאָזען זאָגט ער מע זאָל זעך מיט אַייערע בריף אַרומטראָגען האָב עך איהם געזאָגט ווייסט איהר וואָס פעטער אָט שרייב עך אַוועק צו איהר אַ בריוועל זאָגט ער הערסטע וואָס דען דול עך אַייך אַ באַקדייזשע עך מיין ניט זאָגט ער די אַגאָדע עך מיין די קניידלעך אַל קייהן בייט עך אייך מיין ליבע געשעצטע פריינדין ראָזע איהר זאָלט מיר באַלד שרייבען אַ בריף אויב איהר ווילט צוריק אַייערע פּאַפּירען און אויב איהר דאַרפט זיי שרייבט מיר וועל עך מעך זייהען מיט'ן דאָזיגען מענטשען עך האָף אַז עך וועל איהם מיט גאָטס הילף אַיינבייסען און שרייבט מיר אויף מיין נאָמען צום דרעקטער פון פּאַריזער אידישען טיאַטער וואַקסמאַן וויפיעל זאָל עך איהם אָנבאָטען ווייל דער מענטש ווייס אַליין ניט וויפיעל ער זאָל זעך הייסען געבען זאָל איהם גאָט אַ קריינק פון מיר אַייער איבערגעגעבענסטער דינער וואָס ווינצשט אַייך פיעל גליק און אַצלאָכע מיט אַכטענקספאָל שאָלעם מייער מוראַווטשיק.

קאַפּיטעל אַכט און דרייסיג

פון ראָזאַ ספּיוואַק צו מאַרטשעלאַ עמבריך

טייערע געטרייע מוטערלעכן מאַרטשעלאַ!

איצטיגס מאָל וועל איך בײַ אײַך צונעמען אַביסעל מעהר צייט ווי אַלעמאָל, ווייל איך האָב אײַך שוין לאַנג ניט געשריבען, און בײַ מיר האָט זיך צונויפגעקליבען אַזוי פיעל נייעס, אַז איך ווייס ניט פון וואַנען אָנצוהויבען. ערשטענס, בין איך שוין, ווי איהר זעהט, ניט אין פּאַריז. אויס גראַנד-אָפּעראַ. ווידער אַפּריי פּייגעלע. ווידער אַציגײַנערין. ווידער נע-ווגד איבער דער גרויסער פרייער וועלט. און, ווי איהר זעהט פון די בייגעלייגטע צייטונגס-אויסשניט-לעך, גאַסטראָליר איך מיט׳ן גרעסטען ערפאָלג, און ניט אַליין, נאָר אינצווייען, מיט אונזער אַמאָל זעהר בעריהמטען „וואונדערקינד״, איצט נאָך מעהר בעריהמטען ווירטואָז גרישאַ סטעלמאַך, מיט וועלכען איך האָב מיך צום ערשטען מאָל בעקאָנט טאַקי אויף אײַער קאָנצערט. אויף יענעם אונפערגעסליכען קאָנצערט, וואָס האָט געמאַכט אַיין אי-בערקעהרעניש אין מיין גאַנצען לעבען. אַך! דאָס איז אַגאַנצער ראָ-מאַן! איך וועל אײַך איהם בעשרייבען ווי ווייט מעגליך אין קורצען, ווייל, ערשטענס, וויל איך בײַ אײַך ניט צונעמען קיין סך צייט, און, צווייטענס, שרייב איך דעם בריעף אויפ׳ן שיף, וואָס טראָגט מיך קיין אַמעריקאַ. איבערמאָרגען זענען מיר שוין אין ניו-יאָרק.

„מיר״—דאָס מיינט, אַז איך פאָהר ניט אַליין, נאָר אינצוויי-ען... אַזוי ווי איך האָב געוואָלט, אַזוי ווי איך האָב געשטרעבט דערצו שוין פון לאַנג. אין דעם בעשטעהט מיין נצחון, מיין טרי-אומף. אַך! ווי וואָלט איך ועלען אײַך אַצינד אַרומנעמען, צודרי-קען צום האַרצען און אויסקושען אײַך, טייערע, טייערע מוטערלעכן! נאָר איהר רעכענט געוויס, אַז איך בין פער׳שכור׳ט? יאָ, איך בין

זער'שכור'ט, מוטערכ̄ען, פער'שכור'ט, נאָר ניט פון ליעבע, ניין. רופט מיך אָן ציגיינערין, רופט מיך פאַנטאַזירערין, רופט מיך אַוואַנ-טוריסטין, רופט מיך אָן ווי איהר ווילט, נאָר הערט מיך אויס, אפשר וועט איהר מיך פערשטעהן. איהר, נאָר איהר וועט מיך פערשטעהן. דאָס, וואָס איך געה אייך דערצעהלען אַצינד, איז איין עפיזאָד פון מיין לעבען, מיט וועלכען איך האָב אייך נאָך ביז אַהער ניט בעקאַנט געמאַכט, ווייל אין דעם עפיזאָד שפּיעלט איהר די הויפּט-ראָלע. און געטראָפען האָט זיך עס אין יענעם זעלטענעם פריהמאָרגען פון אייער מאַטינע-קאָנצערט, וואָס איך וועל איהם אייביג און אייביג ניט פער-געסען. דאָס איז געווען דער גליקליכסטער פריהמאָרגען פון מיין לע-בען, דער אָנהויב פון מיין קאַריערע.

אַ צוטומעלטע, אַ צוהיצטע, אַ פערלוירענע, אַ פערכישופטע פון אייער זינגען און פון זיין שפּיעלען, בין איך דעמאָלט מיט'ן שטראָם פון מענשענקעפּ כמעט אַרויסגעטראָגען געוואָרען פון זאַל און מיט אַ גרויסען טייל פון פּובליקום געבליבען שטעהן ביי דער טיר, אָבוואַר-טען די צוויי העלדען פון יענער שעה, די בעריהמטע מאַרטשעלאַ עמבריך מיט'ן בעריהמטען גרישאַ סטעלמאַך.

וויפיעל דאָס אָבוואַרטען האָט גענומען — אַ מינוט, אַ שעה, אַ טאָג, — דאָס געדענק איך ניט, ווייל מיין נשמה איז געווען דעמאָלט אין איין אַנדער וועלט, אין אַ וועלט פון הימעלשען געזאַנג און נישט-ערדישע טענער. פּלוצים האָבען זיך געלאָזט הערען הילכיגע אַפּלאָ-דיסמענטען, און דער שטראָם פון מענשענקעפּ האָט זיך אַ וויעג געגע-בען. איך האָב אויפגעהויבען די אויגען און דערזעהען צופאָהרען אַ גלענצענדען פּרעכטיגען אויטאָמאָביל. ווי אַ בליץ האָט איהר ביידע דורכגעגלאַנצט פאַר מיינע אויגען, פריהער איהר, דערנאָך ער, אַריינגעזעצט זיך מיט נאָך איינעם אַ דריטען — און ווי אַ שענער חלום זענט איהר אונטערן רוישען פון אַפּלאָדיסמענטען מיט טריאומף פער-שוואונדען געוואָרען.

אָבער אין מיין געדעכ̄עניש איז דער מאָמענט געבליבען פעסט. איך האָב נאָר בעדאַרפט צומאַכ̄ען די אויגען אויף איין אויגענבליק, איז שוין אויסגעוואַקסען פאַר מיר דער דאָזיגער זעלטענער חלום, אין וועלכ̄ען איהר זענט די קעניגין און ער איז דער פרינץ, און איך און אַלע איבעריגע מענשען, וואָס דרעהען זיך אַרום אויף דער ערד, זע-

נען אייערע אונטערטעניגע, אייערע קנעכט, און איהרביידע געוועל-טיגט איבער אונז.

דאָס פובליקום האָט זיך שוין לאַנג צוגאַנגען ווי אַ רויך נאָכ׳ן אָבגעלאָפענעם אויטאָמאָביל. געבליבען זענען נאָר געצעהלטע היימישע מענשען. און איך בין נאָך אַלץ געשטאַנען אַ פערכישופטע, אַ פער-חלומ׳טע, פול מיט פאַנטאַזיעס, וואָס האָבען מיך אויפגעהאָפּט אויף זייערע פליגלען און האָבען מיך אַוועקגעזעצט אויף אַייער אָרט, מיין פרעכטיגע קעניגין, אינאיינעם מיט׳ן דאָזיגען יונגען שענעם פרינץ, און איך, די קליינע, עלענדע, אָרעמע ראָזאַ, האָב דערזעהען פלוצים מיין אייגענעם טריאומף און דערהערט מיין אייגענעם נאָמען אינאיי-נעם מיט׳ן נאָמען גרישאַ סטעלמאַך, און איך בין פערציטערט געוואָ-רען. עס האָט זיך אויפגעהויבען אַ שטורם אין מיין קאָפּ און אַ פייער אין מיין האַרצען, און איך האָב מיר געזאָגט: „דער חלום מוז מקוים ווערען!”...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

דער חלום, ווי איהר זעהט, איז מקוים געוואָרען. ער האָט זיך פערווירקליכט אויפ׳ן בעסטען אַרט. נישט נאָר האָב איך זוכה געווען צו אַזאַ נישט-פערדיענטען טריאומף, איך האָב דערלעבט נאָך עטוואָס מעהרערעס: דער יונגער פרינץ איז אויסגעוואַקסען. פון אַ „וואונדער-קינד” איז ער געוואָרען אַ גרויסער קינסטלער, און דער דאָזיגער גרוי-סער קינסטלער איז איצט מיינער, אינגאַנצען מיינער! — — —

איצט ווילט איהר וויסען, אויב איך בין גליקליך? אויב איך בין צופרידען? אַך, טייערע, טייערע, פרעגט מיך נישט! איך בין נישט ווערט די ליעבע, וואָס מענשען שענקען מיר אַוועק. איך בין נישט ווערט קיין הונדערטחלק פון דעם, וואָס איהר, מוטערכען, האָט מיר אַוועקגעגעבען. איך טראָג אין זיך אַ בייז האַרץ. איך בעזיץ אַ שלעכטען גייסט. איך האָב קיינעם, קיינעם נישט ליעב! איך טו נאָר דאָס, וואָס עס געפעלט מיר אין דער מינוט, נאָר דאָס, וואָס עס דיקטירט מיר מיין קאַפּריז. פרעמדע צרות זענען ביי מיר אַ שפּאַס. יענעמס טראַגעדיע איז ביי מיר אַ שפּיעל. אַ רוח האָט זיך פערקליבען צו מיר אין האַרצען. אַ שד, אַ ניט-גוטער האָט זיך בע-זעצט ביי מיר אין דער נשמה. קיין זאַך שטעלט מיך ניט צופרידען. וואָס מעהר דאָס לעבען גיט מיר, מעהר פאָדער איך. וואָס מעהר עס גליקט מיר, מעהר ווער איך קאַפּריזנע. מינוטען, מעהר ניט אַז

מינוטען, זענען פֿאַרהאַן אין מיין לעבען. הויכע, געהויבענע מינוטען. דאָס זענען די מינוטען, ווען מיין פרינץ און מיין כשוף-מאַכער גע-פינט זיך אויף דער עסטראַדע. אַך, ווי גרויס, ווי הויך, ווי שען ער איז דעמאָלט! הימעל-שען. געטליך-שען. נישטאָ צו איהם קיין גלייכען, סיידען... אַך! פֿאַרוואָס איז ער נישט יענער, דער וואָס איהר ווייסט?!...

. . . .

זאָגט מיר, מוטערכען, וואָס זאָל איך טון, איך זאָל זיין צו-פרידען? לערנט מיך אויס, וואו זאָל איך זוכען מיין גליק? און צי וועל איך געפינען מיין גליק אין דער נייער וועלט, וואוהין איך פאָהר אַצינד? און צי ס'איז בכלל דאָ גליק אויף דער וועלט? און צי בין איך ניט גערעכט, אַז איך זאָג אייך אויף מיר אַליין, אַז איך בין אַ בייזעס וועזען, אַ פערדאָרבענע נשמה? איך בין געוועזן און איך וועל בלייבען

אייער פערדאָרבענע, צולאָזענע, קאַפּריזנע
ציגיינערין
ראָזאַ.

קאַפּיטעל נײַן און דרייסיג.

פון מאיר סטעלמאַך צו זיין גוטען פריינד.

טייערער בעסטער פריינד!

איך האָב מיך ניט געקאָנט דערוואַרטען אויף אײַער ענטפער און איך שרייב אײַך שוין ווידער. איהר וועט מיר גלויבען צי ניין, איך פיהל עפּיס אַ מין בעדערפעניש אין דעם, עפּיס אַ מין מאַגנעט ציהט מיך, איך זאָל פאַר אײַך אויסגיסען מיין האַרץ. ווייל, ערשטענס, זענט איהר כמעט דער איינציגער אויף דער וועלט, וואָס פערשטעהט מיך, ווי עס געהער צו זיין. איהר האָט מיר אַנומעלטען געהאַט געזאָגט, אַז וויבאַלד איך האָב געקאָנט מגדל זיין אַזאַ זוהן, איז אַ סימן, אַז איך בין אַליין אויך ניט קיין פּראָסטער מענש, ווי די וועלט מיינט. די דאָזיגע ווערטער זענען מיר גוט אַריין אין נאָז אַריין. הערען אַזעלכע ווערטע פון אַזאַ קענער, ווי איהר, איז זעהר אײַנגענומען. דאָס פערשטעהט איהר אַליין. והשנית, האָב איך גלאַט ליעב מיט אײַך צו שמועסען, ווייל מיט אײַך קאָן איך רעדען אָטקראָווענא און אַרויס-שרייבען אײַך אַלסדינג, וואָס ביי מיר טוט זיך, ווי פאַר אײַן אייגענעם ברודער. איך האַלט אײַך, ווי איך האָב אײַך שוין געזאָגט, פאַר'ן גרעסטען בעל-סוד אין דער וועלט. איך ווייס, אַז איהר זענט אײַן אײַזערנער קאַסטען, און איך בין בעוואָרענט, אַז מיינע בריעף, וואָס איך שרייב צו אײַך, וועט, אַחוץ אײַך, קיין בן-אדם ניט זעהען און קיין פויגעל ניט וויסען...

אַצינד טרעפט, פון וואַנען איך שרייב אײַך דעם דאָזיגען בריעף? פון שיף, מיין ליעבער פריינד, פון שיף שרייב איך אײַך. מיר פאָהרען קיין אַמעריקאַ. מיר — הייסט דאָס: איך און גרישאַ און ראָזע און דער מענעדזשער, אײַן אַמעריקאַנער פויגעל, וואָס האָט זיך אונטערגענומען

פאַר אַ געוויסען מינימום און אויף זיינע הוצאות, געוויינטליך ערשטע קלאַס, מאַכען מיט אונז אַ טורנע איבער גאַנץ אַמעריקאַ. דער מינימום — דאָס איז גאַראַנטירט. ווינציגער פון דער סומע, הייסט עס, טאָר שוין ניט זיין, און וואָס ס׳וועט זיין מעהר — איז יחדיו. האָט איהר עס צוקייעט? אויף פשוט יודיש גערעדט, ווילען מיר זאָגען, אַז ער האָט אונז אָבגעדונגען, אָדער לאָמיר שוין זאָגען דעם גאַנצען אמת — אָבגעקויפט אויף אַ געוויסע צייט און איין עק... געהערען צו יענעם, ליעבער פריינד, זיין פערקויפט איז אַפילו ניט אַזאַ געשמאַקער ביסען, ובפרט — איך בין שוין אַ געשלאָגענער הונד, אָנגעלערנט פון מיין דייטש, ימח שמו זאָל ער ווערען! נאָר וואָס זאָל מען טון? דער מינימום איז אַזאַ שענער מינימום און דער יצר-הרע פון געלד איז אַזוי גרויס, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! תחילת האָב איך גאָר ניט געוואָלט האָרכען פון קיין מינימום-שמינימום. וואָס הייסט — יענער וועט מיך אַרומפיהרען? און וואו בין איך? איך קאָן אַליין ניט די מלאכה? האָט זיך אָבער אָט דער אַמעריקאַנער פויגעל נאָסיאַדעט אויף מיר, ווי אַ קלעק, איינמאָל פאַר אַלעמאָל, וויפיעל וויל איך מאַכען ריינעם פראָפיט, פערדיענסט הייסט עס, און וויפיעל איז מיין מינימום, דאָס סאַמע מינדעסטע, לויט מיין השגה נאָך? וואָס זאָגט מען איהם, אַזאַ פויגעל? דערזעהען, אַז איך קווענקעל מיך, מאַכט ער צו מיר: ס׳איז ניט נויטיג צו זאָגען באַלד. איך האָב, זאָגט ער, צייט 24 שעה, צו געבען איהם תשובה. געפעלט אייך אַזאַ מעשה? ער האָט מיר פערגעבען, הייסט עס, אַ לייענען, ווי זאָגט איהר, אויף פיער און צוואַנציג שעה! געוויינטליך, בין איך שוין יענע נאַכט ניט געשלאָפען. גערעכענט אַהער, גערעכענט אַהין, זיך גע׳עצה׳ט מיט׳ן ווייב, איבערגערעדט מיט די קינדער. נאָר וואָס ווייסען קינדער? אַז מיינער איז, ווי איך האָב אייך שוין געשריבען, צו די זאַכען גאָר ניט שייך. דאָס הייסט, איהר מיינט, אַז ער ווייסט ניט חלילה קיין צורת מטבע? ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז וואָס מעהר איז בעסער, נאָר ער מישט זיך ניט. ער פערלאָזט זיך שוין אויפ׳ן טאַטען. ער ווייסט, פערשטעהט איהר מיך, אַז דער טאַטע וועט זיך ניט לאָזען שפּייען אין דער קאַשע. דערפאַר איז זי שוין, ראָזע מיין איך, אַ סך פראַקטישער פון מיין זוהן. דאָס הייסט, געלט איז אַפילו ביי איהר אויך שמעלט, און אויף אויסברענגען, טרענצלען, פלעכטען קערבלעך וועט זי זיך אויסגלייכען מיט מיין זוהן, און נאָך פערשטעקען איהם אין גאַרטעל. נאָר זי פערשטעהט אַיין עסק. האָט איין

אַפּעטיט, קיין עין-הרע, צו געלד און קאָן זאָגען אַ פּרייז, אַז יענעם זאָל פינסטער ווערען אין די אויגען! און פערקעהרט, איך האַלט מיט איהר. יעדער מענש דאַרף וויסען זיין ווערדע. איך וואונדער מיך נאָר, פון וואַנען האָט זיך עס צו איהר גענומען? און רעדט מיט איהר, זאָגט זי, אַז איך האָב ליעב געלד!...

הכלל, ס'איז אויסגעגאַנגען די 24 שעה — מיין אַמעריקאַנער פויגעל איז דאָ. איין אָבגעגאָלטער, איין אַקוראַטנער, אַ פערשפּיליעטער אויף אַלע קנעפּ, וואַרט ער, איך זאָל איהם זאָגען תשובה. האָב איך איהם גע-געבען אַ זאָג אַ מינימום-פּרייז, אַז ווען איך רוף אייך אָן די סומע, וועט איהר זיכער מיינען, אַז איך זאָג אייך אַ ליגען. מיינט איהר זשע, אַז ער האָט זיך איבערגעשראָקען? איך ווייס ניט, אויב עס האָט געדויערט אַ האַלבע מינוט, מיין חברה-מאַן ציהט מיר אויס אַ יד און מאַכט צו מיר: „אָלל-רייט". אויף אונזער לשון וועט דאָס הייסען: „מיט מזל-ברכה". וואָס זאָלט איהר קלערען — ס'איז מיר געוואָרען גוט קאַלעמוטנע. דער נפש האָט מיר דעם קאָפּ אַראָבגענומען. געחייבי וואָלט ער ווייזיגסטענס בעוויזען אַ מינע, אַז ער וויל אָבריסען חאָטש וויפיעל ס'ניט איז. גאָר נישט געדונגען זיך און שוין צושלאָגען? פאַל איך מסתמא אויף אַ שכל און טו איהם אַ זאָג, אַז איך וויל, אַז דער מינימום זאָל זיין גאַראַנטירט, דאָס הייסט, אַז ער דאַרף משלשל זיין טאַקי מעות מזומנים אין באַנק, הייסט עס, אויף מיין נאָמען. מיינט איהר דאָך, אַז ער וועט נתפעל? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. „אָלל-רייט!" — זאָגט ער ווידעראַמאָל און שטעהט שוין אויף און געהט „קייבלען", טעלעגראַפירען, הייסט עס, קיין ניו-יאָרק, מע זאָל איהם אַרויסשיקען געלד — און אָט אַזוי איז געשלאָסען געוואָרען אַ געשעפט.

אַודאי האָט זיך ראָזע מיט מיר נאָכדעם גערייצט, למאי איך האָב איהם אַזוי ווינציג געזאָגט. איהר הערט ווערטער? איך האָב, זאָגט זי, קליינע השגות. מ י ר פ ע ה ל ט, זאָגט זי, ד ע ר ק נ אַ ק. וואָס זאָגט זי איהר אויף אַזאַ עזות-פּנים? גענוג עס ברענט מיך אויפ'ן אַמעריקאַנער בחור פאַר'ן מינימום, זאָלצט זי מיר נאָך אויף די וואונדען! האָב איך איהר אַפילו געוואָלט אָבענטפערן, פון וואַנען זאָל זיך נעמען צו מיר דער ק נ אַ ק? איך בין דען דורכגעגאַנגען אַלבערט שטשופּאַקס שקאָלע?... נאָר איך האָב מיך מיישב געווען — לאָז מיינס איבערגעהן. איך וויל ניט, אַז מיין זוהן זאָל וויסען פון אַ שטשופּאַק און פון נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס אַמאָל איז געווען. און באמת, וואָס איז זי

שולדיג, אַז שטשופּאַק האָט זי אַמאָל אַרומגעפיהרט, ווי אַ ציגיינער פיהרט אַרום אַ בער, געמאַכט פון איהר געלד? און אַז מע וויל צוריק — וואָס איז דאָ דער בזיון? אָרעם, ווי זאָגט איהר, איז קיין שאַנד ניט. און אַז איך אַליין, ניט היינט געדאַכט, בין געווען נע-ונד, אַרומגעבלאָנקעט אָהן שטיוועל מיט מיין גרישען איבער שטעדט און שטעדטלעך צווישען יודען, פּאַר איין דריירעל געשפּיעלט זיי זעקס ניגונים און איינעם אַ צוגאָב און אויסגעהערט נאָך אַ מבינות, אַז ביי זיי איז דאָ אַ כלי-זמר, הייסט ער משה-נח, שפּיעלט ער אַ וואולאַך — לאָזט זיך אויס די וועלט! ביין, מיין ליעבער פריינד, איך שעם מיך ניט מיט דעם, וואָס איז געווען אַמאָל. אַדרבה, אַז גאָט האָט מיר געהאָלפען, איך קאָן עס דער-צעהלען אין פריידען, איז דאָס ביי מיר אַ כבוד. איך האָב ליעב, אַז מיר נעמען זיך צונויף אַלע די גאַנצע סעמייסטווע און איך דערצעהל זיי מעשות פון אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, ווי אַזוי מע האָט געשמייכעלט צו אַ פּראַנזעל, און אַ גלעזעל טיי מיט צוקער איז געווען אַ יום-טוב, און אַ פּערטעל עוף האָט מען געזעהען אין חלום, און פּאַר איין עפּעל אָדער צוויי פלאָמען האָט איך גרישאַ געקאָנט אָבשפּיעלען דעם שענסטען ניגון!

מעהר פון אַלע האָט ליעב האָרכען די דאָזיגע מעשות ראָזע. עס צינדען זיך איהר אָן דעמאָלט די אויגען און זי ווערט נאָך שענער, ווי זי איז, און זי הויבט אַליין אויך אָן צו דערצעהלען מעשות פון אַמאָל. און זי האָט ליעב צו דערצעהלען מיט אַלע פּישטשעווקעס. פון איהר שטעדטעל, פון האָלענעשטי, דערצעהלט זי אייך אַזעלכע זאַכען, אַז מע קאָן שטאַרבען. זי מאַכט נאָך די יודינעס פון מאַרק, אָדער פערשטעלט זיך פאַר אַ הייזעריגען חזן און זינגט שטיקלעך, זאָג איך אייך, ליעבער פריינד, אַז מע דאַרף ניט קיין טעאַטער. די געלעכטערן קאָן מען הערען אין דער דריטער גאַס. דער חסרון איז נאָר, וואָס ניט אַלעמאָל איז זי אויפגעלייגט דערצו. איך האָב אייך שוין, דאַכט מיר, געשריבען, אַז זי איז אַ קאַפּריזנע מיידעל. ווי עס קומט איהר אויס. אַמאָל זאָל זי אייך ווערען לעבעדיג און פריילין, זינגען און טאַנצען, אָבער אַזוי, אַז די גאַנצע שטוב זאָל מיט איהר מיטטאַנ-צען. און אַמאָל זאָל זיך אָנרוקען אויף איהר אַ חמאַרע, פערשפּאַרט זי זיך ביי זיך אין חדר איינע אַליין אויף גאַנצען טאָג. אָדער זי קאָן אויעקזעצען זיך שרייבען בריעף, זאָל זי אייך שרייבען און שריי-בען — פרעגט זי, וועמען האָט זי אַזוי פיעל צו שרייבען? אָדער אַז

ביט זאָל זי גאָר צופּאַלען צו גרישען פּלוצים, ער זאָל איהר שפּיעלען אויפ׳ן פּידעל, חאָטש יענער איז גאָר ניט דערביי. נאָר אַז ראָזאַ וויל, איז עפּיס אַ תּירוץ? און אַז זי זאָל אויפשטעהן, למשל, אין מיטען באַלט און איהם בעטען שפּיעלען? אַז מע שמועסט „ליובאָוו״ — איז דאָך ביט שייך! נעמט ער די פּידעל, און זי זעצט זיך אַוועק אַקעגען, שפּאַרט זיך אָן אויף ביידע הענד, לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג פון איהם. זי אָנקוקען בעת-מעשה, זאָג איך אייך, — אַ מלאך! אַ קאַרטינע! און פּרובט, אַ שטייגער, בעט זי זינגען, וועט זי אייך קיינמאָל נישט טון צוליעב. אַדרבה, וואָס מעהר איהר וועט זי בעטען, וועט זי אייך אַלץ מעהר ניט זינגען. נאָר אַז עס קומט איהר אָן — זאָל זי זיך אייך צוזינגען טאַקי נאָר ווי אַ סאָלאָוויי. איהר מיינט אַודאי — אַריעס? קאָנ-צערטען? חלילה! דוקא ציגיינער-ליעדער, דוקא אַ וואָלאַך, אָדער גאָר יודישע ליעדלעך. איהר זאָלט זי הערען זינגען אַ חסידיש ליעדעלע, וואָלט איהר, זאָג איך אייך, געקומען אַהער צו-פוס. איך ווייס, אַז איהר זענט אַ ליובּיטעל פון יודישע ליעדלעך, געב איך אייך דאָ איבער איינס, אַ חסידיש, וואָס זי זינגט עס מיט אַ פריילי̇כען ניגון. איין עבירה, וואָס איך קאָן ניט קיין נאָטען, מוז איך אייך איבערגעבען נאָר די ווערטער אַליין. אָט דאָס זענען די ווערטער:

פון חאַסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש —
אַי, וואָס הער איך אייך?
פון ליבאַוויטש ביז חאַסלאַוויטש —
אַי, איך לאַך פון אייך!
כ׳נעם דאָס פּעקעל מיט׳ן שטעקעל —
אַי, וואָס הער איך אייך?
און דעם טלית-תפילין-זעקעל —
אַי, וואָס דאַרף איך אייך?
פון חאַסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש א. אַ. וו.
איך פאָהר צום רבין קיין ליבאַוויטש —
אַי, וואָס הער איך אייך?
איך פאָהר צום רבין פון חאַסלאַוויטש —
אַי, איך לאַך פון אייך!
פון חאַסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש א. אַ. וו.
כ׳האָב אַ ווייב מיט זיבען קינדער —
אַי, וואָס הער איך אייך?

כ'האָב אַ ציג פּאַר זיבען גילדען —
אַי, וואָס דאַרף איך אַייך?
פון חאַסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש א. אַ. וו.
כ'האָב אַ שטיבעל אָהן אַ דאַך —
אַי, וואָס הער איך אַייך?
כ'האָב אַ סוכּה מיט גרינעם סכך —
אַי, וואָס דאַרף איך אַייך?
פון חאַסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש א. אַ. וו.
און אין פענסטער שמייסט דער רעגען —
אַי, וואָס הער איך אַייך?
זאון אין קוימען פייפט דער דלות —
אַי, איך לאַך פון אַייך!
פון חאַסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש א. אַ. וו.
אויפ'ן הארצען איז קאַלעמוטנע —
אַי, וואָס הער איך אַייך?
כ'פאָהר צום רבין, אוי, צום רבין —
אוי, וואָס דאַרף איך אַייך?
פון חאַסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש —
אַי, וואָס הער איך אַייך?
פון ליבאַוויטש ביז חאַסלאַוויטש —
אַי, איך לאַך פון אַייך!

אַז איך זאָג אַייך, ליעבער פריינד, אַ כּפּרה זיבעצעהן קאָנצערטען מיט אַכצעהן סימפאָניעס פאַר איהר איין יודיש ליעדעל! אָדער, למשל, זי הערען זאָגען שטיקלעך פון אַלע בעריהמטע חזנים פון דער וועלט, פון ניסי בעלזער, פון ירוחם הקטן, פון פּיני מינקאָווסקי, פון ראַזומנע, פון קוואַרטין, פון קאַרמיאַל, פון סיראָטאַ — און פון וועמען ניט? זי קאָן זיך אַוועקשטעלען און געבען אַ לייג אַוועק אַ „ומפּני-חטאינו'לע", אָדער אַיין „אתה-זוכר'ל" מיט אַלע דריידלעך און אַלע אָבשניצלעך און מיט אַלע „ונאמר'ס", און אַזוי זיס, אַז מע קאָן, זאָג איך אַייך, אויסגעהן אונטער איהרע הענד. אַ רעכטער לץ! און צו דעם אַלעם זאָלט איהר הערען, ווי דאָס רעדט דייטש, ווי דאָס רעדט פראַנצויזיש! און אפשר ווילט איהר איינגעלש, רעדט דאָס אויך איינגעלש. אַז מע שמועסט אַ גערעָטענע — איז דאָך ניט שייך. נו, געה האָב פיינט אַזעלכס! איין חסרון נאָר — זי איז אַ בי-

סעל אַ שלאַק. אוי, אַ שלאַק! מע דאַרף זיך היטען פאַר איהר מיט אַ וואָרט, מיט אַ קוק, וואָרום טאָמער עפּיס ניט אַזוי — איז חיות ניט זיכער. אַ שוועבעלע!...' היטען מיר זיך. מיר געבען איהר נאָך. און אַלץ צוליעב איהם, צוליעב'ן זוהן הייסט עס... דאַנקען גאָט, וואָס ער האָט אונז בעשערט זיין גליכּען. חאָטש אַז מע זאָל וועלען שמועסען צוריק, וואָלט ער געקאָנט דאָסטיגאַיען איך ווייס אַליין ניט וואָס. מאַגנאַטען וואָלטען זיך געשעצט גליקליך. מיט גאָלד וואָלט מען מיך אָבגעשאָטען! נאָר פערפאַלען. מסתמא איז דאָס אַ בעשערטע זאַך, ווי זאָגט איהר, אַ זיווג. לאָז גאָט געבען, ס'זאָל שוין זיין וואָס צו זעהען, וואָס צו הערען. דערווייל איז נאָך גאָרניט. גאָלע גאָרניט. מעהר נישט אַז ליובאָוו... איין עבירה, ליעבער פריינד, וואָס איהר זענט ניט דאָ. איך זאָל אייך האָבען דאָ ביי דער זייט, וואָלטען מיר געהאַט וואָס צו רעדען. טעג מיט נעכט וואָלטען מיר אוועקגעזעסען און איך וואָלט אייך דערצעהלט און דערצעהלט און דערצעהלט פונ'ם דאָזיגען פּאָרעל. ס'איז אַ וועלט, זאָג איך אייך, מיט וועלטעלעך! איך מוז אייך אָבער ענדיגען דעם בריעף, וואָרום מע קלינגט שוין אין די טאַצען. מע רופט דעם עולם עסען. און עסען עסט זיך שוין אויפ'ן שיף, דאַרפט איהר וויסען, זעהר געשמאַק. און איין אַפּעטיטעל איז ביים עולם, קיין עין-הרע, אַזאַ, אַז ביז מע דערלעבט הערען דעם גוטען קלונג, מוז מען פריהער צוויי מאָל עפּיס נעמען אין מויל אַריין. אַיין עבירה, אַיין עבירה, וואָס איהר זענט דאָ נישט מיט אונז אויפ'ן שיף! איך זאָג אייך צו, אם-ירצה-שם, פון ניו-יאָרק שרייבען נאָך אַ גרעסערען בריעף. לאָז גאָט געבען, מע זאָל נאָר קומען בשלום. דערווייל זייט מיר געזונד און שרייבט. שרייבט מיר אויף מיין ניו-יאָרקער אַדרעס, וואָס איך געב אייך אויף. אָפּטע און גוטע בריעף.

פון מיר אייער בעסטער פריינד

מאיר סטעלמאַך.

עיקר שכחתי: אַ פּונקט האָט דער אַמעריקאַנער פויגעל אַריינגעשטעלט אין קאָנטראַקט, וואָס איבער איהם איז שיער נישט בטל געוואָרען דער גאַנצער עסק. דהיינו — אָט ווערט איהר האָרכען, וואָס אַיין אַמעריקאַנער קאָן! — אַז סיי מיין זוהן, סיי ראָזע טאָרען אינ'ם לאַנד קיין מגע-משא ניט האָבען מיט קיינעם נישט, אָהן זיין וויסען. דאָס הייסט, טאָמער ווילען זיי עמיצען אויפנעמען — דאַרף

ער וויסען ווענזען. טאָמער ווילען זיי ערגיץ געהן — דאַרף ער וויסען וואוהין. און אפילו בריעף טאָמער וועט מען צו זיי שרייבען — דאַרף ער וויסען, פון וואַנען די בריעף געהען. געפעלט אייך אַ השגה? פערשטעהט זיך, אַז איך האָב מיך אַ ביסעל געקנייטשט און סוף כל סוף אונטערגעשריבען דעם קאָנטראַקט מיט אַלע פונקטען. נאָר דעם דאָזיגען פונקט האָב איך פאַר די קינדער פערלייקענט, וואָרום ראָזע זאָל חלילה וויסען פון אַזאַ מעשה, וואָלט געוועזן נו-נו!... איך בעט אייך, דאָס זאָל זיין בסוד. קיין אַנדערן וואָלט איך עס ניט פערטרויעט, נאָר אייך — וואָס איז שייך?

מאיר סטעלמאַך.

קאַפּיטעל פערציג

פון שלום-מאיר מוראַוושיק צו זיין פריינד אַלבערט שטשופּאַק.

ליבער פריינד אַלבערט עך שרייב דיר אַ בריף און קום דיר צו מעלדען אַז עך בין אין לאָנדאָן באָרחאַשעם שוין דאָס צווייטע מאָל און דו ביזט אין אַדעס שרייב עך דיר קיין אַדעס אַ בריף אַז דו זאָלסט וויסען אַלבערט אַז ס'איז ניט גוט שלים מאַזעל ווי זאָגט ער מיט דער פוטער אַראָפּ עס געהט ניט חאָטש צערייס זעך עך האָב חאַראָטע ווי היינט עסען מעך אַלעמאַיי עך בין ניט געפאָהרען דעמאָלט מיט דיר צוריק אַהיים איצט איז שוין פאַרפאַלען שולדיג געוועזן דעם ריך אַ גאַנג און באַשערט געוועזן צאָרעס בין עך געבליבען שטעקען פריער אין ווין דערנאָך אין פּאַריז איצטערט אין לאָנדאָן אַלץ צו ליב אונזער יעפּייפיע געמיינט עך וועל חאַפּען דעם טאָטער צום סאָף האָב עך געחאַפּט אַ פּערקיהלעכץ און אַ פייג אונטער דער נאָז אַז יענע זינט זי איז גע-קומען פון איטאַליע איז זי געוואָרען אַזוי גרויס גאָר נע פּריסטופּי אַ ווערטעלע ראָזע ספּיוואַק דו מיינסט עפּשער אונזערע אידעלאַך פּע קריס-טען סראָרעס עך זאָל אַזוי האָבען גליק און אַצלאָכע עך האָב שיר שיר די אַפּאָפּלעקציע בעקומען אַז עך האָב זי דערהערט זינגען און זינגט זי אַלבערט אַז ניט דו ניט דיין באָבע און ניט דיין באָבעס באָ-בע האָבען אַזעלכס ניט געהאָרכט אין כאָלעם אַפּילע היינט דער קאָ-ווער וואָס זי האָט היינט די באַרעליאַנטען וואָס זי טראָגט היינט איהר אַרויספאָהרען זאָלסט זעהען וואָלסט דו זעך דריי מאָל באַגראָבען ווער איז דיר שולדיג אַז דו ביזט זעך בעגאַנגען מיט איהר ווי אַ אידעיאָט און איבער דיר בין עך געבליבען ווי אויפן וואַסער שיר געפּייגערט פון הונגער אַ גליק וואָס אין פּאַריז איז דאָ אַ אידעש טיאַטער וואַקסמאַן איז

דער דרעקטער אַ ביטערער יונג און אַ־טרופּע האָט ער אויף איהם אַזאַ
מאַזעל קוים צונויפגעשלאָגען אַ ביסעל קליין געלט און האָלאַך מיישע
מאָרדחי נאָך אַ מאָל קיין לאָנדאָן לאָזט זעך אויס אויף מאָרגען מיט איין
איי זי איז שוין גאָר אין אַנטוועפּען און אין ברוסעל מוז מען פּאָה-
רען קיין אַנטוועפּען און קיין ברוסעל און קיין פּאָדעם איז ניטאָ וואָס
טוט מען געה עך און פאַרזעץ מיין רענצעל אין לאָנדאָן ביי איינעם
אַ חאַיע מיט׳ן נאָמען קלאַמער ער האַלט אַ קאַפע איצט קום עך נאָכן
רענצעל לאָזט זיך אויס אַז דער קלאַמער איז נישטאָ דער ריך האָט איהם
שוין אַוועקגעטראָגען קיין אַמעריקע און זי ראָזע הייסט עס איז נאָך
פריער אַוועק קיין אַמעריקע ווייסט דו מיט ווּעמען טאַקי מיט אונזער
סטעלמאַכס באָכערעל גרישאַ סטעלמאַך זי זינקט און ער שפּילט און
געלט נעמען זיי זאָגט מען אַזוי פיעל אַז מיר ביידע מעגען זעך עס
ווינשען פאַרדינען אין דריי כעדאָשים וואָס זיי פאַלט אַריין אין איין
נאַכט און פאַר מיר איז דאָס אַ גרויסער עזעק וואָרום אין רענצעל גע-
פינען זעך ביי מיר פאַפּירען טאַקי איהרע פאַפּירען זעהער נייטיגע גע-
לייענט האָב עך זיי ניט נאָר עך פאַרשטיי אַז עס דאַרף זיין זעהער
נייטיגע פאַפּירען וואָרום זי שרייבט מיר אין אַ בריף ראָזע הייסט עס
עך זאָל איהר צושטעלען די פאַפּירען אין געלט איז קיין מעניע
ניט דאַרף זעך טרעפען אויף מיין מאַזעל אַז איהר בריף וואַלגערט זעך
אָפּעט פריער דריי כעדאָשים ביי וואַקסמאַנען קומען זאָל אויף איהם אַ
גוטע כאָליערע עך האָב איהם געוואָלט צעפּאַטשען די פּיסקעס האָב עך
מיירע געהאַט טאָמער וועט ער מיר ניט באַצאָהלען וואָס מיר קומט נו
וואָס זאָגסטע אויף מיין אַצלאָכע דאַרף עך קומען קיין לאָנדאָן אַקוראַט
ווען זיי אַלע האָבען זיך צעגאַנגען אַזוי ווי זאַלץ אין וואַסער איצט
פרעגט זעך אַ קאַשע וואָס טוט מען און וואָהין זאָל עך מעך קערען און
ווענדען אַז ניט צו דיר מיין ליבער אַלבערט זאָלסט מעך דערהאַלטען
ביי מיין קאָוועד און אַרויס שיקען מיר לעמאַן אַשעם באַלד אַ הינדער-
טער טאַקי אַהער קיין לאָנדאָן דאָ האָסטע מיין אַדרעס ביהדיי עך זאָל
האָבען מיט וואָס צו דערשלעפּען זעך ביז אַמעריקע דאָרט האָב עך
שוין קיין דאַגע ניט לאָם עך מעך נאָר דערקויבערען צו אָט דעם
שמינדער בגעץ און אָפּנעמען מיין רענצעל מיט די פאַפּירען דו ווייסט
אַז עך האָב ביי דיר קאָשער פאַרדינט מער ווי איין הינדערטער גע-
דענק זשע אַלבערט זאָלסט ניט זיין דאָס וואָס סע קוויטשעט און מיר
זעהען צַרויס שיקען ל׳עמאַן אַשעם וואָס פריער די עטליכע גראָשענס.

עך האָב דיר ביז אַהער ניט דאַקוטשעט ווייל כאָב ניט באַדאַרפט איצט שטיי עך אין אַ נייט און האַלט ביי אָפפאָהרען קיין אַמעריקע מיין שוועסטער איז שוין לאַנג דאָרטען עך האָב פון איהר אַ בריף שרייבט זי מיר אַז אַלע זענען היינט אין אַמעריקע אַפילע בריינדעלע קאָזעק איז אויך דאָרטען און קאָנסט מיר זיכער גלויבען אַז עך וועל דיר דיין געלט מירטשעם אָפּ שיקען און נאָך מיט גרויס דאַנק גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און אַצלאָכע עך דאַרף כאָלילע דיינס נישט האָבען און אַז דו וועסט מיר שרייבען אַ בריף זאָלסטע מיר שוין אַרויס שריי-בען אַלדינג פּאָדראָבנע ווי אַזוי עס גייט דיר דאָרט אין פּאַרנאָסע און צי האָסטע עפּיס אַ רעכטע טרופּע און וואָס פאַר אַ שטיק שפּילט מען ביי אַייך אין אַדעס און ווי אַזוי איז ביי אַייך היינט מיט ראַזרעשע-ניעס און וואָס מאַכען עפּיס אונזערע איבעריקע כעוורעלייט האָצמאַכן געדענקסטע איז אַ טוואָרע אַז ער איז דאָ אין לאָנדאָן מיט אַנאייגענער טרופּע וואָס זאָגסטע אויף זיין טאַטען ער ליגט זאָגט מען קראַנק עך האָב פיינט אָט דעם אידען אַזוי ווי כאַזער נאָר חאַפּט איהם דער וואַ-טענמאַכער מע דאַרף איהם מעוואַקערכיילע זיין און זיי געזונט מיט אַכ-טענקספאָל שאָלעם מייער מוראַוועשיק.

קאַפּיטעל איין און פערציג

פון אַלבערט שטשופּאַק צו שלום-מאיר מוראַווטשיק.

אָנגעשעצטער פריינד שאָלעם מייער וואָס סהאָט זעך מיר געכאָ-לעמט יענע נאַכט און די נאַכט ביזט מעשיגע צי כאָסערדייע וואָס אייסט איך וועל לייגען דאָס לעבעדיקע אויפן טויטען דיר שיקען אינדערטערס איך אָב דיך קוים דערלעפּט צי דו ביזט ביי מיר אַ בענ-יאָכעט צי עס וואַקסט ביי מיר אויפן גאָרטען איך זאָל דיך אַזוי אָבען פאַר אַ טאַטען ווי איך אָב אינדערטערס וואָרום ווער נאָר עס אָט גאָט אין אַרצען דער שלעפט ביי מיר געלט מע רייסט מע בייסט מע ציפּעט מע סיפּעט פון אַלע זייטען מע צעטראָקט מיר די ביינער נאָך ניט פאָטער געוואָרען פון די פּריעריקע שלעק אַלע מאָל אַ נייע צאָרע נאָר אויף קיינעם ברענט מעך ניט אַזוי ווי אויף דיין כאַזענס מיידעל וואָס דו אָסט מיך אַריינגעשלעפּט אין אַ בלאָטע וואָרום אַכייך דעם וואָס זי האָט מיך בעדילאַדאַל געשטעלט מיך אָפּגעקאָסט אַזאַ פאַרמעגען אָט זי מיך נאָך באַליידיקט דעמעלט פאַר מיין פריינד סטעל-מאַך אין די אויגען מיך אָנגערופען בעלפער זי זאָל מיר געווען זאָגען גאַנעף און גאַזלען באַנדיט און רעצייאַך און וואָס אין דער קאָרט וואָלט מיך אַזוי ניט געאַרט ווי בעלפער איך וועל דאָס איהר קיין מאָל ניט פאַרגעסען אַפּילע דעמעלט יוען איך וועל ליגען מיט די פיס צו דער טיר און וואָס דו ווילסט פאָהרען צו איהר קיין אַמעריקע איז מיר דער פּלאַן געפעלען און איך קען דיר געבען צושטייער אויף עצאָוועס נאָר ניט קיין גאַנצען אינדערטער וואָרום איך אָב ניט נאָר מיט אַ טניי איך שיק דיר איהרע קוויטלעך וואָס זענען ביי מיר פאַר-בליבען עפּשער וועסטע קענען אויסטרויבערען ביי איהר וואָס מיר קומט וואָרום אויבער זי פאַרדינט יאָ אַזויפיל געלט ווי דו זאָקסט פאַר

וואָס זשע זאָל זי מיר ניט אומקערען דעם עזעק וואָס איך אָב געאַט
דורך איהר פּליצליכֿען אַוועקגיין פון מיר אַנעק איך בין איהר שוין
מייכֿעל דאָס פּראָצענט און בין איהר שוין מייכֿעל דאָס וואָס זי אָט
מיר געזאָקט בעלפער אויך איך בין ניט אַזאַ מענטש כֿאַסעשאָלעם וואָס
איך זאָל טראָגען סינע אין אַרצען און דיר לאָז גאָט עלפען זאָלסט
דאָרט מאַצליאַך זיין דו ווייסט דאָך אַז איך בין דיר כֿאַסעשאָלעם ניט
קיין סיינע דאָרט איז אַ לאַנד זאָקט מען פון גאָלד זע נאָר זאָלסט
אַריינשרייבען אַמאָל אַ בריוועל ניט ווי ביז אַהער געשוויגען ווי אַ
יורקע און פּלוצים טיץ טאָבי דורין וואַיובע אָמאָן מאַכֿט ראַשע טשאָרט
יעוואָ פּריניאָס לעמאַיי אָסטע ניט געשריבען פּריער מאַמזער געוואַרט
ביזן סאָף עס קאָן זיין אַז פּריער אַביסעל וואָלט איך דיר עפּשער
געקאָנט אַרויס שיקען אַ גאַנצען אינדערטער איצט קען איך ניט גאָט
איז מיין איידעס מער ווי אַ פּיפּציקער קען איך דיר ניט שיקען וואָ-
רום די קאָנקורענץ איז גרויס און די עצאָוועס זענען נאָך גרעסער
און אַלע מאָל זוכט זעך אָפּ אַנאַנדער צאָרע מיט אַנאַנדער שוואַרץ
יאָהר און אַז גאָט וועט דיר עלפען וועסטע מיר מינאַסטאַמע אָפּ געבען
סיז ביי מיר נישט קיין גרינגע קערבלעך גאָט ווייס דעם עמעס ווי
מע האָריוועט ביז מע פאַרדינט אַ פּיפּציקער און אַז דו וועסט זעך
זעהען מיט דער דאָסיקער זאָלסטע איהר דערמאַנען די יאַייכֿלאַך מיט די
קאָנפעקטען מיט די טשאָקאָלאַדען מיט די באַזונדערע קופּעס אין וואַ-
גאָן צווייטע קלאַס און מיט די קליידלאַך אַלע מאָל נייע זי האָט דאָך
מיך ביזן עמד אויס געטין אַ גליק וואָס איך אָב מיך דערשלאָגען
אַהער קיין האַדעס דאָ איז מיין אַלטע איים איך אָב דאָ אַמאָל גע-
מאַכֿט גוטע געשעפטען דאָס אייסט איך קען מיך ניט באַקלאָגען אַיינט
אויך ווען ניט די קאָנקורענץ דריי טיאַטערע אין איין שטאָט נאָר
מיין טיאַטער איז דאָס בעסטע וואָרום איך אָב מיר מיין כֿיידער
מיט מיינע קלאָפּערס אַלע אויף זשאַלאָוואַניע איין כֿעסאָרען נאָר
וואָס מיר זענען דאָ דריי טרופּעס און די צייט איז שלעכֿט ביזן
העק און די כֿאָליערע איז שטאַרק און די טזשומאַ איז אַ פאַרבייסעכֿץ
און אַ פּריץ אָבען מיר דאָ אין האַדעס אַ אָמען ערגער פון דער כֿאָ-
ליערע מיט דער טזשומאַ אינאיינעם פון דעסטוועגען מאַך איך דאָ די
בעסטע סבאָרען דאָס פּ י נ ט ע ל ע באָרכאַשעם געהט נישט אַ ראָפּ פון
דער בינע און ח י נ ק ע פּ י נ ק ע איז אַ סכֿיירע און ו ו ע ל ו ו ע ל ע ס ט
ק אָ מ פּ אָ ט איז אַ מייכֿעל און ראַזרעשעניעס וויפיעל איך וויל און אָב

דאַנק גאָט אַ שיינעם נאָמען אין האַדעס פאַרעכֿענט פאַר אַ באַלעבאָס אויסגעקויפט צוריק דאָס ביסעל באַרעליאַנטען און אָב אַין אייגענע סייפערטיירע סאָל אַריך אין דער וועלטס טאַטען אַריין און וואָלט שוין געקאָנט אָבען איין אייגען אַייזעל אויך ווען ניט די שלעק וואָס איך אָב אַלע מאָל אַז קיין מאָל איז מען ניט זיכער מיטן לעבען און סאָנעם זענען דאָ אַ סאַח קומט מען צו מיין ווייב צו דער איצטיגער און מע דערציילט איהר אַ חימינע קורע אַז איך אָב אין אויסלאַנד אַ ליובאָווניצע אַ כאַזענס אַ מיידעל וואָס קאָסט מיך אָפּ אַ פערמעגען און גיי פאַרענטפער זעך אַ כאָליערע אויף זיי נאַדיר אַ ליובאָווניצע טאָמער איז קאַרג מער ניטאָ קיין נייס דיר צו שרייבען זיי געזונט און שרייב מיר באַלד פון די פיפציק ראַח וואָס איך שיק דיר און ענפער מיר ווי אַרימער קומען צו דיר די פאַפירען זי אָט זיי טאַקי פאַרלוירען ראָזע צי דו אָסט זיי געפונען ביי איהר אין טישקעסטעל אונטערן שלאָס וואָרום דו ביזט דאָך געוועזן ביי איהר אַ גאַנצער מונדערפעצער אַ מין סעקריטאַר דו מיינסט איך געדיינק ניט ווי דו פלעקסט זעך מיט איהר שושקען אונטער מיינע פלייצים פון דעסטוועגען זאָלסטע איהר לאָזען גריסען און ברײנדעלע קאָזעק פאַרחאַפּט זאָל זי ווערען געב אויך איבער אַ געריס און טאָמער ווערסטע זעהען אָצמאַכן זאָג איהם סאָל אַ ריך אין זיין טאַטען מיט אָכֿאַכטינג דירעקטאָר אַלבערט שטשופאַק.

קאַפּיטעל צוויי און פערציג

פון לאה די חזנ׳טע צו איהר טאָכטער ראָזאַ ספּיוואַק.

לבתי היקרה החשובה החכמה מרת רייזעל שתחי׳.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז איך בין ברוך-השם געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע אין גוטען מיט פיעל נחת און פריידען פון דיר צו הערען, אמן.

והשנית זיי וויסען, מיין ליעבע טייערע טאָכטער, אַז איך האָב דיך ניט געוואָלט מצער זיין מיט דער שלעכטער בשורה פונ׳ם אומגליק, וואָס מיך האָט געטראָפען, ווי אַ קויל פון אַ ביקס, אָדער ווי אַ דונער פונ׳ם הימעל, גאָט איז מיין עדות, אַז איך וואָלט דיר איצט אויך ניט געשריבען, וואָרום כל-זמן דו ביזט אין דעם ברויט, דאַרף מען דיר ניט שטערען. איך וויים אַליין גאַנץ גוט, אַז ווי ביטער און פינסטער מיר איז, וואָס איך בין געבליבען איין עלענדע אלמנה ביי די יאָהרען, וועט דיר זיין נאָך טויזענד מאָל ערגער, אַז דו וועסט געוואָהרע ווערען, אַז דו ביזט נעבאַך געבליבען אַ יתומה, פערלוירען אַזאַ טאַטען, וואָס דו האָסט איהם אַזוי ליעב געהאַט, און ער דיך, וואָס ביז דער לעצטער מינוט האָט ער ניט אַרויסגעלאָזט דעם נאָמען דיינעם פונ׳ם מויל, רייזעלע און רייזעלע. וואָס זאָל מען טון, גאָט האָט ניט געהייסען, ס׳איז איהם אַזוי אָנגעצייכענט געווען, פון יענעם טאָג אָן, וואָס דו האָסט אונז פערלאָזען, האָט ער זיך אַזוי גענומען צום האַרצען, אַז די גאַנצע וועלט איז אויף איהם געפאַלען, עס איז פאַר איהם געווען אַלץ איינס, יאָ עסען ניט עסען, יאָ שלאָפען ניט שלאָפען, וויפיעל מע האָט איהם ניט אויסגערעדט דאָס האַרץ, עס מאַכט זיך אַ קינד שטאַרבט אַוועק, די שעה זאָל גאָר ניט זיין, איז דאָך טויזענד מאָל ערגער, וואָרום אַ קינד אַז עס פאָהרט אָב, קאָן נאָך גאָט העלפען, ס׳זאָל אַמאָל צוריק קומען, און אַז אַ קינד שטאַרבט

חס־ושלום אַוועק, וועט דאָס שוין צוריק ניט קומען קיינמאָל, וואָרום וואָס די ערד דעקט צו איז פאַרפאַלען, און למאי אָט נעם אונזער נגיד ראַפּאַלאָוויטש וויל אפילו ניט מע זאָל רעדען פון זיין ליבּטיגען זוהן, דער שענער נאָמען לייבעל טאָר גאָר ניט דערמאַנט ווערען אין שטוב, אַ ברכה אויף זיין קאָפּ, וואָרום מיט וואָס האָט די מאַמע זיי־נע בעסער געמאַכט, אַז אָך און וועה צו איהר, אַז זי האָט אַזוי לאַנג געוויינט און געקלאָגט אויף זיין קאָפּ ביז זי איז לאָז זי מיר מוחל זיין אויסגעגאַנגען ווי אַ לעכט, אָט אַזוי פלעג איך אַלץ טענה׳ן איבער איהם, איז דאָס אָבער געווען אַרויסגעוואָרפען, וואָרום אַלע מיינע ווערטער און נחמות האָט דער טאַטע דיינער ס׳זאָל איהם אַקעגען נישט קומען נישט געוואָלט הערען גיט זעהען, ער עליו־השלום האָט אַלץ גע׳טענה׳ט און געבראַכט אַ משל פון דעם אָרעמאַן מיט׳ן שעפּע־לע, וואָס סע שטעהט געשריבען אין די הייליגע ספרים, דער נגיד ראַפּאַלאָוויטש האָט ער געזאָגט פערמאָגט אַ סך שאָף און רינדער, קאָן ער זיך פערגינען איין קינד אויסמעקען, אָבער ניט דער אָרימאַן וואָס פערמאָגט מעהר ניט אַז איין שעפּעלע, איין אויג אין קאָפּ, קומט מען און מע נעמט צו ביי איהם זיין איינציגען טרייסט, דאָס שוואַרצאַפּעל פונ׳ם אויג, ווי קאָן ער דאָס איבערטראָגען, אַזוי האָט ער געטענה׳ט און איז אפשר געווען גערעכט, וואָרום איך וועל ניט פערגעסען די נעכט ווייל איך וועל לעבען, ווי ער עליו־השלום פלעגט אויפשטעהן זיך פערקלויבען אונטערן פאָרהאַנג און קושען און קושען איך זאָל ניט זעהען דאָס בעטגעוואַנד וואָס דו ביזט אויף דעם געלעגען און וויי־נען שטילערהייד שלינגען די טרערען, און אַז איך האָב איהם געזאָגט, ישראלי דו זינדיגסט פאַר גאָט אַ מענטש טאָר זיך אַזוי ניט פייניגען זאָג איך, אָט וועסט דו זעהען זאָג איך, עס וועט אם־ירצה־השם אָנקומען פון איהר אַ גוטע בשורה, פלעגט ער עליו השלום מאַכען אַ פרייליך פנים כלומרשט און וועלען מיר איינרעדען אַז ער הויבט שוין אָן כמעט פערגעסען פונ׳ם וועהטאָג, איך האָב דען ניט געזעהען אַז דער מענטש עקט זיך ווערט איינגעטריקענט פון טאָג צו טאָג, נאָר איך מאַך דיך חלילה ניט שולדיג טאָכטער מיינע טייערע, איך ווייס אַז דיין האַרץ האָט דיך געצויגען צו איהם נישט ווינציגער ווי ער צו דיר, אַ סימן האָב איך דיינע ערשטע בריעף, וואָס זענען געווען פאַר איהם בעסער פון אַלע רפואות און אַלע קרייטעכצער וואָס דער דאָקטאָר האָט איהם פערשריבען ער זאָל טרינקען, און נאָכדעם אַז מיר האָבען דערלעבט

דיך זעהען מיט די אויגען דו ביזט געקומען צו אונז צו גאַסט איז דאָך איהם נישט געווען צו דערקענען ממש פון טויט לעבעדיג געוואָ-רען, איך האָב שוין געמיינט אַז דאָס איז אויפגעגאַנגען די זון מלאכים שפיעלען זיך מיט מיר, אַנ׳עק צו מיינע צרות, צום סוף האָט דאָס מיך אָפּגענאַרט ווען איז מיר, עס האָט איהם אַפּנים געגאַיעט און גע-וואַיעוועט איגוועניג געגעסען איהם און געטאָטשעט משטיינס געזאָגט אַזוי אַז ס׳איז געקומען צום לעבען האָבען ניט געסטייעט קיין יאָהרען, אַ שטיקעל גליק וואָס ער האָט זיך אַ ביסעל אָנגעטיעשעט חאָטש פאַר׳ן טויט געהאַט פון דיר אַזוי פיעל כבוד-אב וואָס קיינער האָט זיך גאָר ניט גערעכט אפילו, איצטערט אָ דאַרפט איהר שוין רב ישראלי לעבען און לעבען, האָבען איהם געזאָגט אַלע בעלי-בתים אין שטאָדט און מקנא געווען אויף דער שטוב וואָס דו האָסט אונז געקויפט מיט דעם בעל-הבתישקייט וואָס דו האָסט אונז אײַנגעריכט חאָטש אפילו ס׳איז פאַר אונז געווען אַ צו גרויסע יאַרמעלקע, און איצט אויך אַז איך בעטראַכט זיך וואָס וועל איך טון אַ שטייגער איין מענטש אַליין איבער אַזוי פיעל חדרים איך וועל דאָך שונאי-ציון אַראָפּ פון זינען ווי די אַלטע ראַפּאַלאָוויטשקע דעם נגידס מוטער וואָס זיצט נאָך עד-היום ביי מיר אין הויף. משטיינס געזאָגט איידער דערלעבען איהר עלטער איז שוין גלייכער ווי דער טאַטע דיינער עליו השלום האָט געטאָן, אַקוראַט צוויי און צוואַנציג טאָג אין אָב איז ער געשטאָרבען און היינט איז איין און צוואַנציג טאָג אין אלול שוין איבערגעגאַנגען שלשים וועסט דו ניט דאַרפען אָפּזיצען מעהר אַז איין שעה, וואָרום אַז דו ביזט שוין אין דעם ברויט קאָנסט דו דאָך ניט אַנדערש האָסט געענוג יוצא געווען דערמיט וואָס דו האָסט געטאָן און מיט דיין קומען אַהיים האָסט דו איהם עליו-השלום פערלענגערט די טעג חאָטש אויף אַ ביסעל, און זיי וויסען טאָכטער מיינע טייערע אַז צוויי שעה פאַר׳ן טויט האָט דיך דער טאַטע דערמאַנט צו גוטען אַ גוטער מליץ זאָל ער זיין פאַר דיר און פאַר מיר און פאַר כל-ישראל, אַז ער עליו השלום האָט ניט זוכה געווען ביי גאָט אפילו איבערצולאָזען אַ קדיש האָב איך בעשטעלט חיים-שעיה דעם שמש אָט דער וואָס דו האָסט איהם געשענקט אויף אַ בהמה בעת דו ביזט געווען צו גאַסט, דאָס שרייבט מיר זיין זוהנ-דעל נחום טאַקי דעם דאָזיגען בריעף, איך זאָג איהם און ער שרייבט, בעשערט אַז זיין טאַטע זאָל זאָגען קדיש נאָך דיין טאַטען אַלע טאָג אין דערפריה און אויפדערנאַכט, און אַ לויה האָט ער געהאַט ווייס

איך ניט אויב דער גרעסטער נגיד ביי אונז האָט אַמאָל געזעהען אַזאַ לויה, און אַנ'אָרט האָט מען איהם אָבגעגעבען אויפ'ן בית-עלמין זעהר אַ בכבוד'ען דער דרייצעהנטער פונ'ם אַלטען רב, פון איין זייט ליגט ברוך בער דער שוחט פון דער אַנדרערער זייט רב שליאָמע פון טעלענעשט און ווייטער געהען סאַמע נגידים און בעלי-בתים, נישקשה ער האָט דאָס נעבאַך כשר פערדיענט, גאָט זאָל מיר העלפען איך זאָל דערלעבען צום יאָהרצייט וועל איך איהם אָם-ירצה-שם צאַמען אַזוי ווי ער איז ווערט, און איך בעט דיך מיין טייער קינד זאָלסט מיר ראַזרעשען פערדינגען חאָטש אַ האַלבע דירה, וואָרום איך בעטראַכט זיך וואָס וועל איך טון למשל איין מענטש אַליין מיט אַזוי פיעל חדרים, און זאָלסט מיר שרייבען אָפטע בריעף און גוטע ווי ביז אַהער, וואָרום דיין ליעבען בריעף וואָס דו געזעגענסט זיך דאָרט אָפּ מיט אונז פאַר דיין אַוועקפאָהרען קיין אַמעריקע און וואָס דו שרייבסט דאָרטען דעם טאַטען ער זאָל למען השם היטען זיין געזונד ביז דיין צוריקקומען נאָך אַ מאָל קיין האָלענעשטי איז איהם עליו השלום ניט בעשערט געווען צו לייענען, וואָרום עס זענען איהם דעמאָלט שוין געלעגען שערבלעך אויף די אויגען, מע האָט מיר דיין בריעף אי-בערגעלייענט שוין נאָכדעם אין שבעה, און דאָס געלד האָט מען מיר אָפּגעבראַכט אין שטוב אַריין, דאַרפסט מיר שוין מעהר טאָכטער-לע-בען קיין געלד נישט שיקען עס וועט שוין זיין גענוג אויפ'ן גאַנצען ווינטער ביז פסח, וואָרום אַז איך בעטראַכט זיך וואָס דאַרף איך משטיינס געזאָגט איין מענטש אַליין איין אַלמנה, איך בעט מעהר ניט ביי גאָט איך זאָל גאָר דערלעבען דיך זעהען חאָטש נאָך איין מאָל אַז דו וועסט קומען אָם-ירצה-שם צוריק געזונדערהייד און ווי-טער דאַרף איך גאָרנישט, און איך בעט מעהר נישט ביי גאָט נאָר דערלעבען דיך זעהען אונטער דער חופה, און זיי מיר געזונד און שטאַרק און זאָלסט ניט וויינען מיין קינד קיין סך אויף דיין טאַטען כל-זמן דו ביזט אין דעם ברויט און זאָלסט אָפּהיטען דיין געזונד, און הלואי זאָל דיר דער אויבערשטער צושיקען דיין גוטען זיווג אין גיכען און איך זאָל עס דערלעבען דו זאָלסט דערפרייהען אין גיכע צייטען דאָס האַרץ פון דיין מאַמע ווי איך בעט גאָט פאַר דיר ביי-טאָג און ביינאַכט.

פון מיר דיין געטרייע מאַמע וואָס קושט דיך טויזענד מאָל לאה ספיוואַק.

קאַפּיטעל דריי און פערציג

פון מאיר סטעלמאַך צו זיין גוטען פריינד

מיין ליעבער טייערער פריינד!

איך האָב אייער ליעבען פריינדליכען בריעף ערהאַלטען. איהר פרעגט זיך נאָך אויף אַמעריקאַ, וואָס פאַר אַ לאַנד דאָס איז, און איך האָב מיך סיי ווי סיי געקליבען אַוועקזעצען זיך און בעשרייבען אייך קאָלומבוסעס מדינה מיט אַלע פּישטשעווקעס. נאָר איהר ווילט דאָך קודם וויסען, אַזוי שרייבט איהר אַליין, וואָס איך מאַך, און וואָס מאַכט מיין גרישאַ, און וואָס מיר אַלע מאַכען? וואָס זאָל איך אייך שרייבען, ליעבער פריינד, אַחוץ אונזער שאָדען אויף אַלע יודישע קינדער געזאָגט געוואָרען. דער כבוד, וואָס די צוויי, גרישאַ און ראָזע, האָבען דאָ, לאָזט זיך דען בעשרייבען? די גאַנצע מדינה פון איין עק ביז'ן אַנדערן, אַלע בלעטער — די גרעסטע, די גוישע — זענען פול מיט זיי. איהר עפענט אויף אַ פּייפּער, איז באַלד גרישאַ סטעלמאַך און ראָזאַליע ספּיוואַק, ראָזאַליע ספּיוואַק און גרישאַ סטעלמאַך! זיי האָרכען — דאַרף מען האָבען אַ זכיה. ווער סע פערשרייבט זיך ניט מיט אַכט טאָג פריהער, דער קושט אַ בער. איך וועל אייך זאָגען דעם אמת — איך ווייס ניט, ווער פון דיביידע האָט דאָ מעהר אויסגענו- מען. מע צורייסט אונז אויף שטיקער. מיר האָבען פּריגלאַשעניעס פון וואַשינגטאָן און פון פילאַדעלפיאַ און פון שיקאַגאָ און פון קאַנאַדאַ און פון עק וועלט. מע רעדט שוין גאָר ניט פון קיין געלד. איין עק. נעמט וויפיעל איהר ווילט, טוט אונז אויס ביז'ן העמד, אַבי קומט! איין חסרון נאָר, וואָס די סמעטענע נעמט אַראָב דער מענעדזשער, אָט דער אַמעריקאַנער פויגעל, ימח שמו. נאָר איך פערגין איהם מיט'ן גאַנצען האַרצען, וואָרום ער האָט זיך געבאַך גוט אויסגעביי- טעלט ביז ער האָט אונז אַראָבגעבראַכט, קיין עין-הרע, אַזאַ חאַליאַס-

טרע. נאָר גאָרנישט. דעם טאַטענס ירושה, ווי זאָגט איהר, וועט ער ניט דערלייגען. איהר האָט איהם שוין פערזאָרגט מיט פרנסה. איין שטיקעל איבערשלאָג האָבען מיר דאָ געהאַט: יום-טובים-צייט. איהר מיינט אודאי, צוליעב פרומקייט? זאָלט איהר זיך פאַר אַמעריקאַ ניט זאָרגען. אַמעריקאַ איז, ברוך-השם, אַ פריי לאַנד, נאָך פרייער ווי לאָנדאָן. יעדער טוט זיך דאָ, וואָס ער וויל. קומט ימים-נוראים, לויפט איינער אין שוהל אַריין דאַוונען, און דער אַנדערער געהט אַר-בייטען אין שאַפּ. יום-כפור, למשל, צו כל-נדרי, בעת איינעם ווילט זיך וויינען אויף די יעלות, פערגלוסט זיך דעם צווייטען דוקא געהן אויף אַ באַל, „יום-כפור-באָל“ הייסט עס דאָ. מע קלויבט זיך צונויף פיינע יונגען, איינס און איינס, און מע רופט אַרויס דעם בית-דין-של-מעלה אויף אַ וכוח און ביי אַ גלאָז ביער מיט אַ גוישען קאָלבאַס רעכענט מען זיך אָב מיט'ן אַלטען יודישען גאָט פאַר זיינע פּאַראַד-קעס, פאַר זיינע גזירות און פאַר זיינע פּאָגראָמען און מע גיט איהם אַוועק אַ פּאַרציע, ער זאָל האָבען צו געדענקען ביז איבער אַ יאָהר כל-נדרי!... אַז מע שמועסט אַ פרייע מדינה — איז דאָך ניט שייך!

הכלל, דער איבערשלאָג, וואָס מיר האָבען דאָ געהאַט היינטי-גען יום-טוב, איז געווען גאָר איבער אַיין אַנדער זאַך. אונזער ראָזע זאָל לעבען איז געבליבען אַ יתומה נעבאַך. געשטאָרבען דער טאַטע, אַ חזן געווען אין אַ קליין שטעדטעל. מילא, געשטאָרבען — ברוך דיין אמת. עס טרעפט זיך, ניט דאָ געדאַכט, עס שטאַרבט אַ טאַטע. זאָלט איהר אָבער געווען זעהען, וואָס דאָס מיידעל האָט צואַרבייט! קודם האָט זי זיך אָבגעזאָגט פון זינגען עטליכע נעכט דורכאַיינאַנד! ווייסט איהר, למשל, וויפיעל דער היזק טרעפט אָן? נישקשה, איהר מעגט זיך עס ווינשען פערדיענען, איך בין אייך אַ גוטער פריינד. וואָרום על-פי קאָנטראַקט דאַרפען מיר צאָהלען דאָפּעלט פאַר יעדען אַרויס-טריט, וואָס מיר פערפעהלען. וואָס מע האָט איבער איהר ניט צו-רעדט. איך און מיין זוהן און דער אַמעריקאַנער פויגעל. זי וויל ניט הערען, ניט זעהען. זי האָט זיך נאָך גוט אויסגעבייזערט אויך. אַז מע וועט איהר זאָגען, זאָגט זי, נאָך אַ מאָל, וועט זי גאָר, זאָגט זי, ברעכען דעם קאָנטראַקט — און רופט מיך קנאַקניסעל! קוים אין עטליכע טעג אַרום האָט מען ביי איהר געפועלט, זי זאָל אויפטרע-טען. אַניט, וואָלט אונז אויסגעקומען נאָר אַטלויפען פון אַמעריקאַ. דערפאַר האָט זי אָבער ביי איהר לעצטען אויפטריי געזונגען אַזוי,

אַז די ווענד האָבען געוויינט און די ערד האָט זיך געשפּאָלטען. איך אַליין, אַלטער נאַר, האָב געווישט די אויגען, און מיין גרישאַ — פון איהם שמועסט מען ניט! האָט איהר אַייך איינמאָל אַ מעשה. והשנית, איז זי זיך מיישב און זעצט זיך אַוועק שבעה. אָבער ווי אַזוי מיינט איהר שבעה? פשוט, אַראָבגעוואָרפען די שיך און אַוועקגעזעצט זיך אויף דער ערד. „אין גאָטעס ווילען, זאָג איך, ראָזע-לעבען, וואָס טוסט דו? מיר זענען, זאָג איך, צווישען גויים, צווישען קריסטען, אַריסטאָקראַטען, סאַמע מאַגנאַטען, מיליאַרדערען!“... ווער-וואָס? הערט די וואַנד? און קיין סך רעדען טאָר מען דאָך ניט. אַ קאַפּריזנע זאַך, זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! קיין אַנדערן וואָלט איך עס ניט געשריבען. נאָר אַייך האַלט איך דאָך פאַר אַ בעל-סוד. איהר וועט מיינע בריעף חלילה ניט ווייזען קיינעם. איך זאָג אַייך, מיר האָבען פון איהר קאַלט און וואַרעמס!... שטעלט אַייך פאָר אַ סקאַנדאַל, וואָס אַ מיידעל קאָן: געקומען יום-טוב, טוט זי זיך אָן און וויל געהן אין שוהל אַריין. „וואָס איז דאָס?“ — „איך וויל, זאָגט זי, מזכיר נשמות זיין!“—„סטייטש, רוצח'טע, וואָס טוסט דו? ווילסט אונז איבערקוילען דעם האַלז? נאַ דיר אַ מעסער און קוילע!“... מאַכט זי צו מיר: „איהר געהט דען ניט יום-טוב אין שוהל אַריין?“—„גזלנ'טע! וואָס גלייכסט דו זיך צו מיר? איך קאָן, זאָג איך, געהן אומעטום. איך קאָן געהן אין שוהל, איך קאָן, זאָג איך, געהן, להבדיל, אין טעאַטער, אָבער נישט דו. עס וועט דאָך מאָרגען, זאָג איך, זיין אויף אַלע בלעטער!“...—„נו, וואָס איז? למאי, זאָגט זי, שעמט זיך ניט מעלבאַ, עמבריך, קאַרוזאָ און נאָך אַכצעהן אַנדערע, ווי זיי? געהען זיי דען ניט אין קלויסטער אַריין, אַז סע קומט אונטער אַ חגא?“... געפעלט אַייך דבורים? מאָלט אַייך, אַז מע וויל צוריק, איז זי נעבאַך זעהר גערעכט. נאָר וואָס קומט אַרויס? מען איז דאָך עפּעס יודען אויף דער וועלט! טענה אַהער, טענה אַהין — מע קאָן נישט. אַ גוי איז אַ גוי, און אַ יוד איז אַ יוד... אַ יוד איז וואָלוועל — דאָס איז מיין אַלטע טענה. ביי יודען אַליין איז אַ יוד וואָלוועל, איהר פערשטעהט דאָך, וואָס איך מיין... איך האָב ליעב אַ יודען, גלויבט מיר, דאָס חיות. און האָב ליעב יודיש טעאַטער, יודישע בליודעס, ווייסט איהר דאָך, און בין אַ ליוביטעל פון זשאַרגאָן, און אַ שטוב איז ביי מיר אַ יודישע, און מיין ווייב זאָל לעבען איז אַ כשר'ע יודינע, און מיינע קינדער זענען, דאַנקען גאָט, יודען, און

נאָך דעם אַלעם מוז איך פּריזנאַיען, אַז לאָז מיין גרישאַ איין מאָל כרובען זיך אַראָבלאָזען דאַון-טאַון, דאָס הייסט — אין דער יודישער גאַס, און אויפטרעטען אויף אַ יודישער ביהנע פאַר יודען, אָדער אַריינטרעטען, להבדיל, אין אַ יודישער שוהל — איז איין עק, פּערפאַ-ג'ען די קוה מיט'ן שטריקעל, אויס קאַפּעלישמאַכער! אויס גרישאַ סטעלמאַך! דאָס אייגענע איז מיט ראָזאַליע ספּיוואַק: כל-זמן זי האַלט זיך צווישען גויים, האָטש אַלע ווייסען, אַז זי איז אַ יודיש קינד, לויפען די רייכסטע יודען זי הערען זינגען. קוים אָבער האָט זי זיך בענאַרישט און אַראָבגעלאָזט זיך צו די יודען — „ע! ביזט דו דאָך אַ נאַשבראַט, היינט וואָס איז די מציאה?!״...

הקיצור, מע האָט ביי איהר קוים געפּועלט, זי זאָל האָטש אָנ-טון אַ געדיכטען שלייער אויפ'ן פּנים — קיין פויגעל זאָל ניט וויסען, אַז זי איז געווען אין שוהל... וואָס זאָלט איהר קלערען, ליעבער פריינד, מיר האָבען מיט איהר געהאַט צו זינגען און צו זאָגען. איצט האָט זי זיך שוין אַ ביסעל בערוהיגט. נאָר די ערשטע צייט האָבען מיר גע-מיינט, מיר וועלען פון איהר דעם שלאַג בעקומען! און מע מוז איהר נאָכגעבען, ווארום וואָס טוט מען ניט צוליעב אַ קינד?

איצטווילט איהר, איך זאָל אייך אַ ביסעל בעשרייבען דאָס לאַנד? נאָך דעם, וואָס איך האָב אייך געשריבען אויבען, קאָנט איהר שוין אַליין פערשטעהן, אַז לאָמיך האָבען אַזאַ יאָהר, וואָס פאַר אַ מדינה דאָס איז. איך האָב מורא צו זאָגען, נאָר מיר דאַכט, אַז אַמע-ריקאַ איז גאָר ניט אַמעריקאַ, נאָר ארץ-ישראל. די יודען קאָנען, דאַכט מיר, ניט בעקלאָגען זיך אויף קאָלומבוסען: ווער עס וויל און קאָן אַרבייטען, דער מאַכט אַ לעבען. איבערהויפּט איז דאָ מוזיקע בחשיבות. איך בין זיכער, אַז ווען איהר, למשל, קומט אַהער צו פאָהרען, האָט איהר נישט חרטה. איהר וועט האָבען פּרנסה בכבוד און וועט זיך פּיהלען, אַז איהר זענט צווישען יודען. יודישע גאַזעטען זענען דאָ לרוב. פאַר אַזאַ ליובּיטעל, ווי איך, איז דאָ ממש אַ גן-עדן. איך קאָן זאָגען, אַז איך באָד מיך אין זשאַרגאָן, ווי אַ פיש אין וואַסער. און קומט אויפדערנאַכט, ווייס איך ניט, אין וואָס פאַר אַ טעאַטער איך זאָל געהן פריהער. נאָך שבת'דיגע וואָך טרעט דאָ אויף אַ גאַסט אין יודישען טעאַטער, עפּיס איינער אַ ראַפּאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט, זאָגט מען, אַזוינס ווי אַזעלכס! עס טוט זיך חשך!

הכלל, איך בין, ליעבער פריינד, פון אַמעריקאַ זעהר קאָנטעט.

הלוואַי וואָלט איך שוין דערלעבט עפּיס אַ נחת ... וואָרום ס'איז ביי זיי, ביי די קינדער הייסט עס, נאָך אַלץ אַ מעשה אָהן אַ־יין עק. איך וועל אייך זאָגען דעם ריינעם אמת — מיט קיין אַנדערן וואָלט איך פון אַזאַ זאַך ניט גערעדט, נאָר איהר זענט דאָך מיין בעל-סוד, זאָג איך עס אייך: מיר געפעלט ניט אַזאַ ליובאָוו ... ממה-נפשך, אָדער אַהער, אָדער אַהין ... ביז וואַנען איז דער שיעור ליובאָוו? ... איצט איז דאָ אַ תירוץ: זי איז אין טרויער, אַ יתומה, דער טאַטע איז געשטאָרבען. זי וויל, זאָגט זי, געבען אַ דעפּעש דער מאַמע, זי זאָל קומען אַהערצוצו קיין אַמעריקאַ, און זי, אַז זי פּערקלערט עפּיס אַ זאַך, מעגען שוין פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל! וואָס וועט זיין, טאָמער קומט זי טאַקי אַהער צו פאָהרען? וואוהין וועלען מיר זיך אַהינטון מיט דער חזנ'טע פון האָלענעשטי? — לאָמיך אַזוי וויסען בייז מיט אייך אינאיינעם! איין שטיקעל נחמה, וואָס טאָמער וועט מיר די חזנ'טע קומען צו-הילף, און אין איהר זכות-אבות וועט מען אַמאָל ברעכען טעלער און טאַקי אין איינוועגס שטעלען אַ חופּה? ...

האָט קיין פאַראיבעל ניט, ליעבער פריינד, וואָס איך שרייב אייך אַלץ סעמיינע זאַכען: מע גיסט אויס אַ ביסעל דאָס האַרץ פאַר אַ גוטען פריינד, ווערט גרינגער. איך ווער גרוי און אַלט פונ'ם דאָזיגען ראָמאַן. איך קאָן אייך גאָר אַזוי פיעל ניט אַרויסשרייבען. אַ סך דרינגען מיר, אַז איך דאַרף עס לאָזען געהן, ווי עס געהט. מע זאָגט מיר, אַז איך בין שוין צו אַ הייסער, צו אַ משוגענער פאָטער! עס קאָן זיין. נאָר וואָס זאָל איך טון? אָט אַזוי בין איך. מיך וועט שוין קיינער ניט איבערמאַכען. זייט-זשע מיר געזונד און גליקליך. און שרייבט מיר, אויב איהר מיינט באמת טאַקי קומען קיין אַמעריקאַ? פאַר מיר וואָלט דאָס געווען, קאָן איך אייך זאָגען, אַ יום-טוב! עס וואָלט זיין חאָטש פאַר וועמען אויסרעדען זיך. וואָרום ניט יעדער איז איין אמת'ער פריינד און ניט יעדען קאָן מען פערטרויען דאָס, וואָס איך פערטרויע אייך...

פון מיר אייער בעסטער פריינד

מאיר סטעלמאַך.

עיקר שכחתי: בעקאַנטע קאָן מען זעהען דאָ אָהן אַ שיעור. נאָר איך היט מיך פון אַ בעקאַנטען. אַפילו אַז איך קום אין אַ יודיש טעאַטער, מוז איך מיך אויסבעהאַלטען, רוק אָן דאָס היטעל און פערקלויב מיך אין אַ ווינקעלע — וואָס זאָל מען טון? די וויסטע פּרנסה! ...

מאיר סטעלמאַך.

קאַפּיטעל פיער און פערציג

אַביסעל דין-וחשבון

כּל-זמן אונזער יונגער העלד ראַפּאַלעסקאָ איז געשוואומען מיט'ן שטראָם פון לעבען אויף גאָטס גענאָד און געבלאָנזעט אין דער פינסטער אַלץ ווייטער און ווייטער, האָט ער זיך קיינמאָל ניט אָבגעשטעלט און קיינמאָל ניט אָבגעגעבען זיך דין-וחשבון, זיך קיינמאָל ניט געפרעגט, פון וואַנען און וואוהין, ביז עס האָט איהם ניט צוגעשלאָגען צו אַ ברעג — קיין אַמעריקאַ. ביז עס האָט איהם ניט אַרויסגעוואָרפען אויף דעם אינזעל, וואָס הייסט ניו-יאָרק. דאָ האָט ער כּמעט צום ערשטען מאָל אַ קוק געגעבען צוריק און דערזעהען די מורא'דיגע גרויסע שטרעקע, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט פון זיינע ערשטע יונגעלשע יאָהרען, און דעם פונקט, וואָס ער האָט דערגרייכט צו היינטיגען טאָג — און ער האָט געשטוינט.

און געשטוינט האָט ער ניט דערויף, וואָס ער איז אַ סך דורכגעגאַנגען, וואָס ער האָט אַ סך דורכגעמאַכט, אַ סך דורכגעלעבט, אַ סך אויסגעשטאַנען און אַ סך דערגרייכט. יעדער פון אונז אַז ער פיהרט אונטער אַ חשבון צו זיין פערגאַנגענעם, זעהט ער, אַז ער האָט אַ היבש ביסעל דורכגעמאַכט, דורכגעלעבט, אויסגעשטאַנען און מעהר אָדער וועניגער דערגרייכט. ניין. זיין איבעררַאַשונג איז געגאַנגען פון אַיין אַנדער קוואַל. ער האָט ניט פערשטאַנען, פון וואַנען האָט זיך צו איהם גענומען כּח, מוט און ענערגיע דורכצומאַכען אַזאַ לאַנגע נסיעה? ווער האָט איהם אָנגעוויזען דעם דאָזיגען וועג? ווער איז געווען זיין פיהרער? ווי אַזוי האָט געהייסען זיין רבי? וואו איז געווען זיין חדר? און ווי אַזוי האָט אויסגעזעהען זיין סדור?...

ער האָט זיך געפרעגט: ווער האָט אָנגעצונדען אין איהם דעם

ערשטען פייער פון קונסט? ווער איז געוועזן דער ערשטער, וואָס האָט איהם אַרויפגעטריבען אויף דער ביהנע? און וועמענס ליכט האָט איהם געלויכטען אין דער לאַנגער פינסטערער נאַכט פון זיין נע-ונד זיין אויף זיין אַרטיסטישען וועג?

און אַ רייהע פון פיגורען, אויף וויפיעל ער קאָן זיך דערמאַנען, געהען דורך איינע נאָך דער אַנדערער פאַר זיינע אויגען: פריהער יונגלעך, קונדסים, חדר-הב־ים, מיט וועלכע ער האָט געשפיעלט אין „פערשטע-לעניש" צווישען מנחה און מעריב, דער רבי זאָל ניט וויסען... דער-נאָך אַלבערט שטשופאַק מיט זיין בעריהמטער טרופע אין האָלענעשטי, און נאָכדעם האָצמאַך, זיין ערשטער אינטימער פריינד... נאָך איהם — דער דירעקטאָר פון לעמבערגער חזקה-טעאַטער געצעל בן געצעל, די ברידער שוואַלב, און נאָך און נאָך — אַלץ אַזעלכע פּאַרשוינען, וואָס ס'איז, דאַכט זיך, אונמעגליך געווען ביי זיי עפּיס צו נאַשען. די איינציגע ליכטיגע שטערען, וואָס האָבען זיך יאָ ווען בעוויזען אויף זיין פינסטערען הימעל, זענען געווען סיידען דער סופלער בעני — דער „מענטש פון בילדונג", וואָס האָט איהם געעפענט די אויגען ביז צו אַ געוויסען גראַד, דאָקטאָר לעוויוס-לויתן — דער לעמבערגער מעצענאַט, וואָס האָט איהם אויפגעדעקט נייע וועלטען, נאָר אַז ער האָט דערהערט פון האָצמאַכען דאָס וואָרט „געלד", איז ער אַנטלאָפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט, און דער גרויסער זאָנענטהאַל, וואָס האָט זיך, ווי אַ מעטעאָר, בעוויזען פאַר איהם נאָר אויף אַ מינוט און באַלד פערשוואונדען געוואָרען... און ווייטער קאָן ער זיך ניט דערמאַנען אין קיינעם ניט, קיינעם ניט.

אַליין, אַליין פון זיך, אָהן אַ רבין, אָהן אַ סדור, אָהן איין אַלף-בית, איז ער געוואָרען דאָס, וואָס ער איז.

אַליין, אַליין פון זיך איז אויסגעוואַקסען אַ לעאָ ראַפאַלעסקאָ און, — אויב ס'איז אמת, וואָס מענשען שרייבען וועגען איהם, — איין אויפ-געהענדער גלענצענדער לויכטענדער שטערן אויף דער יודישער ביהנע.

אונזער העלד האָט זיך אָבגעשטעלט און גענומען זיך צוקוקען צו די איבעריגע גרויסע שטערען פון דער יודישער ביהנע אין ניו-יאָרק, זיך נאָכפרעגען אויף זיי: ווער זענען די דאָזיגע „סטאַרס"? פון וואַנען שטאַמען זיי אַרויס? וואָס זענען זיי געווען אַמאָל? און ער האָט ווידער געשטוינט. ער האָט זיך אָנגעהערט אַזוי פיעל זעלטענע חדושים מיט אַזעלכע מאָדנע ביאָגראַפיעס, וואָס ווען מע געהט דאָס בעשרייבען,

וואָלט יעדע פון זיי געקאָנט זיין פאַר זיך אַ בוך פון זעהר הויכען אינטערעס...

און עס איז איהם פערענטפערט געוואָרען דאָס פּראָבּלעם פון זיין אייגענע לעבּענסגעשיכטע, געוואָרען קלאָר אַ סך זאַכען. ער איז גע-וואָהר געוואָרען, אַז ס'איז פאַרהאַן אויף דער וועלט אַזעלכע חדרים, וואו מע לערנט זיך אויס זיין איין אַקטיאָר, נאָר ס'איז נישטאָ אַזאַ חדר ביי יודען. אַז ס'איז פאַרהאַן מעצענאַטען אויף דער וועלט, וואָס געבּען אַוועק פערמעגענס צוליעב קונסט, נאָר ס'איז נאָך ניט געבּוירען געוואָרען אַזעלכער ביי יודען. נישטאָ ביי אונז קיין חדר פאַר יודישע אַרטיסטען, נישטאָ קיין רבּי, נישטאָ קיין סדור, נישטאָ קיין אַלף-בּית, נישטאָ קיין מעצענאַטען, נישטאָ קיין קונסט. פאַרהאַן ביי אונז טע-אַטערס, פאַרהאַן אַקטיאָרען, פאַרהאַן טאַלאַנטען, פאַרהאַן זשעניאַלע אַרטיסטען, פאַרהאַן גרויסע ליכטיגע שטערען, וואָס לייכטען אַרויס וייט-ווייט פון דער יודישער ביהנע אַרויס, וואָס זייער אָבשיין דער-גרייכט אַזש אַהין, צו די אומות-העולם. און נישט איין מאָל טרעפט זיך, אַז זיי, די אומות-העולם, דערהערען פון אַזאַ שטערן, פּער-אינטערעסירען זיי זיך, לאָזען זיך אַראָבּ אין יודישען טעאַטער, שמייכלען זיך צו און דרעהען זיך אַרום דעם דאָזיגען שטערן אַזוי לאַנג, ביז זיי נאַרען איהם אַריבּער צו זיך — און ער ווערט פערלאָשען פאַר דער יודישער ביהנע אויף אייביג. צו גרויס איז דער נסיון פאַר אַ יודישען אַרטיסט אָדער אַרטיסטין, אַז זיי זאָלען קאָנען ביישטעהן דעם גויישען יצר-הרע, אויסהערען נישט פון אַ יודען אַזעלכע קאָמפּלימענטען, ווי למשל: „אייער פּלאַץ איז ניט אָט דאָ, צווישען יודען"... „אויף אייך וואַרט אַ בּרייט פעלד, אַ גרויסע ביהנע, אַ קריסטליך פּובּליקום"...

גרויס און מעכטיג איז דער גויישער יצר-הרע אומעטום, ובפרט — אויף דער יודישער ביהנע. זעלטען-זעלטען ווער פון די יודישע שטערען עס חלומט ניט וועגען פערבּלאָנזען אַמאָל אויף דעם ניט-יודישען הימעל, און זעלטען-זעלטען ווען פון די יודישע אַקטיאָרען עס שפּיעלט דאָס גליק, ער זאָל נאָך גרויסער מיה האָבּען די זכיה אַרויסצורייסען זיך פון זיין קאייגען קליינעם יודישען קרייזעל און אַריינטרעטען אין דער גרויסער ברייטער פרעמדער וועלט אַריין.

אונזער העלד ראַפאַלעסקאָ איז געווען יענער גליקליכער, וואָס האָט געהאַט ביד און דוקא אָהן מיה אַריינצוטרעטען אין איינעם פון די גרעסטע נישט-יודישע טעאַטערס אין ניו-יאָרק און מאַכען אַ גרויסע

גלענצענדע קאַריערע. און אויב ער איז אויסגעשטאַנען דעם נסיון, אויב ער האָט געבראָכן דעם יצר-הרע, דעם דאָזיגען גוישען יצר-הרע, און ער האָט עס ניט געטאָן, איז נאָר דערפאַר, ווייל עס זענען אַריינגעטראָטען אין זיין לעבען געשעהענישען, וואָס ווערען בעשריבען אין די נאָהענטע קאַפּיטלעך פון אונזער ראָמאַן.

קאַפּיטעל פינף און פערציג.

אונזער העלד געהט אַרום אין עולם-התוהו

די גרויסע נע-ונד׳נע אַרטיסטיש-מוזיקאַלישע קאָמונע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ.״, וואָס האָט זיך בעריהמט געמאַכט אין אַמעריקאַ מיט איהר „שטערן פון בוענאָס-איירעס״ און מיט׳ן „לאָמזשער סאָלאָוויי״, האָט זיך יום-טוב׳דיג געגרייט צו איהר לעצטען און גרעסטען טריאומף — צום אַרויסטריט פונ׳ם וועלט-בעריהמטען שטערן פון בוקאַרעשט, דעם נייעם יונגען אַרטיסט לעאָ ראַפאַלעסקאָ.

אונזערע אַלטע גוטע פריינד, ניסעל שוואַלב פון איין זייט און מיסטער ניקעל פון דער אַנדערער זייט, האָבען געטאָן אַלץ, וואָס נאָר מעגליך, אַז דער ערפאָלג פון דעם דעביוט זאָל זיין אַ טויט-קלאַפּ פאַר אַלע איבעריגע יודישע טעאַטערס אין ניו-יאָרק. צוויי וואָכען דורכ-אַנאַנד האָבען די בחצוצרות-וקול-שופר׳דיגע אַנאָנסען אין די יודישע צייטונגען געפויקט, געגראַגערט און געטרומייטערט אויף קולי-קולות וועגען אַ יונגען סטאַר, וואָס „די קעניגין קאַרמען סילוואַ האָט איהם אַליין מיט איהרע הענד געקרוינט, און דער גרויסער זאָנענטהאַל האָט געוויינט, ווי אַ קליין קינד, אַז ער האָט איהם דערזעהען אין דער ראָל פון אוריאל אַקאָסטאַ״. דאָס איז געוועזען די אַרבייט פון אונזער קאָמבינאַטאָר ניסעל שוואַלב.

און מיסטער ניקעל האָט נישט געטאָן גאָרנישט. ער איז זיך נאָר אַרומגעגאַנגען מיט די הענד אין די קעשענעס און איבערגעגעבען אין דער „קיבעצאַרני״ פאַר אַלעמען, אַז ער האָט איינגעלאַדען צו זיך אין טעאַטער אַריין אויף דעם ספּעקטאַקל אַלע פּראָמינענטע „יאַהודים״, ווי ד ז ש ײ ק אָ ב ש י ף, ל ו א י ס מ אַ ר ש אַ ל, נ ײ ט ע ן ב י ז ש ו ר און פיעל אַנדערע. און אויפ׳ן אויבער האָט ער אַ פּאָר מענשען איינגערוימט

אַ סוד, אַז ס׳איז אַ סברה, אַז דער „גאָווערנער" פון סטייט ניו-יאָרק און נאָך אַ פּאָר הויכגעשטעלטע קריסטען וועלען אויך זיין ביי איהם היינט אויפדערנאַכט אין טעאַטער. נאָר דאָס וואָלט ער וועלען, מע זאָל ניט פונאַנדערפּויקען איבער דער שטאָדט, וואָרום עס זענען שוין אַזוי אויך באַלד ניטאָ קיין טיקעטס אין דער קאַסע. בעת-מעשה האָט איהם דאָס פּנים געשיינט, די בעקלעך געפלאַמט און די גאָלדענע ציינער האָבען געבלישטשעט — אַ מכּה האָט זיך ראָקקעפעלער, קאַרנעדזשי אָדער וואַנדערבילד געפּיהלט אויף דער וואָלל-סטריט ווען ס׳ניט איז אַזוי גליקליך, ווי עס האָט זיך געפּיהלט אין יענער צייט מיסטער ניקעל.

דערפאַר האָט זיך אָבער ניסעל שוואַלב אין יענער צייט געפּיהלט ניט אַזוי פרייליך. זיין גענעראַלע קאָמבינאַציע וועגען געוויסען שדוך צווישען זיין שוועסטער און ראַפּאַלעסקאָ האָט זיך איהם נאָך ניט איינגעגעבען. אַמעריקאַ איז אַ לאַנד פון האַררי-אָפּ, פון ביזנעס, טומעל און טאַרעראַם. די גאַנצע צייט נעמט צו די קאָמונע. רעדען וועגען דעם מיט דער שוועסטער איז אַרויסגעוואָרפען: זי זאָגט, ס׳זאָל איהם ניט אַרען, ס׳איז אונזערע ביזנעס... יענע איז פאַרנומען גאָר מיט טואַלעטען, פּיקטשורס און נאָך אַזעלכע זאַכען. און דער „יאַט" (ווי האָלצמאַן פלעגט איהם רופען) איז איהם גלאַט ניט געפעלען. זינט מע איז געקומען קיין ניו-יאָרק, איז ער עפּיס „דאָסיג"... עפּיס געהט ער איהם אַרום, ווי אַ נעכטיגער, און פרעגט זיך נאָך צעהן מאָל אַ טאָג אויף בריעף. פון וועמען וואַרט ער דאָס אַזוי אויף בריעף? און וואָס פאַר געשעפטען האָט ער מיט אָט דער קאָמישער פיגור אין דער רויטער ראָטאָנדע (ברייינדעלע קאָזאַק), וואָס קומט צו פליהען אַלעמאָל נאָר אויף אַ ווײלע און זיצט אָב אָדער ביי איהם, אָדער ביי דער שוועסטער דריי זייגער-שעה? פרעגען ביי הענריעטען איז אַלץ איינס, ווי פרעגען ביי דער קליאַמקע פון טיר. וואָס פערשטעהט זי, אַ געשליירטע האַנדזי, משטיינס געזאָגט? און דערצו האָט אָט דאָס ניו-יאָרק מיט איהר ערפּאָלג אויף דער ביהנע, מיט׳ן בלאָף וועגען דער פרעמיע, וואָס זי האָט בעקומען אין פּאַריז אויף דער אויסשטעלונג פאַר שענקייט, אַזוי שטאַרק פערדרעהט איהר דעם קאָפּ, אַז מע קאָן שוין באַלד מיט איהר קיין וואָרט נישט רעדען. באַלד שיט זי אָב מיט פריסעק. דער ברודער איזאַק זאָגט צו איהם: „פערטשעפּע זיך ניט, ניסעל, מיט דער דאָזיגער טעלעצע — זי איז שוין באַלד אַ קוה, זי וועט דיך נעמען אויף די הערנער!"...

דער ברודער איזאַק איז גערעכט: טאַקי אַ קוה. ווארום ווען זי זאָל האָבען אַ קלעפקע אין קאָפּ, וואָלט זי ניט אין זינען געהאַט אַזעל-כע נאַרישקייטען, ווי פאָטאָגראַפירען זיך מיט ראַפאַלעסקאָן אין אַכט-צעהנערליי פּאָזעס. זי וואָלט בעסער געזעהען, אַז ס'זאָל זיין איינס-צוויי-דריי — און אַ חופה... ביז וואַנען איז דער שיעור? מיסטער קלאַ-מער זאָגט אויך דאָס אייגענע: „באַק בייגעל, כּל-זמן עס הייצט זיך, אָדער ווי זאָגט דער איינגעלשמען: איף יו וואָנט טו דו אַ טהינג. נאָר ווער איז אַייך שולדיג, אַז איהר זענט אידיאָטען?“...

אַזוי זאָגט מיסטער קלאַמער. אַלע מישען זיך אַריין אינ'ם דאָזי-גען שדוך. יעדער, ווער עס האָט גאָט אין האַרצען, שטעקט אַריין אַ נאָז. למשל, נעמט די לאָמזשער חזנ'טע, קומט זי אַלעמאָל צו געהן אין איהר נייעם אָווערקאָט, וואָס דער מאַן האָט איהר געקויפט אין ניו-יאָרק, זיך נאָכפרעגען, „ווען וועט שוין געבוירען ווערען משיח?“... וואָס מיינט זי דערמיט, די „פרה-אדומה“ מיט'ן רויטען פּאַריק?... און וואָס דאַרף איהר דאַרען דער קאָפּ פאַר זייער שוועס-טער מעהר פאַר אַלעמען? די דאָזיגע חזנ'טע האָט דאָס אַ ביסעל פער-ריסען די נאָז, זינט איהר מאַן, דער „לאָמזשער סאָלאָוויי“, איז אַריין אין די פעדערן! און דער חזן אַליין איז שוין אויך ניט דער, וואָס געווען. אַמאָל, אַז ער האָט נאָך געהייסען „דער לאָמזשער חזן“, גע-זעסען אין לאָנדאָנער וויַיטשעפּעל און געבענקט נאָך אַ קוילעטש, איז ער געקראָכען אונטער די נעגעל, זיך געהאַלטען קלענער פונ'ם קלענס-טען. איצט, זינט ער איז אין אַמעריקאַ און הייסט שוין „דער לאָמ-זשער סאָלאָוויי“, איז איהם שוין ניט צו דערקענען. קיינמאָל האָט ער קיין צייט ניט. שטעהט מיט דער יאַרמעלקע אויפ'ן קאָפּ, מיט'ן שטע-קעלע אין האַנד און מאַכט רעפּעטיציעס, קאָמאַנדעוועט מיט דער חאַ-ליאַסטרע: „סי-בעמאָל, פאַ-מינאָר, עס-דור“ — אַ גאַנצער מונדערפער-צער!... ער וועט שוין אַבאַלד ניט וועלען רעדען אַ וואָרט מיט ניסעל שוואַלב — חאַ-חאַ, ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!...

אין אַזעלכע טרויעריגע מחשבות האָט פערבראַכט אונזער געניאַ-לער קאָמבינאַטאָר די ערשטע צייט אין ניו-יאָרק און האָט זיך געגרי-זעט מיט'ן ברודער און מיט דער שוועסטער און מיט די שותּפים. נאָר דאָס אַלעס האָט זיך מיט אונזער יונגען העלד, ווי אַלעמאָל, גאָר ניט אָנגעקעהרט. ראַפאַלעסקאָ האָט זיך, ווי אומעטום, אַרומגעטראָגען אין דעם מורא'דיג גרויסען ניו-יאָרק מיט זיינע געדאַנקען און חלומות,

געשפּאַצירט, ווי אין אַ געדיכטען וואַלד, אַרומגעגאַנגען אין אַיין עולם התוהו... וואָס געהער זיך אָן מיט איהם די קאָמונע מיט איהרע רעכע-נונגען, רייסעניש און בייסעניש, פּערעפּאַלקעס, צאַנקערייען און דריאַזגעס? וואָס געהט איהם אָן זיין ערשטער דעביוט אויפ'ן אַמעריקאַנישען באָדען, וואָס וועט געוויס, אָהן שום ספק, אַבלויפען מיט'ן זעלבען טריאומף, ווי אומעטום און ווי אַלעמאָל ביז אַהער? פּאַר וועמען דאַרף ער זיך דאָ אויספּיינען, וויבאַלד אַז אויף זיין דעביוט-אָווענד וועט ניט זיין „יענע", וואָס ער וויל און וואָס ער האָט אויף איהר אַזוי אַרויסגעקוקט?... און אַז „יענע" וועט ניט זיין — דאָס ווייסט ער פּאַר געוויס. ס'איז אַ פערפאַלענע זאַך. פון אַלע זיינע גאָלדענע חלומות איז ביז אַהער ניט מקוים געוואָרען קיין איינציגער אפילו. פון אַלע זיינע האָפנונגען אויף אַמעריקאַ האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך... מאַדאַם טשערניאַק האָט איהם אומזיסט געדרעהט אַ מח. עס האָט זיך אַרויסבעוויזען, אַז פון זינט ראָזאַ ספּיוואַק איז אין אַמעריקאַ, האָט די מאַדאַם טשערניאַק ניט זוכה געווען אפילו אָנצוקוקען איהר פנים. אמת, די מאַדאַם טשערניאַק האָט זיך פערענטפערט פאַר איהם, אַז שולדיג אין דעם איז איהר נייער „דזשאַב", וואָס זי פערנעמט אין דעם טומעלדיגען ניו-יאָרק. זי זאָל, זאָגט זי, קאָנען זיך אַרויסרייסען אויף אַ טאָג מיט אַ נאַכט צו איהר פריינדין ראָזאַ ספּיוואַק, וואָלט שוין געוועזען אָלל-רייט. נאָך שבת'דיגע וואָך, זאָגט זי, האָט זי איין אויסגאַנגס-טאָג, וועט זי זיך אַראָבחאַפּען „אַפּטאַון". וועט שוין דעמאָלט, זאָגט זי, זיין טאַקי אָלל-רייט...

און אָט אַזוי קומט זי אַלעמאָל צו געהן מיט אַ נייעם ליגען, לייגט איהם אָב פון טאָג אויף טאָג, זאָגט איהם צו אויף מאָרגען צו קריגען אַ פּלאַץ אין דער אָפּערא, וואו ראָזאַ ספּיוואַק זינגט, אָדער אין קאָנצערט, וואו ראָזאַ ספּיוואַק טרעט אַרויס אינאיינעם מיט'ן בעריהמטען גרישאַ סטעלמאַך — און עס לאָזט זיך אויס אַ בוידעם: ס'איז נישט צו בעקומען קיין פּלאַץ פאַר קיין געלד, ער זאָל געבען אַפילו אַ מיליאָן דאָללאַר!...

די מאַדאַם טשערניאַק האָט זיך איהם שוין אַזוי צוגעגעסען, אַז ער קאָן שוין איהר פנים ניט זעהען. און ער לאָזט זיך אַוועק אַליין אַפּטאַון קויפען אַ פּלאַץ אין יענעם האָלל, וואו ראָזאַ זינגט. לאָזט זיך אויס, אַז נעכטען איז זי געווען און היינט איז זי שוין ניטאָ אין ניו-יאָרק. זי איז אַוועקגעפאָהרען אויף גאַסטראָלען אין דער קאָונטרי. ווען

זי וועט קומען — ווייסט ער נישט. „ביזט געוועןאַ שמאַטע און אַ שמאַטע ווערסט דו בלייבען!” — זאָגט צו זיך אַליין ראַפּאַלעסקאָ און עסט זיך אויף אַ לעבעדיגען. אַרום איהם דרעהט זיך אום די קאָמונע, דולט איהם אַ קאָפּ וועגען זיין ערשטען אַרויסטריט. רעפּאָרטערס פון צייטונגען שטעלען זיך איהם פאָר, ווילען איהם אינטערוויואירען. „שטיגוטערעס” שמייכלען זיך צו איהם און מאַכען איהם גלענצענדע „פּראָפּאָזישאָנס”. און דאָ קומט הענריעטאַ און דרעהט איהם אַ מח מיט איהרע טואַלעטען און פּיקטשורס. ער ווייסט ניט, אויף וואָסער וועלט ער איז. ער געהט אום אין עולם-התוהו.

קאַפּיטעל זעקס און פערציג.

מעפיסטאָפעל אין אַקליידעל.

„זאָלסט וויסען זיין, רייזעל, אַז איך, לייבעל, בעני ראַפאַלאָוויטשעס זוהן פון האָלענעשטי, — געדענקסט איהם דאָך? — בין איך דאָ איצט אין ניו-יאָרק, דאַון-טאַון, איין אַרטיסט אין יודישען ניקעל-טעאַטער, און מיין נאָמען איז היינט — ראַפאַלעסקאָ.”

אָט דאָס האָט בעדאַרפט זיין אייגענטליך דער אינהאַלט פון'ם בריעף, וואָס אונזער יונגער העלד האָט פערטראַכט אַוועקצושיקען צו מיסס ראָזאַליאַ ספּיוואַק. קורץ און שאַרף. וואָס האָט ער איהר צו שרייבען נאָך?...

און אַזוי האָט ראַפאַלעסקאָ טאַקי אָבגעפּסק'ענט ביי זיך און אַוועקגעזעצט זיך שרייבען. און ער ווייסט אַליין ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו איהם גענומען מאַטעריאַל. דאָס איז געווען אויב נישט דער ערשטער ערנסטער בריעף אין זיין לעבען. אַ וועלט מיט געדאַנקען האָט זיך ביי איהם געעפענט. עס האָט זיך געגאָסען ביי איהם, ווי פון אַ קוואַל. זיין גאַנצע לעבענסגעשיכטע האָט ער אַוועקגעלייגט פאַר איהר, פון זינט זיי האָבען זיך צושיידט, פון יענער פישופדיגער נאַכט, די נאַכט פון דער שרפה אויף „גאָטס גאַס” אין האָלענעשטי, ביז צו היינטיגען טאָג. אַלץ האָט ער איהר בעשריבען. אַלסדינג, וואָס ער האָט איבערגעלעבט און אויסגעשטאַנען אויף זיין אַרטיסטישען וועג, אַלע זיינע חלומות און האָפנונגען, מחשבות און געפיהלען, פריידען און ליידען...

ניין. דאָס איז ניט געווען קיין ליעבע-בריעף. דאָס וואָרט „ליעבע” האָט זיך קיין איינציג מאָל ניט אַרויסגעריסען פון זיין פעדער. צו באַנאַל, צו וואָכעדיג וואָלט דאָ אויסגעזעהען דאָס וואָרט „ליעבע”. צו הייליג זענען געווען ביי איהם די פעדעם, וואָס האָבען

צונויפגעבונדען איהר נאָמען מיט זיינעם, זייערביידענס פערגאַנגענע מיט׳ן איצטיגען. און טאָמער האָבען זיך אַרויסגעהאַפּט ביי איהם וואַרעמע ווערטער, זענען זיי געווען אײַנגעהילט, אַרומגעוויקעלט, פערשטעלט.

רעדענדיג פון יענער זומערדיגער אויסגעשטערנטער נאַכט אין האָלענעשטי, ווען דער הימעל האָט גערעגענט מיט שטערען, האָט ער זי געבעטען, זי זאָל זיך דערמאַנען, וואָס זי האָט איהם דעמאָלט געפרעגט וועגען די פאַלענדיגע שטערען. און זי זאָל זיך דערמאַנען, וואָס ער האָט איהר געענטפערט: אַז שטערען פאַלען ניט, שטערען בלאָנזען... און זי זאָל זיך דערמאַנען שוין אין איין וועג, וואָס ווייטער איז געווען. זי זאָל זיך דערמאַנען, ווי זי איז אַמאָל געגאַנגען צו אַ ציגײַנערין, — ערגיץ אין אַ קליין שטעדטעלע אין גאַליציע אָדער אין דער בוקאָווינאַ איז דאָס געווען — אַז די ציגײַנערין זאָל איהר וואַראָזשען, וואַרפען אויף קאָרטען. וואָס האָט איהר דעמאָלט געוואָראָזשעט יענע ציגײַנערין? צי האָט איהר די ציגײַנערין ניט דערמאַנט וועגען בלאָנזענדע שטערען, וואָס טראָגען זיך איינס אַקעגען דאָס אַנדערע און קאָנען זיך ניט צונויפקומען?......

פערשטעלט האָט איהר ראַפאַלעסקאָ געשריבען זיין בריעף, אײַנגעוויקעלט אין אַלעגאָריעס און אָנצוהערענישען, און פּינטעלעך אַ סך האָבען זיך געפונען אינ׳ם דאָזיגען בריעף, פּינטעלעך, פּינטעלעך, אָהן אַ שיעור פּינטעלעך!...

צום סוף בריעף האָט ער זי געבעטען, עס זאָל זי ניט וואונדערן, וואָס ער רעדט מיט איהר דורך אַ בריעף און איז נישט געקומען צו איהר אַליין. ער האָט דאָס נישט געטאָן איבער צוויי זאַכען: ערשטענס, האָט ער געהערט, אַז מע קאָן צו איהר גלייך ניט צוטרעטען. מע דאַרף זיך מעלדען פריהער צו איינעם עפּיס אַ מיסטער באָהרמאַן און מע דאַרף איהם זאָגען, ווער מע איז און מכח וואָס פאַר אַ „ביזנעסס״! (דאָס וואָרט „ביזנעסס״ האָט ער גענומען אין גענזענפיסלעך און דריי מאָל אונטערגעשטראָכען און נאָך צוגעשטעלט אַ גרויסען אויסרופצייכען). און, צווייטענס, האָט ער איהר געגעבען אָנצוהערען, איידעל און ווידעראַמאָל מיט פּינטעלעך, אַז ער האָט מורא, טאָמער וועט ער שטערען עמיצען פון „יענע לייט״, וואָס

געפינען זיך איצט אַרום איהר און וואָס טרעטען אַרויס אינאיינעם מיט איהר אויף דער ביהנע מיט אַזוי פיעל ערפאָלג...

דאָ האָט אונזער יונגער דיפּלאָמאַט מיט אַ כיון גענומען דאָס וואָרט „לייט” אין דער מעהרצאָהל, חאָטש עס ווייסט אַ מינדסט קינד אין ניו-יאָרק, אַז מיט מיסס ראָזאַליאַ ספּיוואַק טרעט אַרויס נאָר איין גרישאַ סטעלמאַך...

אַך, „גרישאַ סטעלמאַך”! — דער דאָזיגער נאָמען פּלאָנטעט זיך אונזער יונגען העלד פאַר די אויגען שוין פון אַ צייט און לאָזט איהם נעבאַך ניט שלאָפען. „ווער איז ער? וואָס איז ער? ווי אַזוי זעהט ער אויס?”... וויפיעל עס זאָל איהם ניט ציהען צו רייזלען, וואָלט ער אַ בעלן געווען זיך זעהען פריהער מיט אָט דעם גרישאַ סטעלמאַך, חאָטש אָנקוקען איהם פון דערווייטען, וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט. אַלעמאָל, ווען ער דערהערט דעם דאָזיגען נאָמען, טוט איהם אַ שטאָך אין האַרצען, ווי מיט אַ נאָדעל. און דערצו האָט איהם די מאַדאַם טשערניאַק פאַרבייגעהענדיג אַריינגעלאָזט אַ גריל אין אויער אַריין, אַז זי ווייסט פאַר קלאָר, אַז אָט דער גרישאַ סטעלמאַך און ראָזאַ ספּיוואַק זענען חתן-כלה און אַז היינט-מאָרגען איז ביי זיי חתונה...

ווי קומט דאָס, וואָס ברײנדעלע קאָזאַק האָט גענומען אויף זיך די ראָל פון מעפיסטאָפעל? אָט ווי אַזוי דאָס איז געשעהען: איהר גאַנצער מיין איז דאָך געווען מעהר ניט אַז נקמה. נוקם זיין זיך אין איהר בלוטיגען שונא, אין האָצמאַכען. איהר צוועק איז געווען — אַוועקנעמען ביי איהם די פּרימאַדאָנאַ שוואַלב און אַריבערנאַרען אַהער דעם „יאַט” — און קוים איז דאָס איהר אָבגעראָטען, היינט וואָס בעדאַרף זי נאָך? איך בעט אייך זעהר, זי איז טאַקי מחויב צו פערזאָרגען דער וועלטס תכלית? וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז זי בעדאַרף זיך אַיינרייסען פאַר אַ ראַפּאַלעסקאָ? פאַר אַ רייזעל ספּיוואַק? לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד! אַ סך מענשען זענען עפּעס פאַרהאַן אויף דער וועלט, וואָס זאָרגען זיך פאַר דער מאַדאַם טשערניאַק? לאָז זי, אַ שטייגער, היינטיגען טאָג, חלילה וחס, פערלירען איהר „דזשאַב” — ווער וועט זיך אַרומקוקען אויף איהר אין דעם דאָזיגען זודיגען קעסעל, וואָס הייסט ניו-יאָרק? פון די מאַנסבילען איז אָבגערעדט. אויף זיי וואָלט שוין לאַנג געמעגט קומען אַ חלירע, עס זאָל זיי אויסשטיקען איינציגווייז, ס'זאָל ניט בלייבען פון זיי קיין

שריד ופליט! נאָר נעמט אפילו אַזאַ מיידעל, ווי אָט די ראָזאַ ספּיוואַק, וואָס זי איז מיט איהר געווען ווי צוויי שוועסטער, אינאיינעם געווען נע-ונד, אינאיינעם געטראָגען שטשופּאַקס גלות, אינאיינעם גענעסען, כּמעט אין איין בעט געשלאָפען, — קומט זי צו איהר איצט אין ניו-יאָרק מיט אַ וויזיט — לאָזט מען זי ניט צו! שרייבט זי איהר אַריין עטליכע ווערטער: „ראָזעניו, נשמה'ניו, די מאַדאַם טשערניאַק וויל זיך מיט דיר זעהען" — ענטפערט מען איהר ניט! שרייבט זי איהר אַריין נאָך אַ מאָל — ענטפערט מען איהר ווידער נישט! קומט צו פאָהרען ראַפאַלעסקאָ קיין ניו-יאָרק, פאָהרט איהם אַרויס די מאַדאַם טשערניאַק אַקעגען, חאַפּט איהם אַרום קושען, נעמט איהם אַריין צו זיך, ווי אַיין אייגענעם, קיכּעלט איהם, גיט איהם אַוועק די נשמה — איז ער נאָך ניט צופרידען. באשר וואָס איז? ער וואָלט וועלען, זי זאָל איהם אַראָבברענגען די ראָזאַ ספּיוואַק מיט דעם גרישאַ סטעלמאַך ביידע אויף איין בעזעם... „אָט די מאַנסבילען, הערט איהר, ברענגען זאָלען זיי אַייך אַלע אויף איין פייער, אַז סע שפּאַרט זיי צו, איז ערד ווער צושפּאָלטען און הימעל עפען זיך! האָב צייט אַ ביסעלע, מיין טייערער ראַפאַלעסקאָ. לאָמיר זיך פריהער אַ ביסעל אָנרעדען. וואָס מאַכט עפּיס האַצמאַך, פערחאַפּט זאָל ער ווערען? און דאָס מכוערדיגע שוועסטערל זיינס, מיט'ן קאָפּ זאָל זי אָנלייגען? און די אַלטע שקאַפע, די מאַמע זיינע? נאָך לעבט זי, די מכשפה?"...

אַזוי שמועסט זיך אויס ברײנדעלע קאָזאַק מיט איהר יונגען פריינד ראַפאַלעסקאָ און זי פערשטעהט ניט: „וואָס בלאָזט זיך עפּיס אַזוי אָט דער יאַט? וואָס מאַכט ער אָנשטעלען? וואָס שפּיעלט ער עס פאַר איהר אַ טראַגעדיע און וואָס חאַפּט איהם אַזוי אַוועק דער גוטער יאָהר פאַר דער ספּיוואַק?"...

און דערמאַנט זיך ברײנדעלע קאָזאַק אָן דער ספּיוואַק, ברענט אין איהר אַ פייער. זי קאָן איהר ניט פערגעסען דעם בזיון מיט'ן פערדראָס: סטייטש, סטייטש! מע זאָל זי, די מאַדאַם טשערניאַק, ניט וועלען אויפנעמען! ניט צולאָזען, ניט ענטפערן אפילו איהר אויף איהרע בריעף — און ווער? אַ חזנ'ס אַ מיידעל, וואָס האָט ניט לאַנג פערמאָגט איין פּאָר פערמערעזשעטע זאָקען! באשר דאָס מזל האָט איהר געשפּיעלט — זי איז גרויס געוואָרען — נו, איז וואָס? מע מעג טאַקי זיין גרויס און בעריהמט און רייך און אַלסדינג, נאָר יענער איז אויך ניט קיין הונד. אַז מע פליהט צו הויך, פאַלט מען אַראָב.

מע האָט שוין געזעהען אַזעלכע זאַכען. אָט איז הענריעטאַ שוואַלב אויך אַ פּרימאַדאָנאַ, אויך בעריהמט, מע פּויקט וועגען איהר אויך גע-בוג אויף די בלעטער, און אַז זי טרעט אַרויס אויף דער ביהנע, טוט זיך חושך, — פונדעסטוועגען, זאָל זי האָבען אַזאַ יאָהר, ווי פּראָסט און לייטיש און צוגעלאָזט זי איז צו איהר, ווי אַ שוועסטער, ווי איין אייגענע שוועסטער. דעריבער איז איהר די מאַדאַם טשערניאַק אויך געטריי, ווי אַ שוועסטער, ווייסט ביי איהר אַלע סודות, קומט אַריין צו הענריעטען אַלע טאָג, ווען זי האָט נאָר צייט, אויף אַ ווייל'ע, און מע זיצט און מע שמועסט, און מע שמועסט. תּמיד איז ביי זיי פאַרהאַן, וואָס צו רעדען. אַ חיות! מע רעדט אַזוי לאַנג, ביז עס הויבט אָן ווערען פינסטערליך. דעמאָלט טוט זיך די מאַדאַם טשערניאַק אַ פּאַטש איבער די פעטע ליטקעס און אַ חאַפּ אויף זיך די רויטע ראָטאָנדע: „אַ שלאַק איז איהר! אַ דונער האָט זי דערשלאָגען! שוין שטאָק-נאַכט!" — און בריינדעלע קאָזאַק לאָזט זיך געהן טאַנצענ-דיג איבער די גאַסען פון ניו-יאָרק, חאַפּט אַ קאַר און פליהט-פליהט צו איהר דזשאַב אין טעאַטער אַריין, און אין מח פּלאָנטעט זיך איהר אַ שענער אַ מעפּיסטאָפעלשער פּלאַן וועגען אַ גיכ'ער חתונה (צווישען הענריעטען און ראַפאַלעסקאָן). ניין. לאָז איהר נאָמען ניט הייסען בריינע טשערניאַק, אויב ס'וועט ניט זיין קיין חתונה! עס וועט זיין אַ פריילי'כע, אַ געהויבענע חתונה. די בלעטער וועלען פּויקען, אין דער קיבעצאַרני וועט מען רעדען, און זי, די מאַדאַם טשערניאַק, וועט זיין די הויפּט-מחותנת'טע — פון וואָסער צד? פון כּלה'ס צד? צי פון חתנ'ס צד? ניין, פון ביידע צדדים. און זי וועט האָפען אַ טענצעל, חי-חי, מיט אָט דעם ווערגעלעץ ניסעל שוואַלב. און חברה אַקטיאָרען וועלען זיך עס אָנ'שכור'ן, הולען און טאַנצען ביז'ן ווייסען טאָג אַריין. נאָכדעם וועט זי קומען אַהיים, וועט זיך באַלד אַוועקזעצען און אַוועקשרייבען אַ שען מעפּיסטאָפעלש בריוועל צו דער ראָזע ספּי-וואַק און איהר אָבגעבען מזל-טוב... אָדער שאַ, אפשר ניט אַזוי. אין די העכסט-אינטערעסאַנטע און שפּאַנענדע ראָמאַנען, וואָס די מאַ-דאַם טשערניאַק לייענט זיך אָן אויף די בלעטער, פיהרט זיך אַנ-דערש: מע דאַרף מאַכען אַזוי, אַז ראָזע זאָל דוקא בעקומען איין איינלאַדונג בעצייטענס, נאָר אָנקומען זאָל זי פּונקט אין דער מינוט, ווען חתן-כּלה שטעהען שוין אונטער דער חופּה: ער טוט איהר אָן

דאָס פינגערל און זאָגט איהר דעם געוויסען „הרי את״... פאַלט ראָזע חלשות... ווערט אַ טאַרעראַם... קומט צו לויפען איהר חתן (דער יונ־גער סטעלמאַן) און יאָגט זיך אַריין אַ קויל גלייך אין האַרץ אַריין... פאַר וואָס קומט דעם יונגען סטעלמאַכען אַ קויל אין האַרצען אַריין, זאָלט איהר ניט פרעגען. אַ מענש, אַז ער האַלט ביי נוקם זיין זיך, קוקט ער ניט, ווער ס׳איז שולדיג, ווער ס׳איז אומשולדיג, און עס גיסט זיך בלוט אַזוי ווי וואַסער.

קאַפּיטעל זיבען און פערציג

ברײנדעלע קאָזאַק—אַ שדכנ'טע

דאָס איז געווען מיט אַ פּאָר טאָג פריהער, איידער דער נייער שטערן פון בוקאַרעשט, לעאָ ראַפאַלעסקאָ, האָט בעדאַרפט צום ערשטען מאָל אויפטרעטען פאַר'ן ניו-יאָרקער פובליקום. אַלע הכנות, רעפּעטי-ציעס און פּאָרבערייטונגען זענען שוין געמאַכט געוואָרען. פון טעאַטער האָט מיסטער ניקעל געגעבען צו וויסען אַלע צוויי מינוט צו דער קאָ-מונע דורכ'ן טעלעפאָן, אַז ס'איז אָלל-רייט, אַז ס'איז שוין באַלד ניטאָ קיין טיקעטס אויף ראַפאַלעסקאָס ספּעקטאַקל, אַז מע רייסט פון די הענד, אַז ס'איז אַ געשלעג ביי דער קאַסע, אַז ער האָט מורא, מע זאָל איהם ניט צוטראָגען דאָס טעאַטער, אַז מע ברעכט שוין די טי-רען... די קאָמונע האָט זיך אָבער ווינציג-וואָס איבערגעשראָקען פאַר די דאָזיגע אַלע שרעקליכע ידיעות. מע האָט געוואוסט גאַנץ גוט, אַז די גרעסטע העלפט פון דעם, וואָס מיסטער ניקעל זאָגט, מעג מען גלייך אַוועקגעבען דער וואַנד, אַ דריטהלק אַריינוואַרפען אין ים אַריין און דאָס איבעריגע אַוועקשענקען פאַר אָרעמע לייט...

פון דער קאָמונע זענען געווען אין דער היים נאָר די ברידער שוואַלב, מיסטער קלאַמער און דער לאָמזשער חזן. (ראַפאַלעסקאָ און הענריעטאַ זענען געגאַנגען זיך פאָטאָגראַפירען אין אַ נייער פּאָזע). די שטימונג פון דער קאָמפּאַניע איז געווען אין יענער צייט דוקא ניט קיין געהויבענע. נישט ווייל די ביזנעס זענען געגאַנגען שלעכט. אדרבה, עס האָבען זיך אַרויסגעוויזען גרויסע גלענצענדע אויסזיכטען. די אַקציעס פון דער קאָמונע האָבען זיך געהויבען פון טאָג צו טאָג. נישט-מעהר עס האָט דאָ געפעהלט דאָס, וואָס עס פעהלט אומעטום און אַלעמאָל אין יעדער מענשליכער געזעלשאַפט: אחדות, איינינקייט, שלום

ושלוה. וואָס איינער האָט געזאָגט, האָט דער אַנדערער געדרונגען קאַפּויר. יעדער האָט פון זיך געהאַלטען איין עולם ומלואו און יענעם מבטל געווען גאָר אינגאַנצען. למשל, דער עלטערער פון די שוואַלבס (ניסעל) האָט זיך בעריהמט, אַז דאָס איז אינגאַנצען זיין קאָמבינאַציע. ווען ניט ער מיט זיין אידעע, וואו וואָלטען זיי איצטער געווען? און מיסטער קלאָמער האָט גע׳טענה׳ט, אַז ווען ניט ער מיט זיין קעשענע, וואָלטען זיי איצט אַלע בעדאַרפט נעמען די טאָרבעס און געהן איבער די הייזער. האָט איהם דער לאָמזשער חזן אָבגעהאַקט די פליגעל און אַ זאָג געגעבען, אַז קיינער שטעהט שוין ניט איצט אין זיין קעשענע. מע קאָן זיך שוין בעגעהן, ברוך־השם, אָהן זיין הילף. און ווער שמועסט, ער, דער לאָמזשער חזן, קאָן שוין אודאי בעשטעהן זיין שטעדטעל.

דאָס האָט שוין אַלעמען פערדראָסען, אפילו דעם יונגערען פון די שוואַלבס (איזאַקען). איז ער אַרויס מיט זיין פה־קדוש און אַ פרעג געגעבען ביים חזן, צי געדענקט ער נאָך דעם לאָנדאָנער ווייטשעפּעל מיט׳ן נאַסען קעלער און מיט׳ן גרויסען אויוען, וואָס איז אויסגעגאַנגען נאָך אַ שטיקעל האָלץ און נישט געזעהען פאַר זיך קיין פול טעפעל קיינמאָל, אַחוץ שבת און יום־טוב, אי דאָס — אַז דער ברודער האָט איהם צונויפגענומען אַ פּאָר שיללינג ביי גוטע לייט מיט ווייכע הערצער? ...

פערשטעהט זיך, אַז אַזאַ קאַפּוליער אָנצוהערעניש האָט דעם חזן ניט געשמעקט. האָט ער דערמאַנט שוואַלבען גאַנץ אַלעגאָריש, אַז זיין אָרט איז אין טעאַטער אונטערן הימעל און זיין עובדה איז קלאָפּען מיט די הענד, ניט מיט דער צונג...

האָט זיך איזאַק שוואַלב ניט געפוילט אָבצוענטפערן דעם חזן, אויך אַלעגאָריש, אויך פערשטעלט: אַז אויב עס וועט קומען די צייט, וואָס זיינע הענד וועלען דאַרפען קלאָפּען, — און עס קאָן זעהר זיין אַז איצט איז די רעכטע צייט, — וועט שוין דעמאָלט זיין אַז אָך און וועה דעם לאָמזשער חזנס באָרד און אַ קלאָג צו זיינע פּיסקעס!...

אודאי וואָלט געקאָנט דערפון אַרויס אַ שטיקעל ספּעקטאַקל, ווען מע קומט נישט אַריין מיט אַ ידיעה, אַז עפּיס אַ ליידי איז געקומען און פרעגט זיך נאָך.

— אַ ליידי? צו וועמען? צו מיר?

אַלע פיער מאַנספּאַרשוינען האָבען זיך אויפגעחאַפּט.

— די ליידי פרעגט זיך נאָך אויף מיסטער שוואַלב דעם עלטערען.

האָט זיך אויפגעהויבען ניסעל שוואַלב, זיך צורעכט געמאַכט דעם טואַלעט, אויפגעעפענט די טיר און... ער האָט אויסגעג׳בטל׳ט אַלע בייזע ווײַטע חלומות.

דערזעהען, אַז ניסעל שוואַלב איז איבערראַשט, האָט די ליידי, ברײַנדעלע קאָזאַק (דאָס איז געווען זי), געמאַכט אַ גאַנץ פיינעם קניק-סען און געלאָזט וויסען, אַז זי האָט איהם צו זאָגען זעהר אַ וויכטיגע זאַך.

— אַ ביזנעס?

— אַ ביזנעס

— אַ סוד?

— אַ סוד.

ווײַבאַלד אַ ביזנעס און אַ סוד, דאַרף מען די ליידי אַרײַנבעטען אין אַ בעזונדער חדר און אויסהערען איהר ביזנעס מיט איהר סוד.

פערשטעהט זיך, אַז ברײַנדעלע קאָזאַק האָט אָנגעהויבען מיט אַ לאַנגער הקדמה פון ווײַט, לערך פון דער צײַט, ווען זי איז נאָך גע-ווען אַ פריילין און האָט זיך נאָך נישט געקאָנט אַפילו מיט שטשופאַקען, פערחאַפּט זאָל ער ווערען. דעמאָלט האָט זיך איהר נאָך אַפילו ניט געחלומט, אַז זי וועט אַמאָל זײַן אין קאָלאָמבוסעס מדינה און פער-טרעטען אַזאַ „דזשאַב״... דאָס הייסט, זי בעקלאָגט זיך ניט חלילה אויף איהר מזל. זי ווייסט, אַז ס׳איז דאָ אַ סך אַזעלכע, וואָס וואָלטען זיך ווינשען האָבען איהר דזשאַב, וואָרום ווי אַזוי ס׳ניט איז, האָט זי נאָך אַ פּאָר דאָללער אָבגעשפּאָרט פון אַמאָל, ניט קיין סך, נאָר אַבי זי דאַרף ניט אָנקומען צו יענעם און קאָן מאַכען אַ לעבען...

ניסעל שוואַלב האָט געזעהען, אַז די ליידי איז אַוועק אַ ביסעל צו ווײַט, האָט ער זיך ענטשולדיגט, וואָס ער האַקט איהר איבער סאַ-מע אין מיטען, עס פרעהט איהם זעהר, זאָגט ער, וואָס זי דאַרף ניט אָנקומען צו יענעם און וואָס זי קאָן מאַכען אַ לעבען, ער זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס. נאָר וואָס דען? ער איז הײַנט זעהר ביזי. ס׳איז בײַ זיי הײַנט, זאָגט ער, סאַמע יאַריד: עס טרעט אויף אויף דער ביהנע זייער פּרעמיער, לעאָ ראַפּאַלעסקאָ.

— וועגען איהם טאַקי בין איך דאָס געקומען צו אײַך, — האָט איהם ברײַנדעלע קאָזאַק אַ זאָג געגעבען, און ניסעל שוואַלב האָט איהר אַ קוק געגעבען אין איהרע קליינע יאַפּאַנישע אויגעלעך און איהר פער-

שוויצט רויט קיילעכיג לבנה-פנים און האָט זי אַ פרעג געגעבן האַלב ערנסט, האַלב פּלומרשטדיג:

— צום בליישטיפט?

— וואָסער בליישטיפט?

— איך מיין, צום ביישפּיעל, וואָס קאָנט איהר מיר זאָגען וועגען לעאָ ראַפּאַלעסקאָ?

— וואָס איך קאָן אייך זאָגען וועגען ראַפּאַלעסקאָן? גיט מיר אָקאָרשט אייער האַנד.

— נאַט אייך מיינע ביידע הענד.

און ברייגדעלע קאָזאַק האָט זיך פריהער אויסגעווישט דעם פערשוויצטען רויטען פּנים און נאָכדעם האָט זי צוגערוקט איהר שטוהל צו זיין שטוהל אַזוי נאָהענט, אַז ניסעל שוואַלב האָט דערפיהלט אַ וואַרעמקייט און איין אַראָמאַט פון מיענטע-טראָפּען און פּאַטשולי-זייף, אויסגעמישט מיט אַ שאַרפען ריח פון שוייס און פון יונגע ציבעלקעס... זי האָט איהם איבערגעגעבען ווי ווייט מעגליך אין קורצען, אַז זי איז ניט מעהר ווי אַ שדכנ׳טע, נאָר אַ שדכנ׳טע אָהן אַ שום אינטערעס. איהר גאַנצער אינטערעס בעשטעהט אין דעם, וואָס זי איז אַ גוטער פריינד הענריעטען. עס מעג איהר אָנגעהן חאָטש האַלב, וואָס זי ווינשט איהר. און אויב ער, ניסעל שוואַלב, וויל, אַז זיין שוועסטער, הענריעטאַ שוואַלב, זאָל טראָגען דעם נאָמען ראַפּאַלעסקאָ, דאַרף ער זעהען, אַז דאָס זאָל געשעהען וואָס גיכער, וואָרום טאָמער ניט, וועט זיין שפּעט...

ביי די לעצטע ווערטער האָט זיך ברייגדעלע קאָזאַק אָבגערוקט מיט איהר שטוהל אויף אַ פּאָר מעטער, אויסגעווישט נאָך אַ מאָל דאָס פערשוויצטע לבנה-פּנים, אַוועקגעשטעלט אויף שוואַלבען איהרע קלייגע יאַפּאַנישע אויגעלעך און געשמייכעלט מיט שטאַרק צונויפגענומענע ליפּען, ווי אַ מענש, וואָס ווייסט עפּיס אַ זעהר וויכטיגע זאַך, נאָר ער קאָן דאָס נישט אַרויסגעבען מיט קיין ווערטער...

וויפיעל ניסעל שוואַלב האָט זי ניט געמאַטערט, זי זאָל איהם זאָגען, ווער און וואָס און ווען; וויפיעל ער האָט זיך איהר ניט געשוואָרען מיט אַלע זיינע שבועות: „ווי זי זעהט איהם אַ שווימענדיגען״, „עך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס״, „ווי ס׳איז איין אויוועז פון גאָט״, „אַז ניט, זאָל ער זיך דערווערגען מיט׳ן דאָזיגען טיש״.—

ברײנדעלע קאָזאַק האָט זיך אַײנגעהילט אין איהר רויטע ראָטאָנדע — און גוד-בײ!

— פּתח שין—שאַ! — האָט זי איהם געזאָגט שוין אויף דער שוועל, אַרויפגעלײגט אַ פינגער אויפ׳ן מויל, מיט אַ ברײט שמײכעלע איבער איהר ברײטען פּנים, און בעוויזען איהם אַלע איהרע זעלטען-געזונדע ווײסע צײהן. — געדענקט-זשע, וואָס מע רעדט צו אײך: וואָס פריהער, איז געזינטער, און פּתח שין—שאַ, און גוד-בײ!...

קאַפּיטעל אַכט און פערציג

לאה די חזנ׳טע אין ניו-יאָרק

עס איז מעהר ווי נאַטירליך, אַז אַזאַ „ליובּיטעל” פון יודיש טעאַטער, ווי דער סטעלמאַך איז, זאָל זיין פון די ערשטע, וואָס איז געפלויגען זעהען און הערען דעם נייעם „שטערן פון בוקאַרעשט”. אַ וואונדער איז נאָר, ווי קומט דאָס, ער זאָל זיך אַיינשטעלען אַראָבּ-ברענגען מיט זיך די „קינדער” (גרישען מיט ראָזען), וואָס ער האָלט זיי, ווי מיר ווייסען, אין אַ פּושקעלע, האָט מורא זיי ווייזען פאַר דער וועלט, ובפרט נאָך אינ׳ם יודישען ניו-יאָרק, דאַון-טאַון, — דאָרט קאָן זיי אודאי, לויט זיין טעאָריע, שאַדטען אַ גוט אויג... בכדי צו פערענטפערן דאָס דאָזיגע רעטעניש, וועלען מיר זיך מוזען אויף אַ ווײַלע אומקעהרען ווידעראַמאָל צוריק צו אונזער העלדין פונ׳ם ראָמאַן, זעהען, וואָס איז פאָרגעקומען מיט איהר אין דער לעצטער צייט.

פון סטעלמאַכ׳ס בריעף צו זיין גוטען פריינד געדענקען מיר, אַז ראָזאַ האָט געהאַט געזאָגט, אַז זי וויל אויסשרייבען קיין אַמעריקאַ איהר מאַמע, וואָס איז ניט לאַנג געבליבען אַיין אלמנה נאָך איהר מאַן, ישראלי דעם חזן. געזאָגט און געטאָן. ראָזאַ ספּיוואַק איז ניט די, וואָס האָט ליעב לאַנג טראַכטען. און עס האָבּען אָנגעהויבען פליהען דעפּעשען פון ניו-יאָרק קיין האָלענעשטי אַזוי לאַנג, ביז ס׳איז ניט געקומען קיין תשובה פון לאה די חזנ׳טע, אַז זי פאָהרט. פערשטעהט זיך, אַז די חזנ׳טע איז געוועזן אויסער זיך פון די דאָזיגע דעפּעשען. זי האָט גערעכענט, ניט אַנדערש, אַז מיט איהר טאָכטער האָט זיך עפּיס געטראָפען אַיין אומגליק, אָדער זי איז חלילה פאַרביי, „וואָרום וואָס דען טאַרבּאַניעט מען מיט דעפּעשען, וואָס קאָסט אַ רענדעל אַ וואָרט?” לאה די חזנ׳טע האָט זיך נאָכדעם אַליין מודה געווען פאַר איהר טאָכטער, אַז ווען ניט דאָס, וואָלט זי בפירוש ניט געחאַפּט זיך

קומען צו פאָהרען קיין אַמעריקאַ. „וואָרום, ערשטענס, וואָס האָט זי דאָ ניט געזעהען? והשנית, וואָס וועט זיין מיט דער באָמבע?"

— מיט וואָסער באָמבע?

— מיט דעם נגיד'ס דירה, וואָס דו האָסט מיר אָנגעהאַנגען אין האָלענעשטי, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל! ס'זאָל חאָטש זיין משך-צייט, וואָלט מען אפשר געקאָנט קריגען אַ שכן, חאָטש אפילו ביי אונז אין האָלענעשטי זענען דאָ ווינציג בעלנים אויף אַזעלכע פּאַלאַצען, סיידען אפשר צווישען קריסטען. זענען זיי היינט ביי אונז אין דער בעסאַ-ראַביע, ניט דאָ געדאַכט, אַזעלכע רשעים, אַז עס וואָלט שוין געמעגט אויף זיי קומען אַ מגפה.

אַזוי פּערענטפערט זיך לאה די חזנ'טע, שיט און שיט און לאָזט אויס מיט איהר געוועהנליכען „האָסט דו געזעהן אַ ביסעל!"

מע קאָן זאָגען פּאַר געוויס, אַז אונזער ראָזאַ ספּיוואַק האָט שוין געדאַרפט חרטה קריגען אויפ'ן גאַנצען עסק, וואָרום דעמזעלבען טאָג, וואָס די מאַמע האָט געדאַרפט קומען צו פאָהרען, איז שוין שיער ניט אַרויס אַ שטיקעל קאָנפליקט צווישען איהר און גרישאַ סטעלמאַכס פאָטער. אַלס פּראַקטישער מענש, האָט זי סטעלמאַך אַ פרעג געטאָן: „וואָס רעכענט זי, למשל, צו טון מיט איהר מאַמע?" האָט איהם ראָזאַ דערויף נישט געענטפערט גאָרנישט. ניין, זי האָט איהם נאָר בעשענקט מיט איין קוק פון איהרע שוואַרצע ציגיינערישע אויגען. דאָס איז אָבער געווען אַזאַ קוק, וואָס הלואי וואָלט זי איהם שוין בעסער אָבגעזידעלט. מאיר סטעלמאַך האָט נישט ליעב, אַז ראָזאַ שווייגט שטיל. דאָס איז אַ שטיל-שווייגען פון אַ ים, איידער ער צובייזערט זיך. דאָס איז אַ שטיל-שווייגען פאַר אַ בורע... און ער חאַפּט זיך צו פּערענטפערן, אַז ער איז חלילה דערמיט ניט אויסען קיין זאַך. ער מיינט נאָר, וואָס וועט זיין מיט אַ סטאַנציע, און דער עיקר — „וואָס וועט די אָרעמע מאַמע אכל'ען, עסען הייסט עס?"...

ראָזאַ האָט איהם פערשטאַנען.

— אַ? דאָס מיינט אַ יוד?

און נישט לאַנג געטראַכט, חאַפּט זי זיך אויף, קלינגט אָן, מע זאָל איהר צוגרייטען די רגע דעם אויטאָמאָביל, וועט זי זיך אַראָב-חאַפּען אויף אַ ווילע דאַון-טאַון — בעשטעלען אַ יודישע סטאַנציע מיט אַ כשרער קיך פאַר דער מאַמע.

— דער שומר ישראל איז מיט אונז! נאָך דאָס פעהלט מיר!?...

מאיר סטעלמאַך האָט זיך אויפגעחאַפּט, ווי אַ מענש, וואָס מע האָט איהם אָבגעקאָכט מיט זודיג וואַסער, אָדער אָבגעגאָסען מיט ברע-נענדיגען עסיג. ער האָט לאַנג געאַרבייט און גערופען דעם זוהן צו הילף, ביז ער האָט קוים געפועלט ביי ראָזען, אַז זי זאָל בעסער זי-צען אין דער היים. ער, מאיר סטעלמאַך, וועט זיך שוין אַליין מטריח זיין דאַון-טאַון. ער וועט שוין אַליין דינגען איין אַנשטענדיגע סטאַנ-ציע פאַר איהר מוטער און וועט שוין אַליין זעהען, אַז ס'זאָל זיין, ווי מע זאָגט אין אַמעריקאַ, אָלל-רייט.

און ס'איז געווען אָלל-רייט. נישקשה, מאיר סטעלמאַך האָט מיט דער חזנ'טע געהאַט צו זינגען און צו זאָגען. אַ גליק, וואָס ער האָט אַ גוטען פריינד, פאַר וועמען ער קאָן אויסגיסען דאָס האַרץ חאָטש אויף פאַפּיר. האָט איהם מאיר סטעלמאַך אַוועקגעשריבען אַ בריעף אויף דריי גרויסע בויגען פאַפּיר, ווי זיין שטייגער איז, פון אַלע פיער זייטען, געדיכט און מיט גאַנץ קליינע אותיות'לעך, אויסגעגאָסען פאַר איהם אַלע צרות, יסורים און האַרצוועהטאָג, וואָס ער איז אויסגעשטאַ-נען פון דער האַלענעשטער חזנ'טע. שטעלט אייך פאָר, אַז ער האָט איהר געמוזט אַליין דינגען אַ סטאַנציע און דוקא ביי אַ בעסאַראַביער יודען, אַ שוחט, און בעקאַנט מאַכען זי מיט אַלע „נעקסטראָריגע" שכנות, קויפען איהר צוויי פאַר „סעקאָנדהענדיגע" לייכטער אויף ליכט-בענ-טשען. און לאה האָט דוקא געוואָלט, אַז די לייכטער זאָלען זיין מעשע-נע, ווייל זינט זי איז אַ בעל-הבית'טע, אַזוי זאָגט לאה און שווערט זיך ביי דער טאָכטער, האָט זי געבענטשט ליכט נאָר אויף מעשענע לייכ-טער — געה וואַרף אַוועק אַלע ביזנעס און זוך איהר אויס אויף איסט-בראָדוויי צוויי פאָר מעשענע לייכטער! מאיר סטעלמאַך האָט נעבאַך גוט געשוויצט, ביז ער האָט זי פערזאָרגט מיט איהרע בענטשליכט. זענט איהר שוין פאַרטיג? דאַרף מען איהר געהן זוכען אַ שוהל אויף צו דאַווענען. פאַרטיג געוואָרען מיט דער שוהל, לאָזט זיך אויס, אַז זי האָט איהר קרבן-מנחה איבערגעלאָזט אין גרויס אַיילעניש אין האָלענעשטי ביים אַיינבינדער — געה זוך אויף אַ יודישען מוכר-ספרים און קויף איהר אַ קרבן-מנחה. היינט מיט'ן עסען וואָס ער האָט געהאַט, איידער ער האָט איהר געקריגען דעם אמת'ען רעסטאָראַן! וואָרום אינ'ם ערשטען רעסטאָראַן, וואָס ער האָט זי אַריינגעפיהרט, האָט מען איהר אויפ'ן אַנדערן טאָג פאָרגעלייגט עפּיס אַ מין מאכל, וואָס ס'הייסט „ברעקפיש". האָט זי געזאָגט, אַז פיש וועט זי עסען, נאָר ניט קיין „ברעקפיש"

וואָרום ווער ווייסט, טאָמער איז דאָס ראַקעס?... טענה'ט מען מיט איהר, אַז ס'איז ניט קיין ראַקעס און ניט קיין פיש, ס'איז גאָר פלייש, און עס הייסט ניט „ברעקפיש", עס הייסט „ברעקפעסט" — „אָנבייסען". זאָגט זי — עס מעג שוין הייסען ווי עס וויל זיך. זי האָט קיינמאָל ניט געגעסען קיין מיאוסקייט און וועט היינט אויך ניט עסען.

הכלל, מאיר סטעלמאַך האָט זיך מיט איהר אָנגעפרעגט מפטיר. נאָר וואָס טוט ניט אַ טאַטע צוליעב אַ קינד? אַז ערשטענס, וויל ער ניט, אַז ראָזאַ זאָל זיך אַרומפיהרען מיט דער מאַמע איבער דער יו-דישער העסטער-סטריט — נאָך דאָס פעהלט איהם! און צווייטענס, האָפט ער, אַז אין דער חזנ'טעס זכות וועט זיך אויספּיקען, אם-ירצה-שם, דער שדוך, און אפשר נאָך גאָר אין גיכען...

אמת, ער האָט די ערשטע צייט געהאַט מיט דער חזנטע אַליין געננוג וואָס צו טון, שיער געשפּיגען מיט בלוט, ביז ער האָט ביי איהר געפּועלט, זי זאָל מסכים זיין צום דאָזיגען שדוך. גוטע יאָהרען, אַז סטעלמאַך בעדאַרף זיך אָנוואַרפען מיט זיין גרישען, אויסשלאָגען אַ קניהע ערד פאַר אַ האַלבענעשטער חזנטע, זי זאָל איינשטימען אויפ'ן שדוך! נאָר וואָס טוט ניט אַ טאַטע צוליעב אַ קינד? די חזנטע, פער-שטעהט איהר, האָט זיך אַוועקגעשטעלט איינמאָל פאַר אַלעמאָל: דער בחור איז טאַקי אַ פיינער בחור, מע קאָן ניט זאָגען. און אַ פערדיענער איז ער אויך. „ווער זאָגט דען, אַז ניין? נאָר וואָס קומט אַרויס, אַז ער איז נעבאַך אַ כלי-זמר, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!" טענה'ט נע-באַך סטעלמאַך: אויף אַלע יודען געזאָגט געוואָרען — זיין זוהן איז אַזוי אַ כלי-זמר, ווי ער איז אַ רב... זאָגט זי: וואָס דען טוט ער? ער שרייבט ספרים?... גיט ער איהר צו פערשטעהן, אַז זיין זוהן איז איין אַרטיסט. ענטפערט זי איהם: דרייסיג מאָל אַרטיסט, קוים שפּיעלט ער אויפ'ן פידעל, איז ער אַ כלי-זמר. טאַקי אַ פיינער בחור און אַ פערדיענער, „ווער זאָגט דען, אַז ניין? לאָז איהם גאָט צושיקען זיין זווג, ווי ער פערדיענט, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל. און איהר טאָכטער זאָל דער אויבערשטער בעשערען עפּיס אַנדערש, וואָרום איהר מאַן עליו השלום האָט אַליין ניט געשפּיעלט אויפ'ן פידעל, און זיין טאַטע האָט ניט געשפּיעלט אויפ'ן פידעל, און זיין טאַטענס טאַטע האָט ניט געשפּיעלט אויפ'ן פידעל" — אַז מע שמועסט אַ חלירע פון אַ יודינע, איז דאָך ניט שייך!

דערפאַר אָבער, אַז סטעלמאַך האָט שוין געפּועלט ביי איהר,

אַז זי זאָל אײַנגעהן אויפ׳ן שדוך, האָט ער געפונען אין דער חזנ׳טע אײַין אמת׳ען אוצר. עס איז נאָר שווער געווען, ביז מע איז מיט איהר אַלײַן פאַרטיג געוואָרען מיט דער זאַך. קוים אָבער האָט זי נאָך אַ קורצער צייט נאָכדענקען און נאָכקוקען אַרויסגעזעהען, אַז דער בחור איז פאַר רייזלען אָנגעמאָסטען, האָט זיך די חזנ׳טע נאַסיאָדעט אויף דער טאָכטער, ווי אַ גוטע זאַקוציע: איינמאָל פאַר אַלעמאָל — ביז וואַנעט איז דער שיעור צו הוליען? אין זייער משפחה האָט זיך נאָך ניט געטראָפען, אַז אַ מיידעל זאָל חלילה פערזיצען ביז׳ן גרויען צאָפּ... ער, עליו השלום, זאָל איצטער לעבען, וואָלט ער געוואָרען ברייטער ווי לענגער. ער וואָלט זיכער געזאָגט, אַז ס׳איז מן השמים... נאָר אַז גאָט האָט איהם געשטראָפט, ער, עליו השלום, האָט ניט זוכה געווען, זאָל זי, איהר צו לענגערע יאָהר, חאָטש זוכה זיין, כל-זמן די פיס טראָגען אויף זיך איהר זינדיגען גוף, האָסט דו געזע-הען אַ ביסעל!...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„בקיצור, וואָס זאָל איך אײַיך לאַנג מאריך זיין, ליעבער פריינד, מיר האָבען אַ גרויסען גאָט, אַ שטאַרקען גאָט, און איך דאַנק איהם און לויב איהם אַלע טאָג, וואָס ער האָט מיר צוגעשיקט אַהער די דאָזיגע יודינע אויף צו פיקען דער טאָכטער אין קאָפּ אַריין. זי וועט איהר אַזוי לאַנג פיקען און פיקען, ביז עס וועט זיך אויספּיקען, און איך וועל אײַיך מסתמא אין גיכען צושיקען אַ מזל-טוב, און אפשר בע-טען, איהר זאָלט קומען צו פאָהרען צו אונז אויף חתונה, אָדער קיין לאָנדאָן, אָדער אפשר נאָך אַהער, קיין ניו-יאָרק, און איהר וועט דאָך אודאי זיין אַ גוטער ברודער און וועט אונז מסתמא ניט אָבזאָ-גען. נאָר — אוי! ווי דערלעבט מען עס שוין, רבונו של עולם!?״...

דאָס זענען די ווערטער, מיט וועלכע מאיר סטעלמאַך האָט פער-ענדיגט איינעם פון זיינע גרעסטע און האַרצעדיגסטע מליצה-בריעף צו זיין אמת׳ען גוטען פריינד.

קאַפּיטעל ניין און פערציג

מזל-טוב!

עס איז איין אויסגעפּרובטע זאַך אין דער וועלט, אַז אַ גוטע בשורה קומט קיינמאָל ניט, ווען מע וואַרט אויף איהר, נאָר תמיד אומגעריכט.

מאיר סטעלמאַך איז זיך געזעסען ביים שרייבטיש. ביי זיך אין האָטעל, און געשריבען אַ בריעף אַהיים, צו זיין פּלונית. ער האָט זיך געקלאָגט פאַר איהר אויף דעם לאַנד אַמעריקאַ, וואָס שטעקט אַזוי ווייט, אָבגעריסען פון דער גאַנצער וועלט, און אויפ׳ן טומעל מיט׳ן הו-האַ מיט׳ן טאַראַראַם, וואָס דאָ איז — איין אמת׳ער יאַריד! און איבערהויפּט האָט ער זיך געקלאָגט אויף די קינדער, וואָס סע ציהט זיך ביי זיי דאָס עסק אַזוי לאַנג.

„וואָס זאָל איך דיר שרייבען, זוגתי היקרה, עס האַלט נאָך ביי זיי גאָר פון פאָרענט, — האָט מאיר סטעלמאַך זיך מתודה געווען פאַר זיין ווייב. — עס איז ביי זיי אַ מעשה אָהן אַיין עק, אַ לאַנגע קרענק, אַ פערצויגענע ליו...״

„ליובאָוו״ האָט ער, אַפּנים, געוואָלט אַוועקשטעלען, האָט מען איהם איבערגעשלאָגען סאַמע אין מיטען מיט אַ קלאַפּ אין טיר.

— קאָם אין! — האָט אויסגערופען סטעלמאַך אויף ענגליש מיט׳ן יודישען אַקצענט און מיט איין „אזלא-גרש״-טראָפּ, אַזוי אַז פונ׳ם „קאָם אין״ איז אויסגעקומען „קאָמען״, און פונ׳ם „קאָמען״ — „קומען״, ווי

דער שטייגער איז פון אונזערע ברידער אומעטום צו פערריודישען די אָרטיגע שפּראַך. און עס זענען אַריינגעקומען די קינדער (גרישאַ און ראָזאַ), ביידע אָנגעטאָן אין ספּאָרט-קליידער און ביידע מיט שיינענדיגע פּנימער און גלאַנצענדיגע אויגען:

— פּאַפּאַ, אונז קומט מזל-טוב...

די ערשטע מינוט איז סטעלמאַך געבליבען ווי פּאַראַליזירט און בלאַס, ווי דער טויט. ער האָט נאָך קיינמאָל ניט געזעהען זיין גרישען אַזוי גליקליך, און אויך ראָזאַ האָט נאָך קיינמאָל נישט געהאַט אַזאַ שיינענדיג פּנים, ווי אין יענעם פריהמאָרגען. ביידע קינדער האָבען געבליהט, ווי די שענע בלומען אין פריהלינגסצייט. דער פאָטער איז ניט געווען בכח צו ריהרען פון׳ם אָרט. האָט ער נאָר געביטען די אויגען פון גרישען אויף ראָזען און פון ראָזען אויף גרישען: „שוין-זשע איז דאָס געשעהען?״... עס האָט איהם אַזש בעשלאָגען אַ שוויס. ער האָט אָבגעזיפצט, זיך אָנגעשפּאַרט אויפ׳ן שטוהל און קוים אַרויסגערעדט:

— אַזוי? עס קומט אייך, זאָגט איהר, מזל-טוב? הערט-זשע, וואָס-זשע שווייגט איהר? וואָס-זשע בין איך געבליבען זיצען, ווי אַ לייהמענער גולם? קומט-זשע אַהער, וועל איך אייך אָבגעבען מזל-טוב.

און מיט די ווערטער האַפּט ער זיך אויף, נעמט אַרום די קינדער איינציגוויז, האַלזט זיך מיט זיי און קושט זיך מיט זיי, און בעמערקט גאָר ניט, אַז עס שטעהען איהם טרערען אין די אויגען.

דער זוהן, וועלכער איז אַליין אויך געווען ניט ווינציג אויפגערעגט, האָט בעמערקט דעם טאַטענס טרערען:

— וואָס-זשע איז דער געוויין, פּאַפּאַ?

— איך וויין דען? — זאָגט דער פאָטער, ווישענדיג די נאַסע אויגען. — ווער האָט דיר געזאָגט, אַז איך וויין, נאַרעלע?

— ניין. חס-ושלום. ווער זאָגט דען, אַז איהר וויינט? — רופט זיך אָן ראָזאַ מיט אַ געלעכטער. — איהר וויינט ניט, נאָר עס גיסען זיך ביי אייך טרערען, ווי ביי מיין מאַמע, אַז עס קומען אָן די וויינענדיגע טעג... ווייבאַלד אַזוי, היינט וואָס וועט שוין מיין מאַמע זאָגען, אַז זי וועט געוואָהרע ווערען פון דער גדולה?... גרישאַ! מיר פאָהרען צו דער מאַמע...

דעם פאָטערס האַרץ ווערט ביי מאיר סטעלמאַך שיער ניט צוגאַנגען פאַר תענוג.

— צו דער מאַמע, צו דער מאַמע! — חזר׳ט איבער מאיר סטעלמאַך ראָזאַס ווערטער, און נעמט אַרומלויפֿען איבערן חדר, זיך טאַפּען אין די קעשענעס און זוכֿען, ער ווייסט אַליין ניט וואָס. פֿאַר גרויס אימפּעט האָט ער גאָר פֿערגעסען, אַז ער דאַרף קייבלען קיין לאָנדאָן, צו זיין ווייב, וועגען דער דאָזיגער גליקליכֿער בשורה. און ער האָט זיך אויפֿגעזעצט אינאיינעם מיט די קינדער אין זייער אויטאָמאָביל און מע איז אַוועק אַלע דריי אין יודישען ניו-יאָרק, דאַון-טאַון, צו לאה דער חזנ׳טע — אָבגעבען איהר מזל-טוב.

לאה די חזנ׳טע איז יענעם פֿריהמאָרגען, ווי אַלע אינדערפֿריה, געזעסען איבערן קרבן-מנחה, געהאַלטען אין מיטען דאַווענען, בעת צו איהר אַכֿסניה אין דעם יודישען ניו-יאָרק איז צוגעפֿלויגען מיט אַ ירגזון אַ גרויסאַרטיגער מאָטאָרקאַר מיט אַ שוואַרצען מענשען, אָנגעטאָן אין ווייסע איבערגעקעהרטע שטיוועל.

דאָס איז אמת, אַז אין ניו-יאָרק איז אַיין אויטאָמאָביל און אַ בעגער עפּיס נישט אַזאַ נייעס, וואָס זאָל אַרויסרופֿען חדושים. נאָר פֿאַר יודישע קינדער, ווייסע-חברה׳ניקעס, אין דער יודישער גאַס, איז דאָס אַ שטיקעל געשעפֿט. ס׳איז דאָ, וואָס צו בעטראַכֿטען, פֿון וואָס צו רעדען, וואָס אַ גלעט צו טון. און דעם שוואַרצען מענשען מיט די ווייסע איבערגעקעהרטע שטיוועל אַרויסשטעלען אַ צונג — דאָס האָט דאָך גאָט אַליין געבאָטען. אַ גליק, וואָס ס׳איז פֿאַרהאַן אַ שאָפֿער מיט מורא׳דיגע ברילען אויפֿ׳ן דאַשעק, וואָס קאָן געבען האַלז און נאַקען; אַניט וואָלטען חברה זיך געוויס אַרויפֿגעחאַפּט אויפֿ׳ן משונה מורא׳דיגען וואָגען, וואָס זעהט אויס, ווי אַ לעבעדיגע חיה אויף רעדער, און וואָלטען געוויס זיך געגעבען אַ פֿאָהר דורך איבער דער שטאָדט — לאָזען זיי זעהען, די יודען פֿון דער העסטער-סטריט, אַ רוח אין זייער פֿאָטער און מוטער אַריין!

צום אַלעם ערשטען איז פֿון אויטאָמאָביל אַרויסגעשפּרונגען סטעלמאַך דער פֿאָטער. ער האָט געוואָלט די מצוה: אָנזאָגען דער חזנ׳טע די גוטע בשורה און אָבגעבען איהר דעם ערשטען מזל-טוב. ער איז אַרייגעפֿלויגען צו איהר, ווי אַ וויכֿער:

— גוט מאָרגען אַייך, מזל-טוב! איהר ווייסט, מיר זענען מחותנים!

סטעלמאַך האָט גערעכֿענט, אַז די חזנ׳טע, דערהערט אַזאַ בשורה, וועט זי זיכֿער אַוועקלייגען דעם סדור אויף אַ זייט און וועט ווערען

אויסער זיך. צום סוף האָט ער אַ טעות געהאַט. זי האָט איהם אַ וויז געגעבען אויף אַ שטוהל, ער זאָל זיצען אַ ווײלע, און אַליין האָט זי זיך אַוועקגעשטעלט מיט'ן פנים צו דער וואַנד — שמונה-עשרה. סטעל-מאַך האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ זייט, און אויך די קינדער, אַז זיי זענען אַריינגעקומען מיט'ן ברייטען גוט-מאָרגען, דערזעהען די חזנ'טע שטעהן מיט'ן פנים צו דער וואַנד, האָבען זיי זיך אויך געמוזט אַוועק-זעצען און אָבוואַרטען, ביז זי וועט אויסשטעהן שמונה-עשרה און אָב-זאָגען תחנון. און ערשט דעמאָלט, אויסגעהערט דעם מזל-טוב, האָט זי פעבויגען אַ בלעטעל אינ'ם קרבן-מנחה און זיך אָנגערופען צו די קינדער אַזוי צו זאָגען:

— מזל-טוב אייך און מיט מזל זאָלט איהר לעבען. לאָז גאָט געבען, ס'זאָל טאַקי זיין שוין אין אַ גוטער שעה אַ מזל'דיגער. וואָרום וואָס דען איז דער תּכלית פונ'ם מענשען, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל? אַז דער אויבערשטער גיט קינדער, דאַרף מען האָבען פון זיי נחת. שלעכט איז נאָר דעם, וואָס ליגט אין דער ערד. ער, עליו השלום, זאָל איצט זיין אָט אַ דאָ...

לאה די חזנ'טע האָט בעהאַלטען דאָס פנים אין פאַרטוך.

— די טויטע לאָזט צו-רוה, מחותנת'טע! — האָט איהר סטעלמאַך איבערגעשלאָגען די רייד, געוואָלט זי אויפמונטערן. — לאָמיר בעסער רע-דען אַצינד פון עפּיס פריילי'כערעס...

די חזנ'טע האָט אויפגעהויבען אויף איהם איהר פערוויינטע אויגען:

— פריילי'כערעס? ווען ס'איז פריילי'ך, און ווען ס'איז או-מעטיג, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל! ווען עס לאַכט זיך, און ווען עס וויינט זיך. ווען עס קלעמט דאָס האַרץ, און ווען עס גלוסט זיך חאַפּען אַ טענצעל. ווי מיר זאָגען אינ'ם ונתנה-תוקף...

די חזנ'טע האָט זיך ערשט געקלויבען אַוועקלייגען אַ מענה-לשון און אָבשפּיעלען איהר מחותּן אַ ווידוואַט, ווי עס געהער צו זיין. האָט זיך אָבער אַריינגעמישט די טאָכטער, וואָס איז געווען יענעם פריה-מאָרגען מאָדנע פריילי'ך.

— מאַמע! דעם ונתנה-תוקף לאָז איבער אויף ראש-השנה. איצט, אַז דו האָסט זוכה געווען, דיין טאָכטער איז אַ כּלה געוואָרען, און דו אַליין האָסט דאָך מיך דערויף צוגערעדט, אויב ניט אַרויפגעפיהרט,

דאַרפֿען מיר צוקלערען, ווי אַזוי מיר זאָלען פֿערברענגען אַמבעסטען דעם דאָזיגען טאָג מיט דעם דאָזיגען אָוועגד.

— קינדעניו! וואָס איז דאָ שייך צו קלערען? — האָט זיך די חזנ׳טע אַרויסגעזאָגט איהר מיינונג. — מע בעדאַרף צונויפרופען מענשען, שרייבען תּנאים, ברעכען טעלער, מע איז דאָך עפּיס יודען אויף דער וועלט, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!

נאָר ווי ביטער איז געבאָך געווען דער חזנ׳טע אויסצוהערען פֿון איהר טאָכטער, אַז קיין מענשען דאַרף מע ניט רופֿען, קיין תּנאים ניט שרייבען און קיין טעלער ניט ברעכען — עס איז שוין ביי זיי איין אָבגעמאַכטע זאַך, זיי האָבען זיך ערקלערט אַלס חתן-כלה, און דאָס איז אַלעס.

מיט פֿערוואונדערטע אויגען האָט די פֿרומע מוטער בעטראַכט דאָס דאָזיגע שענע גרויסאַרטיגע גליקליכע פּאָר און איז געווען ניט אינגאַנצען בעפֿרידיגט. טאַקי אַלסדינג גוט, אַלסדינג פֿיין, אַלסדינג קיין עין-הרע ניט. זיי זענעןביידע יונג און שען און רייך און בעריהמט. דאַנקען דעם לעבעדיגען גאָט. ער האָט צו איהם קיין טענות ניט. נאָר וואָס וואָלט גאָט געאַרט, למשל, אַז ס׳זאָל צוגעהן ביי זיי אַ ביסעל מעהר יודישליך, אויפֿ׳ן אַלטען יודישען שטייגער? וואָלט דען ניט שענער געווען אַ מנין יודען, טאַקי אמת׳ע יודען, היימישע, מיט בערד און מיט היטלען, זאָלען זיך אַרומדרעהען אין שטוב? עס זאָל זיין אויך אַ רב און אַ חזן און אַ שמש. דער רב זאָל מקבל קנין זיין. דער חזן זאָל לייענען די תּנאים. און דער שמש זאָל געבען אַ שליידער אין דער ערד אַריין דעם ערשטען טעלער, און דער גאַנצער עולם זאָל אויסרופֿען: „מזל-טוב!“ וואָס איז די שענקייט אין דעם, וואָס חתן-כלה העגגען איינס ביים אַנדערן אויף דער האַנד? דער חתן געהט אָהן אַ היטעל, און אַפֿילו דער טאַטע זייגער, דער מחותּן — איהם איז אויך שווער דאָס היטעל אויפֿ׳ן קאָפּ. אַ וויסטע מדינה אָט דאָס אַמעריקאַ!

אַזוי טראַכט זיך די פֿרומע חזנ׳טע און לאָזט אויס איהר פֿערביטערט האַרץ אויף איהר מחותּנ׳ס קאָפּ, למאי ער געהט אָהן אַ היטעל. זי רופֿט זיך אָן צו איהם:

— מילא יונגוואַרג, אַז זיי פֿיהרען זיך אַזוי הפקר׳דיג, איז גאָרניט. היינטיגע וועלט, ווי איהר רופֿט עס אָן, אַרטיסטען. אָבער איהר, אַ יוד מיט אַ באָרד, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל!...

ביי די ווערטער האָבען אַלע זיך איבערגעקוקט: סטעלמאַכס

באָרד האָט די לעצטע צייט געהאַפּט פונ׳ם באַרבער אַ מיאוסען אָב-שניט, אַזוי אַז ס׳איז נאָר געבליבען אַ סימן פון אַ באָרד. און אַלע האָבען זיך צולאַכט, אויסער דער חזנ׳טע. זי האָט אויך אויפגעהויבען איהרע פרומע אויגען און דערזעהען איהר מחותנ׳ס איבערגעבליבען שטיקעל באָרד, האָט זי מעהר נישט געזאָגט גאָרניט. זי האָט נאָר אַ זיפץ געגעבען, איבערגעמישט אַ בלעטעל אין קרבן-מנחה און גענומען זאָגען שטילערהייד און גיך און מיט אַ ניגון:

— שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל...

קאַפּיטעל פופציג

אַ גליקליכער טאָג

הצלחה און שלים-מזל — דאָס זענען אַזעלכע געסט, וואָס קוים פּערקלויבען זיי זיך צו עמיצען, בעזעצען זיי זיך פעסט און פערגעסען דעם זיי-געזונד. אַ מענשען, אַז עס הויבט אָן געהן, איז קיין קאַטאָוועס ניט!

מאיר סטעלמאַך איז געווען איינער פון די גליקליכע, וואָס די הצלחה האָט זיך צו איהם פערקליבען און געשפּיעלט אָהן אַיין אויפהער. סיי געלד, סיי כבוד האָבען זיך ווי געגאָסען פונ׳ם הימעל, זיך געריסען און געקראָכען צו איהם אין שטוב אַריין. איהם האָט געפעהלט איצט נאָר איין זאַך: דערלעבען אַ נחת אין זיין זוהן — און ער האָט איהם דערלעבט.

אויב עס האָט זיך געפונען ווען עס איז אַמאָל אויף דער וועלט אַ גליקליכער פאָטער — איז דאָס געווען יענעם טאָג געוויס ניט קיין אַנדערער, נאָר דער גליקליכסטער פון אַלע פאָטערס, מאיר סטעלמאַך. ער האָט נישט געפיהלט די ערד אונטער זיך. עס האָט איהם געטראָגען אין דער לופטען. פאַר גרויס נחת האָט ער גענומען די קינדער און איז אַוועק מיט זיי אין דער גרעסטער ביזשוטערי, זיך געהייסען בעווייזען די פיינסטע דיימאַנטס און געבעטען ראָזען, זי זאָל זיך אויסקלויבען דאָס בעסטע און דאָס טייערסטע אויף זיין רעכענונג — „ניט זשאַלעווען זיין געלד". און ראָזאַ האָט איהם צוליעב געטאָן. זי האָט איהם געשטעלט צום צעטעל, ווי עס בעהער צו זיין, „ניט געזשאַלעוועט זיין געלד".

מאיר סטעלמאַך האָט זיך יענעם טאָג געמוזט מודה זיין, אַז דאָס איז איהם דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען, וואָס ער טראַנזשירט געלד מיט אַזאַ ברייטער האַנד און מיט אַזאַ גרינג האַרץ.

ס'איז, דאַכט זיך, גאָר ניט געווען אַזאַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל זיין יענעם טאָג ביי איהם צו טייער צוליעב ראָזען. „דושינקע! עד חצי המלכות!" — האָט ער איהר געזאָגט אויף לשון-קודש פאַר גרויס פרייד און פערטייטשט אויף יודיש: „דאָס טעלערל פונ'ם הימעל!"...

נאָכ'ן עסען, אַז ס'איז געווען כטוב לב המלך ביין, דער פאָטער סטעלמאַך איז געזעסען ביי זיין זוהן אין אַ ווייכען פאָטעל, האַלב-צושפּיליעט, מיט אַ האַוואַנאַ-סיגאַר אין מויל, און סטעלמאַך דער זוהן איז אַרומגעגאַנגען הין און צוריק איבערן צימער און געפּאַנטאַזירט אויף זיין אַלטער סטראַדיוואַריוס-פידעל, האָט זיך מאיר סטעלמאַך צוגעזעצט צו ראָזען און גענומען איהר שטילערהייד שעפּטשען זיסע ווערטער בסוד. דער סוד איז געווען: צי ווייסט זי חאָטש, וויפיעל זיין גרישאַ האָט נדן?...

ראָזאַ, וואָס איז געזעסען אָנגעשפּאַרט אויף איהר האַנד און ניט אַראָבגעלאָזט קיין אויג פון גרישען און פון זיין פידעל, האָט דעם סוד ניט געהערט און ניט געוואָלט הערען. איהר נשמה איז געווען איצט אינגאַנצען דאָרט, אין יענער וועלט, וואוהין עס האָבען זי פערטראָגען די הימעלשע מעלאָדיען, וואָס דער גרויסער כשוף-מאַכער גרישאַ סטעלמאַך האָט אַזוי גרינג און אַזוי גלאַט אַרויסבעקומען פון זיין אַלטער טייערער סטראַדיוואַריוס-פידעל.

נישט קיין גרויסאַרטיג בעלייכטער זאַל אין דער גרויסער וועלט, נישט קיין גלענצענדעס צוגעקליבען פּובליקום פון לויטער אַריסטאָקראַטען, מאַגנאַטען, מיליאָנערען און דאַמען, נישט קיין קעניגליכע פּאַלאַצען האָבען אויפגעהאַפּט דעם דאָזיגען מאַעסטראָ און אַוועקגעטראָגען איהם אויף זיין סטראַדיוואַריוס-פידעל אין אַ וועלט פון הימעלשע געזאַנגען, פון געטליכע מוזיק און פון גן-עדן-מעלאָדיען. ניין. סך-הכל איין וואָרט, דאָס גוטע זיסע וואָרט „יאָ", וואָס ראָזאַ האָט איהם ערשט היינט געזאָגט, — דאָס דאָזיגע איינע וואָרט האָט בעוועגען דעם דאָזיגען יונגען, נאָר גרויסען כשוף-מאַכער, ער זאָל בעווייזען וואונדער אויף זיין פידעל.

און זיין פידעל האָט ניט געשפּיעלט, נאָר גערעדט. גערעדט אויף אַ געטליכער שפּראַך, אַזאַ שפּראַך, וואָס נאָר אַ גרויסער אַרטיסט קאָן אַזוי רעדען און נאָר אַ גרויסער אַרטיסט קאָן זי פערשטעהן. עס האָט זיך געדאַכט, אַז מלאכים האָבען זיך געטראָגען אין דער דאָזיגער וועלט פון הימעלשע געזאַנגען, אין דעם דאָזיגען ים פון ניט-

ערדישע קולות. זיי האָבען זיך געטראָגען אויף און אָב. זיי האָבען בעגריסט און געזונגען אויף טויזענדער-טויזענדער קולות. זיי האָבען געלויבט און געגעבען אַ שבח צו דעם, וואָס האָט בעשאַפען די דאָזיגע גרויסע שענע וועלט פון געזאַנג, פון מוזיק, פון שענהייט, פון כשוף און פון ליעבע. ניין. גרישאַ סטעלמאַך האָט שוין לאַנג אַזוי ניט געשפּיעלט. גרישאַ סטעלמאַך האָט נאָך קיינמאָל אַזוי ניט געשפּיעלט, ווי אין יענעם פריהמאָרגען. אין יענעם פריהמאָרגען איז געפייערט געוואָרען אַ יום-טוב אין זיין האַרצען, אַ שמחה, אַ פרייד אין זיין נשמה. הונדערט גערטנער האָבען דאָרטען אויפגעבליהט. טויזענדער פויגלען האָבען דאָרטען געזונגען. און ער האָט ניט אויפגעהערט צו רעדען אויף זיין געטליכער שפּראַך, אַלעמאָל זיסער און שטאַרקער. ער האָט ניט אויפגעהערט צו דערצעהלען ראָזען אויף זיין פּידעל שענע מעשיות. ער האָט ניט אויפגעהערט צו טרוימען פאַר איהר זיסע מיט גאָלד געוועבטע חלומות — און ראָזאַ, וואָס האָט פערשטאַנען די דאָזיגע געטליכע שפּראַך מעהר פון אַלעמען, האָט זיך צוגעהערט צו די דאָזיגע שענע מעשיות, צו די דאָזיגע זיסע מיט גאָלד געוועבטע חלומות. עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז אָט-אָט געהט איהר אויס דאָס חיות, אָט-אָט פליהט אַרויס איהר נשמה און בעהעפט זיך מיט אָט דער וועלט פון געזאַנגען און ווערט דערטרונקען אין אָט דעם ים פון הימעלשער מוזיק און ניט-ערדישע מעלאָדיען.

גרישאַ האָט געענדיגט, און ראָזאַ, פערגעסען אָן דעם פאָטער סטעלמאַך, איז איהם געפאַלען אויפ'ן האַלז... זי וואָלט איהם אויך געפאַלען צו די פיס. אַזוי ווייט גערירט איז זי געווען פון זיין היינטיגען שפּיעלען. זי האָט זיך אָבער באַלד פערכאַפּט, צוגעלאָפען צום פּאָרטעפּיאַן, אויפגעריסען דאָס דעקעל, געכומען אַ פּאָר מעכטיגע אַקאָרדען און אַוועקגעשטעלט זיך זינגען — אָהן אַ בעשטימטען פּלאַן, אָהן נאָטען, נאָר גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין. זי האָט ניט געזונגען, נאָר עס האָבען זיך געגאָסען קולות. עס האָבען זיך געשאָטען רולאַדען און טרעללען. עס האָבען זיך געטראָגען געזאַנגען און מעלאָדיען אַזעלכע, וואָס קיין אויער האָט דאָס נאָך ניט געהערט, וואָס קיין קאָנצערט-זאַל האָט נאָך ניט זוכה געווען דערצו.

אַזוי זינגט אַ סאָלאָוויי פאַר זיך, איינער אַליין אין וואַלד, און גיסט זיך אויס אויפ'ן האַלז זיינע פערבאָרגענע געפיהלען, די טיעפע

בּענקעניש פון זיין עלענדער נשמה... דאָס איז געווען אַ מאָדנער, אַ זעלטענער קאָנצערט. אַ קאָנצערט-עקספּראָמט.

— וויפיעל טויזענדער דאָללאַרס וואָלטען בעצאָהלט די אַמעריקאַנער יענקיס פאַר אָט דעם קאָנצערט? — אַזוי האָט זיך געטראַכט דער גליקליכער פאָטער סטעלמאַך, דער איינציגער צוהערער פוּנ'ם דאָזיגען זעלטענעם קאָנצערט-עקספּראָמט, און איז שיער ניט צוגאַנגען פאַר תענוג און פאַר נחת.

— ווייסט איהר, קינדער, וואָס איך וועל אַייך דערצעהלען? — האָט זיך אָנגערופען דער גליקליכער פאָטער נאָך דעם דאָזיגען קאָנצערט. — ווייסט איהר, וואָס איך האָב צוגעטראַכט אין דער מינוט?

— וואָס האָט איהר צוגעטראַכט אין דער מינוט? — האָבען איהם ביידע אַ פרעג געגעבען, אויסגעדרעהט צו איהם זייערע יונגע שיינענדיגע פּנים'ער און אַוועקגעשטעלט אויף איהם זייערע אין דער מינוט פערליעבטע און מיט גליק שיינענדיגע אויגען.

דער גליקליכער פאָטער האָט זיך אָנגענומען מיט דער האַנד ביי דעם אָרט, וואו ס'איז אַמאָל געווען אַ באָרד, און האָט אויסגעזונגען מיט אַ גמרא-ניגון:

— אַז דער צער פון טראָגען איז יאָ אַזוי גרויס, אַז מיר האָבען יאָ אַזאַ גוטען גאָט, און דער גוטער גאָט האָט אונז יאָ געשענקט אַזאַ גוטען טאָג, און דער אָוועגד איז ביי אונז היינט במילא אַ פריי-ער אָוועגד, וואָלט אפשר געווען אַ סברה, אַז מיר זאָלען זיך דורכ-פאָהרען אין אַ יודיש טעאַטער? איך וועל שוין ביי מיין אַמעריקאַנער פויגעל ווי עס איז פועלן, אַז היינט זאָלען מיר זיין אינגאַנצען פראַנק און פריי, אינגאַנצען אַליין. וואָס וועט איהר זאָגען דערויף, מיינע ליעבע טייבעלעך?

די ליעבע טייבעלעך האָבען זיך איבערגעקוקט און אויסגערופען מיט אָפענער פרייד:

— אָלל-רייט — אין אַ יודיש טעאַטער. אָלל-רייט!

— און פון טעאַטער, מיינע ליעבע קאַנאַריקלעך, אין אַ יודישען רעסטאָראַן אויף יודישע פיש מיט יודישע געבראָטענס, מיט יודישע העלזלעך?

— בראַוואָ, בראַוואָ! — האָבען אונטערגעחאַפּט די ליעבע קאַנאַריקלעך מיט אַ געלעכטער, און עס איז דערנאָך אַוועק אַ סדרה: אין

וואָסער טעאַטער זאָל מען פאָהרען? אין ניו-יאָרק איז פאַרהאַן עטליכע יודישע טעאַטערס. וואָס שפּיעלט מען היינט?

— וואָס שפּיעלט מען היינט? אָט וועל איך אייך באַלד זאָגען.

דערויף איז דאָך סטעלמאַך, שייך צו זאָגען, עפּעס אַ „ליובי-טעל״ פון זשאַרגאָן. ער קויפט אַלע טאָג אַלע יודישע צייטונגען. זיין חדר איז פול און פול מיט יודישע צייטונגען, זשורנאַלען און ביכלעך. ער ווייסט גאָר ניט, וואוהין וועט ער זיך אַהינטון מיט אַזוי פיעל פּאַפּיר? אַרויסוואַרפען איז איין עבירה: אַ יודיש וואָרט איז ביי איהם הייליג. פיהרען מיט זיך דאַרף מען האָבען וואַנדערבילדס פער-מעגען אויף בעזונדערע קאָסטענס מיט באַגאַזש!

און מאיר סטעלמאַך האָט זיך אַ נעם געגעבען צו די בערג יו-דישע צייטונגען, וואָס זענען געלעגען צעוואָרפען אויף טיש און אויף בענק, דורכגעקוקט אויף איין פוס און אַ פּאַטש געגעבען זיך אין שטערן:

— קינדער, מיר האָבען אַ גרויסען גאָט! היינט איז יום-טוב אין יודישען טעאַטער. היינט טרעט אויף צום ערשטען מאָל אין ניקעל-טעאַטער אַ בעריהמטער אַרטיסט פון בוקאַרעשט, עפּיס איינער אַ ראַ-פּאַלעסקאָ. מיר דאַכט, איך האָב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם? די בלעטער פויקען שוין פון אַ צייט וועגען דעם דאָזיגען שטערן. ער מוז זיין אַ גרויסער קנאַקער, אָט דער ראַפּאַלעסקאָ! וואָרום מע שרייבט וועגען איהם עפּעס גאָר חדושים. זעהט איהר? אָטאָ: „די קעניגין פון רומעניע קאַרמען סילוואַ״... „דער גרויסער זאָנענטהאַל פון וויען״... „פּאָססאַרט, באַרניי, אירווינג, ראָססי״ — עס טוט זיך הושך. קינדער, מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט!

אַזוי האָט אויסגעלאָזט דער גליקליכער פאָטער, און עס איז אויסגעאַרבייט געוואָרען ביי אַלע דריי טאַקי אָט דאָ אויפ׳ן אָרט אַ פּראָגראַם פאַר׳ן גאַנצען אָוועגד: פריהער אין ניקעל-טעאַטער, דערנאָך אין שלום׳ס רעסטאָראַן. דאָרט קאָכט מען רומעניש פאַפּרעצירטע פיש און מע פערטרינקט מיט אַ בעססאַראַביער פּאָמיאַק. שלום איז בעריהמט. זיין „פּיקטשור״ איז פול אַלע יודישע בלעטער. איהר עפּענט אויף אַ בלאַט-צייטונג — שפּרינגט אייך אַקעגען שלום מיט זיין רעסטאָראַן.

— אַלזאָ, פריהער אין ניקעל-טעאַטער, דערנאָך צו שלום׳ען אין רעסטאָראַן. וואָס וועט איהר דערויף זאָגען, ווייסע-חברה׳ניקעס?

וואָס זאָלען זאָגען די ווייסע-חברה׳ניקעס? פערשטעהט זיך, אַז

זיי זענען אויף אַלסדינג מסכּים. די ווייסע-חברה׳ניקעס זענען קיינ-מאָל אַזוי ניט אויפגעלייגט געווען, ווי דעם פריהמאָרגען, און האָבען קיינמאָל דעם פאָטער ניט געזעהען אַזוי אויפגעלייגט, אַזוי לעבעדיג, אַזוי מילד און אַזוי גליקליך. איצט בלייבט איבער נאָר איין זאַך: קריגען אַלאָזשע אין יודישען טעאַטער, אַלאָזשע פאַר זיי אינדריייען.

— פע! אָבער גאָר לא מיט אַספאָדיק! — האָט זיך אָנגערופען סטעלמאַך דער פאָטער. — אַלסדינג יאָ, נאָר דאָס נישט. דאָס וועט נישט געהן! פאַרוואָס? וואָרום אַזוי. אַלאָזשע וועל איך אייך נע-מען. די בעסטע לאָזשע. נאָר פאַר אייך אינצווייען. איהר וועט אייך זיצען ביידע געזונדערהייד אין דער לאָזשע, און איך — אין פאַרטער. פאַרוואָס? אַפשוט׳ער שׂכל: איך, פערשטעהט איהר מיך, בין מיט אייך אין יודישען טעאַטער קיין מחותן ניט. איך בין פאַר אייך אַ שעטנז. מיך קאָן נאָך עמיצער דערקענען, און אייך ניט. אַמכּה דאַרף עמיצער וויסען, ווער סע זיצט אין לאָזשע. חיות ניט זיכער! דו, גרישאַ, וועסט אָנרוקען, פערשטעהסט דו מיך, דיין גרויסע ווייכע שליאַפע איבער די אויגען, און דו, ראָזאַ, וועסט זיין אַזוי גוט און פרום און וועסט אָנטון דעם גרעסטען הוט, וואָס דו פערמאָגסט נאָר, אַזוי אַז מע זאָל זיך דאַרפען גוט אָנבויגען און ערשט דעמאָלט זעהען אַפּייג, ניט קיין אויגען. פאַר אַ יודען דאַרף מען, פערשטעהט איהר מיך, זיין פאָרזיכטיג, חאַ-חאַ. אַ יוד איז קיין קאַטאָוועס ניט. לאָז נאָר איין יוד, למשל, אָנשמעקען, ווער ס׳איז געווען אין לאָזשע, אַזוי זענען פול אויף מאָרגען אַלע יודישע בלעטער מיט אָט אַזעלכע גרויסע קעפּלעך: די גרעסטע סטאַרס פון דער וועלט, גרי-שאַ סטעלמאַך און ראָזאַליאַ ספּייוואַק, אין יודישען טעאַטער — חאַ-חאַ! דער, וואָס ווייסט ניט, וועט זיכער מיינען, אַז גרישאַ סטעלמאַך און ראָזאַ ספּיוואַק שפּיעלען שוין אין יודישען טעאַ-טער. נאָך דאָס פעהלט מיר — חאַ-חאַ!

אָט ווי אַזוי פריילּיך עס האָט זיך אָנגעהויבען פאַר אונזער גליקליכע סטעלמאַך דער דאָזיגער גליקליכער טאָג.

קאַפּיטעל איין און פופציג

אַ קאָנטר-וויזיט

אונזער פריינד לעזער דאַרף געדענקען דעם וויזיט פון דער מאַדאַם טשערניאַק, אָדער בריינדעלע קאָזאַק, ביי ניסעל שוואַלב, און די אָנצוהערענישען, וואָס זי האָט איהם געהאַט געגעבען, אַז אויב ער וויל, אַז זיין שוועסטער, הענריעטאַ שוואַלב, זאָל טראָגען דעם נאָמען ראַפּאַלעסקאָ, דאַרף ער זעהען, אַז דאָס זאָל געשעהען וואָס גיכער, אַז ניט—וועט זיין שפּעט...

עס פערשטעהט זיך, אַז די דאָזיגע ווערטער זענען אונזער קאָמבינאַטאָר גוט אַריין, ווי מע זאָגט עס, אין נאָז אַריין. ניסעל שוואַלב האָט זיך ניט בערוהיגט מיט די אָנצוהערענישען אַליין. ער האָט געוואָלט וויסען אַ ביסעל מעהר טיעף און מעהר גרינדליך, אַרום וואָס דאָ האַנדעלט זיך. האָט ער זיך ניט געפוילט און האָט זיך איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען מטריח געווען מיט אַ קאָנטר-וויזיט צו אָט דער חיה מיט דער רויטער ראָטאָנדע און מיט׳ן מאַלפּישען פּנים.

דערפרעגט זיך ביי דער שוועסטער דער מאַדאַם טשערניאַקס אַדרעס און די צייט, וואָס מע קאָן זי טרעפען אין דער היים, האָט זיך אונזער שוואַלב געשלאָגען דורך גאַסען און געסלעך, אַרויפגעקלעטערט גאַנץ הויך אויף אַ צוועלפטען שטאָק ערגיץ אין ברוקלין, און קוים געטראָפען אין אַ לאָך, זיך געמוזט רעכט אַיינבויגען, איידער ער איז אַריינגעקראָכען אַהין.

— העללאָ! דאָ וואוינט די מיסעס טשערניאַק?

די מיסעס טשערניאַק איז געווען אָנגעטאָן אין איהר מאַטינע, אַזאַ מין מאָרגענקלייד מיט ברייטע אַרבעל און מיט אַ שטאַרק אויסגע-

שניטענעם האַלז, און מיט שטעק-שיך אויף באָרוויסע פיס. די האָר נאָך ניט צוגעקעמט און דאָס חדר׳ל נאָך ניט איינגעאַנצען אויפגערוימט. דאָס בעט איז נאָך ניט געווען צוגעבעט, דאָס באַרעל מיסט איז נאָך גע-שטאַנען ביי דער טיר, און אויפ׳ן טיש זענען געווען סימנים פון דעם נעכטיגען סאַפּער. דערזעהען פאַר זיך אַזאַ אונערוואַרטעטען גאַסט (עס איז נויטיג צו בעמערקען, אַז פון זינט בריינדעלע קאָזאַק איז אין אַמעריקאַ, איז ניסעל שוואַלב דער ערשטער מאַנספּאַרשוין, וואָס האָט אַריבערגעטראָטען איהר שוועל), האָט זי זיך תחילת ווי דערשראָקען, נישט געוואוסט, וואָס צו טון פריהער: צי זאָל זי אַרויפוואַרפען אויף זיך איין אַנדער קלייד, צי זי זאָל צודעקען דאָס בעט, אָדער זי זאָל אַרויסטראָגען דאָס באַרעל מיסט, אָדער זי זאָל צונעמען פונ׳ם טיש די סימנים פון נעכטיגען סאַפּער? פאַר גרויס אימפּעט האָט זי פערגעסען בעטען דעם גאַסט זיצען, און אַליין איז זי אויך געבליבען שטעהן, אַראָבגעלאָזט די הענד און געוואַרט, וואָס וועט ער איהר זאָגען. ני-סעל שוואַלב האָט געזעהען, אַז זי איז צודרעהט, האָט ער זיך אַליין אַוועקגעזעצט און אויך דער מאַדאַם טשערניאַק אונטערגעטראָגען אַ שטוהל, און גענומען זי בערוהיגען מיט זייטיגע געשפּרעכען, אַנגע-נעהמע ווערטער. ער האָט איהר גאַנץ אויפריכטיג געזאָגט, אַז ער האָט זיך שוין לאַנג געוואָלט מיט איהר בעקענען אַ ביסעל נעהענטער. ובפרט, נאָך איהר וויזיט, פיהלט ער זיך שולדיג אַ קאָנטר-וויזיט. און אגב האָט ער געוואָלט מיט איהר זיך דורכרעדען אַ ביסעל וועגען היימישע זאַ-כען, פאַמיליען-אַנגעלעגענהייטען ... ער פיהלט, אַז מיט איהר מעג ער רעדען פון אַזעלכע זאַכען, וואָס מיט קיין אַנדערן וואָלט ער עס גע-וויס ניט גערעדט ... רעדען אַלסדינג פראַנק און פריי, ווארום ער איז אַ דזשענטעלמען און איין אָפּענטליכער מענטש (דאָ האָט זיך שוואַלב צושפּיליעט, אַרויסגעשטעלט דעם קיילעכיגען בויך, וואָס איז געווען בע-לייגט מיט אַ ווייסער וועסט און מיט אַ גרויסער גראָבער גאָלדענער, אָדער פערגאָלדעטער קייט).

— איהר קאָנט זיין זיכער, אַז אַלסדינג, וואָס מיר וועלען דאָ רעדען, וועט דאָס דאָ בלייבען. אָט אָ דאָ, אין די פיער ווענד.

ניסעל שוואַלב האָט אַ ווייז געגעבען מיטביידע הענד אויף די פיער ווענד פון דער מאַדאַם טשערניאַקס חדר׳ל און האָט איהר אין איינוועגס געמאַכט אַ קאָמפּלימענט: ווי שען, ווי ריין, ווי זויבער דאָ איז! ער האָט שוין לאַנג אַזאַ זויבערקייט ניט געזעהען, ער זאָל אַזוי-

האָבען אַלעמענס גוטס! ניט שוין-זשע זיצט זי דאָ איינע אַליין?

— איינע אַליין, עלענד ווי אַ שטיין, — האָט איהם די מאַדאַם טשערניאַק געענטפערט צום גראַם און מיט אַ טיעפען זיפץ און איז רויט געוואָרען, ווי אַ צוויק, און האָט אַזש אָנגעהויבען צו שוויצען.

— מיר זענען דאָ אַלע עלענדע. איך בין אויך איין מענש אַליין, עלענד ווי אַ שטיין, — איז איהר שוואַלב אַריינגעפאַלען אין טאָן אַריין, מעהר נישט ווי צו איבערקייען איהרע ווערטער. די מאַדאַם טשערניאַק האָט דאָס אָבער אַנדערש פערשטאַנען. זי האָט זיך צוגעזעצט צו איהר ליעבען גאַסט וויזאַווי, צורעכט געמאַכט זיך די האָר מיט ביידע הענד, צוגעגעבען איהר קיילייכיגען לבנה-פנים מיט די יאַפּאַנישע אויגלעך דאָס שענסטע קאָקעט-נאַאיווע שמייכעלע, וואָס זי האָט נאָר פערמאָגט, און אַ פרעג געגעבען איהם כלומרשט פאַרבייגעהענדיג:

— איהר זענט דען אַ סינגעלמען?

אויף איהר ענגליש וואָרט „סינגעלמען" האָט איהר ניסעל שוואַלב אויך אָבגעענטפערט מיט איין ענגליש וואָרט: „שאַור!" וועלכס זאָל בעדייטען: „אַוודאי!" און צוגעלייגט אויף יודיש:

— נאָך אַ מין סינגעלמען! צווישען סינגעלמענס אַ סינגעלמען!

געוואָהרע געוואָרען אויף אַזאַ אופן פון איהר גאַסט, אַז ער איז נאָך ניט קיין בעוויבטער, איז די מאַדאַם טשערניאַק געוואָרען צו איהם נאָך מעהר פריינדליך און צוגעלאָזט, און ביידע אַרבעל פון איהר מאַטינע האָבען זיך ביי איהר פערקאַטשעט ביז אַריבער די עלענבויגענס, און טראָפּענס שווייס האָבען אַרויסגעטראָטען אויף איהר אויבערשטער ליפּ, וואָס איז עטוואָס בעוואַקסען מיט שוואַרצע האָר.

— ווי קומט עס? — האָט זי איהם אַ פרעג געגעבען מיט זעהר אַ ליעבליכער מינע, אויסגעמישט מיט נייגיריגקייט און מיטלייד.

— אָט אַזוי אָ. אַז מע איז תמיד ביזי. טאָג ווי נאַכט איז נאָר הו-האַ. קומט דער פריהמאָרגען, לויפט מען אַרום אַהין-אַהער. מע האָט קיין צייט ניט אַפילו נעמען אַ שייוו, חאַפּען אַ דרינק, פערבייסען מיט אַ סענדוויטש. פון שלאָפען שמועסט מען ניט, ניט איין מאָל מאַכט זיך אַז מע חאַפּט אַ דרימעל געהענדיג, ווי איהר זעהט מיך אַ שווימענדי-גען. איהר וועט מיר גלויבען, צי ניין? — עס געהען אַוועק וואָכען, מאָנאַטען, וואָס מע עסט ניט, מע טרינקט ניט און מע שלאָפט ניט, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!

די מאַדאַם טשערניאַק, וואָס האָט אויסגעהערט איהר גאַסט מיט

דער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט, האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און האָט זיך צוגערוקט צו איהם נעהענטער, אַרויפגעלייגט ביידע האַלב-נאַקעטע הענד אויף איהר הויכער ברייטער רייכער ברוסט, וואָס האָט אויסגעזעהען אונטערן גאָרסעט, אויב ניט אַזוי ווי די צווי גאַזעלען, וואָס ביי דער שולמית פון שיר-השירים, נאָר ווי צוויי אונטערגעבע-טע קאָפּענקישעלעך אודאי.

— נישט גוט אַזוי, — האָט זי איהם פירגעהאַלטען, ווי אַ געטרייע מוטער. — נישט גוט. אַ מענטש טאָר זיך ניט אָבלאָזען. מע דאַרף אין זינען האָבען זיך אויך...

— ווי קאָן מען אין זינען האָבען זיך, אַז מע האָט אַזאַ האַרב אויף די פּלייצעס? איך מיין דאָס מיין שוועסטער די פּרימאַדאָנאַ. איהר מעלה איז, וואָס זי איז אַ שענע, און דער חסרון — וואָס זי איז שוין צו אַ שענע. וואָס צו, איז איבעריג... גאָט זאָל מיר העלפען, מיין שוועסטער זאָל שוין חתונה האָבען, און מיין ברודער איזאַק זאָל קריגען עפּיס אַ רעכטען דזשאָב, וואָלט איך דעמאָלט אפשר אין זינען געהאַט זיך אויך... שוין צייט, חאָטש איך בין נאָך... וויפיעל, רעכענט איהר, בין איך אַלט מיין אייגענס? אַנו, טרעפט.

וואָס איז דער חדוש, אַז נאָך אַזעלכע שמועסען איז די מאַדאַם טשערניאַק צעווייקט געוואָרען, און איהר פערשטיינערט האַרץ איז צו-גאַנגען, ווי אַ פּוטער? אַך, וואָס פאַר אַ מאַן דאָס איז! וואָס פאַר אַ דזשענטעלמען! אַיין אמת'ער דזשענטעלמען! הייגט געהט שאַצט אָב אַ מענשען נאָך זיין אויסזעהען. זי וואָלט אין איהר לעבענס-לעבען ניט געזאָגט, אַז אָט דער הויכער ריזיגער דזשענטעלמען זאָל פערמאָגען אַזאַ צערטליכע נשמה. און דאָס פּנים זיינס? און דאָס לשון? און דאָס שמייכעלע? און אַלע זיינע פּאָסטעמפּקעס? — אַ כפּרה אַ סך — אַ סך מאַנס-בילען פאַר זיין מינדסטען נאָגעל!...

בריינדעלע קאָזאַק האָט זיך שוין לאַנג ניט געפיהלט אַזוי אויפ-געלייגט און אַזוי גרינג, ווי זי האָט זיך געפיהלט מיט אָט דעם גאַסט. זי געדענקט ניט, מיט וועמען זי זאָל אַמאָל רעדען אַזוי אָפענטליך, ווי זי האָט גערעדט מיט אָט דעם דזשענטעלמען. זי האָט איהם אַנטפּלעקט, קאָן מען זאָגען, אינגאַנצען איהר האַרץ. עס איז ניט געווען אַ זאַך, וואָס זי זאָל פאַר איהם פערלייקענען.

ניין. ניסעל שוואַלב האָט קיין חרטה ניט געהאַט, וואָס ער האָט זיך בעמיהט צו אָט דער חיה מיט'ן מאַלפּישען פּנים. אָט דער

קאָנטער-וויזיט האָט איהם געעפענט די אויגען. עס איז איהם קלאָר געוואָרען אַ סך זאַכען: דער שטילינקער ראַפאַלעסקאָ מיט זיין שטי-לען ראָמאַן, דאָס אַרומגעהן זיינס צוטראָגען, און די שענע געשיכטע פונ׳ם חזנ׳ס מיידעל, וואָס שפּיעלט היינט אַזאַ גרויסע ראָל אין דער טעאַטער-וועלט, — אַלסדינג איז איצט געוועזען פאַר איהם קלאָר, ווי אויף אַ טעלער.

געהענדיג צוריק פון זיין קאָנטער-וויזיט און פייפענדיג אַ פריילי-כען ניגון, האָט זיין קאָמבינירענדער קאָפּ געאַרבייט אַ קאָמבינאַציע אַ געניאַלע קאָמבינאַציע.

קאַפּיטעל צוויי און פופציג

ביים לאָמזשער חזן אויף אַ גלעזעל טיי

ניסעל שוואַלב איז ניט געגאַנגען צו זיך אַהיים. קודם האָט ער פאַרבלאָנזעט צו זיין שותף און צו זיין בעל-עצה — צום מיסטער קלאַמער, און מיט איהם אינאיינעם איז ער אַוועק צום לאָמזשער חזן וועגען זעהר-זעהר אַ וויכטיגע ביזנעס. וועגען אַ שפּאָגעל-נייער קאָמבינאַציע.

וואָס פאַר אַ ביזנעס? וואָס פאַר אַ קאָמבינאַציע? — דאָס האָט מיסטער קלאַמער פון איהם נישט געקאָנט דערביוען זיך בשום אופן. ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען. ניסעל שוואַלב האָט געבעטען ביי איהם איין זאַך — געדולד, און געשלעפּט איהם כמעט מיט געוואַלד צום לאָמזשער סאָלאָוויי, נישט אויפגעהערט דעם גאַנצען וועג צו רעדען מיט הענד, פויקען און טאַראַבאַרען, ווי זיין שטייגער איז.

שוין אַז מע איז געווען נאָהענט, כמעט ביי דער שטוב, וואו דער חזן וואוינט, האָט זיך מיסטער קלאַמער אַוועקגעשטעלט — ער וועט נישט געהן. ביי איהם איז אַ פּרינציפּ: ער האָט פיינט אַ בלינדען אתרוג, אָדער ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „איי דו נאָט באַי אַ פּיג אין אַ פּאָק" ...

נאָר רעד ענגליש, רעד טערקיש, רעד טאַטערש — שוואַלב האָט איהם אָנגענומען מיט זיין הנותן יד לפושעים און האָט איהם אַ זאָג געגעבען מיט'ן האַרבען וואָרט:

— וועלל! איהר וועט ביי מיר געהן.

געקומען, האָבען זיי געטראָפען דעם לאָמזשער סאָלאָוויי אָהן אַ היטעל און אָהן אַ קאַפּאָטע, און דעריבער האָבען זיך אַרויסגעזעהען די ציצית פונ'ם טלית קטן. אַרום איהם איז געשטאַנען די חאַליאַסטרע, זיין אייגענע קאַפּעללע. ער האָט געשטודירט מיט זיי אַ נייעם קאָנצערט.

דערזעהען די אַריינגעקומענע, האָט די חאַליאַסטרע זיך אַ וואָרף געגעבען צו ניסעל שוואַלב. די עלטערע האָבען איהם געטרייסעלט ביי דער האַנד און די קלענערע זענען איהם געקראָכען אויף די פּלייצעס און האָבען אויסגעזעהען, ווי מערעשקעס אויף אַ וויזעלטיר. תּחלת האָט דאָס אָט דער עוג מלך הבשן איבערגעטראָגען גאַנץ קאַלטבלוטיג און נאָך צוגעשמייכעלט דערצו. דערנאָך האָט ער אָבגעטרייסעלט פון זיך דאָס קליינוואַרג און געגעבען אַ הוק אויף דער חאַליאַסטרע:

— שאַראַפּ! אַרויס, ממזרים, אַלע אין דרויסען אַרויס! קיין שריד ופליט זאָל פון אַייך ניט בלייבען! אָבער גיך! מיר האָבען דאָ אַ ביזנעס... סיי, חזן, וואו איז ערגיץ אייער מיסעס? רופט זי נאָר אַריין אַהער, מיר דאַרפען אָבהאַלטען אַ קאָנפערענץ.

מאָלט אַייך, דאָס זאָל זיך ערלויבען אַיין אַנדערער, וואָלט ער זיך ניט געגאַרט פונ׳ם לאָמזשער סאָלאָוויי פאַר אַזאַ בענעמען זיך. וואָס איז דאָס פאַר אַ לשון; „סיי, חזן״? און נאָך ערגער וואָלט ער אָבגעשניטען פונ׳ם חזנ׳ס לויפערס. ער וואָלט געהאַט פון זיי אַ „שאַראַפּ״! נאָר דער פעטער ניסעל (אַזוי הייסט ביי זיי ניסעל שוואַלב) מעג. דעם פעטער ניסעל האָט מען ליעב אַלע, פון קליין ביז גרויס, דערפאַר, וואָס דער פעטער ניסעל איז אַ גוד באָי. דער פעטער ניסעל האָט אַייך פאַר יעדען איינציגען און צו יעדער צייט אַ גוט וואָרט. דעם דערלאַנגט ער אַ זעץ אין פלייצע. דעם — אַ קניפּ אין באַק. דעם — אַ רוק אין זייט. אַז ניט — וואַרפט ער אַייך גאָר אַראָב דעם פּידזשאַק און שטעלט זיך אַוועק מיט אַייך פייטען, מאַכען באָקס. דער פעטער ניסעל וועט אַייך קיינמאָל ניט קומען צו געהן מיט ליידיגע הענד. תּמיד מוז ער עפּיס מיט זיך ברענגען אויף צו קייען. אויך איצט האָט ער געבראַכט מיט זיך קענדי—דאָס, וואָס דעם חזנ׳ס חאַליאַסטרע האָט דוקא נישט פיינט. אין איין כהרף-עין האָט מען די קענדי צוחאַפּט און אָבגעליידיגט די שטוב, און דער חזן האָט גענומען אויף זיך די קאַפּאָטע, אַריינגעהאַפּט זיך צו אַ נעכסטראָריגע שכנה, אַרויסגערופען פון דאָרטען די חזנ׳טע, און ביי געשלאָסענע טירען איז אָבגעהאַלטען געוואָרען אַ קאָנפערענץ.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דעמזעלבען טאָג, אויפדערנאַכט, זענען אַיינגעלאַדען געוואָרען אַ סך געסט צום לאָמזשער חזן אויף „טי-פּאַרטי״. ביי אונז ווערט דאָס אָנגערופען „אויף אַ גלעזעל טיי״. און וואָס אַ גלעזעל טיי בע-

דייט — דאָס פערשפּאָרט מען אַייך שוין צו דערצעהלען. יעדער ווייסט, אַז דאָס גלעזעל טיי איז ניט נאָר אַ גלעזעל טיי, נאָר אויך אַ וועטשערע. און אַז ניט דאָס גלעזעל טיי און ניט די וועטשערע איז דער עיקר. דער עיקר איז, אייגענטליך, דאָס, וואָס קומט צווישען טיי און צווישען דער וועטשערע. „קליין תהלים" רופט מען דאָס ביי אונז, און מיינען מיינט מען, פערשטעהט זיך, אַ קערטעל.

אַ סך מענשען דענקען, אַז ווען, למשל, ס'זאָל ניט זיין דער מין, וואָס מע רופט עס קאָרטען, אָדער מע זאָל די קאָרטען, חלילה וחס, פלוצים אויסראָטען פון דער וועלט, וואָלט נישט געקאָנט עקזיסטירען קיין שום מענשליכע געזעלשאַפט. וואָס וואָלט מען געטאָן צווישען טיי און וועטשערע? דער ווירט מיט דער ווירטין וואָלטען געגענעצט. די געסט וואָלטען אַנשלאָפען געוואָרען. מענשען וואָלטען אויפגעהערט געהן איינס צו דאָס אַנדערע, שליסען בעקאַנטשאַפט, פיהרען געזעלשאַפט, און ביסלעכווייז-ביסלעכווייז וואָלט אונטערגעגאַנגען די וועלט. לאָזען זיך די, וואָס פרעדיגען מאָראַל, זאָגען, וואָס זיי ווילען, — קאָרטען איז נישט קיין פוסטער עסק. אין דעם ענין פון קאָרטען איז די גאַנצע וועלט, קאָן מען זאָגען, איין שטאָדט. אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט, אפילו אין די גאָר-ווייטע מקומות, קוים וואו עס געפינען זיך נאָר צוויי מענשען, אַזוי ווערט געשפּיעלט אין קאָרטען. נישט מעהר איטליכער אָרט האָט זיך זיין שפּיעל, און יעדעס שפּיעל האָט זיך זיין נאָמען. למשל, ביי אונז, אין דער אַלטער וועלט, איז מען זיך נוהג — מע שפּיעלט שוין מעהר ניט אין קאָרטען. אַיין עק, אויס מאָדע געוואָרען שפּיעלען. וואָס-זשע דען טוט מען, אַז מע קומט זיך צונויף אויף אַ גלעזעל טיי? מע „מאַכט אַ פּרעפעראַנסעל", מע „חאַפּט אַנ'אָקעלע", מע „פערלייגט אַ בענקעל" אָדער מע „מאַכט זיך נאַריש מיט אַ טערטעל-מערטעל". דאָ, אין דער נייער וועלט, איז דעסגלייכען: אין קיין קאָרטען שפּיעלט מען ניט. פע! דאָס טוען נאָר „געמבלערס", שולערס, פּראָפעסיאָנאַליסטען. אָנשטענדיגע לייט, אַז זיי קומען זיך צונויף אויף אַ „טי-פּאַרטי", נעמט מען אַרויס טאַקי די אייגענע קאָרטען, וואָס ביי אונז, נאָר מע „אַמוזירט זיך מיט אַ פּאָוקער", אָדער מע „פּייט זיך אין אַ פינאָקל". אַ ביסעל ווערט דאָס געטאָן בכדי די צייט צו פערטרייבען און אַ ביסעל טאַקי לשם ביזנעס. יעדער זעצט זיך אַוועק צום טישעל מיט די בעסטע האָפנונגען און מיט דער בעסטער איבערצייגונג, אַז ער וועט היינטיגען אָוועגד

געוויס זיין אַ געוואונענער. און נאָכדעם — ווי דאָס גליק טראָגט אויס: אָדער ער שפּיעלט אויס, אָדער ער ווערט בעגראָבען. ס'איז אַ גאָטס זאַך.

אַציגד, אַז מיר ווייסען שוין, וואָס הייסט אַ „טי-פּאַרטי”, ווע-לען מיר געהן זעהען, ווער איז די געזעלשאַפט, וואָס האָט זיך צו-בויפגעזאַמעלט ביים לאָמושער חזן אויפ'ן גלעזעל טיי.

קאַפּיטעל דריי און פופציג

אַ געמישטע געזעלשאַפט

די געזעלשאַפט, וואָס האָט זיך צונויפגעקליבען יענעם אָוועגד ביים לאַמזשער סאָלאָוויי אויף דער „טי-פּאַרטי״, איז שווער צו זאָגען, צו וואָסער אַ קלאַס זי געהערט, און דעריבער איז דאָס אויך ניט גרינג צו בעשרייבען, אַזוי ווי ס'איז בכלל שווער צו בעשרייבען דאָס אַמעריקאַנער פּובליקום אין דער גרויסער וועלט-שטאָדט ניו-יאָרק.

דאָס איז געווען אַ מיש-מאַש פון טיפּען, מיינסטענטייל לאַנדס-לייט פון דער חברה „אנשי לאַמזשע״, אַ בינטעל יודען פון אַלערליי מינים און פּראָפעסיעס.

אויפ'ן ערשטען קוק האָט דאָס אויסגעזעהען אַפילו, אַז איינער מיט'ן אַנדערן געהער זיך ניט אָן גאָרניט. וואָרום וואָס פאַר אַ מחותן איז, למשל, אַ רעוורענד, דאָס הייסט — אַ רב און אַ מוהל אין אַ קאַפּע-לישעל, מיט אונטערגעבויגענע פאה'לעך, און אַ קאָסטאָמער-פּעדלער, אַ יוד אַ יאַדישליוועך מיט אַ „זאַדישקע״?

אָדער וואָס פאַר אַ סמיכות הפרשה איז אַיין איידזשענט (אַיין אַגענט) פון טייפּרייטערס (שרייבמאַשינעס), אַ וואוילער יונג מיט טרע-רענדיגע אויגען, און אַ היברו טיטשער (אַ מלמד), אַ קליין יודעל מיט אַ געשטופּעלט פּנים?

אָדער וואָס פאַר אַ שייכות איז אַ דראָגיסט (אַיין אַפּטייקער), אַ טשאַכאָטעטשניק מיט בייזע אויגען, און אַ פּראָסטער בוטשער (אַ קצב) פון עסעקס-סטריט, וואָס שמעקט מיט אָקסענפלייש?

אָדער אַ לענדלאָרד (אַ בעל-הבית) פון אַיין אייגענער דירה אויף די בראָנקס, אַ שוואַרצער יוד מיט אַ בולבעוואַטע נאָז, וואָס רעדט מיט אַ גראָב קול אַ ביסעל הייזעריגליך, און אַיין אָפּרייטאָר (אַ שניידער) פון דער באָוערי מיט אַריינגעשטעלטע צייהן?

און די אַלע אויסגערעכענטע פֿאַרשוינען, וואָס געהערען זיי זיך אָן, איך בעט אייך, מיט אַ חזן און מיט אַ חזנ'טע, מיט אַקטיאָרען, אַקטריסעס, מוזיקאַנטען און אָשערס פון יודישען טעאַטער?

און דאָך האָבען זיך דאָ געפיהלט אַלע היימיש, אַלע גלייך, יעדער שטאָלץ ביי זיך דערמיט, וואָס ער איז אין אַמעריקאַ, וואָס ער האָט אַ ביזנעס און וואָס ער מאַכט אַ לעבען. קיינער האָט זיך ניט געבלאָזען אויפ'ן צווייטען, ווי ביי אונז איז דער פֿאַל, אַז איין עולם קומט זיך צונויף אויף איין אַסיפה, אָדער אויף אַ שמחה. דער דעמאָקראַטישער גייסט פון דער אַמעריקאַנישער רעפובליק לאָזט זיך פיהלען אויף יעדען טריט און שריט אין דעם דאָזיגען לאַנד, און אונזערע ברידער, וואָס קומען אַהער טאָג-טעגליך פון דער גאַנצער וועלט, אַקלימאַטיזירען זיך אַזוי גרינג, ווי אַנדערע פעלקער, אינ'ם דאָזיגען שמעלץ-טאָפּ און זויגען אַריין אין זיך דעם דאָזיגען גייסט פון גלייכהייט אַזוי גיך, ווי מעגליך.

אַלע דריי פּאַראַדנע חדרים פונ'ם חזנ'ס וואוינונג, דער פּאַרלאָר (זאַל), די דיינינגרום (עס-צימער) און די בעדרום (שלאָפצימער), זענען געווען פול געפּאַקט מיט געסט. ווער עס האָט געטרונקען טיי, ווער עס האָט געראויכערט, ווער עס האָט געשפּיעלט אין שאָך און ווער אין פינאָקל, און ווער עס האָט גלאַט אַזוי געהערט, געפלאַפּעלט, געלאַכט און געגראַגערט. איינער האָט דערצעהלט התנצלות פון אַ דזשעניטאָר (הויז-פערוואַלטער), וואָס גיט אַרויס אַלע וואָך נייע רולס (דינים) און רעגולייעשענס (מנהגים) פאַר זיינע טענענטס (שכנים). דער אַנדערער האָט דערצעהלט אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע, ווי אַזוי מע האָט איהם געוואָלט סוספּענדירען (אויסשליסען) פון דער יוניאָן (פערבאַנד), געבען די סעק (אַרויסוואַרפען), האָט ער פערפּיהרט קעגען דער יוניאָן אַ טרייעל (אַ פּראָצעס)... דער דריטער האָט דערצעהלט פון אַ פייער (אַ שרפה), וואָס האָט שיער פּאַסירט ביי זיי אין דער פעקטאָרי (פאַבריק). אַ פערטער האָט געשמועסט פון ריעלעסטייט (ספּעקולאַציעס), סטאָקס (אַקציעס) און לאָטס (פּלעצער) און אַנדערע ביזנעס פון דער וואָלל-סטריט. און חברה אַקטיאָרען און אַקטריסעס האָבען זיך גערעדט פון זייערע אינטערעסען: ראָלען, סטאַרס, פּיעסען, יוניאָן, פולע הייזער, בענעפיס. און גערעדט האָבען אַלע אינאיינעם, אויפ'ן יודישען שטייגער, און אַלע האָבען זיי זיך דאָ געהאַלטען פריי און היימיש און לעבעדיג אויפ'ן העכסטען אַרט. און ווייל דער ליאַרם מיט'ן האַרמידער

איז געווען אונגעהויער גרויס, אָנגערויכערט איז געווען אַזוי שטאַרק, ווי אין אַ שענק, און הייס, ווי אין אַ באָד, איז כמעט אונמעגליך גע-ווען צו בעמערקען יעדען איינציגען, ווער דאָס איז און וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט.

פון אונזערע בעקאַנטע פאַרשווינען, אויסער דעם חזן מיט דער חזנ׳טע מיט זייער האַליאַסטרע, איז געווען צו בעמערקען: מיסטער קלאַ-מער, אָנגעטאָן אין זיין יום-טוב׳דיגען סמאָקינג און צוקעמט זיין הערצל-באָרד אויף צוויי ען. ער איז געזעסען אַ טשער קעגען אַ טשער מיט זיין נייעם פאַרטנער, מיסטער ניקעל, וואָס האָט געהאַט אויף זיך היינטיגסמאָל זיין גאָלדענעם וואַטש און טשיין (זייגער און קייט) — די מתּנה פונ׳ם „פּרעזידענט אָוו דהי יונייטעד סטייטס אָוו אַמעריקאַ”. ביי-דע האָבען זיי גערעדט ענגליש און ביידע האָבען געטריבען גדלות, גרויסקייט פון זיך און דערצעהלט אויף עהרענוואָרט וואונדערליכע זאַ-כען, וואָס אַ זייטיגער מענש וואָלט זיך געמעגט ווינשען די אַלפים, וויפיעל דאָרט איז געפאַלען בלאָף . . .

עס זענען געווען אויך איזאַק שוואַלב און בריינדעלע קאָזאַק. די צוויי זענען געשטאַנען אַרום אַ טישעל און צוגעזעהען, ווי מע שפּיעלט אין קאָרטען. צווישען די שפּיעלערס און שפּיעלערינס איז גע-ווען די פּרימאַדאָנאַ, הענריעטאַ שוואַלב, אָנגעטאָן אין אַלע איהרע בריליאַנטען. זי האָט געפּייערט, גערעדט און געלאַכט און געהיצט זיך מעהר פון אַלעמען. עס איז איהר געגאַנגען דאָס בלאַט. געבען איהר איז געלעגען אַ הויפען מיט געלד. אַלע ליידיעס האָבען איהר מקנא געווען, און די מאַנספאַרשוינען האָבען זיך איבערגעוואונקען, זיך דורכגעוואָרפען מיט ווערטלעך אויף איהר רעכענונג און האָבען פּערצויגען זיך צו איהר גאַנץ פריי. אויף אַזוי פיעל פריי, אַז איי-נער אַ דזשענטעלמען, אַ גלוח, מיט אַ רויט פּנים, מיט אַ שפּיצעכיגער נאָז און מיט אַ „דיימאַנדרינג” אויפ׳ן פינגער, וואָס איז געזעסען וויזאַווי, האָט איהר עטליכע מאָל שטאַרק אָנגעטראָטען אונטערן טיש אויפ׳ן פוס, טראָץ דעם, וואָס דער דזשענטעלמען — מיר ווייסען עס פּאָ-זיטיוו — איז אַ בעווייבטער.

אין אַ זייט, אויף אַ ראָקינג-טשער (אַ וויעג-שטוהל), איז געזעסען לעאָ ראַפּאַלעסקאָ, גערויכערט און געוויעגט זיך. אַרום איהם זענען געשטאַנען חברה אַקטיאָרען מיט געגאָלטע פּנימ׳ער און האָבען דערצעהלט טעאַטער-אַנעקדאָטען, איינס נאָך דאָס אַנדערע, און אויסגעדונערט אַלע

מיט אַזאַ געלעכטער, אַז די ווענד האָבען געציטערט. מעהר פון אַלע האָט זיך אויסגעצייכענט איינער אַ קאָמיקער, אַ פערשלעפּטע קרענק, מיט אַזאַ ריהרעוודיג פּנים און מיט אַזעלכע לאַכענדיגע אויגען, אַז איידער ער הויבט נאָך אָן צו דערצעהלען, הויבט מען שוין אָן צו לאַכען. און ער אַליין לאַכט אויך, און דוקא געשמאַק, אַזוי אַז ער חאַפּט זיך מיטביידע הענד ביי די זייטען און בויגט זיך אַזש אַיין אין דרייען.

— ליידיעס ענד דזשענטעלמען! — רופט אויס אויף זיין זיס קול דער לאָמזשער חזן, וואָס האָט זיך אין דער קורצער צייט שוין אַזוי וויית אויסגעגרינט, אַז ער רעדט שוין העכער האַלב אויף ענגליש. — ליידיעס ענד דזשענטעלמען! צום טיש, פּליעז (מע בעט), שוין פאַר-טיג דער סאַפּער.

דער עולם האָט זיך ניט געלאָזט לאַנג בעטען. די, וואָס האָ-בען נישט געטאָן גאָרניט, זענען גרייט געווען באַלד צו פערנעמען זיי-ערע ערטער אַרום טיש, און די, וואָס האָבען זיך אַמוזירט אין „פּי-נאָקל״, האָבען נאָר איבערגעצעהלט דאָס ביסעל מזומנ׳ס, איבערגע-געבען איינעם דער אַנדערן מיט צופלאַקערטע פּנימ׳ער אַ רעפּאָרט (אַ ידיעה), ווער וויפיעל עס האָט געוואונען און ווער וויפיעל עס האָט פערלוירען.

קאַפּיטעל פיער און פופציג.

ניסעל שוואַלב — טאָאַסטמייסטער

עס האָט זיך אַרויסבעוויזען, אַז פערלוירען האָבען כמעט אַלע, און געוואונען דאָס גאַנצע געלד האָט נאָר אונזער פּרימאַדאָנאַ, הענריעטאַ שוואַלב. עס איז איהר דעם אָוועגד געגאַנגען דורך טיר און דורך טויער. זי איז געווען אַזוי פערטראָגען אין׳ם צעהלען דאָס גאָלד, און דאָס פּנים האָט איהר אַזוי געפלאַמט, אַז זי האָט נישט געזעהען אַרום זיך קיינעם, נאָר דאָללאַרס, דאָללאַרס און דאָללאַרס. דער ברודער איזאַק און בריינדעלע קאָזאַק, וואָס זענען די גאַנצע צייט געשטאַנען איבער איהר און צוגעזעהען מיט זשעדנע אויגען, ווי זי זשעברעט דאָס געלד צו זיך אין רידיקול אַריין, האָבען זי געפרעגט, וואָס רעכענט זי צו טון מיט די דאָללאַרס? צי וויל זי זיך לאָזען קויפען אַ מאָטאָרקאַר, אָדער דיימאַנדס, אָדער אַ הייזקע (אַ שטיבעל) אויף דער פינפטער עווענין? הענריעטאַ האָט זיי אָבער אויף זייער ווויצלען זיך נישט געענטפערט גאָרנישט. זי האָט גאָר ניט געהערט אַפילו, וואָס מע רעדט צו איהר. זי האָט דורכגעלאָזט אונבעמערקט די פלאַטשיגע קאָמפּלימענטען פון איהרע פּאַרטנערס, אַז זי שפּיעלט אין קאָרטען ניט ערגער, ווי זי זינגט אין טעאַטער...

— ביוטיפוללל (אויסגעצייכענט)! — האָט מיט בעזונדערער בעגייסטערונג אויסגערופען דער געגאָלטער דזשענטעלמען מיט׳ן רויטען פּנים און מיט דער שפּיצעכיגער נאָז. דער דאָזיגער דזשענטעלמען האָט זיך די גאַנצע צייט שטאַרק געשאַרט אַרום דער פּרימאַדאָנאַ. ער האָט געמאַכט איהר חנ׳עווריג-בוימאיילדיגע אויגלעך, געשמייכעלט און בעלעקט זיך, ווי אַ קאָטער. עס ווייזט אויס, אַז ער האָט זעהר חשק געהאַט זיך אָוועקזעצען האַנד ביי האַנד מיט דער פּרימאַדאָנאַ, וואָס איז איהם

אָהן אַיין ערך געפּעלען געוואָרען. האָט איהם אָבער געטראָפען אַיין אומגליק: אַלס מענעדזשער און טאָאַסטמייסטער פון דעם אָוועגד האָט זיך אַרויסגעגעבען ניסעל שוואַלב.

אונזער בעריהמטער קאָמבינאַטאָר האָט זיך גענומען פאַר זיין דזשאַב — אויסצוזעצען די געסט אַרום טיש — מיט׳ן גאַנצען ערנסט פון אַ ביזנעסמאַן און האָט אַרויסבעוויזען דערביי נישט ווינציגער בריה׳-שאַפט, ווי ביי אַלע אַנדערע זיינע קאָמבינאַציעס. ער האָט דעם עולם אויסגעזעצט אַזוי קונציג, אַז איטליכע „ליידי״ זאָל האָבען ביי יעדער האַנד אַ קאַוואַליער, דאָס הייסט — צו צוויי קאַוואַליערען אויף אַ ליי-די. צום ביישפּיעל: די לאָמזשער חזנ׳טע האָט געהאַט פון איין זייט דעם אַגענט פון שרייבמאַשינעס, דעם וואוילען יונג מיט די טרערענ-דיגע אויגען, און פון דער אַנדערער זייט — דעם קצב, וואָס שמעקט מיט אָקסענפלייש... איינע אַיין אַקטריסע מיט אַ גרויסען, שיניאָן האָט געהאַט פון דער רעכטער האַנד דעם רב דעם מוהל מיט די אונטער-געבויגענע פאה׳לעך און פון דער לינקער האַנד — דעם שניידער פון דער באָוערי, וואָס מע דערקענט, אַז ער טראָגט אַריינגעשטעלטע צייהן, ווערום אַז ער עסט, קנאַקען זיי. און אַזוי ווייטער.

מע קאָן ניט זאָגען, אַז די ליידיעס מיט די קאַוואַליערען זאָלען האָבען זיך געפיהלט איבעריג גוט מיט זייער נאָכבאַרשאַפט. וואָרום וואָס האָט, למשל, אַ יודינע אַ חזנ׳טע צו זאָגען מיט אַיין אַגענט, אָדער מיט אַ קצב? אָדער וואָס געהער זיך אָן אַיין אַקטריסע מיט אַ מוהל, אָדער מיט אַ שניידער? דערפאַר אָבער איז אויסגעקומען דער פּרימאַדאָנאַ שוואַלב צו האָבען פון איין זייט ראַפאַלעסקאָן און פון דער אַנדערער זייט דעם ברודער איזאַק - און דאָס איז געווען זיין גאַנצער מיין: ניסעל שוואַלב האָט געוואָלט דורכאויס, אַז דאָס פּאָרעל, העגריעטאַ און ראַפאַלעסקאָ, זאָלען היינט זיצען אינאיינעם. דאָס האָט מען בעדאַרפט האָבען צום עסק, ווי מיר וועלען דאָס באַלד אויס-ווייזען...

אינגאַנצען אויסגעשטעלט און אומצופרידען איז געבליבען נאָר דער דזשענטעלמען מיט׳ן רויטען פנים און מיט דער שפּיצעכיגער נאָז, וואָס האָט זיך פערליעבט אין דער פּרימאַדאָנאַ. עפּיס טאַקי נאָר ווי אויף צו-להכעיס איז איהם אויסגעקומען צו בעדיענען די מאַדאַם טשער-ניאַק, אָדער בריינדעלע קאָזאַק, וואָס האָט געשוויצט, ווי אַ לאָקאָ-מאָביל, און שוין צו-פיעל געשמעקט מיט פּאַטשולי-זייף און אַנדערע

שאַרפע ריחות. עס מעג שוין פאַלען אין ים אַריין, וואָס דער דאָזי־גער קאַוואַליער האָט איהר אָנגעווינשעוועט, חאָטש בעגאַנגען איז ער זיך מיט איהר זעהר-זעהר העפליך, ווי אַיין עכטער דזשענטעלמען: ער האָט איהר צוגערוקט דעם טעלער, אונטערגעטראָגען דאָס ברויט, אָנגעגאָסען וואַסער אין איהר גלאָז, זיך נאָכגעפרעגט, וואָס פאַר אַ ווייַן זי „גלייכט” (האָט ליעב). ברייַנדעלע קאָזאַק איז געווען בערעכ־טיגט דעם דאָזיגען אָוועגד זיין צופרידען אין אַלע אופנים... נאָר לאָ־מיר ניט רעדען איצט פון ברייַנדעלע קאָזאַק. לאָמיר זיך בעסער אומ־קעהרען צו איהר קאַוואַליער, דעם געגאָלטען דזשענטעלמען.

דער גאָט, וואָס פערלאָזט ניט קיין בעשעפעניש, האָט איהם אויסגעפיהרט. די טישען האָבען זיך אַרויסבעוויזען אַ ביסעל ענגליך, האָט דער מענעדזשער און טאָאַסטמייסטער ניסעל שוואַלב געגעבען אַ קאָמאַנדעווע דעם עולם, מע זאָל זיך רוקען. און דער עולם האָט גענומען זיך רוקען, און אַזוי לאַנג גערוקט זיך, ביז ס׳איז אויס־געקומען אונזער דזשענטעלמען צו זיצען אַקוראַט אַקעגען דער פּרי־מאַדאָנאַ — און ס׳איז איהם געוואָרען אַ ליכט אין די אויגען: ער האָט געהאַט די מעגליכקייט צו אַרבייטען מיט די פיס אונטערן טיש וויפיעל זיין האַרץ גלוסט. אמת, עס האָט גענומען אַ ביסעל צייט, ביז ער האָט געטראָפען אַהין, וואו ער האָט געציעלט. ער האָט זיך גע־האַט בעגעגענט אַ פּאָר מאָל אָדער מיט ראַפאַלעסקאָס פיס, אָדער מיט די רגלים פון איזאַק שוואַלב. ערשט שפעטער, אַז ער האָט בעגע־גענט אַ שמייכעלע אויף דער פּרימאַדאָנאַס פנים, האָט ער פערשטאַנען, אַז ער איז אָלל-רייט.

פונדעסטוועגען האָט אין איהם געברענט אַ פייער אויף דעם גרי־נעם בחור (ראַפאַלעסקאָ), וואָס ער זיצט אַזוי נאָהענט נעבען אָט דער יפהפיה. און, ווי אויף צו-להכעיס, האָט זיך די פּרימאַדאָנאַ אַלעמאָל אָנגעבויגען צום גרינעם בחור אויפ׳ן אויער, גע׳סוד׳עט זיך מיט איהם און געלאַכט, פערוואָרפען דעם קאָפּ אַהינטער און בעוויזען צוויי ריי־הען פון אויסגעצייכענטע פערעלדיגע צייהן. דער דזשענטעלמען, וואָס האָט פאַר די פיש און נאָך די פיש געהאַט גענומען אַ כוסה, איז נישט אויף קאַטאָוועס צוקאָכט געוואָרען פון קנאה און אייפערזוכט (ער האָט, אַפנים, גאָר פערגעסען, אַז ער איז אַ בעווייבטער) און האָט גענומען וואַרפען אויף ראַפאַלעסקאָן אַזעלכע בייזע גזלנישע אויגען, אַז

הענריעטאַ האָט נאָך מעהר גענומען לאַכען, שיער ניט געפּלאַצט פאַר געלעכטער.

— וואָס לאַכט זי, וואָלט איך וועלען וויסען? און ווער איז אָט דער ציקאָווע בחור, וואָס זי שושקעט זיך מיט איהם? אַלבעטשיו (איך האַלט אַ וועט), אַז דאָס דאַרף זיין אַ גרינהאָרן, אַ חניאָק, אַ יאָלד שביאָלדען...

אַזוי האָט זיך געטראַכט דער אייפערזיכטיגער דזשענטעלמען און געבראָכען זיך דעם מח אויף דעם רעטעניש. עס האָט אָבער לאַנג נישט גענומען, און דאָס רעטעניש איז איהם פּערענטפּערט געוואָרען באַלד נאָכ'ן ערשטען ספּיטש.

— ליידיעס ענד דזשענטעלמען! — האָט ניסעל שוואַלב, דער טאָאַס-מייסטער פונ'ם אָווענד, געגעבען צו וויסען דעם עולם. — איך מאַך אויפמערקזאַם מיינע דאַמען און הערען, אַז דעם ערשטען ספּיטש וועט אָבהאַלטען אונזער פריינד מיסטער קלאַמער. איך בעט אונזער געהער-טען ווירט און זיין מיסעס, די געעהרטע ווירטין, זיי זאָלען אָנפילען די באָקאַלען פון די געעהרטע געסט. מיסטער קלאַמער, איהר האָט דאָס וואָרט!

קאַפּיטעל פינף און פופציג

מיסטער קלאַמער ספּיטשט

בעקומען דאָס וואָרט, איז מיסטער קלאַמער אויפגעשטאַנען, זיך אויסגעהוסט, צורעכט געמאַכט דעם סמאָקינג, דאָס העמד און דעם שניפּס און צונומען זיין הערצל-באָרד, מיט אַ זיידענער פאַטשיילע זיך אויסגעווישט דעם טרוקענעם שטערן, זיך אָנגעשפּאַרט מיט די גראָבע פינגער פון ביידע הענד אין טיש, אַרומגענומען די גאַנצע געזעלשאַפט מיט איין קוק, פערביסען אַ ליפּ, און נאָך אַ לאַנגער פּויזע האָט ער גענומען ספּיטשען.

אונזער פריינד מיסטער קלאַמער האָט זיך פון תמיד אָן געהאַלטען פאַר אַ „ספּיקער", דאָס הייסט — פאַר אַ גוטען רעדנער. נאָר אין דער קורצער צייט פון זינט ער איז אין אַמעריקאַ האָט ער זיך אָנגעהערט אַזוי פיעל שענע לעקטשורס, דרשות און ספּיטשען, אַז ער וואַרט נאָר אויף דער געלעגענהייט צו בעווייזען די אַמעריקאַנער, וואָס הייסט גערעדט. און — פון דעם אמת קאָן מען ניט אַוועקגעהן — מע מוז צוגעבען, אַז מיסטער קלאַמער איז טאַקי אַ שענער רעדנער. דאָס הייסט, דער עצם רעדען אַליין איז ביי איהם ניט אַזוי רייך אין אינהאַלט, ווי אין ווערטער. און ניט אַזוי נאָך אין ווערטער, ווי אין דער אויסשפּראַך, אָט דאָס, וואָס ווערט אָנגערופען אַ „חתוך-הדבור". הייגט די שטימע? מיסטער קלאַמער, פערשטעהט איהר מיך, ווייסט, ווען מע דאַרף, ס׳זאָל דונערן, און ווען מע דאַרף, אדרבה, זיך אַראָבלאָזען אויף דער נידעריגסטער אָקטאַווע, אַזוי אַז קוים-קוים וואָס יענער זאָל דערהערען. הייגט דאָס האַלטען זיך ביים רעדען? הייגט די הענד? ביים רעדען שפּיעלען די הענד, ווייסט איהר, אַ זעהר וויכטיגע ראָל, אפשר נישט ווינציגער, ווי דאָס מויל. מע דאַרף וויסען, ווען מיט וואָסער האַנד וואוהין צו בעוועגען. ווען מע דאַרף די

הענד אויפהויבען, און ווען — אַראָבלאָזען. ווען מע דאַרף זיי צונויפלייגען אויף דער ברוסט, און ווען מע דאַרף זיי צענעמען. ווען מע דאַרף זיי האַלטען אין דער וועסט, און ווען — אין די הויזענקעשענעס. און אַמאָל דאַרף מען דוקא נאָכ'ן גרויסען דונער מאַכען אַ בואי בשלום צוויי טריט צוריק, די הענד האַלטען מחילה פון הינטען, דעם קאָפּ אַ ביסעל אויף אַ זייט, און מאַכען דערביי אַ שענע בעוועגונג מיט אַ שענער פויזע. „פּאָענטען" ווערט דאָס אָנגערופען אין אַמעריקאַ, און די דאָזיגע פּאָענטען מיט'ן האַלטען די הענד אין די קעשענעס און מיט אַלע איבעריגע שענע אָראַטאָרישע בעוועגונגען האָט אונזער מיסטער קלאַמער געגנאַשט פון די אַמעריקאַנער ספיקערס, איבערגענומען מיט אַלע פישטשעווקעס.

אַיין עבירה, וואָס מיר קאָנען ניט ברענגען דאָ די גאַנצע רעדע, וואָס מיסטער קלאַמער האָט אָבגעהאַלטען, ווייל זי איז צו לאַנג, צו-פיעל אויסגעמישט מיט הויכע פּאָעזיע אָדער מליצה-ווערטער און צו-פיעל דורכגעוועבט מיט פוסטע, נאָר קלינגענדיגע פראַזען, פסוקים און אַפאָריזמען פון געלעהרטע, וואָס זענען קיינמאָל ניט געזאָגט געוואָרען, און ענגלישע שפּריכווערטער, וואָס זענען אפילו זעהר שאַרף און גוט געפעפערט, נאָר זיי געהערען זיך ליידער ווינציג-וואָס אָן צום עסק.

מיר קאָנען איבערגעבען נאָר דעם אינהאַלט פון דעם ספּיטש ווי ווייט מעגליך אין קורצען:

„דעם מענשענס לעבען — אַזוי אונגעפעהר האָט מיסטער קלאַמער אָנגעהויבען זיין ספּיטש — קאָן אַיינגעטיילט ווערען, ווי אונזער יאָהר, אין פיער עפּאָכען: פריהלינג, זומער, הערבסט און ווינטער. דער פריהלינג, מיינע ליידיעס ענד דזשענטעלמען, דאָס איז די סאַמע בעסטע, די סאַמע ליעבסטע, אָדער, ווי משה רבינו רופט עס אָן, די סאַמע פּאָעטישע צייט פונ'ם יאָהר. דער פריהלינג — דאָס איז די צייט, ווען צאַלעס הויבט אָן אויפבליהען, אויפוואַקסען, אויפלעבען, ווען דער סאָלאָוויי, ווי זאָגט היינע, איז אָלל-רייט, ווען דאָס יונגע האַרץ פונ'ם יונגען מענשען הויבט אָן צו קלאָפּען מיט אַ געפיהל פון ליעבע. אָ! ליעבע! — זאָגט וואָלטער. — ווער פון אונז האָט ניט געטרונקען פון דעם באָקאַל דעם זיסען געטראַנק, וואָס זיין נאָמען איז ליעבע? ווער פון אונז — זאָגט טאָלסטאָי — איז ניט געוועזען יונג און פריש און נאָך לאַנגער מיה און זוכעניש ניט געפונען די-יע-

ביגע, וואָס זאָל זיין די איינציגע בעגלייטערין פון זיין לעבענסוועג? וואָס קאָן זיין שענער, ערהאַבענער און הייליגער פון דעם געפיהל, וואָס אונזער אונשטערבליכער שעקספּיר האָט געקרוינט מיט׳ן נאָמען סימפּאַטיע? נאָך די אַמאָליגע גרויסע געלעהרטע פון דער גאָר אַלטער צייט, ווי, צום ביישפּיעל, קאַנט, סאָקראַטעס, דיאָגענעס, מעפּיסטאָ-פילוס, און אויך אונזערע תּלמודיסטען האָבען געזאָגט, אַז אויף דריי זאַכען שטעהט די וועלט: אויף ליעבע, אויף ליעבע און אויף ליעבע! אָהן געלד — זאָגט איבסען — קאָן אַ מענש זיין אָלל-רייט, אָבער אָהן ליעבע איז אונזער לעבען פּוסט און לער און קלאָגעדיג, ווי אַ שיף אָהן אַ רודער, אָדער, ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „לייק אַ באָדי ווידהאַוט אַ סאָול״...

„ליידיעס ענד דזשענטעלמען! פּיהלט איהר ניט אַט דאָ, אין דעם אָוונד, ביי אַט דעם טיש, די אַנוועזענהייט פון דעם גליקלי-כען פּאָר, וואָס דאָס הייליגע געפיהל פון ליעבע און סימפּאַטיע האָט צונויפגעבונדען זייערע יונגע הערצער, אמת אין געהיים, נאָך אויף יענער זייט אַטלאַנטיק? יאָ, מיינע הערren און דאַמען. אויף יענער זייט אַטלאַנטיק, נאָך אין דער אַלטער וועלט, האָט זיך ביי זיי די ליעבע צוברענט און צופלאַקערט אין אַ העליש פייער. זייער ראָמאַן, מיינע הערren און דאַמען, האָט זיך, ווי אַלע ראָמאַנען, געפיהרט אין געהיים. נאָר הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, זאָגט עמיל זאָלאַ, אַז ס׳זאָל ניט זיין קיין פערבאָרגענע זאַך אויף דער וועלט, אָדער ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „יו קאַננאָט האַיד אַן איל אין אַ סאַק״.

„ליידיעס ענד דזשענטעלמען! איהר ווייסט מיין פּרינציפּ. עך בין אינדעפּענדעט, אונאַבהענגליך, דאָס מיינט, עך בין ניט דער מאַן, וואָס זאָל אַריינקוקען יענעם אין טעפּעל אַריין, און עס ליגט ניט אין מיין כאַראַקטער יענעמס געהיימניס צו ענטדעקען. יענעמס ביזנעס זענען נישט מיינע ביזנעס, עס געהט מעך נישט אָן, ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „וועהן פרענדס קוואָרל — אָל עלס קיפּ אַ סייד״...

„ליידיעס ענד דזשענטעלמען! דער גרויסער דיכטער מילטאָן האָט אַמאָל זיך אויסגעדריקט: „מיינט ניט, אַז מיר זענען אַזוי דום, אַז מיר זאָלען עס האַלטען פאַר איין אומרעכט, וואָס אַ באַי האָט ליעב אַ מיידעל און אַ מיידעל האָט ליעב אַ באַי״. עך ווידערהאָל זיינע ווערטער און מיט בעזונדערען שטאָלץ קאָן עך אייך מיטטיילען, מיי-

נע דאַמען און הערען, אַז עך און נאָך אייניגע פון מיינע פריינד, וועלכע געפינען זעך דאָ מיט אונז, האָבען דאָס גליק געהאַט צו ביי-וואָהנען, נאָך וועהרענד מיר זענען געווען מיט דעם דאָזיגען פּאָרעל אויפ׳ן שיף, יענעם הויכען ערהאַבענעם מאָמענט, ווען די היילינע ליעבע זייערע איז פערזיגעלט געוואָרען, ווי זאָגט בייראָן, מיט דער שבועה פון פרייהייט, איבערגעבענהייט און אייביגקייט, ווען זייערע זעעלען האָבען זעך צוגויפגעשמאָלצען, ווי זאָגט זענגוויל, אינ׳ם שמעלצטאָפּ״...

„ליידיעס ענד דזשענטעלמען! דאָס איז געווען דער ערשטער אַקט פון אַ הערליכען ראָמאַן, פון אַ הערצענס-דראַמאַ. דאָס איז אַ ראָמאַן, מיינע דאַמען און הערען, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען דאָרט, אין דער אַלטער וועלט. דאָס איז אַ דראַמאַ, פון וועלכען דעם לעצ-טען אַקט איז בעשערט צו פערענדיגען זיך דאָ, ווי זאָגט טהעאָדאָר הערצל, אין דעם גליקליכען לאַנד פונ׳ם דאָללאַר. דאָ, אין דעם לאַנד, וועט גענזאָגט ווערען דאָס לעצטע וואָרט. דאָ, אין דעם לאַנד, וועט פאַלען דער פאָרהאַנג. דאָ, אין דעם לאַנד, וועלען זיי זיין אָלל-רייט, אָדער ווי זאָגט שיללער: „פיניטא לאַ קאָמעדיאַ״...

„ליידיעס ענד דזשענטעלמען! עס מאַכט מיר עהרע און פערגע-ניגען אייך מיטצוטיילען, אַז אויסערדעם וואָס די העלדען פון דיזען ראָמאַן זענען ביידע אָלל-רייט, דאָס הייסט — יונג און שען און פריש, זענען זיי נאָך ביידע גלייך בעריהמט און בעוואוסט אין דער גאַנצער וועלט, פון איין עק ביז׳ן אַנדערן, אויפ׳ן געביט פון קונסט אין יו-דישען טעאַטער: ער מיט זיין שפּיעלען, זי מיט איהר זינגען״.

„ליידיעס ענד דזשענטעלמען! זאָל עך אייך זיי אָנרופען ביים נאָמען? עך מיין, ס׳איז איבעריג, וואָרום איהר קענט זיי. אָט זיצען זיי דאָ האַנד ביי האַנד פּאַר אייך, ווי די טייבעלעך. זי האָט איהר שוין געוויס אַלע געהערט זינגען, אַלע האָט איהר זי בעוואונדערט און אַלע האָט איהר אַנערקענט דעם שטערן פון בוענאָס-איירעס. און ער — איהר אויסדערוועהלטער — דאָס איז דער יונגער, נאָר איבעראַל שוין בעריהמטער סטאַר פון בוקאַרעשט, וועלכען מיר וועלען האָבען דאָס פערגעניגען צו הערען און צו בעוואונדערן ניט שפּעטער, ווי מאָרגען אין דער צייט, ביי זיין אויפטריט צום ערשטען מאָל אינ׳ם בעריהמטען ניקעל-טעאַטער. אויב איהר האָט זיך בעזאָרגט מיט טי-קעטס, זענט איהר אָלל-רייט. און אויב איהר האָט נאָך ניט קיין טי-

קעטס, זאָלט איהר זעהען מאָרגען גאַנץ פריה זיך בעוואָרענען, עך בין אַייך ניט ערב, אַז איהר וועט זיי קריגען, סיידען ביי ספּעקו-לייטערס (איבערקויפערס)".

„לײדיעס ענד דזשענטעלמען! עך קוק אויף דיזען פּאָרעל און עך זעה זייערע פּנימ'ער האָבען זעך אָנגעצונדען אין אַ העליש פייער, און עך פערשטעה זייערע געפיהלען אין דעם מאָמענט, ווען אונזערע אַלעמענס אויגען זענען אָנגעווענדט אויף דעם דאָזיגען גליקליכען זווג. לאָמיר זיי ווינשען, זיי זאָלען זיין אָלל-רייט אין זייער לעבענס-קאַריערע נישט ווינציגער, ווי זיי זענען אָלל-רייט אויף דער ביהנע. עס לעבע די יודישע קונסט! עס לעבען איהרע פּריסטער! עס לעבען אונזערע סטאַרס! עס לעבען די הנאהבים והנעימים — דאָס ליעבע-פּאָר! עך הויב אויף מיין טאָאַסט און לאָז אויס מיט די ווערטער פון שלמה המלך: קול חתן וקול כלה — הורריי פיר מיסטער ראַפּאַלעסקאָ! הורריי פיר מיס הענריעטאַ שוואַלב!! הורריי!!!"

— הורריי! — האָבען אויסגעדונערט אַלע געסט, אויפגעהויבען די באָקאַלען און געגריסט צום גליקליכען פּאָרעל, הענריעטאַ שוואַלב און לעאָ ראַפּאַלעסקאָ.

קאַפּיטעל זעקס און פופציג

דער צובראָכענער טעלער

דאָס שרייען „הורריי" און דאָס קלאָפּען זיך מיט די באָקאַלען נאָכ'ן גלענצענדען ספּיטש פון מיסטער קלאַמער — דאָס איז געווען מעהר נישט אַז אָפיציעל, לויט ווי עס פאָדערט דער מנהג, דער עטיקעט און די מאָדע. די רעכטע שמחה האָט זיך אָנגעהויבען ערשט דעמאָלט, ווען די לאָמזשער חזנטע, צופרידען און גליקליך פון דעם, וואָס די גדולה קומט פאָר ביי איהר אין שטוב, האָט זיך אַזוי צוהיצט און צופלאַקערט, אַזוי אַריין אַין אַזאַרט, אַז זי האָט געחאַפּט אַ טעלער אין ביידע הענד, געגעבען איהם אַ הויב אויף איבערן קאָפּ און אַ וואָרף אַראָב, צובראָכען אויף שטיקלעך, און, ווי אַיין אמת'ע מחותנת'טע, וואָס האָט דערלעבט אויסגעבען די מיזינקע, האָט זי אויסגערופען:

— מזל-טוב!

— מזל-טוב! מזל-טוב! — האָט אונטערגעחאַפּט דער גאַנצער עולם, און די נאָהענטע, די משפחה הייסט עס, האָבען זיך אַ לאָז געגעבען קושען מיט חתן-כלה. פריהער פון אַלע, געוועהנליך, דער הויפּט-מחותן — ביסעל שוואַלב. דערנאָך דער ברודער איזאַק, מיסטער קלאַמער, מיסטער ניקעל, דער חזן, די חזנ'טע, בריינדעלע קאָזאַק. און מחמת דאָס קושעניש איז געגאַנגען נישט על-פּי סדר, נאָר אַלע אינאיינעם, איינס איבערן אַנדערן, ווי דער שטייגער איז ביי אַזעלכע שמחות, האָט זיך דער געגאָלטער דזשענטעלמען מיט'ן רויטען פּנים און מיט דער שפּיצעכיגער נאָז מיישב געווען און האָט זיך פאַר גרויס אימפּעט אויך אַרומגעחאַפּט קושען מיט חתן-כלה, דאָס הייסט — אייגענטליך, ניט אַזוי מיט'ן חתן, ווי מיט דער כלה.

די שמחה נאָכ'ן צובראָכענעם טעלער איז ביים לאָמזשער חזן אין שטוב געוואָרען אַזוי גרויס, אַז עס האָט שוין געהאַלטען כמעט ביי געהן אַ טענצעל.

— האַפּט דאָס דער רוח!—האָט אויסגערופען ניסעל שוואַלב, גע-עפענט נאָך עטליכע פלעשלעך ווײַן, אָנגעגאָסען אַלעמען פולע גלעזער און זיך אויך ניט פערגעסען, — האַפּט דאָס דער רוח! איך האָב נאָך היינטיגען אָוועגד נישט פערזוכט איהר זאָלט זאָגען אַ טראָפּען, ווי איהר זעהט מיך אַ שווימענדיגען! מיסטער קלאַמער און מיסטער ניקעל, לאָ-מיר טרינקען לחיים פאַר קאָלומבוסען, וואָס האָט אויסגעטראַכט אַזאַ טײַערע מדינה, ווי דאָס אַמעריקאַ. אַ זיסע מדינה, אַ גאָלדענע, אויף מיר אַזאַ יאָהר! סיי, חזן! וואָס זיצט איהר מיר עפּיס, ווי אַ לאָמזשער שטאָדט-בעל-הבית אויף אַ בן-זכר? וואו זענען ערגיץ די קלאָפּערס, ימח שמם וזכרם? פאַרוואָס זינגט מען ניט עפּיס אַ פריילינכס? ברודער אי-זאַק, נעם אָקאָרשט אַרויס אַהער די מיסעס טשערניאַק פונ'ם טיש און האַפּ מיט איהר אַ טענצעל, ווייז, וואָס דו קאָנסט. ליידיעס ענד דזשענ-טעלמען! מײַן ברודער טאַנצט, ווי אַ באַלערינע, האָטש ער האָט אַ שווערען טראָט, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס!

ביי די ווערטער האָט זיך אויף דער מיסעס טשערניאַק (ברײַנ-דעלע קאָזאַק) אָנגעצונדען דאָס קײַלעכיגע פּנים און געברענט, ווי אַ שׂרפה, און דער ברודער איזאַק, וואָס איז שוין געווען אונטערן גלע-זעל, איז אויפגעשטאַנען און איז גרייט געווען צו בעווייזען, וואָס ער קאָן. מיט איינעם וואָרט, ביים לאָמזשער חזן איין שטוב איז געווען ששון ושמחה, אַ זעלטענער אַ פריילינכער קנס-מאָל. און דאָס גליקלינכע פּאָר? דאָס גליקלינכע פּאָר זענען געזעסען אויבענאָן, האַנד ביי האַנד, מיט שײַנענדיגע און לויכטענדיגע פּנימער, ווי אמת'ע חתן-כלה.

ניסעל שוואַלב האָט געמעגט זײַן פריילינך. פון אַלע קאָמבינאַ-ציעס, וואָס זײַן זשעניאַלער קאָפּ האָט ווען עס איז אַמאָל צוגעטראַכט, איז די דאָזיגע קאָמבינאַציע מיט'ן גלעזעל טיי ביים לאָמזשער חזן און מיט'ן ספּיטש פון מיסטער קלאַמער געווען אויב ניט די בעסטע און געראָטענסטע. מע בעדאַרף איבערצוגעבען, אַז דערצו האָט איהם נאָך געשפּיעלט די הצלחה אויך. ער האָט געטראָפען גראָד אין אַזאַ צייט, ווען אונזער יונגער העלד איז געווען, ווי מיר האָבען אויבען געזעהען, אין דער היהנער-פלעט, אַרומגעבלאָנזעט אין ניו-יאָרק, ווי אין עולם-התוהו. פון איין זייט דער טאַרעראַם פון דער נייער וועלט מיט די נייע מענשען מיט דעם נייעם אַרט לעבען, צו וועלכען אַ פרישער מענש קאָן ניט אַזוי גיך געוואוינט ווערען. פון דער אַנדערער זייט דאָס פּוי-קען פון די בלעטער, דאָס בלאָזען מיט'ן פּייפען, מיט'ן טרומייטערן,

מיט'ן דערצעהלען וועגען איהם גרויסקייטען, נסים ונפלאות, מיט'ן אויסטראַכטען אויף איהם זאַכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. און ועל כולם — די „שטיגוטערעס״, וואָס דרעהען זיך אַרום איהם, לייגען איהם פּאַר גליקען, זאָגען איהם צו הרים וגבעות, געוועהנליך, בסוד-סודות: „וויבאַלד נאָר ער פערלאָזט די יודישע ביהנע, זאָגען זיי, און געהט אַריבער צו די אומות-העולם, אַזוי עפענט זיך פאַר איהם אַ נייע וועלט״... דערביי האָט מען איהם געבראַכטביישפּיעלען פון בע-ריהמטע סטאַרס פון די גרעסטע ענגלישע דראַמאַטישע טעאַטערס און אָפּערעס, וואָס זענען פריהער געווען אין פערגלייך מיט איהם גאָרניט שבגאָרניט, מע קאָן זאָגען, פליגען קעגען אַ עלעפאַנט — און היינט דאַרף מען האָבען אַ זכיה, מע זאָל זיי זעהען: „אייגענע הייזער, איי-גענע וויללעס, אייגענע אויטאָמאָבילען און די שענסטע נקבות — חאַ-חאַ! און דוקא גיך, און דוקא געשווינד, וואָרום ס'איז ניט יוראָפּ, ס'איז אַמעריקאַ, אַ לאַנד פון האַררי-אַפּ״...

פערשטעהט זיך, אַז די אַלע מעשיות, מימרות און זאָגעכצען האָבען פערדרעהט דעם קאָפּ אונזער העלד און צוגעגעבען איהם קו-ראַזש, און ער האָט בעקומען חשק אַרויסצוטרעטען וואָס גיכער אויף דער ביהנע, בכדי ער זאָל זיי בעווייזען, ווער ער איז, וואָס ער פער-מאָגט און וואָס ער איז בכח צו געבען.

אַ סך האָט מיטגעהאָלפען דערצו אויך דאָס, וואָס ער איז גע-בליבען אָהן אַיין ענטפער אויף זיין אָפענהערציגען בריעף, זיין ערש-טען גרויסען בריעף אין זיין לעבען, וואָס ער האָט אַוועקגעשריבען צו דער, וואָס איז איהם געווען טייערער פון אַלסדינג אויף דער וועלט, וואָס ער האָט, ווי אַ הייליגטום, אַזאַ צייט אַרומגעטראָגען ביי זיך אין האַרצען...

נאָכגעקוקט די ניו-יאָרקער בלעטער, האָט ער אַלעמאָל בעגעגענט דעם נאָמען ראָזאַ ספּיוואַק אַלעמאָל צוזאַמען מיט'ן נאָמען פון גרישאַ סטעלמאַך, וואָס האָט זיך תמיד נאָכגעשלעפּט נאָך איהר, ווי אַ פּרי-טשעפּע, און געשטאָכען איהם די אויגען און געשניטען איהם דאָס האַרץ. „לאָז זי זיין גליקליך — האָט ער זיך געטראַכט — מיט איהר גרישאַ סטעלמאַך; לאָז זי זיך מיט איהם עלטערן אין עושר און אין כבוד; ענטפערן אויף מיין בריעף האָט זי דאָך געמעגט. אָדער זי איז אַזוי גרויס געוואָרען און אַזוי ווייט אַוועק אין איהר גרויסקייט, אַז זי האָט שוין גאָר פערגעסען פון איהר אַמאָליגע היים? אָדער זי וויל איהם

בישט געדענקען? זי וויל עס אינגאַנצען פערגעסען, פערגעסען, ווי אַ בייזען חלום? וויבאַלד אַזוי, הייגט וואָס לייגט ער אַיין אַזוי די וועלט נאָך איהר? איז דען ניט גלייכער, אַז ער אויך זאָל זי פערגעסען, פערגעסען, ווי אַ בייזען חלום?"...

ראַפאַלעסקאָ איז גרייט געווען סוף-כל-סוף פערגעסען, צוליעב וועמען ער איז, אייגענטליך, געקומען אַהער און וועלכס האָט איהם, אייגענטליך, געצויגען אַהער, אין'ם דאָזיגען לאַנד. ער האָט זיך אַליין געוואָלט איינרעדען, אַז געקומען אַהער איז ער צוליעב זיך, צוליעב זיין אייגענער קאַריערע. און, ווי אַמאָל, אין די בעסערע צייטען, אַזוי אויך איצט איז אונזער יונגער בעל-החלומות אַרומגעגאַנגען אין אַ וועלט פון טרוימען און פאַנטאַזיעס. ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, אַז אָט איז איבערגעגאַנגען זיין ערשטע גאַסטראָל אין אַמעריקאַ אַזוי ווייט גלענצענד, אַז צום צווייטען ספעקטאַקל האָט דאָס שוין גאָר ניט דערגרייכט: מע האָט איהם אויפגעהאַפט, אָדער, ווי מע רופט דאָס דאָרט, „געקידנעפט", דאָס הייסט — צוגענומען פון דער יודישער ביהנע, בעצאָהלט פאַר איהם, וויפיעל מע האָט פערלאַנגט, און אָט איז ער שוין אויף דער ענגלישער ביהנע, אין איינעם פון די גרעסטע ניו-יאָרקער טעאַטערס, און דער נאָמען ראַפאַלעסקאָ קלינגט איבער אַמעריקאַ און דערגרייכט אַזש צו איהר, צו דער בעריהמטער ספיוואַק, וואָס האַלט זיך אַזוי גרויס. אָ! דעמאָלט וועט ער זיך מיט איהר רעכענען, ער וועט איהר ווייזען, ווער עלטער איז. ער וועט איהר שוין אויס'לומר'ען אַלסדינג, וואָס ביי איהם אויף דער נשמה. ער וועט איהר אַרויסזאָגען דעם גאַנצען ריינעם אמת — אַז זי איז איהם אייגענטליך, ניט ווערט; אַז זי האָט ניט פערדיענט די לאַנגע נעכט, וואָס ער האָט איבער איהר אַמאָל פערבראַכט אָהן שלאָף; אַז ער איז געווען פערשכורט, און איצט האָט ער זיך אויסגעניכטערט; אַז ער איז געווען אַ נאַר, און איצט איז ער קליגער געוואָרען; אַז ער איז געווען קראַנק, איצט האָט ער זיך שוין אויסגעהיילט, אינגאַנצען אויסגעהיילט...

אין אַזעלכע געדאַנקען האָט דער חתן גלייך מיט אַלע גענומען אַ כוסה נאָך אַ כוסה, געלאַכט און געפרעהט זיך גלייך מיט אַלע אויף זיין אייגענער שמחה, אַליין נאָך ניט רעכט צוקייעט, וואָס דאָ איז פאָרגעקומען מיט איהם אויף דעם אָוועגד, אַליין נאָך ניט רעכט אָבגעשאַצט דעם ווערט און די בעדייטונג פון'ם צובראָכענעם טעלער...

קאַפּיטעל זיבען און פופציג

אין ניקעל-טעאַטער

זויף מאָרגען אינדערפריה האָט זיך אונזער העלד אויפגעהאַפּט מיט אַ זעלטענעם קאָפּוועהטאָג. ער האָט נאָך ניט צייט געהאַט זיך אויסניכטערן פונ׳ם טשאַד, זיך אַרומקוקען, וואו ער איז אין דער וועלט נאָך נעכטיגען אָוועגד, האָט מען איהם שוין אויפגעהאַפּט און אַוועקגעפיהרט אין ניקעל-טעאַטער אויף פּראָבע. דאָרט, האָט מען איהם געזאָגט, וועלען זיין אַ פּאָר „סטאַרס" פון אַנדערע יודישע טעאַטערס, וואָס ווילען איהם זעהען, און אויך אַ פּאָר רעצענזענטען פון ענגלישע צייטונגען.

זינט ראַפאַלעסקאָ איז אַיין אַרטיסט, געדענקט ער ניט, ער זאָל ווען אַזוי וועלען אויסנעמען מיט זיין שפּיעלען, ווי ער האָט עס געוואָלט אַצינד, ביי זיין ערשטען אַרויסטרעטען אין דער שטאָדט ניו-יאָרק. קיינמאָל האָט ער נאָך אַזוי ניט געברענט נאָך ערפאָלג, נאָך כבוד, נאָך בעריהמט זיין, ווי אין דעם דאָזיגען ערשטען אָוועגד, וואָס ער האָט זיך בעדאַרפט בעווייזען פאַר׳ן גרויסען פּובליקום אינ׳ם פּולגעפּאַקטען ניקעל-טעאַטער. קיינמאָל האָט איהם נאָך אַזוי דאָס האַרץ נישט געקלאַפּט און קיינמאָל איז ער נאָך אַזוי ניט געוועזען אין דער לאַגע פון אַ שילער, וואָס געהט צום פּרעהערען זיך און וואָס האָט זיך דאָס וואָרט געגעבען, אַז ער מוז אויסהאַלטען דעם עקזאַמען גלענצענד, מיט׳ן גרעסטען נצחון.

וואָס איז דער חדוש, וואָס אַלע אַנדערע אינטערעסען זענען ביי איהם דעם דאָזיגען טאָג אַוועק אויף אַ זייט? וואָס איז דער חדוש, וואָס אַלע אַנדערע אינטערעסען האָבען אָבגעטראָטען זייער פּלאַץ נאָר איין אינטערעס: געפעלען ווערען די ניו-יאָרקער יודען, נעמען דעם עולם אויף זיכער? יענעם אָוועגד האָט זיך אויפגעהאַפּט דער אַרטיסט, דער אמת׳ער אַרטיסט, מיט דעם גאַנצען פייער און מיט׳ן גאַנצען פיבער פון אַיין אַרטיסט, וואָס מאַכט ברענען די אוי-

גען, וואָס מאַכט זידען דאָס בלוט און גיט איהם כח און קראַפט צו שאַפען גרויסקייט, צו בעווייזען וואונדער.

*
* *

אַז מע לעבט, דערלעבט מען זיך. געקומען דער טאָג פונ'ם גרויסען עקזאַמען פאַר דעם נייעם „יודישען שטערן פון בוקאַרעשט", וואָס די פרעסע האָט איהם אַזוי אויפגעהויבען, אַוועקגעשטעלט אין איין רייהע מיט די סאַמע גדולים, ווי למשל, זאָנענטהאַל, שילד-קרויט, אירווינג, פּאָססאַרט, ראָססי און אַנדערע.

דאָס שענע גרויסע ניקעל-טעאַטער איז געווען פול געפּאַקט און שען אויפגעפּוצט. פון די דירעקטאָרען ביז די אָשערס זענען אַלע געווען יום-טוב'דיג געשטימט און אויפגעלייגט. אויך דאָס פּובליקום איז געווען האָפּערדיג. עס האָט זיך געפיהלט מעהר בענעפיס, עהרענ-אָווענד, איידער פּראָבע-נומער פון אַ דעביוטאַנט, וואָס טרעט אויף צום ערשטען מאָל פאַר אַ גרויס פּובליקום. און דאָס פּובליקום איז באמת געווען גרויס. אויסער דעם געוועהנליכען פּובליקום, וואָס פילט אָן אַלע נאַכט די גאַלעריע פון אַלע יודישע טעאַטערס אין ניו-יאָרק, האָט מען אין ניקעל-טעאַטער אין דעם דאָזיגען אָווענד געקאָנט זעהען אין די באַקסעס, אַזוי ווי אין פּאַרטער, אַ מאַסע נייע פּאַרשוינען, צווישען זיי פיעל אינטעליגענטען, און אויך אַ פּאָר קריסטען, אַרום וועלכע דער דירעקטאָר ניקעל האָט זיך מיט גרויס רעשפּעקט און אונטערטעניגקייט אַרומגעדרעהט, אַליין אָנגעוויזען זיי זייערע פּלע-צער, אַליין אונטערגעטראָגען זיי דאָס פּראָגראַם, חאָטש דאָס איז ניט זיין אַרבייט. נאָר מיסטער ניקעל איז דאָך אַ יוד. און אַ יוד, ער מעג זיך זיין אַ פרייער בירגער פונ'ם פרייען אַמעריקאַ, האָט ער פאַר אַ גוי דאָך מעהר דרך-ארץ, ווי פאַר אַ יודען, וואָרום קוים האָט אַ גוי זיך אַראָבגעלאָזט צו די יודען אין אַ יודיש טעאַטער, קומט איהם, מע זאָל איהם אָבגעבען כבוד...

פערשטעהט זיך, אַז מיסטער ניקעל האָט אויסגענוצט דעם דאָ-זיגען צופאַל, ווי אַ גוטע רעקלאַמע פאַר זיין טעאַטער. ער האָט איינגערוימט יעדען איינציגען איין אַנדער סוד, ווער די גויים זענען. ער האָט אָנגערופען נעמען פון דער הגדה און פּאַרשוינען פון שושן הבירה, גאָר נישט געקוקט דערויף, וואָס אַ סך האָבען געוואוסט, אַז

דאָס זענען נישט מעהר ווי צוויי ברידער, מענעדזשערס פון אַ גרויס אַמעריקאַניש דראַמאַטיש טעאַטער.

די ניו-יאָרקער בלעטער האָבען אַזוי פיעל געבומט וועגען דעם נייעם „שטערן פון בוקאַרעשט‟, אַז די צוויי בעוואוסטע מענעדזשערס פונ׳ם דראַמאַטישען טעאַטער האָבען זיך נישט אויף קאַטאָוועס פער-אינטערעסירט מיט דעם יונגען יודישען סטאַר, טאָמער — אַ קשיא אויף אַ מעשה — אויב ס׳איז אפילו האַלב אמת, וואָס מע שרייבט, וועט מען איהם אפשר קאָנען „קידנעפּען‟? צו וואָס בעדאַרפען יודען האָ-בען ביי זיך אַ זאָנענטהאַל, אַ שילדקרויט, אַ אירווינג, אַ פּאַססאַרט, אָדער אַ ראָססי? דאָס איז דאָך אַ פאַקט, וואָס יודען אַליין וועלען ניט אָבלייקענען, אַז זיי זענען אַ פאָלק פון ליפעראַנטען, וואָס האָ-בען זיך אונטערגענומען ליפערן בעריהמטהייטען, צושטעלען דער וועלט דאָס בעסטע און דאָס פיינסטע, וואָס זיי פערמאָגען...

זעלבסטפערשטענדליך, אַז עס האָבען ניט געפעהלט אין יענעם אָוונד קיין רעפּאָרטערס פון צייטונגען, ענגלישע, אַזוי ווי יודישע. דאָס זענען וואילדע יונגען, איינס און איינס, געריכטערטע ליולקעס, געגאָלטע פּנים׳ער, לעבעדיגע אויגען, דורכגעטריבענע פאַרשוינען, וואָס שרייבען לויפענדיג, עסען געהענדיג, שלאָפען זיצענדיג מיט אַ פאַונטען-פּען אין האַנד.

צווישען דער מחנה רעפּאָרטערס זענען געווען אין ניקעל-טעאַ-טער אויך אונזערע בעקאַנטע „חכמי הקיבעצאַרני‟, די געוויסע רע-דעלפיהרער, פּאָליטיקער, פּאָעטען, פּובליציסטען און רעדאַקטאָרעס פון צייטונגען, אָנגעוואָפּענט מיט כלי-זין, אויף מלחמה צו האַלטען און פּיקירען זיך וועגען דעם נייעם „סטאַר‟, וואָרום וויבאַלד אַז ער איז ביי איינעם אַ גאון, איז ער ביים אַנדערן אַ יאָלד שבּיאָלדען; ווי-באַלד ער איז ביי דעם אַ זאָנענטהאַל, אַ אירווינג, אַ פּאָססאַרט און אַ ראָססי, איז ער ביי יענעם אַ „גרינהאָרן‟, אַ „פּען-פויגעל‟, אַ „חיים-יענקעל‟, אַ „רומעניש פּאַסטוכעל‟, אַ „ציקאַווע בחור׳ל‟ — נישט מעהר.

יאָ, עס האָט זיך געגרייט אַ קאָכעניש אין דער יודישער טע-אַטער-וועלט אין ניו-יאָרק. סיי די „פּאַטריאָטען‟ פון ניקעל-טעאַטער, סיי דער „צד שכנגדו‟ פון די אַנדערע טעאַטערס, זענען געקומען מיט פּאַרטיגע רעצענזיעס פאַר די מאָרגענדיגע צייטונגען, וועלכע זיי רעפּרעזענטירען.

ביי אַזעלכע אונגעוועהנליכע ספּעקטאַקלען נעמען געוועהנליך די רעדאַקטאָרען אַליין אויף זיך די ראָל פון רעצענזענטען. ביי איין רעדאַקטאָר פון אַ פאָרגעשריטענער צייטונג האָט זיך די רעצענזיע בע-דאַרפט אָנהויבען מאָרגען אַזוי צו זאָגען:

„שוין לאַנג האָבען די ווענד פון ניקעל-טעאַטער אַזוי ניט געדונערט פון אונגעוועהנליכען אַפּלויז, און דער ענטוזיאַזם פון פּובליקום, וואָס האָט נעכטען דערגרייכט ביז צו דער העכסטער שטופע, האָט בע-דאַרפט איבערצייגען אונזערע איבערגעקויפטע בעס-טיאַלע געגנערס, אַז...”

און ביים אַנדערן נאָך מעהר פאָרגעשריטענעם רעדאַקטאָר האָט זיך די מאָרגענדיגע רעצענזיע בעדאַרפט אָנהויבען מיט די דאָזיגע ווערטער:

„דער נעכטיגער מורא׳דיגער דורכפאַל אין ני-קעל-טעאַטער וועט זיין אַ גוטער לעסאָן פאַר די צוויי-פיסיגע עזלען, וועלכע לייגען זיך אין דער לענג און אין דער ברייט צו מאַכען פון אַ וואָרט אַ קוואָרט און וועלכע וועלען אייך פאַר אַ דאָללאַר...”

מיט איינעם וואָרט, עס איז געווען, מעג מען זאָגען, אַ הוי-כע שטימונג אין ניקעל-טעאַטער. אַלעמענס נערוון זענען געווען אָנ-געשטרענגט, אַלעמענס אויגען האָבען געקעהרט אַהין, צום פאָרהאַנג, וואָס האָט זיך בעדאַרפט אויפהויבען. און אָט זענען אויסגעלאָשען גע-וואָרען די פייערס. אָט האָט זיך אויפגעהויבען דער פאָרהאַנג.

אין דער מינוט זענען מיט שטילע טריט אַריינגעקומען דריי עלעגאַנט געקליידעטע פאַרשוינען, וואָס זענען געהאַט צוגעפאָהרען צום טעאַטער אין אַ זעהר עלעגאַנטען מאָטאָרקאַר מיט אַ „בלעקדריי-ווער” אין פראָנט און געהייסען זיך צופיהרען גלייך צו דער לאָזשע נומער דריי — די טייערסטע וואָס אין ניקעל-טעאַטער.

די דריי פאַרשוינען זענען בעשטאַנען פון איינעם אַיין עלטערן מיט אַ היבש בייכעל, איינעם נאָך גאָר אַ יונגען אין אַ ברייטען קאַ-פּעליש, שטאַרק אָנגערוקט אויף די אויגען, און מיט דעם יונגענמאַן אונטער די הענד — אַ יונגע דאַמע אונטער אַ געדיכטען שלייער. דאָס יונגע פּאָרעל האָט דער עלטערער פאַרשוין, וואָס מיט׳ן בייכעל, אָב-געפיהרט צו דער טיר פון דער לאָזשע נומער דריי. דאָס פּאָרעל איז

אַריין אין דער לאָזשע. דער שוואַרצער מענש, דער ניגער, איז גע-בליבען פון דער זייט טיר מיט אַ דאַמענמאַנטעל און מיט אַ פלעד אויף דער האַנד, און דער עלטערער פאַרשוין, וואָס מיט'ן בייכעל, האָט זיך אומגעקעהרט צוריק און געלאָזט זיך דורכ'ן לאַנגען שמאָלען קאָרידאָר אין פאַרטער אַריין.

דאַרף זיך טרעפען, אַז אַקוראַט אין דער מינוט זאָל דורכלוי-פען דעם שמאָלען קאָרידאָר איינער פון די דירעקטאָרען, ניסעל שוואַלב, און בעגעגענען זיך אַ נאָז קעגען אַ נאָז מיט'ן עלטערען פאַר-שוין, וואָס מיט'ן בייכעל. ביידע, סיי דער פאַרשוין, וואָס מיט'ן בייכעל, סיי ניסעל שוואַלב, האָבען זיך אַ וואָרף געגעבען צוריק, געבליבען שטעהן אַ ווײַלע און אַ קוק געגעבען זיך איינס דאָס אַנדע-רע אין די אויגען אַריין, צוגאַנגען זיך, ווידער געבליבען שטעהן און ווידער אַ קוק אין די אויגען אַריין. דאָס איבערקוקען זיך מיט'ן שטעהן בלייבען האָבען אָבער מעהר נישט גענומען ביי זיי ווי אַ צוויי-דריי סעקונדען, און איידער ביידע האָבען זיך געקאָנט דערמאַנען, ווער מע איז, האָט מען זיך צושיידט: דער פאַרשוין, וואָס מיט'ן בייכעל, האָט זיך אַוועקגעלאָזט אין פאַרטער אַריין, און ניסעל שוואַלב איז אַ ווײַלע געבליבען שטעהן און אַ זאָג געגעבען צו זיך אַליין: „ניט שוין-זשע איז דאָס דער אייגענער לאַמטידריידאָם? וואָס-זשע האָט ער מיר אָנגעפייפט אין זיין באָרד?” און באַלד איז ער אַוועק צו דער קאַסע, אויפגעזוכט זיין שותּף, דעם בעל-הבית פון טעאַטער, דעם מיסטער ניקעל אַליין, און עס האָט זיך פערבונדען צווישען זיי אַ קורצער, נאָר אַ שאַרפער געשפּרעך, וועלכען מיר געבען דאָ אי-בער וואָרט ביי וואָרט:

— ווער איז דאָס פּאָרעל, וואָס זיצט אין דער לאָזשע נומער דריי מיט אַ שוואַרצען מענשען ביי דער טיר?

מיסטער ניקעל איז אַ פאַרשוין, וואָס האָט פיינט לאַנג טראַכטען.

— אין באָקס נומער דריי? אויב ניט דזשייקאָב שיף, איז דאָס לואי מאַרשאַל.

— אויב איהר זענט ניט קיין בלאָפער, זענט איהר אַ אידיאָט.

מיסטער ניקעל האָט אַריינגעלייגט ביידע הענד אין די קעשענעס און האָט געשענקט זיין קאָמפּאַניאָן אַזאַ פריינדליכען קוק, גלייך ווי יענער וואָלט איהם נאָר-וואָס געמאַכט דעם בעסטען קאָמפּלימענט.

— ווער-זשע דען זאָל עס זיין?

— אַט אַזוי-זשע רעדט און דרעהט ניט קיין יאַרמעלקע! אָט דער לאַמטידריידאַם, וואָס האָט אָבגעפיהרט דאָס פּאָרעל אין דער לאָזשע נומער דריי, זאָל מיר ניט געווען אָנפייפען אין זיין באָרד אַריין, וואָלט איך געזאָגט, אַז דאָס איז סטעלמאַך.

מיסטער ניקעל איז געבליבען מטושטש, ווי אַ מענש, וואָס מע האָט איהם צוטרייסעלט, צוקולייטשעט זיינע מחשבות.

— וואָסער לאַמטידריידאַם? וועמענס באָרד? און ווער איז געווען דער סטעלמאַך?

— מיר פאַר דיין חכמה, ליכטיגער פּנים! איהר מאַכט זיך תמ'עוואַטע? צי איהר זענט טאַקי אַ בהמה? צי איהר זענט ניט קיין היגער? איהר האָט קיינמאָל ניט געהערט דעם נאָמען גרישאַ סטעלמאַך?

— גרישאַ סטעלמאַך?!

מיסטער ניקעל איז אונטערגעשפּרונגען, זיך דערלאַנגט צוויי פּעטש אין ביידע באַקען, פריהער אין דער רעכטער, דערנאָך אין דער לינ-קער, און האָט אויף זיך אַליין אַ זאָג געגעבען אונטער דער נאָז אַזאַ וואָרט, וואָס לאָזט זיך ניט דרוקען אונטער קיין צענזור, ניט דאָ, ניט אין אַמעריקאַ... נאָכדעם האָט ער אויסגעשריען דריי מאָל, שוין גאַנץ הויך, אויף אַ קול:

— איך בין אַ אידיאָט און אַ אידיאָט און אַ אידיאָט!

— הערסטו! דאָס זאָג איך דאָך שוין לאַנג.

מיסטער ניקעל האָט דאָס דורכגעלאָזט פאַרביי און איז געוואָרען מלא שמחה:

— טע-טע-טע! וויבאַלד דאָס איז גרישאַ סטעלמאַך, ווייס איך שוין, ווער די יפהפיה איז. אַניט זאָל איך ניט דערלעבען טאָג.

— אמן. ווער-זשע איז זי?

— מיס ראָזאַליאַ ספּייוואַק.

— ראָזאַליאַ ספּייוואַק?

דאָ האָט זיך שוין ניסעל שוואַלב דערלאַנגט אַ פּאַטש אין שטערן, איבערגעלאָזט דעם שותף ביי דער קאַסע און אַליין איז ער אַוועק אין פּאַרטער, נאָך אַ מאָל אַ קוק טון אויף זיין אַלטען בעקאַנטען און זיך איבערצייגען, אויב דאָס איז טאַקי דער „לאַמטידריידאַם, וואָס האָט איהם אַנגעפּייפט אין זיין באָרד".

קאַפּיטעל אַכט און פופציג

ראַפּאַלעסקאָ שאַפּט

אַז דער שווערער פאַרהאַנג פון ניקעל-טעאַטער האָט זיך מיט אַ רעש אַרויפגעהויבען אַרויף, האָט דער ים פון קעפּ אינ'ם האַלב-פינס-טערען גרויסען זאַל זיך ווי אַ ריהר געגעבען פאַר זיינע אויגען און אַ קיהל ווינטעל איז ווי איבערגעגאַנגען איבערן דאָזיגען ים. אַ מינוט צייט האָט נאָך אָבגעהאַלטען אַ שטילער רעש, ווען דאָס פּובליקום מאַכט זיך גרייט צו זעהען און צו הערען. נאָר באַלד איז אַריינגע-טראָטען די געוואונשטע שטילקייט, יענע אַנגענעהמע ווייכע הייליגע שטילקייט, וואָס נעמט אַרום דעם אַרטיסט פון אַלע זייטען, חאַפּט איהם אויף אין דער הויך, ווי אויף פליגלען, און טראָגט איהם אַוועק פון דער ביהנע אַרויף, איבערן ים פון קעפּ, און מאַכט איהם שווע-בען איבערן אוידיטאָריום. יענע הייליגע שטילקייט, וואָס ריהרט אָן די איידעלסטע סטרונעס פון דער נשמה און ציהט אַרויס די פיינסטע טענער פונ'ם טאַלאַנט און מאַכט דעם אַרטיסט געוועלטיגען איבערן פּובליקום.

לעאָ ראַפּאַלעסקאָ האָט יענעם אָווענד געוועלטיגט איבערן ניו-יאָרקער פּובליקום פון ניקעל-טעאַטער.

געשטעלט האָט מען, ווי אַלעמאָל ביי זיין ערשטען אַרויס-טריט, „אוריאל אַקאָסטאַ”. פון דער ערשטער מינוט, וואָס אוריאל האָט זיך בעוויזען אויף דער סצענע, איז ער געווען דער מיטעל-פּונקט, וואָס אויף איהם האָבען געקוקט אַלע אויגען. דער דאָזיגער זיידענער יונגערמאַנטשיק, מיט'ן שענעם איידעלען בלאַסען געזיכט, מיט די לאַנגע האָר, מיט די גרויסע אויסגעמאַטערטע אויגען, מיט'ן נאָר-וואָס אויסגעשאָטען בלאָנדען בערדעל און מיט'ן אָפּענעם האַלז, האָט זיך געבעטען פערגלייכען מיט יעזוס קריסטוס.

מיט אַ מאָדנעם כח האָט ער געצויגען צו זיך די סימפּאַטיע פונ׳ם גאַנצען פּובּליקום. עפּיס איז געלעגען שוין אין זיין האַלטען זיך און אין זיין שטימע אַליין די דאָזיגע קראַפט, וואָס מאַכט זיך בּעליעבּט בּיים צוהערער. אַ בּעזונדערער חן איז געווען אויסגעגאָסען אויף זיין יעדען טריט און אויף זיין יעדען ריהר טון זיך אויף דער בּיהנע. און די איבּערגאַנגען פון איין געשטאַלט צום אַנדערן זענען געווען העכסט נאַטירליך און זעהר רייך אין פאַרבּען. אָט איז געשטאַנען פאַר אַייך אַ יונגער דענקער, וואָס שמועסט זיך אויס מיט׳ן דאָקטאָר דע-סילוואַ אויף דעם שטייגער, ווי עס רעדט אַ יונגערמאַן פון בּית-מדרש, אַ יונגערמאַן אַ פילאָזאָף, פון ענינים הויכע, פון זאַכען הימעלשע.

„איך וויל ניט זאָגען, אַז איך וויייז אָן דעם רעכטען אמת, וואָס אַלע מוזען איהם מודה זיין. אָ, ניין! איך וויים נאָר, אַז מיין ניט-וויסען הייסט מיר נאָכפאָרשען. מיין בּלינדקייט הייסט מיר שאַרפער קוקען. מיין טויבּקייט הייסט מיך בּעסער זיך צוהערען״... בּיי די ווערטער: „מיין בּלינדקייט״ בּעווייזט ער אויף די אויגען; „מיין טויבּקייט״ — בּעווייזט ער אויף די אויערן, — אַלע פּאָסטעמקעס פון אַ יודישען לערנער, פון אַ בּית-מדרש-משכּיל, און מיר זאָגען נאָך אַ מאָל: פון אַ זיידענעם יונגענמאַן, וואָס איז פול מיט בּעזונדערען חן, מיט סימפּאַטיע.

עס מישט זיך אַריין אינ׳ם געשפּרעך דער חתן פון זיין געליעבּטער יהודית, און עס בּייט זיך איבּער בּיי איהם די פיזיאָגנאָמיע, און איהר זעהט שוין פאַר זיך ניט מעהר קיין פילאָזאָף, נאָר אַ פערליעבּטען, וואָס רעדט פון זיין געליעבּטער, וועלכע פאַלט אַריין אין פרעמדע הענד, מיט התפּעלות, מיט בּעגייסטערונג:

„זי איז פונ׳ם הימעל אויף דער ערד אַראָבּגעשיקט געוואָרען... זי איז איין אוצר פון גאָט״, — זאָגט ער מיט התלהבות, און פּלוצים טוט ער זיך אַ וואָרף צו איהר חתן בּן-יוחאי מיט ליעבּע, מיט געבּעט און מיט תחנונים, נעמט איהם אָן בּיי דער האַנד:

„אָ, ריהרט זיך ניט צו צו איהר מיט דער אייגענער האַנד, וואָס בּעשעפטיגט זיך מיט געלד!... בּעטען, דאַוונען, תפלה טון דאַרפט איהר פאַר איהר!״...

און באַלד, ווי נאָר עס קומט אַריין דער יודישער טריבונאַל, דער רב דע-סאַנטאָס מיט די שמשים, איבערצוגעבען אוריאל אַקאָס-טאַס בוך אויף צו משפט'ען איהם אַלס אפיקורס, ווערט שוין ווידער אינגאַנצען איבערגעביטען אַקאָסטאַס פנים מיט'ן געשטאַלט מיט'ן קוק. עס שטעהט שוין פאַר אייך אַ מאַרטירער, וואָס פרומע מענשען, פער-בלענדטע פאַנאַטיקער, אָבגעריסענע פון דער וועלט, יאָגען איהם עד חרמה, ווילען איהם אָדער מאַכען דענקען דוקא אַזוי ווי זיי, אָדער נוקם זיין זיך ביז'ן בלוט.

דאָ האָט מען בעדאַרפט אָנקוקען ראַפאַלעסקאָס אויגען, ווי זיי שפּיעלען, און ראַפאַלעסקאָס פנים, ווי עס מינעט זיך און בייט זיך פון מינוט צו מינוט און גיט אַרויס די גאַנצע טראַגעדיע פון זיין לעבען, דאָס גאַנצע ליידען פון זיין האַרצען, דעם גאַנצען פיין פון זיין נשמה, און דוקא אָהן סקאַרבאָווע געגג, אָהן משונה-ווילדע העויות, נישט געהאַפּט זיך מיט די הענד ביים האַרצען, נישט געריסען זיך ביי די לאַנגע האָר פונ'ם פּאַריק, נישט געבראָכען די הענד, נישט געשפּאַנט איבער דער סצענע מיט ברייטע טריט, נישט געמאַכט קיין קרום פנים.

אַלע האָבען געמוזט מודה זיין, אַז דאָס שטעהט אַ געבוירענער מייסטער, אַ גרויסער קינסטלער, אַ פּאָעט פון זיין ליעבען נאָמען, איין אַרטיסט פון גאָטס גענאָד, וואָס ניט ער שפּיעלט, נאָר ער לעבט און שאַפט און טוט אויף נייעס אויף דער ביהנע.

אַלע האָבען געמוזט מודה זיין, אַז דער אַקאָסטאַ, וואָס ראַפאַ-לעסקאָ האָט זיי געגעבען, איז זיין אייגענער אַקאָסטאַ, נישט קיין אויסגעלייענטער פון אַ ביכעל, נאָר אַ טיפּ, וואָס ער האָט איהם נאָך לאַנגער מיה און שטודירען אַליין בעשאַפען.

צום סוף פונ'ם ערשטען אַקט, ווען אַקאָסטאַ בלייבט אַליין, האָט זיך ראַפאַלעסקאָ ווידער איבערגעביטען און אויפ'ן אָרט פון אַ גע'רודפ-טען מאַרטירער איז שוין געשטאַנען אַ העלד, וואָס איז גרייט צו מלחמה האַלטען, ניט קעגען האַרצען, נאָר קעגען פערשטאַנד:

„אָ, בן-יוחאי, האָסט אַ גרויסען טעות! דער, וואָס איז געוואוינט צו קעמפען פאַר'ן אמת, דער וועט ניט לאָזען טרעטען מיט די פיס זיין גאָלדענע קרוין"...

דאָ האָט ראַפאַלעסקאָ אַ מאַך געגעבען מיט דער האַנד אַרויף, און אַלעמען האָט זיך אויסגעוויזען, אַז מע זעהט פאַר זיך אַ געקרוינ-טען, אויב ניט מיט אַ גאָלדענער קרוין, איז מיט אַ קרוין פון צרות,

פון יסורים און פון פיין. און אַלעמענס סימפּאַטיעס זענען געווען אויף זיין זייט. און אַלעמענס הערצער האָבען געקלאַפּט פאַר איהם. און עס האָט פערדראָסען, וואָס דער פאָרהאַנג לאָזט זיך אַראָב אַזוי גיך. אַלע-מען האָט זיך געוואָלט אָנקוקען אָט דעם שענעם ליעבען איידעלען אוריאל אַקאָסטאַ נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. און אַלע האָבען ניט אויפ-געהערט צו שרייען: „ראַפּאַלעסקאָ! ראַפּאַלעסקאָ!" און ראַפּאַלעסקאָ האָט ניט אויפגעהערט צו בעווייזען זיך פאַר'ן פּובליקום נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל.

ניין, דאָס ניו-יאָרקער ניקעל-טעאַטער האָט שוין לאַנג ניט גע-האַט אַזעלכע קולות מיט אַזעלכע גוואַלדען מיט אַזעלכע אַפּלאָדיסמענ-טען. די מענעדזשערס פון ניקעל-טעאַטער און די חברים פון דער קאָמונע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ". זענען געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, און די שונאים, די פּאַטריאָטען פון אַנדערע טעאַטערס, וואָס האָבען זיך געקליבען אויספייפען דעם דאָזיגען „גרינהאָרן", און די זאַיאַדלע קיבעצאַרני-קריטיקער, וואָס האָבען געשאַרפט די צייהן אויפ'ן יודישען „פּאָססאַרט-באַרניי-אירווינג-ראָססי", האָבען זיך געביסען די נעגעל. זיי האָבען פונדעסטוועגען נאָך ניט פערלוירען זייער גאַנ-צע האָפנונג:

— עט! די נאַכט איז נאָך גרויס — האָבען זיי זיך געטרייסט — און די טראַגעדיע פון קאַרל גוצקאָוו האָט פינף אַקטען...

קאַפּיטעל ניין און פופציג

צווישען די אַקטען

נאָכ׳ן ערשטען אַקט, בעת אַנטראַקט, איז אין ניקעל-טעאַטער, ווי אין אַלע טעאַטערס בעת בענעפיס, געווען אַ רעש מיט אַ געטומעל מיט אַ הו-האַ. איטליכען האָט זיך געגלוסט איבערגעבען איינער דעם אַנדערן, וואָס פאַר אַיין איינדרוק עס האָט אויף איהם געמאַכט דער נייער „סטאַר”. דער נאָמען ראַפאַלעסקאָ האָט זיך געטראָגען אין דער לופטען אומעטום: אונטען, אין פּאַרטער און אין די לאָזשעס, אַזוי ווי גאַנץ אויבען, אויף דער גאַלעריע. יעדער האָט דערצעהלט די ביאָגראַפיע פונ׳ם דאָזיגען יונגען אַרטיסט, לויט ער האָט דאָס אויסגעלייענט פון זיין „פּייפּער”. דאָס האָט בעוויזען, ווי ווייט דאָס טעאַטער און די „פּרעסס” זענען אין ניו-יאָרק געבונדען אינאיינעם. פערשטעהט זיך, אַז ניט אומעטום אין אַלע פּייפּערס האָט די דאָזיגע ביאָגראַפיע געשטימט, און ניט אַלע מיינונגען איבערן אַרטיסט זענען געווען גלייך. אויך דאָס דאַרף מען צוגעבען, אַז ניט אַלע האָבען געוואוסט, וואָס אוריאל אַקאָסטאַ איז און ווער איז דער פערפאַסער פון דער טראַגעדיע: לאַטיינער, גאָרדין, ליבין אָדער פּראָפעסאָר יאַקאָבי? עס זענען געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבען ערוואַרטעט פון די שפּעטעריגע אַקטען עפּיס אַ מין „משה” אָדער אַיין אַנדער ליעדעל. און דאָס האָט בעוויזען, ווי ווייט דאָס גרויסע פּובליקום איז ענטוויקעלט אינ׳ם געשמאַק פאַר קונסט... דאָך מוזען מיר זאָגען, אַז כמעט אַלע האָבען זיך געפונען אונטערן איינפלוס פון אַ נייער קראַפט, פון אַ כח, וואָס יעדער פערשטעהט איהם אפשר ניט מיט׳ן שכל, נאָר ער פיהלט איהם מיט׳ן האַרצען, מיט׳ן איווייניגסטען אינסטינקט. און דעריבער האָט זיך כמעט יעדער איינציגער געאיילט איבערצוגעבען דעם צווייטען, אַזוי ווייט ווי

ער קאָן, אַלץ, וואָס ער האָט געפֿיהלט און וואָס ער האָט אַרויס-געטראָגען פֿונ׳ם דאָזיגען נייעם שטערן ראַפּאַלעסקאָ.

נאָר איינער איז געווען אין טעאַטער איין עלענדער נעבאַך, וואָס האָט נישט געהאַט מיט וועמען צו טיילען זיין תּענוג און דעם אמת׳ען פֿערגעניגען, וואָס ער האָט געהאַט פֿונ׳ם דאָזיגען אָוועגד. דאָס איז געווען אונזער „ליובּיטעל״ פֿון יודישען טעאַטער, מאיר סטעלמאַך.

מאיר סטעלמאַך האָט ניט נאָר געקלויבּען תּענוג, ער האָט ניט נאָר פּאַר זיין געלד געשעפּט פֿערגעניגען מיט׳ן פֿולען מויל — ער האָט זיך פּשוט געשמאָלצען, צוגאַנגען ווי אַ וואַקס און נישט געהאַט, ליי-דער, מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורעדען. האָט ער זיך מיישב געווען, ער וועט זיך שטילערהייד אַריינכאַפּען אין דער לאָזשע נומער דריי, ערשטענס, געוואָהרע ווערען צו די קינדער און, צווייטענס, הערען, וואָס וועלען זיי עפּיס זאָגען אויף דעם אַנטיק, אויף דעם דאָזיגען ראַפּאַלעסקאָ?

נישט אָבּגעגאַנגען קיין דריי טריט, איז אונזער סטעלמאַך געבּלי-בּען שטעהן אין מיטען דרינען: אַקעגען איהם איז אויסגעוואַקסען דער-זעלבּער ריז, וואָס האָט זיך בּעגעגענט מיט איהם אין קאָרידאָר. עפּיס זעהר אַ קענטליכער פּאַרשוין. מיט אַ פֿריילּיך לאַכענדיג פּנים איז ער געשטאַנען אַקעגען סטעלמאַכען און געקוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין.

דאָס איז געווען ניסעל שוואַלבּ.

— שלום עליכם אייך, לאַמטעדריידעם! איהר האָט מיך ניט דערקענט? ווי קומט עס? אין לאָנדאָן זענען מיר געווען גאָר נאָהענטע שמעלקעס. איך בּין אַפֿילו געווען בּיי אייך צו-גאַסט, געדענקט איהר? דאָס הייסט, איך בּין געשטאַנען אין דרויסען בּיי דער טיר, און איהר האָט געשיקט זאָגען, אַז איהר זענט נישטאָ אין דער היים. איך האָבּ אייך דערקענט אין קול. האָבּ איך אייך אַפֿילו בּאַלד געוואָלט מאַכען אַ סקאַנדאַל, ווי איהר זעהט מיך אַ שווימענדיגען. נאָר איך האָבּ מיך מיישב געווען: נעווער מיינד (מילא), לאָז ער איבּערגעהן אויף אַנ-דערע הענד. איך בּין בּיי אייך געווען, אויבּ איהר געדענקט, ניט צוליעבּ זיך, צוליעבּ איין אַנדערן. צוליעבּ׳ן לאַמזשער חזן מיט זיין געזינדעל, געדענקט איהר די חאַליאַסטרע? איהר זאָלט זיי זעהען אַצינד — עהע-הע! — זיי דאַרפֿען שוין ניט אייער לאַסקע, זיי זענען אָלל-רייט. נו, און איהר וואָס מאַכט איהר עפּיס, פּאַני פּיפּערנאָטער?

איהר האָט מיר אַזוי אָנגעפּייפּט אין אַייער באָרד, אַז ווען נישט אַייער גרישאַ זאָל דאָ זיין ביי אונז מיט דער ספּיוואַק אין לאָזשע נומער דריי, וואָלט איך אַייך אין לעבען נישט דערקענט. איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס.

אַז מאיר סטעלמאַך האָט דעם שלאַק ניט בעקומען דאָ אויף דער שטעל, איז דאָס אַ נס מן השמים. ערשטענס, דאָס בעגעגעניש מיט דעם דאָזיגען נפש און אויסהערען פון איהם אַזאַ מענה-לשון — דאָס אַליין איז שוין געווען גאַנץ גענוג, ס'זאָל פּערקיהלט ווערען דער מאַמעס מילך אין בויך. ובפרט נאָך, אַז מע הערט פון איהם אַזעלכע דבורים וועגען זיין גרישען און וועגען דער ספּיוואַק. פון וואַנען ווייסט ער, אַז זיי זענען אין לאָזשע נומער דריי? ווען האָט ער עס צייט געהאַט צו געוואָהרע ווערען? און גלאַט אָהן אַלעמען, וואָס איז ער פאַר אַ מחותן מיט אָט דעם „ווערגעלעץ”?

אודאי מעג עס פאַלען אין ים אַריין, וואָס סטעלמאַך האָט איהם אָנגעווינשעוועט. נאָר איינס צום אַנדערן געהער זיך ניט אָן. אַ מענש שטעלט אָב, זאָגט, אַז ער איז אַ בעקאַנטער, קאָן מען ניט זיין אַזוי גראָב און מע טאָר יענעם אין פּנים אַריין ניט אָנשפּייען. אַהין-אַהער, דערווייל האָט מאיר סטעלמאַך געהאַט אַ פּערשטערטען אָוועמד. ער האָט שוין צו די קינדער אין לאָזשע ניט געקאָנט צוגעהן און געמוזט אָבלייגען דאָס אויף נאָכ'ן צווייטען אַקט, וועלכען ער איז אויסגעזעסען, ווי אויף שפּילקעס. מאיר סטעלמאַך זאָל געווען זיין ביי די קינדער אין לאָזשע באַלד נאָכ'ן ערשטען אַקט, וואָלט מסתמא נישט פּאָרגעקומען אָט דאָס, וואָס מיר געהען בעשרייבען באַלד אין קאַפּיטעל זעכציג, און עס וואָלט אפשר אַלסדינג געווען גאָר אַנדערש.

קאַפּיטעל זעכציג

וואָס איז פאָרגעקומען אין דער לאָזשע נומער דריי?

אין דער לאָזשער נומער דריי איז, אייגענטליך, נישט פאָר־געקומען גאָרנישט. דאָרטען זענען זיך געזעסען, ווי מיר ווייסען, דאָס בעריהמטע פּאָרעל, גרישאַ סטעלמאַך און ראָזאַ ספּיוואַק, אויסגעהערט דעם גאַנצען ערשטען אַקט ביז׳ן סוף, ניט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פון׳ם עהרענגאַסט, לעאָ ראַפּאַלעסקאָ, וועלכער האָט ביי זיי ביידען אויסגענומען נישט ווינציגער, אויב נישט מעהר נאָך, ווי ביים איבע־ריגען עולם אין ניקעל־טעאַטער. עס איז פאַר זיי ביידען געווען איין אַנגענעהמער סיורפּריז צו הערען אַזאַ באמת טאַלאַנטפולען אַרטיסט, צו זעהען פאַר זיך אַזאַ באמת אויפגעהענדיגען שטערן אויף דער יודישער ביהנע.

בעזונדערס אַנגענעהם איז דאָס געווען פאַר ראָזען. פאַר איהר איז דאָס געווען, קאָן מען זאָגען, אַ שטיק נצחון, אַ טריאומף. זי האָט דאָך אַמאָל אַליין אויך געהאַט עפּיס אַ שייכות צום יודישען טעאַטער... זי האָט שוין לאַנג ניט געהאַט אַזאַ פולען גייסטיגען פערגעניגען, ווי אין יענעם אָוועגד, און זי איז באמת געווען דאַנקבאַר סטעלמאַך דעם פאָטער פאַר דער אידעע — צו געהן אין יודישען טעאַטער.

וואָס ווייטער איז איהר וואונדערן זיך געוואָרען גרעסער און גרעסער. זי האָט כמעט נישט געגלויבט איהרע אויגען. זי האָט זיך קיינמאָל נישט גערייכט, אַז דאָס יודישע טעאַטער, ווי זי האָט דאָס געדענקט, זאָל אין אַזאַ קורצער צייט דערגרייכען צו אַזאַ הויכען גראַד פון אמת׳ער קונסט. זי האָט קיינמאָל ניט געגלויבט, אַז צווישען די יודישע אַקטיאָרען, ווי זי האָט זיי געקענט, זאָל אויסוואַקסען אַזאַ קאָלאָסאַלע פיגור, אַזאַ ריז, אַזאַ גבור אַיין אַרטיסט, ווי אָט דער

גאַסטראָלער ראַפאַלעסקאָ. מיט דעם העכסטען אינטערעס, מיט דער גרעסטער שפּאַנונג האָט זי נאָכגעקוקט יעדען טריט, יעדע בעװעגונג פון׳ם דאָזיגען גרויסען אַרטיסט, װאָס האָט זי מיט זיין הויכער נאַטיר-ליכקייט אַריבערגעטראָגען אין דעם װייטען אַלטען אַמסטערדאַם מיט זיינע אַמאָליגע אַלטע אינטערעסען. דער כח-הדמיון, די אילוזיע איז געװען אַזוי שטאַרק, אַז ראָזאַ האָט זיך געזעהען אינאיינעם מיט דעם העלד אין דער אַלטער װעלט, אינאיינעם מיט איהם געטיילט זיינע פריידען און ליידען פון דער אַלטער צייט, די צייט פון מלחמה צװי-שען פרייען געדאַנק און פאַנאַטיזם, די צייט פון ברוך שפּינאָזאַ. ס׳איז נאָר אַ שאָד, װאָס פון דער צװייטער לאָזשע, װעלכע געהערט צו דער דירעקציע פון טעאַטער, שטערט מען, מע לאָזט נישט הע-רען, װי עס געהער צו זיין. דאָרט האָבען זיך צונױפגעקליבען אַ בינטעל װייבער און מע שמועסט זיך אויס שטילערהייד, װי, להבדיל, אין שוהל צום דאַװנען, װען עס װילט זיך אי רעדען, אי ניט שטע-רען דעם חזן.

דאָס בינטעל װייבער האָט, װי עס שיינט, זיך אָנגעקעהרט טאַקי מיט׳ן ניקעל-טעאַטער און מיט דער קאָמונע „קלאַמער, שװאַלב עט קאָמפּ.“, װייל צװישען זיי האָט זיך געפונען אונזערע אַ בעקאַנטע, די לאָמזשער חזנ׳טע, און עטליכע שוין ניט קיין יונגע, נאָר שטאַרק אויסגעפּוצטע דאַמען, מיט געקנייטשטע, נאָר שטאַרק אָנגעקאַלכטע פּנימ׳ער. אויב זיי זענען אַליין ניט קיין אַקטריסעס, זענען דאָס אַק-טיאָרסקע פרויען. װאָס פאַר אַ װיכטיגע אינטערעסען ביי זיי איז גע-װען, װאָס זיי האָבען נישט געקאָנט אָבלייגען זייער שמועס אויף שפּעטער, איז שװער צו װיסען. ס׳איז תמיד אַזוי: װען מע איז געװויט צו שװייגען, דעמאָלט גלוסט זיך דוקא רעדען. ס׳איז אַ יצר-הרע.

נאָר די דאָזיגע װייבער װאָלט נאָך געװען צו דערטראָגען, װען עס זאָל זיך ניט עפענען די טיר פון דער דירעקטאָר-לאָזשע און עס זאָל זיך ניט אַריינרייסען מיט אַ רעש סאַמע אין מיטען ערשטען אַקט עפּיס אַ מאָדנע יפהפיה מיט אַזאַ גרויסען „העט“, אַז מע האָט פריי געקאָנט אַרונטערנעמען אונטער איהם דאָס גאַנצע בינטעל װייבער. און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען די רעכטע חתונה.

ראָזאַ זאָל קאָנען, װאָלט זי צוריסען אָט די דאָזיגע יפהפיה מיט׳ן מורא׳דיגען העט. אַ מענש זאָל ניט רוהען אַ מינוט! עפּיס טאַקי נאָר װי אויף צו-להכעיס האָט זי דער ניט-גוטער אַהער געבראַכט צו

טראָגען. די גאַנצע צייט האָט זיך איהר דאָס מויל ניט צוגעמאַכט. זי האָט זיך געַסוד'עט און געשושקעט אָט מיט דער, אָט מיט דער צווייטער פון דעם בינטעל ווייבער, געלאַכט שטילערהייד, געוואָרפען זיך, אויפ-געדעקט די אַרבעל און בעוויזען די בראַסלעטען מיט בריליאַנטען, און טאַקי אין איינוועגס — איהרע שענע גרויסע ווייסע הענד. ראָזאַ האָט זיך מיט איהר קאַוואַליער איבערגעקוקט עטליכע מאָל, פרעגענדיג זיך איינס דאָס אַנדערע מיט די אויגען: „וואָס איז דאָס פאַר אַ חיה?"...

אויך דעמאָלט, ווען דער ערשטער אַקט האָט זיך געענדיגט, דער פאָרהאַנג איז געפאַלען און דאָס גאַנצע טעאַטער האָט געציטערט פון אַפלאָדיסמענטען און געשרייען: „ראַ-פאַ-לעס-קאָ!" — אויך דעמאָלט האָט די דאָזיגע „חיה" ניט אויפגעהערט צו שמועסען מיט איהרע ווייבער, געלאַכט, געוואָרפען זיך און אויפגעפיהרט זיך אַזוי, אַז עס האָט זיך געגלוסט נאָר הייסען, מע זאָל זי בעטען אַרויספיהרען פון טעאַטער.

צום דריטען מאָל, אַז מע האָט אַרויסגערופען ראַפאַלעסקאָן אויף דער ביהנע און ער האָט זיך גאַנץ העפליך פערנייגט פאַר'ן דונערענ-דיגען פובליקום, האָט ראָזאַ דערזעהען, ווי די דאָזיגע „חיה" האָט איהם אַרויסגעשטעלט אַ צונג, און דאָס בינטעל ווייבער אין דער דירעקטאָר-לאָזשע האָבען אַלע אויסגעשאָסען אַזאַ געלעכטער, אַז עס האָט שוין אונזער ראָזען פערדראָסען נישט אויף קאַטאָוועס און, ווענדענדיג זיך צו דער יפהפיה מיט'ן העט, האָט זי איהר אַ זאָג געגעבען אויף יודיש:

— ניט שוין-זשע האָט ביי אַייך ניט אויסגענומען אָט דער אַרטיסט?

— וועלכער אַרטיסט? ראַפאַלעסקאָ? חאַ-חאַ! ער איז דאָך מיי-נער אַ חתן, חאַ-חאַ-חאַ!

דאָס איז געזאָגט געוואָרען אַזוי פּראָסט און מיט אַזאַ אונשולדי-גען געלעכטער, אַז ראָזען איז די „חיה" מיט אַמאָל געפעלען געוואָרען. האָט זיי זיך צוגערוקט צו איהר:

— אייערער אַ חתן? זענט איהר אויך אַיין אַקטריסע?

— אויב איך בין אַיין אַקטריסע? — זי האָט אויפגעהערט צו לאַ-כען. — איך בין אַ פרימאַדאָנאַ. מיין נאָמען איז הענריעטאַ שוואַלב.

— עס פרעהט מיך זעהר.

ראָזאַ האָט איהר נאָמען נישט אָנגערופען, נאָר זי האָט זיך צו-געררוקט צו דער פרימאַדאָנאַ נאָך נעהענטער, אַזוי אַז זיי זענען אויס-געקומען אַ פּנים קעגען אַ פּנים, און נאָר דאָס דינע ווענטעל פון ביידע

לאָזשעס האָט זיי אָבגעטיילט, אַזוי אַז קיין דריטער האָט נישט גע-קאָנט הערען-זייער אינטימען געשפּרעך.

— וואָס איך וואָלט וועלען וויסען פון אַייך, איז אָט וואָס, — האָט זיך ראָזאַ פריינדליך געווענדעט צו דער פּרימאַדאָנאַ: — איז דאָס אמת, וואָס מע שרייבט אויף דעם ראַפּאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט, אַז די קע-ניגין קאַרמען סילוואַ...

— גאָלע ליגען! — האָט איהר הענריעטאַ איבערגעשלאָגען מיט אַ געלעכטער. — ערשטענס, איז ער ניט פון בוקאַרעשט, נאָר פון האָ-לענעשטי.

— האָלענעשטי?

דאָס וואָרט האָלענעשטי האָט ראָזאַ ניט אַרויסגערעדט, נאָר עס האָט זיך אַרויסגעריסען ביי איהר פונ׳ם האַרצען, און זי האָט אָנגע-חאַפּט הענריעטען ביי איהר גרויסער נאַקעטער קאַלטער האַנד. זי האָט זיך אָבער באַלד פערחאַפּט, גענומען כלומרשט בעטראַכטען הענריעטאַס בראַסלעט:

— איהר טראָגט אַזוי פיעל צירונג? אייער בראַסלעט געפעלט מיר...

— דאָס איז ביי מיר אַ מתנה פון מיין חתן.

— ווי אַזוי, האָט איהר געזאָגט, הייסט די שטאָדט?

ראָזאַ האָט ניט אויפגעהערט צו בעטראַכטען הענריעטאַס בראַסלעט מיט די ברילליאַנטען.

— אַ שטאָדט? חאַ-חאַ-חאַ! אַ שטעדטעל. האָלענעשטי הייסט עס. אין בעסאַראַביע איז דאָס. דאָרט עסט מען מאַמעליגעס, חאַ-חאַ-חאַ!

דאָס אינטימע געשפּרעך פוןביידע פּרימאַדאָנאַס האָט געמוזט איבערגעריסען ווערען אין רעכטען אָנהויב, וואָרום פּלוצים זענען אויס-געלאָשען געוואָרען די ליכט אין טעאַטער, עס האָט זיך אויפגעצויגען דער פאָרהאַנג, און עס האָט זיך אָנגעהויבען דער צווייטער אַקט.

קאַפּיטעל איין און זעכציק

דאָס טעאַטער איז משוגע געוואָרען

וואו זענען געווען איהרע אויגען? ווי אַזוי האָט זי איהם באַלד ניט דערקענט פון דער ערשטער מינוט נאָכ'ן ערשטען קוק, נאָכ'ן ערשטען וואָרט אַרויסרעדען?

ראָזאַ קוקט אַריין אין פּראָגראַם. זי לייענט: „אוריאל אַקאָסטאַ— לעאָ ראַפאַלעסקאָ”.

— נו יאָ — לעאָ...

— וואָס לעאָ?

דאָס פרעגט ביי איהר גרישאַ סטעלמאַך, וואָס זעהט, אַז ראָזאַ איז עפּיס מיט אַמאָל געוואָרען גאָר ניט די, וואָס פריהער. פריהער, אין דער גאַנצער צייט פון'ם ערשטען אַקט, איז זי געזעסען נעבען איהם נאָהענט-נאָהענט. איהר האַנד איז געווען אין זיין האַנד. איצט, אין צווייטען אַקט, איז ראָזאַ ניט געווען שוין מעהר דאָ. זי האָט זיך כמעט אינגאַנצען אַרויסגעבויגען פון דער לאָזשע און קוקט דורך איהר בינאָקל און זעהט פאַר זיך אַ גאָרטען. עטליכע דעקאָראַטיווע בוימער. צווישען די בוימער זעהט זי פיגורען. צווישען די פיגורען איז ניטאָ דער, וואָס איהרע אויגען זוכען איהם... עס ווייזט זיך איהר אויס, אַז די פיגורען זענען פון'ם זעלבען מאַטעריאַל, וואָס די בוימער. דעקאָראַטיווע פיגורען. ריהרעוודיגע מאַנעקענען. רעדענדיגע גולמ'ס. עפּיס איינער איין אַלטער מאַן, עלעגאַנט געקליידעט, לייענט אַ פּאַפּיר. דער אַלטער רעדט וויינענדיג, מיט אַ פרעמד קול. נעבען איהם שטעהט אַ דיענער אין אַ אַלטמאָדישער אוניפאָרם, מיט אַ צעפּעל פון הינטען. עפּיס שמועסען זיי, די דאָזיגע הילצערנע פיגורען, צווישען זיך. וואָס — ווייסט זי ניט. דערנאָך קומט אָן אַ מיידעל, נישט גוט גרימירט, מיט שלעכט אונטערגעפיהרטע ברעמען.

איהרע הענד-זענען צו גרויס און רויט. ווער איז דאָס מיידעל? וואָס טוט זי דאָ? זי רופט אָן דעם אַלטען אויף דייטש: „פאַטער". עפּיס רעדען זיי, דאַכט זיך, נאַרישע, איבעריגע רייד. פון דער אַמסטער־דאַמער בערזע רעדען זיי; פון רובענס און פון וואַן דייק; פון משה רבינו און פון סאָקראַטעס און פון קריסטוס; פון קונסט און פון רע־ליגיע; און דוקא אויף דייטש: „רעליגיאָן". נאַרישע, איבעריגע רייד... דער דיענער געהט אַוועק — דאַנקען גאָט, איינעם גע'פּטר'ט. דער אַל־טער איז שוין אויך נישטאָ. דאָס מיידעל בלייבט אַליין. זי דרעהט זיך אַרום איבער דער ביהנע, ווי איין איבעריגע. זי פערגלאָנצט די שלעכט אונטערגעפיהרטע אויגען אַרויף, דריקט צו די רויטע הענד צו דער פאַלשער ברוסט און רעדט דייטש (דוקא דייטש): „די קייטען פון קליינמוטיגקייט ליגען אויף מיין הערץ". נאַרישע, איבעריגע רייד. נאָר אָט איז — ער! אוריאל אַקאָסטאַ!... ראָזאַ פיהלט, אַז עס האָט איהר פערחאַפּט דער אָטעם. עס פולסירט דאָס בלוט, און דאָס האַרץ רייסט זיך ביי איהר, וויל אַרויסשפּרינגען, נאָר אַרויסשפּרינגען. טיק־טיק־טאַק! טיק־טיק־טאַק! אַ מינוט האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אַז אוריאל אַקאָסטאַ קוקט צו איהר אין לאָזשע אַריין, גלייך אויף איהר. זי פיהלט, אַז איהר פּנים ברענט, ווי אַ העליש פייער. ניין, עס האָט זיך איהר נאָר אויסגעדאַכט, אויסגעוויזען.

רוהיג, שטיל און געלאַסען רעדט אוריאל מיט זיין געליעבטער יהודית. זיין קול איז ווייך, זיינע בעוועגונגען זענען שען, איידעל און פּלאַסטיש. אַלעס מיט אַ וואָג און מיט אַ מאָס. קיין איבעריגער טראָט. קיין אומזיסטער ניואַנס. דאָס גאַנצע טעאַטער הערט זיך איין אין יעדען וואָרט, וואָס ער רעדט אַרויס. גלייך ווי נאָר ער אַליין וואָלט דאָ געווען, און אויסער איהם נישט קיינער. מיט אַמאָל הע־בערט זיך ביי איהם די שטימע. עס הערט זיך אַ בעזונדערע שטאַר־קייט אין זיינע ווערטער. צערטליך ווייך און פול מיט ליעבע נעמט ער אָן די געליעבטע יהודית ברודערליך ביי דער האַנד: „מיין טייערע יהודית, צום לעצטען מאָל — זיי געזונד!"

אַך! ווי שען, ווי גרויסאַרטיג שען עס זענען זיינע אויגען! וויפיעל געפיהל, וויפיעל שמערצליכע ליעבע עס פינקעלט זיך אָב אין זיי! ניט שוין־זשע געהט ער דאָס אַוועק פון דער סצענע? ניין. עס קומט אָן דער פריהערדיגער אַלטער מיט נאָך עפּיס פאַרשוינען, און אוריאל איז געבליבען — דאַנקען גאָט, וואָס ער איז געבליבען. ראָזאַ

שטעלט אָן אויף איהם איהר בינאָקל. זי זעהט, ווי יהודית נעמט איהם פאַר אַ האַנד, און זיי געהען פּאַוואָלי אַוועק. פון דערווייטענס הערט זיך מוזיק.

מיט אַ זיפץ לייגט ראָזאַ אַוועק איהר בינאָקל. דער יונגער מאַעסטראָ סטעלמאַך, וואָס זיצט נעבען איהר, פערקוקט איהר אין די אויגען. ער וויל זעהען, וואָס איז מיט איהר?... ער וויל זי פרעגען, וואָס זיפצט זי אַזוי? ראָזאַ זעהט איהם ניט. ראָזאַ זעהט קיינעם ניט. ראָזאַ איז איצט ביי זיך, אויפ׳ן אָבגרונד פון איהר אייגענער נשמה: „נישט שוין-זשע איז דאָס ער? אָט דער, וואָס זי האָט אַזוי לאַנג אויף איהם אַרויסגעקוקט? אָט דער, וואָס זי האָט איהם אויסגעוואָרעמט אין איהרע געדאַנקען? אָט דער, וואָס זי האָט איהם געזעהען אַזוי אָפט אין חלום? אָדער אַ חלום איז דאָס, וואָס זי זעהט אַצינד? ביין, ס׳איז ניט קיין חלום"... הינטער איהרע פּלייצעס הערט זי, ווי מע שושקעט זיך. דאָס איז פון דער צווייטער לאָזשע. אַלץ יענע, וואָס האָט זיך אָנגערופען פרימאַדאָנאַ און האָט בעריהמט זיך, אַז ראַפּאַלעסקאָ איז איהר חתן. איז דאָס מעגליך?... זי וועט איהם פרעגען. נאָך היינט וועט זי איהם פרעגען. וואו וועט זי איהם זעהען? טאַקי דאָ, אין טעאַטער. הינטער די קוליסען. באַלד ווי עס ענדיגט זיך דער צווייטער אַקט, געהט זי אַרויף און הייסט זיך אַרויסרופען דעם גאַסטראָלער, לעאָ ראַפּאַלעסקאָ. ווי אַזוי זאָל מען איהם זאָגען? ווער פרעגט אויף איהם? אַ לידי וויל איהם זעהען. אָהן אַ נאָמען — אַ ליידי... אַלע קוקען אויף איהר: ווער איז די לידי, וואָס פרעגט זיך נאָך אויף ראַפּאַלעסקאָן? נאָר ווּעמען הערט זי?...

איין זאַך האָט ראָזאַ פערגעסען: אַז זי איז ניט אַליין אין טעאַטער. אַז מיט איהר אין לאָזשע זיצט נאָך עמיצער. אַז דאָ זיצט מיט איהר גרישאַ סטעלמאַך. אַך, גרישאַ סטעלמאַך! אָן איהם האָט זי טאַקי פערגעסען. אינגאַנצען פערגעסען. פערגעסען, וואָס ער געהער זיך אָן מיט איהר. פערגעסען, וואָס היינט איז פאַרגעקומען צווישען זיי. פערגעסען גאָר, אַז ס׳איז פאַרהאַן אויף דער וועלט אַזעלכער, וואָס הייסט מיט׳ן נאָמען גרישאַ סטעלמאַך... אָרעמער, אָרעמער גרישאַ סטעלמאַך!

פּלוצים דערהערט זיך פון דער סצענע אַ קול פון אַ שופר. ראָזאַ טוט זיך אַ וואָרף, גלייך ווי פון שלאָף. די ביהנע איז פול מיט

מענשען. אַלע רעדען, ווי עס דאַכט זיך איהר, מאָדנע נאַרישע, אי-בעריגע ווערטער. וואו איז אוריאל? אָט איז ער! שוין ווידער אַ גאַנץ אַנדער אויסזעהען. אַ גאַנץ אַנדערער מענש. מיט אַ נייער קראַפט קלינגט זיין שטימע.

ראָזאַ נעמט נישט צו דעם בינאָקל פון די אויגען, הערט זיך איין אין די ווערטער פונ'ם לאַנגען מאָנאָלאָג פון אוריאל אַקאָסטאַ. דעם זין פון מאָנאָלאָג פערשטעהט זי ניט אַקוראַט, נאָר איטליכס וואָרט בעזונדער האָט פאַר איהר איין אַנדער בעדייטונג. און ניט אַזוי אויך די ווערטער, ווי די שטימע. ז יי ן שטימע. ווי אַזוי האָט זי געקאָנט פערגעסען ז יי ן שטימע? וויפיעל מאָל האָט זי מיט צוגע-מאַכטע אויגען געהערט איהם רעדען?...

„צרות טראָגען גלייך מיט אַלע וויל איך! אַייער חרם קאָן גילטען—איך בין אַ יוד!"—אַזוי לאָזט אויס מיט גדלות אוריאל אַקאָסטאַ זיין מאָנאָלאָג, און דאָס גאַנצע טעאַטער ברעכט אויס אין אַ מורא'דיגען אַפּלויז. דאָס האָט חברה יונגוואַרג זיך אָנגעצונדען אין געפיהל פון שאַרפען נאַציאָנאַליזם, וואָס האָט דער-גרייכט צו אונזערע ברידער אויף יענער זייט אַטלאַנטיק. זיי איז אַמ-מעהרסטען געפעלען די ווערטער: „צרות טראָגען גלייך מיט אַלע וויל איך". און אויף זיי קוקענדיג, האָט שוין דער איבעריגער עולם, וואָס זענען אין אַמעריקאַ מעהר אָדער וועניגער מבינים אויף קונסט, אויך גענומען אַפּלאָדירען, שטאַרק אַפּלאָדירען, ווייל אַלע האָבען געפיהלט, אַז עס שטעהט פאַר זיי איין אונגעוועהנליכע קראַפט, איין אמת'ער אַרטיסט, איין אַרטיסט, וואָס טראָגט אַרויס די גאַנצע טרופּע אויף זיינע פּלייצעס, וואָס האַלט דאָס גאַנצע פּובליקום ביי זיך אין האַנד, וואָס האָט פערכישופט דאָס גאַנצע טעאַטער. יאָ, דאָס איז אַ „סטאַר",—האָבען אַלע ווי איינשטימיג אַרויסגעזאָגט—דאָס איז באמת אַ שטערן, איין אויפגעהענדיגער שטערן אויפ'ן הימעל פון דער יודישער ביהנע.

אויך דעמאָלט, ווען דער צווייטער אַקט האָט זיך שוין לאַנג געענדיגט, האָבען די אַפּלאָדיסמענטען ניט אויפגעהערט. זיי האָבען זיך אויסגעמישט מיט ווילדע געשרייען: „ראַפאַלעסקאָ! בראַוואָ, ראַ-פאַלעסקאָ!"

—שאַראַפּ! לאָז זיין שטיל!—האָבען זיך אַנדערע געפּרובט איינשטילען דעם עולם. עס האָט אָבער ניט געהאָלפען. אָנשטאַט

„בראַוואָ, ראַפּאַלעסקאָ״! האָט מען אָנגעהויבען שרייען: „הורריי פיר ראַפּאַלעסקאָ!״

— דאָס טעאַטער איז משוגע געוואָרען! — האָט זיך דערהערט אַ קול פון פּאַרטער.

דער, וואָס האָט דאָס געזאָגט, איז געווען גערעכט: דאָס טעאַטער איז משוגע געוואָרען.

קאַפּיטעל צוויי און זעכציג

מיסטער ניקעל ספּיטשט אויף

אין אַמעריקאַ ספּיטשען אַלע: קליין און גרויס, יונג און אַלט, און אַלע קאָנען ספּיטשען. סיידען דער, וואָס איז אַ געבוירענער אַ שטומער.

אין אַמעריקאַ ווערט געספּיטשט אויף יעדער שמחה און ביי יעדער געלעגענהייט: אַ קנס-מאָל, אַ חתונה, אַ ברית, אַ פּדיון-הבן, אַ בר-מצוה, אַ חנוכת-הבית, אַ סיום-התורה, אַ גט, אַ חליצה, אַ שלאַק, אַ צרה שלא תבא, — דאָס אַלעס גיט אַ געלעגענהייט צו ספּיטשען. און ווער שמועסט אויף אַיין אסיפה, אַ מיטינג, אַ לעקטשור, אַיין אָווענד, אַ גאַסט, אַ רעסעפּשאָן (אַ באַנקעט), אַ קאָנצערט אָדער אַ פאָרשטעלונג — דעמאָלט האָט דאָך גאָט אַליין געהייסען ספּיטשען.

אין טעאַטער, אַז עס קומט אַ גאַסטראָלער, אַ סטאַר, ווערט פון זיין כבוד וועגען געספּיטשט פון דער סטיידזש (ביהנע) צווישען די אַקטען. דאָס טוט, געוועהנליך, אָדער דער גאַסט אַליין, אָדער איינער פון די אַקטיאָרען, וואָס האָט אַ גוטע געמבע און קאָן געבען אַ טאָן. און אַמאָל געהט אַרויף דער מענעדזשער, דער בעל-הבית פון טעאַטער הייסט עס, און גיט צו וויסען דעם געעהרטען פּובליקום דאָס, וואָס ער געפינט, אַז דער עולם דאַרף עס וויסען.

איצטיגס מאָל, נאָכ׳ן צווייטען אַקט, אַז דאָס פּובליקום איז שיער משוגע געוואָרען, קלאָפּענדיג בראַוואָ און שרייענדיג: „הוררי פיר ראַפאַלעסקאָ!״, און ראַפאַלעסקאָ האָט זיך שוין אַיינגעמידט אַרויסצוגעהן אַלע האַלבע מינוט און פערנייגען זיך פאַר׳ן פעררייקטען ניו-יאָרקער פּובליקום, האָט זיך אויפגעהויבען דער פאָרהאַנג און אַנשטאָט ראַפאַ-

לעסקאָן האָט זיך בעוויזען די אַלעמען גוט בעקאַנטע פרייליכע פיגור פון מיסטער ניקעל.

אָנגעטאָן איז ער געווען גאַנץ איינפאַך, ווי אַ בעל-הבית ביי זיך אין שטוב: אין אַ קורץ ווייטיקעל, גאַנץ וואָכעדיג, די העמד אין די קעשענעס, און אויף די ליפען אַ שמייכעלע. דאָס בעקאַנטע שטענדיגע שמייכעלע, וואָס האָט געמאַכט דעם מיסטער ניקעל פאַר אַ „גוד-באָי״.

— ליידיעס ענד דזשענטעלמען! — האָט מיסטער ניקעל אָנגעהויבען זיין עקספּראָמט. — צום אַלעם ערשטען געפין איך פאַר נויטיג אויסצודריקען מיין טיעפסטען דאַנק דעם געעהרטען פובליקום פאַר דער עהרע, וואָס זיי האָבען מיר מיטגעטיילט מיט זייער קומען צו מיר אין טעאַטער אַריין. עס וואונדערט מיך ניט, וואָס אַלע פאָרשטעלונגען פון מיין טעאַטער קומען פאָר אַלעמאָל ביי פול-געפאַקטע הייזער, אין דער צייט ווען אין אַנדערע טעאַטערס אין ניו-יאָרק איז דאָ אַ פלאַץ אויף דורכפאָהרען זיך מיט אַ מאָטאָרקאַר אין דער בּרייט און אין דער לענג. איך מיין ניט, חלילה, דערמיט צו בלאַמירען מיינע קאָנקורענטען, נאָר די וואַרהייט קאָן מען ניט פערבאָרגען, אַז דאָס געעהרטע פובליקום גלייכט מיין טעאַטער מעהר אַלס אַלע אַנדערע. מעגליך, אַז דאָס איז דערפאַר, ווייל איך טריי אַלעס מעגליכעס, אום דאָס פובליקום צופרידען צו שטעלען. איך קער ניט פאַר קיין געלד און שטעל מיך ניט אָב פאַר קיין אויסגאַבען, ווי גרויס זיי זאָלען ניט זיין. אויך איצט איז מיר געלונגען, זעלבסטפערשטענדליך, מיט אונגעהייערע קאָסטען, אַראָבצוברענגען פון בוקאַרעשט דעם געעהרטען גאַסט פון היינטיגען אָוועלנד אויף געצעהלטע גאַסטראָלען. דאָס איז דער קעניג פון די שוישפיעלערס. דאָס איז דער וועלט-בעריהמטער דראַמאַטישער אַרטיסט לעאָ ראַפאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט, וועלכער האָט ניט זיין גלייכען ניט דאָ ביי אונז, ניט דאָרט אויף יענער זייט אַטלאַנטיק. עס פרעהט מיך צו זעהען, אַז דאָס ווערטהע פובליקום האָט איהם אָבגעשאַצט לויט ווערט, און איך בין גרייט צו פערשפרעכען אויך אויף ווייטער, אַז איך וועל ניט קוקען אויף קיין סומען, ווי גרויס זיי זאָלען ניט זיין, בכדי דעם זשעניאַלען גאַסט צו פערהאַלטען וואָס לענגער, אום צו געבען די מעגליכקייט די-יעניגע הונדערטער און טויזענדער לייט, וועלכע האָבען נעבאַך געמוזט היינט מיט אַ וועהטאָג אין האַרצען אַוועקגעהן אַהיים, ווייל ס'איז, ווי איהר זעהט, נישט אַיין עפּעל דורכצוואַרפען.

ליידיעס ענד דזשענטעלמען! אויסשפרעכענדיג מיין אַנערקענונג

דעם געעהרטען פובליקום, קאָן איך מיך ניט איינהאַלטען פון אָבצו-דאַנקען די-יעניגע פראָמינענטע געסט, וועלכע האָבען בעעהרט מיין טעאַטער מיט זייער אַנוועזענהייט. אַ גאַנץ בעזונדערע פריידע מאַכט מיר אַייך מיטצוטיילען, אַז צווישען די פראָמינענטע געסט, וואָס האָבען מיט זייער הויכער אַנוועזענהייט בעעהרט מיין טעאַטער, געפינען זיך דאָ אויך אַזעלכע, וואָס האָבען קיין יודיש טעאַטער ביז היינטיגען טאָג אין ניו-יאָרק, אויסער מיין טעאַטער, נאָך ניט בעזוכט. צווישען זיי האָבען אונז בעעהרט צוויי, וואָס זענען אַליין אויך אַרטיסטען און זענען אַליין אויך שטאַרק בעריהמט איןביידע וועלטען, אין יוראָפּ, ווי אין אַמעריקאַ. זיי געפינען זיך, לײדיעס ענד דזשענטעלמען, אָט דאָ, אין דער באָקס (לאָזשע), וואָס אין דער לינקער זייט. איך גלויב, אַז ס'איז ניטאָ אַ מענש, וואָס זאָל ניט האָבען געהאַט געהערט דעם נאָמען גרישאַ סטעלמאַך און מיסס ראָזאַליאַ ספּיוואַק, ווי ס'איז ניטאָ אַ מענש, וואָס זאָל ניט האָבען געהערט דעם נאָמען וואַשינגטאָן, לינקאָלן אָדער עדיסאָן... . .

. . . .

דאָס איבעריגע, וואָס מיסטער ניקעל האָט געספּיטשט, האָט שוין קיינער נישט געקאָנט הערען, און אפילו ער אַליין אויך ניט, ווייל דאָס פובליקום, וואָס איז געווען רעכט צוהיצט נאָך פון פריהער, איז נאָך מעהר צוהיצט געוואָרען, אַז מע האָט דערהערט, אַז דאָ געפינען זיך גרישאַ סטעלמאַך און ראָזאַ ספּיוואַק, וועלכענס נעמען עס זענען נישט אַראָב פון דער פּרעסע אין די לעצטע טעג. דאָס גאַנצע פּאַרטער-פובליקום האָט זיך ווי איין מענש אויפגעשטעלט און גענומען מאַכען די דאָזיגע צוויי בעריהמטהייטען אַזעלכע הייסע שטורמישע אָוואַציעס, אַז דעם בעריהמטען פּאָרעל, גרישאַ סטעלמאַך און ראָזאַ ספּיוואַק, איז ניט געבליבען קיין אַנדער אויסגאַנג, ווי אויפהויבען זיך און אַנטלויפען פון ניקעל-טעאַטער, גלייך ווי זיי וואָלטען דאָ געהאַט דעם גרעסטען אומכבוד. דערצו האָט זיי כמעט ווי געצוואונגען סטעלמאַך דער פּאָטער, וואָס האָט קוים זיך דערשלאָגען צו זייער לאָזשע. ער האָט זיי ביידען איינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויער, און איינאיינעם מיט'ן שוואַרצען מענשען, אונטער טריאומפירענדע אַפּלאָדיסמענטען און קולות, זיי אַרויסבעגלייט ביז צום אויטאָמאָביל. דאָרט האָט ער מיט זיי אינאיינעם אַריינגעזעצט זיך און איז אוועק מיט אַ קללה אויף די ליפּען פונ'ם יודישען ניו-יאָרק, פונ'ם

פערשאָלטענעם דאַון־טאַון, וואָס האָט זיי געמאַכט אַזאַ פּאַראַדנע, כמעט אַ קייזערליכע לויה.

. . . .

דעם געלונגענעם ספּיטש פון מיסטער ניקעל האָט ראַפּאַלעסקאָ געהערט, נאָר ניט ביז׳ן סוף. וויבאַלד יענער האָט גענומען דאַנקען די פּראָמינענטע געסט, וואָס האָבען מיט זייער „הויכער אַנוועזענהייט בעעהרט זיין טעאַטער", האָט ראַפּאַלעסקאָ שוין מעהר נישט געקאָנט אויסהאַלטען און איז אָבגעגאַנגען צו זיך אין זיין גאַרדעראָבנע, זיך גרימירען צום דריטען אַקט.

— וואָס איז דאָרט פאַר אַ געפּילדער? — האָט ער אַ פרעג געגעבען ביים באַרבער (פּאַריקמאַכער), וואָס איז אַריינגעלאָפען אַ פערשוויצטער פון פּאַרטער.

— משוגעים! — האָט איהם געענטפערט דער באַרבער, אַ יונגערמאַן אַ פריידענקער און אַ „סאָשעליסט" (סאָציאַליסט), וואָס לאָזט ניט דורך קיין איינציגען סאָציאַליסטישען לעקטשור אין קלינטאָן־האָלל, אַבי עס קומט נישט פאַר ביינאַכט, ווען ער איז פערנומען מיט׳ן גרים. — ריינע משוגעים! ווילדע מענשען אָהן אַ טראָפּען ציוויליזאַציע! אונזער מענעדזשער, מיסטער ניקעל, האָט זיך פערגלוסט האַלטען אַ ספּיטש צוליעב היינטיגען אָווענד. האַלט־זשע דיר דיין ספּיטש אַנשטענדיג, ווי עס געהער צו זיין. ניין. איז ער דאָך, צווישען אונז רעדענדיג, אַ באָס (אַ בעל־הבית), אַ בורזשוי, דאַרף ער חנפ׳ענען די קאַפּיטאַליסטען, די פּראָמינענטע געסט און זייערע אַריסטאָקראַטישע אַרטיסטען, וואָס האָבען אונז בעעהרט, זיך אַראָבגעלאָזט אַזש פון דער פינפטער עווענױ צו אונז דאַון־טאַון. פּס — אַ קלייניגקייט! קאַרל מאַרקס זאָל זיין דאָ, וואָלט ער זיך בעגראָבען אַ לעבעדיגער!...

— ווער־זשע זענען דאָס די אַרטיסטען פון דער פינפטער עוועניו? — פרעגט איהם ראַפּאַלעסקאָ, אַריינקוקענדיג אין שפּיגעל און נעמענדיג אַ פּאָזע, וואָס זאָל איהם אַמבעסטען פּאַסען צום דריטען אַקט, בעת זיין טראַגיש בעגעגעניש מיט זיין פאַמיליע און מיט דער בלינדער מוטער.

— ווער זיי זענען? ער איז אַ וויאָלאָניסט, שפּיעלט פידעל שפּיעלט ער, און זי איז אַ זינגערין, אַ פּרימאַדאָנאַ. ער הייסט גרישאַ סטעלמאַך און זי — ראָזאַליאַ ספּיוואַק, אָדער ראָזאַ ספּיוואַק...

דער באַרבער דער סאָשעליסט זאָל איהם געווען אָבבריהען מיט אַ הייסען אַייזען, אָדער אַיינשניידען אומגערן דעם האַלז מיט אַ שאַרפען גאָלמעסער, וואָלט ראַפּאַלעסקאָ ניט בעדאַרפט אויפשפּרינגען מיט מעהר אימפּעט, ווי ער איז אויפגעשפּרונגען ביי די לעצטע ווערטער פונ׳ם באַרבער. איין רגע איז ער געשטאַנען ווי צומישט, געווען בלאַס ווי דער טויט. דערנאָך האָט ער אַראָבגעהאַפּט דעם פּאַריק פונ׳ם קאָפּ און דאָס בערדעל פונ׳ם פּנים און האָט זיך געלאָזט לויפען צו דער טיר. דער באַרבער האָט געמיינט, אַז דער יונגער מאַעסטראָ איז פּלוצים געוואָרען געריהרט, אַראָב פונ׳ם זינען... אין דער מינוט האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טיר און, נישט דערוואַרט זיך אויפ׳ן גע-וועהנליכען „קאָם אין״, איז אַריינגעקומען צו ראַפּאַלעסקאָן אין גאַר-דעראָבנע מיט אַ רעש און מיט אַ חאַ-חאַ די פּרימאַדאָנאַ — הענריעטאַ שוואַלב.

— חאַ-חאַ-חאַ! אַ קאָמעדיע מיט אונזערע אַפּ-טאַונער אַריסטאָ-קראַטישע קאָלעגען! ווי פון אַ פּעסט זענען זיי אַנטלאָפען פון אונז. אַ קאָמעדיע, אַ וואָדעוויל, חאַ-חאַ-חאַ!

קאַפּיטעל דריי און זעכציג

נאָך אַ בעגעגעניש

אין דער צייט, ווען דאָס צוהיצטע פּובליקום פון ניקעל-טעאַטער האָט געשטורמט און געדונערט, געמאַכט אָוואַציעס פריהער ראַפּאַלעס-קאָן, דערנאָך גרישאַ סטעלמאַך מיט ראָזאַ ספּיוואַק, האָט זיך אין וועסטיבול פון טעאַטער אָבגעשפּיעלט אַזאַ מין סצענע:

אונזער עלעגאַנטער פריינד מיסטער קלאַמער איז געשטאַנען אין וועסטיבול, ביי דער טיר, און פון דאָרטען צוגעהערט, ווי מיסטער ניקעל ספּיטשט. איין אויג האָט ער געהאַלטען צו, אַ טייל פון זיין הערצל-באָרד האָט ער אַריינגענומען אין מויל אַריין, און דאָס גאַנצע אויסזעהען זיינס האָט געזאָגט, אַז איהם איז דער ספּיטש פון מיסטער ניקעל גאָר ניט געפעלען. ער פערשטעהט ניט, ווי נעמט זיך עס אונטער אַ רויהער מענש, וואָס האָט נישט קיין ברעקעל ידיעה ניט פון דער היסטאָריע, ניט פון קונסט, ניט פון שעקספּיר, זיך אַוועקשטעלען פאַר אַזאַ פּובליקום האַלטען אַ רעדע? ווען מע לאָזט איהם, מיסטער קלאַמערן, אַרויף אויף דער סטיידזש, וואָלט שוין געווען אַלל-רייט. עס וואָלט געווען אויף טיש און אויף בענק, אָדער ווי זאָגט דער איינגעלשמען: „איי וואולד פייר אוויי פאָר אָל איי עם וואָרטה״...

— אַאַאַ? שלום עליכם, מיין ליעבער קנאַקער, וואָס מאַכט אַ יוד? אַייך זוך איך דאָך טאַקי מיט לעכט. צוליעב אַייך טאַקי בין איך דאָך אַהער געקומען צו פאָהרען, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה.

מיסטער קלאַמער האָט דערזעהען פאַר זיך אַ נידעריגען פאַרשוין מיט ממזרישע אויגען, אָנגעטאָן אין אַ נייעם אַנצוג, נאָר-וואָס פון דער נאָדעל אַרויס, מיט מאָדנע גרויסע לאַקירטע שיך און מיט צו ברייטע אַרבעל פונ׳ם אויבערשטען העמד, וועלכע האָבען זיך געריסען

אַרויס אַריבער די הענד און וועלכע דער פּאַרשוין האָט אַלע מינוט געבעטען מחילה, זיי זאָלען געהן צוריק. צוליעב דעם זענען זיינעביידע הענד געוועזן כסדר אין דער אַרבייט. גערעדט האָט דער דאָזיגער נפש אַ ביסעל הייזעריגליך און גיך, אין איין אָטעם, און נישט געוואַרט אויף כבוד, ביז יענער וועט איהם ענטפערן.

— זאָגט-זשע מיר, מיין טייערער איינגלענדער מיט די קעסטעלדיגע הויזען, ווי געהט'ס אייך דאָ אינ'ם דאָזיגען לאַנד, וואָס מאַכט איהר אין געזונד, ווי אַזוי זענען די ביזנעס און וואָס קוקט איהר מיך אָן, ווי אַ חתן אויפ'ן ניכטערען האַרצען, — איהר האָט מיך ניט דערקענט? אַנו, דערמאַנט אייך אַקאָרשט: מיין נאָמען איז מוראַווטשיק. שלום-מאיר מוראַווטשיק. איך בין ביי אייך געשטאַנען אין לאָנדאָן, ניט פּאַר איצטער גערדאַכט, געווען אויף גרויסע צרות. געמוזט אָנקומען צו אייך נאָך אַ גמילת-חסד, אויסלייהען עטליכע שילינג, געוויינטליך אויף אַ משכון. שלום בבית, משכון בקעשענע. איצט בין איך געקומען אָבגעבען אייך אייער חוב און אָבנעמען דאָס פּעקעל. נתן מעות, לקח קמח, איך האָב פיינט טראָגען אַ פּאַרך אויף זיך, פערשטעהט איהר מיך. און אגב דאַרף איך טאַקי האָבען די פּאַפּירען.

— וואָסערע פּאַפּירען?

עס ווייזט אויס, אַז מיסטער קלאַמער האָט איהם נישט אָנגעהויבען צו דערקענען. דער פּאַרשוין מיט די ממזרישע אויגען האָט זיך צולאַכט מיט זיין הייזעריגען געלעכטער, נישט אויפגעהערט צו מלחמה האַלטען מיט די מאַנזשעטען פונ'ם העמד.

— געפעלט אייך אַ יוד מאַכט זיך גע'פגר'ט? איהר האָט פערגעסען? אַ קליין סעטשעל, אַ רויטליכס, מיט אַ בייכעל, פול געפּאַקט מיט פּאַפּירען, נויטיגע פּאַפּירען. פאַר אייך האָבען זיי אפשר ניט אַזאַ גרויסען ווערט, נאָר ביי מיר איז דאָס אַ גאַנצער מאַיאָנטעק. אַנו, פּרובט גיט מיר פּאַר מיינע פּאַפּירען טויזענד דאָללאַר, אויב איך וועל ביי אייך נעמען? גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה!

— טאַקי באמת? זעהט אָבער, אויב איהר האָט אייך ניט טועה געווען און געטראָפען אין אַ פרעמדער טיר?

יענער האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען:

— אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע! הערט איהר, איך האָב נאָך קיינמאָל קיין טעות ניט געהאַט און טרעף תמיד, וואו מען דאַרף, און אויב איהר ווילט וויסען נאָך מעהר, האָב איך נאָך קיינמאָל ניט

געפּאַטשט דעם, וואָס מע דאַרף ניט. אַ סימן וועל איך אײַך זאָגן, אַז אײַך רופט מען מיסטער קלאַמער, און איהר זיצט סאַמע אין מי-טען וויטשעפּעל, און אייער אַכסניא אָדער אײַער האָטעל הייסט מיט'ן היילינען נאָמען „קאַפּע-נאַציאָנאַל״. איצט זעהט איהר שוין, אַז איך האָב קיין טעות ניט געהאַט? אויב אַזוי, נאַט-זשע אײַך נאָך אַ סימן: מיין סעטשעל מיט די פּאַפּירען האָט איהר בײַ מיר צוגענומען פון דער האַנד און אַרויפגעטראָגען אַרויף און פערשלאָסען אין אַ קליידערשאַפע. וואָס וועט איהר איצטער זאָגען, פּאַני פּיפּערנאָטער, מיין איך, מיסטער קלאַמער?

אַפּנים, אַז דאָ האָט זיך האָט שוין מיסטער קלאַמער יאָ דערמאַנט, אַז ער האָט אַמאָל יאָ געהאַט בײַ זיך אָט אַזאַ מין סעטשעל מיט פּאַפּירען. נאָר וואו דאָס איז אַהינגעקומען — האָט ער פערגעסען, חאָטש נעמט איהם אַראָב דעם קאָפּ. איז בײַ איהם געבליבען, אַז מע דאַרף זיך מאַכען גע'פגר'ט:

— עך הויב ניט אָן צו וויסען פון קיין סעטשעל און פון קיין פּאַפּירען און פון קיין נעכטיגען טאָג, און דרעהט מיר ניט קיין מח, וואָרום אָט געב עך אַ פּייף, ווארפט מען אײַך אַרויס פון טעאַטער גלייך אויף דער סטריט.

— גאָר אַזוי? פּייפען וועט איהר? נו, פּייפט-זשע טאַקי, פּייפט! פאַרוואָס פּייפט איהר ניט?

מיט די ווערטער האָט זיך אונזער אַלטער בעקאַנטער, שלום-מאיר מוראַווטשיק, צוגערוקט צו מיסטער קלאַמער אַלעמאָל נעהענטער און נעהענטער, ביז ער האָט זיך צוגערוקט צו איהם שטאַרק נאָהענט, אַזוי נאָהענט, אַז קלאַמערס גרויסאַרטיגע הערצל-באָרד איז שוין כמעט געווען בײַ איהם אין די הענד, און ווער ווייסט, וואָס עס וואָלט דערפון אַרויס, ווען אויף מיסטער קלאַמערס גוואַלד-געשריי קומט נישט אָן ניסעל שוואַלב (ווי איז דאָס מעגליך אַ סקאַנדאַל — און ניסעל שוואַלב זאָל ניט זיין דערביי?) און מיט איהם די חברה אָשערס און דיענערס פון טעאַטער, וואָס האָבען זיך אַ נעם געטאָן צו שלום-מאיר מוראַוו-טשיקס נייעם אַנצוג מיט'ן קאַפּעלישעל — און ס'איז געוואָרען ליהודים.

. . . .

אויב דער לעזער מיינט, אַז שלום-מאיר מוראַווטשיק איז געקו-מען קיין ניו-יאָרק נאָר צוליעב דעם אַליין, ער זאָל אַריינפּאַהרען דעם מיסטער קלאַמער אין זיין הערצל-באָרד און קריגען דערפאַר געבראָ-

כֿען די ביינער און צוקנייטשט דאָס קאַפּעלישעל, האָט ער אַ גרויסען טעות. געקומען איז ער, אייגענטליך, קיין אַמעריקאַ, אויסער זיינע פּאַפּירען, אויסער זיינע געשעפטען מיט ראָזאַ ספּיוואַק, צוליעב אַ גאַנץ וויכטיגער ביזנעס, צום יונגען העלד פון אונזער ראָמאַן, צום בעריהמ־טען אויפגעהעהענדיגען שטערן לעאָ ראַפּאַלעסקאָ. דאָס איז געווען אַזאַ ביזנעס, וואָס אַז אונזער העלד האָט דאָס דערהערט, האָט ער... נאָר למאַי זאָלען מיר פערלויפען אויף צופריהער? לאָמיר זיך בעסער אומ־קעהרען אויף אַ ווײַלע קיין לאָנדאָן און דערצעהלען ווי ווייט מעגליך אין קורצען, וואָס ס'איז פאָרגעקומען מיט אונזער מוראַוושיקען דאָרטען.

קאַפּיטעל פיער און זעכציג

אַרעשטעל צו די צרות

פון שלום-מאיר מוראַווטשיקס בריעף פון לאָנדאָן צו זיין פריינד אַלבערט שטשופּאַק אין אַדעס בעדאַרף דער לעזער געדענקען, אַז ער האָט זיך געקליבען מבקר-חולה זיין דעם אַמאָליגען קאָלעגאַ זיינעם, דעם דירעקטאָר האָלצמאַן.

לאָנדאָן איז אָבער ניט די שטאָדט, וואָס מע געפינט אַזוי גיך דעם, וואָס מע זוכט. מע בעדאַרף זיך צו אַזאַ שטיקעל אַרבייט גוט אונטערגאַרטלען. אויסערדעם איז אונזער שלום-מאיר געווען אין יענער צייט, ווי ער אַליין האָט זיך אויסגעדריקט, אויף גרויסע צרות. דאָס ביסעל מינץ, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך פון פּאַריז, איז צו-קראָכען געוואָרען אונטער די הענד, און זיין פריינד שטשופּאַק האָט זיך ניט אַזוי געחאַפּט אַרויסצושיקען איהם די „קערבלעך", וואָס ער האָט ביי איהם געבעטען. אחת לאחת איז אַוועקגעגאַנגען אַ טאָג נאָך אַ טאָג, ביז מוראַווטשיק האָט איינמאָל אין אַ חושכ׳דיגער פאָגע, ווי עס גיט זיך אויס אינ׳ם חושכ׳דיגען לאָנדאָן, נאָך גרויסער מיה דערשלאָ-גען זיך ערגיץ אין אַ העק, אין אַ ברוקליין-סטריט, וואָס וואָלט גע-מעגט שטעהן אין ווילנא אָדער אין בערדיטשעוו און וואָלט דאָרטען אויך ניט פערשעמט געוואָרען.

אַריינגעקומען איז ער אין אַ גרויסען הויף מיט צוויי טירען, רעכטס און לינקס, ביידע מיט פינסטערע גליטשיגע טרעפּ אַראָב און אַרויף און ביידע האָבען איהם אויסגעזעהן, ווי שוואַרצע אָפענע מיילער, וואָס קוקען אַרויס עמיצען איינצושלינגען. אַ געדיכטער אַראָמאַט פון געפּרעגעלטע ציבעלע מיט שמאַלץ, אויסגעמישט מיט בשמים פון געפּריי-טע (געפּרעגעלטע) פיש אויף פּראָסטען אייל, און אַ געזאַנג פון קליינע

קינדערלעך, אויסגעמישט מיט ווייבערשע קאָמפּלימענטען און ווינשע-וואַניעס אויף אַלערליי דיאַלעקטען: „מיט'ן קעפּעלע זאָלסט דו אָנליי-גען, ליכטיגער פּרצוף! ווער דערוואָרגען, טרפה'נער האַלז! געהן זאָלסט דו אויף קוליעס, געשליירטע שיקסע!“ — דאָס אַלעס האָט געזאָגט עדות, אַז דאָ זיצען היימישע יודען און ווייבער, „מאנשי שלומנו“, ווי מע רופט עס אָן.

געלאָזט האָט זיך אונזער מוראַווטשיק אויף גאָטס בעראָט אַרויף, מהאי טעמא, ווי וועט ער ניט בעגעגענען עפּיס אַ לעבעדיגען מענשען? און ווייל ער האָט קיין לעבעדיגען מענשען אויף די טרעפּ דאָך נישט בעגעגענט, איז ער געגאַנגען און געגאַנגען, כמעט ביז'ן לעצטען שטאָק. ער וואָלט געשטיגען נאָך העכער, האָט ער זיך אָנגעשלאָגען אויף עפּיס אַ בעשעפּעניש אינ'ם געשטאַלט פון אַ מכשפה, אַ הויכע טרוקענע אַלטע יודינע מיט ברייט-ביינעריגע פליי׳צעס און מיט אַזאַ מורא'דיג פּנים, וואָס ס'איז גלייכער, מע זאָל אַקעגען נאַכט מיט אַזעלכס זיך ניט בע-געגענען. דאָס בעשעפּעניש, אָדער די מכשפה, האָט געטראָגען אין ביידע הענד אַ גאַנץ גרויסען ברעמעק האָלץ פון אונטען אַרויף און גע-סאַפּעט, ווי אַ בלאָזזאַק.

— מוהמעניו! — האָט זיך מוראַווטשיק אָנגערופען צו דער אַלטער, — ווייסט איהר ניט, וואו זיצט דאָ ערגיץ אַ דירעקטאָר פון אַ יודיש טע-אַטער, וואָס מע רופט איהם מיט זיין הייליגען נאָמען האָצמאַך, מיין איך, האָלצמאַן?

די, וואָס מוראַווטשיק האָט זי אָנגערופען „מוהמעניו“, האָט זיך אָבגעשטעלט, איינגעקוקט זיך אין דער פינסטער, געוואָלט זעהען, ווער עס פרעגט. נאָכדעם האָט זי אַרויסגעלאָזט אַ קרעכץ און אַ זאָג גע-געבען:

— קומט, איך וועל אייך ווייזען.

אַרויפגעשטיגען נאָך עטליכע טרעפּלעך, האָבען זיי זיך אַראָבגע-לאָזט אין אַ מין זיצעכץ פון צוויי שטיבלעך מיט אַ קיך, וואָס האָבען ניט אויסגעזעהען אַזוי ווייט קאָמפאָרטאַבעל, אַז דאָ זאָל זיצען אַ די-רעקטאָר פון אַ טעאַטער, חאָטש אפילו פון אַ יודישען. אין קיך האָט די אַלטע אַראָבגעוואָרפען דעם ברעמעק האָלץ, אויסגעגלייכט זיך די ביינער און בעטראַכט מיט איהרע אַלטע רויטע פערוויינטע אויגען דעם אַריינ-געקומענעם.

— צו וועמען, הייסט עס, דאַרפט איהר?

— הייסט עס צו איהם אַליין טאַקי, צום דירעקטאָר האָצמאַך, מיין איך, האָלצמאַן. זאָגט איהם, זייט מוחל, אַז זיינער אַ גוטער פריינד איז געקומען איהם מבקר חולה זיין און וויל זיך זעהען מיט איהם.

— זיך זעהען מיט איהם? — די אַלטע האָט אויפגעהויבען און אַראָבגעלאָזט ביידע הענד. — מיט איהם זעהען זיך איז שווער. ער איז שוין ווייט...

— אַוועקגעפאָהרען?

די אַלטע האָט ווידער אויפגעהויבען און אַראָבגעלאָזט ביידע הענד. באַלדעם האָט זי זיך אָנגעבויגען צום אַריינגעקומענעם גוטען פריינד, ווייל זי איז געווען מיט צוויי קעפּ העכער פון איהם, און האָט אויס־געשריגען איהם אין אויער אַריין, גלייך ווי יענער וואָלט געווען טויב:

— עליו השלום.

שלום-מאיר מוראַווטשיק איז אָבגעשפּרונגען, פערבראָכען די הענד:

— געשטאָרבען? האָצמאַך, מיין איך, האָלצמאַן געשטאָרבען? וואָס רעדט איהר?

— וואָס איך רעד? אַז אָך און וועה איז מיר. ס'איז מיינער אַ זוהן. אַ בן-יחיד. איינאונאיינצי...

די אַלטע האָט נישט געקאָנט אויסרעדען דאָס לעצטע וואָרט. זי האָט זיך אַראָבגעלאָזט אויף אַ פּיערעקעכיגען קיכשטוהל ביי דער טיר, בעהאַלטען דאָס אַלטע געקנייטשטע פּנים אין איהר אַלטען צו־ריסענעם פאַרטוך, און איהרע ברייטע טרוקענע פּלייצעס האָבען גע־זאָגט, אַז די אַלטע וויינט יאָמערליך.

דאָס וואָרט „געשטאָרבען" איז אַ מיאוס וואָרט און האָט אין זיך, אַפּנים, אַ גוואַלדיגען כּח. שלום-מאיר מוראַווטשיק איז געבליבען אָבהענדיג און האָט גאָר פערגעסען, אַז דער, וואָס איז געשטאָרבען, איז, אייגענטליך, געווען זיינער אַ בלוטיגער שונא. אדרבה, עס האָט זיך איהם גאָר אויסגעדאַכט, אַז ער האָט פערלוירען אַ גוטען פריינד. אַ נאָהענטען פריינד. זעהר אַ נאָהענטען פריינד. מע קאָן זאָגען, אַיין אייגענעם. אַ קליינינקייט — ער און האָלצמאַן? ער האָט אָבגע־וואַרט אַ ביסעל, נאָכדעם האָט ער זיך אַוועקגעזעצט צו איהר נאָהענט־ליך, אויף אַ צווייטען קיכשטוהל:

— זענט איהר, הייסט עס, זיינע אַ מאַמע? מיין פריינדס מאַ־מע? מיין פריינד פלעגט מיר אָבער טאַקי דערצעהלען אָפט פון זיין

מאַמע. כמעט ניט אַרויסגעלאָזט די מאַמע פונ׳ם מויל. „איך זאָל אַזוי דערלעבען זעהען מיין מאַמע״ — דאָס איז ביי איהם געווען די גרעסטע שבועה. וואָס ווייסט איהר, וואָס פאַר אַ געטרייען זוהן איהר האָט געהאַט! וואָס פאַר אַ גוטער ברודער דאָס איז געווען! אַ גוטער ברודער? מיט׳ן לעצטען ביסען זיך טיילען! און ווער שמועסט מיט מיר — ניט שייך צו זאָגען, איין גוף, איין נשמה, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה.

און נאָך אַ סך מעלות און שבחים האָט שלום-מאיר מוראַוושיק געהאַט צו דערצעהלען אויף זיין געשטאָרבענעם פריינד פאַר דער אַלטער מאַמע, און עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז אַלסדינג, וואָס ער דערצעהלט, איז תורת אמת.

פאַר דער אַלטער מאַמע זענען די דאָזיגע ווערטער געווען, פערשטעהט זיך, אַ זאַלב צו איהר פרישען וועהטאָג. דאַנקען גאָט, עס האָט זיך געפונען חאָטש איינער אַ גוטער פריינד פאַר איהר זוהן, וואָס איז נעבאַך אויסגעגאַנגען, ווי אַ ליכט, איינער אַליין, עלענד און ווייט פון דער היים, אין דעם דאָזיגען וויסטען פינסטערען לאָנדאָן, וואָס וואָלט געמעגט איינגעזונקען ווערען אַזוי ווי סדום, וואָרום ווען ניט דאָס וויסטע פינסטערע לאָנדאָן, וואָלט דאָך איהר זוהן נאָך גע-הוסט און געהוסט ווער ווייסט וויפיעל יאָהרען...

און די אָרימע שרה-ברכה האָט אויסדערצעהלט איהר אומגליק פאַר איהר זוהנס פריינד, טאַקי אָט דאָ אין קיך זיצענדיג, ווי אַזוי איהר הערש-בער האָט געהוסט, ווי אַזוי ער האָט געבלוט, ווי אַזוי זי האָט איהם גערעטעוועט, און וויפיעל דאָס האָט געקאָסט, וואָרום אַ קלייניגקייט איהר זוהן? אַזאַ זוהן! און נאָכדעם ווי אַזוי ער איז געשטאָרבען, ווי אַזוי זי האָט ניט געוואָלט גלויבען, וואָרום ווי קאָן איהר זוהן שטאַרבען? אַזאַ זוהן?! און נאָכדעם ווי אַזוי מע האָט איהם צוגענומען, נישט בעהאַלטען, ווי מע בעהאַלט ביי אונז, מיט אַ מטה, מיט כלים, מיט שמשים. ווער? וואָס? געקומען עטליכע מלאכי-חבלה מיט שוואַרצע ספאָדקעס, מיט אַ הויכען שוואַרצען וואָ-גען, אויפגעחאַפּט און אַוועקגעפיהרט, ניט געלאָזט אפילו זיך אָנוויי-נען, ווי עס געהער צו זיין. עפּיס טאַקי נאָר אַיין אויסחאַפּעניש איז אויף איהם געקומען, קומען זאָל אויף זיי אַלעמען דאָ אַיין אויסחאַ-פּעניש אין איין טאָג, רבונו-של-עולם!

— קוואַ! קוואַ! קוואַ! — האָט זיך געלאָזט הערען פון די

אינוויינינגסטע חדרים אַ מאָדנע קוויטשיג קול־כּעל, וואָס האָט געקאָנט זיין אַ פּישטשען פון אַ קליין הינטעל, אָדער אַ מיאַוקען פון אַ קעצעל.

מוראַווטשיק האָט אויסגעדרעהט דעם קאָפּ, געחאַפּט אַ קוק אויף דער אַלטער, וואָס איז מיט אַמאָל אַנשוויגען געוואָרען. זי האָט זיך אויפגעחאַפּט פונ׳ם אָרט, ניט געוואוסט, וואוהין זאָל זי זיך וואַרפען, האָט זי אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ און געבליבען שטעהן איינגאַנצען אַ פּערלוירענע.

שלום-מאיר, וואָס איז געווען ניט אַזוי אַלט ווי געניט, האָט נאָכ׳ן טאָן, אַפּנים, פערשטאַנען, וואָס דאָס איז פאַר אַ מין קוואָקען, און ער האָט זיך אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו דער אַלטער און אויף זיין הייזעריג קול אַ פרעג געגעבען:

— אַ „יאַטעל״?

נישט בעקומען דערויף קיין ענטפער, האָט ער געשטעלט איין אַנדער פראַגע:

— וועמענס „יאַטעל״?

נישט בעקומען קיין ענטפער דערויף אויך און בעטראַכט די אַלטע, ווי זי שטעהט נעבאַך אַ פערלוירענע, האָט ער געפונען פאַר בוטיג מעהר נישט פרעגען גאָרנישט. ער האָט נאָר אַ זאָג געגעבען פון זיך, גלאַט אין דער וועלט אַריין:

— אַ רעשטעל צו די צרות?

— אַ רעשטעל צו די צרות! — האָט אַ זאָג געגעבען אויך די אַלטע און האָט זיך צוגעזעצט צוריק צום אַריינגעקומענעם גאַסט, צו איהר זוהנס פריינד. — איהר האָט דאָס גוט געזאָגט, לאָמיך האָ-בען אַזאַ יאָהר, ס׳איז טאַקי אַ רעשטעל, אוי, אַ רעשטעל צו די צרות!...

. . . .

. . . .

. . . .

דאַכט זיך, וואָס ליגט אַזעלכס אין די פינף ווערטער: „אַ רעש-טעל צו די צרות״? זיי זענען אָבער געזאָגט געוואָרען אַזוי צו דער צייט און מיט אַזאַ ריכטיגען טאָן, אַז זיי זענען געווען אַ שליסעל אויף צו עפענען דער אַלטערס מויל און דער אַלטערס האַרץ, און זי האָט פאַר איהר זוהנס פריינד דערצעהלט אַלסדינג, דעם גאַנצען אמת—דאָס, וואָס האָבען געזאָלט וויסען נאָר זיי אינצווייען: זי און איהר טאָכטער זלאַטקע, און גאָט אַ דריטער...

קאַפּיטל פינף און זעכציג.

שלום-מאיר מוראַוועטשיק — אַ גוטער פריינד

אַ מענש קאָן גאָר ניט וויסען, ווער ס'איז איהם אַ גוטער פריינד און ווער אַ שונא. אַיין עבירה, וואָס דער דירעקטאָר האָלצמאַן קאָן ניט אויפשטעהן פון קבר און אַ קוק טון אויף זיין בלוטיגען שונא שלום-מאיר מוראַוועטשיק, ווי ער לייגט זיך אַוועק פאַר זיין אַלטער מאַמע שרה-ברכה און פאַר זיין שוועסטערל זלאַטקע. ער וואָלט זיכער נישט געגלויבט זיינע אויגען. ער וואָלט געשטוינט, ווי אַזוי אָט דער שלום-מאיר, וועמענס פּנים ער האָט נישט געקאָנט זעהען אָהן דעם, ס'זאָלען איהם ניט „אויפקאָכען אַלע געבליטען", פאָהרט איצט מיט זיין מאַמע און שוועסטער אויפ'ן שיף קיין אַמעריקאַ, טיילט זיי צו „כל הפערגעניגען", לויפט אַריין אַלע מאָל צו זיי אין דעם קעבין צווייטער קלאַס, געוואָהרע ווערען, וואָס פעהלט זיי, וואָס פערלאַנגען זיי, טאָמער דאַרפען זיי עפּיס?

דער אַלטער שרה-ברכה און איהר טאָכטער זלאַטקען פעהלט אָבער גאָרנישט און זיי פערלאַנגען ניט קיין זאַך און זיי דאַרפען נישט קיין זאַך. זיי ביידע זיצען איבער אַ קליין בעשעפעניש'על, אַ נפש'על, וואָס איז איינגעהילט אין ווינדעלעך און איינגעוויקעלט אין קישעלעך און קוקט אַרויס ווי אַ ליאַלקע אויף גאָטס וועלט מיט אַ פּאָר אויגעלעך, בלויע ווי דער הימעל און קלאָר ווי דער שיין. און אַ מיילעכעל האָט עס, ווי אַ פויגעלע, און דאָס פּנים'על ביי דעם איז ווי פערטראַכט, גלייך ווי עס האָט שוין אייגענע מחשבות. אַך, ווי גוט דאָס איז, וואָס זיי האָבען געטראָפען מיט זייער נסיעה אין אַזאַ צייט, ווען דער ים איז שטיל, „ווי שבת נאָכ'ן טיש". געלויבט דער אויבערשטער! ניט אַזוי פאַר זיך דאַנקען זיי גאָט, ווי פאַר אָט דעם נפש'על. נעבאַך

אַ גאָטס בעשעפענישעל — וואָס ווייסט עס? און אַ קליין קינד, האָבען זיי געהערט זאָגען, ליידט נעבאַך אויפ'ן וואַסער נישט ווינציגער ווי אַ גרויסער. נישט מעהר — איין עופ'עלע, אַ שטומע צונג...

אַ מאָדנע זאַך מיט די צוויי! מילא פון זלאַטקען שמועסט מען ניט. זלאַטקע, אַז זי איז נאָך געלעגען אין געהאַקטע וואונדען, גע-מיינט, אַז ס'איז איין עק, זי געזעגענט זיך מיט'ן לעבען, ממש גע-זעהען פאַר זיך דעם מלאך-המות, נאָר דערהערט דעם ערשטען פיסק פונ'ם געבוירענעם וועזען, האָט זי זיך שוין געבעטען, מע זאָל איהר ווייזען דאָס, וואָס ס'איז געבוירען געוואָרען. און פון דער ערשטער מינוט, וואָס זי האָט דאָס דערזעהען, האָט זיך דערוועקט אין איהר אַ געפיהל פון רחמנות אָהן איין ערך צום דאָזיגען נפש'על, און עס זע-נען איהר אין איין מינוט פערגאַנגען אַלע וועהטאָגען, פערהיילט אַלע וואונדען. וואו איז אַהינגעקומען דער בזיון, וואָס זי האָט געמיינט פריהער, אַז זי וועט איהם זיכער ניט אַריבערטראָגען? וואו זענען אַהינגעקומען איהרע פריהעריגע געדאַנקען וועגען דעם, וואָס מע זאָל זי וועלען עמיצער איבערפּאָהרען אין דעם טומעלדיגען גיהנם, וואָס הייסט לאָנדאָן, אַבי פּטור צו ווערען איינמאָל פאַר אַלעמאָל פון דער חרפּה, וואָס האָט זיך, ווי אַ מורא'דיגער וואָלקען, געטראָגען אַקעגען איהר מיט סכנת-נפשות!? אַלע געדאַנקען און אַלע געפיהלען האָבען אָבגעטראָטען דעם איינאונאיינציגען געדאַנק, דעם איינאונאיינ-ציגען געפיהל, אַז זי איז אַ מאַמע...

אויב דאָ איז פאַראַן וועמען צו בעוואונדערן — איז דאָס די אַלטע שרה-ברכה. פאַר איהר איז דאָס יאָ געוועזען, ווי אַ דונער אין מיטען העלען טאָג, ווי צעהן מויערן וואָלטען איינגעפאַלען אויף איהר, ווי הונדערט האַרמאַטען וואָלטען איהר געטראָפען גלייך אין האַרצען אַריין.

דאָס איז געוועזען סאַמע אין דער צייט, וואָס זיי זענען געזעסען שבעה מיט איהר טאָכטער נאָך איהר געטרייען זוהן. זייערע אויגען האָבען שוין לאַנג אויסגעטריקענט. די קוואַלען פון טרערען האָבען זיך שוין לאַנג אויסגעלאָזען. און אַ מאָדנע פוסטקייט איז איינגעטראָטען אין זייערע הערצער, און אַ מורא'דיגע סומנעקייט מיט אַ מרה-שחורה האָבען אַרומגענומען זייערע נשמות.

— היינט איז דער זעקסטער טאָג, — האָט זיך די מאַמע אָנגערו-פען צו דער טאָכטער. — אם-ירצה-השם, איבערמאָרגען שטעהען מיר

שוין אויף. וואָס וועלען מיר טון? וואוהין וועלען מיר געהן? צו וועמען וועלען מיר זיך קעהרען און ווענדען?

די אַלטע איז שוין גרייט געווען ווידעראַמאָל איבער-אַ-נייעס זיך צעוויינען, איז איהר פּלוצים די טאָכטער געפאַלען אויפ׳ן האַלז, אַרומגעכאַפּט קושען די אַלטע מאַמע, מורא׳דיג רויט געוואָרען, זיך אָנגעזאַפּט מיטביידע הענד ביים בויך און אויסגעלאָזט מיט אַ געשריי:

— מאַ — מע! ראַטעווע — איך בין פאַרביי!...

— גאָט איז מיט דיר, טאָכטער! אַ דונער האָט מיך געטראָפען — וואָס איז דיר? וואָס איז דיר?

די טאָכטער האָט גענומען ברעכען די הענד, חאַפּען זיך אַלע מינוט ביים בויך, זיך שלאָגען אין קאָפּ, רייסען פון זיך שטיקער פלייש און ניט אויפגעהערט צו שרייען אין איין קול:

— מאַ — מע! איך בין פאַרביי!...

עס איז געשעהען אַ נס, אָדער אפשר איז דאָס געווען דער אינסטינקט פון אַ פרוי און פון אַ מוטער — די אַלטע שרה-ברכה האָט געחאַפּט אויף זיך דעם צוריסענעם בורנעס, פערגעסען דעם בזיון, פערגעסען אַלסדינג אויף דער וועלט, אַריינגעלאָפען צו איין שכנה, צו דער אַנדערער, זיך דערפרעגט אויף אַיין אַקושערקע — און נאָך אַ שווערער נאַכט, אין וועלכער איהר טאָכטער, איהר אויג אין קאָפּ, האָט זיך געראַנגעלט מיט׳ן מלאך-המות, געשוועבט צווישען לעבען און טויט, האָט זי גאָט בעגליקט — שוין צום טאָג-גלייך — מיט אַיין אייניקעל...

. . . .

אַיין אויסגעמאַטערטע, אַ בלאַסע, אַיין אויסגעצעהרטע, איז זלאַטקע געלעגען אין בעט. די צוואָרפענע שוואַרצע האָר האָבען זיך צושפּרייט אויפ׳ן ווייסען קישען. איהר שפּיצעכיג נעזעל האָט זיך נאָך מעהר פערשפּיצט. די אויגען האָבען געבלאָנזעט, זיך געצויגען מעהר אַהין, צופוסענס, וואו איינגעוויקעלט אין אַ ליילעך האָט זיך גערירט און געברודערט אַ לעבעדיגע זאַך. זי האָט זיך צוגעהערט מיט ניי-גיריגקייט, ווי עפּיס שנאָרכט און פאָרשקעט און פּישטשעט און קאַוויטשעט שטיל, ווי אַ קעצעלע.

יונג און שען איז געווען די דאָזיגע געווינערין. דאָס פּנים קינדיש, בלוט און מילך. די הענטלעך קליין. די ברוסט האַרט און שעמעוודיג. און אַלעס אינאיינעם האָט זיך ווי געבעטען און בעקלאָגט זיך: „יודישע קינדער, אוי-וועה, איך בין נאָך נישט אַלט קיין אַכטצעהן יאָהר!“...

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזעהען שרה-ברכה. די אַלטע מאַמע האָט פערקאַטשעט די אַרבעל ביז די ברייטביינעריגע עלענבויגענס, אַרויסבעווייזען די אָבגעשטאַנענע אָנגעדראָלענע אָדערן פון איהרע ברייטע טרוקענע הענד, פערלייגט די פּאַטשיילע אויף יענער זייט אויהרען, אונטערגעשטעקט דעם פאַרטוך, געבראַכט צו טראָגען אַ שווע-רע הילצערנע באַליע, וואָס מע וואַשט גרעט, צוגעשטעלט איין אָק-ראָפּ אויף צו באָדען דאָס קינד און געזידעלט, געשימפּט און געטאַדעלט די שטאָדט לאָנדאָן מיט איהרע איינוואוינער אויף וואָס די וועלט שטעהט.

— אַ שטאָדט — איינגעזונקען זאָל זי ווערען! אַ הויף — פערברענט זאָל ער ווערען! שכנים — אויף קיין גוטען אָרט זאָלען זיי ניט שטעהן! עס זאָל זיך ניט געפינען צווישען יודען אַ מולטער, אַ היל-צערנע מולטער!...

הקיצור, די אַלטע איז אַריין אין איהר מאַמע-ראָל, גלייך ווי זי וואָלט זיך צו דעם געגרייט שוין פון לאַנג, גלייך ווי זי וואָלט געוואוסט, וואָס דאָ וועט פּאַרקומען... וואָס זאָלט איהר קלערען? אַודאי איז איהר וועהטאָג געווען גרויס און דער בזיון נאָך גרעסער. עס זאָל זיך איהר עפּענען אַ גרוב, וואָלט זי זיכער אַריין אַ לעבעדיגע. נאָר וואָס זאָל מען טון? זי וועט דאָך ניט אַוועקזעצען זיך איצטער זאָגען מוסר דער טאָכטער, וואָס איז נאָר-וואָס איבערגעקומען אַזאַ סכנה. לאָז נאָר דער אויבערשטער העלפען, זי זאָל שוין אויפשטעהן בשלום, וועט זי איהר, בישקשה, אויס'לומר'ען ווי עס געהער צו זיין. זי וועט זיך שוין צו איהר אַ נעם טון, איהר געבען אַ וויסטען סוף: „זאָג נאָר, טאָכטער לעבען! ווי אַזוי און ווען און וואו און... פון וועמען? פערפינסטערט און פערוויסט זענען זייי ביידע געוואָרען — וואָס וועלען זיי טון? וואו-הין וועלען זיי געהן? צו וועמען וועלען זיי זיך קעהרען און ווענדען?"...

דאָס וועט אָבער אַלץ זיין נאָכדעם. שפּעטער, נישט איצט. איצט דאַרף מען זי צוזעהען, צופילנעווען, צושטעלען צוויי מאָל אין טאָג אַ יאַייכעל... אַ קימפעטאָרין, איין ערשטלינג — אַ דונער האָט זי דערשלאָגען!... און דאָס קינד? וואָס איז שולדיג דאָס קינד? גאָט די נשמה. אַ לעבעדיג בעשעפעניש. אַ צער-בעלי-חיים. ס'זאָל וועלען אַליין זיך אָבטראָגען, וואָלט עס אַודאי געווען אַ חכמה פון דעם. נעמען דאָס און דערווערגען — דאָס ניט. אָדער אָבקאָכען מיט זודיג וואַסער — דאָס אויך ניט. מע איז דאָך עפּיס יודישע קינדער אויף דער וועלט, צי ניין? אַ שטיקעל גליק האָטש, וואָס ס'איז געבוירען געוואָרען

אַ מיידעל, ניט קיין יונגעל: פערשפּאָרט אַ ברית — ווינציגער מיט אַ בזיון... און ווי אויף צו-להכעיס, אַ געזונד מיידעל, קיין עין-הרע, אַ מויד! און שוין איז דאָס — טאַקי נאָר אויף אַ טשיקאַוועס. אַלע שכנות זאָגען, אַז זיי האָבען אַזאַ קינד שוין לאַנג ניט געזעהען. אין וועמען איז דאָס געראָטען?

— אין וועמען? אינ׳ם טאַטען, — זאָגט זיי שרה-ברכה. — ער איז אַ שעהנער יונג, אַ שניידער, אין אַמעריקאַ איז ער...

שרה-ברכה פיהלט, אַז עס ברענט אויף איהר דאָס אַלטע פּנים פאַר בושה. אָבגעלעבט אַזוי פיעל יאָהרען, און אויף דער עלטער גע-וואָרען אַ ליגנערין, אַז אָך און וועה איז צו איהרע גרויע האָר און אַ קלאָג אויף איהרע שונאים׳ס קעפּ, זיין זאָלען זיי אַלע די כפּרה פאַר איהר קינד מיט איהם אינאיינעם!...

וועמען די אַלטע האָט געמיינט מיט׳ן נאָמען „איהם" — דאָס איז ניט אַזוי שווער צו טרעפען... שוין איז נאָר דאָס, וואָס זלאַטקע איז שוין אויפגעשטאַנען פון קימפּעט, שוין אַרומגעשלעפּט זיך איבער דער שטוב — און שרה-ברכה האָט איהר קיין וויסטען סוף נאָך אַלץ בישט געגעבען. עס איז געוועזען להלוטין איבעריג. ערשטענס, דאָס קינד, אַ־ן עופ׳עלע. מע דאַרף עס באָדען — וואָס ווייסט זלאַטקע? משטיינס גע-זאָגט, אַליין אַ „פּיסקליאַ". און צווייטענס, אָט דער היזעריגער שלים-מזל, איהר זוהנס גוטער פריינד, שלום-מאיר מוראַוועטשיק, ער האָט זיך פערנאַדיעט צו זיי אין שטוב, אָנגעהויבען געהן צוויי מאָל אַ טאָג און האָט פאַרגעלייגט דער אַלטער שרה-ברכה׳ן אַ פּלאַן, וואָס האָט בעדאַרפט אויסלייזען זיי פון אַלע צרות און פון אַלע בזיונות. ער מיינט חלילה ניט דערביי קיין זאַך. אַדרבה. ער טוט עס נאָר אויס רייגע גוטפריינדשאַפט צו איהר און צו איהר זוהן, עליו השלום, וואָס איז געוועזען זיין בעסטער איינציגער פריינד — „גאָט זאָל איהם אַזוי געבען גליק און הצלחה".

קאַפּיטעל זעקס און זעכציק

אַ מענש אָהן אַ גאַל

תחילת איז אונזער מוראַוועשיק — עס קאָן זיין — טאַקי נישט אויסען געוועזן קיין זאַך. אַריינשטעקען אַ נאָז אין יענעמס טעלער, געוואָהר ווערען, מיט וואָס דאַרט שמעקט, און דינען יענעם מיט איין עצה, — דאָס איז אַ יודישע זאַך. נישט מעהר שלום-מאיר'ס נאָז האָט אַ ביסעל צו אַ שאַרפען חוש הריח. דאָס, וואָס איין אַנדערער בע- דאַרף האָבען דערויף וואָכען און אפשר חדשים, וועט דאָס אייך מו- ראַוועשיק דערגעהן אין אַ טאָג. אָט דער דאָזיגער מענש האָט אין זיך אַ כח — באַלד ווערט ער אייך אַ גוטער ברודער, און איהר וועט איהם פערטרויען, ווי איין אייגענעם, אויסדערצעהלען, וואָס ביי אייך אונ- טער די נעגעל טוט זיך. נישט נאָר די אַלטע שרה-ברכה, נאָר אפילו די שעמעוודיגע זלאַטקע האָט איהם געקוקט אין מויל אַריין און זיך צוגעהערט צו זיין הייזעריגער שטימע און צו זיינע ווערטער, וואָס האָבען זיך, ווי אַ בוימאייל, געגאָסען צו זיי אין האַרצען אַריין. ער האָט צו זיי געזאָגט:

— וואָס זאָל איך מיט אייך טון, אַז איהר, מוהמעניו, זענט אַ יודינע פון דער אַלטער וועלט, און אייער טאָכטער איז אַ שעפּעלע? איהר פרעגט מ י ך, וועל איך אייך זאָגען אַקוראַט, וואָס דאָ טוט זיך, איך וועל עס אייך לייענען ווי פון אַ ביכעל. איך קען מיינע לייט, פערשטעהט איהר מיך, אויסגעבונדען. איך בין דאָך עפּיס אַליין איין אַקטיאָר. דער חברה-מאַן, אויף וויפיעל איך קען איהם פון דער היים, נאָך פון האָלענעשטי, — איך געדענק איהם ווי דורכ'ן שלאָף — איז אַ בחור, לאָמיך האָבען אַזאַ יאָהר. נישטמעהר, ער איז אַוועק קיין אַמעריקאַ, איז ער אַרויס פון די האָלאָבליעס און פערגעסען דעם איי-געזונד, ווי זאָגט מען ביי אונז: „דאַלי אָטשי, דאַלי סערדצע".

איז אָבער אין אַמעריקאַ פאַרהאַן אַ זאַקאָן, באם אַז אַ בחור טוט אָט אַזאַ מעשה, וואָס סע קומט איהם דערפאַר אַ קניפ אין בעקעל (ביי די ווערטער האַפּט ער אַ קוק אויפ׳ן „יאַטעל״, וואָס ביי זלאַטקען אויפ׳ן שויס, און זלאַטקע ווערט רויט ווי אַ צוויק און לאָזט אַראָב די אויגען...), מאַכט מען ניט מיט איהם קיין לאַנגע שהיות: איינס-צוויי-דריי — און „הרי את מקודשת לי, בטבעת זו, האַלט מיך צי, איך פליה, איך פליה״... און טאָמער חלילה זאָגט ער לא, איז דערויף פאַרהאַן אַ חד-גדיא: דאָרט רופט מען עס „קונקעל-מונקעל״, אָדער „סיקסינג״ 1); איך ווייס, חאָטש איך בין דאָרט נאָך נישט געווען. איך געה ערשט אַהין; איך האָב דאָרט, פערשטעהט איהר מיך, אַ ביזנעס צו איינער אַ בעריהמטער זינגערין, אַ פרימאַדאָנאַ, וואָס אויב עס וועט מיר געראָטען, וועל איך מאַכען המוציא מיט האָניג און וועל אָנשלאָגען אָט אַזאַ היטעל מיט גאָלד — דאָללאַרס רופט מען עס ביי זיי. דאָללאַרס, דאַרפט איהר וויסען, איז אַ גוטע מטבע. פאַר איין דאָללאַר בעקומט מען ביי אונז אַזוי גרויס ווי צוויי קאַרבוינים... וואָס-זשע, הייסט עס, האָב איך אייך געוואָלט זאָגען? יאָ, אַז פאָהרען, זאָלען מיר פאָהרען אינאיינעם, וואָרום איך, אַז איך וועל געבען אַ רעד מיט דעם בחור, וועט דאָס זיין ויאמר — און ער האָט געזאָגט, אל — צו, משה — משה׳ן, לאמר — אַזוי צו זאָגען. איך, פערשטעהט איהר מיך, האָב פיינט ציגעלע-מיגעלע, און איין אַקטיאָר מיט איין אַקטיאָר איז גאָר אַנדערע ברבוּרים. ביי מיר, זייט זיכער, וועט ער שוין געהן אויפ׳ן דראָנזשיק! איהר מיינט, מהמת וואָס טו איך עס? מעהר נישט פאַר רחמנות. איך האָב רחמנות אויף אייער טאָכטער און איך וויל, אַז איהר „יאַטעל״ — אויף מיר אַזאַ יאָהר, וואָס פאַר אַ „יאַטעל״ דאָס איז — זאָל האָבען אַ טאַטען. מעהר וויל איך גאָרנישט, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה.

שלום-מאיר מוראַוועטשיק האָט זיך נישט בעגנוגענט מיט ווערטער אַליין. ביי איהם איז אַ כלל: איז ער עמיצען איבערגעגעבען — איז מיט׳ן גוף און מיט דער נשמה און מיט׳ן לייב און לעבען. ער האָט נישט געקאָנט צוזעהען, ווי די אַלטע שרה-ברכה טראָגט זיך אַליין אַלעמאָל אָדער מיט אַ ברעמעק האָלץ, אָדער מיט אַ באַרעל מיסט.

*) סינג-סינג — טורמע.

„לאָזט מיך, וועל איך אײַך ווייזען, ווי אַזוי מע טראָגט האַלץ, צו ס׳זאָל זיך אײַך אויסווייזען, אַז ס׳איז ניט קיין האָלץ, נאָר פעדערן". אָדער: „ניט אַזוי נעמט מען אַ באַרעל מיסט. אַ באַרעל מיסט נעמט מען אָט אַזוי".

דעסגלייכען האָט ער נישט געקאָנט ליידען, וואָס זלאַטקע טוי־טשעט זיך מיט׳ן „יאַטעל" גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט. אמת, ער אַליין האָט קיין „יאַטלען" קיינמאָל ניט געהאַט, הלואי ווייטער, דער־פאַר האָט ער אַ שוועסטער, אפילו נישקשה פון אַ קבצנ׳טע, נאָר אַ קינדעלדיגע איז זי מיט סכנת נפשות! זי האַלט פון דער מאָדע „צוויי־קינדער־סיסטעם" און האָט אַלע יאָהר אַ צווילינגעל. דעריבער איז ער אַזוי געניט אין די זאַכען. ער ווייסט אפילו אַ סגולה, וואָס מע טוט, אַז אַ קינד זאָל אויפהערען שרייען.

און נישט לאַנג געטראַכט, חאַפּט ער אַרויס ביי זלאַטקען פון די הענד דאָס קינד, וואָס האָט אין דער מינוט געהאַלטען סאַמע אין רעכטען שרייען, און האָט דאָס גענומען וואַרפען מיטביידע הענד רעכטס און לינקס, אַרויף און אַראָב, אַזוי אַז דאָס „יאַטעל" איז טאַ־קי אַנשוויגען געוואָרען, נאָר דערפאַר איז אָבער ביי זלאַטקען שיער דאָס האַרץ נישט איינגעפאַלען פאַר שרעק.

פאַר איהר אייגענעם ברודער האָט זלאַטקע אין איהר גאַנצען לעבען נישט אַרויסגעזאָגט קיין הונדערטחלק פון דעם, וואָס זי האָט אַרויסגעזאָגט פאַר אָט דעם מוראַוושיקען. איהם האָט זי פערטרויעט אָט דאָס, וואָס זי האָט אפילו פאַר איהר אייגענער מאַמע נישט פערטרויעט.

דאָס איז געווען אין אַ פריהמאָרגען, ווען שרה-ברכה איז געווען אין מאַרק איינקויפען אויף „דינער" און זלאַטקע איז געבליבען מיט מוראַוושיקען אַליין — יענעם פריהמאָרגען איז זלאַטקע געווען מאָדנע אויפגערעגט.

— איך האָב צו אײַך אַ בקשה, — האָט זי איהם אַ זאָג געגעבען מיט אַ געבראָכען קול און האָט שוין חרטה געהאַט. נאָר אָנגעהויבען — איז פערפאַלען.

— וואָס פאַר אַ בקשה, קעצעלע? אין פייער און אין וואַסער.

מיט ציטערענדיגע הענד האָט זלאַטקע אַרויסגענומען פון בוזעם אין אַ געלע פאַטשיילע איינגעוויקעלט עפּיס אַ זאַך. די דאָזיגע „זאַך" איז איהר פערבליבען פון איהר ברודער. ער האָט דאָס איהר איבער־

געגעבען אַ שעה פאַר'ן טויט, אָנגעזאָגט איהר, מיט האַלבע ווערטער שוין, „זי זאָל דאָס היטען, ווי דאָס ש׳ואַרצאַפּעל פונ'ם אויג, אַז קיין פויגעל זאָל פון דעם ניט וויסען, אפי'ו די מאַמע"... ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך האַלצמאַן פערהוסט, אָנגעהויבען גוסס'ען און מעהר נישט געקאָנט שוין זאָגען גאָרנישט ניט...

אָבגעגעבען די „זאַך" צו איהר נייעם פריינד, האָט זלאַטקע דערפיהלט, אַז ס'איז איהר אַראָב אַ שטיין פונ'ם האַרצען. זי האָט צו איהם געזאָגט:

— איך געב אַייך אַוועק אָט דאָס קניפּעל — אונזער גאַנצען חיות. איך פערטרוי אַייך מיין נשמה. נעמט אָט דאָס אָ און טוט מיט דעם וואָס איהר ווילט, אַבי ברענגט מיך צו איהם, אַזוי ווי איהר האָט געזאָגט...

מעהר האָט די אָרעמע זלאַטקע ניט געקאָנט רעדען. אַ גאַנצער שטורם האָט זיך אויפגעהויבען ביי איהר אין האַרצען און עס האָבען זי געשטיקט די טרערען. שלום-מאיר מוראַוטשיק איז געוועזען אַזוי גע-ריהרט, אַז ער האָט גאָר ניט אַריינגעקוקט, וואָס אין קניפּעל טוט זיך, און האָט דאָס, ווי אַ קונצענמאַכער, אַראָבגעלאָזט גלייך אין קעשענע. אגב איז אָנגעקומען די אַלטע, און ער האָט מעהר נישט געקאָנט אַז אַ טרייסעל טון זלאַטקען ביי דער האַנד און אַ זאָג טון איהר:

— זייט זיכער, ליובעניו, זאָל מיין נאָמען ניט הייסען מו-ראַווטשיק.

נישט שפּעטער ווי אויף מאָרגען איז מוראַוטשיק געקומען צו געהן אַ געראַזירטער און אָנגעטאָן פון קאָפּ ביז פיס אין שפּאָגעלניי-עם, ווי אַ חתן צו דער חופה, און אַ זאָג געגעבען ברייטליך:

— הערט-זשע אויס, מוהמעניו, די מעשה דערפון איז אַזוי. מיינע ביזנעס, דאַנקען גאָט, געהען אַ סך בעסער, ווי איך האָב גע-רעכענט. ס'איז גאָלע גימעל אַרום און אַרום. נישטמעהר איין זאַך: מע רופט מיך קיין ניו-יאָרק. אויב איהר ווילט פערגעסען אָן אַלע צרות און האָבען נחת אויף אַייערע עלטערע יאָהרען, זאָלט איהר ניט מאַכען קיין לאַנגע שהיות און שוין נעמען, ווי זאָגט ער, דאָס פּעקעל מיט'ן זעקעל, איך מיין די טאָכטער מיט'ן „יאַטעל", און הלך משה מרדכי מיט'ן רעכטען פוס. איך טו אַ שפרונג נאָך טיקעטס, שיפסקאַרטען הייסט עס, און פון קיין געלד זאָלט איהר מיט מיר ניט רעדען. גאָט וועט העלפען, וועלען מיר זיך צורעכענען...

שרה-ברכה האָט זיך איבערגעקוקט מיט איהר טאָכטער. זי האָט ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס איז פאַר אַ מין אָנשיקעניש? דאַכט זיך, אַ שלים-מזל — און נעמט אויף זיך אַזוי פיעל! און פאַר גרויס התפּעלות, אַפּנים, האָבען זיך אַראָבגעקייקעלט אַראָב איבער איהר אַלט געקנייטשט פאַרמעט-פּנים צוויי קיילעכיגע טרערען, ווי באָב. זי האָט גאָר-וואָס געקליבען זיך אָבדאַנקען איהר זוהנס גוטען פריינד, איהם בענשען און ווינשעווען איהם, ווי ער האָט דאָס ביי איהר כשר פערדיענט, האָט ער זיך פערשטעלט מיט די הענד ביידע אויערן און איז אַוועק, גאָר-נישט געוואָלט הערען אפילו.

— שען! שען! שען! אַ גוטען טאָג. איך לויף נאָך בילעטען, און איהר גרייט זיך אין וועג אַריין. מאָרגען פאָהרען מיר. אַדיעאו.

— ביזט עפּיס אַ מבין? אַ מענש אָהן אַ גאַל! — האָט די מוטער אַ זאָג געגעבען צו דער טאָכטער, אויפגעהויבען און אַראָבגעלאָזט ביידע הענד און געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב.

— אַ מענש אָהן אַ גאַל, — האָט איהר די טאָכטער צוגעגעבען, און ביידע האָבען זיי זיך גענומען גרייטען אין וועג אַריין.

קאַפּיטעל זיבען און זעכציג

ראַפאַלעסקאָס גרויסער דורכפאַל

מיר האָבען איבערגעלאָזט אונזער יונגען העלד ראַפאַלעסקאָ צווישען צווייטען און דריטען אַקט מיט דער פּרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב, ווי זי האָט זיך אַריינגעריסען צו איהם מיט אַ געלעכטער אין גאַרדעראָבנע פּונקט אין דער מינוט, ווען ער איז נאָר-וואָס געוואָהרע געוואָרען פון'ם באַרבער, אַז אין טעאַטער אויף זיין פאָרשטעלונג געפינט זיך ראָזע ספּיוואַק.

— אַ קאָמעדיע מיט אונזערע אַפּטאַנער אַריסטאָקראַטישע קאָלעגען. אַ קאָמעדיע, אַ וואָדעוויל, חאַ-חאַ-חאַ! דו ווייסט? זיי זענען דאָך אַנטלאָפען געוואָרען, חאַ-חאַ-חאַ!

ראַפאַלעסקאָ, וואָס האָט געהאַלטען ביי אַרויסצולויפען פון דער גאַרדעראָבנע, אַליין נישט צו וויסען וואוהין, בעגעגענט זיך מיט הענריעטען, האָט ער זיך אַ נעם געגעבען צוריק און אויטאָמאַטיש אַ פרעג געגעבען ביי איהר: „ווער איז אַנטלאָפען געוואָרען?" דערויף האָט איהם הענריעטע דערלאַנגט גאַנץ בלאַזנע אַ שמיר איבער דער נאָז:

— דו גרינער אַגרעס וואָס דו ביזט! דו ווייסט גאָר נישט, וואָס פאַר געהויבענע געסט מיר האָבען דאָ געהאַט? גרישאַ סטעלמאַך און ראָזע ספּיוואַק... אין לאָזשע נומער דריי זענען זיי געזעסען. די צווייטע פון דער דירעקטאָר-לאָזשע. מיר האָבען זיך מיט איהר בעקענט... עס זענען איהר געפעלען מיינע בראַסלעטען. איך האָב איהר געזאָגט, אַז דאָס האָב איך אַ מתנה פון דיר. זי האָט זיך נאָכגעפרעגט, פון וואַנען דו ביזט...

— וואָס-זשע האָסט דו איהר געזאָגט?

— וואָס זאָל איך איהר זאָגען? איך האָב איהר געזאָגט, אַז דו

ביזט פֿון בוקאַרעשט, חאַ־חאַ! די רומענישע קעניגין, חאַ־חאַ־חאַ! מע קאָן שטאַרבען פֿאַר געלעכֿטער. נאָר דאָס איז נאָך אַלץ גאָר ניט אַקעגען דעם, ווי זיי זענען אַנטלאָפֿען פֿון טעאַטער. ווער עס האָט זיי ניט געזעהען לויפֿען, דער האָט גאָר קיין שענערס ניט געזעהען, חאַ־חאַ־חאַ!

ראַפֿאַלעסקאָ האָט זיך גענומען ווישען דעם קאַלטען שווייס, וואָס איז איהם אַרויסגעטראָטען אויפֿ׳ן שטערן, און ער האָט זי קאַלטבלוטיג, אויף וויפֿיעל ס׳איז נאָר מעגליך געווען, אַ פֿרעג געגעבען:

— וואָס־זשע האָבען זיי אייגענטליך בעדאַרפֿט אַנטלויפֿען?

— אַפֿנים, ס׳איז זיי ביי אונז ניט געפֿעלען, חאַ־חאַ, אַזעלכֿע אַריסטאָקראַטען! אַ קלייניגקייט? איך האָב נאָכֿגעקוקט די גאַנצע צייט, וואָס דו האָסט געשפּיעלט, איז דאָס פֿאָרעל געזעסען און געלאַכֿט, חאַ־חאַ־חאַ!...

אין דעם קלאָגעדיגען ראָמאַן פֿון אונזער העלד צו דער פּרימאַדאָנאַ שוואַלב זענען געווען פֿערשידענע מאָמענטען. עס זענען געווען צייטען, ווען ער האָט זי פּיינט געהאַט פֿאַר איהר נאַרישקייט, נישט געקאָנט אָנקוקען. עס זענען געווען צייטען, וואָס ער האָט איהר מוחל געווען איהר טפשות, איבערגעטראָגען אַלע איהרע קאַפּריזען און געווען מיט איהר חבר... אין דער מינוט, וואָס מיר בעשרייבען אַצונד, איז זי איהם געווען אַזוי נמאס, אַז ניט נאָר ער האָט זי פּיינט געהאַט — ער איז גרייט געווען זיך אַרויפֿוואַרפֿען אויף איהר, זי אָנגעמען מיט ביידע הענד פֿאַר׳ן גאָרגעל און דערוואַרגען זי, אָדער פֿערשטופּען איהר דאָס מויל מיט אַ טאַשענטיכֿעל און זי דערשטיקען, ווי ביי שעקספּירען אָטעלאָ דערשטיקט דעזדעמאָנען — אַזוי שטאַרק האָט געקאָכֿט אין איהם דאָס בלוט. און עס האָט איהם געקלאָפּט ווי מיט צעהן האַמערס אין די שלייפֿען, און מאָדנע רינגעלעך פֿון אַלערליי פֿאַרבען האָבען זיך איהם געדרעהט פֿאַר די אויגען. עס האָט איהם געקיצעלט אין נאָז, און די צייהן האָבען איהם שטילערהייד געקריצט אין מויל. אַ חיה, אַ ווילדע, אַ צורייצטע חיה האָט זיך אין איהם אויפֿגעוועקט. מע האָט בעדאַרפֿט זיין שטאַרקער פֿון אייזען, מע האָט בעדאַרפֿט זיין אין דער אמת׳ען אַ העלד, מע זאָל אַריבערטראָגען דאָס, וואָס אונזער העלד ראַפֿאַלעסקאָ האָט איבערגעלעבט אין די דאָזיגע עטליכֿע שווערע־שווערע מינוטען.

און הענריעטאַ שוואַלב אין שוין לאַנג נישט געווען אַזוי אויפֿגע-

לייגט, ווי אין דעם אָוונד. זי האָט זיך אַ וואָרף געגעבען אויף ראַפּאַ-לעסקאָס בענקעל, וואָס אַקעגען שפּיגעל, און פּערוואָרפען דעם קאָפּ אַרונטער און, קוקענדיג אין שפּיגעל אויף איהרע אייגענע ווייסע צייהן, האָט זי זיך אַזוי צולאַכט, אַז דער באַרבער האָט זיך געטראַכט: „טאָ-מער איז קאַרג, נאָט אַייך נאָך אַ משוגענע"...

—ניין!—האָט הענריעטאַ איבערגעקייעט נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל.—מע האָט בעדאַרפט אָנקוקען, ווי די צוויי האָבען זיך גענומען אונטער די הענד און—מאַרש-מאַרש פון דער לאָזשע איבערן גאַנצען קאָרידאָר, ווי אַ בליץ גלייך אין דרויסען אַרויס, צום אויטאָמאָביל, און דאָס פּוב-ליקום: בראַוואָ, ספּיוואַק! בראַוואָ, סטעלמאַך! —אַ ריינע קאָמעדיע. אַ וואָדעוויל, חאַ-חאַ-חאַ! חאַ-חאַ-חאַ!...

— האַרריאַפּ! עס געהט שוין דער דריטער אַקט,—האָט אויסגעּ-רופען אַ הויכער דזשענטעלמען און האָט אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ צו ראַפּאַלעסקאָן אין גאַרדעראָבנע און בעוויזען, אַז ער האָט אַ פּויגעלש פּנים אָהן אַ סימן פון ברעמען אויף די רויטע אויגען. דאָס איז געווען דער רעזשיסער פון ניקעל-טעאַטער, וואָס גיט אַכטונג אויפ'ן אַרויס-טריט פון די אַרטיסטען, עס זאָל זיין אין דער צייט.

דערהערט דעם „האַרריאַפּ", האָט זיך אונזער פּרימאַדאָנאַ אויפגעּ-חאַפּט און בעפרייט דאָס בענקעל, און ראַפּאַלעסקאָ האָט זיך מיט איין אַראָבגעלאָזטען קאָפּ אַוועקגעזעצט צוריק צום גרים, און דער באַרבער האָט זיך גענומען צו זיין אַרבייט מיט'ן גאַנצען ערנסט פון איין אַר-טיסט, וואָס ווייסט, וואָס ער האָט צו טון. גיך איז אַרויפגעזעצט גע-וואָרען אויף זיין צורט דער פּאַריק, עס איז אַרויפגעקעמט געוואָרען צ ריק דאָס קליינע בערדעל; אַ שמיר אַהער, אַ רייב אַהין—און אוריאל אַקאָסטאַ איז שוין געשטאַנען ווידער גרייט אויפצוטרעטען אויף דער ביהנע פאַר'ן פּובליקום, וואָס האָט זיך שוין אַ ביסעל בערוהיגט און אַרויסגעקוקט אויפ'ן גאַסטראָלער, אויף דעם יונגען אויפגעהענדען שטערן לעאָ ראַפּאַלעסקאָ פון בוקאַרעשט.

נאָר אָנשטאָט דעם אויפגעהענדען שטערן פון בוקאַרעשט, אָנשטאָט דעם סימפּאַטישען אוריאל אַקאָסטאַ, איז אויף דער ביהנע געזעסען ביי אַ שרייבטיש דער אונסימפּאַטישער מנשה און גענודיעט דעם עולם מיט זיינע מאָנאָטאָנע רייד פון ביכער, חשבונות, ציפערן. „לאַנג נאָך וועט ער דרעהען אַ מח, אָט דער אַלטער שטורמאַק?" האָט זיך דאָס פּובלי-קום געטראַכט און געקוקט צו דער טיר, ווען וועט זיך שוין אַמאָל

בעוויזען אוריאל? ענדליך עפענט זיך דיר טיר, נאָר אָנשטאָט אוריאל׳ן קומט אָן יהודית — און עס פערבינדט זיך צווישען איהר און צווישען איהר פאָטער מנשה אַ לאַנגער געשפּרעך אָהן אַ סוף: „עס וועט אַמאָל נעמען אַן׳עק, צי ניין?״ דאַנקען גאָט, אָט איז דער דיענער:

— דאָקטאָר סילוואַ איז געקומען.

— שאַראַפּ! — זאָגט שטילערהייד איינער פון פּובּליקום, — אין דער ערד אַריין דעם דאָקטאָר דע סילוואַ, אוריאל אַקאָסטאַ׳ן גיט אַהער! אָט נודניקעס. איידער מע דערלאַנגט דאָס ביסעל איינגעמאַכטס צום טיש, דאַרף מען זיך פריהער אָנזשליאָקען מיט וואַסער... אָ! אָט איז ער דאָ, דער בחור.

עס קומט אָן אוריאל אַקאָסטאַ און בלייבּט שטעהן ביי דער טיר מיט צונויפגעלייגטע הענד אויף דער בּרוסט, און אַ שוידער געהט דורך איבּערן גאַנצען טעאַטער, און עס ווערט שטיל — אַ פליג דורכצופלי-הען. אַלע זענען גרייט צו הערען עפּיס נייע דבורים, הויכע ווערטער, זעהען נייע אונגעוועהנליכע בעוועגונגען. און ראַפאַלעסקאָ בלאָנזעט מיט די אויגען איבערן גאַנצען טעאַטער, און קוים וואָס מע הערט פון איהם אַ וואָרט:

„דאָס בּין איך, דע סילוואַ...״

— אַ ליטל לאַודער! העכער! — דערהערט זיך אַ געשריי פון דער גאַנץ אויבּערשטער גאַלעריע, און דער עולם פון דער איבעריגער גאַ-לעריע חאַפּט אונטער:

— ספּיק אַפּ! — העכער! העכער!

און ראַפאַלעסקאָ קוים וואָס ער שעפּטשעט אַרויס:

„מעג דער פערשאָלטענער צוטרעטען צום הייליגען בעשיצער פון ריינע נשמות?״

— לאַודער! ספּיק אַפּ! העכער! העכער! — שרייט מען צו איהם פון דער גאַנצער גאַלעריע.

— שאַראַפּ! שטילער! קווייעט! שטיל זאָל זיין! — ענטפערט מען פון פּאַרטער, און דער טומעל וואַקסט.

ראַפאַלעסקאָ, וואָס איז ניט געוואוינט צו אַזאַ אויפנעמען, קוקט אַרויף. ער פערשטעהט ניט, וואָס בּעדייטען די דאָזיגע קולות. עס דאַכט זיך איהם, אַז ער רעדט גאַנץ הויך. ער ווערט מבולבל און פער-געסט, וואו ער האַלט. נאָך איידער דע סילוואַ ענדיגט זיין דיאַלאָג, וואו ער דאַרף איהם ערקלערען, וואָס צו טון ביים רב בן-עקיבא,

פרעגט איהם אוריאל: „זיך אָבזאָגען? דאָס וואָרט קלינגט מיר אַזוי פרעמד״... און ער ווערט אַנשוויגען, ווארום דער, וואָס שפּיעלט די ראָלע פון דאָקטאָר דע סילוואַ, איין אַקטיאָר מיט אַ שווע-רען טריט און מיט גראָבע ליפּען, קוקט אויף איהם מיט אַ מורא׳דיגען קוק און זאָגט צו איהם שטילערהייד:

— אין גאָטעס ווילען! וואָס פערהאַפט איהר די פּיש פאַר דער בען?...

און ער לאָזט אויס הויך: „איך קום ערשט פון בית-דין, אַקאָס-טאַ. זיי זענען שוין אַ ביסעל ווייכער״...

ענטפערט איהם דערויף אוריאל: „דאָס ווייס איך גאַנץ גוט. איך זוך מיר שוין לאַנג אַ וועג. נאָר-וואָס קעהר זיך אָן איינס צום אַנ-דערן?״...

— גוט מאָרגען, געלי, רעטיך טראָג איך... — לאָזט זיך הערען אַ קול פון דער גאַלעריע, און דאָס גאַנצע טעאַטער ווי איין מענש ווערט לעבעדיג. עס טראָגט זיך אַ געלעכטער, ווי אין וואַלד אַ ווייי-טער דונער. דער געלעכטער קאָטשעט זיך, און דער אָרעמער ראַפּאַ-לעסקאָ, וואָס איז נישט געוואוינט געוואָרען אָנקומען צום סופלער, טוט זיך איצט אַ וואָרף צום סופלער-ביידעל און דערזעהט, ווי יענער מאַכט צו איהם עפּיס מאָדנע העוויות, ווייזט איהם מיט די הענד, ווינקט איהם מיט די אויגען. נאָר ער פערשטעהט ניט, וואָס יענער מיינט.

ראַפּאַלעסקאָ האָט שוין אַליין דערפיהלט, אַז ער געהט ניט גלייך, אַז עפּיס וויעגט זיך אונטער איהם דער באָדען, אָט-אָט פאַלט ער אום. ער איז שוין געגאַנגען אויף גאָטס בעראָט, ווי אַ מענש, וואָס האָט צוגענומען די האַנד פון׳ם האַרצען: „חאַפּט דאָס דער רוח — ערגער פון ערגער וועט דאָך ניט זיין!...״ און טוט אַ זאָג צו דע-סילוואַ׳ן גלאַט אין דער וועלט אַריין:

„ווי איך זעה, האָב איך מיט אַייך גאָרניט וואָס צו רעדען...״

— דאַס רייט! — האָט זיך געלאָזט הערען דערזעלבער קול פון דער אויבערשטער גאַלעריע, און דאָס גאַנצע טעאַטער האָט גע-קייכט פאַר געלעכטער. מע האָט שוין נישט געהערט, ניט דעם דאָק-טאָר דע-סילוואַ, ניט דעם מאָנאָלאָג פון אוריאל אַקאָסטאַ, וואָס רעדט, בעת ער בלייבט אַליין, מיט שטאָלץ, אַז „חרטה האָבען קאָן ער ניט און זיין קאָפּ פאַר די רבנים וועט ער ניט אָנבויגען״. דאָס פובליקום

הערט ניט אויף צו לאַכען אויף דעמאָלט, ווען עס קומט אָן די בלינ-דע אסתּר מיט איהרע צוויי זיהן. עס העלפט ניט יהודית, וואָס האָט ערשט אָט דאָ אָנגעהויבען אַריין אין איהר ראָל. עס העלפט נישט דאָס, וואָס ראַפאַלעסקאָ ענדיגט זיין ראָל אינ׳ם דריטען אַקט מיט היץ. פערפאַלען. ער מעג שוין שפּיעלען ווי גאָט אַליין, וועט איהם שוין ניט העלפען. דאָס פּובליקום איז געווען אויפגערעגט, צורייצט און בייז אויפ׳ן קומיר, אויפ׳ן אָבגאָט, וואָס עס האָט זיך צו איהם נאָר-וואָס געבוקט, און מע האָט גענומען הוקען און פייפען, אויספייפען איהם גאָר אויפ׳ן העכסטען גראַד. די שונאים פון מיסטער ניקעל און דער צד שכנגדו פון דער „קיבעצאַרני״ זענען געווען גערעכט, וואָס זיי האָבען געזאָגט, אַז די נאַכט איז נאָך גרויס און אַז די טראַגעדיע „אוריאל אַקאָסטאַ״ האָט אין זיך פינף אַקטען. זיי האָבען זיך דערלעבט אַזאַ נקמה, און דער אויפגעהענדער שטערן ראַפאַלעסקאָ האָט געהאַט אַזאַ גרויסען מורא׳דיגען דורכפאַל, וואָס זיי אַליין האָבען זיך אויף אַזוי פיעל ניט גערעכט.

קאַפּיטעל אַכט און זעכציג

מוראַווטשיק הינטער די קוליסען

די לעצטע סצענע פון דעם לעצטען אַקט, וואו אוריאל אַקאָסטאַ לאָזט זיך לויפען, האָט ראַפאַלעסקאָ דאָך דורכגעפיהרט גלענצענד. עס האָט זיך אומגעקעהרט צו איהם דער פריהעריגער גרויסער אַרטיסט. ער האָט זיך אָנגעחאַפּט ביי דעם קאָפּ און מיט בעזונדערען פייער און מיט זעלטענער קראַפט האָט ער ווי פון שלאָף אויפגעוואַכט, אויסגערופען מיט אַ לייבענגעשריי:

„גענוג!... לאָזט מיך! לאָזט מיך! איך געה... איך לויף!..."

און איז אַרויסגעלאָפען הינטער די קוליסען און דאָרט האָט ער דערפיהלט, אַז עס גליטשט זיך איהם דער באָדען אונטער די פיס און עס דרעהען זיך איהם די דעקאָראַציעס פאַר די אויגען — איז ער געפאַלען אויף די הענד פונ׳ם ערשטען מענשען, וואָס ער האָט בעגעגענט, עפּיס איין אומבעקאַנטען פּאַרשוין פון נידעריגער וואוקס מיט אַ צוקנייטשט קאַפּעלישעל און מיט ממזרישע אויגען. דער דאָזיגער מענש האָט בעמערקט, אַז אוריאל אַקאָסטאַ פאַלט, איז ער צוגעלאָפען און האָט איהם אונטערגעחאַפּט און אויסגעשריען אויף אַ הייזעריג קול צו די איבעריגע לייט, וואָס הינטער די קוליסען:

— וואָס שטעהט איהר, ווי לייהמענע גולמ׳ס? וואַסער גיט אַהער, וואַסער!

אין עטליכע מינוט אַרום איז ראַפאַלעסקאָ געלעגען ביי זיך אין גאַרדעראָבנע, אויסגעצויגען אויף אַ סאָפע, שוין איינגאַנצען בערוהיגט, און נעבען איהם, אויף אַ פיערעקעכיג טאַבורעטעל, איז געזעסען שלום-מאיר מוראַווטשיק (דאָס איז געוועזן ער).

ווי קומט אַהער מוראַווטשיק? — דער לעזער דאַרף געדענקען די סצענע, וואָס איז פּאָרגעקומען אין וועסטיבול פון ניקעל-טעאַטער צווי-

שען שלום-מאיר מוראַווטשיק און מיסטער קלאַמער. אָבגערעכענט זיך מיט מיסטער קלאַמערס הערצל-באָרד און בעקומען אַ רעכטע פּאָרציע פון ניסעל שוואַלבס פּעכקע ידים, האָט זיך אונזער מוראַווטשיק ממזריש אַרויסגעדרעהט פון זייערע הענד און פון די הענד פון די אָשערס און דיענערס, וואָס זענען געקומען דעם מיסטער קלאַמער צו-הילף.

שלום-מאיר מוראַווטשיק מעג זיך רעכענען פאַר אַ מוצלח, וואָס ער איז ניט אַריינגעפאַלען אין די הענד פון די ניו-יאָרקער פּאָליס-לייט. אַמעריקאַ האָט טאַקי זעהר אַ ליבעראַלע „קאָנסטיטושאָן”, נאָר פונדעסטוועגען איז גלייבער, אַז מע קאָן זיך מיט דער „פּאָליס” פון דערווייטען...

— דער רוח האָט מיך געטראָגען, איך זאָל מיך זאַטשעפּען מיט אָט דער וואַנץ... (מיסטער קלאַמער זאָל הערען, מיט וואָס פאַר אַ באָמען מע האָט איהם געקרוינט!) ווי אַ כשרער יוד קאָן ניט זעהען קיין חזיר, אַזוי קאָן איך ניט אָנקוקען אָט דעם יודענס באָרד!

אַזוי האָט זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ אונזער מוראַווטשיק, ווי ווייט מעגליך זיך צורעכט געמאַכט דאָס צווישעטע פּנים און האָט זיך גענומען דורכשלאָגען דורך די הינטערשטע טירען אויף יענער זייט קוליסען. דאָרט האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט צווישען די דעקאָראַציעס אַזוי קונציג, אַז ער האָט געזעהען אַלעמען און איהם האָט נישט געזעהען קיינער. מיט אַלע אויגען האָט ער גענומען בעטראַכטען די ביהנע, זוכען צווישען די שפּיעלערס דעם, וואָס ער בעדאַרף האָבען.

— וועלכער פון זי איז ראַפאַלעסקאָ? — האָט ער זיך צורעדט שטילערהייד מיט דעם, וואָס גיט אַכטונג אויפ׳ן פּאָרהאַנג, אַ פערזאָרגטער נפש, אַ פעסימיסט מיט בלויזע אויגען, וואָס זעהט אויס, ווי די גאַנצע וועלט איז אויף איהם געפאַלען.

— אָט דער, וואָס מיט די לאַנגע האָר און מיט׳ן ווייסען קאָלנער, וואָס שפּיעלט די ראָל פון אוריאל אַקאָסטאַ.

— חכם! זיי טראָגען אַלע לאַנגע האָר מיט ווייסע קאָלנערס.

דער פערזאָרגטער נפש האָט אַוועקגעשטעלט אויף מוראַווטשיקען זיינע בלויזע אויגען:

— איך בין ניט שולדיג, אַז איהר זענט אַ יאָלד און אַלע יונים האָבען ביי אייך איין פּנים. ביי אייך איז אַלץ איינס, וואָס מנשה און וואָס אוריאל אַקאָסטאַ.

— מיר פּאַר דיין חכמה, ליכטיגער פּנים! מיר דאַכט, אַז איהר זענט גערעכט. שאַ, איך ווייס שוין, ווער פון זיי איז דער אמת'ער אוריאל אַקאָסטאַ.

אַזוי האָט זיך מוראַווטשיק אויסגע'טענה'ט שטילערהייד מיט זיין נייעם גוטען פריינד, וואָס ער האָט זיך ערוואָרבען דאָ ביי די דעקאָ-ראַציעס, און האָט איהם אַ וואונק געגעבען מיט די ממזרישע אויגען.

— געפינט זיך ביי אייך, ליובעניו, אַ סיגאַרעטעל?

דער בעזאָרגטער פּעסימיסט האָט שיער ניט אויפגעגעסען מוראַוו-טשיקען מיט זיינע פּעסימיסטישע אויגען:

— גרינהאָרן! וואָס ווילט איהר, מע זאָל אייך פּלעטען דעם מח און אַרונטערלאָזען פון אַלע טרעפּ? דאָ ביי די דעקאָריישענס ווילט איהר רויכערן סיגאַרעטלעך?

— שאַ-שאַ! איז אינו מיט די קנישעס. זעה נאָר, גלייך מע האָט איהם געקוילעט די קאַפּאָטע!

און שלום-מאיר מוראַווטשיק האָט איהם דערלאַנגט אַ קיצעל אונ-טער די פּאַכוועס און געבעטען, ער זאָל זיין אַזוי גוט זיך אַ רוק טון אַ ביסעל, וועט ער זיך קאָנען אַוועקזעצען מיט איהם אויף איין בענקעל.

— וואָרום — האָט ער איהם געגעבען צו פערשטעהן — אויסשטעהן אויף די פיס אַ גאַנצען אַקט בין איך ניט בכח. איך האָב נאָך היינ-טיגען טאָג כמעט גאָרניט גע'אכל'ט, ניט מחמת ס'איז ביי מיר אַ תענית, און ניט מחמת איך האָב ניט חלילה פּאַר וואָס; אַחוץ מיין שאָדען, אויף אַלע יודישע קינדער געזאָגט געוואָרען, — נאָר פּשוט, איך בין היינט זעהר פערהאַלעפּורימט.

— ביזי זאָגט מען ביי אונז, — האָט איהם דער פערזאָרגטער פּעסימיסט פערריכט און טאַקי אין אייגוועגס אויסגעפרעגט ביי איהם, וואָס פּאַר ביזנעס ער האָט דאָ אין ניו-יאָרק און ווען קומט ער פון יוראָפּ און מיט וואָסער שיף און ווי אַזוי איז איהם געגאַנגען די רייזע?

שלום-מאיר האָט איהם אויסגעטראַכט אַזעלכע ביזנעס, וואָס ניט געשטויגען ניט געפלויגען, און אַזוי איז אַוועק ביי די צוויי אין שמועסען דער גאַנצער לעצטער אַקט, און עס האָט געבראַכט דערצו, אַז דער פערזאָרגטער נפש, וואָס איז געזעצט געוואָרען אָט דאָ אַכטונג געבען אויפ'ן פּאָרהאַנג, האָט שיער-שיער ניט דורכגעלאָזט זיין דזשאַב, און דאָס וואָלט פעראורזאַכט אַ נייעם סקאַנדאַל: דאָס גאַנצע פּובליקום

וואָלט געקאָנט זעהען, ווי אוריאל אַקאָסטאַ איז געפאַלען צו עמיצען אויף די הענד. אָט ווי אַזוי אויסטערליש ס'איז פאָרגעקומען זייער בעגעגעניש.

וויבאַלד נאָר ראַפאַלעסקאָ איז געקומען צו זיך, האָט ער אַ זאָג געגעבען צו דעם, וואָס האָט איהם אַזוי קונציג אונטערגעהאַפּט אויף די הענד:

— אייער פנים איז מיר עפּיס זעהר קענטליך.

— אַ חדוש אַ ביסעל! וויפיעל מאָל האָבען מיר זיך געזעהען אין האָלענעשטי?

— אין האָלענעשטי?!

דאָס איז געווען געגוג פאַר אונזער יונגען העלד, ער זאָל פערגעסען אין זיין גרויסען דורכפאַל, וואָס ער האָט געהאַט נאָר-וואָס אין טעאַטער, און ער זאָל בעטען דעם גאַנצען עולם אַרויסגעהן פון זיין גאַרדעראָבנע. און אַז זיי זענען געבליבען אינצווייען, האָט ער זיך אַרויפגעוואָרפען אויף מוראַווטשיקען, ער זאָל איהם דערצעהלען, ווער ער איז און וואָס ער איז און פון וואַנען ער קומט און וואָס ער טוט דאָ.

— ווער איך בין? אויך אַ באָנדער. איין אַקטיאָר הייסט עס פון יודישען טעאַטער. פון וואַנען איך קום? פון לאָנדאָן. וואָס איך טו דאָ? איך זוך דעם נעכטיגען טאָג. מיינער אַ פריינד און אַ חבר, אויך אַ יודישער אַקטיאָר, האָט ביי מיר גענומען די האַנד אַ שעה פאַר'ן טויט: באשר בכן אַזוי ווי ער האָט אַ שוועסטערל, אַ מיידעל, אַ באָקסער, בלוט און מילך, וואָס אַ בחור, אויך איין אַקטיאָר, האָט זיך געליעבט מיט איהר, און וואָס פון דער ליעבע האָט זיך ניט דאָ גערעכט געטראָפען — עס זאָל זיך אַזוי ניט טרעפען — דאָס מיידעל האָט צו ניין חדשים למזל געבוירען אַ „יאַטעל", און אַזוי ווי דער בחור, דער פאָטער פונ'ם „יאַטעל" הייסט עס, האָט זיך בעצייטענס אָבגעטראָגען קיין אַמעריקאַ, על כן זאָל איך איהם געבען מיין האַנד תקיעת-כף און שווערען איהם ביי גאָט, וואָס זיצט גאַנץ אויבען און ווייסט פון אַלע פאָדלעסטען, וואָס ווערען אָבגעטאָן פון אונטען, אַז איך זאָל נעמען זיין שוועסטערל מיט'ן „יאַטעל" און ברענגען זיי קיין ניו-יאָרק און נישט אָבטרעטען פונ'ם פיינעם בחור, ביז ער וועט ניט שטעלען מיט איהר קיין חופה כדת משה וישראל. און איך האָב איהם געמוזט געבען די האַנד און שווערען מיט כל השבועות פון דער

תוכחה. נו, חאַפּט דאָס ניט דעם אָבּבּליק בּיי אַייך אין די אויגען פון אַ ראָמאַן, פון די ראָמאַנען, וואָס דרוקען זיך אין די בּיכלעך?

מעגליך, אַז אונזער העלד האָט געהאַט אַ פּאָרגעפיהל, און מעגליך, אַז ער איז גלאַט געווען נייגיריג צו בּעקענען זיך נעהענטער מיט'ן דאָזיגען מאָדנעם ראָמאַן. ער האָט אַ פרעג געגעבּען בּיי זיין אומבּעקאַנטען בּעקאַנטען:

— קאָן מען וויסען, ווי אַזוי האָט געהייסען אַייער פריינד, וואָס האָט אַייך איבּערגעגעבּען אַזאַ פיינע בּיזנעס?

— פאַרוואָס זאָל מען ניט קאָנען וויסען? מיט'ן גרעסטען כבוד! גערופען האָט מען איהם, מיין פריינד הייסט עס, האָצמאַן, נאָר דער אמת'ער נאָמען זיינער איז געווען האָלצמאַן.

ראַפּאַלעסקאָ האָט זיך אויפגעחאַפּט טויט ווי די וואַנד:

— האָלצמאַן? בּערנאַרד האָלצמאַן, זאָגט איהר, איז...

— געשטאָרבּען זאָל לעבּען. און זיין שוועסטערל רופט מען זלאַטקע. זי איז דאָ מיט מיר אין ניו-יאָרק. זי האָט אפילו זעהר חשק געהאַט צו געהן מיט מיר אין טעאַטער הערען אַייך שפּיעלען. קאָן זי ניט אַוועקוואַרפען דאָס „יאַטעל". אַ יונגע מאַמע און אַזוי געטריי. קאָן מען אָבּשאַצען אַ יודישע נשמה?... ווילט איהר אפשר וויסען, ווער איז דער בּחור, דאָס הייסט דער פאָטער פונ'ם „יאַטעל"? — האָט מוראַוושיק איהם אַ פרעג געגעבּען און פערקוקט אין די אויגען אַריין. — ער קומט אַרויס אַזש פון בּוקאַרעשט. דאָס הייסט, ער איז אַזוי פון בּוקאַרעשט, ווי איך בּין פון ירושלים... גאָט איז מיט אַייך! וואָס זענט איהר אַזוי בּלאַס געוואָרען? וואָס ציטערט איהר אַזוי? עס וועט אַייך חלילה קיין שלעכטס ניט געשעהען... גלויבּט מיר בּנאמנות, איהר קענט מיך נאָך ניט, וואָס פאַר אַ מענש איך בּין. איך בּין שלום-מאיר מוראַוושיק... איך מיין נישט מעהר נאָר אַייער טובה און די טובה פון מיין פריינד אויף יענער וועלט, גאָט זאָל מיר אַזוי געבּען גליק און הצלחה!...

קאַפּיטעל נײַן און זעכציג

געפּלאַצט נאָך אַ קאָמבינאַציע

ווי פּאַר װעמען — פּאַר ניסעל שוואַלב מיט זײַנע קאָמבינאַציעס איז דער גרויסער דורכפאַל פון ראַפּאַלעסקאָן געווען דוקא די גרעסטע מעלה. ער האָט דורך דעם געקענט זיך אַ נעם טון דורכפיהרען זײַן פּלאַן מיט אַ סך מעהר ערפאָלג ווי פריהער, וואָרום אַ געשלאָגענער הונד איז ווינציגער מיוחס, און אַ מענש, אַז ער איז בײַ זיך געפאַלען, קאָן מען מיט איהם מאַכען וואָס מע וויל.

אַזוי האָט זיך אונזער קאָמבינאַטאָר שוואַלב געטראַכט און האָט זיך גענומען צו זײַן אַרבײַט ניט שפּעטער ווי אויף מאָרגענדיגען טאָג נאָכ׳ן געוויסען ספּעקטאַקל, ווען מע האָט געבראַכט צו פיהרען ראַפּאַלעסקאָן אַהיים מיט אַ געבראָכען האַרץ און מיט אַ געשלאָגענעם געמיט.

געקומען צו זײַן יונגען פריינד, האָט ער צו זײַן גרויס בעוואונדערונג געטראָפען בײַ איהם דעם נידעריגען נפש מיט די ממזרישע אויגען, וואָס ער האָט איהם נעכטען אין וועסטיבול פון טעאַטער קוים אָבגעריסען פון מיסטער קלאַמערס באָרד.

— איהר לעבט נאָך? — האָט איהם שוואַלב אַ פרעג געגעבען פרייליך, ווי זײַן שטייגער איז, — אַפּנים, וואו מע זייעט אײַך ניט, דאָרט וואַקסט איהר?

— וואָס דען האָט איהר געמיינט? — האָט איהם יענער אָבגעענטפערט מיט׳ן זעלבען פריילײַכען טאָן. — אײַער טרפה׳נער גליק, וואָס איהר זענט נעכטען געווען אַ סך און איך בין געווען איינער. אַניט וואָלט איך אָט דעם שענעם דזשענטעלמען פון לאָנדאָנער ווייטשעפּעל קײַן גאַנצען פון מײַנע הענד נישט אַרויסגעלאָזט. אָהן אַ באָרד וואָלט ער בײַ מיר געבליבען, מיט אַ פעדער אונטער דער נאָז וואָלט ער בײַ

מיר געלעגען און מיינע פּאַפּירען וואָלט ער מיר אָבגעגעבען. מאָלט אייך, ער וועט זיי מיר אַזוי אויך אָבגעבען, איהר קאָנט שוין זיין זיכער. דאָס זאָגט אייך שלום-מאיר מוראַוועטשיק.

— מוראַוועטשיק? — אַ קענטליכער נאָמען. פון וועלכע מוראַוועטשיקעס זענט איהר?

שוואַלב האָט זיך צוגערוקט צו זיין נייעם בעקאַנטען און אויסגעצויגען איהם אַ מורא'דיג גרויסע פעטע ווייכע האַנד, און מוראַוועטשיק האָט איהם אָבגעענטפערט אויף זיין הייזעריגער שטימע:

— פון וואָסערע מוראַוועטשיקעס איך בין? פון די אמת'ע מוראַוועטשיקעס, וואָס זענען קיינעם אויף זייער לעבען קיין געלד ניט שולדיג געווען, וואָרום קיינער האָט זיי ניט געליהען, און אַז זיי האָבען געליהען, איז געווען פערפאַלען, אַזוי ווי די קלעפּ, וואָס מע האָט מיר נעכטען איינגעלייגט; איהר מעגט מיר גלויבען אויף נאמנות — איך האָב שוין לאַנג אַזעלכע קלעפּ ניט פערזוכט, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה. פונדעסטוועגען איינס צום אַנדערן געהער זיך ניט אָן. אייער פּנים געפעלט מיר אַ סך מעהר פון אייערע הענד. אַ פּאָר ידים ביי אייך — זיי מעגען אייך אָבדאַרען. איך געב אייך מיין עהרען-וואָרט, אַז איך וועל האָבען צייט, וועל איך מיך מיט אייך בעקענען אַ ביסעל נעהענטער. דערווייל בין איך ביזי, ווי מע זאָגט ביי אייך, איך מוז געהן. זייט מיר געזונד און שטאַרק, לאָזט געריסען און שרייבט בריוועלעך.

מיט די ווערטער האָט איהם שלום-מאיר אַ טרייסעל געגעבען זיין מורא'דיג גרויסע פעטע ווייכע האַנד, און שוואַלב האָט איהם געזאָגט מיט זעהר אַ פריינדליכען טאָן:

— איהר קאָנט אייך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי עס האָט מיך געפרעהט אייער בעקאַנטשאַפט, איך זאָל אַזוי האָבען אַלעמענס גוטס...

— דאָס האָב איך נאָך געזעהען נעכטען, און ניט אַזוי געזעהען מיט די אויגען, ווי געפיהלט מיט די ביינער, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה.

אַזוי האָט איהם געענטפערט מיט אַ קאָמפּלימענט אויף אַ קאָמפּלימענט מוראַוועטשיק שוין ביי דער טיר. ראַפאַלעסקאָ האָט דעם גאַסט אַרויסגעבעגלייט פון חדר, און אויף יענער זייט טיר האָבען זיי זיך אָקעגען אַ צוויי מינוט גע'סוד'עט שטילערהייד, און אַז ער איז אַריינגעקומען צוריק, האָט איהם ניסעל שוואַלב אַ פרעג געגעבען:

— ווער איז ער, אָט דער שלים-מזל מיט די ממזרישע אויגען?

זעהט אויס אַ פּיקפּאָקעט, אַ פערד-גנבֿ, אָדער פון די, וואָס האַנדלען מיט לעבעדיגע סחורה ...

נישט דערוואַרט זיך אויף אַיין ענטפער, מאַכֿט ניסעל שוואַלב נאָך אַ מאָל צו ראַפּאַלעסקאָן שוין מיט אַיין ערנסטען טאָן, ווי אַיין עלטערער ברודער:

— איך וואָלט אַזאַ שלים-מזל, ווי אָט דער הייזעריגער נפש, געגעבען דעם וועג, אַז וואו ערגיץ אַ שלעפער, אַ שוואַרץ-יאָהר זאָל ניט האָבען קיין אַריינטריט צו מיר אין שטוב אַריין!... הכלל, מיין ליעבער ראַפּאַלעסקעלע, לאָז ער געהן אין דער אדמה. מיר וועלען בעסער געהן צו אונזערע ביזנעס.

אַזוי איז ניסעל שוואַלב צוגעטראָטען צו זיין קאָמבינאַציע, אַרום-שפּאַנענדיג, ווי זיין שטייגער איז, איבערן חדר.

— איך בין געקומען צו דיר, ערשטענס, אויסרעדען אַ ביסעל דאָס האַרץ. מע דאַרף ניט זיין אַזוי טראָוועדיג, טאָמער מאַכֿט זיך אַמאָל, מע חאַפּט אַ פּסק, מע האָט אַ דורכפֿאַל.

— אַלץ הייסט אַ פּסק! אַלץ הייסט אַ דורכפֿאַל! — האָט איהם ראַ-פּאַלעסקאָ געענטפערט און אויף איהם קוקענדיג אויך גענומען אַרומשפּאַ-נען הין און צוריק איבערן חדר. — אַ דורכפאַל צו אַ דורכפֿאַל איז ניט גלייך. זינט איך לעב, זינט איך קען מיך מיט דער ביהנע, האָט זיך מיר נאָך אַזעלכס ניט געטראָפען, אַז איך זאָל דאַרפען אָנקומען צום סופלער! ניין, דאָס איז געווען די אמת'ע מפלה.

— מאָל דיר, צו אַ מפלה איז דאָס נאָך ווייט. גאָט וועט העל-פען איבערמאָרגען, צום צווייטען ספּעקטאַקל, וועלען מיר זיי פערבע-סערן. דערווייל דאַרף מען זעהען אין די פּאָר טעג, וואָס מיר האָ-בען פריי, אָבטון אונזער היימיש שטיקעל אַרבייט, איינס-צוויי-דריי — און אַיין עק לאָז דאָס האָבען. ווען רעכענסט דו, זאָל זיין די חתונה?

— וואָסער חתונה?

— וואָס הייסט — וואָסער חתונה?

ביידע האָבען זיי אויפגעהערט אַרומצושפּאַנען איבערן חדר, גע-בליבען שטעהן איינס אַקעגען דאָס אַנדערע און אָנגעקוקט זיך איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי זיי זעהען זיך דאָס צום ערשטען מאָל אויף זייער לעבען.

— דו טרייבסט קאַטאָוועס? — האָט ניסעל שוואַלב אַ פרעג געגע-

בען זיין יונגען פריינד און געוואָלט אַ שמייכעל טון, איז דאָס איהם ניט געראָטען.

— איך טרייב קאַטאָווע? — האָט איהם ראַפּאַלעסקאָ געענטפערט, — דאָס טרייבסט דו קאַטאָוועס. איהר אַלע האָט זיך אָנגערעדט טרייבען מיט מיר קאַטאָוועס.

— מיר אַלע האָבען זיך אָנגערעדט טרייבען קאַטאָוועס?

— איהר אַלע: דו און דיין אחי און דיין שוועסטער, די פּרימאַ-דאָנאַ. וואָס דען איז געווען אָט דער ספּיטש פון מיסטער קלאַמער ביים לאָמזשער חזן, אַז ניט קיין קאַטאָוועס? אַז ניט קיין שפּאַס? אַ מיאוסער שפּאַס, אַ באַנאַלער שפּאַס! וואָס מיינסט דו, שוואַלב, איהר האָט דער-טאַפּט אַ יונגעלע אַ פּראָווינציאַל און ווילט איהם פיהרען אויף אַ שטרי-קעל? גאָט האָט אייך בעגליקט מיט אַ שוועסטער, אַ שענע פּרה אדומה, אַ גאָטס בהמה'לע, וואָס איהר אַליין רופט זי „שיקסע" און „דורבאַטש" און „שייט האָלץ" און קאָנט פון איהר ניט פּטור ווערען, ווילט איהר מיך פערשלייערן פאַר איהר, איך זאָל קיין תחית-המתים קיינמאָל ניט אויפשטעהן? — איך דאַנק אייך זעהר און זעהר! זוכט אייך איין אַנדער אידיאָט.

מיט די ווערטער האָט זיך ראַפּאַלעסקאָ אָנגעבויגען פאַר זיין פריינד שוואַלב אַזוי העפליך-שען, אַזוי אָפּענטליך-גראַציעז, און האָט דעם דאָזיגען מאָנאָלאָג דורכגעפיהרט מיט אַזוי פיעל קונסט און חן, אַז ווען דאָס קומט פאַר אויף דער ביהנע, וואָלט ער געחאַפּט דערפאַר דעם גרעסטען אַפּלויז. נאָר אַזוי ווי דאָס איז פאָרגעקומען ניט אויף דער ביהנע, נאָר אינ'ם לעבען, און נאָך ביי אַזאַ פּראַגע, וואָס דאָס איז בעגאַנגען אַ גאַנצער פאַמיליע, ווי מע זאָגט, אין נפש אַריין, קאָן מען זיך שוין פאָרשטעלען, ווי אַזוי ניסעל שוואַלב האָט אויסגעזעהען. פריי-הער איז ער געוואָרען בלייך. דערנאָך רויט. דערנאָך בלוי. אויף זיין גראָבען רויטען האַלז האָט זיך אָנגעבלאָזען איין אָדער און גענומען פּולסירען אַרויף און אַראָב, ווי ביי איין אָקס אַ מינוט נאָך דער שחיטה. עס האָט אויסגעזעהן, אַז די אויגען ביי איהם האָבען זיך געקליבען אַרויסשפּרינגען פון זייערע ערטער, ווי ביי אַ פיש, ווען מע האַלט איהם מיט'ן בויך אַראָב און מע רייניגט איהם די ליסקע פון דער פעל. דער פיש טראַכט זיך אַפנים בעת-מעשה: „רייניגט, רייניגט, מיר ווע-לען זעהען, וואָס וועט זיין ווייטער"... פאַר גרויס איבערראַשונג און ערגערניש האָט זיך ניסעל שוואַלב שווער אַראָבגעלאָזט אויף אַ שטוהל

און שווער אָבגעאָטעמט. עס איז איהם געוואָרען טרוקען אין מויל, און דאָס קול האָט זיך בײַ איהם איבערגעביטען. ער האָט זיך אָנגערופען צו ראַפּאַלעסקאָן מיט אַ טאָן נידעריגער:

— זאָג מיר נאָר, טײַערער, וואָס איך וועל דיך פרעגען: ווייסט דו, וואָס בעדייטען די ווערטער „בריטש אָף פּראָמיס"?

ראַפּאַלעסקאָ האָט זיך איהם אַוועקגעשטעלט אַקעגען, די הענד פערלייגט אַהינטער. ער איז געווען ניט ווינציגער אויפגערעגט, ווי זיין פריינד שוואַלב, נאָר ער האָט זיך געהאַלטען רוהיג.

— וואָס בעדייטען די ווערטער „בריטש אָף פּראָמיס"?

— דאָס בעדייט, אַז אַ בחור גיט אַ וואָרט אַ מיידעל פאַר עדות, אַז ער וועט זי נעמען, און שטעלט איהר אַ פייג, בעקומט ער אַ קניפּ אין בעקעל און מוז פאַר איהר חתונה האָבען.

ראַפּאַלעסקאָ געהט צו צו ניסעל שוואַלב גאַנץ נאָהענט:

— ווען האָב איך געגעבען אייער שוועסטער אַ וואָרט? אפשר יענעם אויפדערנאַכט ביים לאָמזשער סאָלאָװיי, ווען איהר האָט מיך אָנ-געשיכורט מיט זויערען שאַמפּאַנער-וויין און געקראָכען צו מיר אַלע זיך קושען, אַזוי אַז אַפילו ברײַנדעלע קאָזאַק און אַפילו די חזנטע האָט מיך אַרומגעחאַפּט און געסמאָצקעט, חאַ-חאַ-חאַ?

דער געלעכטער איז געווען פאַר ניסעל שוואַלב אפשר נאָך פיעל ערגער פון די ווערטער, וואָס ער האָט דאָ אויסגעהערט. ניט שוין-זשע האָט געפּלאַצט די גאַנצע קאָמבינאַציע? אַזאַ דראָט-אַרבייט, וואָס ער האָט דאָ געהאַט, און פּלוצים — טראַך! ער האָט שוין מעהר נישט גע-קאָנט אײַנזיצען. האָט ער זיך אויפגעהויבען, אַרויפגעלייגט זיין שווע-רע האַנד אויף ראַפּאַלעסקאָס יונגע פּלייצעס און אַרויסגעזאָגט גיך, אין איין אָטעם, ווי זיין שטייגער איז:

— ראַפּאַלעסקעלע! מיר וועלען האָבען אַ מיאוסען דין-תורה דאָ אין אַמעריטשקע. אַמעריטשקע איז אַ לאַנד, וואָס האָט פיינט קאַטאָ-וועסלעך. מיר האָבען עדות, נאַרעלע, וואָס וועלען אַרויסטרעטען צום משפט מיט אַ שבועה, אַז זיי האָבען געזעהען, ווי דער בחור האָט גע-האַלטען דאָס מיידעל אויף די הענד און געקושט... אויפ'ן שיף איז דאָס געווען — געדענקסט עס נאָך, צי דו האָסט דאָס שוין פערגעסען?... און נאָך וועלען זיך געפינען עדות, וואָס דו האָסט געקויפט בײַ זיי בראַסלעטלעך מיט נאָך אַזעלכע זאַכענישען פאַר מיין שוועסטערל און אָנגעטאָן איהר אויף דער האַנד פאַר אַלעמען אין די אויגען... נאַרעלע,

פאָלג מיך, איך בין דיר אַ גוטער פריינד, געה בעסער מיט גוטען, וואָרום מיט בייזען וועסט דו מאַכען ערגער, איך זאָל אַזוי האָבען אַלע־מענס גוטס. וועסט מיר זאָגען אַ דאַנק, קינדעניו. אַניט זאָלסט דו דיך דערוואַרגען מיט׳ן דאָזיגען טיש.

מיט די ווערטער איז ניסעל שוואַלב אַוועק.

— דערוואָרגען וואָלט איהר געמעגט ווערען אַלע! — האָט ראַפאַ־לעסקאָ נאָכגעזאָגט איהם מיט אַ ביטער געלעכטער, בעת ניסעל שוואַלב איז שוין געוועזען אויף יענער זייט טיר.

נאָכדעם ווי ער האָט נאָך אַ ביסעל אַרומגעשפּאַנט איבערן חדר, האָט זיך אונזער יונגער העלד אַוועקגעזעצט ביים פענסטער, פעררוי־כערט אַ סיגאַר, פערלייגט אַ פוס אויף אַ פוס און האָט זיך שטאַרק־שטאַרק פערטראַכט.

קאַפּיטעל זיבעציג

ראַפּאַלעסקאָ — ווידער אַ בעל-תשובה

ראַפּאַלעסקאָ האָט געהאַט פון וואָס צו טראַכטען. געדיכטע וואָלקענס האָבען זיך אויף זיין הימעל צונויפגעזאַמעלט. עס האָט זיך צונויפגעקליבען ביי איהם אַלעס אויף אַמאָל. און איבערהויפט דער נעכטיגער דורכפאַל, וואָס ער האָט געהאַט אין ניקעל-טעאַטער. נאָר דאָס איז געווען, איי-גענטליך, פון די קלענסטע אומגליקען. וואָרום נישט קוקענדיג דערויף, האָבען נעכטען צווישען די אַקטען און נאָכ'ן שלוס זיך געדרעהט אַרום איהם פערשידענע מענשען, שלוחים פון ענגלישען טעאַטער, איהם איינגערוימט אַ סוד אויפ'ן אויער, אַז ער איז אָלל-רייט. דאָס האָט געהייסען, אַז ער זאָל זיך ניט בינדען מיט קיין טעאַטער, ביז עס וועט ניט קומען צו איהם מאָרגען אַ געוויסע פּערזאָן און וועט איהם מאַכען אַזאַ פּראָפּאָזישאָן, וואָס קיין יודיש טעאַטער פערמאָגט דאָס גאָר נישט אויף זיין אייגענס.

און די געוויסע פּערזאָן האָט זיך דוקא ניט געלאָזט לאַנג וואַר-טען און איז געקומען צו איהם היינט גאַנץ פריה.

דאָס איז געווען אַ פרישער, אויסגעצוואָגענער און אָבגעראַזירטער ענגלענדער מיט אַ נאַקעטען שאַרבען, מיט גאָלדענע צייהן און מיט מאָדנע לאַנגע נעגעל. צוזאַמען מיט'ן ענגלענדער איז געקומען נאָך איינער, אַ רעפּאָרטער פון אַ גרויסע ענגלישע צייטונג, אַ דורכגעטרי-בענער נפש מיט אַ שמייכלענדיג פּנים, אַ ביסעל רויטליך, וואָס רעדט אַלע שפּראַכען, אפילו יודיש. נאָכ'ן נאָמען, וואָס דער שמייכלענדי-גער רעפּאָרטער האָט זיך אָנגערופען — אַרטשיבאַלד בויערוולס — און נאָך זיין אויסגעצייכענט איינגעלש ספּאָקען, מיט דער „טהדזי" אויף דער שפּיץ צונג און מיט'ן „עררוו" אויפ'ן הוילען נומען, וואָלט ער געקאָנט זיין אַיין אמת'ער אַ געבוירענער אַמעריקאַנער, אַיין עכטער יענקי. נאָר דער אויבערשטער טייל פון דער נאָז, דער גלאַנץ פון די

האָר און איבערהויפּט די אויגען (אוי, יודישע אויגען!) האָבען געשריען: „וואָס מיר אַרטשיבאַלד? ווער מיר בויערוולס? זאָג, אַז מע רופט דיך אַרצי בערעלס און אַ סוף!..."

די ביידע דזשענטעלמען, אַז זיי זענען אַריינגעקומען, האָבען זיי זיך אַוועקגעזעצט, פערקאַטשעט די הויזען אויף די קניעס, אַרויסבעווייזען די ברייטע געזלעך פון זייערע בעקוועמע אַמעריקאַנער שוכוואַרג, און מע איז צוגעטראָטען גלייך צו די ביזנעס. דער, וואָס מיט'ן נאַקעטען שאַרבען, האָט גערעדט, ווי אַ מענש, וואָס מע האָט איהם ערשט היינט אַרויסגעריסען צוויי באַקצייהנער און אַריינגעלייגט וואַט; און דער שמייכלענדיגער אַרטשיבאַלד בויערוולס האָט איהם איבערגעזעצט אויף יודיש. דער אינהאַלט פונ'ם שמועס איז געווען, אַז מע לייגט איהם פאָר, אַז ער זאָל אַריבער גלייך אין ענגליש טעאַטער; די ערשטע צייט קאָן ער שפּיעלען זיינע ראָלען אין יודישען, ביז ער וועט זיך אויסלערנען פלענטי די ענגלישע שפּראַך; און בעדינגונגען גיט מען איהם אַזעלכע, אַז ראַפאַלעסקאָן האָט זיך אַזש דער קאָפּ פערדרעהט. פונדעסטוועגען האָט אונזער ראַפאַלעסקאָ געהאַט אויף אַזוי וויט שכל און טאַקט, אַז ער האָט זיי אויסגעהערט גאַנץ קאַלטבלוטיג און געזאָגט, אַז ער מוז האָבען פיער און צוואַנציג שעה אויף צו בעטראַכטען זיך.

— אָלל-רייט! — האָט אויסגערופען דער דזשענטעלמען מיט'ן נאַקעטען שאַרבען און האָט זיך אויפגעהאַפּט געהן, און דער רעפּאָרטער מיט'ן שמייכלענדיגען פּנים האָט אַ זאָג געגעבען צו ראַפאַלעסקאָן אויף יודיש:

— יהודי בלא! לאָזט נישט דורך דעם סלוטציי, ס'אַ פעטער פגר... גוד ביי!

דאָס איז געווען נומער איינס. דער צווייטער פּונקט, וואָס האָט געמאַכט אונזער העלד צו זיין פערטראַכט מעהר, ווי אַלעמאָל, איז געווען ראָזאַ ספּיוואַק.

וואָס האָט זי געבראַכט אין ניקעל-טעאַטער גראַדע אין דעם ערשטען אָוועגד פון זיין אויפטריט? איז דאָס געווען אַ פּראָסטער צופאַל, אָדער זי האָט נאָכגעקוקט די יודישע ניו-יאָרקער צייטונגען און געוואוסט, אַז דאָס איז זיין, ראַפאַלעסקאָס, בענעפיס? אויב אַזוי, וואָסזשע איז זי אַנטלאָפען צווישען צווייטען און דריטען אַקט? און צי איז אמת דאָס, וואָס העגריעטאַ דערצעהלט, אַז ראָזאַ מיט איהר אַריסטאָקראַטישען קאַוואַליער, גרישאַ סטעלמאַך, האָבען, זיצענדיג אין דער

לאָזשע, זיך איבערגעקוקט און געלאַכט, בעת ער ראַפּאַלעסקאָ האָט דורכ-געמאַכט זיין ערנסטע, טראַגישע ראָל? אמת, ער איז נעכטען געווען שוואַכליך אין זיין ראָל. אָבער לאַכען וואָס האָט מען בעדאַרפט? און נאָך אין די ערשטע צוויי אַקטען, וועלכע זענען דורכגעגאַנגען, דאַכט זיך, מיט׳ן גרעסטען ערפאָלג? אַך, וויפיעל וואָלט ער אַוועקגעגעבען פון זיין לעבען, ער זאָל קאָנען אָט דאָס אַלעס געוואָהרע ווערען! וואָלט דאָס געווען אין איין אַנדער צייט, וואָלט ער ניט גערוהט, ביז ער וואָלט ניט אויסגעטראָטען אַ וועג, ביז ער וואָלט זיך ניט דורכגע-שלאָגען סוף-כל-סוף צו דער, צו וועלכער ער שלאָגט זיך שוין אַזוי פיעל יאָהרען, צוליעב וועלכער עס האָט איהם געבראַכט אייגענטליך אַהער. איז אָבער איצט!... און דאָ קומט דער פונקט נומער דריי. דאָס איז אָט דער שלום-מאיר מוראַוושיק מיט זיין גוטער בשורה און מיט זיין מזל-טוב...

דער טויט פון זיין אַמאָליגען גוטען פריינד און חבר האָלצמאַן, מיט וועלכען ער איז אַנטלאָפען פון זיין ליעבער היים און מיט וועל-כען ער האָט פערבראַכט, מע קאָן זאָגען, זיינע בעסטע יונגע יאָה-רען, האָט אָהן אַלעמען געמאַכט אויף איהם אַ מורא׳דיגען איינדרוק. ער איז געווען כמעט אַזוי פיעל געבראָכען, ווי אין יענער מינוט, ווען ער האָט דערהערט פונ׳ם קאַסיר ששון-ושמחה, ווי דער לעזער געדענקט, די בייזע בשורה פון זיין מוטערס טויט, מיט דעם אונטערשיד נאָר, וואָס זיין מוטערס טויט האָט אַרויסגערופען ביי איהם מעהר ניט אַז טרערען פון רחמנות און עטוואָס חרטה, ווערהענד דער טויט פון זיין אומגליקליכען פריינד האָט איהם געמאַכט צו דענקען, אַז ער האָט זיך בעגאַנגען מיט האָלצמאַנען, ווי אַ מענש אַ פערדאָרבענער, אָהן אַ שום געוויסען, אָהן אַ טראָפּען יושר און — אויב איהר ווילט — טאַקי ווי אַ מערדער. ווי האָט ער געקאָנט אַזוי לייכטזיניג און מיט אַזאַ גרינג האַרץ פערלאָזען אַ קראַנקען פריינד, ביי וועמענס בעטעל — ער גע-דענקט דאָס גאַנץ גוט — ס׳איז שוין געשטאַנען דער מלאך-המות?...

און נישט ווילענדיג דערמאַנט זיך ראַפּאַלעסקאָ אין יענעם פריה-מאָרגען, ווען ער איז געקומען זיך געזעגענען מיט זיין פריינד, און דאָס טרויעריגע בילד, וואָס האָט איהם נאָכגעיאָגט אויפ׳ן שיף, איז זיהם געקומען אַפּיר אויך איצט...

און נאָך זאַכען דערמאַנט זיך אַצינד אונזער יונגער העלד, זי-צענדיג זיך אַזוי ביים פענסטער, זאַכען, פון וועלכע עס געהט איהם

איבער אַ שוידער איבערן לייב, זאַכען, פון וועלכע ער וואָלט ווע-לען פערגעסען און קען ניט...

נאָר שרעקליכער פון אַלע ערינערונגען איז זלאַטקע... מיט זלאַט-קען — געדענקט ער — האָט ער אפילו ניט געזעגענט זיך. ער האָט זיך געשעצט גליקליך דעמאָלט, וואָס ער האָט זי ניט געטראָפען אין דער היים. פון איהר איז ער פּשוט אַנטלאָפען. אַנטלאָפען, ווי עס אַנטלויפט אַ גנב, וואָס האָט מורא, מע זאָל איהם ניט חאַפּען מיט דער גנבה... קיין יונגער מענש האָט זיך נאָך אַזוי אונמענשליך ניט בעגאַנ-גען מיט אַ מיידעל, ווי ער האָט זיך בעגאַנגען מיט דער אָרעמער אומשולדיגער זלאַטקע... וואָס האָט זי זיך געטראַכט נאָכדעם, אַז זי האָט זיך דערוואוסט פון איהר קראַנקען ברודער, אַז ער, ראַפאַלעסקאָ, איהר אידעאַל, איהר גאָט, איז אַנטלאָפען פון זיי קיין אַמעריקאַ? וואָס האָט זי איבערגעטראָגען און איבערגעליטען אין דער גאַנצער צייט? וואָס פאַר אַ מיינונג איז זי וועגען איהם געווען דעמאָלט און אויך איצט? וואו איז דאָ אויף דער וועלט אַזאַ שטראָף, וואָס דער לייכט-זיניגער מערדער האָט כּשר פערדיענט?... זיין שטראָף איז אָט וואָס: ער בעדאַרף אַרויסרייסען פונ׳ם האַרצען אַלע זיינע יונגעלשע חלומות, נאַרישע פאַנטאַזיעס? ער בעדאַרף פערגעסען, אַז ס׳איז געווען אַמאָל אַ ראָזע אויף דער וועלט, און בעדאַרף שוין, גאָר נישט געטראַכט אפילו, אומקעהרען דער אָרעמער זלאַטקען איהר אַוועקגערויבטען אידע-אַל, קומען צו דער אומגליקליכער זלאַטקען, פאַלען איהר צו די פיס, קושען איהר די הענד און זאָגען איהר: „זלאַטקע, איך בין דיינער, דיינער אויף אייביג!”

און ער וועט דאָס אַזוי טון, זיכער טון. ער וואָלט דאָס געטאָן נאָך היינט אינדערפריה, האָט איהם אָט דער מוראַוועטשיק אָבגעהאַלטען. ער האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אַז מע דאַרף עס טון ניט אַזוי ראַשענד. „זלאַטקע, האָט ער איהם געזאָגט, איז אַ פּראָסט ערליך מיידעל (חאַ-חאַ, חאָטש זי האָט אַ „יאַטעל”...), וואָס האָט קיין ראָמאַ-נען קיינמאָל ניט געלייענט, און אַז עס וועט קומען צו איהר אַ בחור און וועט זיך געבען אַ וואַלגער איהר צו די פיס און אָנהויבען שריי-ען: חטאתי, כּפּרתי, חליפתי, וועט זי חלש׳ען פאַר דערשרעק, וועט קומען צו לויפען די מאַמע — מע דאַרף ניט פערגעסען, אַז ס׳איז דאָ איין אַלטע מאַמע מיט׳ן נאָמען שרה-ברכה — קאָן זי איהם געבען אַ ווישטען סוף און אָבשפּיעלען אַ וויוואַט, ער זאָל האָבען צו געדענקען”...

זיין, בעסער וועט ער, שלום-מאיר מוראַוושיק, זיך דורכגעהן אַקאָרשט אַהין, צו זיינע ווייבער הייסט עס, און וועט זיי ביסלעכווייז צוגריי־טען, און פערקעהרט, דוקא ניט דערצעהלען זיי קיין מעשיות, אַז מע שלאָגט זיך איבער זיי על-חטא. ווייבער האָבען פיינט צוקוועטשטע מאַנסבילען, וואָס באַלד עפּיס צויאַחמערן זיי זיך און צוגיסען זיך מיט סקאַרבאָווע ווערטער, אַנטימאָניע מיט שמעריצע, פילאָזאָפיע מיט קרויט, פעטרישקע מיט זייף — פע! ווייבער האָבען ליעב, אַז אַ מאַנס־פּאַרשוין זאָל זיין אַ מאַנספּאַרשוין... מוראַוושיק ווייס שוין די זאַכען גוט, ער האָט ניט אַזוי פיעל האָר אין קאָפּ, וויפיעל ער האָט שוין איבערגעהאַנדעלט מיט ווייבער, - גאָט זאָל איהם אַזוי געבען גליק און הצלחה.

אַזוי האָט אויסגעלאָזט, ווי אַלעמאָל, אונזער שילאַטען-שמש ביי אַלע שווערע זאַכען, און איז אַוועק, ווי מיר האָבען דאָס געזעהן, אין זיין שליחות. און אונזער יונגער העלד, וואָס איז שוין ווידער געוואָרען אַ בעל-תשובה, האָט אַרויסבעגלייט מיט אַ מיאוסער נאָז זיין צווייטען פריינד, ניסעל שוואַלב, און איז געבליבען זיצען מיט אַ ציגאַר אין מויל איינער אַליין מיט זיינע געדאַנקען ביים פענסטער פון האָ־טעל און געקוקט אין דרויסען אַרויס.

קוקענדיג אַזוי, דערזעהט ער צופאָהרען צום האָטעל אַ גרויסאַר־טיגען אויטאָמאָביל. פון אויטאָמאָביל שפּרינגט אַרויס אַ שוואַרצער מענש און לאָזט זיך גלייך צום האָטעל. „שען וואָלט דאָס געווען, ווען דאָס איז צו מיר“, — טראַכט זיך ראַפּאַלעסקאָ גלאַט אַזוי, נישט צו האָבען דערביי קיין שום זייטיגע מחשבה. און כּן-הוה — ער דערהערט אַ קלאַפּ אין טיר.

— קאָם אין!

עס קומט אַריין דער שוואַרצער מענש. ער האָט אַ לעטער אָבצו־געבען פּוירסעלני נאָר צום מיסטער ראַפּאַלעסקאָ אין די הענד אַריין:

— אַי עם ראַפּאַלעסקאָ.

מיט ציטערענדע הענד האָט ראַפּאַלעסקאָ אָבגענומען פון׳ם שוואַר־צענס הענד אַ שען קאָנווערטעל, פערזיגעלט מיט אַ כּערפומענשמעקענ־דיגע חתימה, פאַרזיכטיג אויפגעעפענט און צום אַלעם ערשטען געחאַפּט אַ קוק אויף דער אונטערשריפט — אין עס האָט איהם אַזוי שטאַרק אָנ־געהויבען קלאַפּען דאָס האַרץ, אַז ער האָט זיך געמוזט צוזעצען.

קאַפּיטעל איין און זיבעציג

דאָס בריוועל

„מיין טייערער בלאָנזענדער שטערן!

„די געפּעהרליכסטע פאַנטאַזיע איז ניט אימשטאַנד אַזוי ווילד צו „פערפלאָנטען און פערקייטלען איין געשעהעניש מיט'ן אַנדערן, ווי „דאָס האָט געמאַכט דער צופאַל, דאָס לעבען אַליין. איך בין אָבער „נאָך אַזוי אויפגערעגט פון דעם, וואָס איך האָב איבערגעלעבט אין די „לעצטע צוועלף שטונדען, אַז איך פיהל, אַז איך בין ניט אימשטאַנד „איבערצוגעבען אפילו אַ הונדערטחלק פון דעם, וואָס איך האָב דיר „צו זאָגען פערזענליך. אין קורצען מוז איך דיר צו וויסען געבען, „אַז נאָר אַ ווילדער צופאַל האָט מיך געבראַכט נעכטען צו דיין בענע-„פיס אין ניקעל-טעאַטער. אויב מיין האַרץ איז ניט צושפּרונגען גע-„וואָרען אויף שטיקלעך, אַז איך בין געוואָהרע געוואָרען, אַז אוריאל „אַקאָסטאַ דאָס ביזט דו, איז אַ סימן, אַז מיין האַרץ איז פון שטאָל. „ווי אַ פערשטיינערטע בין איך אויסגעזעסען ביז'ן שלוס פונ'ם צוויי-„טען אַקט. אָבער מעהר ניט ווי דעם צווייטען אַקט. דען עס איז „פּאָרגעקומען אַ שטיקעל סקאַנדאַל, וואָס קיינער האָט זיך אויף איהם „נישט געקאָנט ריכטען: מע האָט אונז דערקענט אין דער לאָזשע און „ענטדעקט אונזער אינקאָגניטאָ אויף אַ מיאוסען אַרט און מע האָט מיך „געצוואונגען, איך זאָל אַנטלויפען. האָטש דער הימעל איז מיין עדות, „ווי אַזוי עס האָט מיך געצויגען צוריק, צוריק, נאָך איין מאָל אַ קוק „טון אויף דיר, נאָך איין מאָל צו הערען דיין קול, וועלכס האָט „ניט אויפגעהערט צו קלינגען אין מיינע אויערן אַלע יאָהרען פון אונ-„זער אַרומבלאָנזען איבער דער גרויסער ליכטיגער וועלט. נאָר וואַרט „אויס — דאָס איז נאָך ניט אינגאַנצען. געקומען אַהיים, האָב איך גע-„טראָפען ביי זיך אויפ'ן טיש אַ גאַנצען פּאַק מיט בריעף, וואָס לויט

„די פּאָסט-שטעמפּלען זענען עטליכע פון זיי שוין לאַנג אָנגעקומען,
„נאָר זיי זענען מיר נישט איבערגעגעבען געוואָרען צו דער צייט אי-
„בער דער צענזור, וואָס מיין מענעדזשער — אפילו אַ ענגלענדער און
„אַ דזשענטעלמען — האָט זיך ערלויבט אויף מיר קעגען מיין ווילען און
„אָהן מיין וויסען אַרויסצוואַרפען. דער שפּיץ איז געווען, איך האָב
„איהם היינט געשיקט רופען און אָהן לאַנגע דבורים און חקירות איהם
„געגעבען צו וויסען, אַז פון היינט אָן בין איך פריי פון מיין אַגרי-
„מענט, און ער קאָן אויף מיר דערלאַנגען, מיך מאָהנען דעמעדזשעס —
„דאָס איז זיין זאַך. נאָר נישט דאָס איז דער עיקר. די הויפּטזאַך
„איז, וואָס אינ׳ם פּעקעל מיט בריעף איז געווען אויך דיין בריעף,
„וועלכען איך האָב דורכגעלייענט איך ווייס אַליין ניט וויפיעל מאָל,
„און דער גאַנצער גיהנום האָט אויפגעפלאַקערט אין מיין האַרצען. קו-
„שענדיג די אותיות פון דיין טייערען בריעף, האָב איך זיי בענעצט
„מיט מיינע טרערען. וואָס עפּיס טרערען, ווערסט דו פרעגען? דאָס
„האָב איך בעוויינט אונזער געשטאָרבענע קינדהייט, אונזערע גליקליכע
„יונגע יאָהרען, אונזער פריהצייטיגע ליעבע, וואָס מעגליך, אַז זי זאָל
„קענען זיין איצט פיעל הייסער, פיעל פלאַמענדיגער, ווי זי איז גע-
„ווען דעמאָלט, זי ווערט אָבער, מע מוז מודה זיין, שוין קיינמאָל,
„ניט זיין אַזוי קרישטאָל-ריין, אַזוי הימעל-הויך, אַזוי געטליך-שען און
„אַזוי קינדעריש-נאַאיוו, ווי זי איז געווען דעמאָלט אין אונזער קליי-
„נינקען, אָרעמינקען, אונפערגעסליכען האָלענעשטי...

„אַך, האָלענעשטי! ווייסט דו, אַז איך בין דאָרטען געווען און
„געזוכט מיין לייבלען, זיך נאָכגעפרעגט אויף מיין „נגידס יונגעל״?
„ליידער האָט מיר קיינער-קיינער ניט געוואוסט וואָס צו דערצעהלען
„וועגען דיר! דו ביזט ווי אַ זיסער חלום פערשוואונדען געוואָרען פון
„מיין הימעל, ווי אַ טרוים, וואָס מע זעהט נאָר איין מאָל, ניט קיין
„צוויי מאָל!...

„טייערער מיינער! דו פרעגסט מיך אין דיין בריעף, אויב איך
„געדענק, וואָס מיר האָט געזאָגט די אַלטע קאָרטענוואַרפערקע אין
„יענעם שטעדטעלע, אין גאַליציע. אָ! איך געדענק זעהר גוט. נאָר
„ווי אַרום ווייסט דו פון דעם? איז געדרונגען, אַז דו האָסט זיך
„נאָכגעפרעגט אויף מיר, ווי איך אויף דיר? פאַרוואָס-זשע האָסט דו
„זיך, שלעכטער מענש, אַזוי מיאש געווען פון מיר, אַז דו האָסט
„ערלויבט אַיין אנדערע, אויך אַ פּרימאַדאָנאַ — אפשר אַ שענערע פון

„מיר, נאָר אַסך אַסך אַנאַרישערע — אַז זי זאָל זיך בעריהמען פאַר „אַלעמען, אַז דו ביזט איהר אויסדערוועהלטער?... נאָר אַך! וואָס „רעד איך? ווי טאָר איך דיר זאָגען מוסר אין דער צייט, ווען איך „אַליין בין דורך פערשידענע פערפּלאָנטערטע אומשטענדען געווען גע- „טריבען אַרויפצוהענגען אויף זיך גאָלדענע קייטען?... נאָר לאָמיר ניט „רעדען פון קיין קייטען, וועלכע מע קאָן יעדע מינוט צורייסען און „אַראָבוואַרפען פון זיך, אַבי מיר זאָלען נאָר וועלען... לאָמיר „בעסער רעדען פון דעם, וואו מיר קענען זיך היינט זעהען. אונטען „געפינסט דו איין אַדרעס. צווישען 4 און 5, ווען דו קומסט אַהין, „זוכסט מיך גוט, געפינסט דו מיך דאָרט. מיר זענען דאָרט גאַנץ „אַליין און קאָנען זיך גענוג אָנרעדען (און מיר האָבען דאָך אַזוי פיעל „צו רעדען!). זיי דאָרט היינט פון 4 ביז 5 און זוך מיך. איך הייס „דיר, זאָלסט זיין. גיין, ס'אַליגען. — למאי זאָל איך דיר ניט זאָגען „דעם גאַנצען אמת? — ניט איך הייס דיר, נאָר איך בעט דיך, איך „חלש פאַר דיר, איך פאַל דיר צו די פיס, און איך קוש דיך, איך „קוש דיך! דו הערסט? איך קוש דיך!...

רייזעל."

קאַפּיטעל צוויי און זיבעציג

ווידעראַמאָל ברייַנדעלע קאָזאַק

שלום-מאיר מוראַווטשיק איז געקומען צו זיין נייעם פריינד ראַ-פּאַלעסקאָ פּינקטליך אין דער צייט, וואָס זיי האָבען אָבגעשמועסט. האָט ער אָבער שוין ניט געטראָפען איהם אין דער היים. אויפ׳ן טיש איז געלעגען צוגעגרייט איין אָפען צעטעלע, וועלכע האָט אויס טאַקי פון זיינעטוועגען:

„מיין ליעבער מוראַווטשיק. איך פאָהר אָב פון ניו-יאָרק אויף עטליכע שעה. ווען איך וועל זיין צוריק — ווייס איך ניט. אונזער נסיעה לייגען מיר אָב אויף איין אַנדערסמאָל. איך בעט פערצייהען מיך פאַר יענע, וואָס איהר ווייסט, און ווי אַזוי איהר ווייסט — איך וועל דאָס איך קיינמאָל ניט פערגעסען!

אייער ל. ראַפּאַלעסקאָ".

— וואָס ס׳האָט זיך מיר געחלומט די נאַכט און יענע נאַכט, און וואָס ס׳האָט זיך מיר געחלומט די גאַנצע צייט, הן אויפ׳ן ים, הן אויף דער יבשה, זאָל פאַלען אויף מיינע שונאים׳ס קעפּ! איין אַקטיאָר בלייבט איין אַקטיאָר, ער מעג זיך זיין צעהן מאָל אַ טאַטענס אַ קינד! אַ מענש רעדט אָב מיט מיר אויפ׳ן זייגער; אַ מענש ברענט און פלאַקערט, נעמט איין אָקערשט אַ מיתה משונה — צום סוף...

דאָ האָט אונזער מוראַווטשיק זיך אויסגעדרעהט צוריק, שוין גרייט געוועזען צו געבען אַ שפיי אויס, דערהערט זיך אַ קלאַפּ אין טיר: סטוק-סטוק.

מוראַווטשיק האָט זיך דערפרעהט: „ס׳איז אודאי ער"... — אַריין!

עס הערט זיך ווידעראַמאָל: סטוק-סטוק. „די משמעות, אַז ס׳איז ניט ער"... אויף זייז צווייטען „אַריין" דערהערט ער אַ דריטען סטוק-

סטוק. ווערט שוין מוראַווטשיק אין כעס און רופט זיך אָן הויך:

— מיט'ן קאָפּ אין וואַנד!

עפענט זיך אויף פּאַוואָלינקע די טיר און עס קומט אַריין — בריינדעלע קאָזאַק.

ווען אויפ'ן אָרט פון בריינדעלע קאָזאַק וואָלט אַריינגעקומען, למשל, האָצמאַך פון יענער וועלט, וואָלט אונזער מוראַווטשיק נישט בעדאַרפט זיין מעהר איבערראַשט, ווי ער איז געווען אין דער מי-נוט. פונדעסטוועגען האָט ער נאָך געפונען אין זיך אַזוי פיעל כח, אַז ער זאָל נישט מעהר ווי אין אַ האַלבע מינוט אַרום קומען צו זיך און ווערען דער אייגענער לעבעדיגער, פריילי֗כער, אויפגעלייגטער מוראַווטשיק, וואָס אַלעמאָל. מיט אַ זעלטענער פריינדלי֗כקייט, מיט איין אויסגעשטרעקטער האַנד און מיט אַ ברייט הייזעריג געלעכטערל איז ער אַרויסגעטראָטען אַקעגען דער אַריינגעקומענער:

— ברוך הבא, סקאָצעל קומט, אַ גאַסט! וואָס מאַ֗כט איהר עפּיס גוטס, בריינדעלע — טפו! — מיין איך מאַדאַם טשערניאַק?

דערפאַר האָט אָבער די מאַדאַם טשערניאַק נישט געפונען קיין איינציג וואָרט, וואָס איהם צו ענטפערן. זי איז געבליבען שטעהן ביי דער טיר אין איהר רויטער ראָטאָנדע באמת פּאַראַליזירט, נישט צו קענען ריהרען זיך פונ'ם אָרט.

וואָרום אויב מוראַווטשיק האָט געהערט זאָגען, אַז בריינדעלע קאָזאַק געפינט זיך ערגיץ אין אַמעריקאַ, האָט בריינדעלע קאָזאַק אפילו נִיט געחלומט זיך, אַז זי זאָל זיך בעגעגענען דאָ אין ניו-יאָרק מיט איהר אַמאָליגען שונא שלום-מאיר מוראַווטשיק. און וואו? ביי ראַפּאַ-לעסקאָן! און ווען? בעת זי איז געקומען ראַטעווען דעם יונגען סטאַר פון איין אומגליק.

פון איהר נייעם גוטען פריינד ניסעל שוואַלב האָט זי נאָר-וואָס דערהערט אַ שרעקלי֗כע נייעס: אַז ראַפּאַלעסקאָ זאָגט זיך אָב פון זיין שוועסטער, פון דער פּרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב, און אַז ניסעל שוואַלב איז אַוועקגעלאָפען צו אַ לאָיער, וויל אַיינגעבען אויף איהם אין קאָורט אַ קלאַגע פאַר ברע֗כען דאָס וואָרט („ברִיטש אָף פּראָמיס״); אַחוץ וואָס דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט'ן מיסטער קלאַמער וועלען געהן שווערען, אַז זיי האָבען געזעהן די פּרימאַדאָנאַ ביי ראַפּאַלעס-קאָן אויף די הענד נאָך פאָהרענדיג אויפ'ן שיף, שטעלט ער עדות אַ האַלבע שטאָדט ניו-יאָרק (און די מאַדאַם טשערניאַק בתוכם), וואָס

זענען געווען אויף זייער אָפּיצעלען קנס-מאָל, געבראָכען טעלער, גע-טרונקען שאַמפּאַניער, געקושט זיך מיט אַלע געסט — מיט איינעם וואָרט, ניסעל שוואַלב שווערט מיט כל השבועות, אַז ער וועט אויפ-הויבען אַזאַ סקאַנדאַל אין ניו-יאָרק, וואָס זינט קאָלאָמבוס האָט ענט-דעקט אַמעריקאַ איז נאָך אַזאַ סקאַנדאַל ניט געווען. נו, ווי קאָן דאָס די מאַדאַם טשערניאַק דערלאָזען אַזאַ זאַך? ערשטענס, איז אַ רחמנות אויף ראַפּאַלעסקאָן. אַ יונגער אַרטיסט, אַ סטאַר, וואָס האַלט ערשט אין אויפגעהן, אַ בלום, וואָס האַלט ערשט אין בליהען — ער קאָן דאָך חלילה פערלירען זיין גאַנצע קאַריערע! איז איין מאָל אַוועק. והשנית, האָט די מאַדאַם טשערניאַק געהאַט איהר אייגענעם אינטערעס אויך דערביי.

אונזער לעזער געדענקט גאַנץ גוט, אַז מיט'ן אָנקומען קיין ניו-יאָרק פון דער בעריהמטער קאָמונע „קלאַמער, שוואַלב עט קאָמפּ.״ האָט זיך ביי דער מאַדאַם טשערניאַק אָנגעהויבען אַ נייע עפּאָכע אין איהר לעבען, אַ נייע סדרה מיט'ן נאָמען „ניסעל שוואַלב״. ניסעל שוואַלב — דאָס איז געווען איהר לעצטע האָפנונג, די לעצטע סטאַנ-ציע פון איהר לאַנגען לעבענסוועג, דער איינציגער שטערן, וואָס האָט נאָך העל געלויכטן אויף איהר טונקעלען הימעל. זי איז גרייט געווען דעריבער פונדעסטוועגען אויף אַלעס, ווי מע זאָגט, אין פיי-ער און אין וואַסער.

אָרעמע בריינדעלע קאָזאַק! אין דער דאָזיגער צייט איז זי נע-באַך געווען פערליעבט אין איהר פריינד ניסעל שוואַלב מיט'ן זעלבען פייער, — אויב נישט מעהר נאָך — ווי דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען. און עס איז גאָר קיין עולה ניט, כ'לעבען; עס וואָלט שוין לאַנג צייט געווען, אַז די מאַדאַם טשערניאַק זאָל אַמאָל אויך זיין לייטענגלייך, אַז זי זאָל זיך אַמאָל אויך צושלאָגען צו אַ ברעג, אַז זי זאָל זיך אַמאָל אויך אַרויפאַרבייטען אויף אַ שטיקעל תכלית, אויפ-הערען זיין נע ונד, קלויבען אַ דאָללאַר צו אַ דאָללאַר און זיך וואַל-גערן אויף דער וועלט.

עס איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס די מאַדאַם טשערניאַק איז גרייט געווען זיך מוסר נפש זיין צוליעב איהר נייעם אידעאַל ניסעל שוואַלב. ער האָט איהר איבערגעגעבען דעם אינהאַלט פון זיין אינדערפריהעדיגען געשפּרעך מיט ראַפּאַלעסקאָן און אויך די מעשה פון דעם נעכטיגען וויזיט אין ניקעל-טעאַטער פון ראָזע ספּיוואַק מיט

איהר גרישאַ סטעלמאַך, האָט ברײנדעלע קאָזאַק גלײך אָנגעשמעקט, וואָס דאָ טוט זיך, און ס'איז געבוירען געוואָרען בײ איהר אין קאָפּ עטליכע קאָמבינאַציעס מיט אַמאָל: 1) צוליעב וועמען האָט ראָזע גע־קאָנט זײן אין מיטען דרינען אין ניקעל-טעאַטער, אויב ניט צוליעב ראַפאַלעסקאָן? 2) הײסט עס, אַז זײ האָבען זיך אויפגערעדט דורך דער פּאָסט, אַז זי זאָל קומען צו זײן ערשטען אַרויסטריט? 3) אַי, די קשיא, וואָס איז דאָס געװען פאַר אַ קאָמעדיע בײם לאָמזשער סאָלאָ־ווײ מיט'ן צובראָכענעם טעלער און מיט די מזל-טוב'ס און מיט'ן קושען זיך? — דאָס איז אַפּנים נאָר געװען אום צו פערבלענדען די אויגען. 4) ווײבאַלד אַזוי, דאַרף מען זיך אַרײנחאַפּען אויף אַ מינוט־קעלע צו דעם פײנעם בחור, ערשטענס, איהם אַ קוק טון אין די אויגען אַרײן — זי דאַרף מעהר ניט — און אגב זיך אײנקויפען צו איהם מיט גוטע רײד. טאָמער וועט זי דורך איהם קענען דערשלאָגען זיך צו איהר אַמאָליגע פרײנדין ראָזע, וואָס מע לאָזט זי נישט צו צו איהר און מע ענטפערט אפילו נישט אויף קײן בריעף. לאָז די מאַדאַם טשערניאַק אָקאָרשט זיך אַ ביסעל דורכרעדען מיט ראָזען, וועט זי זײ שוין צורעכט מאַכען דאָס מזל. דער בחור וועט שוין דעמאָלט שטעלען אַ חופּה מיט הענריעטאַ שוואַלב — און דעמאָלט... אָ! דע־מאָלט וועט שוין זײן טאַקי, ווי מען זאָגט אָט דאָ אין דעם לאַנד, „אָל-רײט”.

אָט דאָס זענען געװען די אויסזיכטען, מיט וועלכע די מאַדאַם טשערניאַק, אײן אויסגעפּוצטע און אײן אָנגעפּודערטע, איז אַרײנגע־קומען צו ראַפאַלעסקאָן און געטראָפען איהר אַמאָליגען ביטערען שונא, שלום-מאיר מוראַווטשיק.

און שלום-מאיר מוראַווטשיק, דערזעהען, אַז פון ברײנדעלע קאָזאַק איז געוואָרען דאָס אײגענע, וואָס אַמאָל איז געוואָרען פון לוט'ס ווײב, האָט ער רחמנות געקריגען אויף איהר און איז איהר געקומען צו-הילף.

— וואָס טויג מיר גרויס — איהר האָט זיך קײן עין הרע גוט פּאָפּראַוועט אינ'ם דאָזיגען לאַנד און אפילו ניט אויף אַ האָר פער־ענדערט זיך! אדרבה, איהר זענט נאָך געוואָרען יונגער מיט איך ווײס אַלײן ניט וויפיעל. ווען ניט אײער רויטע ראָטאָנדע, אסור אויב איך וואָלט אײך דערקענט, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה!

די מאַדאַם טשערניאַק, וואָס איז ניט געוואוינט געוואָרען צו אַזעלכע קאָמפּלימענטען פון די „שאַלקהאַפטיגע מאַנספּאַרשוינען”, איז צוגאַנגען געוואָרען ווי אַ פוטער און איהר קיילעכיג לבנה-פּנים האָט זיך באַלד איבערגעביטען, געוואָרען רויט און אָנגעהויבען שוויצען. אין דער מינוט איז זי גרייט געווען צו פערגעסען אַלסדינג, אַלע בעליידיגונגען, וואָס זי האָט ווען געהאַט פון אָט דעם הייזעריגען שלים-מזל, און דעם וועהטאָג, וואָס ער האָט איהר אַמאָל פערשאַפען, און אפילו דעם אַלטען חוב, וואָס איז שטעהן געבליבען אויף איהם,— אַלסדינג איז זי גרייט געווען צו פערגעסען איהם אין דער מינוט. און זי האָט צושפּיליעט די רויטע ראָטאָנדע, צוגערוקט צו מוראַווטשי-קען איהר שטוהל, און צווישען זיי האָט זיך פערבונדען אַ געשפּרעך, וועלכען מיר געבען איבער מיט כמעט סטענאָגראַפישער פּינקטליכקייט.

קאַפּיטעל דריי און זיבעציק

דער געשפּרעך

אָט דאָס איז געווען דער דיאַלאָג, וואָס איז פאָרגעקומען צווי־שען בריינדעלע קאָזאַק און שלום-מאיר מוראַווטשיק:

בריינדעלע קאָזאַק: ווענמען-ווענמען, נאָר אַייך האָט זיך מיר אַפּילו ניט געחלומ׳ט צו בעגעגענען אָט דאָ.

מוראַווטשיק: אַ סימן, אַז איהר האָט מיך אין דער ערד, ווערהערענד איך טראַכט פון אַייך טאָג ווי נאַכט, אין חלום און אויף דער וואָהר.

בריינדעלע קאָזאַק: לעבען זאָלט איהר מיר אַזוי.

מוראַווטשיק: אמן אַלע ווייבער.

בריינדעלע קאָזאַק: איהר זענט דערזועלבער משומד, וואָס געווען... זאָגט מיר בעסער, וואו איז אַצינד אָט דער גאַנאַמניק, אַייער בעל-הבית, פערברענט זאָל ער ווערען?

מוראַווטשיק: ווער? שטשופּאַק? אין אָדעס, די חלירע זאָל איהם דאָרטען דערשטיקען אין מיטען ווינטער!

בריינדעלע קאָזאַק: איהר קעהרט וועלען זאָגען די טשומאַ?

מוראַווטשיק: ביי מיר האָט איהר געפּועלט גלאַט אַ מיתה-משונה אין מיטען העלען טאָג, אַבי ס׳זאָל זיך ניט אַריינציהען חלילה אין די גרויסע פּרעסט. וואָס-זשע טוט איהר דאָ, ליובעניו? איהר דאַרפט אויך צו אונזער ראַפּאַלעסקאָן?

בריינדעלע קאָזאַק: צו ווענמען דען? מיר איז נאָר אַ וואונדער: אין דער צייט טרעפט מען איהם אַלעמאָל אין דער היים.

מוראַווטשיק: נאָך שענער! מיר האָט ער אָבגעשטעלט אַ שעה, אויסגעגלייכט די זייגערס. ווי-זשע געהט דאָס אַייך, קעצעלע?

בריינדעלע קאָזאַק: נומער ערגער, אַבי מע מאַכט אַ לע-בען.. נו, און איהר?

מוראַווטשיק: פּאָסטאַראָמו. מע טויטשעט זיך און מע מאַר-דעוועט זיך, קוים-קוים וואַסער צו דער קאַשע... זאָגט-זשע מיר, נשמה'ניו, וואָס איך האָב אַייך געוואָלט פרעגען? יאָ. איז וואָס-זשע הייסט עס טוט איהר דאָ ביי אָט דעם שמויגער? עפּיס אַ ביזנעס?

בריינדעלע קאָזאַק: אַך, אונזערע ביזנעס!... שוין לאַנג זענט איהר אין ניו-יאָרק?

מוראַווטשיק: וועדליג די קלעפּ, וואָס איך האָב דאָ געחאַפּט, וואָלט איך געמיינט, אַז איך בין שוין דאָ אין איין צייט מיט קאָלומ-בוסען. זאָגט-זשע מיר, האַרצעניו, אַ שטייגער פאַר-עקזאַמפּעל נאַפּשיק-לאַד כּדומה למשל נאַפּרימער צום ביישפּיעל, וואָס פאַר אַ ביזנעס קאָנט איהר האָבען צו מיין יאָקעמבעמבאַ?

בריינדעלע קאָזאַק: פון ווען אָן איז ער דאָס געוואָרען אייערער?

מוראַווטשיק: פון ווען אָן? חאַ-חאַ! אַ סברה, אַז איך קען איהם נאָך, ווען ער איז געוועזן מיט אַ קאָפּ גרעסער ווי אַ קאַץ.

בריינדעלע קאָזאַק: ס'איז אַלסדינג מעגליך. וויבאַלד אַזוי, קעהרט איהר דאָך קענען האָבען אויף איהם אַ שטיקעל איינפלוס...

מוראַווטשיק: חאַ-חאַ! אויב איך קען האָבען.

בריינדעלע קאָזאַק: פאַרוואָס-זשע זעהט איהר ניט, ס'זאָל שוין זיין אַ חופּה?

מוראַווטשיק: צו אַ חופּה, ליובעניו, איז נאָך ווייטליך.

בריינדעלע קאָזאַק: טאַקי? אין וואָס איז דען אייגענטליך די מניעה?

מוראַווטשיק: די מניעה איז אין אָט אַזאַ פּיצינקעלע נפש'על!

בריינדעלע קאָזאַק: פון וואָסער נפש'על רעדט איהר דאָס?

מוראַווטשיק: איך רעד פונ'ם „יאַטעל".

בריינדעלע קאָזאַק: וואָסער „יאַטעל"?

מוראַווטשיק: אַזוי? איהר פרעגט וואָסער „יאַטעל"? איז דאָך אַ סימן, אַז איהר ווייסט עטוואָס מעהר פון אַ טויטען, הייסט וואָס דרעהט איהר אַ מח?

בריינדעלע קאָזאַק: האָט קיין יסורים ניט איך ווייס גאַנץ

גוט, וואָס איך רעד. איך רעד פון דער פּרימאַדאָנאַ, און איהר קומט צו געהן מיט אייער „יאַטעל״.

מוראַוושיק: ערשטענס, איז דאָס „יאַטעל״ ניט מיינס. און צווייטענס, פון וואָסער פּרימאַדאָנאַ רעדט איהר?

ברײנדעלע קאָזאַק: פון וואָסער פּרימאַדאָנאַ רעדט איהר? איך ווייס פון צוויי פּרימאַדאָנעס.

מוראַוושיק: פון וואַנען האָבען זיך גענומען צוויי פּרי-מאַדאָנעס?

ברײנדעלע קאָזאַק: זעהט איהר שוין, אַז איהר ווייסט ניט, ווער עס האָט אייך געשלײערט, אַז איהר פרעגט, פון וואַנען האָבען זיך גענומען צוויי פּרימאַדאָנעס.

מוראַוושיק: ווייסט איהר וואָס? אָט ווערט דערוואָרגען מיט אייערע פּרימאַדאָנעס!

ברײנדעלע קאָזאַק: ווערט איהר פריהער, איהר זענט עלטער.

מוראַוושיק: מאָלט אייך, ווער ס'איז עלטער, קען מען ניט וויסען... איך זעה נאָר, אַז היינט איז מיט אייך נישט צו מאַכען גאָרנישט ניט. איהר זענט נאָך איין ערגערע ניכפּה, ווי איהר זענט געווען.

ברײנדעלע קאָזאַק: און איהר זענט געווען אַ משומד און אַ משומד וועט איהר בלייבען.

מוראַוושיק: מיט אייער פּנים וואָלט אייך אָנגעשטאַנען זיין אַ סעדיכע אין מיטען ווילנאָ אויף גיטקע טויבעס זאַוואולעק.

ברײנדעלע קאָזאַק: און אייך שטעהט אָן נאָר אַרומפאָהרען מיט אַזאַ פּזוואָוועניק ווי שטשופּאַק און האַנדלען מיט ווייבער.

מוראַוושיק: איהר זאָלט אַזוי וויסען פון אייערע וואָנסעס, ווי איך ווייס פון שטשופּאַקען מיט זיינע ווייבער.

ברײנדעלע קאָזאַק: און ווער האָט אַרויסגענאַרט דעם חזנס מיידעל פון האָלענעשטי, ניט איהר מיט שטשופּאַקען?

מוראַוושיק: פון וואַנען ווייסט איהר האָלענעשטי? פון וואַנען ווייסט איהר דעם חזנס מיידעל?

ברײנדעלע קאָזאַק: אַהאַ! זעהט איהר שוין, אַז איך ווייס מעהר פון אייך?

מוראַוושיק: ווייסט איהר וואָס? למאי זאָלען מיר זיך קריע-

גען אין אַמעריקאַ? אַמעריקאַ איז אַ לאַנד פון שלום. לאָז זיין אַזוי: איך וועל אַייך דערצעהלען די מעשה מיט'ן „יאַטעל". נאַט אַייך מיין עהרען-וואָרט. און איהר דערצעהלט מיר די מעשה מיט די פּרימאַ-דאָנעס... איז דאָס געמאַכט?

בריינדעלע קאָזאַק: אַייער האַנד תקיעת-כף.

מוראַוועטשיק: אַט האָט איהר מיין האַנד תקיעת-כף.

בריינדעלע קאָזאַק: שווערט זיך.

מוראַוועטשיק: איך זאָל אַזוי...

בריינדעלע קאָזאַק: אַזוי וואָס?

מוראַוועטשיק: אַזוי האָבען גליק און הצלחה.

בריינדעלע קאָזאַק: און אַז ניט?

מוראַוועטשיק: זאָל פון מיר ווערען אַ חאָליווע...

בריינדעלע קאָזאַק: בלאָטע!

מוראַוועטשיק: זאָל אויף מיר אַיינפאַלען אַ קאַזאַרמע.

בריינדעלע קאָזאַק: נאַרישקייטען!

מוראַוועטשיק: זאָל מיך קומען וואַרגען קאָלומבוס פון יענער וועלט...

בריינדעלע קאָזאַק: דאָס איז ניט קיין שבועה!

מוראַוועטשיק: טפו זאָלט איהר ווערען, עס האָט מיך אַזש בעשלאָגען אַ שווייס!

דער סוף איז געווען, אַז בריינדעלע קאָזאַק האָט ביסלעכווייז איבערגעגעבען מוראַוועטשיקען אַלסדינג, וואָס זי האָט געוואוסט וועגען ראַפאַלעסקאָן און וועגען ביידע פּרימאַדאָנעס: הענריעטאַ שוואַלב און ראָזאַ ספּיוואַק. און אַז ס'איז געקומען צו מוראַוועטשיקען, ער זאָל דער-צעהלען זיין געשיכטע מיט'ן „יאַטעל", האָט בריינדעלע קאָזאַק אַרויס-געזעהען, אַז ער דרעהט מיט דער צונג און אַז ער האַקט אַ טשייניק, האָט זי זיך אויפגעהויבען, אַ רויטע און אַ פערשוויצטע, אַיינגעוויקעלט אין דער ראָטאָנדע, און אַרויסגעלאָזט אַזאַ געלעכטער, ווי טויזענד שדים קאָנען אַזוי ניט לאַכען. מוראַוועטשיק האָט זיך אַזש דערשראָקען פאַר איהר:

— וואָס איז מיט אַייך? וואָס איז אַייך אַזעלכס צוגעקומען?

— חאַ-חאַ-חאַ! — האָט די מאַדאַם טשערניאַק ניט אויפגעהערט צו לאַכען. — אַלסדינג, וואָס איך האָב אַייך דערצעהלט, איז אַ נעכטיגער טאָג, שקר וכזב, ניט געשטויגען ניט געפלויגען — חאַ-חאַ-חאַ!

שלום-מאיר מוראַווטשיק האָט אָנגעשטעלט אַזאַ פּנים, גלייך ווי ער איז מיט סכּנת-נפשות אויפגעבראַכט אויף דער מאַדאַם טשערניאַק, וואָס האָט איהם אַזוי מיאוס אָבגענאַרט. נאָר אין האַרצען האָט ער זיך געטראַכט: „דאָס וועסט דו שוין דערצעהלען, בריינדעלע קאָזאַק, דער באָבע דיינער!...‟ און דאָס אינטערעסאַנטע פּאָרעל איז זיך צו-גאַנגען, יעדער אין איין אַנדער שטימונג: ער — זעהר צופרידען פונ׳ם בעגעגעניש מיט בריינדעלע קאָזאַק, וואָס ער האָט פון איהר אַרויס-בעקומען דאָס, וואָס ער בעדאַרף; און זי — גזלן אויף דעם הייזערי-גען ממזר, פערחאַפּט זאָל ער ווערען, און אין כּעס אויף זיך אַליין, פאַרוואָס זי האָט זיך געלאָזט ווידעראַמאָל פיהרען פאַר דער נאָז פון אָט די „שאַלקהאַפטיגע מאַנסבילען‟, אַ חלירע זאָל אויף זיי קומען אויף אַלעמען, חוץ איינעם!

קאַפּיטעל פיער און זיבעציג

ביי שלומ׳ען אין רעסטאָראַן

די געשיכטע, וואָס מוראַווטשיק האָט זיך אָנגעהערט פון ברייג־דעלע קאָזאַק וועגען דעם בחור (ראַפּאַלעסקאָ) מיט דער פּרימאַדאָנאַ הענריעטאַ שוואַלב, און איבערהויפּט דער ראָמאַן מיט דער יפהפיה (ראָזאַ ספּיוואַק), זענען באמת געווען ביי איהם וויכטיגע נייעס, הפלא ופלא. זיי האָבען איהם פּשוט געעפענט די אויגען. עס זענען איהם פּערענטפּערט געוואָרען אַ סך זאַכען, וואָס ער האָט זיי פריהער ניט אָנגעהויבען צו פערשטעהן. ער האָט זיך דערמאַנט, ווי די ראָזע האָט אַמאָל געצאַפּעלט, זיך נאָכגעפרעגט אַלץ אויף האָצמאַכען כלומרשט, און געמיינט האָט זי גאָר, אַפּנים, אָט דעם „יאַט", וואָס פלעגט זיך פלאָנטען פאַר די אויגען דעמאָלט אין דעם וויסטען האָלענעשטי. — אַי, ראָזע! — האָט ער זיך געטראַכט, — און דוקא אַ חזנס אַ מיידעל. ביזט ווערט, שלום־מאיר, מע זאָל דיך אַוועקלייגען אָט דאָ, אין מיטען אַמע־ריקאַ, און אַריינצימבלען חאָטש אַ שטיקלעך פופציג, אַז דו האָסט ניט אויסגענוצט די לאַגע און ביז אַהער ניט אָבגעלעקט אַ ביינדעל ניט פון חתנ׳ס צד און ניט פון כלה׳ס צד. און טאָמער האָסט דו שוין יאָ דערטאַפּט אַ פּעקעל מיט כתבים פון אָט דער בחורטע ראָזע, געהסט דו און פערהאַנדעלסט זיי פאַר עטליכע שיללינג ביי אָט דעם לאָנדאָנער קראַסאַווטשיק, פערחאַפּט זאָל ער ווערען אין מיטען ניו־יאָרק! ער האָט דאָך מיך בדיל־הדל געשטעלט. איך וואָלט געקענט איצט ווערען נאָך אַמאָל אַנ׳עושר, ווען איך האָב ביי זיך די פּאַפּירען... איצט קאָן איך מיך אפילו ניט בעווייזען פאַר איהרע אויגען, וואָרום איך בין דאָך ביי איהר געבליבען אי אַ פּאַרך, אי אַ ליגנער...

דאָ האָט זיך אונזער מוראַווטשיק אַ ביסעל פערטראַכט. דערנאָך

האָט ער זיך אויפגעכאַפּט ווי פונ'ם שלאָף און ווידער גענומען רעדן צו זיך אַליין:

— מאָלט אײַך, אַזאַ מכה זאָל זיך זעצן שטשופּאַקן אין אָדעס און מיסטער קלאַמערן אין ניו-יאָרק, ווי איך וועל נאָך אויסנוצן די דאָזיגע געשיכטע, אם-ירצה-השם, מיט'ן אויבערשטענס הילף. אַניט ביזט דו ווערט, שלום-מאיר, מע זאָל דיר געבן קיין שטרוי, גאָט זאָל מיר אַזוי געבן גליק און הצלחה...

און ס'איז פאַרטיג געוואָרן בײַ איהם אין דער דאָזיגער שעה אַ פּלאַן, אַ גאָלדענער פּלאַן, וואָס ער אַליין האָט זיך געוואָלט געבן אַ קניפּ אין בעקעל:

— מוראַווטשיק, ביזט אַ ממזר'שער קאָפּ!...

דערווײַל איז געקומען די צייט פון עסען, האָט ער זיך אַוועקגע-לאָזט זוכן אַ יודישען רעסטאָראַן און געטראָפען אַקוראַט צום בעריהמ-טען שלום'ס רעסטאָראַן, וואָס הערט ניט אויף צו רעקלאַמירען און צו דרוקען זיין פּיקטשור אַלע טאָג אין אַלע ניו-יאָרקער בלעטער:

„פערגעסט ניט אייער פריינד שלום, וואָס בע-זאָרגט אייך אַלע טאָג מיט די בעסטע רומענישע שפּייזען, כשר און פריש און געשמאַק און אַזוי ווײַ-טער..."

אַרײַנגעקומען צו שלום'ען אין רעסטאָראַן, האָט שלום-מאיר מו-ראַווטשיק געטראָפען שוין כמעט אַלע טישלעך בעזעצט מיט ביזנעסלייט, וואָס האָבען קיין צייט ניט און עסען יעדער זיין מאָלצייט בחפזון'דיג, האַרריאָפּ, ווי אַלסדינג אין אַמעריקאַ, און ער האָט גענומען אויסקו-קען אַ פּלאַץ, וואו ער זאָל קאָנען בלייבען איינער אַליין מיט זיין מי-טאָג און מיט זיינע פּלענער און געדאַנקען.

איידער ער האָט זיך אַרומגעקוקט, איז אויסגעוואַקסען אַ דשוואַווע יונג, אַ דזשענטעלמען מיט אַ ווייס טישטיכעל, אַ געלער און אַ געגאָל-טער ווי איין אַרטיסט, אַרויסגעכאַפּט ווי אַ קונצענמאַכער אַ פּאַונטען-פּען מיט אַ קליין ביכעלע און אַ וואָרף געגעבען אַ פּאָר קויל-פייערדיגע אויגען אויפ'ן אַרײַנגעקומענעם גאַסט, עטוואָס זיך אָנגעבויגען צו איהם, ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: „מיסטער, בעשטעלט אייער דינער, נאָר באַדעריט מיך ניט לאַנג: איהר זעהט, וויפיעל קאַסטאָמערס מיר האָבען? האַרריאָפּ!"

מוראַווטשיק האָט זיך אָבער פאַר דעם דאָזיגען געלען דזשענטעלמען

מיט'ן ווייסען טישטיכעל ווינציג-וואָס איבערגעשראָקען. ער האָט זיך געזעצט ביים טישעל און אַראָבגעוואָרפען דאָס נייע קאַפּעלישעל, וואָס אַט דער ווערגעלעך, ניסעל שוואַלב, האָט דאָס איהם נעכטען צו-קנייטשט — „אָבדאַרען זאָלען איהם די ידים!" נאָכדעם האָט ער אַרויס-בעקומען פון אַ זייט-קעשענע אַ קליין קעמעלע, וואָס לייגט זיך צונויף אינצווייען, געגומען זיך צוקעמען די האָר פון פאָרענט אַרויף און אין איינוועגס בעשטעלען זיך אַ מיטאָג נאָך זיין אייגענעם מעניו, וואָס האָט איהם אונטערגעזאָגט זיין צורייצטער אַפּעטיט, בזה הלשון:

— אַ פּאַפּרעצירטער גולאַש פון פּיפּעקלעך, לעבערלעך, פליגע-לעך — איז ניט איינס. אַ יויך מיט אַיין אַנשטענדיג פּערטעל עוף — איז ניט צוויי. אַיין אַיינגעלייגטס מיט פאַרפעלעך — איז ניט דריי. אַ מעהר-צימעסעל מיט אַ שטיקעל געפּילטע קישקע — איז ניט פיער. אַ קליין גלע-זעלע קאָניאַק „פון שאַמפּאַן" מיט אַ שטיקעלע רעטאַך מיט שמאַלץ דער-ביי און אַ פיינע גלאָז לאַגער-ביער — איז ניט פינף. און היידאַ מיט דעם רעכטען פוס, און ריהרעוודיג, און מיט'ן קוק, און מיט'ן קנאַק, און אַ רוח אין דיין פאָרענט און מיטען אַריין!

די לעצטע ווערטער האָט מוראַווטשיק אויסגעלאָזט גיך אין איין אָטעם און לעבעדיג, ווי זיין שטייגער איז. דער געלער דזשענטעל-מען מיט'ן ווייסען טישטיכעל האָט פערשריבען די אַלע אויסגערעכענטע מינים מיט אַזאַ גיכקייט, וואָס מע דאַרף ניט קיין סטענאָגראַף. דער-נאָך האָט ער געגעבען אַ קוק איבער דאָס גאַנצע צעטעל פון אויבען אַראָב און אַ פרעג געגעבען ביים גאַסט: - ועל! וואָס איז דאָס איי-גענטליך „אַיין איינגעלייגטס"?

מוראַווטשיק האָט אַוועקגעשטעלט זיינע ממזרישע אויגען אויפ'ן געלען חברה-מאַן און האָט זיך אָנגערופען צו איהם האַלב ערנסט, האַלב אויף אַ קאַטאָוועס:

— אַיין אַיינגעלייגטס ווייסט דו ניט? אַ גערישעכץ. ווייסט דו אויך ניט? וואָס-זשע ביזט דו פאַר אַ משרת אין אַ רעסטאָראַן? פאַר-וואָס זאָלסט דו בעסער ניט געהן פוצען קיין שטיוועל אויף דער סטריט, אָדער רייניגען די ...

מוראַווטשיק האָט נישט געענדיגט, וואָרום דער געלער דזשענ-טעלמען מיט'ן ווייסען טישטיכעל האָט געגעבען אויף איהם אַ וואָרף זיי-נע קויל-פייעריגע אויגען, אַרויפגעטראָטען גלייך אויף מוראַווטשיקען,

געעפּענט אויף איהם אַ מויל און גענומען רעדען מיט איהם בלשון אַמע-ריקאַ, דאָס הייסט העכער האַלב אויף ענגליש:

— סיי, מיסטער, האָלט'ס מויל! איך בין ניט קיין משרת, איך בין אַ ווייטער אין אַ דזשואיש רעסטאָראַן! איך בין אַ מעמבער פון אַ יוניאָן! איך בין אַ...

אַ גליק, וואָס ס'איז אונטערגעקומען שלום דער רעסטאָראַטאָר אַליין און האָט זיך אַריינגעלייגט אין אַ שלום. אַניט וואָלט איינער פון די צוויי ניט גוט אָבגעשניטען.

די אויבענבעשריבענע סצענע האָט פונדעסטוועגען גאָר ניט געשאַדט אונזער מוראַוווטשיקען חלילה צום אַפּעטיט. ער האָט זיך גענומען צו זיין בעשטעלטען מיטאָג גאַנץ געשמאַק, און אין קאָפּ האָט זיך ביי איהם בעת-מעשה געוועבט אַזאַ מין פּלאַן:

„דאָס, וואָס דער שפּיעל-פויגעל (ראַפּאַלעסקאָ) האָט זיך פערקאָכט אין מיין בחור'טע (ראָזאַ ספּיוואַק), איז דוקא אַ מעלה צום שדוך. מע בעדאַרף נאָר זעהען, אַז דער עסק זאָל חלילה ניט קאַלי ווערען. איך האָב צו זיי אייגענטליך גאָרנישט ניט. לאָזען זיי זיך עלטערן אין עושר און אין כבוד. אַי, וואָס וועט זיין מיט זלאַטקען? דאָס, וואָס מיט אַלע מיידלעך, וואָס גליטשען זיך אויס, גלויבען אויף נאמנות און געבען אַוועק דעם נדן פאַר דער חתונה. אודאי איז דער רחמנות אויף איהר גרויס. נאָר וואָס זאָל מען טון? זי וועט אַזוי לאַנג וויינען, ביז זי וועט אויפהערען. איך וועל זי מסתמא ניט לאָזען פאַלען... איך בין ניט שטשופּאַק, און האָב ניט קיין בינטעל ווייבער, איך האָב אפילו קיין איינע ניט... עס איז שוין, דאַכט מיר, צייט, איך זאָל שוין אַמאָל אויך האָבען איין אייגען ווינקעל, וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען. ביז וואַנעט איז דער שיעור צו זיין נע-ונד, דינגען פרעמדע עבודה-זרה'ס? ובפרט, אַז די זלאַטקע איז אַ גאַנץ פיין מיידעל. אַ שטילע, איין עהר-ליכע, אַ כשר לעמעלע, און זי איז נעבאַך ביי זיך זעהר געפאַלען; אַזעלכע, אַז מע נעמט, האָט מען דאָך טאַקי אַ מצוה... ביי מיר שפּיעלט ניט קיין ראָלע מיט אַ „יאַטעל", אָהן אַ „יאַטעל" — אַבי איין עהרליכע... און אַז ביי מיר וועט איהר זיין גוט — לאָמיך שוין האָבען אַזאַ יאָהר. איך וועל איהר ניט אויפמישען קיין אַלטע עבירות... און דאָס שטי-קעל ברויט וועט זי ביי מיר אויך ניט זשעדנע זיין. איך בין דאָך ניט שטשופּאַק, ימח שמו זאָל ער ווערען! געוויינטליך, וועלען זיי אונז דאַרפען געבען שטיצע... איך מיין טאַקי, ער און זי... זיי זענען ניט

קליין. נישקשה, אָהן אַיין אומגליק. זיי זענען ביידע גוטע פערדיענערס, און ווער שמועסט זי — יענע זשעברעט, זאָגט מען, גאָלד אין אַמעריקאַ מיט ביידע הענד... ער דאַרף דאָך אַריינגעהן אין מיין פּאָלאָזשעניע: איך נעם דאָך זי, ווי זי שטעהט און געהט, מיט אַ קינד און מיט אַ מאַמען אַ צוגאָב, טאָמער איז קאַרג... איך האָף, אַז ער וועט זיך ניט לאָזען לאַנג דינגען און וועט מסתמא נאָכגעבען, וואָרום איך האָב איהם אין האַנד... לאָז ער מיר נאָר ווּעלען מאַכען פוילע תנועות, ברענגט מען איהם צו דער חופּה אַ מתנה אַ „יאַטעל"... אָה, מיסטער לאָקשמאַן! צאָהלען!

דער לעצטער אויסרוף האָט געהערט, אייגענטליך, דעם געלען דזשענטעלמען מיט'ן ווייסען טישטיכעל, נאָר ווייל צווישען זיי איז דאָך געהאַט אַרויס אַ שטיקעל אינצידענט, האָט זיך יענער געמאַכט ווי ער הערט ניט, מוחל געווען איהם דאָס טרינקגעלד און געשיקט דעם בעל-הבית זיך צורעכענען מיט'ן גרינהאָרן.

זיך צוצאָהלט פאַר'ן מיטאָג און אַ וואָרף געגעבען אויפ'ן טשער פאַר'ן קעלנער אויך אַ פּאָר סענט, איז מוראַוועטשיק אויפגעשטאַנען פון טיש מיט אַיין אויסגעגלעט בייכעל, ווי אַ זאַטער בורזשוי, פערדרייכערט אַ סיגאַר און איז אַרויס מיט אַ טענצענדיג גענגעל מאַכען אַ שפּאַציר איבער די גאַסען פון ניו-יאָרק.

קאַפּיטעל פינף און זיבעציג

אונטער דער ערד

צו פריה האָט זיך אונזער העלד געחאַפּט געהן אויפ׳ן ראַנדעוואו, וואָס ראָזאַ האָט איהם בעשטימט. ער האָט פערגעסען אפילו אַ קוק טון אויפ׳ן זייגער. ערשט אַז ער איז געווען אין גאַס און צום צעהנטען מאָל געלייענט דאָס ליעבע זיסע בריוועלע, וואָס ער האָט שוין באַלד געקענט אויף אויסענווייניג, און דערזעהען די ציפערן „פון 4 ביז 5״, האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אַז ער האָט נאָך גענוג צייט אויף אַריינצוגעהן אין אַ באַרבערשאַפּ נעמען אַ שייוו, פון דאָרט אין אַ גרויס-אַרטיגען קאַפּע-סאַלאָן איבערחאַפּען דעם הונגער און דעסגלייכען. די ווייזערס פונ׳ם זייגער האָבען זיך גערוקט פויל און שלעפעריג. קיינמאָל איז איהם נאָך די צייט ניט געווען אַזוי לאַנג, ווי איצט. ער איז געגאַנגען מיט זעהר קורצע לאַנגזאַמע טריט. כמעט ביי יעד׳ען בלאָק האָט ער זיך אָבגעשטעלט לייענען די דריי-איילענדיגע אַפּישען מיט די מורא׳דיגע פעטע אותיות פון פערשידענע מורא׳דיגע אַדוועריטייזמענטס און שרייענדיגע אַנאָנסען מיט גוואַלדיגע פיקטשורס און משונה׳דיגע פנימער, וואָס איז צו זעהען אין ניו-יאָרק אויף יעדען בלאָק. נישט בעמערקטערהייד האָט ער זיך אַראָבגעלאָזט אין יענער אונטערערדישער וועלט, וואָס ווערט אָנגערופען אין אַמעריקאַ מיט׳ן נאָמען „סאָבוויי״, אָדער מעטראָפּאָליטען-באַהן, וואָס בינדט צונויף אַלע גאַסען פון דער שטאָדט ניו-יאָרק אונטער דער ערד. די „סאָבוויי״ — דאָס איז אַ נייע שטאָדט מיט נייע גאַסען מיט אַ נייער וועלט, אַ וועלט פון אַייזען און עלעקטריע. אַהין קומט נישט אַריין קיין איינציגער שטראַהל פון זון, און דאָך איז דאָרט ליכטיג און לעבעדיג פיער און צוואַנציג שעה אין מעת-לעת. דאָרט ווייסט מען ניט פון קיין נאַכט. אַלע פיער און צוואַנציג שעה זעהט איהר דאָרטען מענשען לויפען אויף

און אָב, ווי אין איין עולם-התוהו, יעדער אין זיין וועג, יעדער מיט זיינע ביזנעס, און שטענדיג געהאַפּט זיך, שטענדיג געיאָגט זיך, שטענ-דיג האַרריאַפּ! כמעט דאָס אייגענע לעבען מיט'ן לויפעניש און מיט'ן יאָגעניש און מיט'ן גאַנצען טאַרעראַם, וואָס קומט פאָר אינ'ם פערהאַ-וועטען ניו-יאָרק פון אויבען, אויף דער ערד, קומט דאָרט פאָר אויך אונטער דער ערד.

איהר לאָזט זיך אַראָב דורך טרעפּ אין דער אונטערערדישער ממשלה און איהר דערפיהלט באַלד, אַז איהר זענט אין איין אַנדער וועלט. אייזען און עלעקטריע נעמען אַרום ווי מיט צוואַנגען אייער גאַנצען „איך", און עס דאַכט זיך אייך, אַז איהר הערט די סודות פון דעם אָבגרונד, און ניט ווילענדיג פערטראַכט איהר אייך אויף זאַכען, וואָס אין איין אַנדער אָרט זענט איהר ווייט פון זיי. און ניט ווילענ-דיג טוט איהר אַ קלער פון די אייביג פערבאָרגענע כחות, וואָס זענען איבער אייך און אונטער אייך. לאַנג טראַכטען אָבער לאָזט דאָס אייך ניט. פון דערווייטען נאָך דערהערט איהר אַ הילך און אַ הודזיען פון אַ חיה, וואָס טראָגט זיך ערגיץ אין דער פינסטערניש מיט אַ גוואַלדיגען כח. אָט-אָט שניידט זי זיך אַרויס פון דעם טיפען פינסטערען אָב-גרונד, און אָט זעהט איהר שוין פאַר זיך אָט די מאָדנע ריזיגע איי-זערנע חיה מיט די מורא'דיגע גרויסע עלעקטרישע אויגען. אָט ציהט זי זיך אויס פאַר אייך, געדרעהט ווי אַ שלאַנג, איבער די גלאַנצענ-דיגע רעלסען. ווי די שדים שפּרינגען אויף די קאָנדוקטאָרעס און שריי-ען אויס דעם נאָמען פון דער סטיישען און עס הערט זיך אַ קלאַפּען פון טירלעך. און עס טוט זיך אַ שאָט אַרויס הונדערטער און אפשר טויזענדער מענשען — איין שטראָם אַרויס, דער אַנדער שטראָם אַריין — און דאָס אַלסדינג ווערט אָבגעטאָן שאַ-שטיל, אָהן אַ שום בהלה, און ווינ-ציגער ווי אין אַ האַלבע מינוט, וואָרום ס'איז ניטאָ קיין צייט — האַרריאַפּ!

מיט דעם דאָזיגען שטראָם, וואָס האָט זיך געצויגען אַריין, איז געוועזען אויך אונזער העלד ראַפּאַלעסקאָ, וואָס האָט שוין געהאַלטען כמעט מיט איין פוס אין וואַגאָן, נאָר פּלוצים האָט איהם אַ בלישטשע געגעבען אין די אויגען צווישען די אַרויסגעשאָטענע פּאַסאַזשירען אַ בעקאַנטע פיגור, אַ נידעריגע, מיט אַ קליין צוקנייטשט קאַפּעלישעל. דאַכט זיך, מוראַווטשיק? און ראַפּאַלעסקאָ איז געבליבען פון דער זייט.

אויך מוראַווטשיק, דערזעהען ראַפּאַלעסקאָן, איז ער געבליבען שטעהן איבערראַשט. ער האָט זיך נישט גערייכט, אַז ער וועט זיך

בעגעגענען אָט דאָ מיט ראַפּאַלעסקאָן פונקט אין דער צייט, ווען ער איז דורך ברײנדעלע קאָזאַק געוואָהרע געוואָרען פון אַזעלכע זאַכען, וואָס ער האָט זיי פריהער ניט געוואוסט.

נאָך זיצענדיג ביי שלום'ען אין רעסטאָראַן, איז ביי אונזער מו־ראַוווטשיקען פאַרטיג געוואָרען אַ גאַנצער פּלאַן, ווי אַזוי אויסצונוצען אַמבעסטען די וואונדערליכע לאַגע, אין וועלכער עס האָט זיך געפו־נען זיין נייער פריינד ראַפּאַלעסקאָ מיט זיינע דריי כלות: די פּרימאַ־דאָנאַ שוואַלב, ראָזאַ ספּיוואַק און זלאַטקע האָלצמאַן. מילא פון די ערשטע צוויי כלות — אַזוי האָט מוראַוווטשיק ביי זיך אָבגעפּסקענט — איז קיין ספק ניט, אַז לויט די געשיכטען, וואָס ברײנדעלע קאָזאַק האָט איהם דערצעהלט, וועט מיט דער פּרימאַדאָנאַ שוואַלב ראַפּאַלעסקאָ, אם־ירצה־השם, שלאָגען כפּרות, וואָרום מע דאַרף זיין אַ אידיאָט און איין אָקס פונ'ם באַרג סיני, מע זאָל פערבייטען אַזאַ גאָלדען עפּעלע, ווי ראָזאַ ספּיוואַק, וואָס קלינגט מיט איהר די וועלט, אויף עפּיס אַ לעמ־בערגער מויד, אַ פּרימאַדאָנאַ פון יודישען טעאַטער. אַי, וואָס ס'איז גע־ווען צווישען זיי אַ קנס־מאָל? איז רוף מיך קנאַקניסעל און לאָד מיך צום ונתנה תקף. איין אַרטיסט, און נאָך אַ יודישער דערצו, שרעקט זיך טאַקי איבער פאַר אַזעלכע זאַכען. קאַרג איז פאַרהאַן ביי אונז יודישע אַקטיאָרען, וואָס האָבען נישט נאָר דריי כלות, נאָר טאַקי דריי ווײ־בער: מיינס און דיינס און שותפות'דיגס?... וואָס־זשע קומט איהם אָבער אַרויס דערפון? גאָלע גאָרנישט! עס בלייבט איבער נאָר די כלה נומער דריי: זלאַטקע מיט'ן יאַטעל... און דאָ ליגט דער הונד בעגראָבען. דאָ דאַרף מען זעהען אָבלעקען אַ ביינדעל. „זיי נאָר ניט, שלום־מאיר, קיין אָקס פונ'ם באַרג סיני און ווייס, וואָס דו האָסט צו טון מיט'ן צימפּעל־געררימפּעל, וואָס גאָט האָט דיר צוגעשיקט אין ניו־יאָרק, אַניט וועט מען דיר דאַרפען געבען קייען שטרוי"...

אַזוי האָט געזאָגט מוראַוווטשיק צו זיך אַליין, אַז ער האָט זיך בעגעגענט מיט ראַפּאַלעסקאָן פּלוצים אָט דאָ, אונטער דער ערד. נאָר ער האָט בעהאַלטען זיין פריידע ביי זיך אין האַרצען, זיך געמאַכט קאַלטבלוטיג און אַ זאָג געגעבען תּמ'עוואַטע צו ראַפּאַלעסקאָן:

— אַז אַזאַ פויגעל, ווי איהר, פאָהרט אונטער דער ערד, הייסט וואָס זאָלען מיר שוין זאָגען, פּראָסטע בשר־ודאָסען פון די קאַבצע־ביוקעס?

קאַפּיטעל זעקס און זיבעציק

אַ י, אַ מ ע ר י ט ש ק ע

אויב מוראַווטשיק האָט געפונען פאַר נויטיג צו פערבאָרגען פון ראַפאַלעסקאָן זיין שמחה, האָט ראַפאַלעסקאָ פאַר מוראַווטשיקען אַרויס-געוויזען גאַנץ אָפענטליך זיין צופרידענהייט און זיין פרייד, וואָס ער האָט זיך בעגעגענט מיט זיין נייעם בעקאַנטען.

— האַללאָ! האו-דאו-או-דאו! — האָט ראַפאַלעסקאָ אויסגערופען מיט אַ פרייד אויפ'ן אַמעריקאַנישען שטייגער און האָט איהם אויסגעצויגען אַ האַנד. — גוט, וואָס מיר זעהען זיך. גאָט אַליין האָט אַייך אַהער גע-בראַכט. איך דאַרף אַייך טאַקי האָבען.

— מהכתיתי, הנני — איך בין אָנגעברייט! — האָט איהם מוראַוו-טשיק אַ זאָג געגעבען תמ'עוואַטע קאַלט. — וואוהין וועלען מיר געהן, בדומה למשל נאַפרימער?

— אין ערגיץ ניט, — זאָגט ראַפאַלעסקאָ און זוכט מיט די אויגען אַ פלאַץ אויף צוזעצען זיך. — אָט איז אַ באַנק. דאָ וועלען מיר אַ ביסעל שמועסען.

— אָט דאָ טאַקי אונטער דער ערד?

— אָט דאָ טאַקי אונטער דער ערד.

— טאַ! אַז אַייך איז ליעב, איז מיר ניחא.

איןביידע האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער באַנק און גיך האָט זיך פערבונדען ביי זיי אַ געשפרעך. גערעדט האָט אייגענטליך ראַפאַלעסקאָ, און שלום-מאיר מוראַווטשיק האָט איהם געקוקט אין די אויגען אַריין און געהערט מיט קאָפּ. אַ מאָדנעם כח האָט אין זיך אָט דער מוראַווטשיק. מיט קיינעם וועט איהר אַייך ניט קענען אַזוי גיך בעפריינדען, אַזוי ווי מיט איהם, ווערען אַ מחותן, אַ קנעפּעל שבקנע-בעל, און פערטרויען איהם, וואָס אויף דער נשמה. ראַפאַלעסקאָ, וויי-

ניגסטענס, האָט זיך געפיהלט מיט איהם אַ סך נאָהענטער, ווי מיט אַ ברודער. היינט האָט ער זיך אַ מעלה, אָט דער מוראַוושיק: מע בעדאַרף מיט איהם קיין סך ניט רעדען. ווערטער זענען לחלוטין איבעריג. ער קוקט אויף אַייך מיט זיינע ממזרישע אויגען און טרעפט, וואָס ביי אַייך אויפ'ן האַרץ טוט זיך, און חאַפּט אַרויס ביי אַייך די ווערטער פונ'ם מויל. אַ מחיה, אַ פערגעניגען מיט אַזאַ מענשען!

— איהר בעדאַרפט מיר קיין פינגער אין מויל ניט אַריינלייגען, — האָט מוראַוושיק אונטערגעזשומזשעט מיט זיין מאָנאָטאָנער הייזעריגער, נאָר גלאַטער שטימע צו ראַפּאַלעסקאָן אין אויער אַריין. — גלויבט מיר, איך פערשטעה די זאַך אַרום און אַרום. איך וועל עס אַייך זאָגען, אויב איהר ווילט, ווי פון אַ סדור: מע זאָל בעהיט און בעשירמט ווערען פון אַ גוט אויג, עס מאַכט זיך אַמאָל מיט נאַשבראַט, אַ זינדיגער מענש, מע פאַלט אַריין, אַ מיידעל איז אַ יצר-הרע, און אַמאָל איז מען אַליין ניט שולדיג גאָט די נשמה און דעם רוח אַ גאַנג, געה זיי אַ נביא, אַז סט'זיך אויסלאָזען מיט אַ „יאַטעל", ווי זאָגט ער, האַלט זיך מיט דער באָמבע... אין אמת'ען אָבער איז דאָס נישט פאַר אַייך און נישט פאַר איהר און נישט פאַר אַייך ביידען. איהר מיינט, זי פערשטעהט דאָס ניט? זי פערשטעהט דאָס אַליין בעסער פון אונז אַלעמען, גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און הצלחה.

ביי אונזער העלד האָט זיך ביי די ווערטער אַראָבגעקויקעלט אַ שווערער שטיין פונ'ם האַרצען. ער האָט אַרויסגעזעהען, אַז אַלע זיינע רייד מיט אַלע זיינע הקדמות, התנצלות און פערענטפערעכצען זענען גאָר געווען איבעריג. מוראַוושיק האָט ניט נאָר בעוויזען אַ ווידערשטאַנד, ניט נאָר אָנגענומען זיך די קריוודע פון דער געפאַלענער זלאַטקע נעבאַך, נאָר אדרבה, נאָך זיינע רייד קומט אויס, אַז זלאַטקע אַליין יאָגט זיך גאָר ניט אַזוי שטאַרק נאָכ'ן שדוך. אום נאָך מעהר צו בערוהיגען אונזער העלד, זאָגט צו איהם מוראַוושיק:

— פון וואַנען, מיינט איהר, פאָהר איך דאָס אַצינד? טאַקי פון דאָרטען. געוואָלט איבערגעבען איהר אַייערע ווערטער, וואָס איהר האָט מיר געהייסען. וויינט זי: וואָס בין איך, זאָגט זי, פאַר אַ גלייכען מיט איהם? ער איז, זאָגט זי, היינט אַזוי אין די פעדערן, ווער ווייסט, וואו ער קאָן זיין מאָרגען, למאי זאָל זיך מיר דאַכטען, אַז איך בין ביי איהם אַיין אָנגעהאַנגענע, אַיין אַיינגעבעטענע? — איהר הערט ווערטער?

ראַפּאַלעסקאָ איז געריהרט:

— טאַקי באמת?

— וואָס-זשע, איך וועל אַייך אויסטראַכטען אויפ׳ן הימעל אַ יאַריד?

— ניין. איך מיין ניט דאָס. איך מיין, אָט די ווערטער האָט זי אַייך טאַקי געזאָגט?

— איך זאָל אַזוי האָבען גליק און הצלחה. איהר ווייסט דען, וואָס פאַר אַ כשר׳ע נשמה דאָס איז? אַ כפרה אַלצעהן פּרימאַדאָנעס!

אויף ראַפּאַלעסקאָס אויגען בעווייזען זיך טרערען. נאָר ער פערשטעלט זיי פאַר זיין נייעם פריינד. און זיין נייער פריינד מו-ראַוועטשיק האַקט ווייטער:

— אַהין-אַהער, איך זעה, דאָס מיידעל רעדט ווי אַ בר-דעת, טראַכט איך מיר: אפשר ביזט דו גערעכט. און רוף מיך אָן צו איהר אַזוי: הער-זשע אויס, נשמה׳ניו, זאָג איך, די מעשה דערפון איז אַזוי: דער בחור, זאָג איך, האָט געמיינט מעהר ניט אַז דיין טובה, זאָג איך, און די טובה פון דיין קליינעם נפש׳על. נאָר וויבאַלד, זאָג איך, אַז ביי דיר איז דאָס ניט אַי-אַי-אַי, איז אויך די אייגענע מעשה. נויטען, זאָג איך, וועט מען דיך ניט און מיט גוואַלד וועט מען דיך ניט שלעפּען. אַי וואָס? דאָס יאַטעל? דאַרפסט דו זיך, זאָג איך, ניט זאָרגען, דאַרפסט געדענקען, זאָג איך, אַז ער איז ניט קיין אַבּי-ווער, קיין בחור׳ל פון דער גאַס, און אַ פערדיענער איז ער, קיין עין-הרע, אַ שענער, וועט ער מסתמא זעהען, זאָג איך, בעוואָרענען דיך, ווי עס געהער צו זיין, דיך און דאָס קינד, זאָג איך, און אפילו די מאַמע, זאָג איך, וועט אויך ניט דאַרפען אָנקו-מען חלילה צו לייטען. ובפרט, זאָג איך, דו בלייבסט ניט אַליין, איך בין, זאָג איך, נאָך אויך ניט געשטאָרבען. איך בין, זאָג איך, געוועזען מיט דיר, מיט דיר וועל איך בלייבען. ווער, זאָג איך, האָט דיך אַהער געבראַכט צו פיהרען, אַז ניט מוראַוועטשיק? ווער, זאָג איך, האָט דיך פערשריבען אויף זיין נאָמען ביים שיף אַראָבגעהן, אַז ניט מוראַוועטשיק? לאָז זיך דיר דאַכטען, זאָג איך, עלעהיי דו ביזט שוין מיינע און איך בין דיינער, און וואָס מאַכט דאָס אויס? און טאָמער וועט דאָס האַלטען דערביי, קאָן מען אין אַמעריקאַ אויך קריגען פּיער שטעקענס, און שלום-מאיר מוראַוועטשיק נעמט און זאָגט אָב דעם כדת משה וישראל און — אַ גוטען טאָג. און איך אַליין, ווי איהר קוקט מיך

אָן, בין ניט שטאַרק ווייט דערפֿון. ערשטענס, מצד רחמנות. נעבאַך אַ יתומה. און והשנית — איין עהרליך קינד, אַ שטילע טויב. אַי, די קשיא, וואָס וועט זיין מיט׳ן פּיסק? איז גאָט אַ פּאָטער, און ווי געזאָגט, איהר וועט מסתמא אויך ניט פֿערגעסען...

— פֿערגעסען? — ראַפּאַלעסקאָ האָט אָנגעהאַפּט מוראַווטשיקען ביי דער האַנד. ער זאָל זיך ניט שעמען פֿאַר זיך אַליין, וואָלט ער איהם אַרומגעהאַפּט קושען. — איך קאָן מיך מיט אייך אפילו צושרייבען, אויב איהר ווילט.

— צו וואָס איז דאָס צושרייבעניש? איהר וועט אונטערשרייבען אַ פּאָר וועקסעלעך און איין עק, טאַקי אויף מיין נאָמען, היינט אויפֿדערנאַכט. איך וועל ביי אייך זיין, וועל איך אייך שוין ברענגען אַלסדינג. איצטער קעהרט איהר דאָך מסתמא ערגיץ וועלען געהן?

ראַפּאַלעסקאָ איז געווען אַזוי אַריינגעטאָן אינ׳ם שמועס, אַז ער האָט גאָר ניט בעמערקט, וויפֿיעל מאָל די שטאָלענע שלאַנג מיט די עלעקטרישע אויגען איז דורכגעלאָפען פֿאַרביי זיי, אַרויסגעוואָרפֿען שטראָמען און אַריינגעצויגען שטראָמען. די וויזערס פֿונ׳ם זייגער האָבען זיך קוים אָנגעהויבען דערנעהענטערן צו דריי. אין אַ שעה אַרום בעדאַרף ער שוין זיין דאָרטען. דאָס וואָרט „דאָרטען" האָט איהם אַ בריה געגעבען אין האַרצען. ער האָט זיך זעהר פֿריינדליך אָבגעזעגענט מיט מוראַווטשיקען, אַריינגעהאַפּט זיך אין איינע פֿון די לאַנגע וואַגאָנעס און אין אַ האַלבע מינוט אַרום האָט איהם איינגעשלונגען די אונטערערדישע פֿינסטערניש.

— שלום-מאיר, דו ביזט אָלל-רייט! — האָט מוראַווטשיק אַ זאָג געגעבען צו זיך אַליין און גענומען אַרויסקוקען אויפֿ׳ן אַנדערן טריין. — אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פֿאַר אַ לאַנד עס איז אָט דאָס אַמעריטשקע. נו, אַמעריטשקע!

קאַפּיטעל זיבען און זיבעציג

צווישען חיות

דער אָרט, וואָס ראָזאַ ספּיוואַק האָט בעשטעלט פאַר איהר געליעבטען ראַפאַלעסקאַ, איז געווען דער פּאַרק פונ׳ם זאָאָלאָגישען גאָרטען, וואָס איז ווינטער נישט אַזוי שטאַרק בעזוכט ווי זומער, און מע קאָן דעריבער דאָרט גאָר פריי שפּאַצירען און כמעט מיט קיינעם זיך ניט בעגעגענען, אויסער מיט די חיות, וואָס שטעהען אײנגעשפּאַרט אין זייערע שטייגען.

געקומען איז אונזער העלד צום אָבגעשטעלטען פּלאַץ, נישט קוקענדיג אויף זיינע אָבהאַלטענישען אינ׳ם דאָזיגען טאָג, דאָך מיט גוטע אָנדערהאַלבען שעה פריהער פאַר דער צייט. און וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין די אָנדערהאַלבען שעה, שפּאַצירענדיג צווישען די חיות, פון שטייג צו שטייג, האָט ער זיכער ניט איבערגעלעבט אין אַלע זיינע יונגע יאָהרען פון זיין נע-ונד זיין אויף דער וועלט. די וויכטיגקייט פון דעם מאָמענט, צו וועלכען ער שטרעבט יאָהרען מיט יאָהרען, איז שוין אַליין געווען גענוג, אַז דאָס האַרץ זאָל איהם קלאַפּען ווי אַ האַמער, און אַליין זאָל ער ציטערן ווי אַ לולב. און דערצו זענען איהם אַרויפגעקומען אויפ׳ן קאָפּ אַלערליי ווילדע מחשבות און משונה׳דיגע געדאַנקען, שוואַרצע, טרויעריגע געדאַנקען, איינער טרויעריגער פונ׳ם אַנדערן: ווער ווייסט — האָט ער זיך געטראַכט — אויב זי וועט גאָר קומען? און אַז זי וועט קומען — ווער ווייסט, מיט וואָס זי וועט קומען? ווער ווייסט, וואָס עס טוט זיך ביי איהר מיט די „גאָלדענע קייטען״, אויף וועלכע זי האָט איהם אָנגעוואונקען אין איהר בריעף? ווער ווייסט, וואָס ביי איהר האָט געקענט פאָרקומען אין דער לעצטער מינוט פאַר אַ סצענע מיט גרישאַ סטעלמאַך?... אַלס-דינג, וואו נאָר עס איז פאַרהאַן ערגיץ איין אומעטיגער געדאַנק, אַ

פינסטערע מחשבה, אײַנגעהילט אין שוואַרצען, איז עס געקראָכען צו איהם אין קאָפּ אַרײַן. און וויפיעל ער האָט ניט געטריבען פון זיך די דאָזיגע טונקעלע מחשבות, און וויפיעל ער האָט זיך ניט געפּלייסט בייצוקומען זיך, האָט זיך איהם ניט אײַנגעגעבען, ער זאָל זײַן רו-היג. ער האָט געפיהלט, אַז עס טרעט אַיין אַ וויכטיגער מאָמענט, דער סאַמע וויכטיגסטער אין זײַן לעבען, און נישט ווילענדיג האָט ער זיך פערטראַכט אויף דעם, וואָס ער האָט נאָר-וואָס אָבגעאַרבייט מיט אָט דעם מוראַוושיקען — ווי אַזוי ער האָט איהם נאָר-וואָס פער-קויפט בידים די גאָט-די-נשמה-שולדיגע זלאַטקע, איבערגעגעבען זי פון האַנד צו האַנד, ווי מע גיט איבער אַ זאַך, אַ שקלאַף, אַ קנעכט. און צו וועמען? צו אַ מענשען, וואָס ער קען איהם ניט און ווייס איהם ניט. און ווען? נאָכדעם ווי ער איז ערשט היינט אינדערפריה גרייט געווען לויפען צו דער אָרעמער זלאַטקע, פאַלען איהר צו די פיס, שווערען איהר, אַז ער איז איהרער, איהרער אויף אייביג?! און עס דאַכט זיך איהם אויס, אַז עמיצער שעפּטשעט איהם אין אויער אַרײַן שטי־לערהייד: — קין! — קין! — קין!...

ראַפּאַלעסקאָ פערטיעפט זיך נאָך ווייטער אין זאָאָלאָגישען גאָר-טען, צווישען די חיות. ער וואָלט וועלען אַנטלויפען פון זיך אַליין — קאָן ער ניט. ער וואָלט וועלען אויסמעקען, אָבווישען דאָס גאַנצע פערגאַנגענע פון זײַן לעבען — קאָן ער ניט. אדרבה, עס ליגט איהם פאַר די אויגען אַזוי קלאָר און דייטליך מיט אַלע זײַנע גרויסע און קליינע פערברעכענס, מיט אַלע זײַנע אַרטיסטישע שטרעבונגען און אי-דעאַלען, און, ווי פון אַיין אָפען בוך, לייענט ער דעם סך-הכל, וואָס ער אַליין האָט זיך אונטערגעפיהרט, און דעם פסק-דין, וועלכען ער אַליין האָט זיך אַרויסגעגעבען: אַלס מענש איז ער אַ פערברעכער, אַ קין, אַ קין!... אַלס אַרטיסט איז ער קליין און נישטיג, אַרומגע-רינגעלט מיט קליינע מענשעלעך, אַיינגעטונקען אין פאַלשע רעקלאַ-מעס, פון אויבען ביז אַראָב בלאָף און בלאָף!... אַ סך וואַ-סערן וועלען נאָך אָבלויפען, אַ סך קרבנות וועלען אויפגעבראַכט ווע-רען, אַ סך מזבחות וועלען חרוב ווערען — און נאָך וועט ער שטעהן, ווי איצט, אין דרויסען פון דער זייט טיר פון יענעם הייליגען טעמ-פּעל, וואוהין עס רייסט זיך פון קינדווייז אויף זײַן יונגע, נאָר שוין צעוועהטאָגטע נשמה... נאָר שאַ! ווער געהט עס?... ער דערפיהלט, ווי דאָס האַרץ האָט זיך איהם אָבגעשטעלט. די אויגען זענען געוואָרען

בּרייט און קיילעכיג, אַט-אַט שפּרינגען זיי אַרויס: ניט שוין-זשע? ניט שוין-זשע? ער קוקט זיך איין נאָך שטאַרקער. אַקעגען איהם שניידט זיך אַ מיטעלמעסיגע פיגור פון אַ בילד-שענע פרוי, וואָס ניט זי געהט, נאָר זי שוועבט, טראָגט זיך אין דער לופטען. ניט שוין-זשע איז דאָס „זי״?...

יאָ, דאָס איז געווען „זי״.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

עס האָט זיך נאָך ניט געטראָפען אויף דער וועלט, אַז מיר זאָלען בעגעגענען אין אַ מענשען דעם, וועלכען מיר האָבען ערוואַרטעט, און געפינען אין איהם דאָס, וואָס מיר האָבען אַרויסגעקוקט צו געפינען. עס איז ניט געווען די, וועלכע ראַפּאַלעסקאַ האָט זיך פאַרגעשטעלט אין זיינע חלומות. עס איז ניט געווען ניט די רייזעל, וועלכע ער האָט געקענט אין האָלענעשטי, און ניט די ראָזאַ, וואָס ער האָט זיך געמאָלט אין זיין פאַנטאַזיע. אַ גאַנץ אַנדערע האָט ער פאַר זיך דערזעהען. זי האָט איהם אויסגעוויזען אַ סך גרעסער און אַ סך עלטער און אַנדערנ, גַנדערש, אַנדערש, ווי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט. צו ערנסט, צו שטרענג און צו קאַלט האָט זי זיך איהם אויסגעוויזען אין דער ערשטער מינוט, וואָס ער האָט זי דערזעהען. נאָר די אויגען זענען געווען דיזעלבע מאַט-שוואַרצע פייעריגע ציגיינער-אויגען.

אויך ער האָט אויסגעזעהען אין איהרע אויגען נישט דער ראַפּאַלעסקאַ, וואָס זי האָט זיך פאַרגעשטעלט אין איהרע חלומות, און נישט דער לייבעל, דעם נגידס יונגעל, וועלכער איז פערבליבען ביי איהר אין זכרון פונ׳ם חדר. אינגאַנצען, אינגאַנצען פערענדערט. נישט פערענדערט האָבען זיך נאָר זיינע אויגען, זיינע גוטע בלויע מילדע אויגען. אַ מינוט זענען זיי אַזוי געשטאַנען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, אָהן אַ וואָרט אויסצורעדען און נישט צו ריהרען מיט איין אבר. עס האָט אויסגעזעהען, אַז ביידע לייענען אויף זייערע געזיכטער דאָס גאַנצע פערגאַנגענע, אַז ביידע ווילען געפינען אין זייערע אויגען די געשיכטע פון זייער יוגענד, וואָס איז אַוועקגעגאַנגען פאַר זיי אַזוי נישט פריילין, אין דער פרעמד, אין זייער גרויסען נע-ונד זיין אויף דער וועלט. דאָס אַלעס האָט אָבער מעהר ניט גענומען ווי אַ מינוט. איין מינוט. באַלד האָט זיך בעוויזען אויף איהר פּנים אַ שמייכעל, דאָס ערשטע שמייכעל, און ער האָט דערפיהלט, אַז זיין האַרץ האָט

אַ צאַפּעל געטאָן און עס האָט איהם אַ ציה געגעבען צו איהר ווי אַ מאַגנעט.

* *

*

דער טאָג איז שוין לאַנג אויסגעלאָשען. די זון — אונטערגעגאַנגען. אויפ'ן הימעל שעמערירען שטערען. די לבנה איז אַרויסגעשוואומען. אונזערע ביידע יונגע העלדען, לייבעל ראַפּאַלעסקאָ און רייזעל ספּיוואַק, זיצען נאָך אַלץ און רעדען און רעדען. זיי דערמאַנען האָלענעשטי, דאָס יודישע טעאַטער, „גאָטס גאַס", די שרפה, די בלאָנזענדע שטערען...

עפּילאָג

בריעף

1.

פון מאיר סטעלמאַך צו זיין גוטען פריינד.

„...אָט אַזוי איז דאָס, ברודער, פרעגט נישט קיין קשיות. ס'איז, ווי זאָגט ער, אַ וועלט מיט וועלטעלעך. נאָר גאָרניט. נעחיי-בי וואָלטען זיי זיך צוגאַנגען און אַיין עק. עס מאַכט זיך, אַ שדוך ווערט אויס שדוך — וואָס זאָל מען טון? איז ניין. אי אויס שדוך אי גוטע פריינד איז מען. נאָר ווי אַזוי מיינט איהר גוטע פריינד? גוטע פריינד צו גוטע פריינד איז ניט גלייך. מע שרייבט זיך בריוולעך איינס דאָס אַנדערע אַלע וואָך. און נישט נאָר מיט ראָזען אַליין. מיט איהם, מיט איהר לאַנדסמאַן, שרייבט ער זיך איבער, מיט דעם ראַפאַלעסקאָן הייסט עס. פון זינט די צוויי האָבען זיך דערקענט, מיין גרישאַ מיט דעם ראַפאַלעסקאָן, איז מען געוואָרען איינס צום אַנדערן צוגעזאָטען, נפש אחת, און מע האַלט איינס פונ'ם אַנדערן אַיין עולם ומלואה, אַז מע שמועסט „ליובאָוו" — איז דאָך ניט שייך! נו, וואָס זאָגט איהר דערויף? וואָלט נאָך געוועזען דאָס אַליין, איז אויך גאָרניט. ווי זאָגט איהר, אַז דיר איז ליעב, איז מיר ניחא. איז אָבער דער בזיון פאַר לייטען. און ווער איז שולדיג, אַז ניט איך אַליין? ווארום איך זאָל זיי ניט געוועזען ברענגען דעמאָלט אין יודי-שען טעאַטער אויף דעם ראַפאַלעסקאָס בענעפיס, וואָלט דאָך גאָרניט געוועזען... און נאָך אַלעמען דאַרף מען אָננעמען אַ פולען מויל מיט

וואַסער — און פּתח שין שאַ! איהר וואָלט הערען, וואָס פאַר אַ פליאָט-קעס עס טראָגען זיך איבער דער וועלט. מע זאָגט, אַז צווישען ראָ-זען מיט אָט דעם חברה-מאַן ראַפּאַלעסקאָ איז איין אַלטע געשיכטע, אַ פערליעבעניש פון ווייס איך ווען אָן, נאָך פון די קינדער-יאָהרען, און ניט היינט-מאָרגען שטעלט מען חופּה... דערצעהל איך דאָס מיין גרישען, לאַכט ער: „נאַרישקייטען, זאָגט ער, ראָזאַ וועט ניט חתונה האָבען פאַר ראַפּאַלעסקאָן קיינמאָל ניט, איהר הערט? קיינמאָל ניט!" היינט גיט איהר אַ טאָלק. און דאָ הערט מען זיך אָן אַזעלכע מימרות און דבורים, וואָס מע קאָן חלש'ען. גענוג ס'איז ביטער אויפ'ן האַרצען, קומען זיי צו גיין און זאָלצען אויף די וואונדען! הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, ליעבער פריינד? יודען זענען אַ קליינע אומה, נאָר אַ פאַסקודנע!... און אַז איהר וועט מיר שרייבען, זאָלט איהר מיר שרייבען קיין לאָנדאָן, ווי איהר האָט מיר געשריבען ביז אַהער, און האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך האָב אייך אָנגעדולט אַ קאָפּ. מע רעדט זיך אויס דאָס האַרץ פאַר אַ גוטען פריינד, מיינט מען, ס'וועט ווערען גרינגער.

פון מיר אייער פריינד, וואָס איז צודרעהט און צופלאָכטען און אָנגעזידודעלט אויף דער גאַנצער וועלט,

מאיר סטעלמאַך"

2.

פון שלום-מאיר מוראַווטשיק צו אַלבערט שטשופּאַק

„...אָט דאָ האָסטו דיר דיין פּיפּצעריק עך האָב דעך אין דער ערד מיט די ביינער עך בין באַריך אַשעם אימשטאַנד אַצינדערט אַליין דיר אויסלייהען אַ פּיפּצעריק אויב דו בעדאַרפסט האָבען געלד און עך שרייב דיר אַז דיין כאַזענס מיידעל איז פין זינען פאַר גרויס ראַשקעס האָט זי זעך באַוואָרענט מיט צוויי כאַסאַנעם און ווייס ניט פאַר וועמען זאָל זי פריהער כאַסענע האָבען זי זאָל מעך פאַלגען וואָלט זי בעדאַרפט שטעלען כיפּע מיט ביידע ווארום אָט דער גרישאַ סטעלמאַך איז אָנגע-שטיפּט מיט געלט אין דער צווייטער כאָסען האָב עך דיר שוין גע-שריבען איז אָט איענער יאַט פון האָלענעשטי ראַפּאַלאָוויטש וואָס אַצינד הייסט ער מיטן הייליגען נאָמען ראַפּעלעסקע און איז שטאַרק

אין די פעדערען וואָרום די איינגלענדער האָבען איהם איבערחמאַליעט צו זיך און באַשיטען איהם מיט רענדלעך פון קאָפּ ביז פיס און עך שרייב דיר אַז עך האָב נאָך ליסאַטע קיין שום געשעפט עך קוק נאָך אַ טעאַטערל דאָס הייסט ניט קיין טעאַטערל נאָר אַ וואָדעוויל הייזעל סזאָל זעך מאַכען אין גלייכען געלט וואָלט עך אָפּדינגען און וואָלט געמאַכט גוטע ביזנעס חאָטש דאָס יודישע טעאַטער דאַרף עך דיר זאָגען גאַנץ אָפענטליך איז דאָ אין אַמעריטשקע אַ ביסעל קאַלי געוואָרען מע האָט שוין גאָר אָנגעהויבען אַראָפּברענגען פון בערלין די בעסטע דייטשע אַקטיאָרען און מע צאָהלט זיי אין טאָג אַריין אַמעריטשקע גאַנעוו אַ קלאָג צו קאָלאָמבעסען נאָר ביז עפּיס וואָס מיין עך אַז מע קאָן נאָך מיט דיין קאָל מעקאַדעש אויסנעמען אין אַמעריטשקע בעחען שרייב עך דיר אַלבערט אויב דו ווילסט טו אַ שפּיי אויף ריסענלאַנד און קום צו פאָהרען וועלען מיר מאַכען שיטפעס און אַז ניט ליג אין דער ערד און באַק בייגעל מיט אַכטענקספּאָל

שאָלעם מייער מוראַווטשיק״.

„איקער שאָקאַכטי אָקערשט בין עך געוואָרגעוואָרען אַ נייס וואָס אַז דו הערסט עס נעמסטע אַיין די קאַפּורע באַלד אויפ׳ן אָרט הער אַ מאַנסע געדענקסט דאָך אונזער האָצמאַכען וואָס עך האָב דיר שוין געשריבען פון לאָנדאָן איז ער זעך מעיאַשעוו האָצמאַך הייסט עס און מאַכט אַ שטאַרב באָרעך דיין צימעס און לאָזט איבער אַ שוועסטערל זלאַטקע הייסט זי אַ מיידעל אַ צאַצקע חאָטש מיט אַ כעסאָרען עך האָב זי טאַקי שטאַרק אין זינען געהאַט שירשיר ניט געוואָרען כאָסען קאַלע לאָזט זיך אָבער אויס אַ מאַנסע אַז זי האָט גאָר כאַסענע ווי מע דערצעהלט טרעף פאַר ווען זאָלסט זיין מיט צעהן קעפּ וועסטע אַ מאַקע טרעפען טאַקי פאַר אָט אַיענעם כעוורעמאַן ראַפאַלעסקע אימאַך שעמאַי זאָל ער ווערען און ווער מיינסטע לייגט אַזוי אַיין די וועלט פאַר איהר אַלץ זי טאַקי רייזעל מיין איך דיין כאַזענס מיידעל די מעשיגענע גאָט זאָל מיר אַזוי געבען גליק און האַצלאָכע געה ריכט זיך גאָר אויף אַזאַ שלאַק נו זאָג אַליין דאַרפסטע זיך ניט באַגראָבען דאָרטען ווי קייראַך ניין איילען אין דער ערד ווי עס ווינצשט דיר פון טיפען הערצען מיט אַכטענקספּאָל

שאָלעם מייער מוראַווטשיק״

3.

פון ברײנדעלע קאָזאַק צו הענריעטאַ שוואַלב

„...און שרײבט מיר אַרויס, נשמה'ניו, אַלסדינג, ווי געהט עס אײַך דאָרט אין דעם נײעם אָרט, אין יאָהאַניסבערג? איך האָף, אַז איהר זענט אָלל-רײט, וואָרום וואָס געהט אײַך אָב, קײן בײז אויג? אַלע זאָגען, אַז ער איז אַ פיעלפאַכער מיליאָנער און אַז ער האָט אײַך געקויפט אַזוי פיעל דײמאַנטס מיט ברילאַנטען, אַז נאָר אַ ראָקקעפעלער קען זיך פערגינען אַזוי פיעל צו קויפען. איהר קאָנט אײַך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי אַזוי דאָס האָט מיך געפרעהט. וואָרום ווער ווײסט נאָך אַזוי פיעל, ווי איך, ווי אַזוי איהר האָט זיך נעבאַך געפלאָגט דאָס גאַנצע לעבען בײ אײַערע ברידער. און אפילו די לעצטע צײט, אַז איהר האָט שוין אָנגעהויבען פערדיענען שען געלד און מאַכען אַ לעבען, האָבען זײ אײַך אויסגעקאָכט דאָס וואַסער, אײנער מיט גוטען, דער אַנדערער מיט בײזען. איך וויל אויף זײ קײן שלעכטס ניט רעדען, זײ זענען דאָך אײַערע ברידער. נאָר כ'לעבען, זײ זענען ניט ווערט אײַער מינדסט פינגערל. איך דאַרף אײַך ניט חנפ'ענען און וויל זײ ניט שימפען, נאָר, כ'לעבען, זײ מעגען בײדע זײן די כפרה פאַר אײַער מינדעסטען נאָגעל. און ווער שמועסט אײַער ניסעל מיט זײנע זיסע רײדעלעך און מיט זײנע שבועות. גאָט מעג זיך מיט איהם רעכענען, ווי אָרענטליך און לײטיש ער האָט זיך מיט מיר בעגאַנגען, אַזאַ יאָהר אויף אַלע מאַנסבילען, רבונו של עולם, און אַזאַ מזל אויף איהם אַלײן. מאָלט אײַך, ער האָט דאָס זײניגע. ס'איז אַ סברה, אַז ער ווערט אויסגעריסען אויף זײנע יאָהר און טעג, איך מײן טאַקי אײַער ברודער ניסעל. זינט די קאָמונע איז זיך צוקראָכען, האָט ער שוין איבערגעדיענט אַלע עבודה-זרות, דורכגעפאַלען מיט אַלע זײנע קאָמבינאַציעס. איצט האָט ער אַ נײע קאָמבינאַציע. ער האָט דערטאַפּט ערגיץ אַ יודען מיט אַ מאָדעל פון בית-המקדש, געמאַכט פון פאַפיר, און קלעפּט אַפישען איבער גאַנץ ניו-יאָרק, און וועט מסתמא בעגראָבען ווערען מיט דער קאָמבינאַציע, גלײך ווי מיט אַלע קאָמבינאַציעס. גאָט מעג איהם צאָהלען פאַר אײַך און פאַר מיר און פאַר כל ישראל. אײַער ברודער איזאַק איז שוין אַ גאָלד אַקעגען איהם, אָבוואָהל דער רוח האָט איהם אויך ניט גענומען. אויך אַ גוטע נשמה. וואָס דער רעדט אויס אויף אײַך, זאָל עס נאָר פאַלען אין ים אַרײן.

ער זאָגט, אַז איהר האָט אַייך אַליין פערקויפט פאַר געלד און אַז אַייער מאַן האַנדעלט מיט... איך וויל גאָר ניט נאָכזאָגען זיינע ווער-טער. און אַלץ איבער וואָס? איבערן וויסטען דאָללאַר. איך וואָלט אַייך געראַטען, איהר זאָלט איהם פערשטופען דאָס מויל מיט אַ פּאָר דאָללאַר. ער מעג זיך אויסציהען דאָ אין מיטען גאַס, וועט איהם קיינער ניט העלפען. ווער וועט זיך אויף איהם אַרומקוקען? דער „לאָמזשער סאָלאָוויי״? ווי לאַנג קרענקט זי, די חזנ׳טע זיינע מיט איהרע רויטע האָר! זי האָט שוין אַראָבגעוואָרפען דעם געלען פּאַריק און איז געוואָרען אַ גאַנצע מיסעס. אַ קלייניגקייט! איהרע קינדער, זאָגט מען, שאַרען דאָ גאָלד מיט לאָפּעטעס. אַ מדינה ווי אַ קדחת: וועמען עס חאַפּט אָן. געה רעכט זיך, אַז אַ לאָמזשער חזן וועט קו-מען צו פאָהרען אַהער מיט אַ חאַליאַסטרע פּיקערס, וועט מען איהם אָבגילטען. און יושר האָט אין זיך אָט דער חזן אַקוראַט אַזוי פּיעל, וויפיעל אַ רוסישער קאָזאַק. אַייערע ברידער זאָלען זיך פאַר איהם אויסציהען, וועט ער זיי אַ סענט ניט געבען. וואָס דאַרפט איהר מעהר? מיסטער קלאַמער, וואָס האָט זיך אויסגעבראַכט אויף איהם מיט דער משפחה, ביז ער האָט זיי אַראָבגעבראַכט און צונויפגעשטעלט די קאָ-מונע, איצט האָט ער קוים געקראָגען אויף הוצאות אַוועקצופאָהרען צו-ריק קיין לאָנדאָן. און ווייסט איהר, ווער עס האָט איהם אויסגעלי-העט די פּאָר דאָללאַר? אַז איהר וועט זיין מיט אַכצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. — דוקא אָט דער שלים-מזל מוראַוועטשיק, וואָס האָט צונויפגעפיהרט דאָס טייערע פּאָרעל, אַייער געוועזענעם חתן מיט דער זינגערין, וואָס האָט אַצינד פעררויסען די נאָז, אַ שרעק! מיט׳ן ערשטען חתן, מיט סטעלמאַכען, איז זי זיך שוין, דאַנקען גאָט, צוגאַנ-גען, און נאָך מיט אַ גרויסען סקאַנדאַל דערצו. דער אַלטער סטעלמאַך, זאָגט מען, האָט געוואָלט זיך לאָדען מיט איהר, האָט אָבער דער זוהן נישט דערלאָזט. מיינע צרות אויף זייער קאָפּ! אויף וויפיעל דאָ איז אמת — ווייס איך ניט. אַזוי האָב איך געהערט דערצעהלען. וואָס איך האָב געקויפט — דאָס פערקויף איך. צוקאָפּענס בין איך ניט געשטאַ-נען... און מיט יענעם, מיט אַייערן הייסט עס, איז זי זיך שוין אויך צוגאַנגען, און, ווי מע זאָגט, אויף אייביג. דיביידע האָבען זיך, זאָגט מען, שטאַרק צעווערטעלט, און טרעפט איבער וועמען? איבער זלאַטקען טאַקי, איבער האָלצמאַנס שוועסטערל. דעם אמת געזאָגט, האָב איך דאָ ניט ווייניג מיטגעהאָלפען. איך האָב איהר אָנגעשריבען אַ בריעף,

גאַנץ אָפּענטליך אויסגעלייגט פאַר איהר דעם אמת, אויסגעשריבען אַלסדינג, וואָס מיר איז געלונגען אַרויסצובעקומען פון אָט דעם אַפּעריסט מוראַווטשיק וועגען ראַפּאַלעסקאָס ראָמאַן מיט האָצמאַכס שוועסטערל, און חאָטש איך האָב ניט געהאַט די זכיה, זי זאָל מיך צולאָזען צו זיך, פונדעסטוועגען ווייס איך אַלסדינג, וואָס דאָרט קאָכט זיך... איך ווייס, צום ביישפּיעל, אַז ראָזע אַליין מיט איהר אייגענעם כבוד איז געווען מיט אַ בעזוך ביי האָלצמאַנס שוועסטער זלאַטקען און האָט שטאַרק אָנגעקוואָלען פון׳ם כשר׳ן קינד, וואָס יענע האָט געהאַט פון ראַפּאַלעסקאָן... ווייטער ווייס איך, אַז ראַפּאַלעסקאָ איז אַריינגעטראָטען אין איינעם פון די גרעסטע היגע איינגלישע טעאַטערס, נאָר מיסטער ניקעל, וואָס האָט מיט איהם אַ קאָנטראַקט אויפ׳ן גאַנצען סעזאָן, האָט געפאָדערט אַזאַ גרויסע סומע, אַז אַפילו ראַפּאַלעסקאָ, וואָס פערשטעהט אַזוי אין געלד, פונקט ווי איך אין בריליאַנטען, האָט שיער דעם שלאַק ניט בעקומען. נאָר דאָ איז ווידער אויסגעוואַקסען ראָזע און האָט געזאָגט, אַז זי נעמט דאָס אויף זיך. ווי געפעלט אייך אַזאַ מעשה? א׳יף וויפיעל דאָ איז אמת — ווייס איך ניט. וואָס איך האָב געקויפט — דאָס פערקויף איך. צוקאָפּענס בין איך ניט געשטאַנען... נאָר איהר דאַרפט זיי ניט מקנא זיין, ליובעניו, כ׳לעבען, איהר האָט זיי צלעמען אין דער ערד. גאָט האָט אייך געהאָלפען, איהר זענט רייכער פון זיי און איהר פערמאָגט מעהר שמוק פון איהר, און דרעסעס האָט איהר אויך שענערע פון איהר, און בענקען נאָך דער ביהנע דאַרפט איהר אויך ניט, ס׳איז — האָט מיר קיין פּאַראַיבעל ניט — אַ נאַרישקייט פון אייך, וואָס איהר בענקט אַזוי נאָך דער סצענע. איהר זעהט לעבט בעסער אַ גוטען טאָג אין עושר און אין כבוד און טוט אייך אָן וואוילטאָג און פערגעניגענס און פערגעסט ניט, נשמה׳ניו, אייער משפחה, איך מיין טאַקי די ברידער אייערע, אָבוואָהל זיי האָבען עס ביי אייך ניט פערדיענט און ביי מיר אודאי ניט, איך זאָל מיך אָננעמען זייער קריוודע. נאָר חאַפּט זיי דער גוטער יאָהר. איידער זיי זאָלען דאַרפען אָנקומען צו פרעמדע, איז גלייכער, איהר זאָלט עס ניט דערלאָזען. און פערגעסט ניט, האַרצעניו, אויך אייער פריינדין, וואָס איז אייך איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. שרייבט מיר אריין אַמאָל אַ בריוועל, און וואָס איהר וועט דאַרפען, וועל איך אייך אויספּאָלגען. און טאָמער וועט זיך געפינען ביי אייך עפּיס אַ רעכטער דזשאָב פאַר מיר, שרייבט מיר. וועל איך קומען צו פאָהרען צו אייך קיין יאָהאַניסבערג,

אָבוואָהל ס׳איז אַזוי ווייט ווי אויף יענער וועלט, וואָרום עס האָט זיך מיר שוין צוגעגעסען דאָס לאַנד פון קאָלומבוסען מיט די מענשען און איבערהויפט אונזערע אַקטיאָרען, ס׳זאָל אויף זיי קומען אַ מגפה אויף אַלעמען אין איין טאָג, קיין שריד ופליט זאָל פון זיי ניט בלייבען. אמן. אמן. אמן.

איך שיק אייך איבער 1000 קושען.

אייער איבערגעבענסטע פריינדין

בריינע טשערניאַק.״

4.

פון לאה די חזנ׳טע צו איהר טאָכטער.

„...און זיי וויסען, מיין קינד, אַז איך קוק שוין אַרויס אויף דיר, ווי דו שרייבסט מיר, אַז דו קומסט צו פאָהרען קיין האָלע־נעשטי צו גאַסט. וואָרום ווען ניט דאָס, וואָלט איך שוין לאַנג פער־קויפט די דירה. וואָס דאַרף איך, איין מענטש אַליין, אַזאַ דירה מיט קיין עין הרע אַזוי פיעל חדרים? נאָר טאָמער מיינסט דו, אַז ס׳איז דאָ ווענען צו פערקויפען די דירה — האָסט דו אַ טעות. ווער בעדאַרף אַזאַ דירה מיט קיין עין הרע אַזוי פיעל חדרים אין האָלענעשטי? אַ שטאָדט פון סאַמע, משטיינס געזאָגט, קבצנים, עניים ואביונים, ניטאָ ביי קיינעם קיין געלד. און ווער עס האָט געהאַט אַ ביסעל געלד, דער איז אַרויסגעפאָהרען קיין אַמעריקאַ. איין ־שטיקעל האָפנונג איז אויף העניך דעם וויינשענקערס איידעם. אַ נייער נגיד אין האָלענעש־טי. ער האָט שטאַרק חשק צו דער דירה, נאָר ער האָט מורא אַרויס־צוגעבען זיך פאַר אַ קונה, איך זאָל חלילה ניט וועלען צו טייער. און איך וויל ניט אַרויסבעווייזען, אַז איך פערקויף די דירה, ער זאָל ניט וועלען האַנדלען קיין מציאה. דערווייל בין איך געבליבען שטעקען ניט אַהין ניט אַהער, און איך קוק שוין אַרויס אויף דיר, מיין טייערע טאָכטער, דו זאָלסט שוין קומען צו פאָהרען און זאָלסט מיך שוין דער־פרעהען עפּיס מיט אַ רעכטען חתן, אַזאַ וואָס שטעהט דיר אָן, ניט ווי יענער, דער כלי־זמר, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רייד. איך האָב צו איהם חלילה גאָרניט, נאָר פאַר ישראלי דעם חזנס טאָכטער איז ער ניט קיין גלייכען. זאָל איהם דער אויבערשטער צושיקען זיין

בעשערטע ערגיץ אַנדערש, און דיר וועט ער מסתמא מוחל זיין, וואָס דו האָסט געבראָכן דאָס וואָרט, חאָטש ביי אונז איז דאָס פֿעררעכענט פאַר אַ גרויסע עבירה. און דאָס, וואָס דו שרייבסט מיר וועגען אונזער לייבלען, דעם נגיד ראַפּאַלאָוויטשעס זוהן, אַז ער איז גליקליך און גע-ריהמט, איז דאָס ביי מיר אודאי אָנגעלייגט, וואָרום די איבעריגע זיינע שוועסטער און ברידער האָבען נעבאַך גאָר קיין גליק ניט. אַ תּל געוואָרען פון דער גאַנצער משפחה. קינדער צוזייעט און צושפּרייט אויף אַלע זיבען ימים, מע ווייס גאָר ניט, וואו זייער געביין איז אַהינגעקו-מען. איין אַנשעל האַלט זיך עפּיס נאָך. ער קומט אַמאָל צו פאָהרען, איך זאָל איהם בעהילפיג זיין, האַלט איך איהם אונטער ווי ווייט מעג-ליך. נאָר אַ לעכעריגען זאַק איז דען מעגליך אָנצושטאָפּען? און דער-צו איז ער אַיין אויסבּרענגער, זעהט אויס, און אַ פּנים האָט ער אַ מגושמדיגס, וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא!ביילקע עליה השלום זאָל אויפשטעהן פון קבר און אַ קוק טון, וואָס איז געוואָרען פון איהר שטוב און פון איהרע קינדער און פון איהר מאַן, משטיינס געזאָגט! ער איז נעבאַך גאָר איינגאַנצען געריהרט און געפּינט זיך ערגיץ אין אַ הקדש אָדער אין אַ באָלניצע, זון קוקט אַרויס, ביז דער גענייידעם, „ששון-ושמחה”, וועט אַמאָל קומען צו פאָהרען מיט אַ פונט טיי און מיט אַ היטעל צוקער. אַז אָך און וועה די יאָהרען, אויף וואָס בעני ראַפּאַ-לאָוויטש איז איבערגעקומען, אַז דער קאָסיר איז זיין גענייידעם און זיין ברויטגעבער! ער קומט אַמאָל צו פאָהרען צו מיר אויך, אָט דער „ששון-ושמחה”, זיצט אָב אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט און רעדט און רעדט און רעדט. אַ יוד אַ נודניק, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רייד! און די אַלטע באָבע זייערע די בלינדע, זאָלסט אָנקוקען, לעבט נאָך. אפּנים, אַז דער רבונו של עולם האָט גאָר פֿערגעסען אין איהר. משטיינס געזאָגט, ווער עס לעבט אויף דער וועלט! ווי מיר זאָגען אינ׳ם ונתנה תּקף: „ווער עס לעבט און ווער עס ליגט אין דער ערד”. וואָלט דען ניט גלייכער געווען צעהן טויזענד מאָל, אַז דיין טאַטע עליו השלום זאָל איצט לעבען און זיין מיט מיר, ניט איך זאָל מיך אַרומדרעהען איין מענטש אַליין איבער קיין עין-הרע אַזוי פיעל חדרים? נאָר געה פרעג גאָט אַ קשיא. למאי יחיאל דעם כּלי-זמר — געדענקסט דו? איז ער זיך מישב ערשט יענע וואָך און נעמט און שטאַרבט אַוועק. נאָך גאָר אַ יונגערמאַן געווען, אָט איז העניך וויינשענקער אויך אַוועק-געשטאָרבען, איז חאָטש ניט אַזאַ פערדראָס — אַ יוד אַ זקן און אַ נגיד.

ער האָט דאָס געהאַט אַ לויה עפּיס טאַקי נאָר ווי אַ גוטער יוד! טאָ-מער ווייסט דו, פאַר וואָסערע מעשים טובים? מילא, אַז דיין טאַטע עליו השלום האָט געהאַט אַ שענע לויה — פערשטעהט מען נאָך. אָבער העניך וויינשענקער! וואָס איז מיט איהם די גדולה? פאַרוואָס קומט דאָס איהם? באשר ער איז אַ נגיד, קומט איהם, מע זאָל איהם חנפע-נען נאָכ׳ן טויט? נאָר גאָרניט. איך פערגין איהם דעם כבוד און רעד בישט חלילה קיין לשון-הרע. ער האָט נעבאַך געלאָזט איין אלמנה מיט פיער קינדער, האָטש אפילו מיט אַ גוט געשעפט און מיט אַ סך געלד, נאָר פאָרט יתומים. קיין טאַטען וועלען זיי שוין ניט האָבען. וואָס די ערד דעקט צו, איז פערפאַלען. אַ קלאַפּ מיט דער לאָפּעטע און אַ גוטען טאָג. אַ סך ערגער איז נעבאַך דער כליזמרקע. זי איז יאָ געבליבען ווי אויפ׳ן וואַסער. זי האָט ניט מיט וואָס אַ טאָג איבערצוקומען. מאַכט מען איהר פון דער שטאָדט. איך האָב אויך געגעבען וויפיעל איך האָב געקענט, האָבען זיך די גבאים נאָך געקנייטשט. ס׳איז ווינציגליך, זאָ-גען זיי. איהר זענט, זאָגען זיי, ביי אונז היינט קיין עין-הרע אַ גבירינטע. איהר האָט, זאָגען זיי, קיין עין-ברע, אַזאַ טאָכטער און זיצט, זאָגען זיי, אין אַזאַ דירה, מיט קיין עין-הרע אַזוי פיעל חדרים. היינט געה רעד מיט זיי, אַז מיר איז דאָס גאָר אינגאַנצען איבער דער טבע—די דירה מיט די חדרים מיט׳ן טאַרעראַם. דער אויבערשטער זאָל מיר העלפען, איך זאָל שוין דערלעבען, דו זאָלסט טאַקי קומען געזונטערהייד, וואָלט איך מיך איין עצה געהאַלטען מיט דיר מכח דער דירה, צו וואָס דאַרף איך אַזאַ דירה איין מענטש אַליין מיט קיין עין-הרע אַזוי פיעל חדרים? דו מיינסט, נאָר איך זאָג עס? אַלע זאָגען עס ביי אונז. און אַלע קוקען שוין אַרויס אויף דיר, זאָלסט קומען. גאַנץ האָלענעשטי. אפילו נעחע די אלמנה מיט איהרע שוועסטערלעך (נאָך האָבען זיי ניט חתונה געהאַט אַ מכה זיי!). זיי פרעגען זיך נאָך ביי מיר אַלעמאָל: „זאָלט איהר געזונד זיין, לאה׳ניו, ווען קומט שוין אייער רייזעל?” פערשטאָכענע אויגען. זי האָט שוין גאָר פערגעסען די בזיונות, וואָס איך האָב דורך איהר געהאַט ניט היינט געדאַכט דע-מאָלט, ווען דו ביזט פערפאַלען געוואָרען און מע האָט מיך געשלעפּט צום פריסטאַוו, ימח שמו וזכרו — ער איז שוין לאַנג אויף דער וועלט נישטאָ. און זיי מיר געזונד, מיין קינד. און שרייב מיר, צי ס׳איז אמת, אַז דו קלויבסט זיך, אם ירצה שם, נאָך אַ מאָל קיין אַמעריקאַ? מיר געפעלט ניט דער פּלאַן. דאָס לאַנד איז טאַקי נישקשה פון אַ

לאַנד און די מענטשען זענען טאַקי נישקשה׳דיגע מענטשען, נאָר דאָס לשון זייערס געפעלט מיר ניט. אַז „טשיקען" איז אַנ׳עוף און „קיטשען" איז אַ קעך און „רעוועריגט" איז אַ שוחט, הייגט וואָס איז דאָס פאַר אַ לעבען? נאָר קום צו פאָהרען מיט גאָטס הילף פריהער קיין האָלענעש-טי, וועלען מיר שוין איבעררעדען פון אַלסדינג. דערווייל לאָזט דיר געריסען גאַנץ האָלענעשטי, און חיים שעיה׳ס זוהנדעל, נחום, דער וואָס שרייבט דעם דאָזיגען בריעף, שיקט דיר אַ בעזונדערען גערוס.

דיין מאַמע, וואָס בעט גאָט פאַר דיר אַלעמאָל, בייטאָג און ביינאַכט.

לאה ספיוואַק."

5.

פון ראָזאַ ספיוואַק צו מאַרטשעלאַ עמבריך

מוטערכען! ווי איהר זעהט, בין איך ווידער אין איירָאפּאַ. די בלאָנזענדע שטערען, וואָס האָבען זיך, ווי איהר ווייסט, אַזאַ לאַנגע צייט געטראָגען איינס קעגען דאָס אַנדערע און נישט געקאָנט זיך צו-זאַמענטרעפען, האָבען זיך ענדליך בעגעגענט. דאָס איז געווען אין אַמעריקאַ. אָבער נאָר בעגעגענט זיך — נישט מעהר! צוזאַמענקו-מען, ווערען איינס — דאָס וועט קיינמאָל ניט זיין, קיינמאָל ניט. ווער איז שולדיג אין דעם: איך אָדער ער? — דאָס ווייס איך ניט. מעגליך, אַז מיר ביידע. ביידע האָבען מיר געמאַכט אין אונזער לע-בען ניט וועניג פעהלערן, חאָטש געלעבט האָבען מיר וועניג, גאָר וועניג... שפעט, צו שפעט, האָבען זיך בעגעגענט די בלאָנזענדע שטערען. ניין, מוטערכען. אַפּנים, אַז קיין גליק איז גאָר ניטאָ אויף דער ערד. עס איז נאָר פאַרהאַן דאָס שטרעבען צום גליק. דאָס גליק אַליין אָבער איז נישט מעהר ווי אַ חלום, אַ דמיון. ניטאָ אויך קיין ליעבע, נאָר אַ פאָרשטעלונג פון איהר, אַ אידעאַל, וואָס מיר אַליין שאַפען איהם אין אונזער פאַנטאַזיע. די ליעבע איז נישט מעהר ווי אַ חלום. אָ, מוטערכען. צו שפעט האָבען זיך בעגעגענט די בלאָנזענדע שטערען. און אָט בין איך ווידער איינע אַליין, אָט טראָג איך מיך ווידער אום אין אַ רויך פון רוהם און ערפאָלג, אָט פיהר איך ווידער אַ ציגיינעריש נע-ונד-לעבען. און לאַנג, לאַנג נאָך איז מיר, אַפּנים, בעשערט צו פיהרען דאָס דאָזיגע נע-ונד-לע-

בען... שרייבט מיר, מוטערכֿען, נאָר טרייסט מיך ניט, בעדויערט מיך ניט און רעדט מיך ניט אײַן, איך זאָל אַנדערש ווערען. אַזוי איז געוועזן ביז אַהער און אַזוי וועט זיין אויך ווייטער.

אײַער אייביג פערשייטע נע-ונד׳נע ציגיינערין

ראָזאַ״.

דער טייטש פון די איינגעלשע ווערטער, וואָס געפינען זיך אין בוך.

אַגרימענט — קאָנטראַקט.
אַדווערטייזמענט — אַנאָנס, ירעקלאַמע.
אַי בעג יור פאַרדאָן — איך בעט איבער אייער כבוד.
אַי עם — איך בין.
אייז-קרים — געפרוירענעס, מאָראָזשענע.
איסט בראָדוויי — אַ יודישע גאַס אין ניו-יאָרק.
אָלל-רייט! — זעהר גוט! רעכט!
אַפּאַרטאַמענט — אַ דירה.
אַפּוינטמענט — אַ טרעפעניש.
אַפּ-טאַון — דער הויכער טייל שטאָדט ניו-יאָרק.
אַפּלויז — אַפּלאָדיסמענטען, בראַוואָ-פּאַטשערייַ.
אַשער — טעאַטער-בעדיענער.
באַדערן — דולען אַ מח.
באָי — יונגעל.
באָס — אייגענטימער, בעל-הבית.
באָקס — לאָושע.
באַרבער — שערער, פּאַריקמאַכער.
באַרבער-שאַפּ — פּאַריקמאַכער-שטוב.
באַררעל — קעסטעל.
בוטשער — קצב.
ביזי — בעשעפטיגט.
ביזנעס — געשעפט.
בייסיקעל — וועלאָסיפּעד.
בייסמענט — קעלער, קעלערהויז.
בלאָף — אַ ליגען.
בלאָפען — לייגען.
בלאָק — קוואַרטאַל.
ברעקפעסט — אָנבייסען, פריהשטיק.
גוד באָי — אַ וואוילער יונג.
גוד ביי — אַדיע, אַ גוטען טאָג.
גוד מארנינג — גוט מאָרגען.
דאַון-טאַון — דער נידעריגער טייל שטאָדט ניו-יאָרק
דאַטס רייט! — דאָס איז ריכטיג!
דזשאָב — אַ בעשעפטיגונג.
דזשואיש — יודיש.
דזשעקעט — ראָק.
דיינינג-רום — עס-צימער.
דינער — מיטאָג.
דעסק — שרייב-טיש.
דעקאָריישענס — דעקאָראַציעס.
דרעסס — פרויען-קלייד.

האו-דאו-יאו-דאו? — וואס מאכט איהר?
האלל — זאל, טעאטער.
האנד-בעג — א קליין פעקעלע.
הארריאפ! — גיך, שנעל.
הייד-פארק — א גרויסער שטאדט-
גארטען אין לאנדאן.
העט — א הוט.
העלפ יור סעלף — העלף זיך זעלבסט.

וואקיישאן — וואקאציע, זומער-אברוה.
וויטער — לאקיי אין רעסטאראן.
וויטשעפעל — דער יודישער קווארטאל
אין לאנדאן.
וועלל! — יא! מילא!
וועסט — מערב-זייט.

טאפ-פלאר — אונטער-דאך-עטאזש.
טיקעט — א בילעט.
טראבל — דאגות, צרות.
טשארעטיעס — צדקה-חברות.
טשיקען — א הוהן.
טשער — א שטוהל.

יונייטעד סטייטס — די פעראייניגטע
שטאטען.
יוניע, יוניאן — ארבייטער-פעראייניגונג.
יוראפ — אייראפא.

לאיער — אדוואקאט.
ליידי — א דאמע.
לעטער — א בריעף.

מאטארקאר — אויטאמאביל.
מאטינעע — פריהמארגען.
מאני — געלד.
מופען — אריבערקלויבען זיך.
מיסס — פריילין.

מיסעס — בעל-הבית'טע.
מעמבער — מיטגליעד.
מענעדזשער — א פערוואלטער.

ניקעל — א מטבע פון 5 סענט.

סאבוויי — אונטערערדישע באהן.
סאפער — וועטשערע.
סאסייעטי — א חברה.
סוקסעס — ערפאלג.
סטאר — א שטערן, אגרויסער ארטיסט.
סטוארט — שיפסבעדיענער.
סטיישאן — סטאנציע.
סטריט — א גאס.
סיטי — מיטען שטאדט.
סטיידזש — סצענע, ביהנע.
סיי! — הער-נאר!
סייווען — אבשפארען.
סינגעלמען — ניט קיין בעווייבטער.
סעטשעל — א פעקעל.
סענדוויטש — בוטערבראד.
סענסיישען — סענסאציע, א רעש.
ספיטש — א רעדע.
ספיטשען — א רעדע האלטען.

עדיטאריעל — לייט-ארטיקעל.
ענגליש ספאקען — איינגעלש ריידען.
עקסקיוז מי — זייט מיר מוחל.

פאגעס — טומאנען.
פאונטען-פען — אויטאמאטישע פעדער.
פוירסענלי — פערזענליך.
פיידזש — א זייטעל, עמוד.
פייטען — שלאגען זיך.
פייפער — א בלאטצייטונג.
פיקטשע, פיקטשור—פאטאגראפיש בילד

פיקסען — צורעכט מאכען.
פלענטי — גענוג.
פרעסט — פרעסע, צייטונגען.

קאורט — סוד, געריכט.
קאסטאמער — קונד, בעזוכער.
קאר — טראמוויי.
קיטשען — קיך.

קעבין — שיפס-קאיוטע.
קענדי — קאנפעקטען.
קערידזש — פאעטאן.

רעוורעּנד — ראבינער.
שאפ — פאבריק
שאראפ! — אוועק! שטיל זאל זיין!
שייווען — ראזירען, גאלען.